

IJOPEC

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

ISSN: 2632-1734

ARTICLES

- Alman Edebiyatına Damga Vuran Bir Yazar: Friedrich Hölderlin
İpek BOZLAR BALCI | 160
- Hölderlin: Görmenin ve Söylemin Varlığı
İsmail İŞÇEN (Çev. Beyza ŞEN) | 168
- Friedrich Hölderlin'in Hyperion Romanının Türkçe Çevirileri: Bir Kültür Aktarımının Hikâyesi
Onur Kemal BAZARKAYA | 175
- Hölderlin, Heidegger ve Özanca Barınmak
Kemal KAHRAMANOĞLU | 184
- Hölderlin: „Schwabens Mägdelein“
Otto HOLZAPFEL | 187
- 70'li Yıllar Türk Millî Eğitim Öğretmen Kitabında Tabiat Tasvirleri Üzerinden Verilen Eğitimsel Mesajlar
Ali Osman ÖZTÜRK / Şengül KÖSTEKLİ | 197
- Johann Christian Friedrich Hölderlin'in "Şiirsel İş"i
Johann KREUZER (Çev. Ali Osman ÖZTÜRK) | 207
- Friedrich Hölderlin: "Bu şiir siyasetle ilgili değil, aksine siyasetle beslenen bir şiirle ilgili"
Stefan HOWALD (Çev. Beyza ŞEN) | 212
- Germanistik Öldü" Mü?
Funda KIZILER EMER | 217
- Welche Soft Skills müssen angehende Fremdsprachenlehrkräfte trainieren?
Eine Expertenperspektive
Bahar İŞİGÜZEL | 227
- Türkiye'de Yabancı Dil Olarak Almanca Öğrenen Öğrencilere Yönelik Deyim Envanteri Oluşturma Çalışması
Cemile Nur ÖVALI / Aylin SEYMEN | 242
- Gazze'nin İşgaline Yönelik Sosyal Medyada Çocuklarla İlgili Paylaşılan Karikatürlerin Göstergebilimsel Analizi: X Örneği
Aydın KAYMAK | 252
- Impact of the Syrian Crisis on livestock keepers and their access to livestock feed in Northwest Syria
Omar ATIK / Anas ALKADDOUR / Shaher ABDULLATEEF / İbrahim MAHMOUD / Esraa ALMASHHOR / Lisa BODEN | 271
- A Critical International Political Economy Approach to Inflation: A Comparative Perspective
Bülent HOCA | 283
- Türkiye'de 2000'li Yıllar: Geleneksel Grevlerin Sonu mu?
Aykut GÜNEL | 301
- Behavioral Managerial Accounting: Cost Behavior, Cognitive Biases, Predictability and Control
Ece KOZOL / Başak TURAN İÇKE | 316
- Faizsiz Prensiplerle Çalışan Bir Eximbank Mümkün Mü?
Mehmet YEŞİLYAPRAK | 327
- From Folklore to Tourism: Analysis of the Literary Tourism Potential of Hameln City
Ferhat KURT | 342
- Marburg: In the Footsteps of Grimm Brothers
Fatıma TALAYHAN KURT / Ferhat KURT | 352
- Yapay Zekâ ve Turistik Tüketici Davranışı
Merve HASOĞLU / Delal ACAR / Bülent AYDIN | 359
- Sibeveyh'in El-Kitab Adlı Eserine Getirilen Eleştiriler
Gül Şeyma ÇİL | 370
- Miszelle: Verlogene Sprache. Zum Problem der Korrektheit in der politischen Sprache
Otto HOLZAPFEL | 381

VOL 07

ISSUE

02

UDES

CURRENT
DEBATES IN
SOCIAL
SCIENCES

09/2024

JOURNAL

ISSN 2632-1734

ARTICLES

- HÖLDERLIN DOSYASI -

Alman Edebiyatına Damga Vuran Bir Yazar: Friedrich Hölderlin İpek BOZLAR BALCI	160
Hölderlin: Görmenin ve Söylemin Varlığı İsmail İŞCEN (Çev. Beyza ŞEN)	168
Friedrich Hölderlin'in <i>Hyperion</i> Romanının Türkçe Çevirileri: Bir Kültür Aktarımının Hikâyesi Onur Kemal BAZARKAYA	175
Hölderlin, Heidegger ve Ozanca Barınmak Kemal KAHRAMANOĞLU	184
Hölderlin: „Schwabens Mägdelein“ Otto HOLZAPFEL	187
70'li Yıllar Türk Millî Eğitim Öğretmen Kitabında Tabiat Tasvirleri Üzerinden Verilen Eğitsel Mesajlar Ali Osman ÖZTÜRK / Şengül KÖSTEKLİ	197
Johann Christian Friedrich Hölderlin'in "Şiirsel İş"i Johann KREUZER (Çev. Ali Osman ÖZTÜRK)	207
Friedrich Hölderlin: "Bu şiir siyasetle ilgili değil, aksine siyasetle beslenen bir şiirle ilgili" Stefan HOWALD (Çev. Beyza ŞEN)	212

- GERMANİSTİK -

"Germanistik Öldü" Mü? Funda KIZILER EMER	217
Welche Soft Skills müssen angehende Fremdsprachenlehrkräfte trainieren? Eine Expertenperspektive Bahar İŞİGÜZEL	227
Türkiye'de Yabancı Dil Olarak Almanca Öğrenen Öğrencilere Yönelik Deyim Envanteri Oluşturma Çalışması Cemile Nur OVALI / Aylin SEYMEN	242

- SİYASİ VE İKTİSADİ BİLİMLER -

Gazze'nin İşgaline Yönelik Sosyal Medyada Çocuklarla İlgili Paylaşılan Karikatürlerin Göstergibilimsel Analizi: X Örneği Aydın KAYMAK	252
Impact of the Syrian Crisis on livestock keepers and their access to livestock feed in Northwest Syria Omar ATIK / Anas ALKADDOUR / Shafer ABDULLATEEF / Ibrahim MAHMOUD / Esraa ALMASHHOR / Lisa BODEN	271
A Critical International Political Economy Approach to Inflation: A Comparative Perspective Bülent HOCA	283
Türkiye'de 2000'li Yıllar: Geleneksel Grevlerin Sonu mu? Aykut GÜNEL	301
Behavioral Managerial Accounting: Cost Behavior, Cognitive Biases, Predictability and Control Ece KOZOL / Başak TURAN İÇKE	316
Faizsiz Prensiplerle Çalışan Bir Eximbank Mümkün Mü? Mehmet YEŞİLYAPRAK	327

- TURİZM -

From Folklore to Tourism: Analysis of the Literary Tourism Potential of Hameln City Ferhat KURT	342
Marburg: In the Footsteps of Grimm Brothers Fatıma TALAYHAN KURT / Ferhat KURT	352
Yapay Zekâ ve Turistik Tüketici Davranışı Merve HASOĞLU / Delal ACAR / Bülent AYDIN	359

- ARABİSTİK -

Sibeveyh'in El-Kitab Adlı Eserine Getirilen Eleştiriler Gül Şeyma ÇİL	370
---	-----

- OLGU SUNUMU -

Miszelle: Verlogene Sprache. Zum Problem der Korrektheit in der politischen Sprache Otto HOLZAPFEL	381
--	-----

VOL 07

ISSUE
02
09/2024

CUDES
JOURNAL

CURRENT
DEBATES IN
SOCIAL
SCIENCES

www.cudesjournal.com
info@cudesjournal.com

JOURNAL OF CURRENT
DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

ISSN: 2632-1734

 CUDES CURRENT
DEBATES IN
SOCIAL
SCIENCES
JOURNAL

CUDES began broadcasting peer reviewed articles in 2018, is an international academical journal that publishes theoretical, empirical and experimental papers that significantly contribute to the disciplines of social sciences. Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences).

No publication Fee!

Editorial Board is free to publish or not to publish articles which are sent. The authors are responsible for the content of their own article.

Guest Editor
Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK
Necmettin Erbakan University, Turkey

Field Editors

Prof. Dr. Alfredo Saad-FILHO, Political Economy, SOAS University of London, UK
Prof. Dr. Anna SLOCINSKA, Management Studies, Czestochowa Uni. of Technology, Poland
Prof. Dr. Birgit MAHNKOPF, Politics, Berlin School of Economics and Law, Germany
Prof. Dr. Dibyesh ANAND, International Relation, University of Westminster, UK
Prof. Dr. Dursun ZENGİN, Literature and Linguistik, Ankara University, Turkey
Prof. Dr. F. Burcu CANDAN, Marketing Studies, Kocaeli University, Turkey
Prof. Dr. Gülriz KOZBE, Art History, Batman University, Turkey
Prof. Dr. Joachim BECKER, Economics, Vienna University of Economics and Business, Austria
Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIC, Cultural Studies, University of Belgrade, Serbia
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞDU, Fiscal Studies, Marmara University, Turkey
Prof. Dr. Şükri ASLA, Sociology, Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Bora ERDAĞI, Philosophy, Kocaeli University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Ömer Can SATIR, Music, Hitit University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Emrah DOĞAN, Film Studies, Bitlis Eren University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU, Woman Studie, Batman University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.. S. Emre DİLEK, Tourism, Batman University, Turkey
Dr. Burçin GÜNGEN, Architecture, Marmara University, Turkey

Advisory Board

<i>Prof. Dr. Dibyesh ANAND</i>	<i>University of Westminster, UNITED KINGDOM</i>
<i>Prof. Dr. Farhang MORADY</i>	<i>University of Westminster, UNITED KINGDOM</i>
<i>Prof. Dr. Federico PALO-MARTI</i>	<i>University of Alcala, SPAIN</i>
<i>Prof. Dr. Hun Joo PARK</i>	<i>KDI School of Public Policy and Management, S.KOREA</i>
<i>Prof. Dr. İzzettin ÖNDER</i>	<i>İstanbul University, TURKEY</i>
<i>Prof. Dr. İsmail ŞİRİNER</i>	<i>Batman University, TURKEY</i>
<i>Prof. Dr. Julia DOBREVA</i>	<i>VUZF University, BULGAR</i>
<i>Prof. DR. Milenko POPOVIĆ</i>	<i>Mediteran University, PODGORICA</i>
<i>Prof. Dr. Salvatore CAPASSO</i>	<i>University of Napoli, Parthenope, ITALY</i>
<i>Prof. Dr. Seçil Paçacı ELİTOK</i>	<i>Michigan State University, USA</i>

Scientific Board

<i>Ali Osman ÖZTÜRK</i>	<i>Necmettin Erbakan University</i>
<i>Ayşe GÜNER</i>	<i>Marmara University</i>
<i>Binhan Elif YILMAZ</i>	<i>İstanbul University</i>
<i>Erinç YELDAN</i>	<i>Bilkent University</i>
<i>Fikret ŞENSES</i>	<i>Middle East Technical University</i>
<i>Fuat KEYMAN</i>	<i>Sabancı University</i>
<i>Galip YALMAN</i>	<i>Middle East Technical University</i>
<i>Hacer ANSAL</i>	<i>Işık University</i>
<i>Hilal YILDIZ</i>	<i>Sakarya University</i>
<i>Larissa BATRANCEA</i>	<i>Babes-Bolyai University</i>
<i>Mahmut TEKÇE</i>	<i>Marmara University</i>
<i>Oktar TÜREL</i>	<i>Middle East Technical University</i>
<i>Oxana KARNAUKHOVA</i>	<i>Southern Federal University</i>
<i>Sevda MUTLU AKAR</i>	<i>Bandırma Onyedli Eylül University</i>
<i>Şükri ASLAN</i>	<i>Mimar Sinan Fine Arts Universit</i>
<i>Wiboon KITILAKSANAWONG</i>	<i>Saitama University</i>
<i>Yılmaz KILIÇASLAN</i>	<i>Anadolu University</i>

Publisher

IJOPEC Publication
International Journal of Politics & Economics London, United Kingdom
3 Bassingbourn
, House Sutton Dwellings Upper Street, London N1 1UB

www.ijopec.co.uk

E-Mail: info@ijopoc.co.uk Phone: (+44) 73 875 2361 (UK)
(+90) 262 303 1567 (Turkey)

Contact

Umut BALCI
Batman University, Tourism Faculty
Batman, Turkey
Tel: 04882174041
E-Mail: cudesjournal@gmail.com

A large, stylized yellow gear graphic is positioned in the bottom right corner of the page, partially overlapping the contact information.

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL
SCIENCES INDEXED BY

Eurasian Scientific Journal Index, Academic Resource Index, Directory of Open Access Scholarly Resources, Directory of Research Journals Indexing, Cosmos Impact Factor, Journal Factor, Cite Factor, Index Copernicus, Scientific Indexing Services, General Impact Factor International Services For Impact Factor And Indexing (ISIFI) and Google Scholar.

Editörden

Değerli okurlarımız, merhabalar! CUVES'in Eylül 2024 sayımızda öncelikle Alman şair Hölderlin'i değişik yönleriyle ele alan bir dosyamız; ardından Almanca öğretimine yönelik öneri ve tartışmalar içeren, daha sonra siyasi ve iktisadi bilimleri ilgilendiren ve en son turizm konulu makalelerle Sizlerin huzurunuzdayız.

254. ölüm yıldönümü vesilesiyle hazırladığımız "Hölderlin dosyamız" altı telif ve iki çeviri olmak üzere sekiz makaleden oluşmaktadır. Konuya giriş mahiyetinde İpek Bozlar Balcı'nın kaleme aldığı "Alman Edebiyatına Damga Vuran Bir Yazar: Friedrich Hölderlin" başlıklı genel bilgilendirici nitelikteki yazıyı, İsmail İşcen'in "Hölderlin: Bakma ile Söylem Birliği" konulu, şairi özel olarak anlamının yollarını tartıştığı makalesi izlemektedir. Onur Kemal Bazarkaya'nın "Friedrich Hölderlin'in Hyperion Romanının Türkçe Çevirileri: Bir Kültür Aktarımının Hikâyesi" makalesi, Hölderlin'in Türkiye'de alımlanmasına dair iki çevirmen örneğinde tartışmaktadır. Kemal Kahramanoğlu'nun "Hölderlin, Heidegger ve Ozanca Barınmak" başlıklı makalesi ise bize Türkoloji perspektifinden şairin nasıl görüldüğünü sergilerken, Otto Holzapfel Hölderlin'in Almanya'da da hemen hiç gündeme gelmeyen halk türküsü üslubunda yazdığı bir şiiriyle ele almaktadır: Hölderlin[ın] „Schwabens Mägdelein“ [şiiri]. Ali Osman Öztürk ve Şengül Köstekli'nin ortaklaşa kaleme aldıkları "70'li Yıllar Türk Milli Eğitim Öğretmen Kitabında Tabiat Tasvirleri Üzerinden Verilen Eğitsel Mesajlar" konulu makalede ise Hölderlin ile birlikte diğer Alman şair Heinrich Heine'nin Türkçeye çevrilen eserleri bağlamında eğitici kitaplarda alıntılanmasına dair bir çalışma söz konusudur. Bu telif yazıları izleyen iki çeviride, Hölderlin'in edebiyat ve felsefe çevrelerinde alımlanmasına ışık tutan değerlendirmeler yapılmaktadır: Johann Kreuzer uzun zamandır, "deli şair" diye dışlanıp unutulmuş şairin, Birinci Dünya Savaşı felaketinin ardından gelen anlam boşluğu bağlamında yeni bir sosyo-kültürel anlayış için merkezi bir referans haline gelmesini (Johann Christian Friedrich Hölderlin'in "Şiirsel İş"), Stefan Howald ise Hölderlin şiirinin felsefi derinliğini ele almaktadır. Böylece sadece Türk Germanistiği ve Türkoloji bilimi açısından değil, Alman araştırmacılar perspektifinden şairin nasıl bir profille yansıdığına dair veriler ve değerlendirmeler ortaya konmuş olacaktır.

Dergide yer alan dosya dışı yazıların başında Funda Kızıler Emer'in "Germanistik Öldü, mü?" makalesi gelir. Germanistik biliminde olası paradigma değişikliklerini ele alan bu önemli yazıyı, Bahar İşigüzel'in "Yabancı dil öğretmen adaylarının hangi sosyal becerileri geliştirmesi gerekir? Bir uzman görüşü" konulu makalesi izlemektedir. Cemile Nur Ovalı ve Aylin Seymen'in "Türkiye'de Yabancı Dil Olarak Almanca Öğrenen Öğrencilere Yönelik Deyim Envanteri Oluşturma Çalışması" başlıklı makaleleri yabancı dil olarak Almanca öğretimine katkı vermektedir.

Dergimizin bu sayısında yer verdiğimiz makalelerin altısı siyasi ve iktisadi bilimler

alanındandır. Aydın Kaymak, çok güncel bir konuya ilişkin makalesinde “Gazze’nin İşgaline Yönelik Sosyal Medyada Çocuklarla İlgili Paylaşılan Karikatürlerin Göstergibilimsel Analizi: X Örneği”ne odaklanmakta; Omar Atik, Anas Alkaddour, Shaher Abdullateef, İbrahim Mahmoud, Esraa Almashhor ve Lisa Boden’in ortak makaleleri ise yine bir başka sorun alanı olan “Suriye Krizinin Kuzeybatı Suriye’deki hayvan yetiştiricileri ve hayvan yemine erişimleri üzerindeki etkisi”ni araştırmaktadır. Bülent Hoca, “Enflasyona Yönelik Eleştirel Bir Uluslararası Ekonomi Politik Yaklaşım: Karşılaştırmalı Bir Perspektif” konulu makalesiyle para politikasına; Aykut Günel, “Türkiye’de 2000’li Yıllar: Geleneksel Grevlerin Sonu mu?” başlıklı yazısıyla çalışma hayatına; Ece Kozol ve Başak Turan İçke, “Davranışsal Yönetim Muhasebesi: Maliyet Davranışı, Bilişsel Önyargılar, Öngörülebilirlik ve Kontrol” konulu makalesiyle yönetimbilimsel bir soruna; Mehmet Yeşilyaprak ise “Faizsiz Prensiplerle Çalışan Bir Eximbank Mümkün Mü?” başlıklı makalesiyle bankacılık alanına ilişkin araştırmalarını paylaşmaktadırlar.

Derginin önemli bir konu alanını bu sayımızda Turizm oluşturmaktadır. Ferhat Kurt’un “Folklordan Turizme: Hameln Şehrinin Edebiyat Turizmi Potansiyelinin Analizi” ve aynı yazarın Fatıma Talayhan Kurt ile hazırladığı “Marburg: Grimm Kardeşlerin İzinde” konulu iki makale edebiyat turizmi bağlamında iki önemli Alman kentini gözler önüne sermektedir. Merve Hasoğlu, Delal Acar ve Bülent Aydın’ın “Yapay Zekâ ve Turistik Tüketici Davranışı” başlıklı çalışmaları bu kapsamda önemli perspektif açıcı niteliktedir.

Derginin sonunda olmakla birlikte, Arabistik alanından Gül Şeyma Çil’in “Sibeveyh’in El-Kitab Adlı Eserine Getirilen Eleştiriler” ve Almanya örneğinde Otto Holzapfel’in “Yalancı dil. Siyasi dilde doğruluk sorunu üzerine” konulu yazıları ilginç tespitler yapmaktadır.

Beni Eylül 2024 sayısına konuk editör olarak davet ettiği için dergi editörü Prof. Dr. Umut Balcı’ya; gerek Hölderlin dosyamıza gerekse dosya dışı yazılarıyla dergi katkı veren tüm yazar ve hakemlerimize teşekkürü borç bilirim.

Dergi içeriğinin ilgililere ufuk açarak verimli çalışmalara ve tartışmalara vesile olmasını dilerim. Keyifli okumalar...

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK

Alman Edebiyatına Damga Vuran Bir Yazar: Friedrich Hölderlin

A Writer who Left his Mark on German Literature: Friedrich Hölderlin

Öğrt. İpek BOZLAR BALCI

Milli Eğitim Bakanlığı

E-posta: ipekbozlarbalci4@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4425-2870

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78161>

Makale Bilgisi	Öz
<p>Geliş: 01.09.2024 Onay: 10.09.2024</p> <p>Anahtar sözcükler: Alman Edebiyatı, Hölderlin, Edebi Akımlar, Kent Kültürü, Edebiyat Müzeleri.</p>	<p>1770'te Almanya'nın küçük bir kenti olan Lauffen am Neckar'da doğan Hölderlin Alman edebiyatının en acılı hayatını yaşayan yazarlarından bir tanesidir. Hayatının yarısını doğduğu Lauffen am Neckar'da geçirmiş, babası, kardeşlerini ve kız arkadaşını erken yaşta ardın sıra kaybedince büyük bunalımlara girmiştir. Yaşadığı buhranlardan sonra doktoru tarafından "deli raporu" verilen Hölderlin hayatının kalan 36 yılını koruyucu bir ailenin denetiminde Tübingen Kulesi'nde (Alm: Tübingenturm) geçirmiş ve 1843 yılında aynı yerde hayatını kaybetmiştir. Yaşadığı bu denli sorunlara rağmen Hölderlin hayatının her iki döneminde Alman edebiyatına damga vuran roman ve şiir türünde eserler vermiştir. Bu bilgilerden hareketle bu çalışmanın amacı Hölderlin'in Lauffen am Neckar ve Tübingen olmak üzere iki aşamalı hayatının analizini yapmak, Hölderlin dönemi Alman edebiyatının durumunu ortaya koymak, yazarın Alman edebiyatının neresinde ve ne şekilde yer aldığını tespit etmek ve son olarak Hölderlin'den kalan edebi mirasın günümüz Lauffen am Neckar ve Tübingen kent kültürünü ne şekilde etkilediğini tespit etmektir.</p>
Article Info	Abstract
<p>Received: 01.09.2024 Accepted: 10.09.2024</p> <p>Key Words: German Literature, Hölderlin, Literary Trends, Urban Culture, Literary Museums</p>	<p>Born in 1770 in Lauffen am Neckar, a small town in Germany, Hölderlin is one of the writers of German literature having lived the most painful lives.. Hölderlin spent half his life in Lauffen, where he was born, and when he lost his father, brothers and girlfriend one after the other at an early age, he fell into deep depression. Declared 'insane' by his doctor, Hölderlin spent the remaining 36 years of his life in the Tübingen Tower (German: Tübingenturm) under the care of a foster family, and he died in the same place in 1843. Despite these profound problems, Hölderlin produced masterpieces in the genres of novel and poetry marking German literature in both periods of his life. Based on this information, the aim of this study is to analyse Hölderlin's life in two phases; Lauffen am Neckar and Tübingen, to show the state of German literature in the Hölderlin period, to determine where and how the author is positioned in German literature, and finally to identify what extent the literary legacy left by Hölderlin affects the urban culture of Lauffen am Neckar and Tübingen today.</p>

GİRİŞ

Alman şair Johann Christian Friedrich Hölderlin, Lauffen am Neckar'de dünyaya geldi. Bu nehrin kıyısında eski Aziz Regiswindis kilisesi, nehirdeki bir adada eski kalenin gri kulesi ve diğer kıyıda asmalarla kaplı bir manastırın sütunları yükseliyordu. Bunların yakınında manastır kâhyası olan babasının evi vardı ve Friedrich Hölderlin 20 Mart 1770'te bu evde doğdu. Dokuz yaşındayken babasını kaybetti. Kısa süre sonra kardeşlerini de kaybedince hayatının odak noktasına acıyı ve kederi oturttu. Çok erken yaşlarda Yunanca, İbranice ve Latince öğrendi, ayrıca müzik ve din eğitimi aldı,

fakat o okullarda eğitim almayı hiç sevmeydi¹. Ailesinde yaşadığı acı kayıplardan dolayı erken yaşlarda zihinsel sorunlar yaşamaya başladı. Hayata karşı erken yaşlarda güvensizleşti. Uzun yıllar yaşamını özel ders vererek ve bu süreçte şiirler yazarak sürdüren Hölderlin, sevdiği kadının ölüm haberini alınca çok ciddi ruhsal hastalıklara yakalandı ve devamında tamamen çıldırıp akli dengesini yitirdi. Bundan dolayı hayatının kalan kısmını Neckar kıyısında yer alan bir kulede koruyucu bir ailenin gözetimi altında geçirdi, 7 Haziran 1843'te hayatını kaybetti. Hölderlin hayatının son yıllarını nehrin kıyısında yer alan kulede geçirdiği için bu kule günümüzde "Hölderlin kulesi" (Hölderlinturm) olarak bilinmektedir (Özgeçmiş bilgisi için bkz: Dilthey, 1922; Zweig, 1990: 141vd; Kreuzer, 2002).

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme yöntemiyle (Babayiğit, 2021; Gültekin Talayhan & Babayiğit, 2023) ele alınan bu çalışmanın amacı, Alman yazar Hölderlin'in Alman edebiyatına katkı ve etkisini ana hatlarıyla analiz etmek, ayrıca yazarın geride bıraktığı edebi ve kültürel mirasın günümüz edebiyat turizmine yansımalarını irdelemektir.

HÖLDERLİN DÖNEMİNDE ALMAN EDEBİYATI

Alman edebiyatında *Klasik* (1786 – 1832), *Romantik* (1795-1840), *Biedermeier* (1830-1848) ve *Das junge Deutschland* (1830-1848) edebi akımlarının yaklaşık olarak aynı tarihlerde etkili oldukları görülmektedir (Zengin, 2011). Bu edebi akımların hepsi de Hölderlin'in yaşadığı döneme denk gelmektedir. Dolayısıyla Hölderlin Alman Edebiyatının en ünlü birçok yazarının yaşadığı dönemde yaşamış ve onlarla olumlu/olumsuz temas kurmuştur. Örneğin Weimarer Klassik döneminin yazarları olan J. Wolfgang v. Goethe, Friedrich Schiller, Heinrich von Kleist, Jean Paul gibi yazarlarla görüşmeler yapmış, Goethe ile anlaşamadıkları ifade edilmiş (Zweig, 1990: 176), Dilthey eserinde (1922) Hölderlin ile Schiller'in akraba olduklarına vurgu yapmıştır. Klasik dönem yazarları eserlerinde mükemmele ulaşma idealiyle hareket etmiş, harmoni ve bütünselliği ön plana çıkarmış ve eserlerinde genellikle siyasi söylemlerden uzak durmaya çalışmışlardır. Yukarıda adları vurgulanan yazarların dönemin özelliklerini yansıtan önemli eserleri sayesinde Klasik dönem ayrıca „Alman milli edebiyatının altın çağı“ olarak da adlandırılmaktadır (Balcı, 2017: 253).

Alman edebiyatının Romantik dönemine bakacak olursak, bu dönemde Schlegel, Clemens Brentano, Novalis, Ludwig Tieck, E.T.A. Hoffmann, Eichendorff, Gebrüder Grimm, Achim von Arnim gibi ünlü Alman yazarlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Sonsuz olana, ulaşılamaz olana duyulan özlem, genel olarak Romantizmin temel bir özelliğidir. Sonsuzluğa duyulan bu özlem, dünyevi olmayan, hayalperest, gerçekliğe sırt çeviren bir özlem değil, sanatsal yaratıcılığın bir ifadesi, insanın kurucu belirsizliğinin bir metaforu, bilginin hermenötik görelileştirilmesinin temel bir bileşeni ve insan eğitiminin itici gücüdür. Duygunun, hüznün, kederin, acının ön plana çıkarıldığı bu dönem aslında aşk romantizmi değil, ilahi ıstırap romantizmi olarak görülebilmektedir. Çünkü Aytaç'ın da aktardığı gibi (1983: 217) romantiklerin anlayışına göre *hüzün, tatmin olmayan bir sonsuzluk özleminin belirtisi olduğu için kutsaldır*. Schlegel'in *Güzel, sonsuz olanın sembolik bir ifadesidir* (age) ifadesinde de bu kutsal ilahiyi görebilmekteyiz. Dinin mistik dünyasının ön planda olduğu bu dönemde bazı yazarların sonsuzluğa ulaşmak için uyuşturucu madde kullandıkları gözlemlenmektedir (Balcı, 2017: 238). Grimm Kardeşlerin çalışmaları sayesinde ise bu dönem Germanistik'in başlangıcı olarak da görülmektedir (age).

Droste-Hülshoff, Jeremias Gotthelf, Adalbert Stifter, Franz Grillparzer, Eduard Mörike ve Johann Nestroy gibi yazarların öne çıktığı, siyasi olmayan Biedermeier dönemi ile Heinrich Heine, Georg Büchner, Karl Gutzkow, Heinrich Laube, Dietrich Grabbe, Georg Herwegh gibi isimlerin öne

¹ İnsanlar öğretmedi,
Beni, sonsuz sevgi dolu, kutsal bir kalp
Yöneltilti sonsuza doğru. (Zweig, 1990: 155)

ve

Ahh, keşke okullarınıza hiç gitmeseydim (Hyperion). İçinde (Zweig, 1990: 171).

çıktığı ve politik edebiyatın en önemli dönemlerinden biri olan Das junge Deutschland akımı da aynı tarihlerde boy göstermiştir (Zettel, 2009).

Yukarıda aktarılan bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Hölderlin Alman edebiyatının dört farklı edebi dönemini temsil eden çok ünlü yazarlarla aynı dönemde yaşamış ve birçoğunun deneyimlerinden faydalanmıştır. Weimar'e gidip ünlü Alman yazarlarla görüşmüştür: *Onu Weimar'a çeken, tesadüf olmamıştır: orada Goethe ile Schiller ve Fichte vardır ve güneşin çevresindeki parlak uydular gibi yanı başlarında da Wieland, Herder, Jean Paul, Schlegel'ler, Almanya'nın bütün yıldız seması* (Zweig, 1990: 171). Hölderlin, dönemin filozofları olan Christian Ludwig Neuffer, Rudolf Friedrich Heinrich Magenau, Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Isaac von Sinclair ile de arkadaşlıklar kurmuştur.

HÖLDERLİN ALMAN EDEBİYATININ NERESİNDE?

Yazarlar da diğer her şeyde olduğu gibi zihinsel ve bedensel olarak sürekli bir değişim ve gelişim halindedirler. Toplumsal ve kişisel olgulara bağlı olarak olaylara karşı yaklaşımları zamanla değişebilmektedir. Bu durum yazarların bazen aynı konuyu süreç içerisinde farklı şekillerde ele alıp işlemelerine sebep olmaktadır. Buna verilebilecek en uygun örnek Alman edebiyatının önde gelen yazarlarından olan Goethe ve Schiller'dir. Bu iki yazar gençlik yıllarında, özellikle gençliğin verdiği heyecan ve coşkuyla eserlerinde topluma, toplumsal kurumlara, anne babaya karşı protesto içerikli eserler vermiş, bireyselliği ve özgürlüğü işlemişlerdir. Dolayısıyla 1765 – 1785 yıllarına denk gelen ve yaklaşık 20 yıl süren *Sturm und Drang* akımının ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Goethe ve Schiller'in zamanla edebiyat, sanat ve toplumsal kurumlara bakış açıları değişince bu değişim eserlerine de yansımış ve sanat ağırlıklı, uyum ve bütünselliğin ağır bastığı *Klasik* dönem eserleri vermişlerdir. Aynı iki yazar hayatlarının son dönemlerinde ise daha çok romantik dönem özelliklerine uygun eserler vermişlerdir².

Yukarıda Goethe ve Schiller için anlatılan durumun aynısı Hölderlin için de geçerlidir. Onun eserleri hem klasik hem romantik akım özellikleri sergiledikleri için (son dönem eserler romantizmin daha çok etkisindedir) Hölderlin her iki akıma da dâhil edilebilmektedir. Örneğin Krell ve Fiedler (1976: 201) Hölderlin'i *Klasik* ile *Romantik* akımların arasına sıkışmış bir yazar olarak göstermektedirler: *Schiller'in hemşerisi Hölderlin, Klasisizm ile Romantizm arasında durur, her iki yöne de tam olarak ait değildir ama yine de her ikisiyle de yakından ilişkilidir*. Krell ve Fiedler aynı değerlendirmeyi dönemin yazarları Heinrich von Kleist ve Jean Paul için de yapmaktadırlar. Kreuzer ise (2002: 107) Hölderlin ile Jena'nın erken dönem romantikleri arasında çarpıcı benzerlikler olduğunu, ama bunun çok şaşırtıcı bir tespit olduğunu, çünkü aralarında hiçbir zaman hiçbir fikir temasının olmadığını ifade etmiştir. Schlegel Jena'ya yerleşmeden önce Hölderlin oradan çoktan ayrılmıştı. O zaman dile getirilen çarpıcı içerik benzerliğinin üç nedeni vardır: Eserleri aynı tarihsel-ruhsal kaynaktan beslenmiştir, aynı kaynaklara ve referanslara atıfta bulunmuşlardır ve ortak ilgi alanı ile yazma hırsına sahip olmuşlardır.

HÖLDERLİN'İN ESERLERİ

Hölderlin roman, trajedi, teorik yazılar, şiir, şiir çevirisi, övgü şiirleri (Hymne), od (Ode), ağıt (Elegie) ve şarkı (Gesänge) türlerinde birçok eser üretmiştir. İlk ve tek romanı olan Hyperion onun akla gelen ve onu ön plana çıkaran bir eserdir. Rousseaus'ın etkisiyle Almanya'da gelişim göstermeye başlayan *gelişim romanı* (Bildungsroman) kategorisinde değerlendirilen bu eser Goethe, Tieck ve Novalis'in gelişim romanlarıyla birlikte Alman edebiyatının başlıca romanlarından biri olmuştur (Dilthey, 1922: 393). Roman, dönemin özgürlük, idealizm ve insan doğasına dair felsefi ve duygusal arayışlarını yansıtan bir eserdir. Hyperion, Hölderlin'in başka bir dünya üzerine çocukluk rüyası olup (Zweig, 1990: 189) olaylar Yunanistan'da geçmekte ve Antik Yunan kültürüyle beslenmektedir.

² Süreç ile ilgili bilgiler için ayrıca bkz: Krell ve Fiedler, 1976; Beutin vd., 1994).

Roman olmakla birlikte şiirsel bir anlatıma sahip bu eserde, Hölderlin'in Yunan mitolojisine olan ilgisi ve özgürlük arayışı görülmektedir. *Hyperion*, 18. yüzyılda Yunanistan'da geçen, mektup formunda yazılmış bir romandır. Hikaye, Yunan genç Hyperion'un, arkadaşı Bellarmin'e yazdığı mektuplar aracılığıyla anlatılmaktadır. Bu mektuplarda Hyperion, hayatındaki önemli olayları, felsefi düşüncelerini, aşkını, hayal kırıklıklarını ve özgürlük arayışını paylaşmaktadır.

Empedokles'in Ölümü (Der Tod des Empedokles), Antik Yunan filozofu Empedokles'in hayatının son dönemini ele alan bir eserdir. Hölderlin bu eserde, Empedokles'in felsefi düşüncelerini, trajik yalnızlığını ve doğayla olan mistik birliğini derin bir şekilde ele almaktadır. Eser, Hölderlin'in felsefi ve estetik düşüncelerini yansıtmakta ve romantik dönemin en önemli yapıtlarından biri olarak kabul edilmektedir. Hyperion duygusunun destansı bir yükselmesi olarak görülen trajedi, artık sezginin bir ağıtı değildir, kaderini tanınmanın trajedisidir. Orada kader şarkısında lirik olarak tınlayan şey, burada dramatik bir rapsodiye doğru coşmaktadır (Zweig, 1990: 194). Eserin merkezinde, Yunan filozofu ve şairi Empedokles'in, Aetna Dağı'na çıkarak kendini bir volkanın kraterine atması ve böylece bir tür ilahi varlık olarak ölüme gitmesi yer almaktadır. Hölderlin, Empedokles'in bu radikal eylemini, onun insana ve doğaya olan mistik ve ruhsal bağlılığının bir sonucu olarak sunmaktadır (Dilthey, 1922: 415vd.).

Övgü, od, ağıt ve şarkı türlerinde şiirler kaleme alan Hölderlin'in ilk büyük şiir çalışması Tübingen Övgüleri'dir (Tübingen Hymnen). Bunlar şairin ilk övgü şiirleridir. Fransız Devrimi'nden sonraki ilk yıllarda (1790-1793) Tübingen'deki çalışmaları sırasında yazılan bu şiirler, devrimin kardeşlik, eşitlik ve özgürlük taleplerine vurgu yaparak devrimci bir rol üstlenmektedirler. Od olarak adlandırılan şiir türünün ise Hölderlin'in tüm eserlerine (roman ve trajedi) serpiştirildiği ve bu eserlere anlamlı bir tını kazandırdığı görülmektedir. Aynı şey ağıtları (Elegien) için de geçerlidir. Hölderlin'in ağıtları didaktik şiirlerin üstlendiği eğitici misyona sahip olmakla birlikte, hem aşk (erotizm) hem de yas (trenetik) temalarını işlemektedir (Kreuzer, 2002). Zweig, Hölderlin'in ağıt, od ve övgü türünde yazdığı şiirleri için şu ifadeleri kullanmıştır:

Şiire ve şiirin tanrısal kökenine Hölderlin kadar çok inanmamıştır hiçbir Alman şairi. Kulağa pek acayip gelirse de, bu Suab'lı narin Protestan rahip adayının görünmeze, güçlere karşı mutlak antik bir tutumu vardır. "Hava Baba"ya ve hükmeden kadere, yaşitları Novalis ve Brentano'nun isa Peygamber'e inandıklarından çok daha imanla inanır: Şiir onun için, öbürlerine Tanrı kelamı ne ise odur, son hakikatin açılması, sarhoş sır, kutsal ekmek ve vücudu, o pek dünyevi şeyi, kızdırarak sonsuza adayan ve bağlayan şarap -Goethe için bile edebiyat yalnızca hayatın bir parçasıdır. Hölderlin için hayatın mutlak anlamı, ötekince salt kişisel bir gereklilik, buna göre ise kişisel üstü tanrısal bir gereklilik (1990: 155).

Yukarıdaki alıntı Hölderlin'in şiire ne derecede önem verdiğini ve anlam yüklediğini dile getirmektedir. Dilthey de çalışmasında (1922: 439) bu noktaya vurgu yaparak Hölderlin'in sanatsal gücünün en mükemmel ifadesini şiirlerinde bulduğunu ve Novalis, Uhland, Eichendorf, Lenau, Mörke ile birlikte Goethe-Sonrası şiirin (nachgoethesche Lyrik)³ öncülerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Keza, yukarıda Zweig'dan (1990: 155) yapılan alıntıda da aslında Hölderlin'in şiir bağlamında Goethe'den ne kadar ayrıştığını ifade etmektedir.

³ Nachgoethesche Lyrik" terimi, Johann Wolfgang von Goethe'nin ölümünden (1832) sonra yazılmış Alman şiirini ifade etmektedir. Goethe'nin dönemine damgasını vurmuş klasik şiir geleneğinden sonra gelen ve onun etkisini sürdüren, ancak aynı zamanda yeni yönelimler ve estetik anlayışlarla farklılaşan şiir türlerine işaret etmektedir. Goethe'nin şiirsel biçimlerindeki katı kurallar ve klasik yapıların ardından, şairler şiir dilinde ve biçimlerinde daha özgür ve deneysel bir yaklaşım benimsemişler, bunun sonucunda sıra dışı imgeler, lirik yapılar ve daha serbest bir şiir dili yaygınlaşmıştır. Burada önemli olan, Hölderlin'in Goethe'nin çağdaşı olmasına rağmen, şiire yeni bir anlam yükleyen öncü yazarlardan biri olmasıdır (Hoffmeister, 1948).

Hölderlin'in ön plana çıkan eserlerinden biri de *Pindar çevirileridir*. Bu çeviriler, Antik Yunan şairi Pindar'ın (M.Ö. 518–438) o dönemdeki eserlerini Almancaya kazandırma çabasını yansıtmaktadır. Pindar, antik Yunan'ın en ünlü lirik şairlerinden biri olmakla birlikte, özellikle *Epiniyon* (zafer ve özgürlük konulu Yunan kökenli şiir) türündeki şiirleriyle tanınır. Hölderlin, Pindar'ın şiirlerinden büyülenmiş ve onun poetik dilini, Yunan kültürünün özünü anlamak ve Alman diline taşımak amacıyla çevirmiştir (Kreuzer, 2002: 274).

HÖLDERLİN'DEN KALANLAR

Yazarlar, eser ve kişilikleriyle yaşadıkları mekânlara yeni anlamlar yükleyen, o mekânların okurun zihnindeki imajını belirleyen, bu noktada, yaşadıkları mekânın algısı üzerinde olumlu veya olumsuz ciddi etkileri olan kişilerdir. Bundan dolayı hem Türkiye'de hem de dünyanın diğer bütün ülkelerinde yaşadığı mekânla özdeşleşen sayısız yazar vardır (Balcı ve Dilek, 2021: 298). Bu özdeşleşme yazarın ilgili mekânda yaşaması veya kaleme aldığı eserlerde oradan sıklıkla bahsetmesinden kaynaklanabilmektedir. Türkiye'den örnek verecek olursak Yaşar Kemal ve Orhan Kemal Çukurova bölgesi ile, Yahya Kemal Beyatlı İstanbul ile, Can Yücel Datça ile, Halikarnas Balıkcısı ise Bodrum ile özdeşleşmiş yazarlardır. Kentlerle özdeşleşen Avrupalı yazarlar için Charles Dickens (Londra), Victor Hugo (Paris), Alfred Döblin (Berlin), Franz Kafka (Prag) örnekleri önemlidir (age). Aynı durum Hölderlin için de söz konusudur. Hölderlin sancılarla dolu bir hayatın ardından arkasında roman, trajedi, od, övgü, ağıt, çeviri ve mektuplardan oluşan özgün ve kapsamlı bir koleksiyon bırakmıştır. Hayatının büyük bir bölümünü Almanya'nın Lauffen am Neckar (doğum yeri) ve Tübingen (gözetim yeri) şehirlerinde geçiren Hölderlin, devasa edebi mirasını bu kentlere miras bırakmıştır. Dolayısıyla Hölderlin Lauffen am Neckar ve Tübingen kentleriyle özdeşleşen bir özne haline gelmiştir.

Hölderlin'in yukarıda andığımız eserleri dışında, ilgili kentlere bıraktığı ve bu kentlerin kültürel anlamda önem kazanıp çokça ziyaret edilmesini sağladığı iki etmen vardır, bunlar: Hölderlin Evi (Hölderlinhaus) ve Hölderlin Kulesi'dir (Hölderlinturm). Bu iki turistik destinasyon 2020 yılında yazarın 250. doğum günü münasebetiyle modernize edilmiştir.

Hölderlinhaus (Lauffen am Neckar)⁴:

Lauffen, Neckar kıyısındaki şarap kenti olarak bilinmekte olup Hölderlin ile özdeşleşen bir kenttir. Şehirde yazara dair sıralanabilecek destinasyonlar şu şekildedir: Hölderlin Evi, Hölderlin Yürüyüş Yolu, Hölderlin Kilisesi, Hölderlin Eserleri Seçkisi, Hölderlin Anıtı, Hölderlin Manastır Avlusu. Bunlar dışında şehirde Hölderlin turu yapabilmek için bir rota ve Hölderlin pikniği temalı piknik alanı bulunmaktadır.

Bugünkü Hölderlin Evi, şairin büyükbabası tarafından 1743 yılında satın alınmış ve 1750 yılına kadar yeniden düzenlenip genişletilerek temsili bir Barok evi haline getirilmiştir. 1970 yılında, mülk şehir arşivlerindeki dosyalarda yeniden keşfedilmiştir. 2015'e kadar özel mülkiyette olan ev, 2020 yılında kapsamlı ve özenli bir şekilde yenilenmiş ve Friedrich Hölderlin'in doğumunun 250. yıldönümünde müze olarak hizmete açılmıştır.

Hölderlinhaus Müzesi çeşitli eserlerin yer aldığı dört sergi odasına sahiptir. Sergilerde yazarın mektupları, fragmanları, eserleri, fotoğrafları ve geriye kalan diğer kişisel eşyaları yer almaktadır. İnteraktif bir özelliği olan müzede ziyaretçiler sesli rehber aracılığıyla evin hikayesini ve yazarla ilgili detaylı bilgileri (özgeçmiş ve eserler) dinleyebilme olanağına ulaşmaktadır. *Şiir Deneyim Odası* şiir okuma ve dinleme aktiviteleri için kullanılmakta olup alçı tavanlı yazlık oda kitap okuma mekânı olarak kullanılmaktadır. Üç kattan oluşan evde, çocuklar ve yetişkinler için oluşturulmuş, atölye çalışmalarına uygun özel odalar ziyaretçilere sosyal aktivite olanağı sunmaktadır.

⁴ Bu bölümdeki tüm bilgi ve görseller Lauffen kentinin https://www.lauffen.de/resources/ecics_3556.pdf resmi web sayfasından alınmıştır. Erişim tarihi: 01.09.2024

Resim 1: Hölderlin Deneyim Rotası

Lauffen am Neckar'da Hölderlin için turistik bir rota oluşturulmuştur. Kenti ziyaret eden turistler yaklaşık 90 dakika süren bir "Hölderlin Deneyim Turu"na katılma ve beş farklı destinasyonda yazarı deneyimleme imkanı bulmaktadırlar. Turun sonunda (isteğe bağlı olarak, 36 € karşılığında) ziyaretçiler şiir okuyan rehberler eşliğinde Hölderlin Pikniği'ne katılıp Lauffen şarabını tatma ve mangal keyfi yapma olanağına da sahipler.

Hölderlinturm (Tübingen)⁵:

Doktoru tarafından *başkalarına şiddet uygulayarak zarar verme ihtimali yüksek deli raporu* verilen Hölderlin hayatının yarısını (36 yıl) koruyucu bir ailenin gözetimi altında bugün kendi adını taşıyan Tübingen kulesinde geçirmiştir. Baden-Württemberg Edebiyat Müzeleri, Arşivleri ve Anıtları Merkezi (DLA Marbach), Tübingen Üniversitesi ve Hölderlin Topluluğu tarafından 2020 yılında edebiyat müzesine dönüştürülen bu kule günümüzde kentin sembol alanlarından biri haline gelmiştir (Edebiyat müzeleri için, bkz: Demiryay ve Balcı, 2022).

Müzedeki Hölderlin'in yazdığı şiir ve diğer eserlerin sergilendiği odalar yer almaktadır. İnteraktif bir özelliğe sahip olan müzede ziyaretçiler mobil uygulama veya diğer elektronik araçlar üzerinden müzeye dair bilgi alma, yazarın eserlerini dinleme, müzeyi ve kenti interaktif bir şekilde gezebilmektedirler. Özellikle sanal gözlükler aracılığıyla müze oda oda, nesne nesne gözlemlenebilmektedir. Müzenin tahsis ettiği bir rehber eşliğinde ziyaretçiler *Hölderlin'in İzinde* konulu bir şehir turuna çıkabilmekte ya da *Tübingen Edebiyat Yolu*'nu takip ederek şehirdeki diğer edebi mekânları keşfetme imkânına sahiptirler.

Müzenin en önemli işlevlerinden biri de, her türlü kurumdan öğrencilere açık eğitim imkanı sunmasıdır. Her türlü okul türüne ve sınıfa uygun kapsamlı bir eğitim programı hazırlanan müzede öğrencilere interaktif yollarla eğitimler verilmekte, Hölderlin'in eserlerinin analizi yapılmakta, şiir yazma tekniklerine yönelik eğitim verilmekte, böylelikle detaylı ve keyifli bir şiir deneyimi yaşatılmaktadır.

⁵ Hölderlin Kulesi'ne dair tüm bilgiler ve kullanılan görseller müzenin resmi web sayfası olan <https://hoelderlinturm.de/> alınmıştır. (Erişim: 01.09.2024)

Resim 2: Hölderlinturm

SONUÇ

Çalışmanın amaco Alman yazar Hölderlin'in Lauffen am Neckar ve Tübingen olmak üzere iki aşamalı hayatının analizini yapmak, Hölderlin dönemi Alman edebiyatının durumunu ortaya koymak, yazarın Alman edebiyatının neresinde ve ne şekilde yer aldığını tespit etmek ve son olarak Hölderlin'den kalan edebi mirasın günümüz Lauffen am Neckar ve Tübingen kent kültürünü ne şekilde etkilediğini tespit etmektir. Yapılan detaylı araştırma sonucunda;

- Hölderlin döneminde Alman edebiyatının altın çağını yaşadığı, bu dönemde Klasik (1786 – 1832), Romantik (1795-1840), Biedermeier (1830-1848) ve Das junge Deutschland (1830-1848) olmak üzere dört edebi akımın farklı bölgelerde eş zamanlı yaşandığı gözlemlenmiştir.
- Alman edebiyatının en ünlü yazarlarından olan J. Wolfgang v. Goethe, Friedrich Schiller, Heinrich von Kleist, Jean Paul, Schlegel, Clemens Brentano, Novalis, Ludwig Tieck, E.T.A. Hoffmann, Eichendorff, Gebrüder Grimm, Achim von Arnim, Droste-Hülshoff, Jeremias Gotthelf, Adalbert Stifter, Franz Grillparzer, Eduard Mörike, Johann Nestroy, Heinrich Heine, Georg Büchner, Karl Gutzkow, Heinrich Laube, Dietrich Grabbe, Georg Herwegh gibi yazarlar bu dönemde yaşamış ve Hölderlin bunların çoğuyla arkadaşlık kurmuştur.
- Hölderlin'in yukarıda dile getirilen dört edebi akımdan hangisine dahil olduğuna dair araştırma yapılmış ve sonucunda Hölderlin eserlerinin hem Klasik hem Romantik dönem özelliklerini taşıdığı tespit edilmiştir. Hatta bazı bilim insanları tarafından Hölderlin Klasik ile Romantik arasında sıkışan bir yazar olarak ifade edilmiştir.
- Hölderlin roman, trajedi, teorik yazılar, şiir, şiir çevirisi, övgü şiirleri (Hymne), od (Ode), ağıt (Elegie) ve şarkı (Gesänge) türlerinde birçok eser ürettiği ve bu eserlerin Alman edebiyatına büyük katkı sunduğu gözlemlenmiştir.
- Hölderlin'in Lauffen am Neckar ve Tübingen olmak üzere iki aşamalı olan hayatının her iki kentin kültürüne nüfuz ettiği, bu kentlerin kültür ve edebiyatlarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Lauffen am Neckar'daki Hölderlin Evi (Hölderlinhaus) ve Tübingen'deki Hölderlin Kulesi'nin (Hölderlinturm) günümüzde Almanya içinden ve dışından turist çeken

mekanlar olduğu tespit edilmiştir. Hölderlin etkisiyle turistik bir destinasyona dönüşen bu iki mekanın günümüzde ayrıca kültür, sanat ve eğitim aktiviteleri için aktif bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Aytaç, G. (1983). *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Babayiğit, M. V. (2021). Investigating Several Similar Questions Types in Turkish, Kurdish, English, Russian and German. *Journal of Arts & Social Sciences*, 8(2), 52-59.
- Balcı, U. (2017). *Kursbuch zur Prüfung ÖABT*. London: Ijopec Publication
- Balcı, U. & Dilek, S. E. (2021). *Edebiyat Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Beutin, W. vd. (1994). *Deutsche Literaturgeschichte*. Weimar: J. B. Metzler Verlag.
- Demiryay, N. Ve Balcı, U. (2022). Alman demokratik cumhuriyeti edebiyatı bağlamında “yazar ve edebiyat müzeleri”, *Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 4 (8), 70-81.
- Dilthey, W. (1922). *Das Erlebnis und die Dichtung: Lessing, Goethe, Novalis, Hölderlin*. Achte Auflage. Wiesbaden: Springer Fachmedien
- Erlebe Hölderlin: https://www.lauffen.de/resources/ecics_3556.pdf (Erişim: 01.09.2024)
- Gültekin Talayhan, Ö., & Babayiğit, M. V. (2023). The Influence of AI Writing Tools on the Content and Organization of Students Writing A Focus on EFL Instructors Perceptions. *Journal of Current Debates in Social Sciences (CUDES)*, 6(2), 83–93.
- Hoffmeister, J. (1948). *Nachgoethesche Lyrik*. Bonn: Bouvier.
- Hölderlinturm: <https://hoelderlinturm.de/> (Erişim: 01.09.2024)
- Krell, L. & Fiedler, L. (1976). *Deutsche Literaturgeschichte*. Bamberg: Buchners Verlag.
- Kreuzer, J. (Ed.). (2002). *Hölderlin-Handbuch: Leben-Werk-Wirkung*. Weimar: J. B. Metzler Verlag.
- Zengin, D. (2011). *Alman Edebiyatı: 19. Yüzyıldan Günümüze Kadar*. Ankara: Kurmay Yayınları
- Zettl, E. (2009). *Geçmişten Günümüze Almanya. Alman Kültür ve Edebiyat Tarihi*, Yayına Hazırlayan: Ali Osman Öztürk / Umut Balcı / Özlem Gencer, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.
- Zweig, S. (1990): *Dünya Fikir Mimarları. Kendileri ile Savaşanlar: Kleist-Nietzsche-Hölderlin*. (Çeviren: Gürsel Aytaç). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Hölderlin: Bakma ile Söylem Birliği*

(Şairin dil konusuna yönelik temel tutumu üzerine bir inceleme)

Yazar: Prof. Dr. İsmail İşcen
issicen@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1707-3834

Çeviren: Beyza Şen
beyzaenbeyza@gmail.com
ORCID: 0009-0002-4907-8135

Çeviren: Prof. Dr. İsmail İşcen
issicen@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1707-3834

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78228>

Article Info	Abstract
<p>Received: 05.09.2024</p> <p>Accepted: 10.09.2024</p> <p>Keywords: being, Hölderlin, lyric poetry, seeing and saying</p>	<p>Friedrich Hölderlin, the renowned German poet and philosopher, is known for his profound reflections on human conditions, nature, and existence in the early 19th century. His poem “Hälfte des Lebens” (“Half of Life”) is an important work that reflects his aesthetic and philosophical understanding. The poem can be considered a deep meditation on the transient nature of nature and life. While addressing the relationship between humans and nature, and existential inquiries, it also reveals a quest for knowledge and wisdom. This depth, frequently encountered in Hölderlin’s poetry, prompts readers to think about the meaning of life and our relationship with nature. Hölderlin’s language is typically lyrical and poetic. Descriptions of nature are used to emphasize the relationship between the beauty and transience of nature. The choice of words and images in the poem creates a profound layer of meaning. For Hölderlin, language is both a tool and a limitation. He viewed poetry as a means of transcending the limitations of ordinary language and approaching a deeper level of expression. His poems often employ a high, sometimes archaic or fragmented language that he believed could better capture the inexpressible aspects of human experience. This complexity reflects his belief that true poetic expression requires breaking free from conventional linguistic constraints.</p>
Makale Bilgisi	Öz
<p>Geliş: 05.09.2024</p> <p>Onay: 10.09.2024</p> <p>Anahtar sözcükler: benlik, görme ve söylem, Hölderlin, lirik şiir</p>	<p>Friedrich Hölderlin, ünlü Alman şair ve filozof, 19. yüzyılın başlarında yazdığı şiirlerinde genellikle insanlık halleri, doğa ve varoluş üzerine derin düşünceleriyle tanınır. “Hayatın Yarısı” (“Hälfte des Lebens”) adlı şiiri, onun estetik ve felsefi anlayışını yansıtan önemli bir eserdir. Şiir, doğanın ve yaşamın geçici doğasını yansıtan derin bir meditasyon olarak değerlendirilebilir. İnsanın doğayla olan ilişkisini ve varoluşsal sorgulamalarını ele alırken, aynı zamanda bilgi ve bilgelik arayışını da ortaya koyar. Hölderlin’in şiirlerinde sıkça karşılaşılan bu derinlik, okuyucuya yaşamın anlamı ve doğa ile olan ilişkimiz hakkında düşündürür. Hölderlin’in dili genellikle lirik ve şiirsel bir nitelik taşır. Doğaya dair betimlemeler, doğanın güzelliği ve geçiciliği arasındaki ilişkiyi vurgulamak için kullanılır. Şiirdeki sözcük seçimleri ve imgeler, derin bir anlam katmanı oluşturur. Hölderlin için dil hem bir araç hem de bir sınırlamadır. Şiiri, sıradan dilin sınırlamalarını aşmanın ve daha derin bir ifade düzeyine yaklaşmanın bir yolu olarak görmüştür. Şiirlerinde sıklıkla, insan deneyiminin tarif edilemez yönlerini daha iyi yakalayabileceğine inandığı yüksek, bazen arkaik veya parçalı bir dil kullanılmıştır. Bu karmaşıklık, gerçek şiirsel ifadenin geleneksel dilsel kısıtlamalardan kurtulmayı gerektirdiğine olan inancını yansıtır.</p>

* Bu makale “Hölderlin: Einheit von Schauen und Sagen” başlığı ile *İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*’nde (Yıl: 1995, Sayı: 9, s. 57-68) Almanca olarak yayınlanmıştır. Yazara çeviri izni verdiği ve metni kontrol ederek düzenlediği için teşekkür ederim. Özetler tarafımdan oluşturulmuştur. (BŞ)

1. GİRİŞ

Hemen hemen her şey hakkında, üstelik şairin katıksız masumiyeti bu denli aleni iken, bilgiye sahibiz. Söz gelimi onun Alman '*İdealizmi'nin* şairi olduğu bilinir, hatta bazıları, onun sadece idealizmin değil, başlı başına Alman dilinin de ş a i r i olduğuna kanidir.

Bunların dışında, hem de aynı zamanda şaşırtıcı bir kesin kanaatle son eşikte delirdiği; evet bu haliyle Tübingen'de bir marangoz veya dülgerin yanında, geceye bulanmış, parlak, dolaşık ve neşeye boğulmuş hayatını, hani ufak bir çocuk hayatını nasıl yaşarsa, yaşadığı bilgisine hükmediyoruz (sanki hakkında çok rahat emin olabileceğimiz şeylerdir de bunlar...)

Bordeaux'ya yaya olarak seyahat etti ve Almanya'yı boydan boya yine yaya olarak gezdi, evli bir kadına âşık oldu, son haddinde şaşırtıcı ölçüde berrak şiirlerinde Diotima adını verdiği bir kadına, bütün bunlar aleni olarak bilgi haznemizin dahilindedir, çok daha fazlası var, mesela:

Weimar'lı şahısla o rastlaşma anı, genç olarak onun, onu, yaşlı malum şahsı tanımaması, hani Schiller'in, o büyük 'Alman şair' var ya, onun evinde bir gün kabul edildiğinde bekleme salonunda oyalanan orta yaşlı bir adamla karşılaştığını, kim olduğunu bilmeden onunla biraz sohbet ettiğini Schiller'e veda ederken meraktan sorduğunda bu tuhaf adamın kim olduğunu öğrenmesi... -Bunları neredeyse en ince ayrıntısına kadar biliyoruz.

Dibi görünmez '*Antik Yunan'a* sevgisi ile '*yurt ve vatan*' konusundaki duyarlılığı da bilinen şeyler arasındadır, her iki meyli hakkındaki bu bilgiler, bu haliyle ne kadar derin bir çelişki içerdiğine bakmaksızın yan yana durabiliyor hâlâ, - acaba dönemin modasından farklı bir vatan sevgisi veya Antik Yunan aşkı söz konusu mudur bu durumda diye sormak kimsenin aklına gelmemektedir.

Kısacası, Hölderlin karşımızda her zamankinden daha müphem, bilinmez bir halde duruyor, çünkü hakkında çok, haddinden fazla bilgiye hükmediyoruz, bu da bir insanı, hele ki bir şairi tanımak için fazladır.

Bu kadar bilgi kalabalığına güvenle insan çok kolayca kavramsal bir rahatlığına kapılıp onu tarza kapılıp onu pekâlâ ayırksı, yalnız bir kişi olarak tanımlayabilir; onun o renkli çevrelerde, özellikle de Alman edebiyatının en çalkantılı ve renkli döneminde çok nadiren bulunabileceğini; basitçe söylemek gerekirse, *istisna* olduğu zaten saltık bir şeydir sonuçta.

Çok daha tehlikeli bir başka sorumsuzluk ise, onu, bir şair olarak şiirlerini 'duygulardan' oluşturan; bu haliyle de şair-olmayanların, yani duygularını şiirle ifade edenler sınıfa sokmakta açığa çıkmaktadır. Artık epey klişeleşmiş böyle bir iddianın en ilginç yanı ise bunun, yani şiirleri duygularla karıştırmanın, olumlu bir yargı olarak kabul edilmesidir.

Kısacası: Bir şahsiyet, özellikle Hölderlin emsalinde (ve elbette diğerlerinde de) geçerlidir bu, çok fazla, neredeyse her şeyin bilindiği durumlarda, elbette ki şahsiyet hakkında her şeyi tepeden görme tehlikesi, dolayısıyla özü iskalama riski çok büyüktür.

Peki, bu bilgi çokluğu gerçekten ne işe yarıyor? Bir kişiliğin 'tahrif edilmesi' böylesi bir bilgi kalabalığı sayesinde daha kesin hale gelmiyor mu? Oysa bir şair kimliğini t a n ı m a k için asıl yol somut eserdir, herkesin her zaman gitmeye hazır olması gereken. Çünkü bir kişi, bir bütün olarak, başka hiçbir yerde olmadığı kadar saf bir şekilde ve en ince gölgeleri ve vurgularıyla yalnızca eserinde karşımızda durur.

Sanki çok rahat ve kolay ulaşılabilir bir insan hakkındaki bilgi ve idrake doğru yükselecek bir yol ve köprü ancak bu çok karmaşık örüntü üzerinden inşa edilebilir. Fakat, Hölderlin emsalinde olduğu gibi nerede 'berrak' bir şairden bahsediliyorsa, yukarıda anılan böyle bir biyografik kılavuzluk hizmeti hiçbir işe yaramayacaktır, aksine edebi gerçekliği örtecektir. Daha dolaysız bir söylemle: şairi ve en içteki poetik tasavvurunu şekillendiren şey yaşam değil de halihazırda tezahüre erişmiş, oluşturulmuş eserde ifade bulan bu tasavvurdur asıl, sonradan uzam ve zaman içinde dolaylı olarak garipleşerek şekillendirilmiş bir yaşamı belirleyen. Evet, bir tek eserdir her şey. Nitekim her türlü sır ve gerçek eserin içinde mevcuttur, oluşarak, organik, her türlü ölçümden öte uzaklara genişleyerek, zira eser yarılmaz, yalan söylemez.

Kestirmeden belirtmek gerekirse: Hölderlin, sanatçılar arasında garip bir şekilde çok nadir görülen, imgeden ziyade dilin kendisini konuşurma sanatında bir ustadır. Başka bir deyişle, Hölderlin, dilin (?) içinde nefes alıp çalışan, dili bir nesneyi şekillendirir gibi canlı ve duyuşsal olarak şekillendiren bir şair ve insandır. Ve bu konuda benzeri görülmemiş bir ciddiyet sergiler, kısacası dili, adeta varlık kaynağını, kimsede görülmediği ölçüde ve çok kesin bir surette ciddiye alır.

Söz gelimi, onun deliliği, her zaman öne sürme rahatlığında görüldüğü gibi duyuş dünyasının ve ‘yaşam’la olan ‘sorunlar’ın sonucu değil, sadece anılan o ciddiye alınmış dile adanmışlığının çıkarımı olduğu, burada tüm detayları ile irdelenmesi gerekmiyor; bunun için zaman henüz olgunlaşmış değildir.

Ancak dile bu kadar derinlemesine bakma cesaretini ve gücünü kendinde bulan biri, sonuçlarını yolun yarısında tahmin etmeye başladığı anlarda kesinlikle geri çekilmek istemeyecektir.

‘Dil’ dedik de daha inceltmek lazım kavramı: bir eşik vardır, ötesine geçtin mi ‘dünya’ denen şeyin salt toplamı üzerinden poetik içerikler uzamı olarak akmaya başladığı, ‘idrakin öznesi’nden soyutlanmış haliyle (bkz. Schopenhauer, 1977¹), -özne yerine, o aşamadan sonra ‘nesne’, adeta kendi kendine, dil suretinde tezahür eder; okuyalım:

HAYATIN YARISI

Altuni armutlarla ağarak
Ve asi güllerle dolu dolu
Göle dökülür topraklar,
Ey siz ongun kuğular,
Ve buselerden bir hoş, banarsınız
Başımızı ilahi ferah sulara.

Vah bana, düşünce kış vakti, zemheride
Güneş ışığını nerede bulur, gölgesine
Yeryüzünün erişirim ben nerede?
Duvarlar sükkuttur boylu boyunca
Ve soğuk. Rüzgârda kırılır bayraklar. (Hölderlin, 1983)

Bu şiirin bünyesinde, yukarıda tarifini verdiğimiz anlamda ‘dil’in ve bundan ayrı olarak ‘maddesel olan’ın ne olduğunu; dahası poetik unsurların (resmedilenlerin, resimlerin) ‘dil’e hacim ve uzam kazandırmak adına ne kadar çözülmüş ve özgürce, adeta yerçekimsiz bir şekilde havada ‘ağarak’ (“hänget”/ “asılı durmak”) büküldüğünü, şu aşamada kısaca ima etmek gerekir; zira alışlagelmiş bir analizle bu yapıyı ele almak en titiz çabayla dahi olanaklı görünmemektedir.

Birincil önemde olan adım, söylemin ses tonunda ifade bulanın, söylem sayesinde nazara kavuşanla, yani resimle² aynı şeyi içerip içermediğini ayırtlaştırmaktır. Başka bir deyişle: Tümel resim, diyesi en olgun kıvamına erişmiş ve somut tezahür olarak yaz mevsimi (1. Kıta) ile tasavvurda soyutlanmış kış mevsimi (2. Kıta), yani bir ikililik olarak, söylemi, bir söz yapısı olarak değil, bir biçim ve ses tonu olarak, bizzat o resme dönüştüren şeyle bağıntı kuruyor mu?

Buna karşın şiirde daha fazla yorumlama katmanları ve resimsel kotlar (düzlemler) söz konusu edilemez mi diye sormak da mümkün. Bu türden analiz enstrümanları aynı zamanda buradaki dilin, tıpkı bir yosun kümesinin nemli, kaygan taşlar üzerinde yaptığı gibi resimler üzerinde bir işleyiş, bir çalışma yaptığına, ona işlediğine yönelik bir yorumlamaya izin veriyor olabilir mi? Kısacası: şiir dilsel bir örüntü olarak bize ne diyor?

¹ Estetik disiplini için de başlı başına anahtar kavram olabilecek bu kavram, Arthur Schopenhauer’in felsefesinden alınmıştır; ilgililer kavramın geniş kapsamını tam ölçülemek adına “*Die Welt als Wille und Vorstellung*” adlı başyapıtına bakabilir.

² ‘Bild’ kavramı, poetik çalışmaların çoğunda, özellikle Türkçe yazılmış araştırmalarda “imge” olarak karşılık bulmaktadır. Ancak burada kasıtlı olarak “resim” denmiştir. İlerleyen bölümlerde de yine resim, resim örgüsü, resimsel katman vb. terimsel kullanımlar söz konusu olacaktır. Bunun nedeni açıktır, örnek üzerinden ve kısa yoldan açıklamak gerekirse: resim “kış”tır; yani dört mevsimden biridir; “kış” ise bu şiirde şu veya bu imgesel boyuttadır, başka bir şiirde yine “kış” (aynı resim) başka bir imge olarak işlev görebilmektedir. Yoksa Almanca kullanımda da Bild değil, Metapher, Symbol, Emblem vb. kavramlara başvurulmuş olurdu. (ÇN)

Bu minvalde dile gelen şey, acaba dil üzerinden tertiplenmiş resimle, diyesi yaz ve kış “izlenimi” ile aynı şey midir? Bu yaz ve kış ikililiği, şiirin metaforik yapısı üzerinden takip edildiğinde kuşkusuz daha da genişletilebilir; örneklendirmek gerekirse:

Buna göre ilk kıta ‘nesnel dünya’ kavramını ortaya koyarken, ikinci kıta ‘öznel dünya’ya işaret ediyor gibi görünmektedir. Lirik öznenin içsel ve dışsal dünyası - ve eğer yorumlanacak olursa: Bolluk - Kıtlık. Yaşam - Ölüm vs. –

Şimdi öncelikle bu dışarıdan çok belirgin şekilde göze çarpan ikiliği incelemek gerekiyor, zira “Vah bana!” haykırışını başta anlamak zor olabilir, çünkü ilk kıtayı eşsiz güzellikteki “ilahi ferah sular” görüntüsüyle bırakmıştık. - Yani iki kıta arasında bir uçurum vardır, bu kesinlikle ilk, belirsiz ve yine de güçlü izlenimdir, neden belirsiz olduğu ise sonradan görülecektir.

Bu noktada, şiirin ortasında, birinci ve ikinci kıta arasında açılan belirgin ‘kırılma’, yarı ve uçurum, hatta bir kutuplu zıtlıktan söz etmek gerekir. Burada ikilik tam da böyle bir gerilime dönüşerek yumuşar ve kıtalar içinde mısra mısra bu merkezden dışarı taşar. Başka bir deyişle, ortada en yüksek ikili yoğunluğu buluyoruz ve bu da her iki taraftan da kutuplu bir karşıtlığa yol açıyor.

Dolayısıyla, içsel lirik süreç ve yapısıyla ilgili olarak, ilk kıtanın sonuna, diyesi lirik sürecin doruk noktasına kadar suhulet dolu bir akış gitgide yoğunlaşıp, bir sonraki kıtanın sonuna kadar, ama dönüşmüş olarak, tekrar giriş ritmin düzeyine doğru sakinleşir.

Ancak bu sadece görünürde böyledir. — İkilik nasıl ki sadece ön planda bir izlenim ise, aynı şekilde Hölderlin, arka planda iki kıta arasındaki ilişkinin bir gerilim niteliği taşıyıp taşımadığını açık bırakmaktadır.

Bu aşamada bazı noktalara değinmeler bunu saydamlaştırmaya yol gösterici olsun; zira daha önce de belirtildiği gibi, böylesine ince bir örgü³ asla tamamen ‘anlaşılabilir’ bir şeye dönüştürülemez. Her iki kıtanın kendine özgü ses renklerinin⁴ yapısı arasındaki kontrast olsun, ‘yüzeysel’ ve somut resim (kış-yaz) olsun, ayrıca mısralar arası ritim olsun, ikili, hatta zıt kutuplu yapıya dair izlenimi pekâlâ pekiştirmekte, desteklemektedir.

Ancak içeriden bakıldığında, neredeyse buna zıt bir görüntü ortaya çıkıyor:

“Altuni armutlarla ağarak/ Ve asi güllerle dolu dolu/ Göle dökülür topraklar”, gölün üzerine eğilir, yani ‘eğilim’e yaklaşır, zaten kendi sonuna⁵ çok yakındır.

‘Kuğular’ da (resim olarak değil, imge olarak) hemen ardından bunu dolaysız olarak dile getiriyor; giriş sahnesindeki “eğilimli” resmin içinden süzülerek bize doğru yaklaşımları tesadüfi değildir:

Kuğular, şahsileştirme üzerinden somutlaştırılmış bir surette ölümün kendisidir – bu, ebediyen eski bir imge, benzetme, söylem düzeyidir, biliyoruz bunu⁶. Gölün üzerindeki kuğular, su yüzeyinden beriye, bakanın yönüne doğru süzülerek yaklaşırlar, ‘buselerden bir hoş’, s e v g i l i ölüm, başını lirik öznenin i ç d ü n y a s ı n a bırakır, dalıp gider.

Nitekim en yüksek bolluk yayıldığında, insan düşüş ve sondan emin olabilir. Bu manzara karşısında o halde esas toplam-imge şu şekilde somutlaşır:

Düşüş ve ölüm imgesi ‘ilâhi sulara’ya, göle, ruha, lirik öznenin içsel dünyasına ‘ağar’, bu da (bu türden bir yorumu kışkırtmasına karşın) ikinci kıtadaki ‘ölüm’ü ve ‘kış’ı hatırlaması için lirik öznenin somut olarak (lirik anlıkta) birinci kıtada ‘yazı’ ve ‘bolluğu’ değil, bizatihi ölümü ve boşluğu (kış kıtlığı) idrak ettiği sonucunu doğurmaktadır. İlk kıtada lirik özne nezdinde bu ölüm henüz salt

³ Latince “texere” (örmek) fiili, düzensiz bir fiil olarak şu üç halde ele alınır: texere (yalın hal); tecti (-di hali); textum (-mış). O halde text (metin), “örülmüş olan” demektir. (ÇN)

⁴ Burada ‘ses renkleri’ (Klangfarben) ile kastedilen kıtaların sesli / sessizlerin bir bütün olarak içişsel/sessel bazda oluşturdıkları yapılarıdır; buna göre ilk kıtada a, o, u (sesliler) ile b, l, r (sessizler) ağırlık kazanırken, ikinci kıtada bariz olarak e, i, ü (sesli) ile ş, d, k sessizleri ön plana çıkar. Türkçe çevirisinde durum bu iken, Almanca metnindeki ses yapısal düzlemdeki kontrast, aynı yönde olmakla birlikte biraz daha belirgindir. Bu değinmeler, fonolojik çok detaylı ve titiz bir incelemenin bu şiirin özüne inmede ne kadar değerli olabileceğini göstermesi bakımından yapılmıştır. (ÇN)

⁵ Almancadaki fiilin adı “sich neigen” hem ağmak, eğilmek, bükülmek demek, hem sonlanmaya yüz tutmak demek, “die Neige” adlı isim ise Almancada “sonlanmış/bitiş” (süreç) anlamında kullanılır. (ÇN)

⁶ Karanlık haliyle buna, yani ölüm imgesine en son “Kuğular Gölü”nde tanıklık ederiz. (ÇN).

metafor (bir şeyin başka bir şeyin yerine tam ve salt olarak geçmesi; ÇN) olarak taşınmaktadır, süzülmemektedir.

Başka bir deyişle: Lirik özne ilk kıtada bir söylem ve ses tonu olarak 'liriktir'. Bu bakımdan, ikinci kıtada bilinç durumunun ve dolayısıyla imgenin, aniden tasavvurda baskınlaşan kış, yani ölüm sayesinde yapısal düzlemde değiştiğini söylemek mümkün değildir.

Değişen yalnızca söylem katmanıdır; bu değişimle birlikte lirik öznenin burada artık kendisi, yani lirik bir boyut olarak biçimlendirici, metafor oluşturucu bir unsur üzerinden konuşmadığına yönelik izlenim güçlenip pekişmektedir. Nitekim ikinci kıtaya birlikte birden bilinçli bir "ben" düzlemine geçmiş olarak başka bir söylem biçimini, diyesi lirik olay akışına karşı mesafeli bir konumda nesnelleştirici, 'bölünmüş' bir ağızı benimsemektedir.

Birinci kıtada bakan ve söyleyen olduğu kadar söylenen de mutlak bir birlik oluştururken (lirik birleşim) lirik özne ikinci kıtada bir bakan, bir de söyleyen boyut olarak bölünmüştür artık.

Tam da bu bölünmüşlük, şiirin dönüşümüdür; ayrıca söylem biçimi de, doğal sonuç olarak bu bölünmüşlüğe dahil olur. İçsel resim yapısı ikinci kıtada artık ilk, poetik bazda daha yoğun kıtadaki gibi şiirsel bir şekilde seda dolu değil, aksine soğuk ve kıt bir düzlemde ifadeye bürünür.

İlk kıtanın söylem biçimine karşıtlık oluşturan genelleştirici-indirgemeci resmin (yeryüzünün güneşi ve gölgesi) biçimi de ancak bu minvalde anlaşılır olmaktadır. Ancak çok önemli bir başka husus, çıkarımda dikkatli davranılması halinde, bu bakış açılarını destekleyici ipuçları sağlayabilir. Somutlaştıralım:

Burada olduğu gibi resimsel izlenim açıkça ve epey saydam bir şekilde yaz sonunu çağrıştırıyorsa, neden 'Hayatın Yarısı' denmiştir? Buna göre ilk kıtada mevsimsel bir nesnel algı değil, bir ruhsal an, genel olarak ise bir ruhsal süreç söz konusu olmalıdır. Bu süreç, 'hayatın yarısı'na, yani gözlemci-ergen evresinden eylemci-yetişkin evreye geçişe atıfta bulunur. Bu geçişin tam ortasında iken bilincin ölüm imgeleriyle dolu taşması, muhtemelen bu 'hayatın yarısı' nı geride bırakmış olan hiç kimse için şaşırtıcı değildir.

Şiir, özellikle ikinci dördünlüğün imgesel unsurlarıyla ilgili olarak, elbette şimdiye kadar üretilmiş temel yapı korunmak kaydıyla, okuyucuya bir dizi bağlantı ve içerik sunabilecektir.

Yukarıda yorumlama önerisi olarak sunulan materyal, tam da bu temel yapıya işaret eden bir ipucu olarak adlandırılabilir.

Buradan, yani eserin içinden (bilgiler üretim yoluyla) çıkılarak, hayata dair çıkarımlarda bulunmak, girişte de formüle edildiği gibi, daha uygun görünmektedir; bu analiz perspektifi ise genel olarak (Hölderlin'e özgü) şiiri üreten gücün yaşam ve yaşanmışlıklar olmadığı, buna karşın yaşamın kendisini şiirin ve poetik gücün şekillendirdiğini göstermeye yaramaktadır: Bu şiir Hölderlin'in 'delirmesinden' kısa bir süre önce yazılmıştır - bu da 35 yaş civarında olduğu anlamına gelir, sonrasında 40 yıldan fazla bir süre Tübingen merkezindeki bir binanın bodrum katında (bir marangozhanede) yaşamıştır. Dolayısıyla önümüzdeki şiir pekâlâ ve şaşırtıcı bir incelikle örülmüş olarak 'hayatın yarısı'nın saf bir ifadesidir: ilk evresinde gençliğin saf düşünsel, imgesi, şiirsel çağı (şairin 'gençlik'i ele aldığı şiirlere bakınız), ardından ise soyut, düşünsel, tefekkür çağı.

İlk dize ve ardından ikinci dize, ancak çelişki ya da karşıtlık olarak değil, daha ziyade ikili, birleşik, bir bütüne evrilmiş olarak düşünülmelidir.

Tüm bunlar, şiirin dünyaya bakışının son derece kırılmalı ve narin doğasında mevcuttur, hemen hemen bir ayağı ile, hani beriden bakınca deliliğin memleketinin uzandığı evrenin ortasında, ötede.

Hölderlin, diğer şairler gibi bu sınıra kasten ve bilerek meydan okumamış olsa da dille ilgili çabalarının onu nereye götürmesi gerektiğini en başından beri biliyordu: yani öznenin kopuşa, diyesi kendi kendine işleyip oluşan, 'salt idrak'le beslenen dile.

O halde 'dil' ve 'idrak', Hölderlin'in gözünde eşanlamlı mıdır? - Hölderlin'in bir şair olarak en başından beri çabaladığı şey esasen tam olarak odur, daha somut bir ifadeyle: idrak adlı zihinsel gücün, büsbütün 'birey'den kopmuş olarak salt ifade, salt izdüşümüne, yani dile dönüşmesi. Bu konuda hiçbir şüphe yoktur. Ve şairin kendisinin de bu konuda en ufak bir şüphesi yoktur.

Bu bakımdan şiirlerindeki resimlerin neden her zaman yerçekiminden muaf görüldüğünü anlamak oldukça kolaydır.

Dahası, ‘dil’ yönünde ortaya koyduğu bu mücadelenin şair için şahsi öznel bir mesele değil, aksine ‘ifade’ uğruna sanatsal bir mücadele, sanat odağında bir vazife olduğunu, şairin ‘idrak-dil’ birleşimine giden yolu, ‘kendi idrak gücü’nün nihai olarak ortadan kalktığı noktaya kadar sürdürme kararlılığı açıkça kanıtlamaktadır.

Hölderlin’in Schelling ile dostluğunu ve Schelling’in Fichte’den esinlenerek nesneleştirilmiş bir ‘ben’ ya da ‘mutlak ben’ üzerine yaptığı irdelemeleri biliyoruz... Bunu biliyorsak, o zaman Hölderlin’in büsbütün duygu yoğunluğuna bağlı bir şair olduğunu sanmak ve bildiğini öne sürmek de olası olmasa gerektir. –Kuşkusuz, filozoflarla haşır neşir bir mesaisi olan her insanın duygusal bir insan olamayacağına dair bir yasa vardır da ondan dolayı böyledir değil, daha ziyade, Schelling ile Hölderlin arasındaki bu ilişkinin daha yakından incelenmesinden, esas Schelling’in şaire, tersi değil, ne kadar çok düşünce yükü borçlu olduğu açığa çıkacağından böyledir.

Velhasıl, bu şair dil ile ilgili hiç şakası olmayan, son haddinde işini ciddiye alan bir kimseydi; hatta dilin narin duyusalılığı ve örgü dokusu onu o kadar yoğun bir çekim alanı oluşturuyordu ki çehresinde, bu örüntüler ve şiirler karşısında insan, adeta onun, yani Hölderlin’in dilin en ince mimik ve tavırlarını adeta kendi bedeninin kıpırdanmaları kadar birinci elden hissettiği izlenimine kapılabilir.

Ayrıca Schlegel’in Romantik şiir hakkında söylediği meşhur romantik şiir, “ilerlemeci evrensel bir şiirdir” sözünü ciddiye alan ve kelimesi kelimesine uygulayan neredeyse tek kişiydi.

Hölderlin’in eserinde, bir önerme olarak formüle edilmiş ve yalnızca poetolojik hedef şeklindeki bu tanımlama somutlaşarak gerçekliğe ve biçimlendirici ilkeye dönüşür.

Sonunda, her şeyi kapsayan bu ciddiyeti, sadece bakma, görme ve söylemenin muazzam bir birliğinin ifadesi olarak nitelendirmek gerekir. Aynı zamanda Hölderlin’in belki de Alman edebiyatında nadir bir örnek olarak edebi benliğin çocuk, kadın ve deli ile özdeşliğini biçimlendirmekle kalmadığı, aynı zamanda en berrak surette bu özdeşliği yaşadığı, evet, tıpkı onların birinci derece akrabası kadar ciddiyetle üstlendiği de belirtmek mümkündür.

Sonuç olarak, bu ifadeden şu çıkarım zorunlu olmaktadır: Bu ciddiyet ve dolaysızlık hasebiyle, şairin yalnızca bir o r g a n, yani ‘poetik gerçekliğin’ dibinde olduğu kadar onun üzerinden tezahüre erişen bir öz-yoksunu, ‘kendisizleşmiş’ bir doku olarak kabul edilmesi mümkündür.

Ancak ilk bakışta bile bu organ -olma konumunu görüp tasdik edebiliyorsak da içimizde hâlâ bir miktar şüphe kalır:

Maddesel olarak tezahür eden şey, bu şiirde, sadece felsefi anlamda da değil, sınırlı iken, mısraların biçimi muazzam bir sınırsızlığı içermektedir.

Daha açık konuşmak gerekirse: Sanat eseri, tüm kenarlarından dışarı taşıp çağlar:

“ zira zerre nokta yoktur ki,

Seni görmesin. Yaşamını değiştirmelisin.”

(Rilke, 1982: *Neue Gedichte*, “Arkaischer Torso”)

Nitekim (2.) kıtanın en son iki ifade cümlesi, hiçbir surette çürütülemez bir gerçekliği nasıl da gözlerimizin önüne kuruyor, aklın alması mümkün değil, evet, bir anda, bakışla ulaşılan bu gerçeklik, gerçek olmuş, adeta gerilerek duygusal anlamda bize etki ediyor:

“Rüzgârda kırılır bayraklar...”

İşte tam da bu ikilemler zemin içimizde bir şeylerin duraksamasına neden olur ve okuduğumuz şeyin ardında ilk bakışın izin verdiğinden daha büyük ya da en azından farklı bir gerçeklik görmek zorunda hissederiz.

Nesne ile isim arasında bir zamanlar uyumlu bir birliğin olduğu yönündeki tahayyül, sadece romantik döneme haiz bir saplantı değildir, aksine bu bakış açısını her dönem canlı olarak görebiliyoruz: Hepimiz konuşuyoruz ya.

Ve olanı dile getirerek, isim ile nesnenin her zaman birbiriyle, hangi minvalde olursa olsun, ama her hâlükârda ilişkili olduğunu teyit etmiş oluyoruz. -Doğuştan içimizde **yerleşik** bir kabulle konuşuruz ya da daha açık bir ifade etmek gerekirse: içimizde, gerçeklik, yani ‘dünya’ değil, dil yer edinir; bu anlamda da madem dünyaya ait bir biçim söz konusu ise, salt dil suretinde bir biçimden bahsedilebilir.

İşte tam da bu anlamdaki biçimdir, insanın, bir şair olmaya yüz tuttu mu, uzantısına dönüştüğü.

İşte şimdiye kadar söylenenleri tekrarlamadan bir tekrara düşmekte beis yoktur:

Hölderlin’in bu ‘mesleğe’ bağlılığı o denli içten ve sahici idi ki, benzer ciddiyet ne ondan önce, ne de sonra bir daha bu ölçüde görülmemiştir: evet, iç dünyasında muhafaza ettiği dil ve söyleme bağlılık, dolayısıyla da şairin varlığına bağlılıktan bahsedilmektedir.

Ve her şeyden önce, bu ciddiyeti şiirlerinin ve ifadelerinin her birinde duyarız. Hölderlin bir kez olsun kendi mesleği üzerine düşünmez, bir kez olsun “Ben kimim?”, “Şair nedir?”, “İnsan nerede başlar, şairin nerede?” gibi sorular aklına gelmez.

En başından beri bu soruların üzerinde duruyor gibidir, çünkü onun için kişiliği şuna buna bölünmüş değil, tek bir şeydir: bir şair, hepten, tümüyle.

Herhangi bir şey ise, Hölderlin’i özel ve saf bir şair kılan, o zaman özellikle bu asla dile gelmeyen “öz-bilinç”tir. Bu arada: Alman edebiyatının sahip olduğu en saf (katışıksız) şairden bahsediyoruz.

Yukarıda irdelemeye konu olan “Hayatın Yarı” adlı şiir bu saflığın ifadesidir: tinsellik ve aynı zamanda organ-olmanın herhangi bir düşünce süzgecinden geçirilmemiş, dolaysız oluş halidir: Nesnelere ve dünyanın öyle olma hali kendi kendilerini şiirde dile getirir adeta.

Şair onları ifade eder, onların u z v u, en derin ağzı ve ruhudur. Şair, bir birleşim, ağız ve ruh olmuştur.

Söylemin bünyesine eklenerek onunla birleşmiş bir bakış usulünün varlığını, yukarıda da ima edildiği üzere, tasarlamak, var saymak, dahası bu yolla dilin, salt bir şey olarak, yani öznenin kopmuş ‘nesne’ veya ‘olgu’ bağlamında düşünmek, çok da farazi ve akla aykırı olmasa gerektir. Öyle bir dil ki, adeta bir, hatta tüm dünyayı hassalarla yoklayarak kavrayan, algılarla duyan.

Ve bunu Hölderlin bağlamında göz önünde bulundurarak yorumlarsak, onun asıl mücadelesinin tam da bu biçimi kazanmaya yönelik olduğunu ve buna adım adım yaklaştığını fark etmemiz gerekir.

Velhasıl şiirsel üretiminin başında belirlenen bu hedefe yaklaşmanın hangi bedeller pahasına gerçekleşebileceğini, tabii öznenin tamamen dil içinde ufalanıp çözümlenerek kendisi yerine başka bir şeyin dile geleceği koşulunu göz önüne alırsak, kolayca tahayyül edebiliriz ...

(...)

KAYNAKÇA

Rilke, Rainer Maria (1982): *Werke in sechs Bänden. Band II, Neue Gedichte*. Frankfurt/M: Insel Verlag.

Hölderlin, Friedrich (1983): *Werke. Geschenkausgabe in vier Bänden. Band I. Gedichte*. Frankfurt/Main: Insel Verlag.

Schopenhauer, Arthur (1977): *Zürcher Ausgabe. Werke in zehn Bänden. Band II. Die Welt als Wille und Vorstellung*. Erster Band. Zürich: Diogenes Taschenbuch.

Friedrich Hölderlin'in *Hyperion* Romanının Türkçe Çevirileri: Bir Kültür Aktarımının Hikâyesi

Turkish Translations of Friedrich Hölderlin's Hyperion: A Tale of Cultural Transfer

Doç. Dr. Onur Kemal BAZARKAYA
Marmara Üniversitesi
onur.bazarkaya@marmara.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6553-4255

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.77967>

Article Info

Received: 19.08.2024

Accepted: 04.09.2024

Anahtar sözcükler: *Hyperion*, çeviri, kültür aktarımı, Melâhat Togar, Gürsel Aytaç

Özet

Friedrich Hölderlin'in *Hyperion* adlı romanı iki kez Türkçeye çevrilmiştir. İlk çeviri 1943'te Melâhat Togar, diğeri ise 2020'de Gürsel Aytaç tarafından yayımlanmıştır. Doris Bachmann-Medick'e göre çeviri süreçleri kırıklıklar, yanlışlıklar, başarısızlıklar, vb. tarafından belirlenir. Togar ve Aytaç'ın söz konusu çevirilerinin bazı bozuklukları, özellikle çevirmenlerin kaynak metinde siyasi olarak nitelendirilebilir müdahalelerde buldukları yerlerde ortaya çıkar. Böylesine durumları "çeviri politikası" olarak adlandıran Gayatri Chakravorty Spivak, çeviri faaliyetinin en mahrem okuma eylemi olduğu kanaatinde; bunun nedeni de çevirmenin kendi benliğinde ötekinin, yani yazarın izini takip etmesiyle ilgilidir. Peki öteki ile benlik arasındaki bu müzakere süreci, bu çeviri politikası Togar'ın ve (daha az ölçüde de olsa) Aytaç'ın *Hyperion* çevirilerinde olduğu gibi bir yandan ulusal benlik imgesine ilişkin düşüncelerden, diğer yandan da öteki imgesine ilişkin düzeltmelerden etkileniyorsa? O hâlde başarılı bir kültür aktarımından söz edebilir miyiz? Kültür aktarımı ayrıca tam olarak nedir ve onunla hangi hedefler izlenir? Togar ve Aytaç'ın *Hyperion* çevirileri örneğinde ilgili süreçler nasıl gerçekleşmiştir? Çalışmamızda bu sorular ele alınmaktadır. Atılan adımlar, Norbert Bachleitner'in 'toplama ve düzenleme' olarak tanımladığı yöntem temelinde oluşmaktadır. Bu bağlamda Aytaç'ın siyasi bakımdan nispeten tarafsız çevirisi, Togar'ın çevirisine karşıt bir örnek olarak işlev görmektedir. Böylece ilgili metinlerin önemli kısımlarının alıntılanması ve değerlendirilmesi her zaman üç aşamada, yani Hölderlin – Togar – Aytaç dizisi içinde gerçekleşmektedir.

Makale Bilgisi

Geliş: 19.08.2024

Onay: 04.09.2024

Keywords: *Hyperion*, translation, cultural transfer, Melâhat Togar, Gürsel Aytaç

Abstract

Friedrich Hölderlin's novel *Hyperion* has been translated into Turkish twice. The first translation was published by Melâhat Togar in 1943 and the second by Gürsel Aytaç in 2020. According to Doris Bachmann-Medick, translation processes are defined by fractures, mistakes, failures, etc. Some of the flaws of Togar's and Aytaç's translations in question occur especially where translators have made interventions in the source text that can be characterised as political. Gayatri Chakravorty Spivak, who calls such situations "politics of translation", believes that the act of translation is the most intimate act of reading; this is because the translator follows the trace of the Other, which is the author, in his or her own Self. But what if this process of negotiation between the Other and the Self, this politics of translation, is influenced, as in Togar's and (to a lesser extent) Aytaç's *Hyperion* translations, on the one hand by considerations of the image of the national Self and, on the other hand, by corrections of the image of the Other? In that case, can we still speak of a successful cultural transfer? What exactly is cultural transfer and what aims are pursued with it? How were the relevant processes realised in the case of Togar and Aytaç's *Hyperion* translations? These questions are discussed in this article. The steps taken are based on what Norbert Bachleitner describes as 'collecting and organising'. In this context, Aytaç's relatively non-politically translation functions as a counter-example to Togar's translation. Thus, the citation and evaluation of relevant passages always takes place in three stages, i.e. in the sequence Hölderlin – Togar – Aytaç.

GİRİŞ

Friedrich Hölderlin'in *Hyperion* adlı mektup romanını Türkçeye çevirmek – hemen ilk bakıldığında bunun zor bir girişim olduğu görülür. Tarihte Yunanistan ile Türkiye ve(ya) Osmanlı İmparatorluğu arasındaki siyasi açıdan gergin ilişki malumdur. Nitekim 18. yüzyılın sonunda geçen eserin kahramanı, yurdunun Osmanlı egemenliğinden kurtulmasını ve eski ihtişamına kavuşmasını arzu eden gururlu bir Yunanlıdır. Bununla birlikte romanın ilk Türkçe çevirisi 1943 yılında, yani Türk Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesinden ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan yalnızca yirmi yıl sonra yayımlanmıştır. Bildiğimiz üzere o dönemde, devlet denetimindeki Tercüme Bürosu, Batı klasiklerinin çevirisini (ki bu bir ölçüde Avrupa Aydınlanması'nın değerlerinin ithal edilmesi anlamına gelirdi) bir tür siyasi proje olarak gördü. Kısacası, Batı'dan gelen edebî eserlerin Türkçe çevirilerinde ulusal bir yön ağır basardı.

O dönemde her zaman yapıldığı gibi, *Hyperion* romanının ilk çevirmeni Melâhat Togar da Tercüme Bürosu tarafından görevlendirilmişti. Daha doğrusu, orada klasikler bölümünden sorumlu olan ve bugün büyük bir yazar olarak tanınan Sabahattin Ali, onu kendisiyle çalışmaya ikna etmeyi başarmıştı. İkisi Almanya'ya yaptıkları bir tren yolculuğunda tanışmışlardı. Ali daha sonra Togar'ı hatırlamış ve bir mektupla ondan *Hyperion*'un ilk otuz sayfasını çevirip kendisine göndermesini rica etmişti (translex.ege.edu.tr, 2021). Böylece *Hyperion*'un ilk Türkçe çevirisi ortaya çıkmıştır. 74 yıl sonra, 2017'de, ikinci ve o zamandan beri son çeviri, Türkiye'de önde gelen Alman edebiyatı araştırmacılarından biri olan Gürsel Aytaç tarafından yapılacaktır.

Togar'ın *Hyperion* çevirisini okurken, ulusalcılığın rol oynadığı bölümlerde kaynak metine geniş anlamda 'sansür' ya da 'otosansür' olarak değerlendirilmesi gereken müdahalelerde bulunduğu görülebilir. Örneğin Togar, Hölderlin'in yazımında önemli yer tutan zıt anlamlı yapıları (tanrılar-insanlar, ölümsüzlük-ölümlülük, vb.) mümkün olduğunca göreceleştirmiş ve böylece kahramanın Yunanistan idealinin aksine genel olarak Türklerin olumsuz olarak yorumlanabilecek tasvirini de yumuşatmıştır. Bunun nedeni (en azından benim araştırmalarımda) tam olarak tespit edilememiştir. Ne var ki siyasi konformizm ve siyasi inancın bir karışımının Togar'ı böyle yönlendirmiş olduğu olasıdır. Sonuçta genç bir kız olarak Kurtuluş Savaşı sırasında Türk askerlerinin İzmir'de halk tarafından coşkuyla karşılanmasına yakından tanık olduğu ve bundan derinden etkilendiği bilinir (translex.ege.edu.tr, 2021).

Çevirilerin amacı her zaman bir kültür aktarımıdır. Çeviribilimsel dönüş (*translational turn*) paradigmasına uygun olarak 'kültür', "çatışmalar, farklılıklar, örtüşmeler ve karışımlardan oluşan bir ilişkiler ağı"¹ olarak anlaşılır (Bachmann-Medick, 2021: 251). Dolayısıyla edebî çevirilerin yalnızca bir kısmını oluşturduğu kültür çevirilerinde, "ilgili çeviri adımlarına, tıkanıklıklara, kırıklıklara, başarı koşullarına ve aynı zamanda kültürel çeviri süreçlerinin başarısızlığının ya da bozulmasının göstergeleri ve nedenlerine" odaklanmak gerekir (Bachmann-Medick, 2021: 251). Doris Bachmann-Medick, çeviri süreçlerinin başarısına genellikle fazla önem verildiğinin, oysa "çevirinin kendi dinamiklerindeki kırılmalara ve farklılıklara daha fazla ışık tutmak daha ufuk açıcı ve gerçeğe daha yakın" olabileceği görüşündedir. Çevirinin bir süreç olarak nitelendirilmesi, söz konusu yöntemde uygun bir yaklaşım sağlar; böylece "düz aktarımlar" beklemek yerine "kırıklıklar, yanlış çeviriler ve başarısız çeviri girişimleri" odağa alınır ve "iletişim için gerekli çıkış noktaları olarak verimli duruma" getirilir. (Bachmann-Medick, 2021: 255-256)

Bachmann-Medick'in düşünceleri doğrultusunda, Hölderlin'in *Hyperion* romanının Türkçe çevirilerinin; kırıklıklar, yanlışlıklar, başarısızlıklar, vb. tarafından belirlenen süreçleri teşkil ettikleri varsayılabilir. "Düz" olmayan aktarımlardan oluşan bu tür kısımlar, özellikle çevirmenler Togar ile Aytaç'ın kaynak metinde siyasi olarak nitelendirilebilir müdahalelerde buldukları yerlerde ortaya çıkar. Bu durum, Gayatri Chakravorty Spivak'ın "çeviri politikası" (Spivak, 2000: 397) olarak adlandırdığı bir meseleyi işaret eder. Spivak'a göre, yazarın önvarsayımlarını anlamaya çalışmak, her çevirinin temelini oluşturur (Spivak, 2005: 93). Aynı zamanda Spivak, çevirinin en mahrem okuma eylemi olduğunu düşünür (Spivak, 2005: 94). Çeviri faaliyetinin bu kadar mahrem olması, çevirmenin kendi benliğinde ötekinin, yani yazarın izini takip etmesinden kaynaklanır (Spivak, 2000: 397), bu nokta da, bahsi geçen çeviri politikasıyla yakından ilişkilidir. Peki bu çeviri politikası, öteki ile benlik arasındaki bu müzakere süreci, Togar'ın ve (daha az ölçüde de olsa) Aytaç'ın *Hyperion* çevirilerinde

¹ Bu makalede, Hölderlin'in *Hyperion* romanının aslı haricinde, yabancı dil kaynaklarından alıntılanan kısımlar, Onur Kemal Bazarkaya tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

olduğu gibi bir yandan ulusal benlik imgesine ilişkin düşüncelerden, diğer yandan da öteki imgesine ilişkin düzeltmelerden etkileniyorsa? O hâlde başarılı bir kültür aktarımından söz edebilir miyiz? Kültür aktarımı ayrıca tam olarak nedir ve onunla hangi hedefler izlenir? Togar ve Aytaç'ın *Hyperion* çevirileri örneğinde ilgili süreçler nasıl gerçekleşmiştir? Çalışmamızda bu soruları ele alacağız. Atacağımız adımlar, Norbert Bachleitner'in çeviri eleştirisi bağlamında 'toplama ve düzenleme' (*Sammeln und Ordnen*) olarak tanımladığı yöntem temelinde oluşacaktır. Bu yöntemi Bachleitner şöyle açıklar:

İzlenimci olmayan herhangi bir çeviri analizi ve çeviri eleştirisinin temelini, her iki biçimin belirli niteliklerinin özellikle belirlendiği kaynak ve erek metinlerinin kapsamlı bir okuması olması gerektiğini söylemek banal gelebilir. Bunun için kullanılan arama kılavuzu, en azından büyük ölçüde, önceden mevcut olmalıdır; birer gözlemler, okuma sırasında ilgili metin niteliklerine ek katkı sağlayabilir. Bu iki veri toplama ve sınıflandırma adımı çok iyi bir şekilde 'toplama' ve 'düzenleme' olarak tanımlanabilir. Verilerin toplanması ve sınıflandırılmasının ardından, sunum için temsili örnek kısımlar seçilmelidir, çünkü kanıtların tamamen yeniden üretilmesi genellikle bulguların değerini pek artırmaz. (Bachleitner, 2022: 319-320)

Ayrıca Aytaç'ın siyasi açıdan nispeten tarafsız çevirisinin aşağıda Togar'ın çevirisine karşıt bir örnek olarak işlev göreceğini de belirtmek gerekir. Böylece ilgili metinlerin önemli kısımlarının alıntılanması ve değerlendirilmesi her zaman üç aşamada, yani Hölderlin – Togar – Aytaç dizisi içinde gerçekleşecektir.

TÜRKİYE'DE KÜLTÜR AKTARIMI

Öncelikle, kültür aktarımı tam olarak nedir? Hans-Jürgen Lüsebrink, kültür aktarımlarının hem süreç niteliğini hem de kültürlerarasılığını vurgulayan bir tanım sunar: "Kültür aktarımı süreçleri, kültürler arası aracılık biçimleriyle, yani aktarılan ve belirli bir hedef kültürde alımlanan kültürel mallar ve uygulamalarla, yani bilgi, söylemler, metinler, imgeler, kurumlar ve davranış biçimleriyle ilgilidir." (Lüsebrink, 2012: 145) Aynı zamanda kültür aktarımı kavramı uluslararası ticaret ve pazarlamanın kültürel boyutuna da atıfta bulunur. Lüsebrink'in tanımı doğrultusunda Hölderlin'in *Hyperion*'u da kültürlerarası bir eser olarak tanımlanabilir,² çünkü metin bir bakıma Alman-Yunan kültür aktarımının bir sonucudur. Çeviri dönüşü açısından bakıldığında da, böyle bir konumlandırmanın mümkün olduğu görülmektedir. Dahası *Hyperion* romanının ve onun çevirilerinin alımlanmasını hesaba katarsak, belki kültür aktarımı olgusunun muazzam dinamikleri hakkında bir fikir edinebiliriz. Lüsebrink bu dinamikleri üç farklı sürece ayırt eder; bunlar (1.) yeğleme süreçleri (kaynak kültüründeki kültürel mallar ve uygulamalar seçme biçimleri), (2.) kültürlerarası aracılık süreçleri (aracı figürler ve aracı kurumlar) ve (3.) alımlama süreçleridir (aktarılan kültürel mallar ve uygulamaların bütünleştirilmesi ve uyarlanması) (Lüsebrink, 2012: 148-149).

Togar'ın *Hyperion* çevirisi örneğinde, ikinci maddede belirtilen aracılık süreçleri öne çıkar; diğer süreçlerin doğrudan bunlarla ilintili olduğu söylenebilir. Türkiye'de Batı klasiklerinin seçimi, çevirmenlerin görevlendirilmesi, çevirilerin yaygınlaştırılması ve alımlanması (bu, çevirmenlere verilen talimatları ve okur kitlesinin beklentilerinin yönetimini de kapsar) uzun bir süre boyunca giriş bölümünde sözü edilen Tercüme Bürosu'nun sorumluluğundaydı. Almanca eserlerin Türkçeye çevirilmesi nispeten geç bir tarihte, 1940 yılında, devlet tarafından denetlenen bu kurumun kuruluşuyla başlamıştır (Pınar, 2014: 18). Bundan önce, Fransızcanın Osmanlı aydınlar tarafından en kolay öğrenilen ve takdir edilen Avrupa dili olması nedeniyle Türkçeye çevrilen edebiyat ağırlıklı olarak Fransa'dan gelirdi (Pınar, 2014: 16). Meşrutiyet döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında da Fransızca, bir tür erişim dili olarak işlev gördüğü için hâlâ önemli bir konuma sahipti. Avrupa edebiyatının Fransızca olmayan tüm eserlerine ikinci dil çevirisi şeklinde, yani Fransızca çeviriler aracılığıyla yaklaşıldı (Gürcağlar, 2008: 153).

Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in önderliğinde Tercüme Bürosu yeni çeviri yönergelerini oluşturmuş, bu da ikinci dil çevirilerinin giderek daha az uygulanmasıyla sonuçlanmıştır (Sauer, 1997: 42). Ancak edebiyat çevirilerinin yalnızca yöntemi değil, misyonu da değişmiştir. Yeni devlet yönetiminin önemli bir hedefi, Batı'dan felsefi ve edebî eserlerin aracılığıyla Türk halkına 'modern' değerleri aktarmak ve Türk okurları 'aydınlanmış' kültürlerle tanıştırmaktı. Yücel, Tercüme Bürosu'nun

² *Hyperion*'un kültürlerarası yönü, bu makalenin kapsamını aşacağı için burada daha ayrıntılı olarak tartışılmamaktadır. Bu konuda Hofmann, 2013: 155-166'ya bakınız.

çıkardığı *Tercüme* dergisinin ilk sayısına yazdığı önsözde çevirinin misyonunu ve çevirmenin görevini şöyle betimler:

Kültür tanışkanlığının fikrî manzarası, her zaman ve her yerde, dil ve yazılı eser alışverişi ile olmuştur; bizde de aynı hal vaki oluyor. Tercüme; zihni, fikrî ve medenî bir intibak olduğuna göre, gün günden daha mükemmel bir “ana diline nakil” hareketi bizde de tekevvün etmiştir [...]. Tercüme, bizim nazarımızda, mekanik bir nakil hareketi değildir. Herhangi bir eser, ana dile geçirilmiş sayılabilmek için bu işi yapanın, müellifin zihniyetini benimsemesi, daha doğrusu müellifin mensup olduğu cemiyetin kültür ruhuna gerçekten nüfuz etmesi lazımdır. Böyle olunca da o cemiyetten alacağı mefhumlarla kendi cemiyetinin fikir hazinesini zenginleştirmesi tabiidir. Bunun içindir ki ana dilimizin, bu inzibatlı fikir çalışmaları ile, yepyeni tekamül imkanları kazanacağına inanmaktayız. Her anlayış bir yaratma olduğuna göre, iyi bir mütercim, büyük bir müellif kıymetindedir. (Yücel, 1940: 1)

Edebiyat çevirmenleri için, Yücel’in bu sözlerinden iki gereksinim çıkarılabilir. Bir yandan onlardan çevirilerini kulağa yabancı gelmeyen, anlaşılır ve sade bir Türkçeyle yapmaları beklenirdi (Gülmüş, 2013: 135), diğer yandan kaynak eserinde yer alan kültürün ‘insancıl ruhunu’ yakalamaları ve Türk okurun ilgisine sunmaları önem arz ederdi (Kara, 2010: 98). Bu gereksinimlerin Türk çeviri kültürü üzerinde kalıcı bir etkisi olmuştur; Türkiye’de çeviri sektörünün 1980 yıllarının sonunda serbestleşmesinden çok sonra bile yankılanır ve belirli bir ölçüde Gürsel Aytaç’ın 2017’de yayımlanan *Hyperion* çevirisinin temelini de oluştururlar.

Lothar Jordan ve Bernd Kortländer’e (1995: 7) göre, kültür aktarımı süreçlerini tetikleyen üç ana etken ayırt edilebilir: iş süreçlerini optimize etmeye yönelik *teknik çıkar*, başkalarını ve kendini anlamaya yönelik *pratik çıkar* ve ithal edilen norm ve değerlere yönelik *ideolojik çıkar*. Böyle bakıldığında *Hyperion* romanını Türkçeye çevirmek hem pratik hem de ideolojik bir güdülemeden kaynaklanan bir eylem olarak görünmektedir. Kuşkusuz ki ortaya çıktığı bağlam nedeniyle başlı başına siyasi bir izlenim veren Togar çevirisinde ideolojik yön ağır basar. Ancak her zamanki gibi tanıdık olan, burada da yabancı olanın ışığında şekil kazanır. Nitekim sözü edilen çeviride ideolojik çıkar pratik çıkar ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olup hem aktarılan hem de aktaran için geçerlidir. Başka bir deyişle, yalnızca Hölderlin’in temsil ettiği yabancı kültür değil, aynı zamanda çevirmenin kendi kültürü de tartışılmaya açıktır. Bunu göstermek için Togar’ın ‘öteki’ (*Hyperion* eseri) ile yürüttüğü kültürel müzakere süreci, Aytaç’ın karşıt örnek zemininde yeniden inşa edilecektir.

MELÂHAT TOGAR VE GÜRSEL AYTAÇ’IN *HYPERION* ÇEVİRİLERİNİN İNCELENMESİ

Hyperion adlı romanın Melâhat Togar’ın ilgili çevirisiyle karşılaştırıldığında, çevirmenin kaynak metinde yaptığı çok sayıda değişiklik göze çarpar. Bunlardan, aşağıda kullanılan toplama ve düzenleme yöntemini yapılandıran arama kılavuzu oluşur. Söz konusu değişiklikler şu şekilde tanımlamak istediğim dört başlık altında toplanabilir:

1. *Hyperion*’daki *zıt anlamlı yapıların göreceleştirilmesi*: Bu değişiklik biçimi, karşıt kavram çiftlerinin çözülmesini ve ideal ile gerçeklik ya da ölümlülük ile ölümsüzlük arasındaki gibi karşıtlıkların yumuşatılmasını kapsar.
2. *Çarpıtıcı uyarlamalar*: Çevirmenin ulusal benliğine bağlı olan bu kategori, kaynak metindeki bazı ifadelerin anlamını tahrif eden müdahaleleri işaret eder.
3. *Arabulucu ulusalcılık*: Bu, *Hyperion* eserinin vatansever içeriğini erek metinlere uygun bir şekilde aktaran imge ve ifadelerden oluşur. Türk okurlara Yunan kahramanla siyasi bakımdan özdeşleşme olanağını sağlar.
4. *Diğer müdahaleler*: Burada, çeviri hataları ve açıklayıcı eklemeler şeklinde kaynak metinden uzaklaşan kısımlar söz konusudur.

Belirtilen bu son noktadan başlayıp oradan daha önemli değişiklik biçimlerine doğru ilerlememiz yanlış olmaz. Akıl hocası Adamas’tan ayrıldıktan sonra *Hyperion* huzursuz bir dönem yaşar ve sonunda Smyrna’ya gitmeye karar verir. Yola çıkmadan önce, romanda mektuplaştığı Alman arkadaşı Bellarmin’e şu satırları yazar:

Lebt wohl, ihr Himmlischen! sprach ich oft im Geiste, wenn über mir die Melodie des Morgenlichts mit leisem Laute begann, ihr herrlichen Todten lebt wohl! ich möchte euch folgen, möchte von mir schütteln, was mein Jahrhundert mir gab, und aufbrechen ins freiere Schattenreich!³ (Hölderlin, 1957: I, 30)

Togar'ın çevirisinde, kahramanın vedası (*Lebt wohl, ihr Himmlischen!*) bir selama dönüşür: „Merhaba, siz, ey göktekiler!’ diye içimden konuşurdum. ‚Siz ey yüce ölüler, selâm size!’“ (Hölderlin, 1990a: 20) Hyperion'un daha özgür gölgeler diyarına (*freiere Schattenreich*) atıfta bulunması ise bir başka eleştiri noktasını oluşturur. Bu atfın, siyasi baskıya karşı bir polemik olarak okunması gerekir; kahraman, Hades'te bile bugün Yunanistan'da olduğundan fazla özgürlük olduğunu düşündüğü için ölmeyi diler. Her durumda, gölgeler diyarına doğru yola çıkmak (*aufbrechen*) arzusunun Togar'ın çevirisinde “çekilmek” sözcüğüyle karşılanıyor olması (Hölderlin, 1990a: 20) okuru hâliyle şaşırtır. Gürsel Aytaç da aynı hatayı yapar ama en azından *Lebt wohl, ihr Himmlischen!* veda kalıbını doğru bir şekilde „Hoşça kalın siz harikalar“ olarak çevirir (Hölderlin, 2020: 25).

Hyperion'un sonradan silah arkadaşı olan Alabanda ile tartıştığı bölüm de Togar tarafından kısmen değiştirilmiştir. Kaynak metinde kahraman, *die neue Kirche*, yani yeni kiliseyi doğuracak olan coşku (*Begeisterung*) hakkında düşler kurarken (Hölderlin, 1957: I, 54), çeviride genel olarak “yeni bir din”den söz edilir (Hölderlin, 1990a: 38). Togar bu müdahaleyle, Türkiye'deki çoğunluğu Müslüman olan okurlar Hyperion ile daha kolay özdeşleşebilsin diye evrensel bir izlenim yaratmaya mı çalıştı? Aytaç'ın çevirisine bakıldığında, “yeni kilise[.]” denilerek (Hölderlin, 2020: 39) asıl olan *neue Kirche* ifadesinin korunduğu dikkat çeker.

Benzer bir durum, Almanları hedef alan azarlama konuşması bağlamında, yani literatürde *Scheltrede* olarak bilinen bölümde de ortaya çıkar. Burada Hyperion, Almanlardan halk (*Volk*) olarak bahseder (Hölderlin, 1957: II, 112-118), Togar ise yalnızca dil bakımından değil, tarihsel olarak da yanlış olan⁴ “ulus” sözcüğünü kullanır (Hölderlin, 1990b: 98-104). Scheltrede'nin açılış cümlesine („So kam ich unter die Deutschen“; Hölderlin, 1957: II, 112) eklediği ve böylece esasen tüm bölümü psikolojikleştirdiği açıklama da çarpıcıdır. Çevirmen, kahramanın hayat planlarının başarısızlığa uğramasından kaynaklanan melankolisine gönderme yaparak şöyle yazar: „İşte Almanların arasına geldiğim zaman bu ruh hali içindeydim“ (Hölderlin, 1990b: 98). Ne var ki Aytaç, *Volk*'a karşılık gelen “halk” sözcüğünü kullanır (Hölderlin, 2020: 165-169) ve herhangi bir değişiklik de yapmaz.

Gelelim Togar'ın eserdeki zıt anlamlı yapıları göreceleştiren müdahalelerine. Alabanda ile bahsi geçen konuşmasında Hyperion şöyle der: “Immerhin hat das den Staat zur Hölle gemacht, daß ihn der Mensch zu seinem Himmel machen wollte” (Hölderlin, 1957: I, 53). Oysa Togar'ın çevirisinde, cennet-cehennem (*Himmel-Hölle*) karşıt kavram çiftinin yerini mutluluk-çekilmez hâl gibi nispeten muğlak bir ikililik alır: “Kişinin bütün mutluluğunu devletten beklemesidir onu bu çekilmez hale getiren” (Hölderlin, 1990a: 37). Aytaç ise “Bu, en azından, insanın cenneti haline getirmek istediği devleti cehenneme çevirdi” (Hölderlin, 2020: 38) diye yazarak cümlelerin antitetik yapısını olduğu gibi Türkçeye aktarır.

Hyperion'un “Es war ein himmlischer Tag” (Hölderlin, 1957: II, 34) deyişiyle ilgili de benzer bir durum söz konusudur. Togar bu cümleyi „Çok güzel bir gündü“ (Hölderlin, 1990b: 33), Aytaç da „Şahane bir gündü“ (Hölderlin, 2020: 122) ifadesine dönüştürür. Dolayısıyla Togar Hyperion'a basitçe “güzel” bir gün olduğunu söyleyerek burada örtük olarak yer alan zıtlığı tamamen ortadan kaldırırken, Aytaç *himmlisch* sözcüğünü (kelimenin tam anlamıyla “göksel”) “şahane” şeklinde çevirir ve böylece en azından kahramanın duygu ve düşüncesindeki ikililiği (bir tarafta tanrılar ve ölümsüzlük, diğer tarafta insanlar ve ölümlülük) sürdürme eğiliminde bulunur.

Bir diğer örnek, Homeros'un ölümlüler ve ölümsüzler arasındaki karşıtlıkla şekillenen dünya görüşüne dayanan ve sonradan *Hyperions Schicksalslied* (“Hyperion'un Kader Şarkısı”) olarak anılan şiirde görülebilir. Şiirin birinci ve ikinci kıtasında tanrıların kusursuz mutluluğu tasvir edilirken, üçüncü kıtada insanoğlunun değişken kaderi üzerine ağıt yakılır. Tanrılar ve insanlar arasındaki tezat, bir karşıtlık bağlacı (*Doch*) ve bir olumsuzlama (*keiner Stätte*) ile vurgulanır: “Doch uns ist gegeben / Auf

³ Çalışmada kaynak metinden yapılan alıntılar, Stuttgart Hölderlin Baskısı (*Stuttgarter Hölderlin-Ausgabe*) III: *Hyperion*'da bulunan orijinal sayfa (*Originalpaginierung*) numarasına göre belirtilmiş ve doğrudan makale içinde referans verilmiştir.

⁴ Hölderlin'in yaşadığı ve *Hyperion*'un geçtiği dönemde Almanya henüz bir ulus devlet değildi. Ancak 1871'de İkinci Alman İmparatorluğu'nun kuruluşuyla bir ulus devlet durumuna gelmiştir.

keiner Stätte zu ruhn” (Hölderlin, 1957: II, 95). Bu kısmı Togar şu şekilde çevirir: “Bizim alınyazımız, fakat / Durmadan didinmek” (Hölderlin, 1990b: 84). Karşıtlık bağlacı “fakat” ile dize sonuna alınmış olsa da kalır, ancak *keiner Stätte* olumsuzlaması yerine “Durmadan didinmek” tümcesi geçer. Kaynak metinde ise insanlara yaşamda istikrar ve güvenlik veren bir mekânın yokluğu, tanrıların ebedi âleminin karşısında durur. Dolayısıyla erek metinde *keiner Stätte* ifadesinin çıkarılması şiirin antitetik yapısının gevşemesine neden olur. Çevirmenin vardığı sonucu, Aytaç’ın yine Hölderlin’in eserine sadık kalarak yaptığı ve hem (burada “Ama” şeklinde karşımıza çıkan) karşıtlık bağlacı hem de olumsuzlamayı (“Hiçbir yerde”) koruyan çevirisiyle karşılaştırıldığında, durumun böyle olmasının zorunlu olmadığı, Togar’ın anlaşılması güç nedenlerle bu yolu seçtiği görülür: “Ama bizlere verilen, / Hiçbir yerde durmamaktır” (Hölderlin, 2020: 155). *Hyperions Schicksalslied*’in üç kıtaya bölünüyor olması ve Hölderlin’in şiirlerine özgü olan merdiven benzeri düzenin Aytaç tarafından tamamen göz ardı edilmesi üzerinde duramayacağımız başka bir mevzudur elbette.

Togar’ın kaynak metnin zıt anlamlı yapılarını bu şekilde göreceleştirdiği gerçeği ışığında, çevirisindeki çarpıtıcı uyarlamalar kullanımı daha kolay anlamlandırılabilir. İlgili örneklerden biri, Hyperion’un Smyrna (şimdiki İzmir) sakinleriyle konuşmak istediği, ancak çok geçmeden bir şeyin ayırdına vardığı şu satırdır: “Sahn jene Menschen einen Funken Vernunft, so kehrten sie, wie Diebe, den Rüken” (Hölderlin, 1957: I, 36). Yani sakinler, Hyperion’a hırsızlar gibi (*wie Diebe*) sırtlarını dönerler. Togar, bu deyişi şöyle çevirir: “Bu insanlar da bir zekâ kıvılcımı gördükleri zaman usulcacık, arkalarını dönüyorlardı” (Hölderlin, 1990a: 24). Çoğu zaman olduğu gibi, Aytaç’ın burada da bir düzeltme yaptığı söylenebilir, çünkü hırsız kıyaslamasını üstlenip ifadeyi “hırsızlar gibi arkalarını dönerlerdi” diye çevirir (Hölderlin, 2020: 28). Hiçbir yerde Hyperion’un karşılaştığı insanların Türk olduğundan söz edilmese de (aynı dili konuştukları için Yunanlı olmaları daha muhtemeldir), Togar içerikten nispeten ciddi bir uzaklaşmayı göze almıştır. Smyrna/İzmir’i kuşatan tarihsel arzular bağlamında Türklerin yasadışı, ‘hırsız’ işgali fikrini teşvik ettiği izleniminden –her ne kadar hafif de olsa– sakinmiş olması olasıdır. Eğer durum gerçekten böyleyse, mevcut örnekte bir otosansür eyleminden söz etmek gerekir.

Buradaki sorun aslında Togar’ın Hölderlin zamanındaki Smyrna’ya *İzmir* diyerek geriye dönük biçimde bu şehirle ilgili sahiplik iddiasını ileri sürmesinde yatar. Böylece ulusal benliğini karşılamak için yukarıda belirtilen müdahale konusunda kendisini bir ölçüde mecbur bırakır. Şehir adının Türkçe karşılığını bir dipnotta vermek herhalde daha uygun olurdu, ki bu da Togar’ın Lakedaimon, yani bugünkü Isparta bağlamında zaten kullandığı bir yöntemdir (Hölderlin, 1990a: 104). Aytaç, böylesi dipnotlardan vazgeçer ve (onun da İzmir olarak adlandırdığı Smyrna hariç) Yunanca şehir isimlerini kullanır.

Gerçekleri çarpıtan uyarlamalarla ilgili son örnek, Hyperion’un “Ich liebe diß Griechenland überall” (Hölderlin, 1957: I, 83) sözüyle bağlantılıdır. Sanki bir Türk çevirmenin komşu ülke hakkında olumlu bir şey söylemesi yakışık almazmış gibi, Togar burada Yunanistan’dan eskilere dayanan bir tabirle söz eder: “Bu Helen yurdunun her yerini ayrı seviyorum” (Hölderlin, 1990a: 60). Aytaç’ın böyle bir kaygısı yoktur; onun nezdinde Hyperion’un Yunanistan’ı olduğu gibi kalır: “Şu Yunanistan’ın her yerini seviyorum” (Hölderlin, 2020: 55).

Şimdi toplama ve düzenleme yöntemi temelinde ortaya koyduğumuz dördüncü ve son, yani arabulucu ulusalcılık kategorisine gelelim. Örneklerin arasında bu kez Aytaç tarafından yapılan bir müdahale de bulunur. Aytaç’ın *Hyperion* eserinin bütününe sadık kalan çevirisi, şimdiki kadar Togar’ın çevirisinin bazı yerlerine ilişkin bir tür revizyon anlamına geldiği için bu durum oldukça dikkat çekicidir. Romanın hemen başında, Hyperion şöyle der: “Wohl dem Manne, dem ein blühend Vaterland das Herz erfreut und stärkt!” (Hölderlin, 1957: I, 8) Togar, *blühend Vaterland* ifadesini uygun bir şekilde (“gelişen bir yurda”; Hölderlin, 1990a: 3) olarak çevirirken, Aytaç *blühen*, yani çiçeklenmek, gelişmek, yeşermek fiili yerine parıldamak fiilini tercih eder: “Parıldayan vataniyle yüreği coşan ve güçlenen kişiye ne mutlu!” (Hölderlin, 2020: 14) Görüldüğü gibi Aytaç, vatansever duygular bağlamında çiçek açma mecazını değil, parıltı, ışıltı olgusuyla ilgili yıldız mecazını kullanır. Bunun da Türkiye Cumhuriyeti’nin iki simgesi olan Ay Yıldız lakabını taşıyan Türk bayrağı ve ilk dörtlüğünde „O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak“ dizesi geçtiği *İstiklâl Marşı* ile ilişkilendirilmesi çok müsaittir. Bu bakımdan Aytaç’ın kendi Türk millî duygularını Hyperion’un deyişine yansıtığını söylemek mümkündür.

Togar'ın çevirisinde, büyük Atina hatibi ve devlet adamı Demosthenes'in (MÖ 384-322) "çok kuvvetli tarafları yanında bazı zayıf yönleri olduğu" (Hölderlin, 1990a: 102) söylenen bir şahsiyet olarak tanıtıldığı bir dipnotun bulunması da kayda değerdir. Ne var ki Togar, Demosthenes'in güçlü yanını, özellikle de konuşmalarındaki kararlı vatanseverliği vurgular ve onun antik çağda olduğu gibi bugün de (Türkiye'de) okurlara ilham verdiğine, onları yüreklendirdiğine inanır: "Konuşmalarındaki ateşli ve pek kuvvetli yurt sevgisi antik dönemde olduğu kadar bugün de okuyucularını hayran etmekte ve sürüklemektedir" (Hölderlin, 1990a: 102). Nasıl olur da, *Yunanistan* ve *sevgi* sözcüklerini bir arada kullanmaktan çekinen bir çevirmen, Demosthenes'e böylesine saygı gösterir? Bunun bir nedeni muhtemelen Demosthenes'in tam anlamıyla bir Yunanlı değil, daha çok antik ya da (Togar'ın deyişiyle) Helenik bir şahsiyet olmasından kaynaklıdır. Öte yandan söz konusu dipnotta, Demosthenes'in vatanseverliği Atina kentinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bir bakıma üst üste bindirildiği bir aracı unsur şeklinde işlev görür. Başka bir ifadeyle, vatanseverlik olgusu burada bir bağlamdan diğerine kolayca aktarılabilen bir düşünce biçimi olarak karşımıza çıkar. Demosthenes'in karşı durduğu Makedon istilasından ve düşmanın elinde ölmek için intiharı seçtiğinden söz edilmesi tesadüf değildir (Hölderlin, 1990a: 102). Dipnotta Makedonya, Türk okurunun bağımsızlığı için savaştığı Atina ya da Yunan tarafıyla özdeşleşebileceği bir referans noktasını teşkil eder.

Togar'ın çevirisinde arabulucu ulusalcılığa son bir örnek, eserin ilk cildinin sonunda, yani Hyperion'un Yunanistan'ın halk öğretmeni (*Volkserzieher*) olma kararında sevgilisi Diotima tarafından cesaretlendirildiği pasajda yer alır. Konuşmalarının ardından Hyperion, Atina'nın antik harabelerine bakarken Yunanistan'ın gelecekteki ihtişamına dair bir duyguya kapılır:

Ich stand nun über den Trümmern von Athen, wie der Akersmann auf dem Brachfeld. Liege nur ruhig, dacht' ich, da wir wieder zu Schiffe giengen, liege nur ruhig, schlummerndes Land! Bald grünt das junge Leben aus dir, und wächst den Seegnungen des Himmels entgegen. (Hölderlin, 1957: I, 160)

Eğer Hyperion'un siyasi hayalleri sonunda yıkılmasaydı, bu alıntı bir tür ulusal kuruluş miti olarak okunabilirdi. Her durumda cumhuriyeti daha 1923'te yeni kurulmuş olan Türk okurunu ilgili özdeşleşmeler yapmaya davet eden bir pasaj söz konusudur. Nitekim Togar, *schlummerndes Land* şeklindeki nötr ifadeyi "uykuya dalmış yurt" olarak çevirir ve önüne ayrıca keyfi bir şekilde "ey" ünlemine de ekler: "ey uykuya dalmış yurt!" (Hölderlin, 1990a: 122). Ne ilginçtir ki Ayaç bu noktada, *Land* sözcüğünü birebir "ülke" olarak çevirir, ancak Togar'ın yaptığı gibi "ey" ünlemine de kullanarak Hölderlin'in coşkusunu güçlendirir ve böylece adeta bir orta yol izler: "ey uykudaki ülke" (Hölderlin, 2020: 100). Sonuç olarak, hem Togar'ın hem de (daha az ölçüde) Ayaç'ın alıntılanan pasajın vatansever yönünü vurguladığı söylenebilir.

SONUÇ

Friedrich Hölderlin, hayatı ve eserleri siyasi projeksiyonlara son derece elverişli bir yazardır. Bu nedenle Hölderlin'in yalnızca Almanya'daki alımlanması bile oldukça çalkantılı bir geçmişe dayanır. Karl-Heinz Ott bu geçmişini şöyle özetler:

20. yüzyılın ilk yarısında Hölderlin'i George Çevresi, ardından da Baeumler ve Rosenberg ile birlikte Heidegger keşfetmiştir. İkinci yarısında ise Hölderlin'e başka yerlerden, en az Almanya Federal Cumhuriyeti'nden olduğu kadar Doğu Almanya'dan da ilgi gösterilmiştir. Johannes R. Becher, Peter Weiss, Gerhard Wolf, Stephan Hermlin, Volker Braun, Wolf Biermann, F.C. Delius, Erich Fried – falanks sonsuzdur. Her biri için Hölderlin kırık bir aydınlık imgesi, toplum tarafından mağdur edilmiş biri, bizden biridir! Hölderlin'de kendimizi görürüz, onun koşullardan çektiği acılarda, boktan durumlara yaktığı ağıtlarda. (Ott, 2019: 102)

Ott'un Alman alımlama hakkında söyledikleri, Türk alımlama için de geçerlidir. Burada da "Hölderlin'de kendimizi görürüz". Ve böylece Hyperion'un siyasi hayalleri bir anda kendi hayallerimize dönüşür; onun bağımsız bir Yunanistan vizyonu ile istiklâl mücadelesinden doğan Türkiye Cumhuriyeti imgesi kimi yerlerde kesişir.

Yukarıdaki incelemenin çıkış noktası, Togar ile Ayaç'ın *Hyperion* çevirileri bağlamındaki kültür aktarımı süreçlerinin nasıl gerçekleştiği sorusuydu. Sonuçta ortaya çıkan tablo, kırıklıklar ve farklılıkların yanı sıra özgün bir fikir alışverişini içermektedir. Bu fikir alışverişi, anlamı çarpıtan siyasi güdümlü müdahaleler, keyfi eklemeler, yanlış çeviriler ve biçimsel ayrıntıların göz ardı edilmesi nedeniyle zorlaştırıldığı gibi, *Hyperion* romanının vatansever içeriğini hedef metinlere uyarlayan

imgeler ve ifadeler aracılığıyla teşvik edilir; bunun sonucunda da Türk okurlar Yunan kahramanla siyasi anlamda özdeşleşebilir duruma gelirler. Gerçekten, Hölderlin'in eserinin, arabulucu ulusalcılık kavramı altında özetlediğim bu tür unsurlara çok elverişli olduğu görülür. Onların hem Togar'ın hem de Aytaç'ın çevirisinde yer almaları bunun önemli bir göstergesidir. Farklı üsluplara sahip her iki çevirmen için de, kendi millî duygularını Hyperion'un kiyle birleştirmeyi mümkün kılar ve böylece Türk okurların özdeşleşme yelpazesini genişletirler.

KAYNAKÇA

- Bachleitner, N. (2022). Ordnen und Sammeln als grundlegende Operationen der Übersetzungskritik. Am Beispiel von historischen Dickens-, Flaubert- und Baudelaire-Übersetzungen. Paul Ferstl, Sandra Folie vd. (ed.), *Vom Sammeln und Ordnen. Achim Hölder zum 60. Geburtstag gewidmet*. Berlin: Weidler, 319-334.
- Bachmann-Medick, D. (2021). *Cultural Turns. Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- Gülmüş, Z. (2013). Theodor Fontanes Roman Effi Briest in türkischer Übersetzung. Eine übersetzungskritische Betrachtung zu den Anmerkungen der Übersetzer in Fußnoten. Saniye Uysal Ünal, Tanış Polat ve Mehmet Tahir Öncü (ed.), *Von Generation zu Generation. Festschrift für Kasım Eğit zum 65. Geburtstag*. Izmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 133-154.
- Gürcaglar, S. T. (2008). *The Politics and Poetics of Translation in Turkey 1923-1960*. Amsterdam/New York: Rodopi.
- Hölderlin, F. (1957). Hyperion oder der Eremit in Griechenland. Friedrich Beissner ve Adolf Beck (ed.), *Sämtliche Werke. Stuttgarter Hölderlin-Ausgabe, 8 in 15 Bänden, 3. Band*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Hölderlin, F. (1990a). *Hyperion I*, çev. Melâhat Togar. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Hölderlin, F. (1990b). *Hyperion II*, çev. Melâhat Togar. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Hölderlin, F. (2020). *Hyperion – Yunanistan'da Bir Münzevi*, çev. Gürsel Aytaç. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hofmann, M. (2013). Hölderlin und Zaimoglu, Hyperion und Serdar: Izmir, die Ägäis und Kleinasien in der deutschen Literatur. Saniye Uysal Ünal, Nilgin Tanış Polat ve Mehmet Tahir Öncü (ed.), *Von Generation zu Generation: Germanistik. Festschrift für Kasım Eğit zum 65. Geburtstag*. Izmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 155-166.
- Jordan, L. ve Kortländer, B. (1995). *Nationale Grenzen und internationaler Austausch. Studien zum Kulturtransfer in Europa*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Kara, V. S. (2010). Tarihsel Değerlendirmeler Işığında Türkiye'de Çeviri Etkinliği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1, 94-101.
- Lüsebrink, H.-J. (2012). *Interkulturelle Kommunikation. Interaktion – Fremdwahrnehmung – Kulturtransfer*. Stuttgart/Weimar: J.B. Metzler.
- Ott, K.-H. (2019). *Hölderlins Geister*. München: Carl Hanser.
- Pınar, N. K. (2014). *Die Übersetzungsgeschichte der Türkei. Vom Osmanischen Reich des 19. Jahrhunderts bis zur Türkei der Gegenwart*. Marburg: Tectum.
- Sauer, J. (1997). Türkiye'de İlk Çeviri Dergisi: Tercüme, çev. Mustafa Çıkar. *Kebikeç* 5, Ankara, 35-49.
- Spivak, G. C. (2005). Translating into English. Sandra Bermann ve Michael Wood (ed.), *Nation, Language, and the Ethics of Translation*. New Jersey: Princeton University Press, 93-110.
- Spivak, G. C. (2000). The Politics of Translation. Lawrence Venuti ve Monika Baker (ed.), *The Translation Studies Reader*. London: Routledge, 397-416.

Translex.ege.edu.tr (2021). „Melahat Togar“. https://translex.ege.edu.tr/tr-7325/melahat_togar_.html
(Erişim tarihi: 02.08.2024).

Hölderlin, Heidegger ve Ozanca Barınmak

Hölderlin, Heidegger and the bardic living

Prof. Dr. Kemal KAHRAMANOĞLU

Necmettin Erbakan Üniversitesi

kkahramanoglu@erbakan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3651-8456

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78385>

Makale Bilgisi	Öz
<p>Geliş: 17.09.2024 Onay: 22.09.2024</p> <p>Keywords: Hölderlin, Heidegger, şiir, varoluş, modernite.</p>	<p>Hölderlin'in erdemle dolu yine de ozanca barınır insan bu yeryüzünde sözü, insanın varoluş özüne dair çok farklı yorumlara yol açmıştır. Günümüzün en büyük felsefecilerinden Heidegger de Aydınlanma ve modernlik ile Batı düşüncesinin insanı getirdiği noktadan rahatsızdır. Özellikle insanı teknolojik bir tahakküm altına alması ve hayatı çerçevelemesi karşısında şiire ve sanata sarılır. Bilim ve felsefenin hayatın sırrını çözebilecek donanımlarının olmadığına inanır. Varlığın gizini ortaya çıkaracak olan sanat ve özelde şiirdir. Bu sebeple hayatının sonlarında felsefe yerine şiire yönelmiş, şairi olarak da Hölderlin'i seçmiştir. Hölderlin'in şiiri insanı, Batı'nın unuttuğu varlık üzerine düşünmeyi yeniden sağlayacaktır. Heidegger'in şiirle barışması, Rousseau'nun tabiriyle şiirin gırtlığını kesen ve ilk modern filozof olarak bilinen Descartes'in Kartezyen düşüncesine bir tepkidir.</p>
Article Info	Abstract
<p>Received: 17.09.2024 Accepted: 22.07.2024</p> <p>Anahtar sözcükler: Hölderlin, Heidegger, poetry, existence, modernity.</p>	<p>Hölderlin's statement that man, full of virtue, nevertheless dwells on this earth as a bard, has led to many different interpretations of the nature of human existence. Heidegger, one of the greatest philosophers of our time, is also concerned about the point to which the Enlightenment, modernity and Western thought have brought man. He welcomes poetry and art, especially in the face of the technological control and framing of life. He believes that science and philosophy are incapable of solving the riddle of life. It is above all art and poetry that will reveal the secret of existence. For this reason, at the end of his life, he turns to poetry instead of philosophy and chooses Hölderlin as his poet. Hölderlin's poetry will make people think again about the being that the West has forgotten. Heidegger's reconciliation with poetry is a reaction to the Cartesian thinking of Descartes, who is known as the first modern philosopher and who, in the words of Rousseau, cut the throat of poetry.</p>

“Düşünme ancak, yüzyıllardır yüceltilmiş olan aklın, düşüncenin en dik başlı düşman olduğunu öğrendiğimiz zaman başlar. Martin Heidegger

J.J. Rousseau (2007: 11) dillerin kökenine dair kitabında, ilk dilin mecazlı olduğunu, ilk başta insanların yalnızca şiir biçiminde konuştuklarını ve akıl yürütmeyi uzun bir zaman geçtikten sonra düşünebildiklerini söyler. Nitekim Sokrates öncesi Yunanlı filozoflar, düşüncelerini şiirsel dille ifade ediyorlardı. Heraklit ve Parmenides, düşüncelerin fragmenter (parçalı) ve şiir yoluyla dile getiriyorlardı. Şiir ve felsefe ayrımı yapılmıyordu.

Şiir ile felsefenin yol ayrımında temel figür Platon'dur. Bilindiği gibi Antik Yunan'da söz kavramına karşılık gelen üç söyle alanı vardı. Birincisi söylenen veya duyulan söz, masal, efsane anlamında "mythos" ikincisi şiir, destan, ezgi, epik anlamına gelen "epos", üçüncüsü insanda "akıl" evrende yasa anlamına gelen "logos"tur. Platon şairleri, mythos ve epos'un filozofları ise "logos"un temsilcileri olarak ele alır. Platon'a göre, şairler bilerek konuşmaz, ilahi bir ilhamla demonların (cinlerin) tesirinde bir çılgınlıkla aklını devre dışı bırakarak şiirini yazar. Bu şairi logostan uzak tutar. Burada hareketle Platon, devlet adlı kitabında devletin filozoflar tarafından yönetilmesini savunur ve şairleri devletinden kovar.

Batı'nın on yedinci yüzyılda geliştirdiği ve "Aydınlanma" veya modernlik olarak bilinen düşünme tarzının kaynağı da Antik Yunan rasyonalizmidir. Aydınlanma düşüncesinin felsefe yapma tarzı da rasyonel, sistematik yani fragmenter (parçalı) olmayan bir etkinlik olarak kabul edilir. Bu sebeple rasyonellikten uzak, sistematik ve bütüncül olmayan parçalı yapısı ile şiir felsefi düşüncenin uzağına düşer. Bu açıdan Aydınlanmanın aşırı akılçılığına muhalif felsefe ve filozof muhalifi J. J. Rousseau, Descartes'in şiirin gırtlığını kestiğini söyler.

Günümüzün en önemli filozoflarının başında gelen Martin Heidegger (1889-1976) Aydınlanma ve Modernliği birçok yönüyle eleştiriye tâbi tutmuştur. Aydınlanmanın Kartezyen öznesine, rasyonalizmine, nihilizmi doğurduğunu söylediği teknolojik tahakkümüne, Platon ile ürettiği felsefe ile varlığı unutmaya ve yabancılaştırmasına, felsefeyi şiirden koparmasına yönelik ciddi itirazlar yönelmiştir. Heidegger'in bizim için bir önemi de hayatının sonuna doğru dünyayı dönüştürmek için kurtarıcı olarak şiire yönelmesi ve şair olarak da kendisine rehber edindiği Hölderlin'in "insanın yeryüzünde şairâne barındığı" sözüne bağlı kalarak şiirsel tefekküre anlam atfetmesi ve buna bağlı olarak şiir yoluyla felsefeye alternatif düşünce üretilebileceğini düşünmesidir.

Heidegger'e göre, bize kalan tek imkân düşünme (Denken) ve şiirsel yaratım (Dichten) yoluyla, bir batış (Untergang) zamanında tanrının ortaya çıkması ya da tanrının olmayışı için hazırlıklı olmaktır, çünkü varolmayan bir tanrı karşısında batmaktayızdır. Bu sebeple bizi hakikatle, Varlıkla tekrar anlamlı ilişkiler kurduracak ve teknolojik nihilizmden kurtaracak olanın şiir olduğuna inanır. Bu konu ile ilgili olarak "Hölderlin ve Şiirin Özü" adlı yazısında Hölderlin'e ait şu "beş kılavuz" söz üzerinde durur:

- a) Şiir yazmak uğraşların en masumudur.
- b) Mülklerin en tehlikelisi dil bunun için verildi insana. Kendisinin ne olduğuna tanıklık etsin diye.
- c) Çok Şey öğrenmiştir insan, göklülerden nicesini adlandırmıştır o, biz bir söyleşi olalı ve birbirimizde işitilebileli.
- d) Fakat kalıcı olanı ozanlar kurar.
- e) Erdemle dolu yine de ozanca barınır insan bu yeryüzünde.

Şiirin ne olduğuna dair beşinci sözü açıklarken şunları söyler. "İnsan varoluşu temelden "ozanca"dır. Fakat biz şiiri tanrıların ya da nesnelere özünün kurucu adlandırılması olarak anlıyoruz. Ozanca barınmak demek tanrıların huzurunda bulunmak ve nesnelere özünün yakınlığına sokulmak demektir. Temelde ozancadır varoluş, buysa aynı zamanda aynı zamanda şu demektir: Kurulma olarak ödül değildir bağıştır o. Şair varoluşa eşlik eden yalnızca süs değildir, yalnızca gelgeç bir coşku ya da ancak bir heves ve eğlence değildir. Şiir tarihi taşıyan temeldir, bunun için de kültürün yalnızca bir görünüşü değildir. Hele bir "kültür ruhu"nun yalnızca dile gelişi hiç değildir." (Ilgaz, 2013: 29)

Heidegger felsefeden şiire yönelince, şairi Hölderlin'dir ve bunun sebebinin şöyle dile getirir: Hölderlin nice nice yapıttan biri olan yapıtı, şiirin evrensel özünü gerçekleştirdiği için seçilmedi. Hölderlin'in şiirine özellikle şiirin özünü yazmak görevi ozanlık yazgıcısınca verildiği için salt bunun için seçildi. Üstün bir anlamda ozanın ozanıdır bizce. (Ilgaz, 2013: 30)

Heidegger, teknolojinin çağımızın kaderi haline gelişini ve mantığın barındırdığı tehlikelere hatta Batı kültürünün temelinde yatan nihilist itkinin teknoloji ile zirveye ulaştığını söyleyerek tehlikeli nihilizme dikkat çeker. Ona göre modern tekniğin özü “çerçeveleme” (Gestell) de yatar ki tehlikeli olan tam da budur. Buna göre modern teknik doğayı onda saklı olanı açığa çıkarmak üzere “provoke” eder ona meydan okur ve onda olanı söküp-almak üzere ona saldırır. (Heidegger, 1988: 66) Bu suretle doğa nesne olmağı bir yana, bir kaynak bir el altında duran (Bestand) haline getirilir ve kullanıma hazır hale sokulur. Orman artık bir “orman olarak orman” değil, kereste deposudur. Dağ bir maden yatağıdır. Ne var ki bunlar doğayla sınırlı kalmayıp bizzat insanı, insanın doğasını da hedeflemesi ve sonuçta insanın kendisinin de giderek ‘el-altında duran’a dönüşmesidir. (Gözel, 2017: 162)

Heidegger, Modernitenin bizi içine soktuğu en büyük ve en gizli ıstırabın Varlık’ın terkedilmesi olduğunu söyler ve şunların altını çizer: “Varlık (sein, être) sorusu öyle görünmesine rağmen metafizik tarafından asla sorulmamış aksine başka bir soru lehine hemen unutulmuştur. Varolanın varlığı, ya da varolanın varolanlığı sorusu lehine Batı düşüncesi tarihinde başlangıçtan itibaren varolanın varlığı üzerine kafa yorulmuştur ama Varlık’ın Varlık olarak hakikati düşünülmemiştir. (Ferry, 2015: 28) Nitekim Badiou da Heidegger ile ortak olarak teknolojik hükümlerini eleştirir ve onun oluşturduğu nihilizmden kurtulmanın imkanını şiirde görür: “ Modern çağda, tekniğin zincirlerinden boşanmış nesnelleşmenin çağında yalnızca birkaç şair varlığa ya da en azından düşüncenin teknik istencinin öznel buyruğunun ötesinde ortaya çıkış ve “Açığa” yeniden yönelmesinin koşullarını dile getirdi. Sadece sanatsal söz, tek başına tekniğin ele aldığı sonsuz ve kapalı kullanılabilirliğe karşı varolana yardım eli uzatan olası vakıf olarak gürlendi. Bu şairler eşsiz, Hölderlin, Rilke ve Trakl’dır. Bu şairlerin sanatsal söyleyişi unutkanlık örtüsünü deldi ve zamanımızın hüznünde tarihsel kaderi son bulan varlığı değil ama varlık sorununu sormaya ve yaşatmaya devam etti (Badiou, 20025: 37-38).

Heidegger arzu ettiği dönüşümün felsefe tarafından gerçekleştirilemeyeceğini itiraf eder ve bizi ancak tek bir tanrı kurtarabilir dedikten sonra bize kalan tek imkanın da şiirsel yaratım yoluyla tanrının ortaya çıkmasına zemin hazırlamak olduğuna inanır. Çünkü ona göre Modern çağda kendimizi sanatın getirebileceği gizini açmaya kapamış durumdayız. Diğer her şey gibi sanat da öznelleşmiş, insan iradesine tâbi kılınmıştır. Sanatla kurduğumuz ilişki “estetikçe” yani bir başka deyişle Descartes sonrası bilime dönüşmüştür. Estetik öznenin bakış açısını benimsedikten sonra sanata salt nesne olarak bakar ve sonuç olarak artık sanatın tüm mevcudiyete çıkışı içinde görmemize izin vermez. Uçup gitmiş tanrıların zamanıdır bizimki. Ama zamanımız aynı zamanda yaklaşmakta olan tanrıların zamanıdır da yabancılaşmamızın derinliklerinde başka bir şeyimiz olmasa bile hâlâ kurtuluş ümidimiz vardır (Megill, 2012: 248).

KAYNAKÇA

- Badiou, Alain (2005). *Felsefe İçin Manifesto*, Aralık Yay.
- Ferry, Lucy (2015). *Siyaset Felsefesi*, Dergâh Yay.
- Gözel, Özkan (2017). *Öznenin Hakikat Kaygısı*, İz Yay.
- Heidegger, Martin (2017). *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, Paradigma Yay.
- Ilgaz, Turhan (2013). *Hölderlin*. İz Yay.
- Megill, Allan (2012). *Aşırılığın Peygamberleri*. Say Yay.
- Rousseau, J.J. (2007). *Dillerin Kökeni Üzerine İnceleme*. Türkiye İş Bankası Yay.

Hölderlin: „Schwabens Mägdelein“

Hölderlin: „Little Swabian Maid“

Prof. Dr. Otto HOLZAPFEL

Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i Br.

ottoholzapfel@yahoo.de

ORCID ID: 0000- 0002-8814-4230

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.76484>

Artikel Info	Zusammenfassung
<p>Gesendet: 14.05.2024 Akzeptiert: 06.06.2024</p> <p>Schlüsselwörter:</p> <p>Hölderlin, Gedicht im Volksliedton, Dichterbiographie, Dokument Geistesgeschichte</p>	<p>Hölderlins Gedicht „Schwabens Mägdelein“ von 1789 wird zumeist, wenn überhaupt bemerkt, als jugendliche Ausnahme im 'Volksliedton' abgewertet. Tatsächlich fällt es aus dem Rahmen des sonstigen, höchst anspruchsvollen Werks mit Oden nach antiken Metrikmustern. Für die Untersuchung der Entstehung des Gedichts wird zwar die übliche Mühe aufgewendet, seine „Bedeutung“ aber als eher geringfügig eingeschätzt. Mit 19 Jahren für die jüngere Schwester geschrieben fügt es sich jedoch durchaus ein in Hölderlins Biographie, die neben Sympathien für die Französische Revolution offenbar auch das Gefühl für den einfachen Ton des ihm geläufigen, heimatlichen Liedes (ähnlich einem beliebten Lied von Schubart, das als Parallele gilt) umfasste. In der Gesamtübersicht der Entdeckung und Entwicklung des Begriffes 'Volkslied' seit Herder fügt sich Hölderlins Text, der erst 1893 bekannt wurde, durchaus ein in die Geistesgeschichte jener Zeit.</p>
Article Info	Abstract
<p>Received: 14.05.2024 Accepted: 06.06.2024</p> <p>Keywords:</p> <p>Hölderlin, poem in folk song, poet's biography, document of intellectual history</p>	<p>Hölderlin's poem "Schwabens Mägdelein" from 1789 is usually devalued, if noted at all, as a youthful exception in the 'folk song tone'. In fact, it falls outside the framework of the other, highly sophisticated odes based on ancient metrical patterns. Although the usual effort is made to investigate the genesis of the poem, its "significance" is considered to be rather minor. Written at the age of 19 for his younger sister, however, it certainly fits into Hölderlin's biography, which, in addition to sympathies for the French Revolution, evidently also included a feeling for the simple tone of the homely song he was familiar with (similar to a popular song by Schubart, which is considered a parallel). In the overall survey of the discovery and development of the term 'folksong' since Herder, Hölderlin's text, which only became known in 1893, certainly fits into the intellectual history of the time.</p>

1. VORÜBERLEGUNGEN

Hölderlin:¹ dieser gefeierte Dichter anspruchsvoller Lyrik in klassisch antiken Metren und mit antiken griechischen Stoffen, mit höchst interpretationsbedürftiger Sprache. Hölderlin: einer der Dichturfürsten mit höchster Geltung bis in die Gegenwart – ihn mit dem Begriff 'Volkslied' in Verbindung zu bringen, wirkt geradezu absurd. Nun ja: Viele bekannte Gedichte Goethes wurden vertont und sind mit der Zeit so populär geworden und geblieben, dass man sie dem Bereich des „Volksliedes“ zurechnen darf. Aber Hölderlin?

¹ In der Türkei ist er vor allem durch sein Werk *Hyperion* bekannt, das von der renommierten Germanistin Melahat Togar ins Türkische übertragen und 1990 vom Bildungsministerium herausgegeben wurde (Hölderlin 1990). Von Ahmet Sarı liegt eine eigenständige Biographie vor (2016). Außerdem räumen ihm die renommierten Germanistik-Professor:innen Burhanettin Batıman (1945: 114-115) und Gürsel Ayaç (1974: 145-150) in ihren geschichtlichen Darstellungen der deutschen Literatur einen wichtigen Platz ein. Siehe auch Zettl 2009: 43.

Der Dichter wurde 1770 geboren. Früh starben sein Vater und sein Stiefvater. Die Mutter lebte mit drei Kindern in einfachen Verhältnissen. Da war es für die Zeit nicht ungewöhnlich, dass sie wünschte, dass ihr offenbar begabter Sohn Friedrich eine Ausbildung als Pfarrer anstreben sollte. Also besuchte Hölderlin eine Lateinschule und nach der Konfirmation evangelische Klosterschulen. Besonders sein Aufenthalt in Maulbronn, wo er mit 18 Jahren mit dem Abitur abschloss, muss ihm zugesetzt haben; davon berichten die Biographien ausführlich. Von 1788 bis 1793 studierte er dann Theologie in Tübingen. Weiter braucht man hier seine Biographie nicht zu verfolgen, denn in diese Zeit fällt sein Gedicht „Schwabens Mägdelein“. Er schrieb es 1789 (im Jahr der Französischen Revolution) für seine Schwester Rike, die ihn offenbar darum gebeten hatte. Der Text ist wie folgt (Schreibung geringfügig modernisiert²; Hölderlins Text ist ohne Überschrift):

Schwabens Mägdelein

1. So lieb wie Schwabens Mägdelein
gibts keine weit und breit,
die Engel in dem Himmel freun
sich ihrer Herzlichkeit.
2. Mir war noch immer wohl zu Sinn,
so lang ich bei ihr war,
bei meiner Herzenskönigin
im blonden Lockenhaar.
3. Sie blickt des lieben Herrgotts Welt
so traut, so freundlich an
und geht gerad und unverstellt
den Lebensweg hinan.
4. Die Blumen wachsen sichtbarlich,
wenn sie das Land begießt,
es beuget Birk und Erle sich,
wenn sie den Hain begrüßt.
5. Entgegen hüpf't ihr jedes Kind
und schmiegt sich traulich an,
die Mütter in dem Dorfe sind
ihr sonders zugetan.
6. Es freun sich alle, fern und nah,
die meine Holdin sehn,
du lieber Gott! wie sollt ich da
die süße Minne schmähn.
7. Nicht minder lob ich alle mir
die Schwabenmägdelein
und tracht im Herzen für und für
mich ihrer Gunst zu freun.
8. Und zieh ich einst um Ruhmsgewinn
in Helm und Harnisch aus –
kommt ihr, ihr Lieben, mir in Sinn,
stracks kehrt der Held nach Haus.

² Zeilenbeginn klein geschrieben, Str. 11, Zeile 4 in der Vorlage „laß“

9. Und trauft mir einst von Honigseim
das Land Arabia,
so ruft: Herr Schwabe, komm er heim!
Flugs bin ich wieder da.
10. Wes Herz die Holdin nicht verehrt,
der höre meinen Hohn,
er ist des Vaterlands nicht wert,
er ist kein Schwabensohn
11. Er schmähe mir die Minne nicht,
die Minne treu und rein;
es spricht der Tor: Die Rose sticht,
lass Rose Rose sein.

Dieses Gedicht muss nicht 'interpretiert' werden, es verstecken sich keine 'verborgenen Botschaften' im Text. Die wenigen Wortschöpfungen und stilistischen Besonderheiten (Str. 4: „es beuget“; Str. 5: „sonders“; Str. 6: „meine Holdin“ usw.) halten sich im Rahmen und sind weit entfernt von dem, was man aus von den anderen Gedichten Hölderlins kennt. Er preist die Mädchen seiner Heimat (und meint damit natürlich auch die damals siebzehnjährige Schwester Rike). Und er preist seine Heimat insgesamt mit dem Bild eines Ritters, vielleicht eines Kreuzfahrers, der nach „Arabia“ zieht, aber sofort vor Heimweh kehrtmacht. Dort soll das Ziel seiner „Minne“, seiner höfischen Zuneigung sein und bleiben, nicht in der exotischen Fremde. Und nur ein Narr, der „Tor“, wendet ein, dass die Rosen auch dort Dornen tragen. Also ein kurzes 11strophiges Gedicht in einfacher Metrik: Vierzeiler mit Endreimen a b a b: die Strophenform, die man die „Volksliedstrophe“ nennen. Aber hier fangen die Fragen an, und es soll versucht werden, diese hier im Rahmen einer gewissen Systematik zu erläutern (eindeutig zu beantworten sind die meisten nicht).

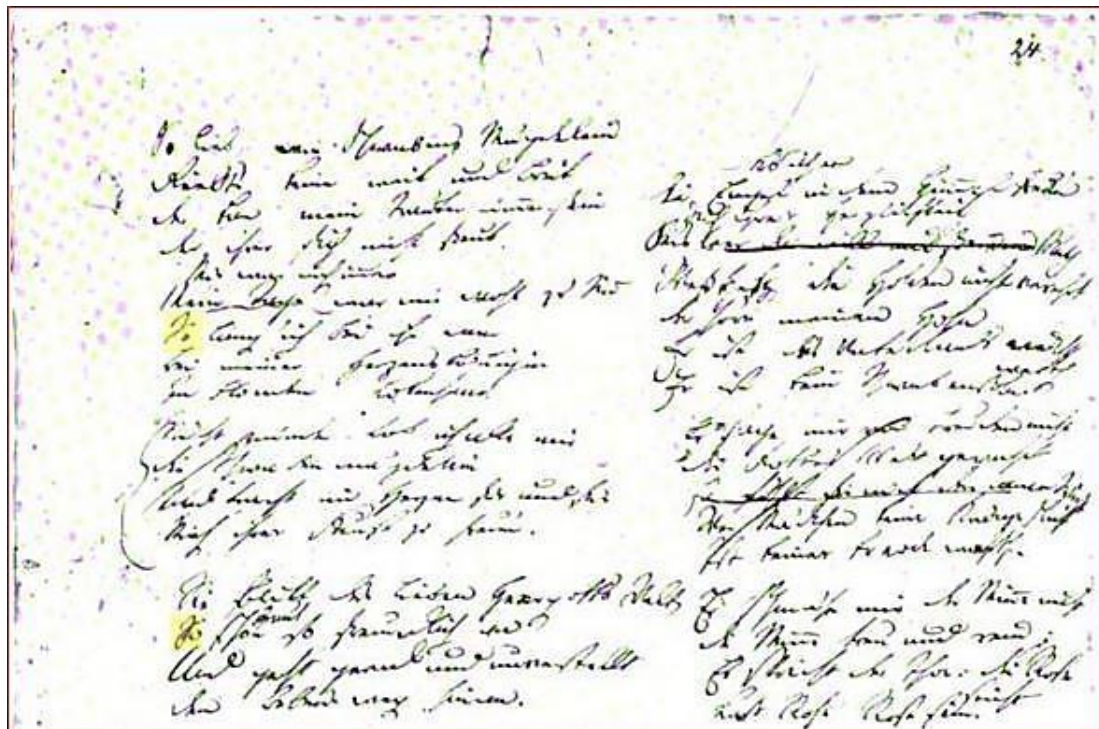
2. ENTSTEHUNG DES GEDICHTS

Entstanden bzw. niedergeschrieben wurde das Gedicht 1789 (vgl. Hölderlin 2004: XX). Eine Niederschrift war auf einem (nicht erhaltenen) Blatt, das im Zusammenhang mit einem Brief an die Mutter vom 14. November 1789 gesehen wird. Dort heißt es in einem Zusatz: „Hier der lieben Rike das versprochene Liedchen.“ Aus einem anderen Brief Hölderlins vom Dezember 1789 erfährt man, dass er „über die schöne Melodie [die man aber nicht kennt] ein Liedchen gemacht“ hat.³ Das originale Blatt, auf das hier verwiesen wird, hat sich, sie gesagt, nicht erhalten, aber man kennt einen Entwurf, nach dem der obenstehende Liedtext abgedruckt wurde, auf einem anderen (beschädigten) Blatt, das Hölderlin später (auch rückseitig) für andere Notizen verwendet hat. Diese etwas komplizierte Quellenlage erklärt, warum dieser Liedtext von Hölderlin erst seit 1893 (also über hundert Jahre später) bekannt ist (vgl. Hölderlin 1995: 463 = Erstdruck: Müller-Rastatt 1893). Dieses Faktum wird uns noch bei einer späteren Fragestellung beschäftigen.

Dem Gedicht, auch wenn es nach allgemeiner Meinung nicht 'typisch' für Hölderlin ist (auch darauf ist zurückzukommen), wurde in der historisch-kritischen Edition der Werke Hölderlins von 1995 die gleiche Aufmerksamkeit gewidmet, wie den übrigen Texten. Das erhaltene Notizblatt bietet, wie üblich bei Hölderlin, eine schwierige Vorlage, die minutiös entschlüsselt wurde (vgl. Hölderlin 1995: 464):⁴

³ Diese und die davorstehenden Hinweise nach: Hölderlin 1995: 463 (nach: books.google.de: Zugriff Juli 2023); mit weiteren Hinweisen.

⁴ Ausschnitt der Abbildung dort und Ausschnitt der Übertragung dort.

	A Entwurf; B Überarbeitung (vmtl. v. 3 ₁ , 2/4, 5 ₂ , 10 ₂ , 13, 15 ₄ , 20 ₂ , 21 _{2,3} , 41-44).	24/1 → 205
1	So lieb, wie Schwabens Mägdelein	1
2	Giebts keine weit und breit	2
3a	Der kan mein Trauter nimmer sein	4
4a	Der ihrer sich nicht freut. # Überarbeitung auf der rechten Seitenhälfte, später als v. 37 ₁ : Die Engel in dem Himmel freu'n	6
3	₂ Frölichen	3
4	Ansatz v. 3 ₂ nicht fortgeführt, mglw. durch Strich im n getilgt. Sich ihrer Herzlichkeit. # Fortsetzung links.	2
5	₁ Mein Tage war mir wohl zu Sinn Mir war noch immer	9
6	v. 5 ₁ Mein Tage war zuvor unterschlängelt. So lang' ich bei ihr war	8
7	Bei meiner Herzenskönn	10
8	₂ igin Im blonden Lokenhaar. #	11
9a	Nicht minder Lob ich alle mir	13
10a	[1] Die Schwabenmägdelein	14
11a	₁ Tr Und tracht im Herzen für und für	15
12a	Mich ihrer Gunst zu freu'n. # v. 9a-12a durch Streichung und Klammer am linken Rand getilgt.	16
9	Sie s blickt des lieben Heer	18
10	₃ r gotts Welt, So schön so freundlich an	20
11	Und geht gerad und unverstellt	20
12	Den Lebensweg hinan. #	22
13a	Vom Munde lächelt Engelssinn	21
14a	₁ A Vom Auge stralet Geist,	24
15a	Es freuet Ros' und Nelke sich	26
	v. 12-14 durch Streichung und Klammer am linken Rand getilgt, v. 15a gestrichelt daneben	28
		29
		29
		30

Soweit zur Entstehung des Gedichts. Hier schließt sich die Frage an, wie dieser Liedtext in unserer Gegenwart heute eingeschätzt wird. Dazu können nur erste Hinweise zusammengetragen werden.

3. BEDEUTUNG DES LIEDTEXTES

Das Internet, das man danach befragen kann, bietet (im Juli 2023) relativ magere Hinweise. Ein Text ist online gestellt vom projekt-gutenberg.org nach *Hölderlin: Gedichte 1784-1800*. In: *Friedrich Hölderlin: Sämtliche Werke*, Band 1, Cotta 1946. Auch hier ist man sich über die Entstehung „1789“ einig, aber eine nähere Erläuterung dazu fehlt. Dort heißt es nur: Vermutlich als Beilage zu einem Brief an die Mutter, Mitte November 1789: „Hier der lieben Rike das versprochene Liedchen.“ Trotzdem scheint der Liedtext in den Kanon derjenigen Gedichte eingegangen zu sein, die für den Schulunterricht wichtig sind, zumindest legt das ein Internet-Hinweis bei abi-pur.de 1999/2021 nahe. Ob der Text tatsächlich auch als Prüfungstext für das Abitur verwendet wurde oder vorgesehen war, geht daraus nicht hervor. Die Vorlage eines Formblatts für eine „Interpretation“ dort besteht nur aus einigen (relativ belanglosen) Fragen und bietet keinen Anhaltspunkt für unsere Fragestellung. Ganz im Gegenteil wird eine Zuordnung zu irgendeiner literarischen Epoche offengelassen: „Das Gedicht lässt sich anhand der Entstehungszeit des Gedichtes bzw. von den Lebensdaten des Autors her den Epochen Aufklärung, Empfindsamkeit, Sturm & Drang, Klassik, Romantik, Biedermeier oder Junges Deutschland & Vormärz zuordnen. Die Angaben zur Epoche prüfe bitte vor Verwendung auf Richtigkeit. Die Zuordnung der Epochen ist ausschließlich auf zeitlicher Ebene geschehen. Da sich die Literaturepochen zeitlich teilweise überschneiden, ist eine reine zeitliche Zuordnung fehleranfällig.“ Das ist mehr als dürftig, und die abschließende „Beurteilung“ ist ebenso mangelhaft: „Das Gedicht besteht aus 44 Versen mit insgesamt 11 Strophen und umfasst dabei 225 Worte.“⁵ Man muss einen anderen Weg versuchen und die Frage stellen nach der Einordnung dieses Textes in die Biographie Hölderlins.

4. NÄHERE EINORDNUNG IN DIE BIOGRAPHIE HÖLDERLINS

Bisher konnte geklärt werden, dass Hölderlin den Text mit 19 Jahren im ersten Jahr seines Studiums in Tübingen schrieb. Zusätzlich findet man im Internet einen Hinweis bei Sabine Doering: *Friedrich Hölderlin: Biographie seiner Jugend*, von 2022, und dort heißt es u.a., dass Hölderlin „zum ersten und einzigen Mal [...] in diesem galanten und zugleich durch und durch harmlosen Lied auf die für ihn so ungewöhnliche Form der Chevy-Chase-Strophe zurück(griff)“. Mit dieser Strophenform ist, wie Doering ebenfalls anmerkt, die geläufige „Volksliedstrophe“ gemeint (auch darauf ist noch zurückzukommen). Neu ist, und das passt zur obigen Frage nach der 'Bedeutung' des Textes, dass er für Hölderlin als „durch und durch harmlos“ eingeschätzt wird. Ist Hölderlins „Schwabens Mägdelein“ also nur eine „Jugendsünde“ dieses gefeierten Dichters, die man eher vergessen sollte? Doering fügt als letzten Satz hinzu: „Für Hölderlin blieb dies ein einmaliger Abstecher in das populäre Genre des Volkslieds“. (Vgl. [auch zu den davorstehenden Hinweisen] Doering 2022: XX [S. 78?])

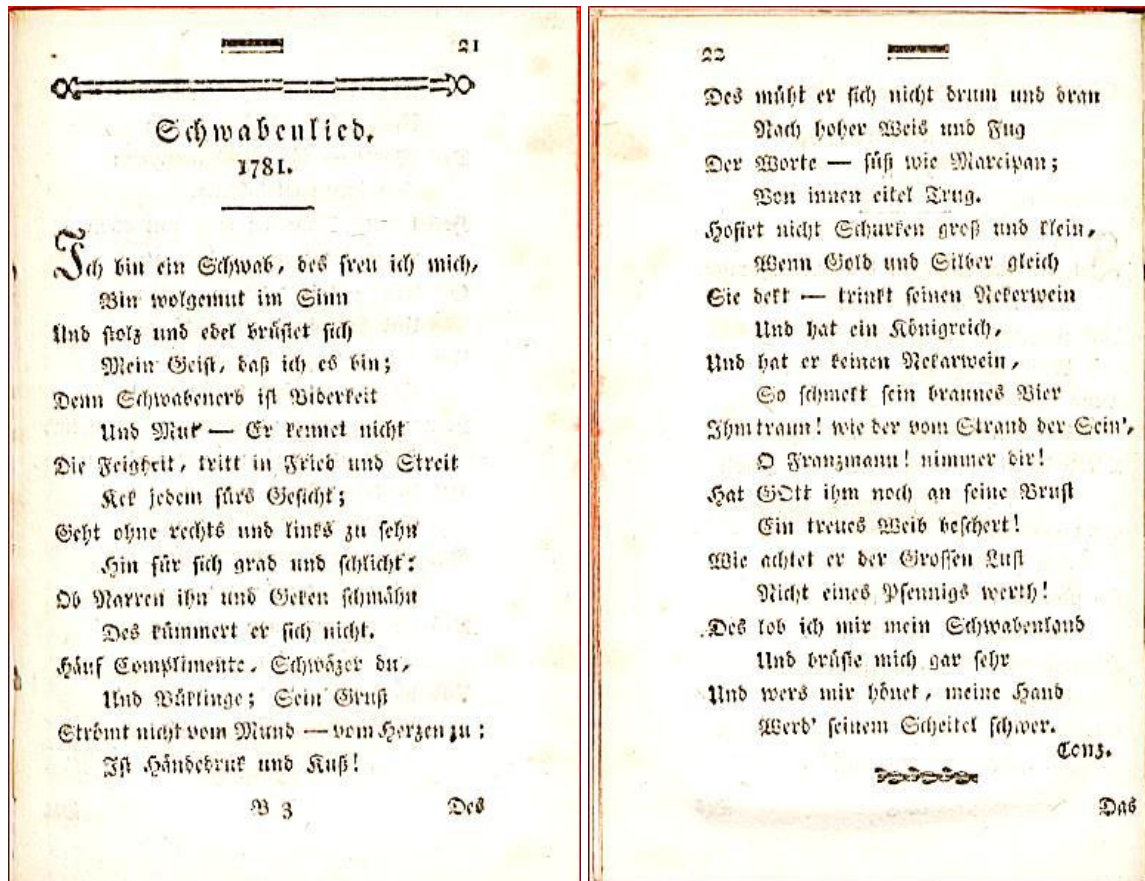
Ich greife zu einer Hölderlin-Ausgabe, die ich sehr schätze: *Friedrich Hölderlin: Gedichte*. Hrsg. von Gerhard Kurz in Zusammenarbeit mit Wolfgang Braungart, Nachwort von Bernhard Böschstein (Reclam-Ausgabe, 2000). Auf S. 31 f. steht „Schwabens Mägdelein“ (Titel korrekt eingeklammert, weil nicht von Hölderlin). In den dazugehörigen Anmerkungen S. 455 steht u.a.: „1789 entstanden. Volksliedton. Vermutlich für die Schwester Heinrike (›Rike‹) geschrieben.“ Und es folgen Worterklärungen für „Holde“ (anmutige, geliebte Frau), „Minne“, „trauft“ (tropfen, triefen), „Honigseim“ (ungeschleudeter Honig in der Wabe), „Arabia“ (mittelalterlicher Sprachgestus entspr. dem lyrischen Ich als Kreuzritter), „Vaterland“ (Schwaben). – Blättert man die Gedichte aus den Jahren seit 1784 durch, so fällt sein „Schwabens Mägdelein“ tatsächlich aus dem Rahmen der übrigen Lyrik in dieser Zeit. Gab es Vorbilder dafür? Auch darüber ist natürlich spekuliert worden.

Die ausführlichsten Hinweise dazu findet man wohl in der historisch-kritischen Edition von 1995. Eine Bemerkung sticht hervor: „Dem Ton und auch der Form gleich nach ist das *Schwabenlied* von Carl Philipp Conz (Stäudlin, *Musenalmanach* 1782).“ Und: „Friedrich Beißner verweist auf die im Versmaß allerdings abweichenden Lieder Schubarts *Schwabenlied* und *Schwäbisches Bauernlied*.“ (Schubart 1829)⁶ Im ersten Fall wird eine Parallele gesucht, die sich im 'Ton' und in der 'Form' gleicht; im zweiten Fall geht es mehr um allgemeine inhaltliche Übereinstimmungen. Die Gedichte von Karl

⁵ „Ich bin ein Mädchen aus Schwaben“, *Arbeitsblatt abi-pur.de* (1999 bis 2021), online (Zugriff: Juli 2023).

⁶ Nachweis wie oben angegeben.

Philipp Conz (so Wikipedida.de; 1762 geboren und 1827 in Tübingen gestorben), welche in verschiedenen Sammlungen 1792, 1806 und 1818/1819 veröffentlicht wurden, sind (bisher) online nicht einsehbar. Aber die oben angegebene Quelle ist online nach dem Exemplar in der Sächsischen Landes- und Universitätsbibliothek in Dresden einsehbar (slub-dresden.de). Conz ist als Jugendfreund von Schiller bekannt; er war Professor für Klassische Philologie in Tübingen. Dieser Text dürfte für Hölderlin leicht erreichbar gewesen sein (Städlin 1782: 24 f.):

Ich finde hierin absolut keine überzeugende Parallele zu Hölderlins Text; immerhin ist er zeitnah zu diesem. Bleibt Schubart, den man als damals populären Dichter von Liedtexten mit Bezug zu Schwaben kennt (was den Germanisten Friedrich Beißner offenbar eher überzeugte). Bleibt der Hinweis von Beißner; er war übrigens Mitherausgeber des Hölderlin-Jahrbuchs seit 1944. Schubarts *Schwabenlied* und *Schwäbisches Bauernlied* können näher identifiziert werden.

Christian Friedrich Daniel Schubart (geboren 1739 in Württemberg, gestorben 1791 in Stuttgart) ist der Dichter vieler sehr populärer Lieder mit prominent 'schwäbischen' Themen, die neben Abdrucken wie dem von Conz auch auf Liedflugschriften verbreitet wurden und in mündlicher Überlieferung zu 'Volksliedern' wurden. Das gilt z.B. für „Auf auf, ihr Brüder, und seid stark! Der Abschiedstag ist da...“ (1787). Als Schubart dazu Text und Melodie verfasste, saß er aus politischen Gründen in württembergischer Haft auf dem Hohenasperg. Schubart war ein politisch engagierter Dichter, und das kam der Gesinnung Hölderlins in diesen Jahren sehr entgegen (darauf wird noch zurückzukommen sein). Zum Beispiel sein Lied über einen bettelnden Kriegsveteranen „Mit jammervollem Blicke, von tausend Sorgen schwer...“, entstanden 1781, hatte damals ebenfalls den Rang eines Volksliedes. Auch Schubarts weniger bekannter Liedtext „Die Mädels sind veränderlich, heut' so und morgen so...“, geschrieben 1786, der zu einer Melodie von Christoph Rheineck (1748-1797) gesungen wurde, erschien in populären Liederbüchern der 1790er Jahre und auf Liedflugschriften von 1790 bis 1837. Vergleichbares gilt für Schubarts populäres Lied vom „fröhlichen Landmann“: „Ich bin das ganze Jahr vergnügt, im Frühling wird das Feld gepflügt...“, entstanden 1785, und für Schubarts „So herzig wie mein' Liesel gibt's halt nichts auf der Welt...“, entstanden 1783. Wenn also Schubart als „Parallele“ zu

Hölderlins Text genannt wird, ist das weitaus breiter zu sehen, als die Kommentare dazu nahelegen.⁷ In die engere Auswahl aber gerieten nur die beiden folgenden Lieder (vergleiche dazu ebenfalls Holzapfel 2023):

„In Schwaben war ein Bauernmädchen, desgleichen wenig sind...“ Das ist eines der frühen Lieder von Schubart, entstanden um 1753/56, überliefert auf Liedflugschriften bis zu den Jahren um 1805 und 1809, handschriftlich aufgezeichnet 1788 und in mündlicher Überlieferung belegt bis 1844. Ob und in welcher Form Hölderlin dieses Lied kannte, ist nicht feststellbar. Weitaus populärer war:

„Ich bin ein Mädchen aus Schwaben, schwarzbraun ist mein Gesicht...“, entstanden 1760, weit verbreitet auf Liedflugschriften seit den 1780er Jahren und noch in mündlicher Überlieferung in Aufzeichnungen bis um 1906 belegt. Der Inhalt der sechs Strophen in der Metrik der Volksliedstrophe ist in etwa wie folgt (nach Fassungen aus mündlicher Überlieferung):

Ich Mädchen bin aus Schwaben, und braun ist mein Gesicht;
der Sachsenmädchen Gaben
besitz' ich freilich nicht. / Die können Bücher lesen, den Wieland,
und den Gleim; und ihr Gezier und Wesen ist süß wie Honigseim.
[Das Wort „Honigseim“ verwendet Hölderlin ebenfalls!] / Der Spott,
mit dem sie stechen, ist scharf wie Nadelspitz [...] / Mir fehlt zwar
diese Gabe, fein bin ich nicht und schlau; doch kriegt ein braver Schwabe
an mir 'ne brave Frau. / [...] / Ha, Jüngling, bist aus Schwaben?
Liebst du dein Vaterland? So komm, du sollst mich haben.
Schau hier ist meine Hand.

Ich Mädchen bin aus Schwaben,
Und braun ist mein Gesicht;
Der Sachsenmädchen Gaben
Besitz' ich freilich nicht.

Die können Bücher lesen,
Den Wieland, und den Gleim;
Und ihr Gezier und Wesen
Ist süß wie Honigseim.

Der Spott, mit dem sie stechen,
Ist scharf wie Nadelspitz;
Der Witz, mit dem sie sprechen,
Ist nur Romanenwitz.

Mir fehlt zwar diese Gabe,
Fein bin ich nicht und schlau;
Doch kriegt ein braver Schwabe
An mir ne brave Frau.

Das Tändeln, Schreiben, Lesen
Macht Mädchen widerlich;
Der Mann, für mich erlesen,
Der liest einmal für mich.

Ha, Jüngling, bist aus Schwaben?
Liebst du dein Vaterland?
So komm, du sollst mich haben.
Schau hier ist meine Hand!

Sämtliche Gedichte von Christian Friedrich Daniel Schubart, Band 3, 2. erweiterte Auflage,
Frankfurt am Main 1829, S. 70-71 = schubart-gesellschaft.de (Zugriff: Juli 2023).

Mit Schubarts Text, der weitaus 'ausgefeilter' und motivreicher erscheint als bei Hölderlin – es ist zu noch nachzufragen, ob diese „Vereinfachung“ bewusst erfolgte – wurde das „Schwabenmädchen“ sprichwörtlich. Gottfried August Bürger zitierte es 1790. Und bei diesem Lied ist es naheliegend –

⁷ Zu Schubart und seinen Liedern vgl. Holzapfel 2023, mit vielen weiteren Hinweisen. Das gilt besonders für die beiden näher besprochenen Lieder.

trotz der erwähnten Unterschiede – auf Hölderlin zu verweisen. Wenn man überhaupt von einer Parallele oder gar von einer Vorlage sprechen will, so findet sie sich offensichtlich hier.

Schubart war offensichtlich mit seinem politischen Engagement in seinen Liedtexten und seiner Kritik am württembergischen Herzog, die ihm zehn Jahre Festungshaft einbrachten, auch ein Vorbild für den jungen Hölderlin und seine Mitstudenten in Tübingen. Friedrich Schelling soll, vielleicht zusammen mit Hegel und Hölderlin, die Marseillaise auf Deutsch, vielleicht in eigener Übersetzung, gesungen haben, und dazu tanzten sie um einen Freiheitsbaum. Schelling bekam ebenfalls Schwierigkeiten mit seinem Landesherrn, dem Herzog von Württemberg. Für die drei Freunde war die Französische Revolution „von entscheidender Bedeutung für das Lebenswerk [...] Sie folgen ihr begeistert, pflanzen ihr zu Ehren einen Baum mit dem dritten berühmten Mitglied der Gesellschaft, dem 5 Jahre jüngeren Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, und übersetzen sogar die Marseillaise.“ (Vgl. Arnold 2008: 18, mit Verweis auf Bertaux 1969: 50-54)

Es bleibt ein Bündel abschließender Fragen, die hier nur skizzenhaft beantwortet werden sollen.

5. HÖLDERLINS TEXT: EIN „HARMLOSES LIED“?

Ausgehend von Sabine Doerings Diktum von 2022 (siehe oben), welches hier als unzureichend erläutert werden soll, kann man auf die Metrik blicken, die sonst bei Hölderlin sich ja an komplizierten Mustern der klassischen Antike orientiert. In der oben erwähnten Ausgabe *Friedrich Hölderlin: Gedichte* [...] (2000) erwähnt Bernhard Böschstein in seinem Nachwort Hölderlins „Schwabens Mägdelein“ nicht, aber er verweist S. 625 darauf, dass der Dichter bereits 1789 komplizierte metrische Strukturen verwendet („alkäisch“ und „asklepiadeisch“), die seine Oden in jenem Jahr bestimmen. Hier verwendet Hölderlin die Form der „Volksliedstrophe“ mit „durchweg betonten Versausgängen und dem steten Wechsel von gereimten drei- und vierhebigen Versen“ (so Doering). Oben wurde bereits auf die tatsächlich „einfache“ Metrik hingewiesen: Vierzeiler mit Endreimen a b a b. Aber war das nur ein „einmaliger Abstecher“ (so Doering) oder könnte man mehr dahinter erfragen? Es ist nämlich zu vermuten, dass Hölderlin bewusst diese einfache Metrik verwendete, und es stellt sich dazu die Frage, warum das so sein könnte.⁸

Die 'Idee' vom Volkslied entstand in Deutschland mit Johann Gottfried Herder (1744 – 1803). Er weckte u.a. Goethes (jugendliche) Begeisterung für das „Volkslied“ und für Shakespeare als Vorbild für die Erneuerung der deutschen Literatur. 1773 erschien Herders Sammelschrift „*Von Deutscher Art und Kunst*“, und darin steht der wichtige Hinweis auf „*Ossian*“ als mögliches Vorbild für eine deutschsprachige Volksdichtung. Es ist die Geburtsstunde der Idee vom Volkslied.

Ausgangspunkt war die „Entdeckung des Volksliedes“ mit Herders „*Briefwechsel über Ossian*“ (1766) im Anschluss an Thomas Percy, „*Reliques of Ancient English Poetry*“ (1765). Höhepunkt war die auf Internationalität bedachte Ausgabe der „*Volkslieder*“ (erschienen 1778/1779; neue Ausgabe nach Herders Tod durch Johannes von Müller als „*Stimmen der Völker in Liedern*“, 1807). Herder wurde heftig kritisiert und parodiert von Nicolai, dessen Kritik eigentlich gegen Bürger gerichtet war. Gottfried August Bürgers Schauerballaden, die „Lenore“ und „Der wilde Jäger“ von 1773, orientierten sich am trivialen Bänkelsang der Straße, und darüber ist der Berliner Friedrich Nicolai erbost. Herder zog daraufhin seinen ersten, angefangenen Versuch von 1775 („*Alte Volkslieder*“) zurück, und die Sammlung erschien erst ‚auf Drängen von Freunden überarbeitet‘. Herder war Aufklärer in der Tradition von Rousseau; Goethe und die späteren Romantiker dagegen waren als Ästhetiker vom dichterischen Ton der Volksballade betroffen und ahmten ihn nach. Im späten 18. und im 19. Jahrhundert dichtete man imitierend 'im Volkston'.

Der Beginn solchen Volksliedinteresses ist ideologisch gefärbt, und die nachfolgenden Romantiker gingen diesen Weg bis zum Extrem mit der Ausgabe von „*Des Knaben Wunderhorn*“ (1806/1808) als imitierende Dichtung, nicht als authentische Sammlung. Heute wird die Wunderhorn-Ausgabe unter

⁸ Die folgenden Antwortmöglichkeiten, die eine Skizze bleiben, beziehen sich inhaltlich auf meine Stichwort- und Liedbearbeitungen im *Liedverzeichnis* (Holzapfel 2023), darunter neben den oben erwähnten Texten zu den Liedern von Schubart vor allem auf folgende Stichwörter in der Lexikon-Datei: „Herder“, „Goethe“, „Volkslied“ und auf die Datei „Des Knaben Wunderhorn, Heidelberg 1806-1808“. Dort sind auch genauere Quellenangaben und weiterführende Literaturhinweise.

den dichterischen Werken von Clemens Brentano geführt. Im Extrem heißt das, dass es „ein Volkslied in dem Sinne, wie wir seit Herder den Begriff angewandt haben, gar nicht (gibt)“ (Klusen 1973: 20). Ernst Klusen nannte 1969 dieses Volkslied plakativ und provokativ „Fund und Erfindung“ (so sein bemerkenswerter Buchtitel). - Herder sagte 1771 dem jungen Goethe in Straßburg, hier im Elsass müsse er sich beim Landvolk umhören. Goethe lauschte älteren Frauen und schrieb zwölf Lieder ab. Er ließ sich vom Stil dieser Volksballaden (erzählende Volkslieder) u.a. zu Liederinlagen im „Faust“ inspirieren. Als Goethe aber später eine Rezension der Wunderhorn-Ausgabe schrieb, wollte er auffälligerweise von dieser 'Jugendsünde' nichts mehr wissen und verleugnete sogar seinen eigenen Text „Sah ein Knab' ein Röslein stehn...“ Das „Wunderhorn“ wurde seinerseits zum Ausgangspunkt einer Popularisierung, und als der Freiherr von Dittfurth um 1855 Volkslieder in Franken sammelte (hier liegt der Beginn moderner Volkslied-Aufzeichnung und -forschung), wurden die Wunderhorn-Texte weiterhin gesungen. Bis in die 1930er Jahre hinein und mit dem Wandervogel erlebte Deutschland eine neue Blüte des Volksliedes.

6. FAZIT

Ist es im Rahmen dieser Entwicklung nicht einleuchtend, wenn Hölderlin seiner jüngeren Schwester nicht einen Text schrieb, der mit antiken Sprachmustern prunkt, sondern den Ton findet, eben den 'Volksliedton' trifft, den er aus seinem heimatlichen Umfeld kennt? Der 19jährige wirkt gerade in diesem Sinn erwachsen und frühvollendet, dass er nicht antikisierend auftrumpft, sondern bescheiden den medialen Ton seiner Heimat findet. Wenn man die Hundertausende von Aufzeichnungen aus mündlicher Überlieferung mustert, die seit den 1850er Jahren zusammengetragen wurden und deren Vorlagen oft lang und breit ausschweifende, hochliterarische Texte waren, so kann man feststellen, dass diese im Laufe der mündlichen Überlieferung und im Prozess, der sie zu populären Liedern machte, sich einer Zielform annäherten mit verkürzter Strophenzahl, Verlust von komplizierten Formen und Bezeichnungen, Vereinfachungen von Handlungsabläufen und so weiter, auch metrisch im Rahmen der unkomplizierten Volksliedstrophe eine Formen findet, die mit Hölderlins Text, aber auch mit der Parallele bei Schubart durchaus vergleichbar ist. Hölderlin hat tatsächlich ein (mögliches) ‚Volkslied‘ geschrieben. Dass es das nicht wurde, liegt möglicherweise daran, dass es erst 1893 veröffentlicht wurde. Da war jene Epoche, die aus hochliterarischen Quellen ‚Volkslieder‘ formte, weitgehend vorbei. Nein, Hölderlin Text ist nicht „harmlos“, sondern ein bescheidenes kleines Kunstwerk im Volksliedton.

LITERATURVERZEICHNIS

- „Ich bin ein Mädchen aus Schwaben“, *Arbeitsblatt abi-pur.de* (1999 bis 2021), online (Zugriff: Juli 2023).
- Arnold, Ch. (2008). *Schellings Magisterdissertation* [...], Magisterarbeit Wien 2008.
- Aytaç, Gürsel (1974). *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi. 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayını.
- Batıman, Burhanettin (1945). *Alman Edebiyatı*, Istanbul: Remzi.
- Bertaux, P. (1969). *Hölderlin und die französische Revolution*, Frankfurt/Main 1969 (*core.ac.uk*: Zugriff: Juli 2023).
- Doering, Sabine (2022). *Friedrich Hölderlin: Biographie seiner Jugend*, Göttingen: Wallstein, 2022, = *books.google.de*
- Hölderlin, [Friedrich] (1990). *Hyperion*. 2 Bde, Istanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Hölderlin, Friedrich (1995). *Friedrich Hölderlin, Sämtliche Werke*. „Frankfurter Ausgabe“ [historisch-kritische Edition]. Hrsg. von Dietrich E. Sattler, Frankfurt am Main: Stroemfeld, 1995 (nach: *books.google.de*: Zugriff Juli 2023).
- Hölderlin, Friedrich (2000). *Gedichte*. Hrsg. von Gerhard Kurz in Zusammenarbeit mit Wolfgang Braungart, Nachwort von Bernhard Böschenstein (Reclam-Ausgabe).

- Hölderlin, Friedrich (2004). *Friedrich Hölderlin, Sämtliche Werke*, Briefe und Dokumente in zeitlicher Folge. Hrsg. von D. E. Sattler, München: Leuchterhand, 2004, S. XX [online-Hinweis].
- Holzapfel, Otto (2023). *Liedverzeichnis*, online 2023, mit vielen weiteren Hinweisen. Das gilt besonders für die beiden näher besprochenen Lieder. https://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/opus4/frontdoor/deliver/index/docId/68080/file/Liedverzeichnis_Inhaltsverzeichnis_final.pdf (Zugriff Mai 2024)
- Klusen, Ernst (1973). „Fund und Erfindung“. In: *Handbuch des Volksliedes*, Band 1.
- Müller-Rastatt, Karl (1893). „Aus dem Nachlasse von Friedrich Hölderlin“. In: *Blätter für literarische Unterhaltung* vom 6. Juli 1893, Nr. 27.
- Sarı, Ahmet (2016). *Kalplerin Yıldızlı Göğü*. Konya: Çizgi Kitabevi
- Schubart, Christian Friedrich Daniel (1829). *Sämtliche Gedichte*. Erweiterte Auflage, Frankfurt am Main (schubart-gesellschaft.de, Zugriff: Juli 2023).
- Stäudlin, Gotthold Friedrich (Hg.) (1782). *Schwäbischer Musenalmanach Auf das Jahr 1782*, Tübingen: Cotta.
- Zettl, E. (2009). *Geçmişten Günümüze Almanya. Alman Kültür ve Edebiyat Tarihi*, Yayına Hazırlayan: Ali Osman Öztürk / Umut Balcı / Özlem Gencer, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.

70’li Yıllar Türk Milli Eğitim Öğretmen Kitabında Tabiat Tasvirleri Üzerinden Verilen Eğitsel Mesajlar

Educational messages through depictions of nature in Turkish national pedagogical textbooks for teaching literature in the 1970s

Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK
Necmettin Erbakan Üniversitesi
E-posta: alozturk10@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2759-2096

Şengül KÖSTEKLİ
Necmettin Erbakan Üniversitesi
E-posta: s.kostekli@icloud.com
ORCID: 0000-0003-0028-7948

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78218>

Makale Bilgisi	Öz
<p>Geliş: 06.09.2024</p> <p>Onay: 12.09.2024</p> <p>Anahtar sözcükler: Batı Edebiyatı, Doğa Tasvirleri, Heine, Hölderlin, Hyperion, Seyahat Tabloları</p>	<p>“Edebiyat” terimiyle birlikte gelen ilk çağrışım, okuyucuya hoş vakit geçirtmeyi amaçlayan güzel sözlerle yazılmış bir eserdir. Eser mesajlar içerir ve çeşitli biçimlerde karşımıza çıkar. Yazarın iletmek istediği ve iletmesi gereken mesajların okuyucu tarafından alınıp alınmadığı bilinmez. Ancak okur, iletilen mesaj doğrultusunda eser hakkında bir fikre sahip olur. “Batı Edebiyatından Seçme Eserler” başlığı zaten çalışmanın temel içeriğine işaret etmekte ve bu içerik Batı edebiyatından çeşitli eserlerin sunumunda kendini göstermektedir. Bu çalışma kapsamında, Hölderlin’in “Hyperion” ve Heine’nin “Reisebilder” adlı eserlerinden seçilen metin bölümleri analiz edilmektedir. Nitel doküman analizinden yararlanılacak olan çalışmada, Romantik dönemde yaşamış iki yazarın doğa sunumuna ve doğa tasvirleri yardımıyla okuyucuya hangi açık ve örtük mesajların yöneltilebileceğine odaklanılacaktır.</p>
Article Info	Abstract
<p>Received: 06.09.2024</p> <p>Accepted: 12.09.2024</p> <p>Keywords: Heine, Hölderlin, Hyperion, Representation of Nature, Western Literature</p>	<p>The first association that comes to mind when we hear the word “literature” is that of a work written with beautiful words and intended to give the reader a pleasant time. The work contains messages and appears in different forms. It is not known whether the messages that the author wants to and should convey are received by the reader. However, the reader has an idea of the work in accordance with the message that is conveyed. The title “Selected Works of Western Literature” already refers to the core content of the study, which is manifested in the presentation of a large number of works of Western literature. Selected passages from Hölderlin’s “Hyperion” and Heine’s “Reisebilder” will be analysed. The study, which uses qualitative document analysis, focuses on the representation of nature by two authors who lived during the German Romantic period and what explicit and implicit messages can be addressed to the readership through the depiction of nature.</p>

1. GİRİŞ

1970’li yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı, Eva (Vanioğlu) Buck ve Süheyla Bayrav’a lise müfredatı için “Batı Edebiyatından Seçme Metinler” başlıklı bir öğretmen kitabı hazırlatmıştır. Çalışmamıza konu olan kitap için seçilen eserler, editörler tarafından Batı edebiyatı temel alınarak sekiz ana başlık altında toplanmış olup, bu ana başlıklar, Batılı eserlerden toplam 50 bölüm içermektedir. Editörler, öğretmenlere destek olmak amacıyla, seçilen eserlerin içeriğine ilişkin sorular ve yorumlar da hazırlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1975 yılında yayımlanan bu öğretmen

kitabının ilk bölümü “Tabiat Tasvirleri” başlığını taşımaktadır. Çalışmaya konu olan metinler bu başlık altında yer almakta olup Hölderlin’in “Hyperion” ve Heine’nin “Reisebilder” adlı eserlerinden alınmıştır. Metinlerin incelenmesinin temel nedeni, bu iki eserin yazarlarının Alman kökenli olmasıdır. Çalışmada izlenecek yol, “Batı Edebiyatından Seçme Metinler” adlı kitabı derleyen editörlerin biyografilerinin yanı sıra, çalışmaya konu olan iki metnin hem yazarlarının hem de çevirmenlerinin biyografilerine yer vermektir. Daha sonra eserlerin içeriği hakkında bilgi verilecek olup ilgili metinler tematik başlık açısından analiz edilecek ve verilmek istenen mesajlar ve kazandırılmak istenen becerilerin neler olduğu yönünde değerlendirme yapılacaktır.

Editörler Eva Buck ve Süheyla Bayrav tarafından söz konusu edebi eserlerin neden seçildiğini anlamak için, bölümlerin kısa bir analizi ve yorumu gereklidir. Yapılacak analiz ve yorumlar, araştırmanın derinleştirilmesine ve aşağıdaki soruların yanıtlanmasına katkı sağlayacaktır:

- 1) Eserler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?
- 2) Tabiat tasvirleri metaforik bir arka plan olarak mı yoksa “tabiatın kendisi” olarak mı kullanılmıştır?
- 3) Millî Eğitim Bakanlığı bu metin seçimiyle hangi yeterlilikleri ya da hassasiyetleri teşvik etmek istemiştir?

2. EDITÖRLERİN BİYOGRAFİSİ

Bu bölümde, Millî Eğitim Bakanlığı için “Batı Edebiyatından Seçme Metinler” adlı öğretmen kitabını derleyen editörlerin kısa biyografileri sunulmaktadır.

2.1. Eva (Vanioglu) Buck

Eva Buck 6 Ağustos 1908’de doğdu ve 16 Ekim 1982’de (!) Fransa’nın güneyinde öldü. Köln’de İngiliz ve Fransız dili ve edebiyatı okudu. Arkadaşı Hans Marchand (dilbilimci ve edebiyatçı) ile devlet sınavını geçerek akademik kariyerine başladı. Irkçı zulme maruz kalmamasına rağmen, daha sonra evleneceği Marchand’ı takip ederek 1934’te İstanbul’a geldi. İkilinin arkadaşı olan Leo Siegfried Spitzer (bir edebiyat akademisyeni), onları de işlettiği dil okulunda işe başlattı. Buck önce İngilizce bölümünü kurdu; burada edebiyat tarihi ana ilgi alanıydı. Marchand’dan boşanan Buck, konsolosluk gerekli belgeleri veremediği için geç de olsa 1944 yılında Türk ev sahibiyile evlendi. Savaşın sonuna kadar görevine devam etti. Genel pedagojik sorunlardan özel ders planlarına kadar hem edebi eserler hem de dil öğretimi üzerine çalıştı. Hizmetini tamamladıktan sonra Türk eşiyile birlikte Fransa’ya taşındı (Maas, 2018).

2.2. Süheyla Bayrav

Süheyla Bayrav (dilbilimci) 1914 yılında doğdu. Notre Dame de Sion Fransız Kız Ortaokulu’ndan mezun oldu. 1938’de İstanbul Üniversitesi’nde Fransız dili ve edebiyatı okudu. Burada Türkiye’ye sığınan ünlü bilim adamları Avusturyalı Leo Spitzer (1887-1960) ve Alman Erich Auerbach’ın (1892-1957) öğrencisi oldu. Doktorasını 1945 yılında tamamladı ve 1949 yılında doçent oldu. 1957’de profesörlüğe yükseltildi, ancak Bayrav’ın unvanı 1960 yılına kadar onaylanmadı. Profesörlüğü onaylandıktan sonra 27 Mayıs 1960 darbesinin bir sonucu olarak üniversiteden uzaklaştırıldı. 1962’de üniversiteye geri döndü ve 1982’de emekli olana kadar uzun yıllar Fransız Filolojisi Bölümü’nün başkanlığını yaptı. Halen araştırmacı olarak çalışmakta ve yaşamını sürdürmektedir (Işık, 2006a: 628).

“Edebiyat Fakültesindeki yeni düzenin, batı dillerinde uzman olarak ilk yetiştirdiği öğrencilerden Süheyla Bayrav, tüm yaşamını bu bölümün gelişmesine ve yeni öğrencilerin, Fransız [!] dili ve edebiyatı alanında yeni öğretim elemanlarının yetişmesine adanmış bir eğitimci olarak önemli bir işlev üstlenmiştir” (Senemoğlu, 1999: 61).

Dilbilim kuramcısı olarak etiketlenen Bayrav hem yapısalcı hem de göstergebilimcidir. Akademik ve bilimsel kimliğiyle bilim adına onlarca başarılı çalışmaya imza atmıştır.¹

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Senemoğlu, Osman (1999). 1933 Üniversite Reformunda Batı Dilleri ve Prof. Dr. Süheyla Bayrav. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 11, s. 59-64; ayrıca “Süheyla Bayrav”. *Biyografya.com*. <https://www.biyografya.com/biyografi/12813> (erişim:12.07. 2024).

Yayıncıların kısa biyografilerinden hareketle diyebiliriz ki, öğrencilikleri ve meslek yaşamları bakımından yabancılık deneyimleri olmuş, sürgünlük yaşayan yabancı öğretim üyeleriyle birlikte çalışmışlar, yabancı dil ve kültür ortamlarında eğitici ve öğretici olarak bulunmuşlardır. Dolayısıyla zaten mesleki olarak dil duyarlığı yüksek olan yayıncıların ayrıca yurt özlemi çeken ve kendini doğaya teslim eden hocalardan ders almaları, doğa temalarını işleyen eserleri seçmeleri anlaşılır bir durumdur.

3. SEÇİLEN ESERLERİN YAZARLARI ve ÇEVİRMENLERİ

3.1. Yazarlar

3.1.1. Johann Christian Friedrich Hölderlin²

Klasik ve romantik arası dönemin en önemli temsilcilerinden biri olan Alman şair (1770-1843) Lauffen am Neckar'da doğdu. İlkokul eğitimine Nürtingen'de başladı. 1788 ve 1793 yılları arasında Tübingen Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde eğitimini tamamladı ve rahip oldu. Hölderlin inancını hiç kaybetmemesine rağmen uzun süre rahip kimliğinin içini dolduramadı. O, şairin Tanrı ile insan arasında bir köprü olduğuna inanıyordu (bkz. Rühle, 2002-2011: 134). Hölderlin, şiirlerini Schiller ve Goethe'ye göstermiş, ancak bunların Goethe tarafından beğenilmemesi onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Daha sonra Schiller'in önerisiyle özel öğretmen olarak çalışmaya başladı. Şiirlerini ve *Hyperion*³ (Hölderlin, 1990) adlı romanının bazı bölümlerini *Neue Thalia* dergisinde yayınladı. Hölderlin'in eserleri Yunan mitolojisinden esinlenmiştir ve özellikle "Hyperion, Yunanistan'ın özgürlüğü için savaşan hayal kırıklığına uğramış bir kahramanın ağıtıdır" (Aytaç, 1974: 145-150). Sevgilisinin ölümünden sonra, şiddetli ruhsal depresyon nedeniyle aylarca klinikte kalmıştır. O andan itibaren şair, hayatını deliliğin gölgesinde geçirmiştir. Hölderlin yaşadığı dönemde çok az tanınmasına rağmen, 20. yüzyılın başında ülkesinde ve dünyada değeri yeniden anlaşılmış olup sadece edebiyatı değil, felsefeyi de etkilemiştir (Aytaç, 1974: 145-150).⁴

3.1.2. Christian Johann Heinrich Heine⁵

1797'de Düsseldorf'ta doğan ve 1856'da Paris'te ölen şair Heinrich Heine⁶ (bkz. Heine, 1945, 1946), yaşadığı dönemin zorlu ve çeşitli siyasi, sosyal, dini, kültürel, ekonomik ve endüstriyel koşullarının ve sorunlarının düşündürücü ve çok yönlü bir ürünüdür. Rheinlandlı bir Alman Yahudisi olarak, 19. yüzyılın ilk yarısında modernitenin eşliğinde (Fransa'dan Almanya'ya bakışla) uluslararası bir rol oynamıştır. Eserleri ve kişiliği "Avrupalı entelektüelin icadı" olarak tanımlanmıştır. Heine, Aydınlanma ile şüphecilik, Romantizm ile devrim, biyografik ve eğitimsel olarak da tüccarlık, hukuk ve edebiyat arasında konumlandırılabilir. Harry Heine bir süre Hamburg'da tüccar olarak çalıştıktan sonra Bonn'da Shakespeare çevirmeni August Wilhelm Schlegel (1767-1845), Berlin'de ünlü filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) ve Göttingen'de hukuk tarihi okulunun kurucusu Gustav Hugo (1764-1844) ile hukuk ve felsefi, edebi ve tarihi konularda çalıştı. Devlet sınavını burada vermiş ve Hugo'nun yanında hukukun her iki alanında da doktorasını tamamlamıştır (Kruse, 2015: 1136).

1825'in ortalarında Protestanlığa geçmesi, üniversitede tarih profesörü olmak istediği ve devlet memurluğuna sadece Hıristiyanlar kabul edilebildiği için eğitimini tamamlamasıyla bağlantılıydı. O andan itibaren kendisine Heinrich adını verdi. Almanya'da serbest yazar ve gazeteci olarak çalıştığı yıllarda, eleştirel yazıları nedeniyle kısa süre sonra Alman sansürünün kurbanı oldu. 1831'de Paris'e taşınması ona yeni perspektifler ve görevler açtı. Başkanı olduğu *Genç Almanya* adlı

² Hakkında ayrıntılı bilgi için (bkz. Aytaç, 1974, s. 145-150).

³ Mektup tarzında yazılmış iki ciltlik bir romandır (bkz. Hölderlin, 1993). Bazı edebiyat tarihçileri tarafından "eğitim romanı" olarak nitelendirilirken Gürsel Aytaç bunu bir "itiraf romanı" olarak değerlendirir (bkz. Aytaç, 1974: 148). Roman Türkçe çevirisiyle (bkz. Hölderlin, Friedrich, *Hyperion I-II* (Çev. Melahat Togar, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1990) iki cilt halinde yayınlanmıştır.

⁴ Hölderlin'in yaşamı, şiirleri, düz yazı eserleri, din üzerine görüşleri, aforizmaları ve mektupları için (bkz. Bertaux, 1957).

⁵ Hakkında ayrıntılı bilgi için (bkz. Aytaç, 1974: 266-270).

⁶ Türkiye'de 1940'lı yıllardan beri tanınan bir şairdir (bkz. Heine, Heinrich, *Seyahat Tabloları I*. Çev. Hayrünissa ve Pertev Naili Boratav. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1945; *Seyahat Tabloları II*. Çev. Pertev Naili Boratav. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1946). Bu iki ciltlik çeviri 2000 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yeniden basılmıştır. Diğer yandan 1948'de basılan *Şarkılar Kitabı*, 1966'da ikinci baskıyı yapar (bkz. Heine, 1966: 4).

edebiyat grubunun Aralık 1835'te yasaklanması onu ömür boyu mülteci durumuna düşürdü (Kruse, 2015: 1136).⁷

Seçilen yazarların yaşadığı dönem ve etkilendikleri felsefi ve siyasi olaylar itibarıyla ortak yönleri olduğu gözlemlenebilir. Yaşadıkları çelişkiler (Hölderlin'de eğitimi ve idealleri bakımından; Heine'de ise dini, etnik ve siyasi bakımdan) şairleri ya kendi içine ya da yurtdışına sürgüne mahkûm etmiş, toplum/cemiyet içinde anlaşılammaktan dolayı doğaya ve edebiyata yönelmişlerdir. Her ikisinde de (gerek Almanya'nın Fransa işgali altında olmasından gerekse sürgünlükten dolayı) yurt/memleket özlemi belirgindir.

Eser	Yazar	Çevirmen/ler
<i>Hyperion</i> 'dan bir bölüm: An die Natur (Tabiata hitabe)	Friedrich Hölderlin (1770-1843) 19. Yüzyıl.	Melâhat Togar (Buck & Bayrav, 1975: 16)
<i>Reisebilder</i> ' [Seyahat Tabloları]'dan iki bölüm:	Heinrich Heine (1797-1856) 19. Yüzyıl.	Pertev Boratav ve Hayrünnisa Boratav
<i>Der Harz</i> (Harz Dağları/Şiir) (Buck & Bayrav, 1975: 21) <i>Die Bergwanderung</i> (Dağ gezisi/ düzyazıdan bir bölüm) (Buck & Bayrav, 1975: 22)	Heinrich Heine	Pertev Boratav ve Hayrünnisa Boratav

Tablo: Eser, yazar, ve çevirmenler

3.2. Çevirmenler

3.2.1. Melâhat Togar

Melâhat Togar (1909-1998) İstanbul'da doğdu. Ailesiyle birlikte 1921 yılında İzmir'e taşındı ve eğitimine İzmir sultanisinde devam etti. Daha sonra anneannesinin yanına taşındı ve eğitimine İstanbul lisesinde devam etti. Bakanlık tarafından yapılan sınavın ardından Almanya'ya gönderildi. Hessen'de ilkökul öğretmeni olarak eğitimini tamamladı. Almanya'ya seyahat ederken tanıştığı Sebahattin Ali, bir mektupla ondan Hölderlin'i okumasını ve ilk otuz sayfasını çevirip kendisine göndermesini istedi. Akademik kariyeri boyunca ve sonrasında onlarca eser kaleme alan Togar, “çevirilerinde mümkün olan en anlaşılır Türkçeyi kullanmaya çalışmıştır” (Karakul, 2021).⁸

3.2.2. Pertev Boratav ve Hayrünnisa Boratav

Türk halkbiliminin kurucusu Pertev Naili Boratav, 1907 yılında (bugünkü Yunanistan'ın sınırları içinde kalan) Gümölcine'de doğmuş ve 1998 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Işık, 2006b: 2278). 91 yıllık yaşamında bilime sayısız değerli çalışma kazandırmakla kalmamış, “folklor” yerine “halkbilimi” teriminin yerleşmesine de yardımcı olmuştur (Çiftçi-Yeşiltuna, 1999: 94). Boratav, siyasi ve akademik nedenlerle mesleğini zaman zaman Almanya, ABD ve Fransa'da icra etmiştir. Tüm yaşamını masal derleyerek geçiren Boratav, zengin masal koleksiyonunu çeşitli kitaplarda yayımladı. Bu alandaki en önemli eseri, Mainz Akademisi tarafından Prof. Dr. Wolfram Eberhard ile Almanca olarak yayımlanan “*Typen türkischer Volksmärchen*”dir (1953) (Çiftçi-Yeşiltuna, 1999: 92).

Türk halk edebiyatı araştırmalarının öncüsü Pertev Naili Boratav, 2000 masal, 40 halk hikâyesi, çocuk oyunları, türküler, oyunlar, şarkılar, fıkralar ve şiirlerden oluşan zengin bir arşiv oluşturdu. 1927-1997 yılları arasında derlediği “Boratav Arşivi”, vasiyeti üzerine toplanarak Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Bilgi ve Belge Merkezi'nde saklanmaktadır (İnce, 2021).

⁷ Heine'yi romantik (“çoşumcu” olarak gören Emin Özdemir de “sanatçının kendi yerini bulamadığı bir dünyadaki iç tedirginliği, yeni bir toplumun özlemini yaratan güvensizlik ve kopmuşluk”tur (Özdemir, 1994: 304) demektedir.

⁸ “Hölderlin çevirmeni” (bkz. Akanyıldız Gölbaşı, 2019: 125-154) olarak tanınan Togar, şairden şiir çevirileri de yapmıştır; (bkz. Togar, 1977: 38-45).

Hayrünnisa Boratav 1907 yılında İzmir’de doğdu ve 2004 yılında Ankara’da öldü. Adana’daki  ğretmen okulundan mezun oldu ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk kadın öğretmenlerinden biri oldu. Eşi Pertev Naili Boratav ile Heine’nin ‘‘Seyahat Tabloları’’ (3 cilt) adlı eserini, Wolfram Eberhard ile ise ‘‘Çin Hik yeleri’’ adlı eseri Türkçeye  evirmiştir. Hakkında yazılı kaynaklarda daha fazla bilgi bulunamayan Hayrünnisa Boratav’ın eşi ile aynı kaderi paylaştığını, yaşamını onunla Almanya, ABD ve Fransa’da geçirdiği ve bu arada zaman zaman edebi çeviriler yapıp yayınladığını belirtebiliriz.

Seçilen eserlerin  evirimenlerini gözden geçirdiğimizde (akademik ve siyasi nedenlerle) yurtdışı tecrübeleri ile *dil, yurt ve doğa duyarlığı* olan kişiiler olduğunu söyleyebiliriz.

4. METİN ANALİZİ

4.1. Metinler hakkında

‘‘Batı Edebiyatından Seçme Metinler’’, 1975 yılında Millî Eğitim Bakanlığı için hazırlanan ve Batı edebiyatının onlarca eserinin belirli başlıklar altında ele alındığı bir  ğretmen kitabıdır. 324 sayfalık  ğretmen kitabı, Batı edebiyatı eserlerinden kesitleri sekiz ana başlık altında düzenliyor. Bu ana başlıklardan ilki olan ‘‘Tabiat Tasvirleri’’nin içeriği 6 edebi eserden alınan bölümlerden oluşuyor. Bu çalışmada incelenen eserler, yazarları Alman kökenli olan ‘‘Tabiata Hitabe’’ (Hölderlin: *Hyperion*), ‘‘Harz Dağları’’ ve ‘‘Dağ Gezisi’’ (Heine: *Seyahat Tabloları*) (Buck & Bayrav, 1975) adlı eserlerdir.

4.1.1. Friedrich Hölderlin: *Hyperion*

Hölderlin’in bu eserinde, hayal kırıklığına uğramış bir kahramanın kederli hayatına tanık oluruz. *Hyperion*’un Bellarmin’e yazdığı mektuplar ve sevgilisi Diotima ile yazışmalarından oluşun şiirsel roman, elbette bundan daha fazlasıdır. İnsanın gerçek doğasının farkına varması, derin yalnızlığı, acı ve sevinç ve geçmişe duyulan  zlem *Hyperion*’un ana temalarıdır. Alman Romantizmi ve Klasisizminin bir bütünlük oluşturduğu dünya edebiyatının eşiiz eserlerinden biridir. şiirsel bir roman olarak nitelendirilen eser, kimi zaman felsefi bir eser olduğu izlenimini de verir.

Hyperion, Hölderlin’in öte dünyaya, tanrıların yery zindeki görünmez evine dair gençlik rüyasıdır; hayalperest e korunan, asla gerçeğe tam olarak uyanamadığı bir rüyadır.

4.1.1.1. Tabiata hitabe

‘‘Tabiata hitabe’’ bölümü *Hyperion*’un Bellarmin’e yazdığı ikinci mektuptan bir parçadır. Yunanlılara hayvan muamelesi yaparak onları öldüren avcıdan (avcı olarak nitelenen, Yunanistan’ı egemenliği altında tutan Türklerdir)¹⁰ (Hölderlin, 1987: 17) şik yet eden *Hyperion*, mektubuna yeni bir paragrafta ‘‘fakat’’ kelimesiyle devam eder. ‘‘Fakat’’ sözcüğü ‘‘yine de’’ anlamına gelir ve *Hyperion*’un bunu dile getirirken doğaya seslendiği görülür. Tüm acılara rağmen güneşin parlamaya, toprağın yeşermeye, nehirlerin akmaya ve ağaçların gün ortasında mırıldanmaya devam etmesine sitem ediyor *Hyperion*. İlk paragrafında şiirselliği zaten belli olan eserin ikinci paragrafı manzum olarak yazılınca insan ister istemez bir şiir okuyormuş izlenimine kapılıyor.¹¹

„O selige Natur!
Ich weiş nicht, wie mir geschiehet,
wenn ich mein Auge erhebe vor deiner Schöne,
aber alle Lust des Himmels ist in den Tränen,
die ich weine vor dir,
der Geliebte vor der Geliebten.’’ (Hölderlin, 1797)¹².

Eserde paragraflar kısa tutulmuş olup adeta şiirsel yazım tarzının dışına çıkmaksızın ahengi korumak istenmiş gibidir. Yaklaşık 300 sayfalık bir eserin sadece bir sayfası dahi kahramanın

⁹ *Çin hikayeleri*. /  ev. Wolfram Eberhard, Hayrünnisa Boratav. Ankara: Maarif Vek leti, 1944. Kitap 1996’da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ikinci defa basılmıştır.

¹⁰ *Hyperion*, ‘‘(...) 1770’te Ruslarla birleşerek Türklere karşı istiklal savaşına girişen Yunanistan’’ için mücadele veren ‘‘genç bir Yunan idealistidir (...) Rusların Türkiye’ye karşı savaş ilan ettiğini, fırsattan yararlanmak gerektiğini öğrenir ve ülküsünü gerçekleştirmek için daha uygun bir an olmadığını d şunerek savaşa katılmaya karar verir. (...) Fakat Yunan savaşcılar Türkler karşısında yenilgiye uğrarlar.’’ (Aytaç, 1974: 148)

¹¹ Bu, düzyazı ve şiiri birleştiren tarz Romantik eserlerin tipik özelliklerindedir (bkz. Aytaç, 1974: 169-183).

¹² ‘‘Ey mutlu doğa! / Güzelliğin karşısında gözlerimi kaldırdığım zaman bana ne oluyor bilemem, yalnız önünde akıttığım şu göz yaşlarında cennetin bütün tadı var, sevgililerin en başında gelen sevgili!’’ (Türkçesi için bkz. Hölderlin, 1987: 17)

duygularını anlatmaya yeterlidir. Keder, aşk, özlem, sevinç, inanç, yalnızlık ve benzeri duygular satırlarında, belki de dizelerinde demek daha doğru olur, ustalıkla anlatılmıştır. Eserin bu bölümünün “Tabiata hitabe” başlığını taşıması, “Ey mutlu doğa!” ifadesinden ilham aldığı gösterir (Hölderlin, 1987: 17). Ayrıca doğadaki nesnelere davranışları çeşitli şiirsel sözcüklerle vurgulanmıştır.¹³ Hölderlin böylece bu eserinde kendi deneyimlerinden ilham alarak gelecek nesillere tarifsiz bir miras bırakmıştır.

4.1.2. Heinrich Heine: *Reisebilder*

“*Reisebilder* [Seyahat Tabloları]” dört ciltlik bir eserdir. Çalışmada alıntılanan şiir eserdeki ilk şiirdir ve düzyazı da eserin ilk cildinden seçilmiştir. Heine, eserinde hem şiir hem de düzyazıdaki ustalığını göstermiştir. Şiirleriyle okurun ruhunu beslerken, düzyazılarıyla da okurun hayal gücüne, zihnine, özlemlerine ve arzularına dokunmuştur. Heine’nin 19. yüzyıla ait bu ‘romantik seyahatname’ sinde olaylara ironik ve eleştirel bakışı, hayalleri, doğa tasvirleri ve hatta aşk maceraları, okurda da ona misafir olma ve onunla gezme isteği uyandırmaktadır. “*Seyahat Tabloları*” edebiyatta 19. yüzyıl seyahatnameleri olarak yerini almıştır.

4.1.2.1. Harz Dağları

Beş kıta ve yirmi dizeden oluşan şiirin ilk kıtası insanları anlatır ve şairin onlara karşı duygularını içerir. Şair doğaya, dağlara özlem duymaktadır. Kentlilerin gösterişli, sahte, yapmacık tavırları onda bu özlemi uyandırır. Bu metin eserin ilk şiiri olduğu için şairin şehirdeki kalabalıktan, gösterişli ve hatta acımasız hayattan bıktığı ve huzuru doğada, daha doğrusu yaylalarda ve dağlarda aradığı açıktır. Şairin doğada yaşayan insanların daha doğal olduğunu söylediği aşağıdaki dizesi de bunu destekler niteliktedir:

„Auf die Berge will ich steigen,
Wo die frommen Hütten stehen,
Wo die Brust sich frei erschließet,
Und die freien Lüfte wehen.” (Heine, 1824)¹⁴

Şair ancak dördüncü kıtada doğanın tasvirine yönelir. Sadece bir kıtada doğayı tasvir etmekle yetinmiş, diğer kıtalarda insanları tasvir etmeyi tercih etmiştir. Son kıtada kent sakinlerine alaycı ve tepeden bakan bir üslupla yaklaşır. Hatta onları “yumuşak” sıfatıyla tanımlamayı uygun görmüştür.

4.1.2.2. Dağ Gezintisi

“Dağ Gezintisi” Heine’nin “*Seyahat Tabloları*” adlı eserinin ikinci parçasıdır. Bu başlığın eser için uygun olduğu düşünülmektedir, zira doğayı anlattığı bölümde yazar Goslar’a giderken yolda yaşanan olayları anlatmaktadır. Heine eserinin bu bölümünde doğayı betimlemek için şiirsel terimler kullansa da insan şiir değil, doğayı betimleyen düzyazı okuduğu hissine kapılır. Buna karşın, eserde Tanrı’dan bahsettiğinde, okuyucunun hayal gücüne dokunur ve onu Tanrı ile melekler arasındaki olayları gözünde canlandırmaya teşvik eder “...meleklerin Tanrı’nın ayaklarının dibinde oturduğu ve yüz hatlarındaki basso continuo’yu¹⁵ incelediği yer.” (Heine, 1824). Yazar bir anda masalla ilişkilendirdiği rüyasına geçiş yapar ve anlatımında masalsi bir öykü şeklini alır. Doğa ile iç içe olan Heine, rüya ile gerçeğin karmaşasını yaşamış ve cücelerin devedikenine dönüşümünü anlatarak gerçek ile rüya arasındaki geçişi ustalıkla kaleme almıştır. Heine, gerçek deneyimlere dayanan bir gezi

¹³Sonsuz gözlemler, idilic ortamların güzel ve hüzünlü imgeleri, mevsimler arası ayırım yapmadan her an seyahat gerçekleştirdiğinden aslında Hölderlin kendini doğaya adar, gezerken doğada yok olur. Fenafittabat olur. Güçlü bir yürüyüşle başlayan, adım kombinasyonlarının arttığı yerde, doğa ilkin ayaklarda hissedilir, sonra insan artık mahza adım olmaya başlar. Doğanın içinde yitme de bundan başka bir şey değildir. Şiir, doğanın ve tabiatın kalbinde yürünürken demlenen bir şeydir. İnsan gezdiğinde sonsuz şeyler tahayyül ettiğinden, bu tahayyülat kalbe oturur ve kalbi çoğaltır.

Bu uzun yürüyüşlerde kaleme aldığı Neckar kıyısından hareketle Württemberg havzasında görülebilecek ırmaqların, derelerin, gölgesi altında “Ren” (der Rhein) şiiriyle, “Gezinti” (Die Wanderung) şiiriyle özünü doğaya ekleme arzusu girer. “Yurdadönüş” (Heimkunft), “Patmos” adlı şiirleri ile yeniden yurduna varmanın esenliğini hisseder (Sarı, 2016: 49 vd.).

¹⁴ “Dağlara kaçmak isterim, / Dindar kulübelerin yurduna, / Göğsün rahat edeceği, / Özgür havanın estiği yere.” Bu kıtanın iki farklı çevirisi için bkz. (Heine, 1966: 86) ve (Öztürk, 1998: 18).

¹⁵ *Sürekli bas*: “Barok dönemde (1600-1750) neredeyse evrensel geçerliliği olan sürekli bas (basso continuo) partisi, bir bas çizgisi ve bir akor sürekliliği sağlayarak müziğin armonik yapısını oluşturmak için ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Genellikle *continuo* olarak kısaltılır ve sürekli bas partisini seslendiren çalıcılara *sürekli bas grubu* denir.”(Vikipedi, 2024) https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCrekli_bas (25.05.2024)

rehberi niteliğindeki kitabının küçük bir bölümünde bile üç farklı üslup kullanmayı tercih etmiştir. Bunu okuyucuya hissettirmeden yapması büyük önem taşımaktadır. Çünkü okur kitabı okumaya başladığında örneğin bir masal kitabı okuduğunu düşünmez, bir gezi rehberi okuduğunu hisseder.

5. TARTIŞMA

Buck ve Bayrav, Hölderlin'in eserinin ilgili bölümüne "Tabiata hitabe" başlığını uygun görmüşlerdir. Bu başlığın Hölderlin'in "Ey mutlu doğa!" diye başlayan bölümünden bir alıntı olduğu açıktır (Hölderlin, 1990). Çünkü Hölderlin bu bölümde doğaya seslenir. Onu âşıkların ilk sevgilisi olarak görür "(...) sevgiliden önce sevgili". Hölderlin burada doğaya duyduğu hayranlığı, daha doğrusu ona duyduğu aşkı ifade eder. Savaşta olan roman kahramanının Bellarmin'e yazdığı mektupta savaşın acılarını anlatır ve doğadaki huzuru sevgilisinin yanında bulduğu huzurla karşılaştırır. Doğayı betimlerken, sanki sevgilisinin bir tasviriymiş gibi şiirsel sözcükleri tercih eder. Toprağın yeşillenmesinden, nehirlerin dalgalanmasından, ağaçların hışırtısından bahseder. Bu onun doğada ilahi bir yaşama yeniden doğuşunun öyküsüdür. Hölderlin yeryüzünü "kutsal bir daire" olarak tanımlar ve onu ebedi bir dinlenme yeri (adeta cennet) olarak arzular.

Doğanın "sevgiliden önce sevgili" olarak tanımlanmasına kadar yüceltilmesi, doğaya ilahi bir unvan bahşedilmesidir. Dolayısıyla, Hölderlin'in eserinde doğanın tasviri, onu bir tanrısal konuma yüceltme amaçlıdır. Dahası, Buck ve Bayrav'ın (1975: 20) Öğretmen El Kitabı'nda "Öğretmenin özeti" başlığı altındaki yorumları bu çıkarımı şu şekilde desteklemektedir: "Tabiata eş bir ruh bulmak, tabiatla bir olmak, insanı, ruhundaki küçüklüklerden, zaafardan kurtarıyor, daha geniş, daha yüksek ve bilhassa ebedi bir varlığa ulaştırıyor. Hölderlin tabiat dışında bir Tanrı tanımaz; fakat tabiatta ahlaki bir vasıf görür". Bu hususa araştırmacılar sıklıkla işaret ederler (bkz. örn. Kreuzer, 2020 "İlahi olarak mevcut olan doğa/ Konuşmayı gerektirmez...")¹⁶

Buck ve Bayrav tarafından Heine'nin "*Seyahat Tabloları*"¹⁷ adlı eserinden seçilen şiir, kitabın ilk şiiri. Daha önce de belirtildiği gibi, beş kıtadan oluşan şiirin sadece bir kıtasında doğaya atıfta bulunan dizeler yer alıyor. Metnin tek kıtası, yazarların şiiri öğretmen kitabı için seçmeleri için yeterli bir nedendir.

"Auf die Berge will ich steigen,
Wo die dunkeln Tannen ragen,
Bäche rauschen, Vögel singen,
Und die stolzen Wolken jagen." (Heine, 1824)¹⁸

Yukarıdaki dörtlükte yazar tabiata kavuşma özlemini sergilemektedir. Bu yaklaşım, okuyucuya fark ettirmeden sürdürülmektedir. Örneğin, karanlık köknar ağaçlarının yükselmesi ya da mağrur bulutların süzülmesi gibi. Yazar bu dizeleri okurken okuyucuyu adeta bir imgenin içine çeker, sanki karanlık köknar ağaçlarını ve bulutları hareket halinde görüyormuş gibi.¹⁹ Doğanın betimlenmesinde felsefi bir arka planın varlığı Heine'nin eserlerinde de açıkça görülür. Çünkü Heine zıtlıkları (kutupluluk) kaynaştırır: cennet gibi doğayı endişeli rüyanın karşısına koyar, eleştirel aklı rüyanın karşısına koyar ve şiiri mizahla kaynaştırır (Buck & Bayrav, 1975: 24).

Nitekim Romantik ekolün tabiat felsefesinin yaratıcısı Fr. Wilhelm Joseph Schelling'e göre romantizmin en önemli ilkelerinden biri olan "kutupluluk" (Polarität) eserlerin incelemesinde göze çarpmaktadır. Schelling, felsefi olarak

"(...) beden-ruh, hürriyet-zorunluluk, ideal-gerçek" gibi zıtlıkların varlığını (...) tabiatta anorganik yaratıklarda başlayıp canlılarda devam eden ve bilinçli olan insanda doruğuna ulaşan bir gelişim görür: "Die

¹⁶ "Die göttlich gegenwärtige Natur/ Bedarf der Rede nicht (...)".

¹⁷ Dünya edebiyatından tercümelere; Alman klasikleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı'nca yayımlanan *Seyahat Tabloları*. Heinrich Heine, 1797-1856; çev. Hayrünissa Boratav, Pertev Boratav. C. 1 (Millî Eğitim Bakanlığı, 1945)'dan alınmıştır.

¹⁸ Boratav'ların çevirisiyle: "Ben dağlara çıkmak istiyorum, / Koyu çamların boy gösterdiği, / Derelerin çağladığı, kuşların öttüğü, / Mağrur bulutların akıştığı dağlara." Beş kıtalık bu şiir çevirisi (çevirmen ismi verilmeden) olduğu gibi Özdemir (1994: 304 vd.) tarafından alıntılanmıştır. Bu kıtanın Vasfi Mahir Kocatürk ve A. O. Öztürk tarafından yapılan iki farklı çevirisi için bkz. (Heine, 1966: 86) ve Öztürk, A.O. "Heinrich Heine- Şiirler: Kalbim, Kalbim hüznü/ Ama neş'yle parlıyor mayıs"(Öztürk, 1998: 18).

¹⁹ Burada metafordan ziyade felsefi bir bakışın içkin olduğunu söyleyebiliriz. Zira metaforu kısaca tanımlamak gerekirse; "Gerçekleri veya kavramları mecazi bir bağlama aktaran retorik bir üslup aracıdır. Soyut fikirleri canlı bir şekilde sunar" (Steichele, 2023). Oysa alıntı metinde tabiatın varlığı başlıca konudur.

Natur ist der werdende Geist' diyen filozof, tabiatta sürekli bir oluşum görmektedir. Tabiat büyük bir organizmadır (...) tabiatın özü, karşıt güçlerin bir arada etkisidir" (Aytaç, 1974: 176).

Ayrıca din felsefesinin yaratıcısı "Schleiermacher'e göre Tanrı, düşünceyle varlığın özdeşliğidir, mutlak hakikattir (...) en yüksek ahlak hedefi, tabiat ile ruhun gerçek ile idealin son birliğine, yani Tanrıya yaklaşımdır" (Aytaç, 1974: 177).

Buck ve Bayrav'ın Heine'nin "Seyahat Tabloları" adlı eserinden seçtikleri ikinci bölüm düzyazı olarak kaleme alınmıştır. Bu bölümde Heine, Goslar'a yaptığı yolculukta yaşadığı deneyimleri anlatır. Öykülerinde her fırsatta metaforlar kullanır ve rüyalarından, aklından geçenlerden ve seyahatlerinde gördüklerinden bahsederken alaycı bir üslup benimser. Hayal ile gerçek arasında bir ruh hali içindedir. Aşağıdaki satırlar bunu kanıtlar: "(...) ve yukarıda, cennetin mavi ipek tavanı o kadar şeffaftı ki, insan onun derinliklerini, meleklerin Tanrı'nın ayaklarının dibinde oturduğu ve yüz hatlarındaki basso continuo'yu incelediği Kutsallar Kutsalını görebiliyordu" (Heine, 1824). Bu bölümdeki doğa tasviri sadece bir cümleden oluşur ve sadece bir iki yerde "güzel çayır vadisi; gümüşü sular" gibi metaforik ifadeler kullanır (Heine, 1824). Ardından bir gece önce gördüğü rüyanın etkisinden kendisini nasıl kurtaramadığını anlatır ve rüyasını masalsı bir şekilde tasvir eder. Bir gezi rehberi okuduğunu sanan okur, bir masalın içine sürüklenir.

6. SONUÇ

Buck ve Bayrav, Millî Eğitim Bakanlığı için hazırladıkları "*Batı Edebiyatından Seçme Metinler*" adlı öğretmen kitabı için onlarca değerli eserden birçok bölüm seçmişlerdir. Bu girişe konu olan ilgili eserler, öğretmen kılavuzunun ilk bölümünde yer almaktadır. Editörler ilk bölüme "Tabiat Tasvirleri" adını vermişlerdir, dolayısıyla ilgili eserlerin de doğa tasvirleri içermesi beklenir. Burada sunulan Hölderlin'in "*Hyperion*" ve Heine'nin "*Seyahat Tabloları*" adlı eserlerinden parçalar beklenen doğa betimlemelerini içermektedir. Ancak buradaki doğa betimlemeleri kısa görünmekle birlikte eserlerin tamamına teşmil edildiğinde yeterlidir. Doğa bir metafordan ziyade, bir sığınma mekânı olarak, sadece birkaç cümleden oluşan alıntılar da bile belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Doğa, Özdemir'in (1994: 304 vd.) deyişiyle "sanatçının kendi yerini bulamadığı bir dünyadaki iç tedirginliği, yeni bir toplumun özlemini yaratan güvensizlik ve kopmuşluk"tan bunalan kişinin sığınabileceği son yerdir. Bu sürgünlük yaşayan Heine kadar "iç tedirginliği ve kopmuşluk yaşayan" Hölderlin için de geçerlidir. Hölderlin doğa betimlemelerinde "panteist" bir yaklaşım benimser. Ona göre en yüksek mutluluk doğayla bir olmaktır (Buck & Bayrav, 1975: 18).

Her iki yazarın da 19. yüzyılda yaşamış olması, her ikisinin de Romantizm'e atıfta bulunması, her ikisinin de düzyazı yazması ve lirik şair olmaları ortak özellikleri olarak tanımlanabilir. Buradan yola çıkarak her iki şairin de kısmen Romantik²⁰ olmalarının, seçilen metinlerin tabiatı konu almasının tesadüf olmadığını, onların Alman idealizmi felsefesini benimsemelerinden kaynaklandığını düşündürüyor. Nitekim 19. yüzyılda öne çıkan bu felsefi akım Kantçılık'ı çıkış noktası olarak belirlemiş Fichte, Schelling, Schleiermacher, Hegel gibi düşünürler de bu akımı izleyen Alman idealistleri olarak anılmaktadırlar (bkz. Waibel, 2011: 90-106). Çeşitli Felsefi alanlarda düşüncelerini ortaya koyan bu filozofların "Ahlak, Din ve Doğa" felsefesinde de düşüncelerini belirtmeleri Hölderlin ve Heine'nin Alman idealizmini benimsedikleri savını destekler niteliktedir. Schelling'in doğa felsefesi bağlamında doğa yüce dehanın bir sanat eseridir. "Doğa onun için, yaratıcı bir sanatçının elinden çıkmış, gizemli ve mucizevi tarzda yazılmış olan bir şiiirdir. Ancak bu herkese açık olan bir dille de yazılmamıştır, onu ancak okumasını bilenler anlayabilir" (Oğulpınar, 2021). Hölderlin, Heine'den farklı olarak yaşadığı dönemde kabul görmemiş, Goethe gibi bir yazar tarafından onaylanmamış ve ancak yaşadığı dönemden sonra değeri anlaşılmış bir yazardır. Ayrıca Hölderlin düzyazılarında şiirsel bir üslup kullanırken, Heine şiirsel ifadeler kullanır ancak şiir okuyormuş izlenimi vermez. Hölderlin'in eserinin bir bölümü manzum bir şiir gibi yazıldığında, kişi parçanın anlamı değişmeden bir şiir okuyormuş hissine kapılır. Heine'nin eserinde ise böyle bir durum söz konusu değildir. İki eser arasındaki bir başka benzerlik de her ikisinin de yazarlarının deneyimleriyle karakterize edilmiş olmasıdır. Yazarların biyografilerinin incelenmesi, deneyimlerinin etkisini göstermektedir.

²⁰ Heine'nin Romantik ekole karşı düşünceleri hakkında (bkz. Ünlü, 2009: 67-119).

Bu yazıya konu olan öğretmen kitabı 1975 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Türkçe yayımlanmıştır. Batı Edebiyatına Giriş, öğrencilere eserlerle ilgili hazırlanmış soruları cevaplandırarak eserleri yorumlama becerisi kazandırmayı amaçlamaktadır. Soruların cevapları öğretmen kılavuzunda bulunabilir. Bunlar amaçlanan hedef hakkında bilgi verir. Bu da öğretmenin öğrencinin hatalarını fark etmesini kolaylaştırır. Buna ek olarak, uzun eserlerden küçük parçalar alınması öğrencilerin merakını uyandırır, böylece eserle veya yazarla daha yoğun bir şekilde ilgilenirler. Dolayısıyla Klasik-Romantik arası çağın yazarlarını tanıtan Buck ve Bayrav öğrenciye aynı zamanda dönem yazarlarının doğadan nasıl etkilendiğini, bu etkinin eserlere yansımaları, eserlerin ilgili bölümlerinde doğanın akışında kendini yenilediğini, bu yenilenmenin (sürdürülebilirlik) yani sonsuz devinim içinde kendini yaratması ilahi bir üstünlük olduğunu gösterme çabasıdır. Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi “Tabiat tasvirleri” başlığı altı farklı eser bölümünden oluşmaktadır. Çalışmada incelenmeyen diğer dört eserin de benzer ortak özellikler, doğa ile ilgili içeriklerden oluştuğunu varsayarak lise öğrencilerine kazandırılmak istenen becerilerin doğayı sevmeye, benimsemeye, yüceltmeye, güzelliklerini görme, doğayla iç içe olma, değerini anlama ve bilme ve benzeri farkındalıkları edinmelerini amaçlandığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akanyıldız Gölbaşı, R. Ç. (2019). Karanlıkta Kalmış Bir Kadın: “Hölderlin Çevirmeni” Melahat Togar. İçinde Ş. T. Gürçağlar (Ed.), *Kelimelerin Kıyısında* (ss. 125-154). İthaki.
- Aytaç, G. (1974). *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*. DTCF Yayını.
- Bertaux, P. (1957). *Friedrich Hölderlin Dichtung – Schriften – Briefe* (P. Bertaux, Ed.). Fischer Büscherei.
- Buck, E., & Bayrav, S. (1975). *Batı Edebiyatından Seçme Metinler* (3. bs). Milli Eğitim Basımevi.
- Çiftçi-Yeşiltuna, D. (1999). Anma Pertev Naili Boratav. *Sosyoloji Dergisi*, 7(0-0), 91-95.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593180>
- Heine, H. (1824). *Reisebilder* (Gutenberg Edition 16, C. 1). Projekt Gutenberg-De. <https://www.projekt-gutenberg.org/heine/reiseblld/reise111.html>
- Heine, H. (1945). *Seyahat Tabloları I* (P. Boratav & H. Boratav, Ed.). Milli Eğitim Basımevi.
- Heine, H. (1946). *Seyahat Tabloları II* (P. Boratav & H. Boratav, Ed.). Milli Eğitim Basımevi.
- Heine, H. (1966). *Şarkılar Kitabı* (V. M. Kocatürk, Ed.; 2. bs). Edebiyat Yayınevi.
- Hölderlin, F. (1797). *Hyperion oder Der Eremit in Griechenland* (Gutenberg Edition 16, C. 1). Projekt Gutenberg-De. <https://www.projekt-gutenberg.org/hoelderl/hyperion/hyper102.html>
- Hölderlin, F. (1987). *Hyperion ya da Yunanistan'da Bir Yalnız* (M. Togar, Ed.; 1. bs). Adam Yayınları.
- Hölderlin, F. (1990). *Hyperion I-II* (M. Togar, Ed.). Milli Eğitim Basımevi.
- Hölderlin, F. (1993). *Hyperion. Mit einer Einleitung von Karl-Heinz Ebnet*. Kehl: SWAN-Buch Vertrieb.
- Işık, İ. (2006a). Bayrav, Süheyla. İçinde *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi* (Elvan Yayınları, C. 2).
- Işık, İ. (2006b). Boratav, Pertev Naili. İçinde *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi* (Elvan Yayınları, C. 2). Elvan Yayınları.
- İnce, B. (2021). *Pertev Naili Boratav*. Ege Üniversitesi, Türkçe Çevirmenler Sözlüğü.
https://translex.ege.edu.tr/tr-6613/pertev_naili_boratav.html
- Karakul, B. (2021). *Melahat Togar*. Ege Üniversitesi, Türkçe Çevirmenler Sözlüğü.
https://translex.ege.edu.tr/tr-7325/melahat_togar_.html
- Kreuzer, J. (2020, Mart 20). Hölderlin's “poetisches Geschäft”. *Forschung und Lehre*.
<https://www.forschung-und-lehre.de/zeitfragen/hoelderlins-poetisches-geschaefft-2621>

- Kruse, J. A. (2015). „Nützlichkeitsystem“: Heines Nachlassgedicht „Beine hat uns zwey gegeben“ mit seinen lyrischen Bemerkungen zum urologischen Bereich. *Urologe*, 54(8), 1136-1146. <https://doi.org/10.1007/s00120-015-3768-5>
- Maas, U. (2018, Mayıs 3). *Buck-Vanioğlu, Eva*. Verfolgung und Auswanderung deutschsprachiger Sprachforscher 1933-1945. <https://zflprojekte.de/sprachforscher-im-exil/index.php/catalog/b/167-buck-vanioglu-eva>
- Oğulpınar, M. (2021, Ekim 23). *Alman İdealizmi*. medrese. <https://www.emedrese.com.tr/blog/alman-idealizmi/>
- Özdemir, E. (1994). *Türk ve Dünya Edebiyatı (Kavram-Dönemler-Yönelimler)*. T.C. Kültür Bakanlığı.
- Öztürk, A. O. (1998). *Heinrich Heine- Şiirler* (C. 433). Cumhuriyet Kitap.
- Rühle, Volker (2002-2011). *Geschichtserfahrung und poetische Geschichtsschreibung. İçinde Kreuzer, J. (Hrsg.), Hölderlin-Handbuch: Leben-Werk-Wirkung*. J.B.Metzler Verlag, s. 128-146.
- Sarı, A. (2016). *Kalplerin Yıldızlı Göğü: Hölderlin*. Çizgi Kitabevi.
- Senemoğlu, O. (1999). 1933 Üniversite Reformunda Batı Dilleri ve Prof. Dr. Süheyla Bayrav. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 11, 59-64. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/10896>
- Steichele, K. (2023, Haziran 2). *Metapher – Definition, Funktionen und Beispiele*. Bachelor Print. <https://www.bachelorprint.de/wissenschaftliches-schreiben/stilmittel/metapher/#comment-56293>
- “Süheyla Bayrav”. (2024, Temmuz 12). *Süheyla Bayrav*. biyografya.com. <https://www.biyografya.com/biyografi/12813>
- Togar, M. (1977). Büyük Alman Şairi Friedrich Hölderlin (1770-1843). *Dünya Edebiyatından Seçmeler - 311 Temmuz*, 3, 38-45.
- Ünlü, S. (2009). *Goethe, Eichendorff ve Heine Üzerinde İncelemeler*. Dizgi Ofset.
- Waibel, Violetta L. (2002-2011). Kant, Fichte, Schelling. İçinde Kreuzer, J. (Hrsg.), *Hölderlin-Handbuch: Leben-Werk-Wirkung*. J.B.Metzler Verlag, s. 90-106.
- Vikipedi. (2024, Mayıs 25). *Sürekli bas*. Vikipedi Özgür Ansiklopedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sürekli_bas

Johann Christian Friedrich Hölderlin'in "Şiirsel İşi"¹

Johann Christian Friedrich Hölderlin's 'Poetic Work'

Friedrich Hölderlin Almanya'nın en önemli şairlerinden biri. Şairin doğumunun 250. yıldönümünde eserlerinin konumlandırılmasına dair.

Prof. Dr. Johann KREUZER
Carl von Ossietzky Universität
johann.kreuzer@uni-oldenburg.de
ORCID: -

Çeviren: Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK
Necmettin Erbakan Üniversitesi
aozturk@erbakan.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2759-2096

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78206>

Article Info

Received: 05.09.2024

Accepted: 13.09.2024

Keywords: Hölderlin,
philosophy, reformed poet,
recollection, mad poet.

Abstract

With Norbert von Hellingshagen's publication of Hölderlin's 'late writings' in 1916, Hölderlin's work, previously ostracised and forgotten as the 'mad poet', became for the first time a central reference point for a new socio-cultural understanding in the context of the vacuum of meaning following the catastrophe of the First World War. Walter Benjamin was one of the first to recognise the significance of Hölderlin's transformation into a touchstone; shortly afterwards, Martin Heidegger would meet him and proclaim Hölderlin's word for the historical determination of philosophy. Similarly, Theodor W. Adorno recognised in Hölderlin (in his late work) the reality of language that precedes philosophy as a guide to poetry and thought. In this article Hölderlin's position in the field of tension between the times, his identity as a poet as reformer, the concept of memory and the label 'the mad poet in the tower' will be addressed, especially in the context of his presence at the beginning of the 21st century.

Makale Bilgisi

Geliş: 05.09.2024

Onay: 13.09.2024

Anahtar sözcükler: Hölderlin,
felsefe, reformcu şair,
hatırlama, deli şair.

Öz

Norbert von Hellingshagen'in, 1916 yılında Hölderlin'in "geç dönem eserlerini" yayımlayarak onu ilk kez geniş kitlelere tanıttığı, o zamana kadar, "deli şair" diye dışlanıp unutulmuş yazarın eserleri, Birinci Dünya Savaşı felaketinin ardından gelen anlam boşluğu bağlamında yeni bir sosyo-kültürel anlayış için merkezi bir referans haline gelmiştir. Walter Benjamin, Hölderlin'in mihenk taşına dönüşmesinin önemini ilk fark edenlerden biriydi; bir süre sonra Martin Heidegger onunla karşılaşacak ve felsefenin tarihsel belirlenimini "Hölderlin'in sözünü duyuracaktır. Benzer bir şekilde Theodor W. Adorno da Hölderlin'de (geç dönem eserleri itibarıyla) felsefenin önünde olan dilin gerçekliğinin şiir ve düşünce açısından yol göstericiliğinin farkına varmıştır. Bu yazıda, Hölderlin'in Çağlar arasındaki gerilim alanındaki yeri, reformcu olarak şair kimliği, hatırlama kavramı ve "kuledeki deli şair" yaftası bağlamında özellikle 21. yüzyılın başındaki varlığına tanıklık eden hususlara değinilecektir.

¹ Bu makale Almanca olarak *Forschung und Lehre.de* web sayfasında "Zeitfragen: Hölderlins poetisches Geschäft" başlığı ile yayınlanmıştır: [https://www.forschung-und-lehre.de/zeitfragen/holderlins-poetisches-geschaefft-2621#:~:text=Friedrich%20H%C3%B6lderlin%20z%C3%A4hlt%20zu%20den,Geburtstag%20des%20Dichters.&text=H%C3%B6lderlin%20wie%20Hegel%20und%20Beethoven,eigentlich%20eine%20Entdeckung%20des%2020020\(erişim:02.07.2024\)](https://www.forschung-und-lehre.de/zeitfragen/holderlins-poetisches-geschaefft-2621#:~:text=Friedrich%20H%C3%B6lderlin%20z%C3%A4hlt%20zu%20den,Geburtstag%20des%20Dichters.&text=H%C3%B6lderlin%20wie%20Hegel%20und%20Beethoven,eigentlich%20eine%20Entdeckung%20des%2020020(erişim:02.07.2024).). Çeviri izni için sayın Prof. Dr. Johann Kreuzer'e içten teşekkürlerimi sunarım. (Ç.N.)

Hegel ve Beethoven gibi 1770 doğumlu olan Hölderlin, ismiyle ilişkilendirilen hususlar açısından aslında bir 20. yüzyıl keşfidir. Norbert von Hellingrath, 1916 yılında Hölderlin'in "geç dönem eserlerini" yayınlamak onu ilk kez geniş kitlelere tanıttı. O zamana kadar, bu eserler, "bu deli şair" in dışlanması veya tuhaf bulunması yüzünden bir köşede unutulmuştu. Hellingrath'ın edisyonunda yer alan, "1800-1806 yılı şiirlerini içeren 4. ciltle bu durum hemen değişti. Hölderlin'in büyük şiir dilini, patolojikleştirilmesinin aksine, eserinin "kalbi, özü ve zirvesi" ve "gerçek mirası" olarak erişilebilir hale getirdi.[2]

Hölderlin'in eseri, Birinci Dünya Savaşı felaketinin ardından gelen anlam boşluğu bağlamında yeni bir sosyo-kültürel anlayış için merkezi bir referans haline geldi. Sadece (şiirde) değil, aynı zamanda ve özellikle bilime olan inancıyla burjuva (karakterli) "uzun" 19. yüzyıldan sonra kendini toplumsal açıdan tanımlamanın beraberinde getirdiği sorular için de yeni bir ölçü oldu.

Bu durum özellikle felsefe için geçerlidir. Burada Walter Benjamin[3], Hölderlin'in mihenk taşına dönüşmesinin önemini ilk fark edenlerden biriydi; bir süre sonra Martin Heidegger[4] onunla karşılaşacak ve felsefenin tarihsel belirlenimini "Hölderlin'in sözünü duyurma" ihtiyacının tanınmasıyla sonuçlandıracaktı. Benzer bir şekilde Theodor W. Adorno[5] da "geç dönem Hölderlin'de felsefenin önünde olan" dilin gerçekliğini şiir ve düşünce açısından yol göstericiliğinin farkına varmıştır.

©picture alliance/Marijan Murat/dpa

Yeniden keşfedilmesinden bu yana Hölderlin'e atfedilen rol, sadece zaman zaman yüksek duygusallıklar ve yansıtmacı mekanizmalarla ilişkilendirilmemiştir. Bu yansıtmacı duygusallığın neye dayandığı sorusu, sadece istismara karşı önleyici tedbir uygulamak için değil, aynı zamanda bu sorudan çıkan cevaplar Hölderlin'in özellikle 21. yüzyılın başındaki varlığına en iyi şekilde tanıklık ettiği için de yanıt beklemektedir.

² Metzger, Stefan, Editionen. İçinde: Kreuzer, Johann (Hg.), *Hölderlin-Handbuch: Leben-Werk-Wirkung*. Sonderausgabe. Stuttgart-Weimar: J. B. Metzler Verlag, 2002-2011, s. 4. (Ç.N.)

³ Bilgi için bkz. Janz, M., Benjamin – Adorno – Szondi. İçinde: Kreuzer, J. (Hg.) (2002-2011), s. 439 vd.

⁴ Heidegger'in Hölderlin'i alımlaması hakkında bilgi için bkz. Buchheim, Iris. Heidegger. İçinde: Kreuzer, J. (Hg.) (2002-2011), s. 432 vd. (Ç.N.)

⁵ Bilgi için bkz. Janz 2002-2011: 440 vd. (Ç.N.)

Çağlar arasındaki gerilim alanında

Hölderlin'in çalışmaları 1800'ün çağ eşiği etrafında yoğunlaşır. Özellikle iki tarihsel gelişme bu dönem için biçimlendirici olmuş ve hem içinde hem de ötesinde kalıcı bir etki yaratmıştır: Birincisi, Fransız Devrimi ve ikincisi, Kant'ın eleştirel felsefesi aracılığıyla düşünme biçiminin devrimleştirilmesi. James Watt tarafından buhar makinesinin icadının bu dönemi temsil ettiği sanayileşmenin temelleri de unutulmamalıdır.

Hölderlin başlangıçta Fransız Devrimi'nin tarihiyle ateşlenen coşkuyu seslendirir: “Şimdiye kadar var olan her şeyi utandıracak gelecekteki bir tutum ve düşünce biçimi devrimine inanıyorum.” (J.G. Ebel'e 10 Ocak 1797 tarihli mektup). Sadece üç yıl sonra, gerçek tarihin hayal kırıklığı onun peşinden geldi. Kasım 1799'da Hölderlin (yine Ebel'e yazdığı bir mektupta) “her şeye gücü yeten, her şeye hükmeden sıkıntıdan” söz eder ve şöyle bitirir: “Hâlâ başka bir umudumuz varsa şanslıyız! Sizi çevreleyen dünyada yeni nesli nasıl buluyorsunuz?”

Devrimci coşku ile gerçek tarihsel hayal kırıklığı arasındaki bu dönemsel gerilim, Kant'ın eleştirel felsefesinden ve onun Fichte tarafından desteklenmesinden kaynaklanan düşündürücü dürtülere yol açtı. Hölderlin, diğer iki (Tübingen'li) akademisyenle -2020'de birlikte doğum gününün kutlandığı Hegel ve Schelling ile- birlikte buradaki en etkili oyuncuların biriydi.

Üçü arasındaki konuşmanın en açık (ve ünlü) kanıtı “Alman İdealizminin En Eski Sistem Programı” olarak adlandırılan belgedir. Burada (Hegel'in el yazısıyla) “akıl en yüksek seviyedeki eyleminin estetik bir eylem olduğu” inancının formüle edildiğini görüyoruz. “Filozof” “estetik duyu” ihtiyacıdır. Bu, “şiire” “daha yüksek bir saygınlık” verir, “tek başına” “diğer tüm bilim ve sanatlardan daha uzun ömürlü olacaktır.”

Bu, Hölderlin'in çalışmalarının temelini oluşturan ve öyle kalan çifte iddiayı formüle eder: “şiir” olan ve kendini şiirsel dil olarak ileten şey, felsefi düşüncenin en gelişmiş biçimleriyle eşit düzeyde yer alır. Kant daha önce “estetik fikirlerin kapasitesinin kendisini tam anlamıyla gösterdiği şeyin aslında şiir sanatı” olduğunu ifade etmişken, Hölderlin bunu şiirin dilsel gerçekliğine tercüme eder.

Reformcu olarak şair

Çalışmaları yekpare bir blok değildir. Birkaç aşama ve dönem vardır. Belki de en önemlisi 1799'un sonu ve 1800'ün başında gerçekleşen ve iki teorik fragmanda belgelenendir: “Das untergehende Vaterland ...” [Batmakta olan anavatan] ve “Wenn der Dichter einmal des Geistes mächtig ist ...” [Şair bir kez zihnine hükmederse...] başlıklı yazılarında Hölderlin, sonraki şiirsel çalışmalarının dayandığı dil ve şiir anlayışını geliştirir. Bu duraklama, “Empedokles'in Ölümü” tragedyası üzerindeki çalışmayı bırakmasıyla el ele gider -Hölderlin 1796/97'den 1799'un sonuna kadar bu projeye ilgilenmiştir. Konusu, “şair olmak için doğan” Empedokles'in hem şair hem de aynı zamanda “siyasi reformcu” rolünü nasıl yerine getirebileceğiydi.

Bu proje üzerindeki çalışmalar, Hölderlin'in şiir teorisi ve tarihsel analizin bütünleşmesinin yol açtığı çıkmazları fark etmesiyle sonuçlanır. Onun yerine, şiirsel dil iddiasının (tarihsel-) felsefi gerekçesini koyacaktır. Şair ve reformcu arasındaki ilişki nedeniyle, Hölderlin'in tragedyasında tartışılan Empedokles figürünün, kuşkusuz, deyim yerindeyse, Hölderlin'in kendisi olduğu fikrini kışkırtmıştır. “Bu artık kralların zamanı değil. // Size yardım edilemez/ Eğer kendinize yardım etmezseniz (...)” gibi dizeler, “İlahi olarak mevcut olan doğa/ Konuşmayı gerektirmez (...)”^[6] örneklerindeki aforizmalar gizemli bir çekim alanı yarattılar (örneğin en son '68 ve '68 sonrası dönemde). Hölderlin yorumlarının yansıdığı aktarımlar buraya dayanmakta ve tutunmaya devam etmektedir. Hölderlin'e göre bu çalışma açıklayıcı bir karaktere sahipti; 1800'den itibaren “sanatın özgür taklidi” olarak gördüğü şeye yol açtı ve bu onun kendi çalışmasına dair anlayışı ve iddiası haline geldi.⁷

⁶ “Die göttlich gegenwärtige Natur/ Bedarf der Rede nicht (...)”.

⁷ Friedrich Hölderlin'in hayatı ve eserleri. “Hölderlin Cemiyeti” Friedrich Hölderlin'in yaşamına kronolojik bir bakış sunmaktadır. Hölderlin'in en önemli eserlerinin bir dizini de izleyen linkte mevcuttur: <https://www.hoelderlin-gesellschaft.de/website/de/friedrich-hoelderlin/leben> (erişim tarihi: 02.08.2024)

Hölderlin, “Empedokles”le ilgilenme aşamasından önce “Hyperion” adlı mektup romanı üzerinde çalışmıştı – bu aşama 1792’ye kadar uzanır ve Hölderlin’i 1798’in sonuna kadar meşgul eder. “Hyperion ya da Yunanistan’da Bir Münzevi”nin ilk cildi Nisan 1797’de, ikinci cildi ise Kasım 1799’da yayımlandı. Bu mektup tarzındaki romanın dünyası, genellikle Hölderlin’in Yunan antik dünyası ve “batıcıl”^[8] şimdiki zaman anlayışıyla ilişkilendirilen referans koordinatlarını formüle eder.

Burada, temel duygu ve düşünce motifleri, çağrıda ifade edildiği gibi, tartışmasız biçimde akılda kalıcı bir şekilde formüle edilmiştir: “Onu bir kez gördüm, ruhumun aradığı tek şeyi ve yıldızların ötesine götürdüğümüz mükemmelliği (...), şu anda hissettim. Oradaydı, en yüce (...). Onun adı güzelliştir.” (Hyp. I.2) Ya da birinci cildin sonunda yer alan, şiirin “felsefe biliminin başlangıcı ve sonu” olarak anlaşılması gerektiğini belirten ve Hölderlin’in Platon’un “Symposium”u (Şölen) aracılığıyla Heraklitos’a atıfta bulunduğu ünlü Atina mektubu:^[9] “Heraklitos’un büyük sözcüğü, εὐδαιμονία (kendinde seçkin olan), sadece bir Yunanlı bulabilirdi, çünkü o güzelliğin özüdür ve o bulunmadan önce felsefe yoktu.” (Hyp. I.2)

Hölderlin, güzellik deneyiminin bu deneyime doymuş anlayışını, şimdiki zamanı teşhis etme niyetiyle çağırır. Vurgulu itiraf, “salt anlayıştan asla anlayış gelmediğini, salt akıldan asla akıl gelmediğini” (Hyp. I.2) ortaya koymaya hizmet eder. Amaç, devrimci-geç bir coşkunun güzellik karşısında yok olmak ya da teslimiyete veya daha kötüsüne dönüşmek istemiyorsa kat etmesi gereken bir deneyim yolunun örnek niteliğindeki betimlemesidir. “Uzlaşma çekişmenin ortasındadır” diyor sonunda. “Ben de öyle düşünmüştüm. Bir dahaki sefere.” ifadesi, bunun günümüze açılan bir sonuç olmasını sağlar. En başından beri, “Hyperion” programı ve mektup romanda tasvir edilen deneyim yolu, onunla özdeşleşen bir okuma şeklinde deneyimlendi. Bugüne kadar, muhtemelen Hölderlin’in eserlerinin evrenine kapı açan okuma budur.

Hölderlin’in hatırlama kavramı

Yukarıda da belirtildiği üzere, Hölderlin’in çalışmaları ve şiir anlayışı 1800’lü yılların başında yeniden düzenlenmiştir. Bunu en özlü şekilde, “sanatın özgür taklidinin” “bir belleğe sahip olma - vurgu: sahip olmak üzerinde” iddiası olarak tanımlar. Belleği bir kapasite olarak içeren “sahip olmak”, pratik ya da teorik akıl biçimlerinde değil, yalnızca dilde gerçekleştirilebilir. Hölderlin için hafıza ve dil arasındaki karşılıklı ilişkinin ancak şiir dilinde gerçekleşebilmesinin nedeni budur. Hölderlin’in formüle ettiği “sanatın özgür taklidi” kavramının felsefi önemini açıklayan da tam olarak budur - Hölderlin’in eserinde sanatın özgür taklidinin dili olarak gerçekleşen şeyi 20. yüzyılın başından bu yana şiir, felsefe ve sanatsal öz-anlayışta bir referans ve temas noktası haline getiren bir önem.

Hölderlin için bile, “şiirsel işim” dediği kendi çalışması 1800’den itibaren farklılaştı: İlk olarak, yayıncı Wilmans’a yazdığı bir mektupta “içeriği doğrudan anavatana veya zamana hitap etmesi gereken” “3 veya 4 sayfalık bireysel lirik büyük şiirler” olarak adlandırdığı, “bir anıya sahip olmanın” ne anlama geldiğini ve buradaki gerçek ruhun nasıl iletilebileceğini günümüzde somut hale getirmesi gereken “şarkıları” üzerinde çalışmaktadır. Hölderlin bu “Frohloken vaterländischer Gesänge” [vatansever şarkılarla sevinç] üzerinde bir dizi taslak ve versiyonda çalıştı - neredeyse hiçbiri nihai (tamamlanmış) bir forma ulaşmadı. Ancak Hölderlin’in (Aralık 1803’te Wilmans’a yazdığı bir mektupta belirttiği gibi) “kendini okuyucuya feda etmekten ve onunla birlikte hâlâ çocuksu olan kültürümüzün dar sınırlarına girmekten duyduğu sevinç”, şiir ya da her durumda bir şiir olan dil bulma eylemi söz konusu olduğunda onu bugüne hitap eden bir şair haline getiren yapıları (özellikle serbest ritimli şarkılar ve ağıtlar) ortaya çıkarmıştır.

Böyle bir dilsel buluş, “tamamlanmış bir biçime”, “bitmiş bir metne” değil, yalnızca deneyim gerçekliğinin dilsel bir yapı içinde sözcüklerde ortaya çıkmasına ve kendini bu şekilde iletmesine bağlıdır. “Büyük” şiirler çoğunlukla fragman olarak kalırken, “Nachtgesänge” 1805’te basılmıştır: altı

⁸ Özgün metinde kullanılan asıl sözcük hesperisch’tir. Hesperien, Almanca edebiyatta Hesperias’a öncelikle klasiklerde rastlanır; örneğin Hölderlin’in “Brod und Wein” şiirinde ya da Schiller’in Horen dergisinde. Hölderlin, tarihin kültürel bir göç olduğu fikrini ifade eder: Efsanevi metaforu, Dionysos’un Hindistan’dan batıya yürüyüşüdür. Hölderlin, insanlarla doğa arasında uyumlu bir bağlantı olarak “gerçek kültürün” hayata geçirilmesini umuyor. Bunun gerçekleşeceği yer olarak Almanya’yı tasavvur ettiği için, Hesperia bu durumda Almanya’yı temsil edebilir. (bkz. <https://de.wikipedia.org/wiki/Hesperien>; erişim tarihi: 02.08.2024) (Ç.N.)

⁹ Atinalılara mektubun çevirisi için bkz. Togar, Melahat (1945). Hölderlin (1770-1843: Atinalılar. *Tercüme*, Cilt 6, Sayı 31-32, 19 Temmuz, s. 68-75. (Ç.N.)

od^[10] ve üç “küçük” serbest ritimli şiir – Hölderlin’in belki de en yaygın olarak kabul gören şiiri olan “Hälfte des Lebens” [Ömrün Yarısı^{11]}] de bunların arasındadır.

“Kuledeki deli şair”

1800-1806 yıllarının muazzam üretkenliğine Pindar ve Sofokles üzerine yoğun çeviri çalışmaları eşlik etti. Pindar üzerine yaptığı çalışmalar ve bu çalışmalarda öğrendiği serbest ritimler Hölderlin’in kendi dili üzerinde etkili olmuştur - dilini belirgin kılan ses burada ortaya çıkar. Hölderlin, Sofokles’le olan ilişkisinde, kendi dilinin özgür kullanımı için kültürel morfolojik temelleri geliştirir. En azından bu nedenle, Hölderlin’i bugün için günümüze hitap eden bir şair haline getiren bakış açıları ortaya çıkar.

Eylül 1806’da Tübingen Üniversite Hastanesi’ne kaldırılan Hölderlin, Mayıs 1807’de en fazla “üç yıl” ömrü kaldığı bildirilerek taburcu edildi. Bunu, Hyperion’a hayran olan ve Hölderlin’i yanına alan marangoz ustası Zimmer’in evinde geçirdiği 36 yıl izledi. Justinus Kerner ve Wilhelm Waiblinger “kuledeki deli şair” efsanesinin ortaya çıkmasına neden oldular. Çeşitli travmatik deneyimlerin psikozla sonuçlandığı kesindir. “Düşünceleriyle çeliştiği” zamanlarda bile kulede huzur bulmuştur. 2020’de doğumunun 100. yılı kutlanan Paul Celan da, “Erinnerung an/ schwimmende Hölderlintürme” dizesiyle (“Yüzen Hölderlin Kulelerinin Anısı”), 1961’de “Tübingen, Jänner” şiirinin sonuna Hölderlin’in açıkça evet ya da hayır demekten yorulduğunda kullandığı ifadeyi (“Pallaksch. Pallaksch”) yerleştirdiğinde bu sükûnete atıfta bulunur.

¹⁰ Ode: Çok anlamlı olan bu Yunanca terim, edebiyatta ya “bir şarkının veya şarkı sözlerinin metni” ya da “Antik bir şiir biçimi”ni ifade eder. Bkz. [https://de.wikipedia.org/wiki/Ode_\(Begriffskl%C3%A4rung\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Ode_(Begriffskl%C3%A4rung)) (erişim: 02.08.2024) (Ç.N.)

¹¹ Bu, Türkçe Alman şiiri antolojilerinde yer alan şiirlerindendir (bkz. Togar, M., Büyük Alman Şairi Friedrich Hölderlin (1770-1843). *Dünya Edebiyatından Seçmeler*, Sayı: 3, Temmuz 1977, s. 44; Yalnız, Ebed Mahir. *Alman Şiir Antolojisi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1960 ve Aktaş, Hasan (1993). *Yeni ve Çağdaş Alman Şiiri Antolojisi*. Samsun: Pasifik Yayınları, 1993). (Ç.N.)

Friedrich Hölderlin: “Bu şiir siyasetle ilgili değil, aksine siyasetle beslenen bir şiirle ilgili”

Friedrich Hölderlin: «Es geht dieser Poesie nicht um Politik, sondern um politisch befeuerte Poesie»

Dr. Stefan HOWALD
contact@stefanhowald.ch
ORCID:-

Çeviren: Beyza ŞEN
beyzaenbeyza@gmail.com
ORCID: 0009-0002-4907-8135

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78201>

Article Info

Received: 18.08.2024
Accepted: 10.09.2024

Keywords: Hölderlin,
Hölderlin's Poetry, and Poetic
Understanding

Abstract

Johann Christian Friedrich Hölderlin was a German poet and philosopher, regarded by Norbert von Hellingrath as "the most German of Germans." Hölderlin was a central figure in German Romanticism and played a significant role in the development of German Idealism, largely due to his early association with and philosophical influence on Georg Wilhelm Friedrich Hegel and Friedrich Wilhelm Joseph Schelling. Friedrich Hölderlin's poetry is renowned for its depth, complexity, and philosophical richness. His understanding of poetry is influenced by his romantic sensibilities, classical admiration, and philosophical inquiries. Here are key aspects of Hölderlin's poetic understanding: 1. Romantic Idealism, 2. Classical Influence, 3. Nature and the Divine, 4. Philosophical Depth, 5. Language and Form, 6. The Sacred and the Mundane. Hölderlin's poetry is marked by its philosophical depth and complexity. His work engages with abstract concepts such as the nature of existence, the role of the poet, and the quest for meaning. Influenced by German Idealism, Hölderlin's poetry often blends lyrical expression with philosophical inquiry, exploring profound questions about the nature of reality and human experience.

Makale Bilgisi

Geliş: : 18.08.2024
Onay: 10.09.2024

Anahtar sözcükler: Hölderlin,
Hölderlin'in şiiri ve şiir anlayışı

Öz

Bir Alman şairi ve filozofu olan Johann Christian Friedrich Hölderlin, Norbert von Hellingrath tarafından “Almanların en Alman’ı” olarak değerlendirilmiştir. Hölderlin, Alman Romantizminin merkezi bir figürüdür ve Alman İdealizminin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır; bu, büyük ölçüde Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Friedrich Wilhelm Joseph Schelling üzerindeki erken dönemdeki ilişkisi ve felsefi etkisi sayesinde olmuştur. Friedrich Hölderlin’in şiiri, derinliği, karmaşıklığı ve felsefi zenginliği ile tanınır. Şiir anlayışı, romantik duyarlılıkları, klasik hayranlığı ve felsefi sorgulamaları tarafından şekillendirilmiştir. Hölderlin’in şiir anlayışının ana noktaları: Romantik İdealizm, Klasik Etki, Doğa ve İlahi Olan, Felsefi Derinlik, Dil ve Şekil ve Kutsal ve Dünyevi. Hölderlin’in şiiri, felsefi derinliği ve karmaşıklığı ile belirgindir. Eserleri, varoluşun doğası, şairin rolü ve anlam arayışı gibi soyut kavramlarla ilgilenir. Alman İdealizmi tarafından etkilenmiş olan Hölderlin’in şiiri, genellikle lirik ifade ile felsefi sorgulamayı birleştirir, gerçeklik ve insan deneyiminin doğası hakkında derin sorular araştırır.

1. GİRİŞ

Jakoben ve baskıcı bir toplumdan deliliğe sığınan adam: bunlar Friedrich Hölderlin'in, 1968'den sonra tutucu yorumlardan kurtarılacağı iki imgeydi. Provokasyonlar gerekliydi ve bugün hala etkisini sürdürmekte.

Ancak Hölderlin bazı şeyleri bu kadar kolay yapamadı. Hayatı ve çalışmaları çelişkiler ve kırılmalarla doludur. Her şey daha acı. Ve daha güzeldi.

Kuralları olan cemaat hizmetinden kaçınmaya çalışan manastır öğrencisi, başlangıçta Fransız Devrimi'ni memnuniyetle karşıladı ve 1799'da ve 1804'te Württemberg Prenslığı'nde bir darbe girişiminde yer aldı. Ancak onun için siyaset, daha geniş bir “tüm zihniyet ve fikirlerin devrimi” içinde gömülüydü ve özellikle şiir, yabancılaştırma olarak deneyimlediği dünya koşullarının bölünmesine karşı yardımcı olacaktı.

1806 sonbaharında yaşadığı çöküş ve “delilik nöbetleri”, ardından Tübingen'de *Zimmer* adlı marangozun yanında bir odaya çekilmesi ve sessizliğe gömülmesi, toplumsal nedenlere dayanıyordu. Ancak, ağır psikotik bozuklukları da inkâr edilemez bir gerçektir. Kuşkusuz, Hölderlin'in metinleri pek de akılda kalıcı değildir. Özellikle şiirleri, yüksek düşünsel seviyede yazılmıştır. Destansı ve melankoliktir. Ve tamamen çağdaştır: Friedrich Gottlieb Klopstock bu konuda yolu açmış ve Friedrich Schiller de “*Yunan Tanrıları*” nı işlemiştir. Ancak sadece Hölderlin bu konuda bu kadar tutarlıydı, bu da onun o zamanki toplumsal etkisini engellemiştir – ki bugünden bahsetmiyorum bile.

Hölderlin hem destansı hem de melankolik olan geniş bir akışı teşvik eder. Şiirleri akıp gider, uzaklara ulaşır. “*Der Rhein*” 221 mısradaki nehrin ve çağların akışını takip ederken, “*Archipelagus*” 294 uzun mısradaki antik Hıristiyan tarihini gözler önüne serer. Bunlar genellikle parataktik olarak inşa edilmiş, birbirine bağlanmış, yeni bir şeyi ifade eden, ancak onu belirlemeyen ve aynı zamanda parçaların kendi aralarındaki ilişkiyi daha kesin bir şekilde tanımlama özgürlüğü bırakan bir “*ama*” veya “*yani*” ile birbirine bağlanmıştır.

Hölderlin'in düşüncesi figüratifdir. Derinden hissedildiği kadar epistemolojik olarak da desteklenir. Çıkış noktası ise “dünyanın parçalanmış olarak deneyimleneceği” yönünde. Hölderlin bu durumdan aslında entelektüel, duygusal ve varoluşsal olarak acı çeker. Tüm gücüyle dünyanın yarasını iyileştirmek, ayrılmış olanı uyumlu hale getirmek ister. Birleşme arzusu kendini çeşitli biçimlerde ifade eder. Ve “*Hyperion*” (1797) adlı mektuplardan oluşan roman; doğayla, aşkla, siyasetle ve antik çağla ilgili bir birleşme örneğidir. Hölderlin'e göre, ilahi olanın gündelik yaşamda hala kendini gösterdiği antik tanrıların Yunanistan'ı, kendi zamanı için uyarıcı bir hatırlatmadır. Bu, bugün bize garip gelebilir. Hölderlin bunu bir zorunluluk olarak ciddiye almış, kısa vadeli, somut bir gerçekleşme hayaline kapılmamıştır. Elbette bunun altında başka bir anlam da yatmaktadır: insan dayanışması olarak tanımlanabilecek, benzer düşünen insanlardan oluşan idealize edilmiş bir topluluk...

Yaşadığı dönemde metinleri nadiren yayınlanmış olsa da, Tübingen'deki “kule hayatı” sırasında “*Holterling*” etrafında romantik bir kült oluşmuş ve bilinmeyen el yazmalarının keşfiyle 20. yüzyılın başında bu kült yeniden yükselişe geçmiştir. Martin Heidegger için Hölderlin, modernitenin varoluşa dair tehlikeli unutkanlığının bir tanığı haline geldi. Hölderlin'in 1936'da piyasaya sürülen büyük tarihsel-eleştirel Stuttgart baskısı başlangıçta Naziler tarafından sahiplenildi, ancak 1945'ten sonra filolojik olarak mükemmel sayıldı ve şair bir kez daha her dönemde anlamlı ve etkileyici bir kâhin olarak saygı gördü. Heidegger ise Hölderlin'e itirazını, 1934'e kadar bağlı olduğu Nazizm'den eleştirel bir uzaklaşma olarak satmayı başardı.

Buna ilk muhalefet Fransa'dan geldi. Pierre Bertaux 1960'ların başında Hölderlin'in Fransız Devrimi'yle ilişkisinin izini sürdürdü ve 1965'te Robert Minder “*Hölderlin ve Almanlar*” hakkında eleştirel bir yazı yazdı. Hem Bertaux hem de Minder anti-faşist direnişte aktif rol almışlardı; ve kendilerini Fransız-Alman ilişkilerinde kesinlikle demokratik bir perspektiften uzlaşmaya adanmışlardı. Böylece Hölderlin profili bir cumhuriyetçi ve Jakoben olarak yeniden inşa edilmiş oldu. Peter Weiss

1971'de tiyatrodaki toplum tarafından baskı altında bir Hölderlin sergiledi ve bir yıl sonra Gerhard Wolf da “Zavallı Hölderlin” adlı tarihi günlük yaşam resminde nazik bir eleştiri yaptı.

Daha sonra otodidakt D. E. Sattler 1975 yılında Roter Stern tarafından yayınlanan yeni bir “Frankfurt Baskısı” başlattı. Parlak yeşil ciltler, politik bir şairi belgelemeyi amaçlıyordu. Baskı, elyazmalarını tipografik olarak, sayısız revizyonun çalışma sürecinin izlenebileceği şekilde gerçekleştirdi. Hölderlin'in yanı sıra aynı yayınevinde daha sonra RAF¹ üyesi olan Jan-Carl Raspe'nin bir çalışması da bulunuyordu – bu arada da Alman beşerî bilimleri çalkantı içindeydi. Yeni redaksiyon tekniği, daha önce rastgele karalamalar olarak görülen sonraki notlara da dikkat çekmiş ve sınırları yıkmayı vaat eden metinlerin acıcılığını vurgulamıştır.

Pierre Bertaux ise 1978'de “Hölderlin akıl hastası değildi” teziyle önemli bir çalışma sundu. Daha sonra, psikiyatrik bulguların birçok açıdan şüpheli olduğunu ve Hölderlin'in siyasi manipülasyondan kaçınmak için belirli koşulları taklit etmiş olabileceğini çok daha farklı bir şekilde ve çok sayıda materyalle savundu.

Böylece Foucault ile birlikte delilik ve toplum arasındaki ilişkiye ulaşılmıştı. Peter Weiss, kötü muamele gören kişiye deri bir maskenin nasıl zorla takıldığına dair korkunç bir imge sahnelemişti. Bu artık psikiyatrinin yakın tarihinde küçük bir ilerleme olarak okunabilirdi: Geleneksel dayak ve buz gibi suda “terapi” yerine maske, hastayı kendi çıkarları doğrultusunda baskıcı çevresel uyaranlardan uzak tutmayı amaçlıyordu.

1979 yılında Roter Stern, Hölderlin'in notlarından harika bir isim buldu: *Stroemfeld*. Ancak Stroemfeld iflas etti ve o zamandan beri yirmi ciltlik tam baskının birkaç yüz kopyası bir depoda yeni bir yayıncının dağıtımına devam etmesini bekliyor.

Hölderlin'i anma yılı münasebetiyle yakın zamanda iki kitap daha yayımlandı: Rüdiger Safranski'nin biyografisi ve Karl-Heinz Ott'un deneme türündeki çalışması. Her ikisi de 1968'in kışkırtıcı yazıları üzerinde az ya da çok yoğun bir şekilde etki gösteriyor.

Bir zamanlar radikal bir Maoist olan Rüdiger Safranski, son otuz yılda Goethe, Schiller, Nietzsche ve Schopenhauer gibi Alman entelektüel düşünürlerinin iyi bir biyografi yazarı olarak isim yaptı. Hölderlin'in biyografisi felsefe tarihi açısından aydınlatıcı, edebi yorumları açısından canlı ve zaman zaman istemsizce de olsa politik şeylere yer veriyor. Karl-Heinz Ott ise daha ziyade Hölderlin'in alımlanması olan konuyu deneme parçalarında adeta dolaştırır. Hölderlin'in ilahlaştırılması bazen kulağa biraz boş geldiğini söylemekte de haksız sayılmaz. Ve Hölderlin'in ölümsüzleştirdiği kadın profili hakkında birkaç güzel yorumda bulunuyor. Ancak Ott'un Hölderlin'i gerçekten sevmediği şüphesi yavaş yavaş doğrulanıyor gibi. Bir insan olarak, kendini toparlayabilir ve içinde bulunduğu çaresiz durumu için hep başkalarını, annesini, anlaşılabilir halkı, başarısız toplumu suçlamayabilirdi. Keşke okuldan arkadaşları Hegel ve Schelling gibi bir kariyer yapmaya çalışsaydı! Eserleri de aynı zamanda genel bir şüphe altındadır. Ott'un, Hölderlin'in şiirinin “ideolojik sıkışmadan” kurtarılması ve kendi adına konuşmaya bırakılması gerektiğini savunduğu doğrudur. Ancak bunu yapmıyor; bunun yerine, Hölderlin'in sözde farklılaşmamış apodiktisizmine dair kaba yorumunu göstermek için şiirden parçalar kullanıyor. Kitabı giderek, günümüz yaşama dair pek de uzlaşmacı olmayan her şeyle tutucu bir hesaplaşmaya dönüşüyor.

Eve kapandığı dönemdeki bazı şiirleri hoş bir ironik zekâ sergilese de, Hölderlin'in asil bir taklitçi olduğu imajı sürdürülemez. Ancak Hölderlin için siyasi dürtülerin önemi de yadsınamaz. Özgür ruhların olduğu topluluk onun yaşamında ve çalışmalarında bir hareket merkeziydi.

Hölderlin'i okurken kendimizi değişken duygular içinde buluruz. Her şeyden önce, zihin üzerinde ezici bir etkisi vardır (ya da yoktur): bu duygu, bu çekim, bu imgeler! Sonra zihinsel imgeler için kendi durumunuzla ilişkili (her şeyi anlamak zorunda olmasanız da) az çok makul referans noktaları bulursunuz; ve bu yansıtıcı yorumlamadan geçtikten sonra, genişletilmiş izlenime geri

¹ Kızıl Ordu Fraksiyonu

atılırsınız. Hölderlin, Hegel ve Schelling ile erken dönem birlikteliğinde buna “entelektüel görüş” adını vermiştir. Bu süreç diyalektik ya da güzelliği oluşturma olarak tanımlanabilir.

“*Die Völker schwiegen, schlummerten...*” başlıklı 1797 tarihli bitmemiş bir şiir, Fransız Devrimi'ne ve hatta Avrupa feodal imparatorluklarını yıkan Napolyon'a atıfta bulunur. Ancak fikir, tarih felsefesi açısından daha da ileri gider. Huzursuzluk gereklidir, amansızdır ama aynı zamanda - diyalektik terimlerle - korkunçtur. Hölderlin, Fransız Devrimi'nin terörizminin somut hayal kırıklığını çoktan yaşamıştır, ancak umudu, benzer düşünen ve aynı düzeylerin cumhuriyeti olarak kalır. İsyân, uyanmamış halklara dışarıdan, kader aracılığıyla getirilmelidir.

Bir yıl sonra, tamamlanmamış drama “*Empedokles*”te şöyle yazmıştır: “Bu çağ krallar çağı değil artık (...) Yazıklar olsun size / hala bir kral istiyorsunuz (...) Kendinize yardım etmediğiniz sürece / kimse size yardım edemez.” Yine de bu doğrudan politiktir. Hölderlin bunu aslında gelecekteki Alman cumhuriyeti için planlamıştır. Ve böylece yankı duyulur: “(...) tanınan hiç kimse boş alanı doldurmak için gelmeyecek, bu tek tutuşla, yön değiştirme ve çalkalanma hareketiyle kendileri güçlü olmak zorunda kalacaklar ve sonunda üzerlerindeki korkunç baskıyı silip süpürebilecekler.” Peter Weiss'in “*Direnmenin Estetiği*” (1982) adlı kitabı işte böyle bitiyor. Dışarıdan, ötelere, yukarıdan yardım beklemeyin, kendinize kendiniz yardım edin: Kendi kendini güçlendirme önemlidir. Elbette yaygın bir düşünce bu. Ancak, yaygın yanlış anlamaların aksine, bu şiir siyasetle ilgili değil, aksine siyasetle beslenen şiirle ilgilidir. Bu, bölünmüş dünyanın olası yeniden birleşmesinin bir başka formudur ve aynı zamanda bu amaca giden olası araçtır. “Geriye kalanları şairler yaratır” 1803 tarihli anı böyle biter ve bu kulağa idealist bir slogan gibi gelebilir, ancak Hölderlin bunu tam olarak ağıtsal bir hareketinden geliştirir.

En güzel şiirleri çoğunlukla Hölderlin'in 1798-1804 yılları arasındaki en parlak dönemlerine aittir; önceki metinlerin soyutluğunu aşmış ve olağanüstü vurgularıyla somut bir şekilde sabitlenmişlerdir. Bunlar arasında “*Heidelberg*”, “*Der Gang aufs Land*”, “*Brod und Wein*”, “*Patmos*”, “*Andenken*” ve “*Hälfte des Lebens*” sayılabilir.

“Gel! Açıklığa, ey dost!” diye başlar “*Der Gang aufs Land*”. Bir başka slogan. Ama yine de etkileyici bir cümle. Somut bir nedeni: dost kırlarda yürüyüşe davet edilir. Siyasi anlamı ise: feodal kısıtlamalardan bir kurtuluş. Ve varoluşsal derinlik: dayanışma içinde özgür bir yaşam.

“*Ekmek ve Şarap*” küçük bir kasabanın gündelik yaşamıyla başlar: “Kasabanın her yeri huzur içinde; ışıklı sokak sessiz.” Bu sakin akıcılıkta, gençliğin anısı ve “ilahi ateşin” bugün hala nerede bulunabileceği sorusu sessizce ortaya çıkar: bunun üzerine şiir, Yunan Kıstağı'na, şarap tanrısı Dionysos'a yapılan bir ziyaretle başlar; gelen son dahi, ekmekle birlikte toprağın meyvesini getiren İsa da ona katılır. “Ama dost, geç geldik biz”, çünkü tanrılar çoktan başka bir dünyaya taşınmışlardır ve “zayıf bir tekne onları her zaman almaz” ve “neden şairler kötü zamanlarda” endişeli sorusu mutlu bir birliktelik vizyonu ile pek cevaplanamaz.

Hayatın Yarısı Hölderlin'in son büyük şiirlerinden biridir ve 1804 yılında, kısa bir süre sonra Tübingen yakınlarındaki kulede inzivaya çekilmesine yol açan kriz sırasında yazmıştır.

*Altın armutlar asılı
Yaban gülleriyle beraber,
Göl içindeki ülkede,
Altından kuğuları
Öpücüklerden bayılmış,
Başlarını daldırıyorlar,
Mutlu serin sulara.
Yazıklar olsun bana!
Kış geldiği zaman çiçeği,
Güneşi, ışığı ve gölgeyi
Nerde bulacağım?
Duvarlar duruyor*

*Sessiz ve soğuk, şakır şakır rüzgârda
Bayraklar dalgalanıyor.*

Şiirin ilk yarısı tam olarak yerelleştirilebilir: hayat dolu tanıdık bir yer. Ve mutlu bir anı içinde, aşk ve doğa “öpücükler” ve “kutsal su” ile, şiirin güzelliği ise “güzel kuğular” ile simgesel bir imge olarak çağrıştırılır. Kıtalar arasında dünya parçalanır. Akan suyun, Neckar'ın ya da Ren ve Garonne'un başka yerlerde çağrıştırdığı akıcı gücün açık genişliği gitmiştir. Kışın, günlük rutinin hayat veren gücü bile kaybolur. Duvarlar, evler -sessizdir- boşaltılmıştır ve -soğuktur- ocak ateşinden, hatta hayattan yoksundur. Sondaki üç renkli bayrak (da) yankılanır, ancak duvarlar gibi artık umutlara yanıt vermeyen ve şiirsel eseri bile dilsel araçlarından ve gücünden yoksun bırakan rüzgârda yalnızca “eser”.

Ancak bu ıssızlık, şiirin kendi heyecan verici güzelliğiyle telafi edilir.

SONUÇ

Bir Alman şairi ve filozofu olan Johann Christian Friedrich Hölderlin, Norbert von Hellingrath tarafından “Almanların en Alman'ı” olarak değerlendirilmiştir. Hölderlin, Alman Romantizminin merkezi bir figürüdür ve Alman İdealizminin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır; bu, büyük ölçüde Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Friedrich Wilhelm Joseph Schelling üzerindeki erken dönemdeki ilişkisi ve felsefi etkisi sayesinde olmuştur. Friedrich Hölderlin'in şiiri, derinliği, karmaşıklığı ve felsefi zenginliği ile tanınır. Şiir anlayışı, romantik duyarlılıkları, klasik hayranlığı ve felsefi sorgulamaları tarafından şekillendirilmiştir. Hölderlin'in şiir anlayışının ana noktaları: Romantik İdealizm, Klasik Etki, Doğa ve İlahi Olan, Felsefi Derinlik, Dil ve Şekil ve Kutsal ve Dünyevi. Hölderlin'in şiiri, felsefi derinliği ve karmaşıklığı ile belirgindir. Eserleri, varoluşun doğası, şairin rolü ve anlam arayışı gibi soyut kavramlarla ilgilenir. Alman İdealizmi tarafından etkilenmiş olan Hölderlin'in şiiri, genellikle lirik ifade ile felsefi sorgulamayı birleştirir, gerçeklik ve insan deneyiminin doğası hakkında derin sorular araştırır.

KAYNAKÇA

Howald, Stefan, “Friedrich Hölderlin:«Es geht dieser Poesie nicht um Politik, sondern um politisch befeuerte Poesie”, *Die Wochenzeitung* 12, 19 Mart 2020.

<https://www.woz.ch/2012/friedrich-hoelderlin/es-geht-dieser-poesie-nicht-um-politik-sondern-um-politisch-befeuerte> (Erişim tarihi: 18.08.2024)

Karl-Heinz Ott, Hölderlins Geister. *Carl Hanser Verlag*. München 2019.

Rüdiger Safranski, Hölderlin. Komm! Ins Offene, Freund!. *Carl Hanser Verlag*. München 2019.

"Germanistik Öldü" Mü?

"Germanistics is dead"?

Prof. Dr. Funda KIZILER EMER

Sakarya Üniversitesi

fkiziler@sakarya.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2204-3063

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.77198>

Article Info

Received: 04.07.2024

Accepted: 08.07.2024

Keywords:

Germanistics, philology,
obituaries, postmodernism,
comparatistics.

Abstract

In this study, Prof. Dr. Jan Süselbeck's article in which he declares the death of Germanistics is examined and the position of Germanistics in particular and (national) philologies in general in the millennium world is questioned. The starting point of the study is the arguments put forward by Prof. Dr. Jan Süselbeck in his remarkable article titled "Der dröhnende Klang der Abrissbirne. Über die globale Krise der Germanistik und die Frage, was das Fach in Deutschland von den German Studies in Nordamerika lernen könnte" published in the January 2024 issue of the "Literaturkritik" Journal and translated into Turkish by Prof. Dr. Ali Osman Öztürk. As the title suggests, in this article Süselbeck argues that Germanistics is in a serious crisis, moribund, or even "dead" worldwide, and considers what German studies in Germany can learn from the work being done in North America (predominantly on the intercultural track). The present study argues that this obituary, which at first glance had a sensational impact, was a manifestation of the postmodernism that emerged in North America in the 1960s, and that this obituary was not only relevant to Germanics, but to all (national) philologies. The aim of the study is to reveal that the concept of postmodernism – which was not included in the article in which the obituary was made – is the main actor in this obituary. In this respect, the deconstruction strategy is utilized in the article. In this way, the study aims to question the assertion that "Germanistics is dead" and to draw attention to the fact that comparatistics can play a very important role in overcoming this global-scale crisis involving all philologies.

Makale Bilgisi

Geliş: 04.07.2024

Onay: 08.07.2024

Anahtar sözcükler:

Germanistik, filoloji, ölüm
ilanları, postmodernizm,
komparatistik..

Öz

Bu çalışmada, Prof. Dr. Jan Süselbeck'in Germanistik'in ölümünü ilan ettiği makalesi mercek altına alınarak, özelden Germanistik'in genelde (ulusal) filolojilerin milenyum dünyasındaki konumu sorgulanmıştır. Çalışmanın çıkış noktasında; Prof. Dr. Jan Süselbeck'in, "Literaturkritik" Dergisi'nin Ocak 2024 sayısında yayımlanan ve Prof. Dr. Ali Osman Öztürk tarafından Türkçe'ye çevrilen "Der dröhnende Klang der Abrissbirne. Über die globale Krise der Germanistik und die Frage, was das Fach in Deutschland von den German Studies in Nordamerika lernen könnte" başlıklı dikkat çekici makalesinde öne sürdüğü savlar yer almaktadır. Başlığından da anlaşıldığı gibi, Süselbeck bu makalesinde, Germanistik'in dünya çapında ciddi bir krize girdiğini, can çektiğini, hatta "öldü[günü]" iddia etmekte ve Almanya'daki Germanistik araştırmalarının Kuzey Amerika'da (ağırlıklı olarak kültürlerarası kulvarda) yürütülen çalışmalardan neler öğrenebileceğini ele almaktadır. Burada gerçekleştirilen çalışmada ise ilk bakışta sansasyonel bir etki yaratan bu ölüm ilanının, 1960'larda Kuzey Amerika'da doğan postmodernizmin bir doğurgusu olduğu, üstelik bu ölüm ilanının yalnızca Germanistik'i değil, tüm (ulusal) filolojileri ilgilendirdiği iddia edilmektedir. Çalışmanın amacı, bu ölüm ilanında – ilan yapıldığı makalede yer almayan – postmodernizm kavramının baş aktör olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu açıdan makalede yapı-söküm stratejisinden yararlanılmıştır. Çalışmada, bu şekilde "Germanistik öldü" savının sorgulanması ve aslında tüm filolojileri kapsayan küresel ölçekli bu krizi aşmada komparatistiğin çok önemli bir rol oynayabileceğine dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, özelde Germanistik genelde tüm ulusal filolojilerin milenyum dünyasındaki konumu genel hatlarıyla değerlendirilerek “Germanistik öldü” (Süselbeck, 2024b: 84) mü? sorusuna yanıt aranacaktır. Çalışmanın hareket noktası, Prof. Dr. Jan Süselbeck’in (2024a) bu yılın ocak ayında “Literaturkritik” adlı yazın dergisinde yayımlanan “Germanistik Öldü. Yaşasın Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları” (“Der dröhnende Klang der Abrissbirne. Über die globale Krise der Germanistik und die Frage, was das Fach in Deutschland von den German Studies in Nordamerika lernen könnte”) başlıklı makalesinde öne sürdüğü güncel ve iddialı iddialardır.¹ (Türkçe olarak kaleme alınan bu çalışmada, Prof. Dr. Ali Osman Öztürk tarafından yapılan çeviri temel alınmıştır).

Etkileyici başlığıyla sansasyonel bir etki yaratan bu makalede Süselbeck tarafından, 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel ölçekte büyük bir krize girdiği öne sürülen Germanistik’in ölümü ilan edilmiştir. Makalenin üst başlığında, yıkım topunun gümbürdeyen sesiyle yapılan bu metaforik ölüm ilanının hemen ardından gelen alt başlıkta, Germanistik’in dünya çapında girdiği bu krizin aşılmasında Kuzey Amerika’da yapılan (kültürlerarası nitelikteki) alan çalışmalarının anahtar rol oynayabileceğine dikkat çekilmiş ve Almanya’daki Germanistik bölümlerinin bu çalışmalardan öğrenebileceği can kurtarıcı noktalar olduğu belirtilmiştir.

Bu makalenin hipotezi ise Germanistik’in ölüm ilanının, modernizmin temel yapı taşlarının art arda ölümünü ilan eden ‘postmodernizm’in (Kızıler Emer, 2024: 229 vd.) bir ürünü olup yalnızca Germanistik’in değil, tüm ulusal filoloji bölümlerinin acilen yeniden yapılandırılma gereksinimini ve talebini imlediği şeklindedir. İlginç biçimde ölümü bildirildikten hemen sonra, dermanın bulunduğu yer olarak gösterilen Kuzey Amerika’nın – makalede hiç adı geçmeyen – postmodernizmin doğum yeri olması bile, aslında bu bağlantıyı ortaya koyar niteliktedir. Bu bağlamda çalışmada, yapısökümcü bir okuma modeli geliştirilmiştir. Dil ve anlam(landırma) ilişkisini – içerdiği hiyerarşik, hegemonik, monolojik yapıyı (öteki lehine) sökerek – deşifre eden bir strateji olarak yapısöküm (Deconstruction) kavramını ortaya atan Jacques Derrida, gösteren ve gösterilen arasında asla kapatılmayacak bir uçurum olduğunu, anlamın her göstergenin bir başka göstergeyi imlediği sonsuz bir gösterenler akışı içinde devinerek daima farklılaştığını ve dolayısıyla, daima ertelenerek askıya alındığını savunur. Sarup’a (2004: 53-54) göre bunun en yalın anlamı; “herhangi bir göstergeyi okuduğumuzda anlamının bizim için apaçık” olamayacağı gerçeğidir. Anlam sürekli olarak devindiğinden sabitlenip ele geçirilemez, bu bakımdan göstergeler esasen “yokluğu gösterirler; [...]”. Göstergede yokluğun/ orada olmayanın izi (trace) mevcuttur. Bu bağlamda göstergenin yapısı, daima “sonsuz dek yoklukla eşdeğer olan bir başkası tarafından belirlenir.” Yapısöküm mevcudiyet/varlık/ bulunuş metafiziğine karşıt olarak yokluğun iz-sürümüdür. Sarup (a.g.e.: 55) yapısöküm stratejisini şöyle tanımlar:

Bu yöntem, herhangi bir metin içinde geçen kavramların metnin bütünlüğü açısından tutarsız ve ikircikli kullanımlarından yola çıkarak, metnin yazarının kurduğu kavramsal ayrımların başarısızlığını açıklamak amacıyla geliştirilmiş bir metin okuma yöntemidir.

Bu çalışmanın amacı; “Germanistik öldü” (2024b: 84) savını, yapısöküm stratejisiyle okuyarak, savın öne sürüldüğü makalede adı geçmeyip derin iz’leri olan postmodernizmle ilişkisini aydınlatarak tartışmaktır. Aynı zamanda yalnızca Germanistik’i değil, dünya çapında tüm filolojileri ilgilendiren bu krizi aşmada, özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kuzey Amerika’dan tüm dünyaya yayılan postmodernizmle birlikte güçlenerek sınır aşımı ırası iyice belirginleşen komparatistiğin içerdiği potansiyellerle çok önemli bir rol oynayabileceğinin gösterilmesi hedeflenmektedir.

2. “GERMANİSTİK ÖLDÜ” MÜ?

Germanistik’in dünya çapında girdiği krizi konu alan makalesine, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*’ (FAZ) un – altında, modern Almanca yazından tek söz dahi etmeyen bir yazı bulunan – “Yapay zekâyı bilen birinin Germanistik tahsili diplomasına ihtiyacı yok” manşetini alıntılıyarak

¹ Prof. Dr. Jan Süselbeck bu makalesine, Florentine Strzelczyk’in (2021: 133-152, akt. Süselbeck, 2024b: 84-89) – 1945 sonrası Almanca yazın ve medya sistemlerinde insan ve toplum bilimleri arasındaki keşif noktalarına odaklanan Carsten Gansel’e Armağan Kitap’ta yer alan – “Kuzey Amerika Yurtdışı Alman Çalışmalarında Kuşak ve Paradigma Değişimleri / Almanya Çalışmaları” başlıklı çalışmasını temel almıştır.

başlayan Prof. Dr. Jan Süselbeck (2024b: 84), ironiyle “Germanistik çalışmaları[nın] artık “kaliteli basın” tarafından bile görmezden gelin[mediğini]” belirtir. Öte yandan Almanya’daki üniversitelerin Germanistik bölümlerinin ve Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı’nın (BMBF) bu krizi görmezden gelip “her şeyin her zamanki gibi devam edebileceği izlenimini vermeye” (a.g.e.) çalışmasını da eleştirir.

Bunun yalnızca Almanya’daki Germanistik bölümlerini değil, yurtdışındaki alan çalışmalarını da içeren dünya çapında bir kriz olduğunu; birçok ülkede siyasetçilerin üniversite bütçelerini kısıtlaması, tıpkı Birleşik Krallık’taki Aberdeen Üniversitesi’nin tüm yabancı diller bölümlerini kapatıp – ki bu, “İskoç Parlamentosu’nu bile meşgul” (Süselbeck, 2024b: 85) eden bir konudur – çok sayıda akademisyeni işten çıkarmayı planlaması veya “beşeri bilimler enstitülerini kapatmayı” (a.g.e.: 84) önermesi örneklerinde olduğu gibi, – ülkemizde de yansımaları görülen – bir takım şok edici somut örneklerle gösterir. Almanca’nın konuşulduğu ülkelerin dışında “Germanistik” programları “dünyanın dört bir yanındaki neoliberal hükümetler tarafından hiçbir iş beklentisi olmayan anlamsız bir özel uğraş olarak aşağılan[makta]” ve “herhangi bir toplumsal karşılığı olmayan havai alanlar olarak görülmekte[dir]” (a.g.e.). Ayrıca salgın, savaş, göç, ekonomik kriz vb. etkenler yüzünden gençler de kolay anlaşılabilir okunabilirliği olmayan metinleri, genel anlamda yazını pek sevmemekte – ki filoloji, yazın aşkı demektir – ve geçimini bundan sağlayıp yaşamını onun sayesinde idame ettirebileceğine inanmamaktadır.

Postmodernizm kavramının hiç geçmediği makalesinde Süselbeck, aslında bunların yeni gelişmeler olmadığını belirterek, “onlarca yıldan beri Atlantik’in diğer yakasında” gerçekleştirilen “geniş kapsamlı alan reformlarının[ın]” bir ürünü olarak okur ve Almanya’daki Germanistik araştırmalarından dramatik biçimde ayrılan Kuzey Amerika’daki alan çalışmalarının disiplinlerarası ve medyalararası kültürel çalışmalara evrildiğini belirtir:

Kuzey Amerika’daki Germanistik çalışmaları, [...] sorunu ele almak için 1970’lerden bu yana, edebiyat öğretiminin bugün hala bazı modern Alman edebiyatı enstitülerinde olduğundan çok daha geniş tarihsel, politik, kültürel ve disiplinlerarası veya multimedya bağlamlarında uygulandığı kültürel çalışmalar yönelimli Germanistik çalışmalarına doğru evrilmektedir (a.g.e.: 85).

1984 yılında kurulup adeta “Kuzey Amerika meslek birliği haline” gelerek uluslararası bir önem kazanan Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Derneği’ (GSA) nin başarısını; “Germanistik çalışmaları, tarih, sosyoloji, siyaset, sanat tarihi, kültürel antropoloji, film ve medya çalışmaları ile toplumsal cinsiyet çalışmaları gibi konuları bir araya getir[mesine]”, daha açık bir söylemle (Almanca) yazınbilim araştırmalarının, toplum/ kültür/ cinsiyet/ medya çalışmalarıyla ve postkolonyal yaklaşımla kaynaşarak bambaşka bir nitelik kazanmasına bağlar ve Kuzey Amerika’da yürütülen Germanistik araştırmalarındaki bu paradigma dönüşümlerini ele aldıktan sonra, bunları Almanya’daki alan araştırmalarının genel durumuyla karşılaştırır:

GSA’nın konferans programları bugüne kadar Alman Germanistler Derneği’nin (DGV) konferanslarında bulunmayan pek çok konuyu içermektedir: çizgi roman araştırmaları ya da grafik romanlarda ırkçılık ve göç üzerine paneller, duygulanım teorisi, Marksizm ya da toplumsal cinsiyet çalışmaları üzerine teorik seminerler ya da ırk, toplumsal cinsiyet ve cinsellik, postkolonyal çalışmalar üzerine yöntem panelleri, antisemitizm araştırmaları, Nasyonal Sosyalizm ve Holokost üzerine birçok forum, çağdaş Alman-Yahudi edebiyatı ve çok daha fazlası. Buna karşılık, Mannheim’dan kıdemli Profesör Jochen Hörisch, Paderborn’daki son Germanistler Kongresi’nin en önemli panellerinden birinde “yaşlı bir beyaz adam” olarak görüldüğünden ve bir kâbus gördüğünden – Goethe’den gelecekte hiçbir yerde bahsedilmeyeceğinden – yakınmaktaydı (a.g.e.: 85).

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, Kuzey Amerika’da yenilikçi ve sentezci yaklaşımlar öne çıkarken, bunların Alman Germanistler Derneği’nin konferanslarında söz konusu bile edilmediği saptaması çok dikkat çekicidir. Bu şekilde Almanya’daki ve Kuzey Amerika’daki alan çalışmaları arasındaki köklü farklılaşmayı vurgulayan Süselbeck, sansasyonel bir etki yaratan başlığındaki ölüm ilanı ile aslında Almanya’daki alan çalışmalarının, Kuzey Amerika’da yalnızca ulusal dil ve yazına odaklanan klasik Germanistik araştırmalarından, disiplinin ve (ulusal) yazının sınırlarını aşan ve

müfredata da yansıyan “Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmalarına” dönüşümle gerçekleştirilen bu yeni çalışmaları dikkate alarak kendini revize etmesi gerektiğinin altını çizer:

Buna karşılık, “Germanistik” Çalışmalarından “Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmalarına” düsturu, 1980’lerin sonlarından bu yana ABD’de müfredatın köklü bir şekilde gözden geçirilmesine yol açtı – en azından bugün Alman üniversitelerinde hala oldukça aşağılayıcı bir şekilde konuşulan salt “yabancı Germanistik çalışmaları” (Auslandsgermanistik) etiketinden kurtulmak için. ABD’de bu retoriğe genellikle konunun “yabancı” Germanistik çalışmalarından ziyade “yerli” (Inlandsgermanistik) Germanistik çalışmalarından mustarip olduğu esprisiyle yanıt veriliyor (a.g.e.: 85).

Bu noktada “Kuzey Amerika araştırmalarının sonuçları[nın] Almanya’daki Germanistik çalışmaları tarafından sadece çok sınırlı bir ölçüde kabul gör[düğünü]”, yani Almanya’daki Germanistik bölümlerinin bu yeni yaklaşımları içeren çalışmaları pek benimseyip kabul etmediğini belirten Western Üniversitesi Rektör Yardımcısı Florentine Strzelczyk’in (2021: 133-152, akt. Süselbeck, 2024b: 85) saptamalarına yer veren Süselbeck, onun Kuzey Amerika’da “öğrencilerin Alman kültürüyle ilgilenmelerini sağlamak” için Almanca dil öğretiminden ziyade “çok daha disiplinlerarası olan Alman Dili ve Edebiyatı Çalışmaları[nın]” öne çıkarıldığını, derslerin ve lisans(üstü) tezlerin, öğrencilerin kendi ana dili olan İngilizce olarak yapıldığını belirttiğini aktarır. (Türkiye’deki Germanistik Bölümlerinin durumuna dair bir parantez açmak gerekirse; milenyumun başlarında “Göçmen edebiyatı, karşılaştırma, kültürel, kültürler arası ve imge araştırmaları (gerçekten bilim dalımızın kuruluş amacına uygun olarak) kendini birkaç kez katlayan oranda artış gösteriyor” saptamasını yapan Prof. Dr. Ali O. Öztürk (2003: 81-91) de “var olan bilimsel ve güncel gereksinimleri[n]” göz önüne alınarak “Germanistik bölümlerinin, birbiriyle rekabetten çok, bir diğerini tamamlayacak biçimde, her birine özgü bir amaç (müfredat) belirlenmesi, bir anlamda (müfredatın güncelleşmesine koşut olarak) her birinin ayrı bir alanda uzmanlaşması ve böylece farklı beklentilere sahip belirli bir öğrenci kitlesine talip olması” gerektiğini belirtmiştir). Süselbeck’in, Strzelczyk’in yazısından aktarmalar aracılığıyla yaptığı şu saptamalar, Türkiye’deki Germanistik camiası olarak bizim de aşına olduğumuz son derece çarpıcı ve güncel gerçeklere dikkat çeker:

Avrupa’daki “yurtdışı Germanistik çalışmaları”na benzer şekilde, Amerika ve Kanada’daki beşerî bilimler bölümleri üzerindeki mali baskı son yıllarda keskin bir şekilde arttı. Burada da üniversite rektörleri, eğitim bütçesindeki ciddi kesintilerin siyasi baskısı altında, doğa bilimlerinde olduğu gibi yüksek lisans programında yüzlerce öğrenci yerine artık sadece 1-10 öğrencinin bulunduğu Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları kurslarının kapasite kullanımına bakmayı ve acil bir durumda programları hemen sonlandırmaya başlamayı tercih ediyorlar. Tüm enstitüler kelimenin tam anlamıyla iptal ediliyor ve personel işten çıkarılıyor. Örneğin Eylül ayında, ABD’nin en iyi 10 eyalet üniversitesinden biri olan West Virginia Üniversitesi, toplam 143 öğretim görevlisini işten çıkarmaya ve lisans ya da yüksek lisans dereceli tüm yabancı dil programlarını kapatmaya karar verdi. [...]. Kendini yok etmeye yönelik daha az sert önlemler genellikle başlangıçta yönetsel değerlendirmelerin reklam sloganlarıyla süslenir: bölümler başlangıçta [...] birleştirilir – sözde böylece öğrenciler disiplinler arası tezler için daha iyi fırsatlara sahip olurlar. Ancak işler zorlaştığında ve Batı Virginia’da olduğu gibi düzinelere hatta yüzlerce akademisyen bir anda işten çıkarıldığında, bu tür bir “büyümede” her zaman ilk olarak beşerî bilimleri vuran yıkım topunun gürleyen sesini yeni bir başlangıç gibi göstermek için “Odaklanma Yoluyla Büyüme” (“Growth Through Focus”) (Calgary Üniversitesi, Alberta, Kanada) gibi alaycı sloganlara başvurulur (Süselbeck, 2024b: 86).

Bu somut olgulardan hareketle, özellikle yabancı ülkelerde yürütülen Germanistik çalışmalarının (Auslandsgermanistik) küresel ölçekte yaşadığı kriz ortamında “edebiyat çalışmalarını kendi içinde bir amaç olarak sunmak ve böylece herhangi bir reform düşüncesinden kaçınmak artık uygun değildir” diyen Süselbeck, bu “[k]onunun toplumsal önemi, hayatta kalabilmesi için yeniden formüle edilmeli ve yeniden anlatılmalıdır” saptamasını yapar. Bu noktada yine Strzelczyk’in yazısına dönerek, bu krizin alanı yeniden yapılandırmaya olanak yaratabilecek olumlu potansiyeller içerdiğini de belirtir:

Paradigmalar ancak bir kriz ortaya çıktığında değişir, bu da kanonik açıklama kalıplarının artık olgusal gerçekliğe karşılık gelememesinden ibarettir. Yurtdışındaki Germanistik çalışmaları da böyle bir krizle karşı karşıyadır; disiplinler arası açıklama kalıpları, hızla değişen yükseköğretim ortamında konunun geçerliliği için artık yeterli değildir (2021: 133-152, akt. Süselbeck, 2024b: 86).

Süselbeck'in, Strzelczyk'in yazısından hareketle, Almanya'daki ve Kuzey Amerika'daki Germanistik çalışmalarını karşılaştırarak, ikisi arasındaki kökten farklılaşmayı ortaya çıkaran makalesinde anahtar kavram, makalede bulunmayan bir kavramda saklıdır: Postmodernizm. Bu makalede şimdiye dek yapılan tüm bu saptama ve değerlendirmeler, yadsınamayacak bir gerçekliğe sahip olmakla beraber, aynı zamanda bu anahtar kavramın yokluğuyla, Almanya'da yürütülen Germanistik çalışmalarında postmodernizmin alımlan(ama)ması konusundaki ciddi bir sorunu da ortaya koyar niteliktedir. Süselbeck'in, 1970'lerin Kuzey Amerika'sındaki Germanistik bölümlerinde başladığını iddia ettiği değişim dalgası, aslında 1960'ların Kuzey Amerika'sında dünyaya gelen postmodernizme karşılık gelmektedir. Etimolojik açıdan 'tam şimdi'yi imleyen modern ile 'sonra' anlamına gelen 'post' önekinin birleşiminden oluşan 'postmodern' sözcüğü, kabaca 'modern-sonrası' anlamına gelir. Modernle arasında eytişimsel bir ilişki olan, ama her şeyden önce ondan zihinsel bir farklılaşmayı, zihinsel/ tinsel bir dönüşümü imleyen bu kavramın içerdiği dönüşümün arka planında, 18. yüzyılın Aydınlanmacı modernitesinin çöküşünü belgeleyen II. Dünya Savaşı, toplama kampı ve atom bombası paradigması vardır. Bu paradigmayı "modernitenin ülküleri[nin] açıktan açığa ihlal edil[diği]" bir dönüm noktası sayan Lyotard (1998: 20), modernist düşüncenin temelini oluşturan Aydınlanma, İdealizm, Marksizm gibi ülküleri olan "büyük anlatılar"ın inanırlığını tümüyle yitirdiğini ve "öldü"ğünü ilan eder. Ancak postmodernizmin ölüm ilanları bununla sınırlı değildir, bir tür domino etkisiyle modern düşüncenin tüm yapıtaşlarının art arda ölümü ilan edilir: Öznenin (Derrida), özne olarak insanın (Foucault), metafiziğin ve temsilin (Derrida/ Foucault), tarihin (Fukuyama), ideoloji ve ütopyanın (Bell) ölümünün ilanı izler (Kızıler Emer, 2024: 121-210). Kendini evrenin merkezine yerleştiren Avrupa-merkeziyetçi anlayışın merkezsizleştirilmesine, "The Us'un ölümü"ne (Küçük, 2000: 9) karşılık gelen tüm bu ilanları, ona koşut olarak kanonik/hiyerarşik/seçkin özellikleriyle öne çıkan modernist "The Yazın'ın Ölümü'nü" hazırlamıştır. Tüm bu ölüm ilanlarının yazın alanına yansması da şöyle olur:

- 1-Yazarın ölümü (Barthes, "okurun doğumu")
- 2-Yapıtın ölümü (Derrida "her şey metin", Barthes "yazılabilir metin")
- 3-Modern yazının ve kanonun ölümü (Fiedler)
- 4-Yorumun ve eleştirinin ölümü (Sontag, P. De Man, "okuma")
- 5-Kurmacanın ölümü (R.Federman, W.Hildesheimer) (Kızıler Emer, 2024: 495).

Ancak tüm bu ölüm ilanları nihilist bir edilgenliğe yol açmaz, tıpkı Strzelczyk'in belirttiği gibi, tüm bu ilanlar aslında yazını yeniden kavrama ve uzmanlık alanını yeniden inşa etme olanağı da sunmaktadır. Yazın alanında "yazarın ölümü" bildirisinin "okurun doğumu"na karşılık gelmesi örneğindeki gibi, postmodernizmin ölüm ilanları, yeni doğumlara gebe dir:

Avrupamerkezci kanonik yapının ölümünü belgeleyen bu apokaliptik arz-ı endam, modernizmin yüksek (seçkin) ve eğlencelik (trivial) yazın ayırımının ve türler hiyerarşisinin çöküşünü kucaklaması ve sanatçı/ eleştirimen/ izleyici/ okur/ uzman ve amatör arasındaki uçurumları kapatması bakımından put kırıcı bir yaratıcılık ve hiyerarşi karşıtı bir çoğulculuk özelliği taşır. Modernist yazının ölümü postmodernist yazını, yazarın ölümü okuru, kanonun/yapıtın ve kurmacanın ölümü metni doğurmuş, modernist yorumlama, yerini eleştiriye, sonra (modernist yoruma karşı) postmodernist 'okuma'ya ve en son da yanlış okuma özgürlüğü de taşıyan "yeniden yazma" edimine bırakmıştır. (Kızıler Emer, 2024: 495).

20. yüzyılın ikinci yarısındaki postmodernizm dalgasıyla art arda gelen ölüm ilanları – özellikle de (modernist) yazının/ yapıtın ve eleştirinin ölümü savları – göz önüne alındığında, ilk bakışta sansasyonel bir etki bırakan "Germanistik öldü" ilanı çok da şaşırtıcı olmaz. Burada asıl şaşırtıcı olan; Almanya'daki Germanistik bölümlerinin, modernizmin (yasa koyucu/ büyük) "yazarının ölümü" ve yine modernist (kanonik/ özgün/ büyük) yazın/ yapıt anlayışının ölümünü ilan eden

postmodernizme, uzun yıllar boyunca onun varlığını inkâr edecek derecede gözlerini kapadığı gerçeğidir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, Patrick Süskind'in tüm dünyada bestseller ve longseller olup büyük bir yankı uyandıran, üstelik hem düşünsel hem yazınsal bağlamda tüm bu ölüm ilanlarının yansımalarını içeren kült postmodern romanı *Das Parfum*'ün (1985) uzun yıllar boyunca Almanya'daki Germanistler tarafından kabul görmeyip ciddi bir çalışmanın konusu bile edilmeyişidir (Kızıler Emer, 2024: 299-318). Almanya'da postmodernizm kavramının araştırma durumuna gelince; Wolfgang Welsch'in ilk basımı 1993'te yapılan – ve 25 yıl sonra yeniden yayımlanan – kült çalışması *Unsere Postmoderne Moderne*, Almanya'da postmodernizmin görmezden gelinmesinin tehlikelerine dikkat çeken Frank Hoffmann'ın “Postmodernes” Erzählen? – Postmodernes Erzählen! (1994) ve Peter V. Zima'nın *Moderne/ Postmoderne* (1997) çalışmaları dışında kayda değer bir Almanca akademik çalışma yapılmamıştır. 21. Yüzyılın başlarında postmodernizme ve postmodern yazına dair kitap bazında en ciddi ilk akademik çalışma Paul Lützel'in *Postmoderne und Postkoloniale deutschsprachige Literatur* (2005) adlı çalışmasıdır. Gerçi Lützel'in milenyumdaki bu çalışmasının ardından, post ön ekini ya da postmodern kavramını doğrudan başlığında içeren yayınların (görece) arttığı gözlenir, ama yine de şu gerçek açıkça ortadadır: 1960'lardan 90'lara, hatta 2000'lere dek Almanya'daki Germanistik bölümlerinde postmodernizme büyük bir önyargıyla yaklaşılmış ve kavramın varlığı, akademik çalışmalarda uzun yıllar boyunca adı bile geçmeyecek biçimde görmezden gelinmiştir, dolayısıyla postmodernizmin yazınbilimi çalışmalarına yansması konusunda 30-40 yıllık ciddi bir gecikme söz konusudur.

Süselbeck'in, adeta ölümcül tehlike anında acil yardım talebiyle panik butonuna basarcasına başlığında Germanistik'in öldüğünü bildirdiği makalesinde, ilginç biçimde bu ölüm ilanından hemen sonra, dermanın bulunduğu yer olarak gösterdiği Kuzey Amerika'nın, postmodernizmin de doğum yeri olması bile bu saptamayı doğrular niteliktedir. Oysa makalede sözü edilen Kuzey Amerika'daki alan üzerine yapılan yeni araştırmalarını – yani öldüğü ilan edilen Germanistik'in yeniden doğuşunu sağlayabileceği belirtilerek doğumunun kutlandığı “Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları”nı – kapsamı altına alan “postmodernizm” adına hiç yer verilmemiştir ki, bu veri; Almanya'da postmodernizmin uzun yıllar görmezden gelindiği ve alımlanmasında gecikme olduğu savının açık bir kanıtı olmaktadır. Süselbeck'in makalesinde – adı geçen post ön ekli tek kavram olan – postkolonyalizme dair yaptığı şu saptama yine burada öne sürülen savı güçlendirmektedir:

Postkolonyal çalışmalar gibi bazı yaklaşımlar Almanya'da ABD'ye kıyasla yaklaşık 20 yıl sonra toplumsal olarak kabul görürken, ABD'de insanlar onlarca yıldır klasik metinleri eleştirel bir gözle okumaya ya da Almanca konuşan siyah yazarların edebiyatı ve kültürünü inceleyen Siyah Germanistik çalışmaları gibi yeni öncelikler belirlemeye çalışıyorlar. B. Venkat Mani tarafından tanıtılan ABD'li “Germanistik” profesörleri grubu, geçen yılki GSA'da göç, çeviri ve Yahudi Çalışmaları gibi konularda seminer konseptleri sundu. Örneğin Grimm Masalları gibi eserlerden sadece son derece sorunlu, bazen açıkça antisemitik metinler olarak bahsedildi. Bu gelişim, bu kanonik metinlerin artık hiç ele alınmadığı ya da psikanaliz gibi edebi kuramsal yöntemlerin müfredattan tamamen kaybolduğu anlamına gelmiyor – sadece eskisinden daha eleştirel bir şekilde okunuyor ya da kullanılıyorlar ve biliyoruz ki Amerika'daki günümüz öğrencilerine artık böyle kuşkucu bir bakış açısı olmadan öğretilemezler (Süselbeck, 2024b: 87).

Başlangıçta postyapısalcılıktan beslenen postmodernizm, özellikle önceki yüzyılın son çeyreğinde postfeminizm ve postkolonyalizmle güçlü bir iş birliğine girerek büyük bir ivme kazanmıştır. 21. Yüzyıl dünyasında dijital teknolojik ağ yapılanmalarıyla küresel kültür bilinci artarken, yerel kültür bilinci de güçlenir; yani küreselleşmeyle birlikte yerelleşme de eşanlı olarak işler. Bu noktada “melez kültürel farklılıkları ya da yerel ve etnik gelenekleri” (Lampart, 2013: 264) görünürleştiren postkolonyalizm, ötekileştirilen halklara ve kültürlere farkındalık ve duyarlık kazanılmasında önemli bir rol oynar.

Süselbeck'in yukarıdaki alıntıda, Almanya'da (ABD'ye kıyasla) yaklaşık 20 yıllık bir gecikmeyle kabul gördüğünü belirttiği postkolonyal çalışmaların öncüsü, Filistin asıllı komparatist Edward Said'dir. Said'in “Batının doğuyu – sesini/ kimliğini/ temsil yetisini elinden çekip alarak – nasıl ötekileştirdiğini deşifre ettiği *Şarkiyatçılık (Orientalism)*, (1978) adlı çalışmasıyla” başlayan postkolonyal eleştiriyle birlikte filoloji, antropoloji, arkeoloji, sosyoloji, teoloji ve daha birçok bilim (ve sanat) dalının “Avrupa'nın emperyalist-kolonyalist çıkarlarına hizmet edecek ve kendisinin her

şeye “üstünlük” kurgusunu besleyecek şekilde biçimlendiril[diği]” (Kızıler Emer, 2024: 141); (bkz. Said, 2010: 29 vd.) gerçeği ortaya çıkarılmıştır. Ardından Lyotard’ın “büyük anlatıların ölümü” ilanı, “uygarlığın başlatıcısı”, dünyanın düşünsel ve kültürel mirasının yegâne koruyucusu olarak güneş gibi her şeyin merkezine yerleştirilen “kurtarıcı Batı miti” (Toprak, 2020: 75-83) çökmüştür. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren modernizmin kalıplaşmış kemikleşmiş tüm temel yapı(taş)larının sökülerek hiyerarşik/ merkeziyetçi/ tekellci/ evrenselci olmayacak biçimde – sürekli olarak yeniden – inşa edilmesini talep eden postmodernizmin yaptığı art arda ölüm ilanlarıyla, her alanda derin bir kriz olgusu açığa çıkmıştır.

Aynı zamanda anamalin sınır/ ulus-ötesi bir nitelik kazandığı “geç kapitalizm çağı”na (Jameson, 1994: 9), siyasal açıdan modernist ulus-devlet yapısının zayıflamasına karşılık gelen bu dönemde baş döndürücü bir hızla gerçekleşen bilimsel-teknolojik devrimlerle, küreselleşme süreci büyük ivme kazanmış ve dünya çapında ciddi bir karşılıklı kültürel-toplumsal alışveriş ve dönüşüm sürecine girilmiştir. Küresel çaplı tüm bu değişimlere koşut olarak yazın dünyası da köklü biçimde değişmiş ve yazın araştırmalarının yenilenmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Hızla elektronikleşip dijitalleşen, en ücra yerleşim birimlerine dek uzanan internet ağı şebekeleri ve türlü kitle iletişim-bilişim ve yapay zeka teknolojileriyle “küresel köy”e (Mc Luhan) dönüşen dünyamızda, postmodernizmin – 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapmaya başladığı – ölüm ilanlarının hemen her uzmanlık alanında yarattığı kriz, daha doğrusu yenilenme gereksinimi ve talebi; yalnızca Germanistik bölümlerini değil, Türk, İngiliz, Fransız, Arap, Afrika, Uzak Doğu Dilleri ve Yazınları gibi tüm (ulusal) filolojileri kapsamaktadır.

Bu krizi aşmada – karşılaştırmalı yazınbilim diye de nitelendirilen – komparatistik, çok önemli bir rol oynayabilir. Peki, neden? Kökeni Antikiteye uzansa da bilimsel-akademik anlamda doğumu 19. Yüzyıl Fransa’ında gerçekleşen, 20. Yüzyılın Dünya Savaşları döneminde gelişimi sekteye uğrayan, yüzyılın ikinci yarısından itibaren postmodernizmle birlikte güçlenen, 21. Yüzyıldan itibaren ise her anlamda sınır aşımı ırasıyla öne çıkarak büyük bir önem kazanan komparatistik, temelde “kendi yazınını başka yazınlarla ‘karşılaştırma’ itkisinden hareketle, diyalojik bir jestle öteki’ne yönelen bir bilim dalı olarak” (Kızıler Emer, 2023: 337) ortaya çıkmıştır. Akademik kariyerine ilk olarak yazınlar-arası karşılaştırmalı çalışmalarla başlayan komparatistik, özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren gittikçe belirginleşen “öteki metinler/ sanatlar/ kültürler/ disiplinler arasındaki sonsuz arasıllıklar ağında mekik dokuyarak farklı düşünceler, kültürler ve inanışlar arasında köprüler inşa etme” (a.g.e.: 316); (bkz. Konstantinović, 1991: 502-509) tutumuyla dikkat çeker. Nitekim alanın ünlü Amerikalı öncüsü Henri Remak (1973: 16) komparatistiği, yazınla “içsel olarak birbirine akraba olup dışsal olarak birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış olan insan yaratımının diğer alanları arasında bir köprü” şeklinde tanımlar.

Başlangıçta farklı yazarların, yapıtların, yazınsal tür ve dönemlerin karşılaştırılmasına dayanan klasik anlamdaki komparatistik çalışmaları, öncelikle yazınbilimsel bir çalışma olmasının gereği olarak en az bir bileşenin (yazınsal) bir metin olması koşuluyla genişleyen bakış açısı ve çeşitlenen ilişkiler ağıyla “yazınlararasılıktan” yola çıkarak; “metinler-, sanatlar-, medyalar- kültürler-, disiplinler- ve söylemlerarasılığa doğru” (Kızıler Emer, 2023: 337) evrilmiştir. Temelde “doğası itibarıyla diyalojik bir nitelik taşıyan komparatistik, öteki’ne açıklığıyla karakterize olup onun estetiğini sunan postmodernizmin yazın evreni için adeta biçilmiş kaftan gibidir” (a.g.e.: 110). Komparatistiğin Kuzey Amerika doğumlu postmodernizmle kusursuz bir uyum yakalamasının sırrı, her ikisinin de yazın kavramına bakışındadır:

Her ikisi de ilk düşünsel temelleri 19. yüzyılda atılan; dinamik, değişmeye-gelişmeye açık uçlu çokboyutlu yazın ve yaşam tasarımları sunan “Universalpoesie” ve “Weltliteratur” kavramlarından beslenen, yaşamla ve toplumla örgensel bağlarını koruyan “genişletilmiş” bir yazın kavramından hareket etmektedir ki, – yüksek (eliter) ve eğlencelik (trivial) yazın ayırımı çökerten – postmodernizmin başlattığı bu genişleme, daha sonra – yüksek ve popüler kültür ayırımı iptal eden – “kültürel dönüş” (“cultural turn”) adı altında yaygınlık kazanmıştır. Komparatistiğin temelde yazına, ulusal sınırları aşan uluslararası bir bakış açısından yaklaşması, zaten kültürlerarası bir iletişim ve etkileşim ağı içindeki dinamik bir yazın tasarımını beraberinde getirir. Postmodernizmin beslediği ana damarlardan biri olan romantizmin, yazını her tür sınırlandırmadan ve sınıflandırmadan özgürleştirim programını içselleştiren komparatistik de yazını, iç

(textimmanent) ve dış (textextern) dinamikleriyle karşılıklı bir etkileşim ağı içinde olan devinimsel ve dirimsel bir kavram olarak ele alır; onun başka metinlerle, kültürlerle, disiplinlerle, sanatlarla ve medyalarla kurduğu diyalojik ilişkileri, örgensel bağlantıları açığa çıkarmaya yönelir ve onu çoğulcu bir perspektiften; değişime ve gelişmeye açık uçlu birçok farklı bileşenden oluşan çokkatlı/ çokkodlu bir ‘metin’ olarak okumaya girişir (a.g.e.: 113-114).

Nitekim Dominiquez, Saussy ve Villanueva’ya (2022: 49) göre, komparatistiğin anladığı anlamda “geniş bir edebiyat, hümanizm ve tarih vizyonunun eşlik ettiği bir fikirler sistemidir, zira edebiyatları kültürlerarası bir tarzda araştırmak ve öğretmek suretiyle karşılaştırmacıların sınırları aşan ortak insani değerleri vurguladıkları [...] savunulur.”

Strzelczyk’in saptamalarından hareketle Almanya’daki Germanistik çalışmalarını Kuzey Amerika’dakiyle karşılaştıran Süselbeck’in makalesine dönecek olursak; onun tüm bu gelişmeleri farklı biçimde dillendirdiği artık iyice belirginleşir. Kuzey Amerika’da adı ve içeriği “Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları” şeklinde değiştirilerek yürütülen alan araştırmalarının müfredata da yansıtılacak biçimde revize edildiğini belirten Süselbeck’in makalesinden yapılan alıntılardan, bu yenileme operasyonu sonucunda, yazınbilim çalışmalarının toplum/ kültür/ cinsiyet-cinsellik/medya/sanat çalışmalarıyla kaynaşarak disiplinlerarası, kültürlerarası, medyalararası ve sanatlararası bir nitelik kazandığı ortaya çıkar. Burada gerçekleştirilen okumada, tüm bu ölüm/ değişim/ yeniden yapılanma saptamalarının, Süselbeck’in makalesinde adı geçmeyen postmodernizmin – ve komparatistiğin eseri olduğu saptanmıştır.

Bu noktada en güncel tabloyu somut biçimde gözler önüne serilebilmek için yine Süselbeck’in, Strzelczyk’in yazısından yaptığı aktarmalara dönmek yararlı olacaktır:

ABD ve Kanada eyaletlerinde Germanistik başta olmak üzere dil ve yazın bölümlerinin geleceğinin mezuniyet sonrası istihdama bağlı olarak belirlendiğini belirten Strzelczyk, görünürdeki bu olumsuz tabloya rağmen, “Almanca’nın İngilizce’den sonra dünyada en yaygın kullanılan ikinci akademik dil olduğuna ve Forbes’un bu dili en önemli diller arasında saydığına dikkat çekerek bunun doymuş işgücü piyasasında büyük bir avantaj olduğunu” belirtir.

Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları lisans programının tipik öğrenme çıktılarını da dezavantaj olarak görmüyor: “İşverenler, giderek artan çok kültürlü ekiplerde üretken olabilecek çalışanlar talep ediyor. Eleştirel düşünme, kültürlerarası iletişim ve sorun çözme becerileri her zamankinden daha önemli.” İşverenler, “beşerî bilimler mezunlarının karmaşık konular üzerinde düşünme, eleştirel bir şekilde analiz etme ve ikna edici bir şekilde tartışma gibi araştırma becerilerine” değer vermektedir. “Geleceğin küresel toplumunda yabancı dil ve kültürlerarası becerilere olan talebin artmaya devam edeceği” varsayılabilir. Son olarak, bir araştırma Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları mezunlarının mezuniyetten sonraki beş yıl içinde STEM (fen, teknoloji, mühendislik ve matematik) alanlarından mezun olanlarla aynı maaşı aldıklarını göstermiştir. Kısacası: “Yabancı diller ve edebiyatlar aslında patlama yapmalı” (Süselbeck, 2024b: 86).

Özetle, bu çalışmada gösterildiği gibi; Süselbeck’in, Almanya’daki Germanistik bölümlerinin artık kriz gerçeğini yadsımayarak, yeniden yapılanma konusunda kendilerine örnek almaları gerektiğini savunduğu Kuzey Amerika’daki “Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları” konsepti, aslında tam olarak postmodern araştırma/ okuma yaklaşımlarına karşılık gelmekte ve postmodernizmle büyük bir ivme kazanan komparatistiğin araştırma alanları içine girmektedir. Dolayısıyla tüm (ulusal) filolojileri ilgilendiren küresel çaplı bu krizin aşılmasında komparatistiğin rolü büyüktür. Özellikle milenyumdan itibaren dünya çapında filolojilerde yürütülen lisansüstü tez çalışmalarının, artık tek yazarla/ tek metinle/ tek bakış açısıyla gerçekleştirilmeyip (neredeyse zorunlu olarak) komparatistiğin araştırma alanlarına yönelmesi de bunun en açık kanıtlarından birisidir.²

İçinde yaşadığımız 21. Yüzyılda, postmodernizmin ölüm ilanlarının yarattığı krizin ardındaki yeniden yapılanma talebini iyi okuyarak, filoloji ve komparatistik alanları – ki bunlar birbirini dışlayan

² Türkiye’deki Germanistik bölümlerinde komparatistiğe yönelimi irdeleyen çalışmalar için bkz: (Aytaç, 2003: 64-70); (Aras& Kızıler Emer, 2021: 195-213).

değil tamamlayan alanlardır – arasındaki bu kaçınılmaz buluşmayı görmezden gelmek yerine, ivedilikle destekleyip güçlendirmeye çalışmak gerekmektedir. Hızla küreselleşen milenyum dünyasında “dil ve kültürlerarası becerilere olan talebin” gittikçe artacağı ve “[y]abancı diller ve edebiyatlar[ın] aslında patlama” yapması gerekirken bir tutulma yaşadığı göz önüne alındığında, öğrencilere bu yetileri kazandırabilmek ve akademilerde çağın talep ve gereksinimlerine yanıt verebilen bilimsel çalışmalar üretebilmek için, tüm filoloji – ve hatta çeviribilim – bölümlerinin müfredatına hem lisans hem de lisansüstü düzeyde komparatistik dersleri koymak oldukça iyi bir çözüm gibi görünmektedir.

3. SONUÇ

Bu çalışmada, Süselbeck’in makalesinde ele aldığı “Germanistik öldü” savı tartışılmış ve bu ölüm ilanının arka planındaki etmenler sorgulanmıştır. Almanya’da ve Kuzey Amerika’da yürütülen Germanistik çalışmalarını karşılaştırarak ikisi arasındaki farka dikkat çeken söz konusu makalede, Germanistik’in ölüm ilanının hemen ardından “Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları”nın doğumu kutlanmaktadır. Bu doğum, Kuzey Amerika’daki yeni yaklaşımlara karşılık gelmekte ve Almanya’daki Germanistik çalışmalarının da bu doğrultuda yeniden yapılandırılması gereksinimini ve talebini ifade etmektedir.

Bu çalışmada ise, iddia edilen bu ölüm (ve doğum) ilanının aslında modernizmle postmodernizmin çarpışmasına dayandığı gerçeği ortaya konulmuştur. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kuzey Amerika’dan tüm dünyaya yayılan ve modernizmin kalıplaşmış yapılarının sökülerek yeniden inşa edilmesini talep eden postmodernizmin, bu ölüm ilanıyla göz ardı edilemeyecek bir ilişkisi olduğu gösterilmiştir. Daha da ötesi, Süselbeck’in aslında alana dair son derece yerinde ve önemli saptamalar içeren makalesindeki verilerden hareketle, makalede adı geçmeyen postmodernizmin bu ölüm ilanındaki baş aktör olduğu açığa çıkarılmıştır. Bu şekilde ilk bakışta sansasyonel bir etki yaratan “Germanistik’in ölümü” ilanının şaşırtıcı olmayıp Almanya’daki Germanistik araştırmalarının Kuzey Amerika doğumlu postmodernizmi alımlamakta geciktiği gerçeğine de dikkat çekilmiştir.

Sonuç olarak Germanistik’in ölümü savının ardında, modernizmin temel yapıtaşlarının ölümü ilanlarının, özellikle de (modernist anlamda) yazarın ve yapının ölümünü ilan eden postmodernizm kavramının yattığını ortaya koyan bu çalışmada, bu krizin yalnızca Germanistik bölümleri için değil, aslında tüm ulusal filolojiler için geçerli olan acil bir yeniden yapılandırılma gereksinimine karşılık geldiği gösterilmiştir. Ayrıca her açıdan sınır aşımı ırasıyla öne çıkan komparatistiğin, gittikçe artan ve çeşitlenen yeni yaklaşımları araştırma alanlarına eklemleyerek kendi çatısı altında toplayabilmesi bakımından dünya çapında tüm filolojileri kapsayan bu krizi aşmada belirleyici bir rol oynayabileceğine dikkat çekilmiştir.

KAYNAKÇA:

- Aytaç, G. (2003). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yay.
- Aras, İ. & Kızıler Emer, F. (2021). “Türkiye’de Germanistik Alanında Yürütülen Karşılaştırmalı Çalışmalar.” *Kare Dergisi*, (Özel Sayı: Türkiye’de Karşılaştırmalı Edebiyat), 195-213.
- Dominquez, C.& Saussy, H.& Villanueva, D. (2022). *Karşılaştırmalı Edebiyata Giriş. Yeni Eğilimler ve Uygulamalar*, (Aytek Sever Çev.). Ankara: Doğu-Batı Yay.
- Hofmann, F. (1994). “Postmodernes” Erzählen?- Postmodernes Erzählen!, Rüsselsheim: Hofmann Ver.
- Jameson, F. (1994). *Postmodernizm Ya Da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiği*. (Nuri Plümer Çev.). İstanbul: Y.K.Y.
- Konstantinović, Z. (1991). “Über die Grenzen hinaus. Von den Möglichkeiten der Komparatistik”, *Zeitschrift für Germanistik*. 1(3), 502-509.
- Küçük, M. (2000). *Modernite Versus Postmodernite*, (Derleyenin Sunuşları). Ankara: Vadi Yay., s. 7-92.

- Lampart, F. (2013): "Geschichte der Komparatistik", *Handbuch Komparatistik, Theorien, Arbeitsfelder, Wissenspraxis*. (Hg.) R. Zymner u. A. Hölter. (s. 264, 281). Stuttgart-Weimar: J.B.Metzler Ver.
- Lyotard, J. F. (1998). "Postmoderne Dönüş". *Modernizmin Serüveni*. (Yay. Haz.) Enis Batur. (s. 20-21). İstanbul: Y.K.Y.
- Kızıler Emer, F. (2024). *Milenyumda Postmodernizm. Kavramsal Bir Tur Ve İki Postmodern Metin Okuması (Patrick Süskind)*. Ankara: Akademi Yay.
- Kızıler Emer, F. (2023). *Sınırları Aşan Bir Bilim Olarak Komparatistik Hezârfen Kanatlarında Yazınbiliminden Komparatistiğe "Büyük Tur"*. Eskişehir: Nisan Yay.
- Lützeler, P. M. (2005). *Postmoderne und Postkoloniale deutschsprachige Literatur*. Bielefeld: Aisthesis Ver.
- Öztürk, A.O. (2003): "Germanistik Bölümlerinin Kuruluş Amacı ve Gelecek Perspektifi Üzerine". *Tagungsbeiträge des VIII. Türkischen Germanistikongresses (VIII. Uluslar Arası Germanistik Kongresi, 22-23 Mayıs 2002, Sakarya)* (Hg.) M. Çakır, İ. Öztürk, C. Yıldız. (s. 81-91). Aachen: Shaker Verlag.
- Remak, H. H. (1973). "Definition und Funktion der Vergleichenden Literaturwissenschaft", *Komparatistik. Aufgaben und Methoden*. (Hg.) H. Rüdiger. (s. 11-53). Stuttgart. Berlin. Köln Mainz: Verlag W. Kohlhammer.
- Said, E. W. (2010). *Şarkiyatçılık. Batı'nın Şark Anlayışları*. (Berna Ülner Çev.). İstanbul: Metis Yay.
- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve Post-modernizm*. (Abdülbaki Güçlü Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Süselbeck, J. (2024a). "Der dröhnende Klang der Abrissbirne. Über die globale Krise der Germanistik und die Frage, was das Fach in Deutschland von den German Studies in Nordamerika lernen könnte". *Literaturkritik*, Nr. 2, Januar 2024. <https://literaturkritik.de/krise-der-germanistik,30264.html>. (Erişim tarihi: 03.06.2024).
- Süselbeck, J. (2024b). "Germanistik Öldü. Yaşasın Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları. Germanistik'in Yaşadığı Küresel Kriz ve Almanya (Yerli) Germanistik Çalışmalarının Kuzey Amerika'daki Alman Kültürü Çalışmalarından Neler Öğrenebileceği Sorusuna Dair." (Ali Osman Öztürk, Çev.). *Mesopotamia Journal of Interdisciplinary Studies*, 4 (1), 84-89.
- Strzelczyk, F. (2021). Generations- und Paradigmenwechsel in der nordamerikanischen Auslandsgermanistik / German Studies [Kuzey Amerika Yurtdışı Alman Çalışmalarında Kuşak ve Paradigma Değişimleri / Almanya Çalışmaları]. İçinde: N. Ächtler, A. Heidrich, J. F. Pérez und M. Porath (Hg.). *Generationalität, Gesellschaft, Geschichte. Schnittfelder in den deutschsprachigen Literatur- und Mediensystemen nach1945. Festschrift für Carsten Gansel*. (s. 133-152). Berlin: Verbrecher Verlag. (İçinde: Süselbeck, J. (2024b). "Germanistik Öldü. Yaşasın Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları. Germanistik'in Yaşadığı Küresel Kriz ve Almanya (Yerli) Germanistik Çalışmalarının Kuzey Amerika'daki Alman Kültürü Çalışmalarından Neler Öğrenebileceği Sorusuna Dair." (Ali Osman Öztürk, Çev.). *Mesopotamia Journal of Interdisciplinary Studies*, 4 (1), 84-89).
- Süskind, P. (1985). *Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders*. Zürich: Diogenes Ver.
- Toprak, B. (2020). *Din Arkeolojisi ve Göbekli Tepe. Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. İstanbul: Milet Nihal Yay.
- Welsch, W. (1993). *Unsere Postmoderne Moderne*. Berlin: Akademie Ver.
- Zima, Peter V (1997). *Moderne/ Postmoderne. Gesellschaft, Philosophie, Literatur*. Tübingen: Anton Francke Ver.

Welche Soft Skills müssen angehende Fremdsprachenlehrkräfte trainieren? Eine Expertenperspektive*

Which Soft Skills Do Prospective Foreign Language Teachers Need to Develop? An Expert Perspective

Doç. Dr. Bahar İŞİGÜZEL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
durulila.isiguzel@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3315-6306

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78274>

Informationen zum Artikel	Zusammenfassung
<p>Eingegangen: 10.09.2024 Akzeptiert: 19.09.2024</p> <p>Schlüsselwörter: Empathie, Fremdsprachenlehrkräfte, Kommunikationsfähigkeit, Lehrerbildung, Soft Skills.</p>	<p>Die vorliegende Forschung widmet sich der Identifikation und Priorisierung von Soft Skills, die für angehende Fremdsprachenlehrkräfte besonders wichtig sind. Neben den klassischen „Hard Skills“ wie Fachwissen wird betont, dass die alleinige Fokussierung auf diese Fähigkeiten im Lehrerberuf nicht ausreicht. Heute ist es essenziell, dass Lehrkräfte auch über Soft Skills verfügen, um ihre berufliche Leistung zu maximieren und effektive Lernumgebungen zu schaffen. Im ersten Schritt der Forschung wurden durch eine umfassende Literaturrecherche elf wichtige Soft Skills ermittelt, die für Fremdsprachenlehrkräfte relevant sein könnten. Diese Soft Skills umfassen: Kommunikationsfähigkeit, Empathie, Problemlösungsfähigkeit, Zeitmanagement, Stressmanagement, berufliche Resilienz, Präsentationsfähigkeiten, Teamarbeit, Organisations- und Planungsfähigkeiten, Motivation und Kreativität. Anschließend wurden diese Fähigkeiten in Einzelinterviews 24 Experten aus den Bereichen Fremdsprachendidaktik und Bildungswissenschaften vorgestellt, um deren Einschätzungen einzuholen. Die qualitative Auswertung der Interviews diente dazu, die Meinungen der Experten zu bewerten und eine Priorisierung der Soft Skills vorzunehmen. Nach den Ergebnissen wurden Kommunikationsfähigkeit und Empathie von den Experten als die zwei wichtigsten Soft Skills für angehende Fremdsprachenlehrkräfte genannt. Beide Fähigkeiten spielen eine zentrale Rolle, um eine erfolgreiche und verständnisvolle Interaktion mit den Lernenden zu ermöglichen. An zweiter Stelle stehen Kreativität, Motivation, Problemlösungsfähigkeiten, Präsentationsfähigkeiten sowie Stress- und Zeitmanagement. Diese Fähigkeiten tragen dazu bei, die Unterrichtsgestaltung flexibler und effektiver zu gestalten und den Herausforderungen des Lehrerberufs besser zu begegnen. Die dritte Prioritätsgruppe umfasst Teamarbeit, berufliche Resilienz sowie Organisations- und Planungsfähigkeiten. Außerdem gaben die Experten an, dass es einige Veranstaltungen gebe, die teilweise zur Entwicklung von Soft Skills geeignet seien, und dass ein klarer Bedarf an separaten Veranstaltungen zur Förderung der Soft Skills bestehe. Darüber hinaus waren sich die Experten einig, dass Soft Skills durch praktische Ansätze effektiver entwickelt werden können. Soft Skills sind notwendig, um im Schulalltag sowohl im Team als auch individuell effizient zu arbeiten und den Anforderungen des Berufs langfristig gewachsen zu sein. Die Forschung betont, dass alle identifizierten Soft Skills für die Ausbildung von Fremdsprachenlehrkräften von zentraler Bedeutung sind. Besonders die Kommunikationsfähigkeit und Empathie sollten stärker in den</p>

***Danksagung:** Diese Studie basiert auf den Daten des Projekts mit dem Titel “Inclusion of Soft Skills in the Context of Foreign Language Teacher Training in Turkey,” das durch das “TÜBİTAK 2219 International Postdoctoral Research Fellowship Program” unterstützt wird und an der Universität Ludwigsburg (Deutschland) unter dem Projektcode 1059B192201789 durchgeführt wird. /**Acknowledgments:** This study is based on the data from the project titled “Inclusion of Soft Skills in the Context of Foreign Language Teacher Training in Turkey,” which is supported by the “TÜBİTAK 2219 International Postdoctoral Research Fellowship Program” and is being conducted at Ludwigsburg University (Germany) under the project code 1059B192201789.

Fokus gerückt werden. Eine Integration dieser Soft Skills in die Lehrerbildung wird nicht nur die berufliche Entwicklung der Lehrkräfte fördern, sondern auch die Qualität des Fremdsprachenlernprozesses für die Schüler erheblich verbessern.

Article Info

Received: 10.09.2024

Accepted: 19.09.2024

Keywords: Communication skills, Empathy, Foreign language teachers, Soft skills, Teacher education

Abstract

This research focuses on identifying and prioritizing soft skills that are particularly important for aspiring foreign language teachers. In addition to traditional "hard skills" such as subject knowledge, it is emphasized that solely focusing on these skills is insufficient in the teaching profession. Today, it is essential for educators to also possess soft skills to maximize their professional performance and create effective learning environments. In the first step of the research, a comprehensive literature review identified eleven important soft skills that could be relevant for foreign language teachers. These soft skills include: communication skills, empathy, problem-solving skills, time management, stress management, professional resilience, presentation skills, teamwork, organizational and planning skills, motivation, and creativity. Subsequently, these skills were presented in individual interviews with 24 experts from the fields of foreign language didactics and educational sciences to gather their assessments. The qualitative evaluation of the interviews served to assess the experts' opinions and to prioritize the soft skills. According to the results, communication skills and empathy were identified by the experts as the two most important soft skills for prospective foreign language teachers. Both skills play a central role in enabling successful and understanding interactions with learners. The second priority includes creativity, motivation, problem-solving skills, presentation skills, as well as stress and time management. These skills contribute to making lesson planning more flexible and effective and better addressing the challenges of the teaching profession. The third priority group encompasses teamwork, professional resilience, as well as organizational and planning skills. Additionally, the experts indicated that there are some events that are partially suitable for the development of soft skills and that there is a clear need for separate events to promote soft skills. Furthermore, the experts agreed that soft skills can be more effectively developed through practical approaches. Soft skills are necessary for working efficiently both in a team and individually in the school setting and for meeting the long-term demands of the profession. The research emphasizes that all identified soft skills are of central importance for the training of foreign language teachers. Particularly, communication skills and empathy should be given more focus. Integrating these soft skills into teacher education will not only enhance the professional development of educators but also significantly improve the quality of the foreign language learning process for students.

1. EINLEITUNG

Fachwissen und pädagogisches Wissen, die in der Lehrerausbildung als „Hard Skills“ bezeichnet werden, sind die grundlegenden Fähigkeiten, die eine Person benötigt, um ihren Lehrerberuf auszuüben. Diese Fähigkeiten sind messbar und überprüfbar und werden durch greifbare Nachweise wie Diplome, Zertifikate oder Schulungsprogramme unterstützt. Es ist jedoch allgemein bekannt, dass allein grundlegende Fähigkeiten im Lehrerberuf nicht ausreichen.

Heute ist es von großer Bedeutung, dass Lehrer auch „Soft Skills“ entwickeln, um erfolgreich zu sein. Diese Fähigkeiten werden als der „Schlüssel zum Erfolg“ im Berufsleben betrachtet und gehen über technisches Wissen hinaus, indem sie emotionale und kommunikative Ebenen umfassen (Peters-Kuhlinger und John, 2022; Hansel, 2010). Das Fehlen der Entwicklung von Soft Skills auf demselben Niveau wie grundlegende Fähigkeiten kann das Ziel, beruflichen Erfolg zu erzielen, beeinträchtigen. Daher wird die angemessene Integration von Soft Skills in die Lehrerbildung einen positiven Einfluss auf die Qualität, Kompetenz und Motivation der Lehrer haben. Soft Skills sind sehr vielfältig und umfassen beispielsweise Empathie, Kommunikationsfähigkeiten, Teamarbeit, Motivation und Zeitmanagement. Besonders im Lehrerberuf ist es wichtig zu bestimmen, welche Soft Skills von Bedeutung sind und entwickelt werden müssen.

Im aktuellen Forschungsstand zu den Soft Skills von Lehrpersonen fallen besonders einige Studien auf. Diese Studien identifizieren jedoch aus der großen Palette von Soft Skills unterschiedliche Ergebnisse darüber, welche Soft Skills für Lehrende wichtig und notwendig sind.

Es gibt Studien zum allgemeinen Bedarf an Soft Skills im Lehrberuf. Zum Beispiel untersuchten Li-Tze Lee und Tien-Tse Lee (2011) Soft Skills, die für den Erfolg im Berufsleben wichtig sind, und betonten, dass angehende Lehrkräfte Soft Skills entwickeln sollten, um ihre Attraktivität zu steigern. Mozgalova et al. (2021) untersuchten die Soft Skills von Musiklehrern und hoben die Bedeutung von Kommunikation, kritischem Denken und Problemlösung hervor. Devedzic et al. (2018) identifizierten kritisches Denken, Problemlösung, Führung, Kommunikation und Zusammenarbeit als zentrale Soft Skills in der Bildung.

Müller et al. (2008) betonten die Rolle der Lehrermotivation, während Rongraung et al. (2014) wesentliche Soft Skills wie Kommunikation, Teamarbeit und Ethik zusammenfassten. Tang et al. (2015) stellten fest, dass Teamarbeit und Kommunikation die wichtigsten Soft Skills für Berufsanfänger sind. Studien von Russell et al. (2005) und Robles (2012) hoben ebenfalls ähnliche Fähigkeiten wie Teamarbeit, Kommunikation und zwischenmenschliche Fähigkeiten hervor.

Noah und Aziz (2020) fanden heraus, dass TESL-Programme kritisches Denken und berufliche Ethik effektiv fördern, während Tang (2020) Teamarbeit und Kommunikation als entscheidend für Dozenten hervorhob. Azeem und Nazir (2008) untersuchten das Burnout von Lehrkräften und stellte einen Zusammenhang zwischen Stress und negativen Lehrfolgen her. Auch Buschmann und Gamsjäger (1999) untersuchten schon vorher die Determinanten des Lehrerburnouts.

Weitere Studien, wie die von Manchini et al. (2022), Escolà-Gascón und Gallifa (2022) und Al-Sa'adi et al. (2023) entwickelten Werkzeuge zur Messung von Soft Skills und identifizierten Kommunikation, Teamarbeit und Problemlösung als Schlüsselkompetenzen. Schließlich betonte Hatties Meta-Analyse die Bedeutung der Lehrer-Schüler-Beziehung, Motivation und klarer Kommunikation gegenüber Fachwissen als entscheidende Faktoren für den Lehrererfolg (Hattie, 2009).

Insbesondere im Bereich des Fremdsprachenunterrichts ist es wahrscheinlich, dass Fremdsprachenlehrer mehrere bzw. verschiedene Soft Skills benötigen. Dies liegt daran, dass Fremdsprachenlehrer nicht nur für spezifische Altersgruppen ausgebildet werden, sondern für eine breite Palette von Lernenden. Es kommen auch andere Kulturen mit der Fremdsprache in den Unterricht, was von den Lehrkräften ein hohes Maß an interkultureller Kompetenz und Empathie erfordert. Zudem müssen Fremdsprachenlehrer flexibel auf unterschiedliche Lernstile und Sprachkenntnisse ihrer Schüler eingehen können, um den Lernprozess individuell zu fördern. Kommunikationsfähigkeit, Kreativität und die Fähigkeit, motivierende und inklusive Lernumgebungen zu schaffen, sind daher unerlässlich.

In diesem Kontext ermöglicht das Vorhandensein von Soft Skills den Fremdsprachenlehrern, eine effektivere und verständnisvollere Kommunikation mit ihren Lernenden aufzubauen. Die Entwicklung dieser Fähigkeiten wird nicht nur ihnen selbst zugutekommen, sondern auch sicherstellen, dass ihre Lernenden den maximalen Nutzen aus dem Fremdsprachenlernprozess ziehen.

2. ZIEL DER FORSCHUNG

Diese Forschung basiert auf einem Teil der erhaltenen Daten des Projekts „Inclusion of Soft Skills in the Context of Foreign Language Teacher Training in Turkey“, das durch das „TÜBİTAK 2219 International Postdoctoral Research Fellowship Program“ unterstützt wird. Die vorliegende Forschung zielt darauf ab, die spezifischen Soft Skills zu identifizieren und sie den Experten zur Bewertung vorzulegen, die für Fremdsprachenlehrer erforderlich sein könnten.

Das Verständnis der einzigartigen Bedürfnisse jedes Lehrbereichs im Detail ist essenziell. In diesem Sinne kann der Fremdsprachenlehrprozess andere Fähigkeiten und Kenntnisse im Vergleich zu anderen Lehrfeldern erfordern. Durch das Erreichen dieses Ziels soll die allgemeine Qualität und Effektivität der Lehrerbildung im Bereich Fremdsprachen verbessert werden, was letztlich zur beruflichen Entwicklung der Lehrkräfte und zur Verbesserung der Lernergebnisse der Schüler beiträgt.

3. METHODE

Im ersten Schritt der Forschung war es wichtig, die Literatur zu überprüfen, um die Soft Skills zu identifizieren, die für Fremdsprachenlehrer notwendig sein könnten. Im zweiten Schritt wurden

Rückmeldungen von Experten zu diesen Soft Skills eingeholt. Zu diesem Zweck wurden qualitative Forschungsmethoden wie Dokumentenanalyse und Einzelinterviews eingesetzt. Die Audiodaten aus den Interviews mit den Experten wurden mit MAXQDA 2024 transkribiert, und die erforderlichen Übersetzungen vorgenommen. Anschließend wurden die Audiodaten gemäß den Prinzipien der qualitativen Inhaltsanalyse ausgewertet.

3.1. Forschungsgruppe

Die Expertinnen und Experten in den Bereichen Englisch als Fremdsprache, Deutsch als Fremdsprache und Erziehungswissenschaften (N: 24; 100%) bestanden aus 11 (46%) Frauen und 13 (54%) Männern, davon 10 (42%) aus Deutschland und 14 (58%) aus der Türkei. Ihre Fachgebiete verteilten sich wie folgt: 11 (46%) in Englisch als Fremdsprache, 8 (33%) in Deutsch als Fremdsprache und 5 (21%) in Erziehungswissenschaften.

3.2. Forschungsablauf

Zuerst wurde eine umfassende Überprüfung des aktuellen Stands der Soft Skills für den Lehrberuf in der Forschungsliteratur durchgeführt. Basierend auf dieser Überprüfung wurde eine detaillierte Dokumentenanalyse durchgeführt, um die relevanten Soft Skills für Lehrkräfte zu identifizieren.

Nach dieser Analyse wurden 11 Soft Skills als Prioritäten für den Lehrberuf identifiziert. Diese Soft Skills sind: Kommunikationsfähigkeit, Empathie, Problemlösungsfähigkeit, Zeitmanagement, Stressmanagement, Berufliche Resilienz, Präsentationsfähigkeit, Teamarbeit, Organisations- und Planungsfähigkeit, Motivation, Kreativität.

Anschließend wurden Einzelinterviews mit Expertinnen und Experten aus Deutschland und der Türkei durchgeführt, die in den Bereichen Englisch als Fremdsprache, Deutsch als Fremdsprache und Erziehungswissenschaften tätig sind (N: 24). Ein Einzelinterview wird definiert als ein Gespräch, bei dem eine Person eine andere befragt, um Informationen zu erhalten (Işık und Semerci, 2019: 53).

Im Kontext von Soft Skills für den Fremdsprachenlehrberuf wurden sieben Fragen während der Einzelinterviews den Expertinnen und Experten gestellt, die im folgenden Abschnitt 3.3. zur Analyse und zu den Ergebnissen gesehen werden können.

3.3. Analyse und Ergebnisse

3.3.1. Analyse der Einzelinterviews - Frage 1:

Zusätzlich zu den grundlegenden Fähigkeiten (Hard Skills) ist es im Lehrberuf auch wichtig, soziale Fähigkeiten (Soft Skills) zu entwickeln. Hier ist eine Liste von Soft Skills, die laut Forschungsliteratur zu Soft Skills als besonders wichtig für Lehrkräfte gelten: Soft Skills: Kommunikationsfähigkeit, Empathie, Problemlösungsfähigkeit, Zeitmanagement, Stressmanagement, Berufliche Resilienz, Präsentationsfähigkeit, Teamarbeit, Organisations- und Planungsfähigkeit, Motivation und Kreativität.

Welche der aufgelisteten Soft Skills würden Ihnen als erste als notwendig für den Lehrberuf einfallen? Warum?

Tabelle 1. Soft Skills, die als notwendig für den Lehrberuf gelten

Soft Skills	Frequenz (F)
<i>Kommunikationsfähigkeit</i>	21
<i>Empathie</i>	10
<i>Motivation</i>	6
<i>Kreativität</i>	6
Problemlösungsfähigkeit	4
Zeitmanagement	3
Organisations- und Planungsfähigkeit	3
Präsentationsfähigkeit	2
Teamarbeit	2
Stressmanagement,	0
Berufliche Resilienz	0

In Tabelle 1 ist die von den Experten als am notwendigsten für den Lehrberuf identifizierte Soft Skill die Kommunikationsfähigkeit (F: 21). Empathie wird als zweitwichtigste Fähigkeit für den Lehrberuf angesehen (F: 10). Es folgen die Soft Skills Motivation und Kreativität (F: 6).

Problemlösungsfähigkeit (F: 4), Zeitmanagement sowie Organisations- und Planungsfähigkeit (F: 3) sowie Präsentationsfähigkeit und Teamarbeit (F: 2) wurden ebenfalls von den Experten als notwendig identifiziert.

Stressmanagement und berufliche Resilienz wurden von den Experten nicht als die notwendigsten Soft Skills für den Lehrberuf betrachtet.

Einige Expertenmeinungen zu Soft Skills sind:

• Kommunikationsfähigkeit:

E1: „Kommunikationsfähigkeiten. Egal wie qualifiziert ein Lehrer ist, wenn seine Kommunikationsfähigkeiten schwach sind, wirkt sich das negativ auf den Unterricht aus. Schlechte Kommunikation führt in erster Linie dazu, dass die Schüler das Interesse am Lehrer und am Fach verlieren, demotiviert werden und der akademische Erfolg beeinträchtigt wird.“

E13: „Kommunikationsfähigkeiten, weil der Lehrberuf erfordert, dass Lehrer mit anderen interagieren. Das bedeutet hauptsächlich Schüler, umfasst aber auch die Schulverwaltung, Eltern, Unterstützungspersonal, das Schulumfeld und die Gesellschaft. Kommunikationsfähigkeiten sind daher ein unverzichtbares Kriterium.“

E20: „Kommunikationsfähigkeiten. Gute Kommunikationsfähigkeiten sind wichtig, damit die Schüler den Unterricht verstehen können. Ich sehe das als die Hauptaufgabe des Lehrers.“

E24: „Kommunikation, weil das der Kern des Lehrens ist.“

• Empathie, Motivation und Kreativität

E8: „Mit Empathie sieht der Lehrer sich selbst und versucht, seinen Unterricht zu verbessern.“

E2: „Ich würde Motivation sagen, denn ohne Motivation können die anderen Dinge nicht erwartet werden.“

E10: „Motivation beeinflusst die Einstellung zum Beruf und die Art und Weise, wie er ausgeübt wird; motivierte Lehrer sind effizienter in ihrem Unterricht.“

E10: „Kreativität: Die Art und Weise, wie Fächer unterrichtet werden, ist wichtig, um den Schülern den Unterricht schmackhaft zu machen.“

• Problemlösungsfähigkeiten, Organisations- und Planungsfähigkeiten, Zeitmanagement, Präsentationsfähigkeiten und Teamarbeit

E22: „Ich denke, Problemlösungs- sowie Organisations- und Planungsfähigkeiten sind der entscheidende Punkt, der darüber entscheidet, ob eine Unterrichtsstunde gut oder schlecht läuft.“

E10: „Zeitmanagement: besonders wichtig als Fähigkeit bei der Planung von Unterrichtsstunden.“

E5: „Präsentationsfähigkeiten sind notwendig, um zu bewerten, wie man den Unterrichtsinhalt am effektivsten an die Schüler vermittelt.“

E23: „Der Lehrer braucht Teamarbeit für die Zusammenarbeit mit Kollegen und Schülern, daher ist das gemeinsame Arbeiten unerlässlich.“

3.3.2. Analyse der Einzelinterviews - Frage 2:

Wenn Sie die Soft Skills nach ihrer Wichtigkeit für den Lehrberuf priorisieren müssten, welche würden Sie an die erste, zweite und dritte Stelle setzen?

Tabelle 2. Rangfolge der Soft Skills nach Wichtigkeit für den Lehrberuf

Soft Skills	Erst-Rang (F)	Zweit-Rang (F)	Dritt-Rang (F)	Gesamt (F)
<i>Kommunikationsfähigkeit</i>	17	2	2	21
<i>Empathie</i>	6	4	0	10
<i>Organisations- und Planungsfähigkeit</i>	0	7	3	10
Motivation	2	1	6	9
Problemlösungsfähigkeit	0	6	3	9
Kreativität	1	1	3	5
Berufliche Resilienz	0	0	4	4
Zeitmanagement	0	1	1	2
Präsentationsfähigkeit	0	1	1	2
Stressmanagement	0	1	0	1
Teamarbeit	0	0	0	0

In der Tabelle 2 priorisieren die Experten die Kommunikationsfähigkeiten auf dem ersten, zweiten und dritten Rang (F: 21). Empathie und Organisations- und Planungsfähigkeiten (F: 10) haben ebenfalls eine hohe Priorität nach den Kommunikationsfähigkeiten, gefolgt von Motivation und Problemlösungsfähigkeiten (F: 9).

Kreativität (F: 5) und berufliche Resilienz (F: 4) haben eine mittlere Priorität. Zeitmanagement (F: 2), Präsentationsfähigkeiten (F: 2) und Stressmanagement (F: 1) wurden von den Experten am wenigsten priorisiert. Teamarbeit wurde von keinem der Experten unter den drei wichtigsten Rängen eingestuft.

3.3.3. Analyse der Einzelinterviews - Frage 3:

Könnten Sie Ihre Meinung dazu teilen, welche Soft Skills speziell in Lehrerausbildungsprogrammen berücksichtigt werden sollten und warum? Warum sind die von Ihnen ausgewählten Soft Skills für den Lehrberuf wichtig?

Die Audiodaten zu dieser Frage wurden in ein Kodierungssystem (MAXQDA 2024) überführt und anschließend wie folgt kategorisiert:

Tabelle 3. Soft Skills Kategorien und Frequenzen

Soft Skills - Kategorien	Frequenz (F)	Prozentanteil (%)
<i>Kommunikationsfähigkeit</i>	12	37.6
<i>Empathie</i>	5	15.7
<i>Problemlösungsfähigkeit</i>	3	9.4
<i>Präsentationsfähigkeit</i>	3	9.4
Motivation	2	6.2
Kreativität	2	6.2
Berufliche Resilienz	2	6.2
Organisations- und Planungsfähigkeit	1	3.1
Zeitmanagement	1	3.1
Teamarbeit	1	3.1
Stressmanagement	X	X
Gesamtfrequenz der Code	32	100

Tabelle 3 zeigt die von den Experten identifizierten Soft Skills-Kategorien, die speziell in Lehrerausbildungsprogrammen enthalten sein sollten, sowie deren Bedeutung für den Lehrberuf. Insgesamt wurden 32 Themen-Codes identifiziert.

Unter den 10 Soft Skills wurden die Kommunikationsfähigkeiten (F:12) als die wichtigsten identifiziert und sollten in Lehrerausbildungsprogrammen enthalten sein. Darauf folgen Empathie (F:5), Problemlösungsfähigkeiten (F:3) und Präsentationsfähigkeiten (F:3). Auch Motivation (F:2), Kreativität (F:2) und berufliche Resilienz (F:2) wurden hervorgehoben.

Weniger häufig genannt wurden Organisations- und Planungsfähigkeiten (F:1), Zeitmanagement (F:1) und Teamarbeit (F:1). Stressmanagement wurde von den Experten nicht als wichtig erachtet, daher ergab sich in der Inhaltsanalyse kein Code oder Themenbereich.

Tabelle 4 zeigt die Themen innerhalb jeder Soft Skills-Kategorie und deren Häufigkeit.

Tabelle 4. Soft Skills - Kategorien und Themen

Soft Skills - Kategorien und Themen	Frequenz
<i>Kommunikationsfähigkeit</i>	
Starke Lehrer-Schüler- und Arbeitsbeziehungen	2
Gesunde Kommunikation	2
Schaffung von Kommunikationskanälen	2
Starke, effektive und vielseitige Kommunikation	2
Schülererfolg und Unterrichtseffizienz	3
Zentrales Soft Skill und sehr wichtig	1
<i>Empathie</i>	
Schüler richtig verstehen	1
Erfolg und Misserfolg korrekt verstehen	1
Schülerzentrierter Ansatz	1
Emotionale Bewusstheit im Klassenzimmer	1
Zentrales Soft Skill	1
<i>Problemlösungsfähigkeit</i>	
Problemlösung kennen/lehren	1
Unterschiede der Schüler	1
Konstruktive Lösungen	1
<i>Präsentationsfähigkeit</i>	
Effiziente Unterrichtsgestaltung	1
Moderne Präsentationstechnologie	1
Grundlegende Fähigkeit	1
<i>Motivation</i>	
Umgang mit Schwierigkeiten	1
Liebe zum Beruf / Leidenschaftlicher Lehrer	1
<i>Kreativität</i>	
Positive Auswirkungen	1
Effiziente Unterrichtsgestaltung	1
<i>Berufliche Resilienz</i>	
Gesunder Lehrer	1
Erwartung beruflicher Resilienz	1
<i>Organisations- und Planungsfähigkeit</i>	
Intensive Planungs- und Managementfähigkeiten	1
<i>Zeitmanagement</i>	
Gesundheit im Beruf erhalten	1
<i>Teamarbeit</i>	
Große Unterstützung im Unterricht	1
<i>Stressmanagement</i>	
---	X

Gesamtfrequenz der Code	32
-------------------------	----

Einige Expertenmeinungen zu den Soft Skills, die speziell in Lehrerausbildungsprogramme aufgenommen werden sollten, sowie deren Bedeutung für den Lehrberuf, sind wie folgt:

- *Kommunikationsfähigkeit:*

E1: „Ich glaube, dass die Qualität der Bildung sinken wird, wenn die Lehrer-Schüler-Beziehung nicht auf einer soliden Grundlage beruht. Daher ist es unerlässlich, dass Lehrer über hohe Kommunikationsfähigkeiten verfügen.“

E3: „Lehrer ohne Kommunikationsfähigkeiten können keinen Kommunikationskanal aufbauen. Ohne eine etablierte Kommunikation bleibt alles unvollständig.“

E4: „Der Lehrberuf kann effizient auf der Grundlage gesunder Kommunikation durchgeführt werden. Eine ordnungsgemäße Kommunikation mit den Schülern zu schaffen, erhöht den Schülererfolg und die Unterrichtseffektivität.“

E5: „Ein idealer Lehrer sollte in erster Linie starke, effektive und vielseitige Kommunikationsfähigkeiten besitzen, damit dies den Ablauf des Unterrichts und die Schritte des Lernens, Lehrens, Bewertens und Beurteilens positiv beeinflusst.“

E6: „Der Lehrberuf ist eine „Kunst der Menschenerziehung“ [...] es ist zweifellos klar, dass gesunde Kommunikation das wichtigste Element in diesem Prozess ist.“

E12: „Lehrer müssen ständig mit ihrer Umgebung, der Schule, den Schülern, den Eltern und der Gesellschaft in Kommunikation stehen.“

E14: „Für den Lehrberuf ist es wichtig, dass sowohl die Vermittlung von Inhalten als auch die Lernumgebung sozial und interaktiv sind.“

E19: „Kommunikationsfähigkeiten sind die Kernkompetenzen der dialogischen Fähigkeiten und meiner Meinung nach ein sehr zentrales Soft Skill.“

E20: „Kommunikationsfähigkeiten sind für den Lehrberuf von großer Bedeutung.“

- *Empathie:*

E4: „Empathie ist unerlässlich, um Schüler zu verstehen, die mit ihren individuellen Unterschieden eine Einheit im Klassenzimmer bilden. Es ist möglich, Schülererfolg oder -misserfolg korrekt zu verstehen, indem man Empathie aufbaut.“

E5: „Lehrer müssen ein tiefes Verständnis für das Alter, die psychologischen, entwicklungsbezogenen und sozioökonomischen Bedingungen ihrer Zielgruppe haben. Inhalte oder Aktivitäten zu planen, ohne diese Aspekte zu kennen, bedeutet, den Schüler zu ignorieren. Ein Ansatz, der nicht schülerzentriert ist, kann keinen effizienten Bildungsprozess erwarten.“

E12: „Ohne Empathie ist es schwierig, Schüler zu verstehen.“

E13: „Lehrer sollten insbesondere emotionale Bewusstheit im Klassenzimmer haben.“

E19: „Empathie ist eine Kernkompetenz und meiner Ansicht nach ein sehr zentrales Soft Skill.“

- *Problemlösungsfähigkeit:*

E7: „Die Situation und die Eigenschaften jedes Kindes sind unterschiedlich; manchmal ist eine sofortige Lösung erforderlich.“

E13: „Probleme sind ständig um uns herum präsent. Das Klassenzimmer ist der Ort, an dem diese Probleme am deutlichsten werden. Daher sollte ein Lehrer nicht nur wissen, wie man Probleme löst, sondern auch jemand sein, der Problemlösungsfähigkeiten lehrt.“

E23: „Wenn für jedes Kind konstruktive Lösungen entwickelt würden, wäre dies für die Kinder von Vorteil und eine große Unterstützung für die Lehrer.“

- *Präsentationsfähigkeit:*

E11: „Wenn ein Lehrer die Fähigkeit hat, effektive Präsentationen zu halten, kann er seinen Unterricht effizienter gestalten.“

E24: „Präsentationen sind nicht mehr zeitgemäß.“

E15: „Ohne diese Fähigkeit kann ein Lehrer gar nicht arbeiten; sie ist grundlegend.“

- *Motivation:*

E4: „Motivation ist notwendig, um im Beruf zu bleiben, Schritte im Angesicht jeder Schwierigkeit und widriger Bedingungen zu unternehmen oder gute Praktiken aufrechtzuerhalten (Kontinuität).“

E5: „Ein Lehrer muss leidenschaftlich für seinen Beruf sein. Die Motivation eines leidenschaftlichen Lehrers steigt. Ein Lehrer mit hoher Motivation zeigt großes Interesse, Einstellungen und Liebe für seinen Beruf, seine Schule und seine Schüler.“

- *Kreativität:*

E8: „Kreative Lehrer im Unterricht sorgen für effizienteren Fortschritt... finden konstruktive Lösungen für Probleme. Sie beheben Mängel, die im Klassenzimmer auftreten... Sie haben ständig den Gedanken, es besser machen zu können. Nach einer Weile wird Kreativität zu einem Verhalten des Lehrers und erzeugt unbewusst kreative Gedanken.“

E10: „Kreativität in die Lehrerausbildung einzubeziehen, wäre von Vorteil.“

- *Berufliche Resilienz:*

E13: „Der Lehrberuf ist aktiv, intensiv und erfordert aus all den oben genannten Gründen erhebliche Anstrengungen. Daher wird von Lehrern auch erwartet, dass sie belastbar sind.“

E18: „Resilienz – um die Gesundheit im Beruf auch während der Ausbildung zu erhalten.“

- *Organisations- und Planungsfähigkeit:*

E13: „Der Lehrberuf erfordert intensive Planungs- und Managementfähigkeiten. Von der Verwaltung von Klassenzimmerprozessen bis zur Planung von Unterrichtseinheiten spiegelt jeder Aspekt diese Fähigkeit wider.“

- *Zeitmanagement:*

E18: „Zeitmanagement – um die Gesundheit im Beruf auch während der Ausbildung zu erhalten.“

- *Teamarbeit:*

E23: „Wenn man lernt, besser im Team zu arbeiten, wäre das ein Vorteil für die Kinder und eine große Unterstützung für die Lehrer.“

3.3.4. Analyse der Einzelinterviews - Frage 4:

Welche Veranstaltungen oder Kurse in Ihrem Fachbereich sind effektiv für die Entwicklung von Soft Skills? Gibt es spezielle Kurse oder Veranstaltungen, die zur Entwicklung dieser Soft Skills beitragen?

Tabelle 5. Kurse oder Veranstaltungen, die Soft Skills fördern

Experte	Meinung	Ergebnis
E1	Soweit ich weiß, gibt es keine spezifischen Veranstaltungen zur Verbesserung der Kommunikationsfähigkeiten.	X
E2	Obwohl es keine direkten Veranstaltungen für einige der oben genannten Soft Skills gibt, tragen einige Veranstaltungen dazu bei. Zum Beispiel hilft das Lehrpraktikum bei der Vorbereitung von Präsentationen, Materialgestaltungsveranstaltungen fördern die Kreativität, und Sprechkurse verbessern die Kommunikationsfähigkeiten.	✓ Präsentationsvorbereitung im Lehrpraktikum, Kreativität in Materialgestaltung, Kommunikationsfähigkeiten in Sprechkursen
E3	Keine	X
E4	Verbale Kommunikationsfähigkeiten, Drama im Sprachunterricht (Wahlfach im 2. Jahr), Individuelle Unterschiede im Sprachenlernen (Wahlfach im 4. Jahr) (Pflichtkurs im 1. Jahr)	✓
E5	Es gibt wahrscheinlich einige Allgemeinwissenskurse, aber ich habe keine Ahnung.	?
E6	-	-
E7	Leider haben wir diese Kurse nicht. Wenn wir sie hätten, könnten sie Teil der Wahlpflichtkurse sein.	X, könnten Teil der Wahlpflichtkurse sein
E8	-	-
E9	Keine	X
E10	Veranstaltungen wie "Fremdsprachenunterricht für Kinder", "Entwicklung von Kursinhalten im Deutschunterricht", "Unterrichtstechniken für Deutsch" und "Drama im Deutschunterricht" können in dieser Hinsicht nützlich sein.	✓
E11	Unsere Programme beinhalten Veranstaltungen wie "Klassenzimmermanagement" oder "Lehrpraktikum". Diese Veranstaltungen entwickeln die oben genannten Fähigkeiten. Zusätzliche Kurse, die diese Fähigkeiten weiter intensivieren können, wären jedoch vorteilhaft.	✓ Klassenzimmermanagement oder Lehrpraktikum. Zusätzliche Veranstaltungen könnten diese Fähigkeiten intensivieren.
E12	-	-
E13	Allgemein kann ich sagen, dass einige Veranstaltungen, die unter die Verantwortung des Fachbereichs fallen, wie einige Einheiten im Klassenzimmermanagement-Kurs und eine Einheit in der Veranstaltungen zum türkischen Bildungssystem und Schulmanagement, zu diesen	✓ Klassenzimmermanagement, eine Einheit in der Veranstaltungen zum türkischen Bildungssystem

	Fähigkeiten beitragen. Allerdings gibt es meines Erachtens keinen eigenständigen Kurs, der speziell auf die Vermittlung dieser Fähigkeiten abzielt.	und Schulmanagement
E14	Themen wie Motivation und Zeitmanagement werden im Klassenzimmermanagement behandelt, und Präsentationsfähigkeiten werden im Kurs "Prinzipien und Methoden des Unterrichts" behandelt.	✓ Motivation und Zeitmanagement im Klassenzimmermanagement-Kurs, Präsentationsfähigkeiten im "Prinzipien und Methoden des Unterrichts".
E15	Wahrscheinlich wird das in allen Veranstaltungen besprochen. Es wird jedoch explizit in den begleitenden Seminaren und Klassenbesuchen während des Praktikums erwähnt.	? Wahrscheinlich in allen Veranstaltungen besprochen, ✓ in begleitenden Seminaren und Klassenbesuchen während des Praktikums
E16	-	-
E17	Theaterpädagogik-Angebote, Stimmtraining, jedes Didaktikseminar und Gesprächsanalyse.	✓
E18	Alle Kurse, die mehr Freiraum bieten, wie Projektarbeit.	✓ Projektarbeit
E19	Ja, ich denke, z.B. zum Thema Kreativität.	? Ja, ich denke schon
E20	Mir ist keine Veranstaltungen bekannt.	X Mir ist keine Veranstaltungen bekannt
E21	"Sprache in der Klassenrauminteraktion" eignet sich zur Schulung von Lehrern in effektiver Kommunikation im Englischunterricht.	✓
E22	Jedes Seminar, in dem die Studierenden nicht nur zuhören, sondern auch praktische Aktivitäten durchführen.	✓ Jedes Seminar, in praktischen Aktivitäten.
E23	Präsentationsfähigkeiten werden in vielen Veranstaltungen geübt, jedoch nicht ausreichend. Organisations- und Planungsfähigkeiten werden in pädagogischen und begleitenden Seminaren gelehrt. Empathie wird in Linguistik II: Bilingualismus (Wahlfach) sowie Problemlösungsfähigkeiten und Motivation gefördert.	✓ Präsentationsfähigkeiten in vielen Veranstaltungen, Organisations- und Planungsfähigkeiten in pädagogischen und begleitenden Seminaren. Empathie, Problemlösungsfähigkeiten und Motivation in Linguistik II: Bilingualismus (Wahlfach).
E24	-	✓

(✓: vorhanden; X: nicht vorhanden; -: keine Angabe; ?: unsicher)

Tabelle 5 zeigt die Ergebnisse der Experten zur Frage, welche Veranstaltungen oder Kurse in Ihrem Fachbereich zur Entwicklung von Soft Skills beitragen und ob es spezifische Kurse oder Wahlveranstaltungen gibt, die die Entwicklung dieser Soft Skills fördern. Experten nannten einige Kurse (✓: vorhanden - F: 12), die inhaltlich teilweise geeignet sind. Einige Experten gaben ausdrücklich an, dass solche Kurse überhaupt nicht verfügbar sind (X: nicht vorhanden - F: 6). Einige Experten sind sich unsicher, ob solche Kurse existieren (? : unsicher - F: 3). Und einige haben keine Angabe zu dieser Frage gemacht (-: keine Angabe - F: 6).

3.3.5. Analyse der Einzelinterviews - Frage 5:

Wenn Sie sich die in der Liste aufgeführten Soft Skills ansehen, welche sollten Ihrer Meinung nach spezifisch in einem separaten Kurs, Seminar, einer Veranstaltung usw. unterrichtet werden? Warum?

Tabelle 6. Soft Skills – Separat vermittelt

Soft Skills	Frequenz	Rangfolge
<i>Kommunikationsfähigkeit</i>	13	1
<i>Stressmanagement</i>	5	2
<i>Zeitmanagement</i>	4	3
<i>Problemlösungsfähigkeit</i>	4	
<i>Kreativität</i>	4	
<i>Präsentationsfähigkeit</i>	4	
Empathie	3	4
Organisations- und Planungsfähigkeit	2	5
Motivation	1	6
Berufliche Resilienz	1	
Teamarbeit	0	X

In Tabelle 6 ist zu sehen, dass die Expertinnen und Experten die Fähigkeiten wie folgt eingestuft haben: Kommunikationsfähigkeit (Rang 1), Stressmanagement (Rang 2) sowie Zeitmanagement, Problemlösungsfähigkeit, Kreativität und Präsentationsfähigkeit (alle Rang 3). Laut den Expertinnen und Experten sollten diese hoch eingestuften Fähigkeiten spezifisch in separaten Kursen, Seminaren und Veranstaltungen unterrichtet werden.

3.3.6. Analyse der Einzelinterviews - Frage 6:

Wäre theoretisches Wissen ausreichend für die Entwicklung der von Ihnen ausgewählten Soft Skills? Oder würden Sie es bevorzugen, diese Fähigkeiten durch praxisorientierte Veranstaltungen oder Seminare, die mit theoretischem Wissen kombiniert sind, zu vermitteln?

Welche Soft Skills können Ihrer Meinung nach nur durch theoretische Ausbildung erlernt werden? Für welche Fähigkeiten würden Sie praxisorientierte oder theoretisch kombinierte Veranstaltungen oder Seminare bevorzugen?

Tabelle 7. Soft Skills - Praxisorientierte oder theoretische Seminare

Soft Skills	Praxisorientierte (F)	Theoretische (F)
Kommunikationsfähigkeit	10	2
Berufliche Resilienz	10	1
Organisations - und Planungsfähigkeit	10	1
Problemlösungsfähigkeit	10	1
Empathie	9	2
Kreativität	9	1
Präsentationsfähigkeit	9	0
Teamarbeit	9	0
Zeitmanagement	8	2
Motivation	8	3
Stressmanagement	8	3

Tabelle 7 zeigt, dass die Experten der Meinung sind, dass alle Soft Skills eher durch praxisorientierte Veranstaltungen oder Seminare als durch theoretisches Wissen entwickelt werden sollten.

3.3.7. Analyse der Einzelinterviews - Frage 7:

Welche der in der Liste aufgeführten Soft Skills sollten Ihrer Meinung nach Ihre Studierenden als Lehrkräfte besitzen? Gibt es Soft Skills auf dieser Liste, die Ihre Studierenden Ihrer Meinung nach verbessern müssen, um in ihrem Beruf und Leben erfolgreich zu sein?

Tabelle 8. Soft Skills - Vorhandene und zu verbessernde Fähigkeiten der Studierenden

Soft Skills	Vorhandene Fähigkeiten (F)	Zu verbessernde Fähigkeiten (F)	Zu verbessernde Fähigkeiten - Rang (F)
<i>Empathie</i>	2	12	1
<i>Kommunikationsfähigkeit</i>	0	10	2
<i>Zeitmanagement</i>	1	10	2
<i>Berufliche Resilienz</i>	0	10	2
<i>Stressmanagement</i>	1	9	3
<i>Teamarbeit</i>	3	9	3
<i>Kreativität</i>	3	9	3
<i>Motivation</i>	3	9	3
Organisations- und Planungsfähigkeit	2	8	4
Präsentationsfähigkeit	4	7	5
Problemlösungsfähigkeit	2	7	5

Tabelle 8 zeigt, dass die Experten die Soft Skills, die sie für die Studierenden zur Verbesserung für den beruflichen und privaten Erfolg als notwendig erachten, wie folgt eingestuft haben: Empathie steht an erster Stelle, gefolgt von Kommunikationsfähigkeit. Zeitmanagement und berufliche Resilienz teilen sich den zweiten Rang. Stressmanagement, Teamarbeit, Kreativität und Motivation sind alle auf dem dritten Rang.

4. FAZIT

Diese Forschung zielte darauf ab, die spezifischen Soft Skills zu identifizieren, die für angehende Fremdsprachenlehrkräfte besonders wichtig sein könnten. Die festgestellten Fähigkeiten wurden anschließend Experten der Fremdsprachendidaktik und Bildungswissenschaften präsentiert, um deren Feedback und Einschätzungen einzuholen. In Einzelinterviews wurden die Experten zu sieben Fragen befragt, deren Antworten mithilfe eines qualitativen Analyseprogramms umfassend ausgewertet wurden. Die Ergebnisse lassen sich wie folgt zusammenfassen:

Auf die Frage, „Welche Soft Skills halten Sie für den Lehrberuf am notwendigsten?“, deutet die Analyse darauf hin, dass Kommunikationsfähigkeit und Empathie von den Experten als die wichtigsten Fähigkeiten für den Lehrberuf genannt wurden. Darauf folgen Motivation und Kreativität als weitere essenzielle Soft Skills (Frage 1).

In Bezug auf die Priorisierung von Soft Skills für den Lehrberuf, welche an erster, zweiter und dritter Stelle stehen, zeigen die Ergebnisse, dass Kommunikationsfähigkeit und Empathie die höchsten Prioritäten genießen, während Organisations- und Planungsfähigkeiten an dritter Stelle stehen (Frage 2).

Die Experten kamen überein, dass die Soft Skills, die spezifisch in Lehrerbildungsprogrammen unterrichtet und gefördert werden sollten, insbesondere Kommunikationsfähigkeit, Empathie, Problemlösungsfähigkeiten und Präsentationsfähigkeiten umfassen. Sie sprachen sich jedoch auch für eine breitere Förderung verschiedener Soft Skills aus (Frage 3).

Bezüglich der Frage, „Welche Veranstaltungen oder Kurse in Ihrem Fachbereich tragen zur Entwicklung von Soft Skills bei? Gibt es spezifische Kurse oder Wahlfächer, die zur Entwicklung dieser Fähigkeiten beitragen?“, deutet die Analyse darauf hin, dass einige Kurse teilweise geeignet sind. Einige Experten gaben jedoch an, dass solche Kurse gar nicht angeboten werden. Es besteht ein klarer Bedarf an separaten Kursen oder Veranstaltungen zur gezielten Förderung dieser Soft Skills (Frage 4).

Die Experten identifizierten zudem die Soft Skills, die spezifisch durch separate Kurse, Seminare oder Veranstaltungen gefördert werden sollten. An erster Stelle stand Kommunikationsfähigkeit, gefolgt von Stressmanagement. An dritter Stelle folgen Zeitmanagement, Problemlösungsfähigkeiten, Kreativität und Präsentationsfähigkeiten (Frage 5).

Hinsichtlich der Frage, ob theoretisches Wissen ausreicht oder ob praktische Veranstaltungen und Seminare bevorzugt würden, wurde von den Experten betont, dass alle Soft Skills eher durch praxisorientierte Veranstaltungen als durch theoretische Inhalte entwickelt werden sollten. Aus diesem Grund sollten alle Kursentwürfe stärker auf praktische Ansätze fokussiert werden, wobei rein theoretische Inhalte vermieden werden sollten (Frage 6).

Schließlich glaubten die Experten, dass Studierende in Fremdsprachenlehrprogrammen besonders an ihrer Empathie arbeiten sollten, gefolgt von Kommunikationsfähigkeit, Zeitmanagement und beruflicher Resilienz. Darüber hinaus sollten Stressmanagement, Teamarbeit, Kreativität und Motivation weiterentwickelt werden, um sowohl im Berufsleben als auch im Alltag erfolgreich zu sein (Frage 7).

Zusammenfassend zeigen die Ergebnisse, dass alle aus der Forschungsliteratur festgestellten Soft Skills (Kommunikationsfähigkeit, Empathie, Problemlösungsfähigkeit, Zeitmanagement, Stressmanagement, berufliche Resilienz, Präsentationsfähigkeit, Teamarbeit, Organisations- und Planungsfähigkeit, Motivation und Kreativität) nach Meinung der Experten für angehende Fremdsprachenlehrkräfte von großer Bedeutung sind. Besonders hervorgehoben wird die Kommunikationsfähigkeit als die wichtigste Soft Skill, gefolgt von Empathie. An zweiter Stelle stehen Kreativität, Motivation, Stressmanagement, Problemlösungsfähigkeiten, Präsentationsfähigkeiten und Zeitmanagement. In der dritten Ranggruppe finden sich Teamarbeit, berufliche Resilienz sowie Organisations- und Planungsfähigkeiten.

Diese Soft Skills sollten in der Fremdsprachenlehrausbildung verstärkt gefördert werden, um die Qualität der Ausbildung und die berufliche Entwicklung der Lehrkräfte zu verbessern. So können laut Li et al. (2022) positive Lehrer-Schüler-Beziehungen zu einem besseren Unterricht führen. Es ist wichtig, wie in der Forschung von AlHouli und Al-Khayatt (2020) betont, den Bedarf an Soft Skills bei Lehramtsstudierenden zu identifizieren. Auch die Implementierung eines Soft-Skills-Curriculums, wie es Macqual et al. vorschlagen, kann den Erfolg im Lehrpraktikum positiv beeinflussen. Es sollten zudem Trainingsprogramme entwickelt und anschließend evaluiert werden, wie es Charoensap-Kelly et al. (2016) vorschlagen. Ebenso sollte vermehrt auf die Entwicklung von Soft Skills im Hochschulbereich eingegangen werden (vgl. Ummatqul Qizi, 2020).

Soft Skills spielen eine entscheidende Rolle für die berufliche und persönliche Entwicklung von Fremdsprachenlehrkräften. Um die Qualität der Lehrerbildung zu verbessern und den Lernerfolg der Schüler zu steigern, ist es notwendig, diese Fähigkeiten der angehenden Fremdsprachenlehrkräfte durch geeignete Veranstaltungen gezielt zu fördern.

LITERATURVERZEICHNIS

- AlHouli, A. I., Al-Khayatt, A. K. A. 2020. "Assessing the soft skills needs of teacher education students", *International Journal of Education and Practice*, 8(3), 416-431.
- Al-Sa'di, A., Parina Yamjal, E. A., Richa Panjabi, C.A.M., und Olkan G. (2023). Assessing Educators' Soft Skills: Developing a Self-Assessment Instrument. *Administrative Sciences* 13, 208.
- Azeem, S.M. und Nazir, N.A. (2008). A Study of Job Burnout among University Teachers. *Psychology and Developing Societies*, 20 (1), 51–64.

- Buschmann, I., Gamsjäger, E. (1999) Determinanten des Lehrer- Burnout. *Psychologie in Erziehung und Unterricht*, 46, 281-292.
- Charoensap-Kelly, P., Broussard, L., Lindsly, M. und Troy, M. (2016). Evaluation of a Soft Skills Training Program. *Business and Professional Communication Quarterly*, 79(2), 154-179.
- Devedzic, V., Tomic, B., Jovanovic, J., Kelly, M., Milikic, N., Dimitrijevic, S. und Sevarac, Z. (2018). Metrics for Students' Soft Skills. *Applied Measurement in Education*, 31(4), 283–296.
- Escolà-Gascón, A. und Gallifa, J. (2022). How to measure soft skills in the educational context: psychometric properties of the SKILLS-in-ONE questionnaire. *Studies in Educational Evaluation*, 74, p.101155.
- Hansel, T. (2010). Soft Skills - Alternative zur Fachlichkeit oder weiche Performance?. *Soft Skills. Schulpädagogik*, Vol 10. Herbolzheim: Centaurus Verlag & Media.
- Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*, London: Routledge.
- Işık, E., Semerci, Ç. (2019). Nitel Araştırmalarda Veri Üçgenlemesi Olarak Odak Grup Görüşmesi, Bireysel Görüşme ve Gözlem. *Turkish Journal of Educational Studies*, 6 (3), 53-66.
- Li, X.; Bergin, C. und Olsen, A.A. (2022). Positive teacher-student relationships may lead to better teaching. *Learning and Instruction*, 80, p.101581.
- Li-Tze Lee und Tien-Tse Lee (2011). Investigating Soft Skills for Success in the Workforce: Perceptions of Elementary School Teachers. *International Review of Social Sciences and Humanities*, 1 (2), 140-149.
- Manchini, N., Jiménez, Ó., und Díaz, N. R. (2022). Teachers' Soft Skills: a Scoping Review. *PsyArXiv Preprints*, 1-23.
- Maren M. S., Salleh, U.K.M. und Zulnaidi, H. (2021). Assessing prospective teachers' soft skills curriculum implementation: Effects on teaching practicum success. *South African Journal of Education*, 41 (3), 1-21.
- Mozgalova, N. G., Baranovska, I. G., Hlazunova, I. K., Mikhalishen, A. V., und Kazmirchuk, N. S. (2021). Methodological foundations of soft skills of musical art teachers in pedagogical institutions of higher education. *Linguistics and Culture Review*, 5 (S2), 317-327.
- Müller, F. H., Andreitz, I. und Palekčić, M. (2008) Lehrermotivation–Ein vernachlässigtes Thema in der empirischen Forschung. *Odgojne znanosti*, 10(1), 39 - 60.
- Noah, B. und Aziz, A. (2020). A Case Study on the Development of Soft Skills among TESL Graduates in a University. *Universal Journal of Educational Research*, 8(10): 4610 - 4617.
- Peters-Kühlinger, G. und John, F. (2022). *Soft Skills*, Freiburg: Haufe Verlag.
- Robles, M. (2012). Executive perceptions of the top 10 soft skills needed in today's workplace. *Business Communication Quarterly*, 75(4), 453-465.
- Rongraung, S., Somprach, K., Khanthap, J. und Sitthisomjin, J. (2014). Soft Skills for Private basic Education Schools in Thailand. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 112, 956 - 961.
- Russell, J., Russell, B. und Tastle, W. J. (2005). Teaching Soft Skills in a Systems Development Capstone Class. *Information Systems Education Journal*, 3 (19), 1-23.
- Tang, K.N. (2020). The importance of soft skills acquisition by teachers in higher education institutions. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 41, 22 -27.
- Tang, K.N., Hashim, N.H. und Yunus, H.M. (2015). Novice Teacher Perceptions of the Soft Skills Needed in Today's Workplace. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 177, 284 - 288.
- Ummatqul Qizi, K.N. (2020). Soft Skills Development in Higher Education. *Universal Journal of Educational Research*, 8 (5), 1916 - 1925.

Türkiye’de Yabancı Dil Olarak Almanca Öğrenen Öğrencilere Yönelik Deyim Envanteri Oluşturma Çalışması¹

Developing an Inventory of Idioms for Students Learning German as a Foreign Language in Turkey

Arş. Gör. Cemile Nur OVALI

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi

E-posta: cemile.ovalı@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1117-7261

Prof. Dr. Aylin SEYMEN

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

E-posta: aseymen@gazi.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5028-6540

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78357>

Article Info

Received: 15.09.2024

Accepted: 20.09.2024

Keywords: deyim öğretimi, kültür bilgisi, Yabancı dil olarak Almanca

Abstract

Yabancı dil eğitiminde önemli bir yere sahip olan kültür bilgisi birçok farklı şekilde aktarılabilceği gibi deyimler aracılığıyla da aktarılabilir. Deyimler, dilin vazgeçilmez bir parçası ve günlük yaşantıda sıklıkla kullanılan dil unsurlarıdır. Öyle ki belirli bir seviyede deyim bilgisine sahip olmadan başarılı bir dil kullanımından söz edilememektedir. Yabancı dil derslerinde deyimlerin öğretimi üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde üç temel soru üzerine odaklanıldığı tespit edilmiştir. Hangi deyimler ne zaman ve nasıl öğretilmeli sorularının tamamına yönelik önerilerin sunulduğu bu çalışmada Türkiye’de yabancı dil olarak Almanca öğrenen öğrencilerin kullanımına hazır bir deyim envanteri oluşturulmuştur. Bu deyimler dil seviyelerine göre sınıflandırılmış ve derslerde kullanılacak etkili bir model önerisinde bulunulmuştur.

Makale Bilgisi

Geliş: 15.09.2024

Onay: 20.09.2024

Anahtar sözcükler: cultural knowledge, German as a foreign language, teaching of idioms

Öz

Cultural knowledge, a significant aspect of foreign language education, can be conveyed in various ways, including through idioms. Idioms are a crucial component of language and are frequently used in daily communication. In fact, a certain level of idiomatic knowledge is vital for successful language use. A review of studies on the teaching of idioms in foreign language courses highlights three key questions: which idioms should be taught, when, and how. This study addresses these questions by developing a ready-to-use inventory of idioms tailored for students learning German as a foreign language in Turkey. These idioms are categorized according to language proficiency levels, and the study proposes an effective model for their integration into classroom instruction.

1. GİRİŞ

Ortaya çıkışı ve gelişimi tarih boyunca önemli bir araştırma konusu olmuş olan dil, insanın sahip olduğu en değerli hazinedir. Dil üzerine yapılan araştırmaların gelişimi incelendiğinde araştırmacıların geçmişte dilin insanlara tanrı tarafından verildiği kanısında olduğu görülmektedir (Bloomfield, 2001: 30). Bu noktada dil olgusunun araştırılması ve açıklanması zor olmasının yanında insanların duyduğu hayranlık görülmekte, böylesine kusursuz bir yapının insan tarafından geliştirilmesi ihtimalini gerçek dışı buldukları yorumu yapılabilmektedir. Zaman içerisinde daha rasyonel yaklaşımlar benimsenmiş (Steinhal, 1888: 3) ve dil üzerine yapılan araştırmalar disiplinlerarası bir şekilde çeşitlenmiştir. Dil araştırmalarında zamanın gereklilikleri doğrultusunda yabancı dil üzerine yapılacak çalışmalar da giderek önem kazanmıştır. Özellikle Türkiye gibi, anadili bilim dili olarak kabul görmeyen ülkelerde en az bir yabancı dilin öğrenilmesi oldukça önemlidir

¹ Bu çalışma Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı Alman Dili Eğitimi Bilim Dalı bünyesinde hazırlanan “Yabancı Dil Olarak Almanca Derslerinde Deyimlerin Öğretimine Yönelik Materyal Geliştirme Çalışması” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

(Çelebi, 2006: 292). Dolayısıyla etkili ve doğru bir yabancı dil öğretimi üzerine yapılacak araştırmalar da o denli önem arz etmektedir.

Yabancı dil herhangi bir sebeple öğrenilebilmektedir (Gömleksiz & Elaldı, 2011: 444) ancak en temel amaç sağlıklı bir iletişim kurabilmektir. Sağlıklı bir iletişimin sağlanması yalnızca dil ve sözcük bilgisi ile mümkün olamamakta, aynı zamanda hedef dilin konuşulduğu toplumun kültürünü tanımak ve anlamak da eşit düzeyde önem taşımaktadır (Köşker, 2015: 411). Nitekim dil öğretiminin temel kazanımları arasında da dört temel beceri olduğu gibi bilgi boyutunda kültür bilgisi de yer almaktadır (Erdmenger, 1996: 43).

Hedef dilin konuşulduğu toplumun kültürünü aktarmanın farklı yolları bulunmaktadır. Ancak kültür olgusu çok geniş bir spektrumda incelenmektedir, dolayısıyla aktarılabilecek kültür öğelerinin belirlenmesi ve sınırlandırılması gerekmektedir. Bu noktada yabancı dil öğrenmenin en temel hedeflerinden birinin iletişim kurmak olduğu gerçeğinden yola çıkarak, hedef dilin konuşulduğu ülkede yanlış anlaşılmalara yer vermeden etkili bir şekilde iletişim kurmak için gerekli olan, dilin vazgeçilmez bir parçası ve bir kültür aktarıcısı olarak kabul gören deyimler aracılığıyla mümkün olabilmektedir (Seymen, 2021: 1).

“İnsanların anlatıma zenginlik katmak amacıyla, uzun cümlelerle anlatabilecekleri düşüncelerini gerçek anlamlarının dışında kısa ve süslü bir ifadeyle aktarmaları durumunda, dile yerleşmiş olduğu için çoğu zaman bilinçsiz bir şekilde kullandıkları söz unsurlarına deyim denilmektedir” (Güven, 2023: 413). Deyimler, günlük iletişimde vazgeçilmez bir şekilde yer almakta, bu nedenle yabancı dil öğrencilerinin mutlaka bir miktar deyim hâkim olmaları gerekmektedir (Alenius, 2014: 17). Öyle ki Fleischer (1997: 26-27) çok sınırlı bir iletişim için dahi az da olsa deyim bilgisine sahip olunması gerektiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde Ránics (2020: 14) de deyim bilgisi olmadan kısıtlı bir iletişim sağlanabilse de hiçbir zaman tam hakimiyet sağlamanın mümkün olmadığını aktarmaktadır. Çelik, Elbistanlı ve Boylu (2022: 56), yabancı dil derslerinde deyim öğretiminin önemini alanyazını özetler nitelikte şu şekilde açıklamaktadırlar:

“Deyimler de tıpkı atasözleri gibi içinde kültürel öğeleri barındırması nedeniyle yabancı dil öğretiminde önemli yer tutmaktadır. Günlük dilde sıkça başvurulan bu dil unsurları, o dilin ifade gücünü de ortaya koymaktadır. Yabancı dil öğrencisinin yeterliği, dilin kullanım alanlarını tanınması ve öğrendiklerini eyleme dökmesi ile değerlendirilmektedir. Bu yeterliğin ölçümü de bir noktada öğrencinin deyimlere hâkimiyetiyle belirlenmektedir. Çünkü yabancı dil öğrencisinin söz varlığının genişlemesiyle anlama ve anlatma becerileri de eş zamanlı gelişim göstermektedir. Bu nedenle atasözü ve deyimlerin öğrenilmesinin bu beceriler üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır.”

Jesensek (2006: 138-140), insanların günlük yaşantılarının temel taşlarından bir tanesi olan deyimlerin insanın dünya algısını yansıtan dil unsurları olmaları ve doğal dillerin bir özelliği olması gibi sebeplere dayanarak yabancı dil derslerinde deyimlerin öğretiminin önemini açıklamaktadır.

Deyimler, dilin ve kültürün önemli bir ortak paydası olması gibi birçok farklı nedenle yabancı dil derslerinde mutlaka yer verilmesi gereken dil yapılarıdır (Jesensek, 2006: 138-140). Ancak deyimlerin yabancı dil öğrencileri tarafından öğrenilmesi ve kullanılması oldukça zordur (Grüneward, 2013: 28). Bu nedenle etkililiği ve kalıcılığı artırmaya yönelik farklı yaklaşımların derslere entegre edilmesi önemlidir. Akılda kalıcılığın artırılması, öğrenmeyi kolaylaştırması, motive edici olması gibi çeşitli nedenlerle görsellerle deyim öğretimi bu noktada doğru bir seçim olarak değerlendirilebilmektedir (Hieber ve Lenz'den aktaran Novotny, 2014: 43). Bunun yanında etkili bir deyim öğretimi modeli olarak uzun yıllardır kabul görmüş olan üç (daha sonra dört olarak geliştirilmiştir) aşamalı deyim öğretimi modeli (*phraseologische Drei- bzw. Vierschritt*) öne çıkmaktadır.

Yabancı dil derslerinde deyim öğretimi alanında yapılan çalışmalarda tartışılan üç temel soru olduğu görülmüştür. Bu çalışmalara örnek olarak Reder (2015: 81) (1) deyimler hangi dil seviyesinden itibaren ele alınmalıdır, (2) deyim bilgisinin algılayıcı odaklı mı yoksa üretici odaklı mı geliştirmek hedeflenmeli (nasıl?) ve (3) ders içeriğinde hangi deyimlere yer verilmelidir sorularını sıralamıştır. Bu soruların hiçbiri için henüz literatürde kesin cevaplar bulunamamıştır. Öğretilecek deyimlerin belirlenmesi amacıyla birtakım kriterler önerilmiş, dil seviyesine uygunluğunun tespiti için kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene şeklinde bir yaklaşım benimsenmiş ve nasıl öğretilmesi gerektiğiyle ilgili

etkililiği ve kalıcılığı artırmaya yönelik çeşitli yöntem, teknik, yaklaşım ve model önerileri araştırılmıştır.

Bu çalışmada yabancı dil derslerinde tartışmasız bir öneme sahip olan deyimlerin öğretimine yönelik örnek bir yaklaşım sunulması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak sıklık, yaygınlık ve faydalılık kriterlerini sağlayan bir deyim envanteri oluşturulması ve bunların dil seviyelerinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Nitekim sistematik ve pragmatik bir yol izleyerek en azından günlük yaşantıda sık karşılaşılan deyimlerin belirlenmesi öğretilmesi önemlidir (Koçak, 2012: 76). Bu çalışmada ileriki çalışmalar için örnek teşkil edebilecek sistematik ve pragmatik bir yaklaşım önerisi ortaya koyulacaktır. Alanyazında yapılan çalışmalarda araştırılan üç temel soru olan hangi deyimler, ne zaman ve nasıl öğretilmelidir sorularının tümüne yönelik öneriler geliştirilmesi hedeflenen bu çalışma, Türkiye’de bu alanda yapılan akademik araştırmaların sınırlı olması sebebiyle önem taşımaktadır.

Üç Aşamalı Deyim Öğretimi Modeli

Kühn (1992) tarafından geliştirilen “üç aşamalı deyim öğretimi” modeli etkili bir deyim öğretimi için birçok araştırmacı tarafında önerilmekte olan, (Arh, 2014: 368; Babušytė, 2020: 181-182; Bergerová, 2007: 166; Ehrhardt, 2014: 13; Hallsteinsdóttir, 2011: 7; Kacjan, Enčeva & Jazbec, 2023: 181-183; Simon, 2016: 115-117); “Keşfetme”, “Çözümleme” ve “Kullanma” basamaklarından oluşan bir modeldir. Bu modele 1997 yılında Lüger (101-102) tarafından “Çözümleme” ve “Kullanma” basamaklarının arasına “Pekiştirme” basamağı eklenmiştir. Keşfetme basamağında öğrencilerden metin içerisinde geçen deyimleri tespit etmeleri beklenmektedir. Bunun öncesinde öğrencilere deyimlerin belirleyici özelliklerinden bahsetmek faydalı olmaktadır (Babušytė, 2020: 181-182). İkinci basamak olan çözümleme aşamasında tespit ettikleri deyimlerin anlamını çözümlemeleri beklenmektedir. Bu doğrultuda görseller, sözlük veya öğretmen yardımcı olarak devreye sokulabilmektedir (Kühn, 1992: 179-180). Lüger (1997) tarafından daha sonradan eklenmiş olan pekiştirme basamağında resim, karikatür, gibi çeşitli görsel materyaller ve farklı alıştırma türleriyle deyimleri kullanmaya hazırlanmaktadır. Son olarak kullanma basamağında öğrencilerden öğrendikleri deyimleri kullanmaları beklenmekte, ancak bu modelde deyimleri bağlam içerisinde öğrendikleri için farklı durumlara transfer ederek kullanmaları ancak ileri seviyelerde mümkün olmaktadır (Kühn, 1992: 183).

İlgili model içerisinde görsellerin kullanımı üzerine yaptığı araştırmasında Simon (2016: 116), çözümleme basamağında deyimlerin temel anlamını aktaran görsellerin, pekiştirme basamağında ise kelime anlamını resmeden materyallerin kullanımının uygun olacağını belirtmiştir.

Bir diğer önemli husus ise derslerde hangi deyimlerin öğretileceğine karar verilmesi ve bunların dil seviyelerinin belirlenmesidir.

Öğretilecek Deyimlerin Seçilmesi ve Dil Seviyelerinin Belirlenmesi

Yabancı dil derslerinde hangi deyimlerin öğretilmesi gerektiği ile ilgili literatürde henüz net kurallar belirlenmemiştir. Bu noktada öğrencilerin iletişim esnasında en sık karşılaştıkları deyimleri öğretmek, bu amaçla sağlam bir temele dayanan temel bir deyim dağarcığı oluşturmak en doğru seçenek olarak kabul görmektedir (Chrissou & Makos, 2018: 21). Hedef dilin konuşulduğu ülkede en sık ve yaygın olarak kullanılan deyimleri tespit etmek ve öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda en optimum listeyi oluşturmak, bu amaç doğrultusunda izlenmesi gereken işlem basamaklarıdır. Bu çalışmanın hedef kitlesini Almancayı Türkiye’de yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin oluşturması sebebiyle Almanya’da en yaygın ve sık kullanılan deyimlerin belirlendiği, Hallsteinsdóttir, Sajánková ve Quasthoff (2006) tarafından geliştirilen deyim listesi uygun bir kaynak materyal olma niteliği taşımaktadır ve benzer çalışmalarda kullanıldığı görülmüştür (Chrissou & Markos, 2018; Chrissou, 2018; Dziurewicz, 2020; Hoffmann, 2020). Ancak çalışmanın sınırlarını belirlemek amacıyla 143 adet deyimden oluşan bu liste içerisinde öğrencilerin iletişim ihtiyaçlarını en iyi karşılayacak deyimlerin belirlenmesi ihtiyacı oluşmuştur. Bu amaç doğrultusunda Almanca deyimler sözlüğü Duden 11’de (2020: 21) en sık deyim türetilmiş olan sözcüklerin listelendiği grafik incelenmiş ve organ isimleri içeren deyimlerin en üst sırada olduğu tespit edilmiştir [el (n: 154), kafa (n: 101), göz (n: 99), kulak (n: 72) ve kalp (n: 67)]. Bu koşulları sağladığı tespit edilen 33 adet deyimden oluşan veri seti hazırlanmıştır. Kaynak materyal olarak kullanılan listenin (2006) geçerliliğini koruyup korumadığının doğrulanması amacıyla veri setinde yer alan deyimlerin redensarten-index.de (Udem, t.y) çevrimiçi

deyimler sözlüğünde yer alan sıklık skalaları kontrol edilmiştir. Bu skalaya göre deyimler (1) çok nadir, (2) nadir, (3) kısıtlı, (4) orta düzeyde sık, (5) sık, (6) oldukça sık, (7) çok sık, (8) belirli bölgelerle sınırlı ve (9) kullanımdan kalkmış şeklinde kategorize edilmektedir. Buna göre veri setinde yer alan deyimlerin sıklık skalasına göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Sıklık	Deyim
1	
2	
3	
4	7, 10
5	1, 6, 9, 12, 16
6	2, 3, 4, 5, 8, 14, 15, 17
7	11, 13
8	
9	

Tablo 1

Deyimlerin Sıklık Skalası

Tablo 1’de gösterilen skala incelendiğinde veri setinde yer alan 33 deyimın 17’sinin (%51,52’sinin) sıklık değerleri incelendiğinde dağılımın 4 ile 7 arasında olduğu görülmektedir. Skalada 4 ile 7 arasındaki değerlerin sık kullanıma karşılık geldiği göz önünde bulundurulduğunda, kaynak olarak kullanılan Hallsteinsdóttir, Sajánková ve Quasthoff (2006) tarafından hazırlanmış olan optimum deyim listesinin geçerliliğini koruduğu sonucuna varılabilmektedir.

Böylece adım adım uygun deyim listesi belirlemek amacıyla izlenen prosedürde ilk olarak hedef dilin konuşulduğu ülke olan Almanya’da en sık kullanılan deyimlerin yer aldığı optimum liste kaynak alınmış, kapsamı daraltmak amacıyla deyimlerde en sık geçen sözcük grubu olan organ isimleri içeren deyimler filtrelenmiş ve son olarak ilgili listenin güncelliği araştırılmıştır.

Yabancı dil eğitimi derslerinde deyim öğretimi için uygun deyimlerin belirlenmesinin ardından önemli olan bir diğer husus, bunların dil seviyelerinin saptanmasıdır. Bu noktada Storch, deyimlerin öğretiminde kolaydan zora, halihazırda bilinenlerden bilinmeyene doğru ilerlenmesi gerektiğini ifade etmektedir (aktaran Chrissou, 2023: 204). Bir deyimın öğrencinin halihazırda bildiklerine, yani anadilindeki karşılığına ne derecede yakın olduğunu belirlemek için karşılaştırmalı dilbilimde faydalanılmaktadır.

Hedef dildeki deyimler ile kaynak dildeki karşılıkları seçilen eşdeğerlik kuramı bağlamında analiz edilmekte ve belirli parametrelere uygunluklarına göre eşdeğerlik düzeyleri saptanmaktadır. İki dil arasında deyimlerin karşılaştırmalı analizi sırasında genel olarak temel anlam baz alınmakta, ancak bunun yanında yapı, mecazi anlam, konotasyon gibi çeşitli parametreler de incelenmektedir (Korhonen, 2007: 575). Bir deyimın hissettirdiği duygular, iletişimdeki yeri, dahil olduğu alan jargonu (hukuk, tıp, askeri vb.), kullanan sosyal grup ve bölgesellik gibi etmenler ilgili deyimın konotatif özelliğini tanımlamaktadır (Palm’dan aktaran Laurenčíková, 2011: 24). Analiz sırasında kullanılacak olan eşdeğerlik modelinin seçimi çalışmanın amacı ve kapsamı doğrultusunda gerçekleştirilebilmekte, gerektiği durumlarda çalışmaya uyarlanabilmektedir. Örneğin karşılaştırılan parametreler içerisinde yer alan yapısal farklılıklar, tipolojik olarak farklı olan diller arasında kaçınılmaz olduğu için göz ardı

edilebilmektedir (Korhonen, 2007: 576). Türkçe ve Almanca köken olarak birbirinden farklı diller olmaları (Uslu & Uyanık, 2018: 160) nedeniyle dilbilgisel cinsiyet belirtkisi, edat kullanımı gibi yapısal birtakım farklılıkları göz ardı etmek uygun görülmektedir.

Bu çalışmanın analizi, deyimlerin dil seviyelerinin belirlenmesi noktasında temel alınan çalışmada (Chrissou, 2018) kullanılmış olan Korhonen'in (2007) modeli baz alınarak yapılmıştır. Bu modele göre 3 ana eşdeğerlik düzeyi bulunmaktadır: (I) tam eşdeğerlik, (II) kısmi eşdeğerlik ve (III) sıfır eşdeğerlik. (I) düzeyinde tüm parametrelerde eşleşme bulunması gerekmektedir. (II) düzeyi için temel gereklilik parametrelerin bir kısmında eşleşme saptanmasıdır. Kısmi eşdeğerlik düzeyi kendi içerisinde 3 grupta kategorize edilmektedir. Biçimsel-sözdizimsel boyutta ufak farklılıklar olmasına karşın figüratif anlamda eşleşme bulunması halinde (a) grubu, figüratif anlamda benzerlik olmasına rağmen stilistik ya da konotatif boyutta farklılıklar bulunması durumunda (b) grubu ve hedef dil ile kaynak dil arasında birbirine karşılık gelen bir deyim bulunmasına rağmen figüratif anlamda tamamen başkalaşma olması durumunda (c) grubu oluşmaktadır. (III) düzeyinde ise karşılaştırılan dilde deyimsel bir karşılık bulunmamaktadır.

Eşdeğerlik seviyesi en yüksek olan deyimler, kaynak dile en yakın olanlar olduğundan düşük seviyelerden itibaren öğretilbilirken eşdeğerlik düzeyleri düştükçe uygun oldukları dil seviyesi yükselmektedir. Bu hipotezden yola çıkan Chrissou (2018: 116) deyimlerin eşdeğerlik düzeyleriyle dil seviyelerini eşleştirdiği bir çalışma yapmıştır. Buna göre eşdeğerlik türü (I) olarak tespit edilen deyimler algılayıcı düzeyde A2, üretici düzeyde B1; eşdeğerlik türü (II)a olan deyimlerin algılayıcı düzeyde B1, üretici düzeyde B2; eşdeğerlik türü (II)b olan deyimlerin algılayıcı düzeyde B1, üretici düzeyde B2; eşdeğerlik türü (II)c olan deyimlerin algılayıcı düzeyde B2, üretici düzeyde C1 ve eşdeğerlik türü (III) olan deyimlerin algılayıcı düzeyde B2, üretici düzeyde C1 seviyesinden itibaren öğretilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde sık kullanılan bir araştırma yöntemi olan doküman analizi (Sak, Şahin Sak, Şendil & Nas, 2021: 241), üzerinde durulan konunun yazılı kaynaklar kullanılarak araştırıldığı (Arıkan, 2017: 53), içeriğin titizlikle ve sistemli bir şekilde analiz edildiği bir yöntemdir.

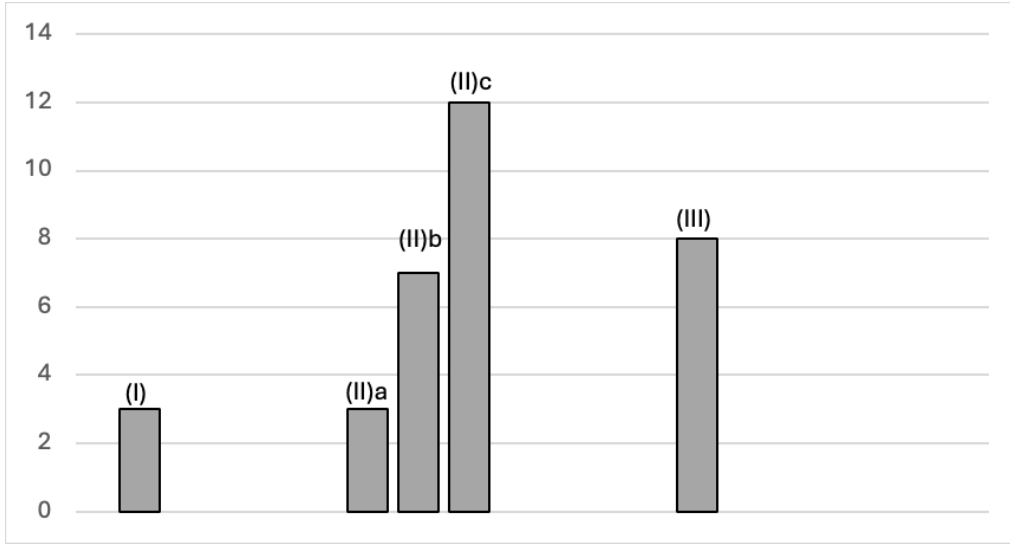
Almanca deyimler için Almanca Deyimler Sözlüğü olan “Duden 11 – Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik” (2020) deyimler sözlüğü, “redensarten-index.de” (Udem, t.y) çevrimiçi deyimler sözlüğü ve “DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache” çevrimiçi sözlükleri kullanılmıştır. Deyimlerin Türkçe karşılıkları Türk Dil Kurumunun çevrimiçi Atasözü ve Deyimler Sözlüğü (sozluk.gov.tr) kullanılmıştır.

Çalışmanın evreni Almanca ve Türkçe organ ismi içeren deyimlerden, örnekleme ise Hallsteinsdóttir, Sajánková ve Quasthoff (2006) tarafından hazırlanan listenin içerisinde yer alan, organ isimleri içeren deyimlerden oluşmaktadır.

3. BULGULAR

Deyimlerin Eşdeğerlik Analizine Yönelik Bulgular

Korhonen'in (2007) modeli baz alınarak yapılan karşılaştırmalı analizde Türkçe ve Almanca deyimlerin temel anlamları baz alınmış ve yukarıda açıklanan sebeplere dayanarak yapısal farklılıklar belirli düzeylerde göz ardı edilmiştir. Bunların dışında kalan parametrelerin tamamında eşleşme bulunması durumunda ilgili deyimler tam eşdeğer olarak sınıflandırılmıştır. Kısmi eşdeğer grubuna dahil edilen deyimlerde aynı yol izlenmiş, yapısal farklılıklar göz ardı edildikten sonra parametrelerde saptanan eşleşme düzeyleri doğrultusunda (II)a, (II)b ve (II)c gruplarına dağıtılmıştır. Herhangi bir deyimsel karşılığı olmayan deyimler ise sıfır eşdeğerlik grubuna dahil edilmiştir.

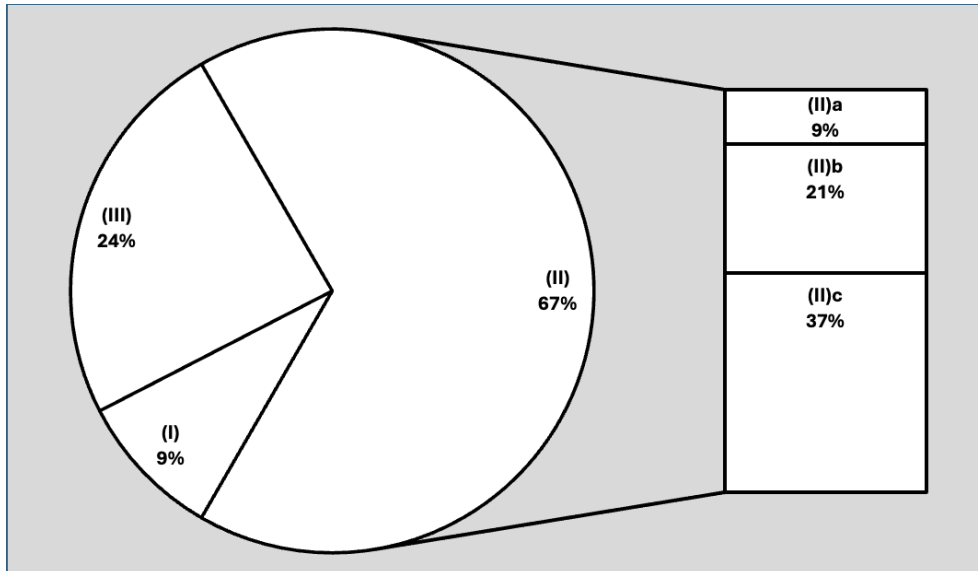

Şekil 1

Deyimlerin Eşdeğerlik Düzeyleri

Bu doğrultuda yapılan karşılaştırmalı analiz sonucunda, Şekil 1’de gösterildiği gibi, veri setinde yer alan 33 deyimden 3 tanesinde (I) tam eşleşme, 22 deyimde (II) kısmi eşleşme ve 8 deyimde (III) sıfır eşleşme tespit edilmiştir. Kısmi eşdeğer (II) düzeyinde olduğu tespit edilen deyimlerin 3 tanesi (a) grubuna, 7 tanesi (b) grubuna ve 12 tanesi (c) grubuna eşleştirilmiştir.

Şekil 2’de 33 deyimın karşılaştırmalı analizi sonucunda eşdeğerlik düzeylerinin yüzdeleri dağılımları gösterilmektedir. Buna göre deyimlerin %9’u (I) tam eşdeğerlik, %67’si (II) kısmi eşdeğerlik ve %24’ü (III) sıfır eşdeğerlik kategorilerine dahil edilmiştir. (II) kısmi eşdeğerlik gösteren deyimlerin içerisinde %9’u (II)a grubuna, %21’i (II)b grubuna ve %37’si (II)c grubuna eşleşmiştir.

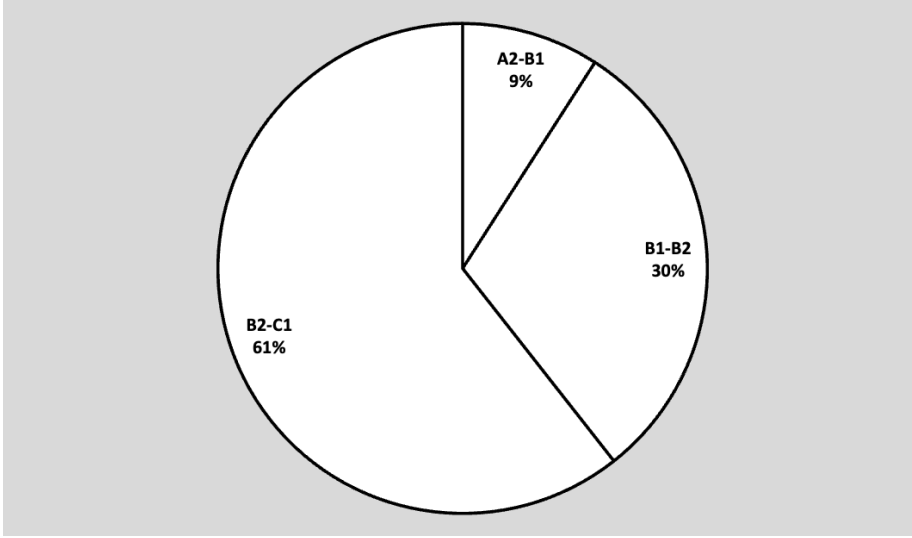

Şekil 2

Eşdeğerlik Düzeyi Dağılımı

Deyimlerin Dil Seviyelerinin Tespitine Yönelik Bulgular

Deyimlerin eşdeğerlik düzeylerinin belirlenmesinin ardından Chrissou (2018) tarafından yapılan çalışmada yer alan eşdeğerlik düzeyi-dil seviyesi eşleştirmesi doğrultusunda veri setinde yer alan deyimlerin dil seviyeleri belirlenmiştir. Buna göre (I) tam eşdeğerlik gösterdiği saptanan 3 deyim A2-B1 (Algılayıcı: A2, Üretici: B1) seviyesinden itibaren öğretilbileceği tespit edilmiştir. (II)a ve (II)b gruplarında yer alan 10 deyim B1-B2 (Algılayıcı: B1, Üretici: B2); (II)c ve (III) gruplarında yer alan 20 deyim ise B2-C1 (Algılayıcı: B2, Üretici: C1) seviyesine uygun olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3

Dil seviyesine göre dağılım

Şekil 3'te gösterildiği gibi, analiz edilen deyimlerin tamamının %9'luk kısmı A2-B1 seviyesine; %30'unun B1-B2 seviyesine ve %61'inin B2-C1 seviyesine dağıldığı tespit edilmiştir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yabancı dil eğitiminde son derece önemli bir yere sahip olmasına rağmen uzun yıllar boyunca ihmal edilmiş olan deyimlerin öğretimine gerektiği gibi özenle yaklaşılması gerektiği açıktır. Bu noktada alanyazında yapılan çalışmalarda da eksiklik olduğu görülmüştür. Yurt dışında deyimbilimi ve deyim öğretimi alanlarında yapılan çalışmalar incelendiğinde üç aşamalı deyim öğretimi modelinin etkililiği üzerine birçok çalışmaya rastlanırken ülkemizde yabancı dil olarak Almanca öğretimi alanında henüz bu model üzerine bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanında, alanyazında yapılan çalışmaların neredeyse tamamında benzer sorular üzerine araştırmalar yapıldığı görülmüştür; hangi deyimler, ne zaman ve nasıl öğretilmelidir? Öğretilecek deyimlerin seçilmesi noktasında kesin bir sınır belirlenmesinin mümkün olmadığı, ancak ihtiyaca uygun bir liste hazırlamak için göz önünde bulundurulması gereken bazı kriterler olduğu görülmüştür. Bunlar sıklık, yaygınlık ve öğrenciler için faydalılık şeklinde sıralanabilmektedir. Ne zaman öğretilmesi gerektiği sorusunun cevabı ise kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene şeklinde cevaplanmakta, öğrencilerin anadilindeki deyimlere en yakın olan deyimler düşük seviyelerden itibaren, eşdeğerlik seviyesi düşük olan deyimler ise daha ileri seviyelerden itibaren öğretilmektedir. Nasıl öğretileceği noktasında ise literatürde uzun yıllardır kabul görmüş olan üç aşamalı deyim öğretimi modelinin uygulanması önerilebilmektedir. Bu noktada gerek modelin geliştiricilerinin önerileri, gerekse disiplinlerarası çalışmalarda ortaya koyulan gerçekler doğrultusunda öğretimin görsellerle desteklenmesinin kalıcılığa, motivasyona ve etkililiğe faydası olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışmada Türkiye’de Almancayı yabancı dil olarak öğrenen öğrenciler için hazır bir deyim seti hazırlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda hedef dilin konuşulduğu ülkede en sık kullanılan deyimler tespit edilmiş ve bunların arasından iletişimde en çok faydalanacakları düşünülen deyimler sınırlandırılmıştır. Oluşturulan listede yer alan deyimler karşılaştırmalı dilbilim bağlamında analiz edilerek eşdeğerlik düzeyleri belirlenmiş ve buna göre dil seviyelerine uygunluğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın Türkiye’de yabancı dil olarak Almanca öğrenen öğrenciler ve eğitimciler için hazır bir kaynak olması sebebiyle faydalı olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında henüz ülkemizde yabancı dilde deyim öğretimi alanında minimum veya optimum bir deyim dağarcığı oluşturma çalışmasına rastlanmamış olması, tanıtılan deyim öğretimi modelinin ülkemizde henüz yaygın olarak tanınmıyor olması gibi nedenlerle alanyazına önemli bir katkı sunması beklenmektedir.

Araştırmacılar için ileriki çalışmalarda bahsi geçen optimum liste üzerine yapacakları her çalışmayla literatüre katkı sağlayabilecekleri, tanıtılan deyim öğretimi modeli kullanılarak deneysel çalışmalar yürütebilecekleri gibi önerilerde bulunmak mümkündür.

KAYNAKÇA

- Alenius, M. (2014). *Idiome im finnischen DaF-Unterricht: eine vergleichende Analyse der Lehrwerkreihen Genau und Weitere Wege für die gymnasiale Oberstufe*. Yüksek Lisans Tezi, Tampere Üniversitesi, Tampere.
- Arh, U. V. (2014). „Auf dem richtigen Weg sein” - phraseodidaktische Ansätze im DaF-Unterricht. *Linguistica*, 54(1), 365-379. DOI: 10.4312/linguistica.54.1.365-379
- Arıkan, R. (2017). *Araştırma yöntem ve teknikleri [gözden geçirilmiş 3. Basım]*. Ankara: Nobel.
- Babušytė, D. (2020). Zur Phrasemvermittlung im DaF-Unterricht. *Šiuolaikinės visuomenės ugdymo veiksniai*, 5(1), 179-194. doi:10.47459/svuv.2020.5.12
- Bergerová, H. (2007). Überlegungen zur Phraseologismenvermittlung im DaF-Unterricht: ein Didaktisierungsvorschlag. *Aussiger Beiträge: germanistische Schriftenreihe aus Forschung und Lehre*, 1. 163-178. <https://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/docId/29397> sayfasından erişilmiştir.
- Bloomfield, L. (2001). *Die Sprache. Deutsche Erstausgabe*. (P. Ernst & H. C. Luschützky Çev). Wien: Edition Praesens.
- Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften. (t.y). *DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache* <https://www.dwds.de/d/wb-dwdswb> sayfasından erişilmiştir.
- Chrissou, M., & Makos, E. (2018). Zum Bekanntheitsgrad erwerbsrelevanter Phraseme des Deutschen. Eine Untersuchung bei Germanistik-Studierenden an der Nationalen Kapodistrias-Universität Athen. *Linguistik online*, 89(2). <http://dx.doi.org/10.13092/lo.89.4272>
- Chrissou, M. (2018). Interlinguale Faktoren für die Erfassung des Lernschwierigkeitsgrads von Phrasemen des Deutschen unter besonderer Berücksichtigung von DaF-Lernenden mit Griechisch als Muttersprache. *Yearbook of Phraseology*, 9(1), 111-136. <https://doi.org/10.1515/phras-2018-0007>
- Chrissou, M. (2023). Zur Bestimmung einer sinnvollen Progression für die Entwicklung der phraseologischen Kompetenz im DaF-Unterricht. W. Mückel (Ed.), *Didaktische Perspektiven der Phraseologie in der Gegenwart: Ansätze und Beiträge zur deutschsprachigen Phraseodidaktik in Europa* içinde (s. 201-218). Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110774375-010>
- Çelebi, M. D. (2006). Türkiye’de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(21), 285-307.
- Çelik, D. C., Elbistanlı, N. & Boylu, E. (2022). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde atasözleri ve deyimlerin öğretimine yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 54-71. DOI: 10.29000/rumelide.1132508.

- Dudenredaktion. (2020). *Duden Band 11 – Redewendungen [5., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage]*. Berlin: Dudenverlag.
- Dziurewicz, E. (2020). Idiome im deutsch-polnischen Kontrast als Herausforderung für Studierende der Angewandten Linguistik. Ergebnisse einer Umfrage und Postulate für den Einsatz im universitären Unterricht. S. Adamczak-Krysztofowicz, A. Szczepaniak-Kozak & P. Rybszleger (Ed.), *Angewandte Linguistik–Neue Herausforderungen und Konzepte* içinde (s. 137-155). Göttingen: V&R unipress.
- Ehrhardt, C. (2014). Idiomatic Competence: Phraseme and Phraseology in DaF-Unterricht. *German as a foreign language*, (1/2), 1-20.
- Erdmenger, M. (1996). *Landeskunde im Fremdsprachenunterricht*. Ismaning: Hueber.
- Fleischer, W. (1997). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin, Boston: Max Niemeyer. <https://doi.org/10.1515/9783110947625>
- Gömleksiz, M. N., Elaldı, Ş. (2011). Yapılandırıcı yaklaşım bağlamında yabancı dil öğretimi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(2), 443-454. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2418>
- Grünwald, M. (2013). Phraseologie und Phraseodidaktik(2). *The Annual Report on Cultural Science*, 139, 25-66. <http://hdl.handle.net/2115/52318> sayfasından erişilmiştir.
- Güven, B. (2023). Günlük hayatta kullanılmasına rağmen TDK atasözleri ve deyimler sözlüğü'nde yer almayan deyimlerin tespiti üzerine bir inceleme. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 410-422. doi: 10.48174/buaad.1358587
- Hallsteinsdóttir, E., Sajánková, M., & Quasthoff, U. (2006). Phraseologisches Optimum für Deutsch als Fremdsprache. Ein Vorschlag auf der Basis von Frequenz- und Geläufigkeitsuntersuchungen. *Linguistik online*, 27(2/06), 119-138. DOI:10.13092/lo.27.746
- Hallsteinsdóttir, E. (2011). Aktuelle Forschungsfragen der deutschsprachigen Phraseodidaktik. *Linguistik online*, 47(3). DOI: <https://doi.org/10.13092/lo.47.358>
- Hoffmann, L. (2020). Überprüfung eines phraseologischen Grundwortschatzes – eine explorative Datenanalyse. *Kalbotyra*, 73, 61-75. <https://doi.org/10.15388/Kalbotyra.2020.3>
- Jesenšek, V. (2006). Phraseologie und Fremdsprachenlernen. Zur Problematik einer angemessenen phraseodidaktischen Umsetzung. *Linguistik online* 27(2). 137– 147. <https://doi.org/10.13092/lo.27.747>
- Kaçan, B., Ençeva, M. & Jazbec, S. (2023). Didaktisches Modell zur Vermittlung von phraseologischen Einheiten im Fremdsprachenunterricht. W. Mückel (Ed.), *Didaktische Perspektiven der Phraseologie in der Gegenwart: Ansätze und Beiträge zur deutschsprachigen Phraseodidaktik in Europa* içinde (s. 177-200). Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110774375-009>
- Koçak, M. (2012). *Türkçe ve Almandadaki Deyimlerin Günlük İletişimdeki Yeri ve Yabancı Dil Öğretimine Yansımaları*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Korhonen, J. (2007). Phraseme im Sprachgebrauch und in der Übersetzung. H. Burger, D. Dobrovolskij, P. Kühn & Neal R. Norrick (Ed.), *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. 1. Halbband* içinde (s. 574-589). Berlin: de Gruyter.
- Köşker, G. (2015). Yabancı dil öğretiminde kültür aktarımı: Fransız dili örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 409-421. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefad/issue/59450/854122> sayfasından erişilmiştir.
- Kühn, P. (1992). Phraseodidaktik. Entwicklungen, Probleme und Überlegungen für den Muttersprachenunterricht und den Unterricht DaF. *Fremdsprachen lehren und lernen*, 21, 169-189.

- Laurenčíková, Z. (2011). *Konnotationen Verbaler Phraseologismen im Roman Die Nachwehen Von Franz Schamann*, Doktora Tezi, Palacky Üniversitesi, Olomouc.
- Lüger, H. H. (1997) Anregungen zur Phraseodidaktik. *Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung*, 32. 69-120.
- Novotny, A. (2014). *Das Potential des Bildes im Schulbuch. Zur Rolle und Funktion von Bildern in österreichischen Schulbüchern der 7. Schulstufe im Unterrichtsfach Geographie und Wirtschaftskunde*, Yüsek Lisans Tezi, Wien: Wien Üniversitesi.
- Ránics, L. (2020). Neue phraseodidaktische Ansätze im DaF/DaZ-Unterricht : ein deutsch-ungarischer empirischer Vergleich, Doktora Tezi, Gottfried Wilhelm Leibniz Üniversitesi, Hannover. <https://doi.org/10.15488/9425>
- Reder, A. (2015). Überlegungen zu Tendenzen in der Phraseodidaktik. *Deutschunterricht für Ungarn*, 27, 74-89.
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. <http://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Seymen, A., (2021). *Kulturübergreifende Äquivalenz von Türkischen und Deutschen Redewendungen und der Vergleich ihrer Herkunft*. Ankara: Sonçağ.
- Simon, U. (2016): Das kann sich sehen lassen: Visualisierung von Phrasemen im Fremdsprachenunterricht. U. Reeg, P. Gallo & U. Simon (Ed.), *Sehen und Entdecken: Visuelle Darstellungen im DaF-Unterricht* içinde (s. 103-122). Münster: Waxmann.
- Steinhal, H. (1888). *Ursprung der Sprache im Zusammenhange mit den letzten Fragen alles Wissens. Eine Darstellung, Kritik und Fortentwicklung der Vorzüglichsten Ansichten [vierte, abermals erweiterte Auflage]*. Berlin: Ferd. Dümmers Verlagsbuchhandlung.
- Türk Dil Kurumu (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Udem, P. (t.y). *Wörterbuch und Portal für Redensarten - Redewendungen – idiomatische – Ausdrücke – Sprichwörter - Umgangssprache*. <https://www.redensarten-index.de/suche.php> adresinden erişilmiştir.
- Uslu, Z., & Uyanık, A. (2018). Almanca ve Türkçede adın belirtme durumu. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (40), 159-170. <https://doi.org/10.21497/sefad.515248>

Gazze'nin İşgaline Yönelik Sosyal Medyada Çocuklarla İlgili Paylaşılan Karikatürlerin Göstergebilimsel Analizi: X Örneği

Semiotic Analysis of Cartoons Shared on Social Media About Children Regarding the Occupation of Gaza: The Case of X

Dr. Aydın KAYMAK

Bağımsız Araştırmacı

E-posta: aydinkaymak8484@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8534- 9516

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.77328>

Article Info

Received: 14.07.2024

Accepted: 04.09.2024

Keywords:

Representation of children in conflict, Gaza, Hjelmslev, cartoon

Abstract

The aim of the study is to reveal how the effects of the conflict on children are reflected through cartoons in children's social media posts about the conflict zone in the example of the occupation of Gaza, how children are represented in cartoons, and what messages are given through these representations. In the study, cartoons on X about the occupation of Gaza in the 6-month period between 01.01.2024 and 30.06.2024 were scanned, and ten cartoons were included in the scope of the study by purposeful sampling. The cartoons were analyzed with Louis Hjelmslev's semiotic analysis method. As a result of the study, it was observed that the effects of the conflict on children were reflected as access to food, shelter, clothing, children dying or about to die, and children living in misery. The representations of children reflected in the cartoons are in the form of children who are in the middle of the conflict, in the line of fire, in misery, whose basic needs cannot be met and who are prevented, who are brutally slaughtered, and who are separated from their natural environment. The main messages given in the cartoons are that the world is indifferent to the deaths of children in Gaza, children in the line of fire need hunger, shelter and clothing, time is getting narrower for children, and parents are helpless for children.

Makale Bilgisi

Geliş: 14.07.2024

Onay: 04.09.2024

Anahtar sözcükler:

Çatışmalarda çocuk temsili, Gazze, Hjelmslev, karikatür

Öz

Çalışmanın amacı, Gazze'nin işgali örneğinde çocukların çatışma bölgesine yönelik sosyal medya paylaşımlarında yer alan karikatürler aracılığıyla çatışmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin nasıl yansıtıldığını, karikatürlerde çocukların nasıl temsil edildiğini, bu temsillerle hangi mesajların verildiğini ortaya koymaktır. Çalışmada X'de 01.01.2024 ve 30.06.2024 tarihleri arasında 6 aylık dönemde Gazze'nin işgalini konu edinen karikatürler taranmış, on karikatür amaçlı örnekleme yapılarak çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Karikatürler Louis Hjelmslev'in göstergebilimsel analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Çalışma sonucunda çatışmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin gıdaya erişim, barınma, giyim, çocukların ölmesi veya ölmek üzere olması, çocukların sefalet içinde yaşamaları şeklinde yansıtıldığı görülmüştür. Karikatürlerde yansıtılan çocuk temsilleri çatışmanın ortasında, ateş hattında sefalet içinde kalmış, temel ihtiyaçları karşılanamayan ve engellenen, acımasızca katledilen, doğal ortamından koparılan çocuklar şeklindedir. Karikatürlerde verilen temel mesajlar ise dünyanın Gazze'de çocuk ölümlerine kayıtsız kalması, ateş hattında kalan çocukların açlık, barınma ve giyecek ihtiyacının bulunması, zamanın çocuklar açısından giderek daralması, anne ve babaların çocuklar açısından çaresiz oldukları şeklindedir.

1. GİRİŞ

Çatışma ve savaş insan iradesine bağlı olarak meydana gelen, insanlık için sosyal, ekonomik ve siyasal birçok sonuçlar doğuran, etkilerinin uzun yıllar devam ettiği, genellikle ideolojik, politik nedenlere bağlı olarak meydana gelen önlenebilir insanlık sorunlarıdır. Tarihin her döneminde ülke içi ve ülkeler arasında meydana gelen çatışmalarda birçok insan hayatını kaybetmiş, birçoğu sakat kalmış, birçoğu ise çatışma ve savaşların sonucu olarak uzun yıllar yiyecek, giyecek, barınma gibi temel ihtiyaçlar yönünden mağdur olmuştur. Çatışmalardan en çok etkilenen kesimlerden birisi de çocuklardır.

Hamas'ın silahlı kanadı olan İzzettin el-Kassam Tugaylarının 7 Ekim 2023 tarihinde "Aksa Tufanı Operasyonu" adıyla İsrail'e yönelik operasyonu nedeniyle başlayan, günümüzde de devam eden Hamas-İsrail çatışmaları Gazze'nin yoğun şekilde bombalanmasına nihayetinde de işgaline neden olmuş, bu süreçte birçok insan hayatını kaybetmiştir. Anadolu Ajansı'nın (AA) (2024) aktardığı bilgilere göre, 7 Ekim 2023 tarihinde 2024 yılının başlarında İsrail'in Gazze'ye yönelik düzenlediği operasyonlarda "12 bin 660'ı çocuk, 8 bin 570'i kadın olmak üzere 29 bin 92 Filistinli öldürüldü, 69 bin 28 kişi yaralandı."

Gazze'de çocuk ölümleriyle ilgili verilen rakamlar son derece ürkütücü ve üzücü boyuttadır. Çatışma devam ettiği sürece çocuk ölümlerinin artacağı, çocukların gıda, barınma, sevgi, ilgi gibi temel ihtiyaçlarının artacağı kuşkusuzdur. Bu bilinçten hareketle çalışmada Gazze'de yaşanan çatışmalarda çocukların durumunu yansıtan sosyal medya paylaşımlarında yer alan karikatürler aracılığıyla çatışmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin nasıl yansıtıldığı, çocukların nasıl temsil edildiği, bu temsillerle hangi mesajların verildiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda çalışmada "Çatışmanın çocuklar üzerindeki etkileri nasıl yansıtılmaktadır?", "Sosyal medyada çatışmayı konu edinen karikatürlerde çocuklar nasıl temsil edilmektedir?", "Bu temsillerle hangi mesajlar verilmektedir?" şeklindeki soruların yanıtı aranmaktadır. Çalışmada popüler bir sosyal medya uygulaması olan X'de 01.01.2024 ve 30.06.2024 tarihleri arasında 6 aylık dönemde Gazze'nin işgalini konu edinen 10 adet karikatür incelenmiştir. Karikatürler Danimarkalı Dilbilimci Louis Hjelmslev'in "Anlatımın Tözü", "Anlatımın Biçimi", "İçeriğin Tözü", "İçeriğin Biçimi" kavramları temel alınarak göstergebilimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Çalışmada içerik olarak karikatürlerin tercih edilme nedeni karikatür sanatının "anlama, anlamlandırma ve anlatma çabalarının en yalın ve en sert biçimde görüldüğü" (Şahin, t.y.1) bir alan olması, içeriğini doğrudan doğruya hayattan, gerçeklikten alması, olana ve olması gerekene gönderme yapması, eleştirinin, sorgulamanın, anlatımın ince işçiliğine sahip olması etkili olmuştur. Çiftçi ve Birinci'nin (2018: 132) de ifade ettikleri gibi karikatür hammaddesini toplumsal gerçeklikten alır. Karikatürde çizimler gerçekte olandan daha çarpıcı ve farklı bir şekilde resmedilmesine rağmen çizimlerinde toplumu yansıtır. Bu özellikleri karikatürün etki kuvvetini artırır.

Çatışma ve savaş gibi dramatik, olmaması istenilen gerçekliklerin karikatürlerde ele alınması mizahi unsurlara ciddiyet katılarak, çarpıcı bir üslupla çatışma ve savaşın eleştirisinin yapılması anlamını muhteva eder. Aynı zamanda bu durum çatışmalara, çatışmanın yarattığı sonuçlara dikkat çekmek anlamına da gelir. Karikatürdeki abartı ve mizah özellikleri dikkat çekmek açısından önemli özelliklerdir. Karikatür aynı zamanda eleştirel bir sorgulamanın önünü açabilecek potansiyele de sahip olduğundan ele alınan konunun vurgulanması açısından önemli ve etkili bir iletişim aracıdır. Bu düşüncelerden hareketle çalışmada Gazze'deki çatışmalarda çocuklarla ilgili paylaşılan karikatürler tercih edilmiştir.

Yapılan literatür taraması sonucunda Gazze'deki çatışmalarda orada yaşayan çocuklara yönelik tespit edilen tek çalışma Avcı'nın (2024) Çocuk Haklarının Gölgesinde Gazze'nin Unutulan Çocukları" başlıklı derlemesidir. Gazze'nin işgali örneğinde çocukların çatışma bölgesine yönelik sosyal medya paylaşımlarında yer alan karikatürler aracılığıyla çatışmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin nasıl yansıtıldığı, karikatürlerde çocukların nasıl temsil edildiğine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışma sınırlı olan literatüre bir katkı sağlayacağı gibi kendinden sonra gelen çalışmalara da bir kaynak oluşturacaktır.

2. GAZZE'DE ÇATIŞMALARIN GÖLGESİNDE YAŞAYAN ÇOCUKLARIN SORUNLARI

Gazze'de yaşanan çatışmaların çocuklar üzerindeki en büyük ve yıkıcı etkilerinden birisi çocuk ölümleridir. Nihai amaçları teslim almak, caydırmak, boyun eğdirmek, ideolojik yayılım sağlamak gibi olan çatışma ve savaşların sahip oldukları yıkıcı etki nedeniyle ölümlere hatta kitlesel ölümlere sebep olması kaçınılmazdır. Zira yaşanan çatışmalar her zaman kısa süreli olmamakta, yıllarca sürebilmekte, uzadığı süre boyunca da ölümlere yol açmaktadır. Çatışma ve savaşın tarafı olan askeri birliklerin öldürme, yok etme dürtüleri insanoğlu için doğal olmayan ölümü kaçınılmaz kılmaktadır. Özellikle günümüzde kullanılan füze gibi etkili kitle imha silahlarının yer aldığı çatışma ve savaşlarda çok sayıda insan hayatını kaybetmekte, bu insanlar için yaşam süresini atılan füze ve bombalar belirlemektedir. Tarihten beri istenmeyen bir gerçeklik olan çatışma ve savaşlar yalnızca çatışma veya savaşın taraflarını değil çatışmada en ufak bir dahli olmayan çocuk, kadın, yaşlı gibi bireylerin ölümüne de doğrudan veya dolaylı olarak sebep olmaktadır. Gazze'de yaşanan çatışmalarda çocuk ölümleri atılan füze, bomba ve düzenlenen operasyonlarla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca ambargo konularak gıda, barınma, giyecek, ilaç, tıbbi malzeme gibi temel ihtiyaçların Gazze'ye ulaştırılmasının engellenmesi yoluyla çocukların ölümüne sebep olunmaktadır. TRT Haber'in 31.10.2023 tarihli Gazze'de bulunan hükümetin Medya Ofisi Başkanı Selame Maruf'un İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarıyla ilgili bilgilerin aktarıldığı haberde 7 Ekim 2023 tarihinde 2023 Ekim'in sonuna kadar İsrail'in Gazze Şeridi'ne 18 bin ton bomba attığı aktarılmaktadır. İlgili haberde atılan bu bomba sayısının II. Dünya Savaşı'nda Hiroşima'ya atılan bombaların bir buçuk katı kuvvetinde olduğu vurgulanmaktadır (TRT Haber, 2023). Ortalama yirmi gün gibi kısa bir sürede bu kadar bomba atılan Gazze'de ne kadar insanın öldüğünü tahmin etmek zordur. Üstelik İsrail'in Gazze'ye yönelik operasyonları bu satırların yazıldığı 13.07.2024 tarihi itibarıyla devam etmektedir. O tarihten bu yana atılan bomba ve füzelerin tahrip ettiği Gazze'de çok sayıda insanın öldüğü medya vasıtasıyla bilinmektedir. Öldürülen bireylerin içinde çocukların da olduğu şüphesizdir.

UNİCEF Sözcüsü James Elder'in Cenevre'de düzenlenen basın toplantısında Gazze'deki çatışmalarda öldürülen çocuklarla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Öldürülen çocuk sayısının düzinelerce, ardından yüzlerce ve en sonunda da binlerce olmasıyla ilgili en büyük endişelerimiz sadece iki hafta içinde gerçeğe dönüştü. Rakamlar dehşet verici. Şu ana kadar 3.450'den fazla çocuğun öldürüldüğü bildirildi ve korkutucu olan bu sayının her geçen gün önemli oranda artması.” (UNICEF Türkiye, 2023). Ortaya konulan bu tablo ve ifade edilen kaygı çocukların Gazze'de öldürüldüğü ve çocuk ölümlerinin her geçen gün artarak devam edeceğini göstermektedir.

Gazze'de yaşanan çatışmalarda yalnızca çocuklar değil onların ebeveynleri de öldürülmekte, çocuklar öksüz veya yetim bırakılmaktadır. Anadolu Ajansı'nın internet sitesinde 08.02.2024 tarihli Gazze'de yer alan Filistin hükümeti tarafından yapılan açıklamanın aktarıldığı haberde 7 Ekim 2023 tarihinden 2024 Şubat ayına kadar ortalama 17 bin Filistinli çocuğun öldürülme ya da tutuklanmaları sebebiyle anne babalarının biri veya her ikisinden mahrum yaşadığını aktarmaktadır (Anadolu Ajansı, 2024). Özellikle belli bir yaş altında anne ve babanın bakım, gözetim, ilgi ve sevgisine muhtaç olan çocukların onlardan mahrum yaşaması çatışmaların çocuklar üzerinde yarattığı veya yaratması muhtemel travmalara bir de anne baba yokluğunun yaratacağı psikolojik sorunların eklenmesine dolayısıyla da çocukların bilişsel ve fiziksel gelişiminin olumsuz etkilenmesine yol açacaktır. Bu bağlamda çocukların çatışma ve savaş ortamlarında maruz kaldığı olumsuz etkilerden birisinin de bilişsel ve fiziksel gelişmelerinin olumsuz etkilenmesi olduğunu söylemek yerinde olur.

Çocukların çatışma ve savaş ortamlarında maruz kaldığı olumsuz etkilerden birisi de sakatlık ve engelliliktir. 30.12.2023 tarihinde Yeni Şafak'ın internet sitesinde yer alan bir habere göre 2023 yılının sonunda Gazze'de 9 bin çocuk ampute edilmiştir (Yeni Şafak, 2023). Bu sayının günümüzde daha da artması kuvvetle muhtemeldir. Çatışma veya savaşlarda uzuvlarını kaybeden çocuklar için sakatlığın düzeltilmesi için protez vb. araçlar zor bulunmakta veya geç uygulama yapılmaktadır. Çocuk erişkin hayata bu eksik uzuvlarla ve bu durumun getirdiği düşük benlik saygısıyla geçiş yapmak zorunda kalırlar (Karakoç, 2022: 3).

Ayrıca Gazze'de çocukların sağlık kuruluşlarına ve sağlık profesyonellerine erişimi de önemli bir sorundur. 7 Ekim'de 2024 Mayıs ayına kadar bin 500 sağlık personelinin yaralandığı, 309'unun alıkonulduğu ve 496'sının hayatını kaybettiği aktarılmaktadır (Sözcü, 2024). Ayrıca 2023 Kasım ayı itibarıyla Gazze'de saldırılar nedeniyle 16 hastane ve 34 sağlık merkezinin hizmet veremediği aktarılan bilgiler arasındadır (Anadolu Ajansı, 2023). Hastane ve sağlık personeline erişimin zor olması özellikle

çatışmalarda yaralanan, sakat kalan çocuklar için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu durumun yaralanma, sakatlanma veya hastalıklar nedeniyle çocuk ölümlerini hızlandıracağı şüphesizdir.

Gıdaya erişim de yetişkinleri olduğu kadar çocukları etkileyen büyük bir sorundur. İsrail'in Gazze'ye yönelik uyguladığı ambargo nedeniyle Gazze'ye insan ve mal girişleri ciddi anlamda kısıtlanmaya tabi tutuluyor. Bölgeye yardımlar İsrail'in izin verdiği oranda yapılabiliyor. Gıda, tıbbi yardım gibi çeşitli mallar da ancak Birleşmiş Milletler (BM) ve insani yardım kuruluşlarınca kente sokulabiliyor (TRT Haber, 2023).

Temel ihtiyaçlar yönünde çocukların yaşadığı diğer sorunlar ise barınma ve giyecek sorunudur. 7 Ekim'den günümüze kadar İsrail tarafından Gazze'de birçok bina yerle bir edilmiş, birçoğu ise kullanılamaz hale getirilmiştir. Böyle bir ortamda çocukların barınma sorunu ve uygulanan ambargolar nedeniyle giyecek sorunu yaşaması kaçınılmazdır. Barınak ve giyecek ihtiyacı nedeniyle hava şartlarından korunamayan çocukların hastalanması veya ölmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Gazze'de çocukların maruz kaldığı büyük sorunlardan birisi de salgın hastalıklardır. 2023 Ekim ayında Gazze'de bulunan sağlık bakanlığı yetkililerince yapılan açıklamalarda çok sayıda uyuz, suçiçeği, bronşit, cilt hastalıkları ve ishal vakalarının tespit edildiği duyuruldu. Ayrıca abluka ve saldırı altında bulunan Gazze'de, birçoğu çocuk olmak üzere bir gün içinde 3 binden fazla insanda salgın hastalık olgularının görüldüğü aktarılan bilgiler arasındadır (Anadolu Ajansı, 2023). Çatışma ve abluka altında bulunan bir bölgede salgın hastalıkların olması ve bu hastalıkların özellikle gelişim çağındaki bulunan, bağışıklığı tam gelişmemiş çocukları etkileyeceği kaçınılmazdır.

Gazze'de çatışmanın ortasında çocukların ayrıca psikolojik sorunlar yaşayacağı da kaçınılmazdır. Uluslararası bir kuruluş olan "Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün" aktardığı bilgilere göre Gazze'de yaşayan çocukların yüzde 91'i yaşanan çatışmalar nedeniyle psikolojik sıkıntılar yaşıyor (Independent Türkçe, 2021). Çatışmalar devam ettiği sürece de bu oranın artarak devam edeceği açıktır.

Gazze'de çocukların okulların yıkılması, tahrip edilmesi, güvenlik sorunu yaşaması nedeniyle eğitime başlayamaması ya da devam edememesi de bir sorun teşkil etmektedir. Gazze'de günümüze kadar okulların üçte ikisinin vurulduğu, bazılarının bombalandığı, ağır hasar aldığı aktarılmaktadır (NTV, 2024). Çatışmanın devam ettiği, okulların dahi bombalandığı bir ortamda çocukların okula gidememesi geleceklere yönünden de bir sorun teşkil etmektedir. Eğitim ve öğretim çocukların geleceklere tesis etmesi açısından önemli olgulardır. En önemli sorunun güvenlik olduğu bir ortamda eğitim ve öğretim belki önemsiz görünebilir fakat çatışma çocukların bulunduğu zamanı mahvettiği gibi geleceklere de mahvetmesi açısından dile getirilmesi gereken önemli bir sorundur. Zira yaşanan ortam, koşullar geleceği de tayin etmektedir.

Gazze'de çocukların yaşadığı sorunlar maddeler halinde kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- Çocuk ölümleri,
- Anne veya babalarından birinin veya her ikisinin alıkonulması ya da öldürülmesi,
- Doğal ortamlarından koparılma (barınak sorunu),
- Gıda, su, giyecek gibi ihtiyaçlarının giderememe veya sınırlı oranda giderebilme,
- Sağlık kuruluşu ve sağlık profesyonellerine erişememe,
- Salgın hastalıklar,
- Yaralanma veya sakat kalma,
- Psikolojik sorunlar yaşama,
- Bilişsel ve fiziksel gelişimlerinin olumsuz etkilenmesi,
- Eğitime başlayamama veya devam edememe,
- Geleceklerinin belirsizlik içinde olması.

Çocuklar açısından yaşanan tüm bu sorunlara karşın Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların, birliklerin ve toplumun yeterli düzeyde tepki göstermemesi ve gerekli önlemlerin alınmaması da ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Ve hatta ABD gibi güçlü ve büyük devletler tarafından zaman zaman İsrail'i savunan, İsrail'in yanında olduğuna yönelik yapılan açıklamalar çatışmaların durdurulması adına önemli bir sorundur. Bu bağlamda İsrail'in uluslararası toplumun saldırıları durdurması noktasında baskısını hissetmesi, çeşitli kuruluş, birlik ve devletlerin çatışmaların

durdurulması açısından arabuluculuk yapması, saldırılarını devam ettirmesi halinde İsrail'e yönelik caydırıcı yaptırımların devreye sokulması Gazze'deki çocuklar açısından son derece önemlidir. Üzerinde hiçbir baskı hissetmeyen ve yaptırımla karşılaşmayan İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırıları devam edecek, nihayetinde de yetişkinler yanında çocuk ölümleri de artma eğilimi gösterecektir.

Gazze'de çatışmaların ortasında çocukların yaşadığı bu zorluklar Birleşmiş Milletlerin ve uluslararası toplumun etkili bir şekilde Gazze'deki çatışmaların durması yönünde müdahalede bulunmasını elzem kılmaktadır. Yalnızca bireysel değil, öte yandan ortak hakların korunması amacıyla acil önemler alınmalıdır. Bu bağlamda, günümüze kadar çocuklar açısından Gazze'de yaşanan sorunlar çerçevesinde çocukların sağlığı, eğitimi ve güvenliği açısından çok acil çözümler üretilmelidir (Avcı, 2024: 20).

3. YÖNTEM

Çalışmanın amacı, Gazze'nin işgali örneğinde karikatürler aracılığıyla çatışmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin nasıl yansıtıldığını, karikatürlerde çocukların nasıl temsil edildiğini, bu temsillerle hangi mesajların verildiğini ortaya koymaktır. Çalışmanın ana amaçlarında birisi de çocukların Gazze'de yaşanan çatışmalarda yaşadıkları sorunlara bir ses olabilmektir. Bu amaçlar doğrultusunda “Çatışmanın çocuklar üzerindeki etkileri nasıl yansıtılmaktadır?”, “Sosyal medyada çatışmayı konu edinen karikatürlerde çocuklar nasıl temsil edilmektedir?”, “Bu temsillerle hangi mesajlar verilmektedir?” şeklindeki soruların yanıtı aranmıştır. Çalışmada X'de (Eski ismiyle Twitter) 01.01.2024 ve 30.06.2024 tarihleri arasında 6 aylık dönemde Gazze'nin işgalini konu edinen karikatürler taranmıştır. Yapılan tarama X'de bulunan arama çubuğuna “Gazze'nin işgalini konu edinen karikatürler”, “Gazze'nin işgalini anlatan karikatürler”, “Gazze'nin işgalini konu edinen karikatürlerde çocuklar” cümleleri yazılarak yapılmış, çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir. Yapılan taramalarda söz konusu tarihler arasında doğrudan çocukları konu edinen birbirinden farklı 25 adet karikatür olduğu tespit edilmiştir. Bu karikatürler arasından hem temsil şekilleri, verdikleri mesajlar diğerlerinde yer alan temsil ve mesajları kapsayan hem de daha geniş bir temsile ve birden fazla mesaja sahip olan 10 karikatür amaçlı örnekleme yapılarak çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Çalışmada X adlı sosyal medya platformunun belirlenmesinde X'in popüler bir sosyal medya uygulaması olması dikkate alınmıştır.

Çalışmada belirlenen 10 karikatür Danimarkalı Dilbilimci Louis Hjelmslev'in “Anlatımın Tözü”, “Anlatımın Biçimi”, “İçeriğin Tözü”, “İçeriğin Biçimi” kavramları temel alınarak göstergebilimsel analiz yöntemiyle ele alınmıştır. Hjelmslev'in göstergebilim anlayışının esas alınmasının sebebi seçilen karikatürleri detaylı şekilde, içerik ve biçim olarak en iyi şekilde analiz edebileceğimiz bir yöntem olmasıdır. Hjelmslev, temel olarak dile bir oluş ve süreç olarak bakar ve bununla ilgili olarak göstergebilimin hedefinin bu sürece denk gelecek, onu belirli sayıda ilkeye dayanarak çözümlenip resmedebilecek bir dizge tesis etmek olduğunu ifade eder. Hjelmslev'in göstergebilime sağladığı katkılardan birisi Ferdinand de Saussure'ün gösteren/gösterilen ilişkisini ve biçim/töz karşıtlığını ele almasıdır. Hjelmslev, ses boyutunu anlatım, anlam boyutunu da içerik şeklinde isimlendirmekte; her iki boyuttaki birimlerin biçim ve tözünü birbirinden ayırmaktadır. Bu şekilde iki düzlem ve dört boyut ortaya çıkmaktadır: “Anlatımın tözü ve anlatımın biçimi; içeriğin tözü ve içeriğin biçimi.” (Rifat, 2014: 37-38). Kıran (2014: 271), Hjelmslev'in göstergebilim anlayışını şu şekilde şematize etmektedir:

Anlatımın Tözü = Sesbilgisi

Gösterge = Anlatımın Biçimi = Sesbilim

İçeriğin Biçimi = Sözcükbilim + Biçimbilgisi

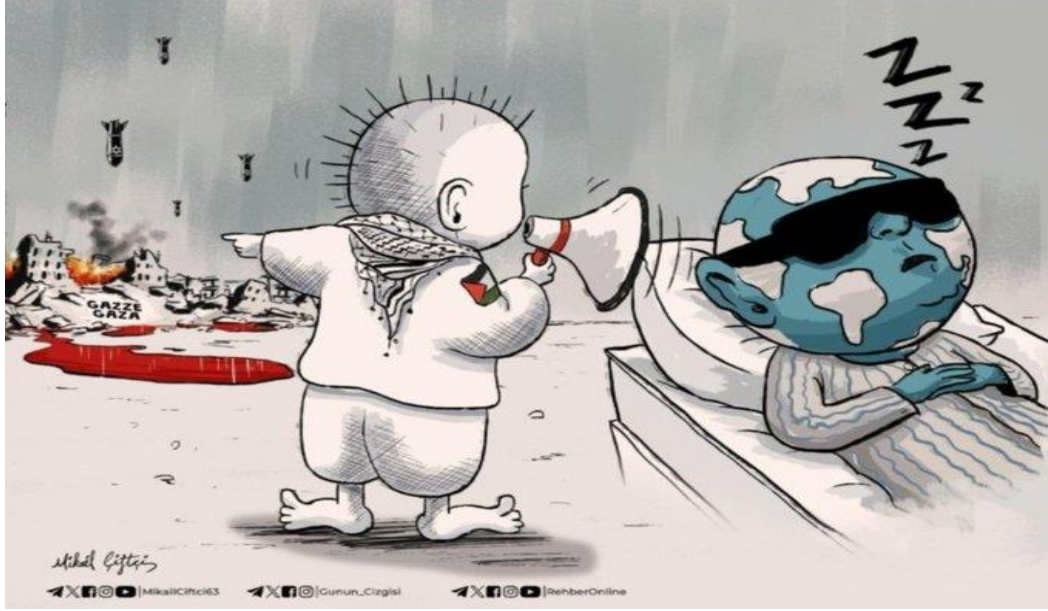
İçeriğin Tözü = Anlambilim

Anlatımın tözü, göstergelerin belli bir anlam bütünlüğü sağlamak amacıyla bir araya getirilmediği önceki durumudur. Anlatımın biçimi, göstergelerin belli bir anlam bütünlüğü sağlamak amacıyla kullanımudur. İçeriğin biçimi, bir anlam oluşturmak amacıyla göstergelerin yansıttığı mesajlardır. İçeriğin tözü, iletişim sürecinde göstergelerin belirttiği anlamdır (Işık vd., 2021: 139). Bir fotoğraftaki anlatımın biçimine kompozisyon öğeleri, gölge ışık vb. örnek verilebilir. Anlatımın tözü ise çeşitli fotoğraf teknikleri bilgisi, alan derinliği, objektifler, kamera vb. şeklinde örneklendirilebilir. İçeriğin biçimi, fotoğrafın konusuyla ilgili fikir ve estetik bilgisi, içeriğin tözü ise fotoğrafa has alt

anlamları ortaya çıkarma, ideoloji kültür ve değerleri okuma, kodları çözme vb. unsurlar içerir (Parsa ve Olgundeniz, 2014: 6).

4. BULGULAR

Görsel 1. “Filistin Yanıyor Dünya Uyuyor” konulu karikatür

Kaynak: <https://x.com/Muhittinkurt55/status/1807233628843175966/photo/1>, 30.06.2024

Tablo 1. Görsel 1'in Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	Çocuk, uyuyan dünya, hoparlör, harabe binalar, bombalar, kan
Anlatımın Biçimi	Bir çocuğun uyuyan dünyaya bombalanan Gazze kentini, orada akan kanı hoparlörle anlatmaya çalışması, eliyle kenti göstermesi. Buna karşın dünyanın uyumaya devam etmesi.
İçeriğin Tözü	Yardım isteği
İçeriğin Biçimi	Dünya Gazze'deki yıkıma, orada yaşayan çocuklara, akan kana kayıtsız kalmaktadır.

“Filistin yanıyor dünya uyuyor” konulu karikatür anlatımın tözü olarak çocuk, uyuyan dünya, hoparlör, harabe binalar, bombalar ve kan gösterilmektedir. Karikatür anlatımın biçimi bağlamında değerlendirildiğinde bir çocuğun uyuyan dünyaya bombalanan Gazze kentini, orada akan kanı hoparlörle anlatmaya çalışması ve eliyle kenti göstermesi, buna karşın dünyanın uyumaya devam etmesi dünyanın Gazze'deki yıkıma, akan kana ne derece duyarsız kaldığını imlemektedir. Çocuğun sağ kolundaki Filistin bayrağı çocuğun Gazze'de yaşayan Filistinli olduğunu göstermektedir. Hoparlör sesin şiddetini vurgulayarak uyuma eylemi bağlamında dünyanın ne derece kayıtsız kaldığını ön plana çıkarmaktadır. Harabe binalar Gazze'deki tahribatın boyutunu göstermektedir. Kente düşer vaziyette konumlandırılmış bombalar ise yıkımın devam etmekte olduğunu, kan görseli ise çok kan döküldüğünü vurgulamaktadır. Dünyayı uyaran kişinin bir çocuk olması Gazze'de çocukların varlığını, onların da öldüğünü, en çok onların yardıma ihtiyacı olduğunu vurgulaması açısından okunabilir. Tüm veriler değerlendirildiğinde içeriğin tözü yardım isteği şeklinde ön plana çıkmaktadır. İçeriğin biçimi ise dünyanın Gazze'deki yıkıma, akan kana kayıtsız kalmaması, çatışmanın durdurulması için bir şeyler yapılması yönündedir.

Görsel 2. “Gazze’de Çocuklar Ölüyor” konulu karikatür

Kaynak: <https://x.com/hayrunisasoner/status/1805323624288502073/photo/1>, 24.06.2024

Tablo 2. Görsel 2’nin Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	Çocuklar, ateş, ekmek şeklinde füze, tabak, kan, birbirine çatılmış odun parçalarından yapıma mekanizma.
Anlatımın Biçimi	Bir çocuğun yanan ateşten korunmak için birbirine çatılmış odun parçalarından yapıma mekanizmaya el ve ayaklarıyla tutunması, çömelir şekilde elinde tabakla bekleyen çocuğun tabağına doğru füzenin gelmesi.
İçeriğin Tözü	Çocukların aç olması ve çatışmanın durması gerektiği.
İçeriğin Biçimi	Gazze’de çocuklar ateş hattında kalmakta, açlıktan ve atılan füzelerden ölmektedirler. Çatışma bölgesinde kalan çocukların yiyecek ihtiyacı bulunmaktadır.

“Gazze’de çocuklar ölüyor” konulu karikatürde anlatımın tözünü çocuklar, ateş, ekmek şeklinde füze, tabak, kan, birbirine çatılmış odun parçalarından yapıma bir mekanizma oluşturmaktadır. Karikatür anlatımın biçimi bağlamında bir çocuğun yanan ateşten korunmak için birbirine çatılmış odun parçalarından yapıma mekanizmaya el ve ayaklarıyla tutunması, çömelir şekilde elinde tabakla bekleyen çocuğun tabağına doğru füzenin gelmesi şeklinde bir anlam bütünlüğü oluşturmaktadır. Çocuklar çatışma bölgesinde çocukların açlıktan ve atılan füzelerden öldüğünün göstergeleri olarak kullanılmıştır. Ateş Gazze’deki çatışmanın şiddetini göstermektedir. Ekmek şeklindeki füze açlık çeken çocuklara füze fırlatıldığı mesajını içermektedir. Kan çocuk ölümlerini göstermektedir. Birbirine çatılmış odun parçalarından çatılmış mekanizma ve ona el ve ayaklarıyla tutunan çocuk, çocukların Gazze’de ölüme ne kadar yakın olduğunu imlemektedir. Tutunduğu odun parçası ve ateş ikilisi ölüme yakınlık anlamında manidar şekilde kullanılmıştır. Verilen mesaj çok nettir: ateş odunu yakar, oduna tutunan çocuk da ateşe düşer. Yani çatışma bölgelerinde korunmasız şekilde kalan çocuklar ölüme çok yakındır. Elinde boş bir tabakla çömelir şekilde bekleyen çocuğun tabağına ekmek görünümünde bir füzenin düşer şekilde gösterilmesi ve çocuğun önünde kan damlarının görülmesi çocukların Gazze’de aç olarak füze saldırılarında öldüğünü imlemektedir. Bu bağlamda çocukların aç olması ve çatışmanın durması gerektiği içeriğin tözünü oluşturmaktadır. İçeriğin biçimi ise Gazze’de çocukların ateş hattında kalarak, açlıktan ve atılan füzelerden öldüğü, çatışma bölgesinde kalan çocukların yiyecek ihtiyacı bulunduğu şeklindedir.

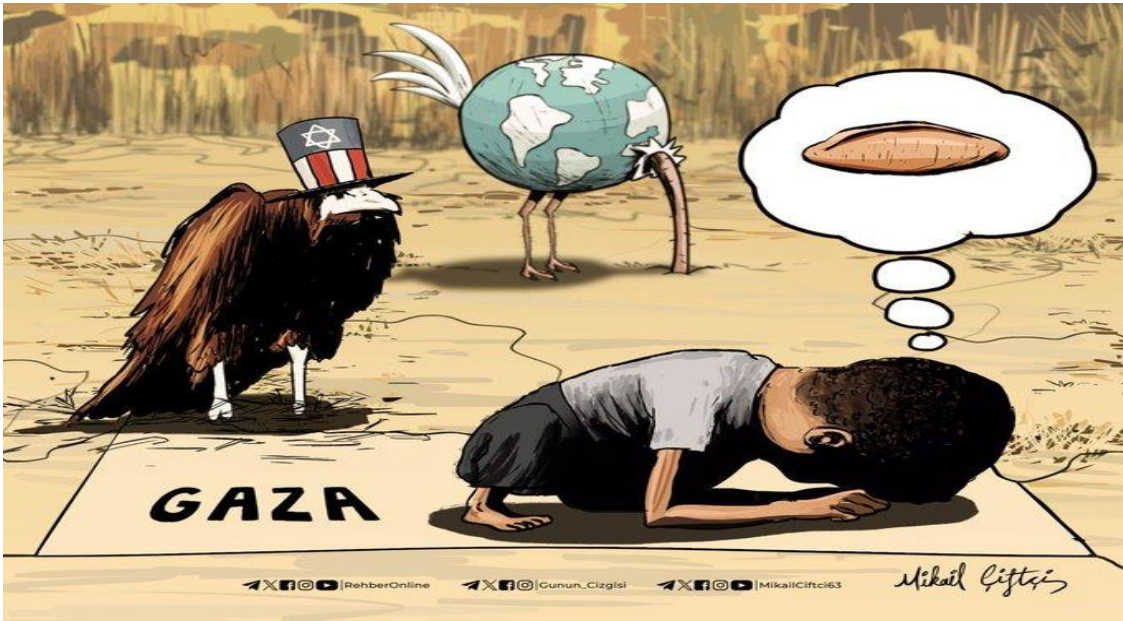
Görsel 3. “Çocuğuna Yiyecek Bulamayan Annenin Çaresizliği” konulu karikatür

Kaynak: https://x.com/K_beytulmakdis/status/1805065012873990259/photo/1, 24.06.2024

Tablo 3. Görsel 3’ün Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	Anne, çocuk, ağaç, ağaç yaprakları, harabe binalar.
Anlatımın Biçimi	Arkalarında harabe binalar görülen, bir ağacın önünde bekleyen, elinde ağaç yaprakları olan hüzünlü bir annenin çaresizce çocuğunun ağaç yaprağını yemesini beklemesi.
İçeriğin Tözü	Gıda ve barınak ihtiyacı
İçeriğin Biçimi	Çatışma bölgesinde çocuklar ve ona bakmakla yükümlü anneler yıkılan binalar nedeniyle barınak sorunu yaşamakta, ayrıca gıdaya erişememekte, gıda ihtiyacı çaresizlik içinde alışılmadık yollarla ertelenmeye veya giderilmeye çalışılmaktadır.

“Çocuğuna yiyecek bulamayan annenin çaresizliği” konulu karikatürde anlatımın tözünü anne, çocuk, ağaç, ağaç yaprakları ve harabe binalar oluşturmaktadır. Karikatürde anlatımın biçimi arkalarında harabe binalar görülen, bir ağacın önünde bekleyen, elinde ağaç yaprakları olan hüzünlü bir annenin çaresizce çocuğunun ağaç yapraklarını yemesini beklemesi şeklinde tezahür etmektedir. Elinde ağaç yaprağıyla çocuğunun karşısında hüzünlü bir şekilde konumlandırılan anne ve ağaç yapraklarını yiyen çocuk ikilisi çatışma bölgelerinde çocukların aç kaldıklarını, onlara bakmakla yükümlü olan annelerin bu konuda çaresiz kaldığını göstermektedir. Anne ve çocuğun elindeki ağaç yaprakları anne ve çocuğun gıda ihtiyacını çaresizlik içinde alışılmadık bir yolla gidermeye ve ertelemeye çalıştıklarını imlemektedir. Arka fonda görülen harabe yapılar çatışmanın boyutunu gösterdiği gibi çocuk ve annesi yönünden barınak ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla şiddetli çatışma anne ve çocuk için açlığa sebep olmaktadır. Annenin Müslüman inancına göre örtülü olması Müslüman dünyaya yönelik bir mesaj taşımaktadır. Verilen mesaj Gazze’de Müslümanların açlık ve sefalet çektiği şeklindedir. Anne ve çocuğun elbiselerindeki yırtık ve yamalar çekilen sefaleti gösterdiği gibi yiyecek ihtiyacı olduğunu da imlemektedir. Dolayısıyla içeriğin tözü gıda ve barınak ihtiyacıdır. Çatışma bölgesinde çocuklar ve ona bakmakla yükümlü annelerin gıdaya erişememesi, gıda ihtiyacının çaresizlik içinde alışılmadık yollarla ertelenmeye veya giderilmeye çalışılması ise içeriğin biçimini oluşturmaktadır.

Görsel 4. “Gazze’de Çocuklar Açlıktan Ölüyor” konulu karikatür

Kaynak: https://x.com/_birmucahide_72/status/1799103170293178411/photo/1, 07.06.2024

Tablo 4. Görsel 4’ün Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	Akbaba, başını kuma sokan dünya görünümlü deve kuşu, çocuk, ekmek, Gazze yazısı, çölü anımsatan ortam.
Anlatımın Biçimi	Aç olduğu anlaşılan, açlıktan bitkin düşen çocuğun başında akbabanın beklemesi, dünya görünümlü deve kuşunun başını kuma gömmesi.
İçeriğin Tözü	Çocukların açlıktan ölmek üzere olduğu
İçeriğin Biçimi	Gazze’de çocuklar açlıktan ölmek üzeredir. İsrail Devleti bir akbaba misali çocukların açlıktan ölmesini beklemektedir. Dünya bu duruma kayıtsız kalmaktadır.

Gazze’de çocukların açlıktan öldüğünü konu edinen karikatürde anlatımın tözünü akbaba, başını kuma sokan dünya görünümlü deve kuşu, çocuk, ekmek, Gazze yazısı, çölü anımsatan ortam oluşturmaktadır. Karikatürde anlatımın biçimi aç olduğu anlaşılan, açlıktan bitkin düşen çocuğun başında akbabanın beklemesi, dünya görünümlü deve kuşunun başını kuma gömmesi şeklindedir. İlgili karikatür Kevin Carter’ın Güney Sudan’da görmüş olduğu bir kız çocuğunun başında bekleyen akbabayı fotoğrafladığı görselden uyarlanmıştır. Söz konusu fotoğrafta çocuk açlıktan ölmek üzereydi ve akbaba başında beklemekteydi. İlgili karikatürde bu fotoğrafa gönderme yapılarak Gazze’de çocukların açlıktan ölmek üzere olduğu vurgulanmaktadır. Karikatürdeki çocuğun açlıktan bitkin düştüğü görülmektedir. Karikatürde daire içinde beyaz bir fonda, hemen başının üzerinde görülen ekmeğin çocuğun zihninde açlığın olduğunu imlemektedir. Çocuğun hemen arkasında görülen akbaba İsrail’i temsil etmektedir. Akbabanın başında bulunan şapkadaki İsrail bayrağına gönderme yapan simgeler İsrail’i temsilen kullanılmıştır. Başını kuma sokan dünya şeklindeki devekuşu ise Gazze’de çocukların açlıktan ölmesini görmezden gelen dünyayı simgelemektedir. Ortamın çölü anımsatması açlığı daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda içeriğin tözü çocukların açlıktan ölmek üzere olduğu şeklindedir. İçeriğin biçimi ise Gazze’de çocukların açlıktan ölmek üzere olduğu, İsrail’in bir akbaba misali çocukların açlıktan ölmesini beklediği, dünyanın ise bu duruma kayıtsız kaldığı yönündedir.

Görsel 5. “Çocuklar Açlık Çekerken Suudilerin Zenginlik İçindeki Sofrası” konulu karikatür

Kaynak: <https://x.com/vedatkahyalar/status/1780954037468172774/photo/1>, 13.03.2024

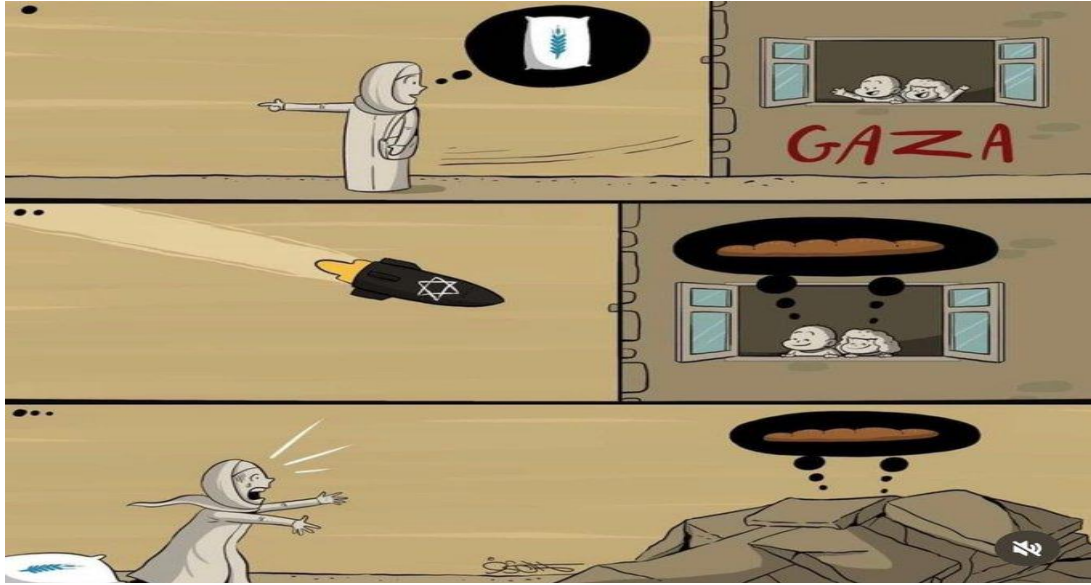
Tablo 5. Görsel 5’in Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	Çocuklar, yemek yer şekilde görülen obez bir Arap, mükellef bir sofrası, harabe binalar
Anlatımın Biçimi	Harabe yapıların önünde görülen son derece zayıf çocuklardan birisi lüks içinde olduğu anlaşılan ve önünde zengin bir sofrası kurulu olan bir Arap’a yemekleri işaret ederek adeta haykırmakta.
İçeriğin Tözü	Gazze’de çocuklar aç iken Suudilerin refah içindeki yaşamı
İçeriğin Biçimi	Çocuklar Gazze’de çatışma nedeniyle harabeye dönen binaların ortasında barınak ve açlık sorunu çekerken Suudiler zenginlik içinde yaşamakta, çatışmanın Gazze’deki çocuklar üzerindeki etkilerini görmezden gelmektedir.

Çocuklar açlık çekerken Suudilerin zenginlik içindeki yaşamını konu edinen karikatürde anlatımın tözünü çocuklar, yemek yer şekilde görülen obez bir Suudi, mükellef bir sofrası, harabe binalar oluşturmaktadır. Karikatürde anlatımın biçimi harabe yapıların önünde görülen son derece zayıf çocuklardan birisi lüks içinde olduğu anlaşılan ve önünde zengin bir sofrası kurulu olan Suudi’ye yemekleri işaret ederek haykırmakta olduğu şeklindedir. Arka fonda yer alan harabe yapıları çatışmanın şiddetini gösterdiği gibi çocukların barınak sorunu yaşadığını da işaret etmektedir. Harabe yapıların önünde çok sayıda kemikleri sayılabilecek kadar zayıf çocuklar Gazze’de çocuklar yönünden yaşanan açlığın boyutunu ortaya koymaktadır. Bu çocuklardan birisi obez olduğu anlaşılan önünde mükellef bir sofrası kurulu, yemek yer şekilde görülen Suudi’nin sofrasını işaret ederek adeta haykırmaktadır. Bir yanda çatışma içinde kalan çocukların açlığı, sefaleti bir yanda Suudilerin lüks içindeki yaşamı karikatürde eleştirilmektedir. Bu eleştiri Suudileri Gazze’ye yardıma çağırır niteliktedir. Açlık, sefalet ve lüksün bir arada kullanılması şeklinde yaratılan zıtlık esasen Suudiler nezdinde tüm ülkelere bir çağrı niteliğindedir. Karikatürde çocukların yarı çıplak olduğu görülmektedir. Bu durum çocukların giyecek sıkıntısı çektiğini belirtmesi açısından önemlidir. Gazze’de çatışma bölgesinde yaşayan çocukların temsil edildiği görselin bir tarafı kasvetli hava, dağınık ve harap ortam sefaleti vurgularken, Suudileri temsil eden görselin diğer tarafı aydınlık, lüks ve şatafat içinde gösterilerek açlık, sefalet ve lüks arasındaki zıtlık ön plana çıkarılmak istenmiştir. Zıtlık çocukların kemikleri sayılabilecek kadar zayıf olması, Suudi’nin ise tam tersi aşırı kilolu olması şeklinde de vurgulanmaktadır. Dolayısıyla karikatürde zıtlıklar bağlamında oluşturulan içeriğin tözünü Gazze’de çocuklar aç iken Suudilerin refah içindeki yaşamı oluşturmaktadır. İçeriğin biçimi ise çocuklar Gazze’de çatışma nedeniyle harabeye dönen

binaların ortasında barınak ve açlık sorunu çekerken Suudiler zenginlik içinde yaşamakta, çatışmanın Gazze'deki çocuklar üzerindeki etkilerini görmezden gelmektedir.

Görsel 6. “Çocuklar Aç Olarak Ölüyor” konulu karikatür

Kaynak: https://x.com/HasanAvc_/status/1770715871368904884/photo/1, 21.03.2024

Tablo 6. Görsel 6'nın Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	Anne, evin penceresinden bakan çocuklar, un torbası, roket, ekmek, yıkıntılar
Anlatımın Biçimi	Anne çocuklarına ekmek yapmak için un almaya gider. Annenin yokluğunda çocukların bulunduğu eve bir füze isabet eder. Anne döndüğünde feryat içinde evinin yıkıldığını, çocukların aç bir şekilde öldüğünü görür.
İçeriğin Tözü	Gazze'de çocukların aç olarak ölmesi
İçeriğin Biçimi	Gazze'de çocuklar aç bir şekilde İsrail tarafından atılan füzelerle ölüyor.

Gazze'de çocukların aç olarak öldüğünü konu edinen karikatürde anlatımın tözünü anne, evin penceresinde görülen çocuklar, un torbası, roket, ekmek, yıkıntılar oluşturmaktadır. Karikatürde anlatımın biçimi anne çocuklarına ekmek yapmak için un almaya gitmesi, annenin yokluğunda çocukların bulunduğu eve bir füze isabet etmesi ve anne döndüğünde feryat içinde evinin yıkıldığını, çocukların aç bir şekilde öldüğünü görmesi şeklindedir. Karikatür üç bölümden oluşmaktadır. Karikatürün sol tarafında yer alan siyah noktalar da bölüm sayısını göstermektedir. Birinci bölümde anne çocuklarına ekmek yapmak amacıyla un almaya gitmektedir. Çerçeve içinde siyah fonda görülen un torbası çocukları evde bırakarak evden ayrılan annenin zihninde un olarak çocuklara ekmek yapma olduğunu imlenmektedir. Pencerede bulunan iki çocuk annelerine neşeli bir şekilde el sallamaktadırlar. İkinci bölümde pencerede ekmek hayali kurarak annelerinin yollarını bekleyen çocukların bulunduğu binaya bir füzenin geldiği görülmektedir. Füzenin üzerinde İsrail bayrağında bulunan yıldız olması, füzenin İsrail tarafından atıldığını vurgulamaktadır. Üçüncü bölümde anne döndüğünde çocukların içinde olduğu yapının yıkıldığını görür. Ellerini iki yana açarak, ağlayan ve haykıran annenin yanındaki un torbası annenin una erişebildiğini göstermektedir. Fakat anne döndüğünde çocukları sağ bulamamıştır. Yıkıntılar üzerinde, siyah bir fonda görülen ekmek çocukların ekmek hayaliyle, aç olarak öldüğünü öne çıkarmaktadır. Karikatürde verilen önemli bir mesaj çocuklara bakmakla yükümlü annelerinin fedakârlık yaparak bir şekilde gıda bulabildikleri fakat çocukların asıl olarak İsrail tarafından atılan roketlerle öldürüldüğü şeklindedir. Çocuklar açlıktan veya doğal yollarla ölmekte, atılan füzelerle ölmektedir. Kadının Müslüman inancına göre kapalı olarak tasvir edilmesi öldürülen, açlık, sefalet çeken kadın ve çocukların Müslüman olduğu, dolayısıyla da Müslüman dünyanın Gazze'ye

yardım etmesi gerektiği şeklinde bir mesaj içermektedir. Karikatür bir bütün olarak değerlendirildiğinde içeriğin tözü Gazze’de çocukların aç olarak ölmesidir. İçeriğin biçimi ise Gazze’de çocuklar aç bir şekilde İsrail tarafından atılan füzelerle ölüyor şeklindedir.

Görsel 7. “Çatışmada ve Çatışmasız Bir Ortamda Baba ve Çocuğunun Karşılaştırılması” konulu karikatür

Kaynak: https://x.com/sahin_yedek/status/1763665311910207762/photo/1, 01.03.2024

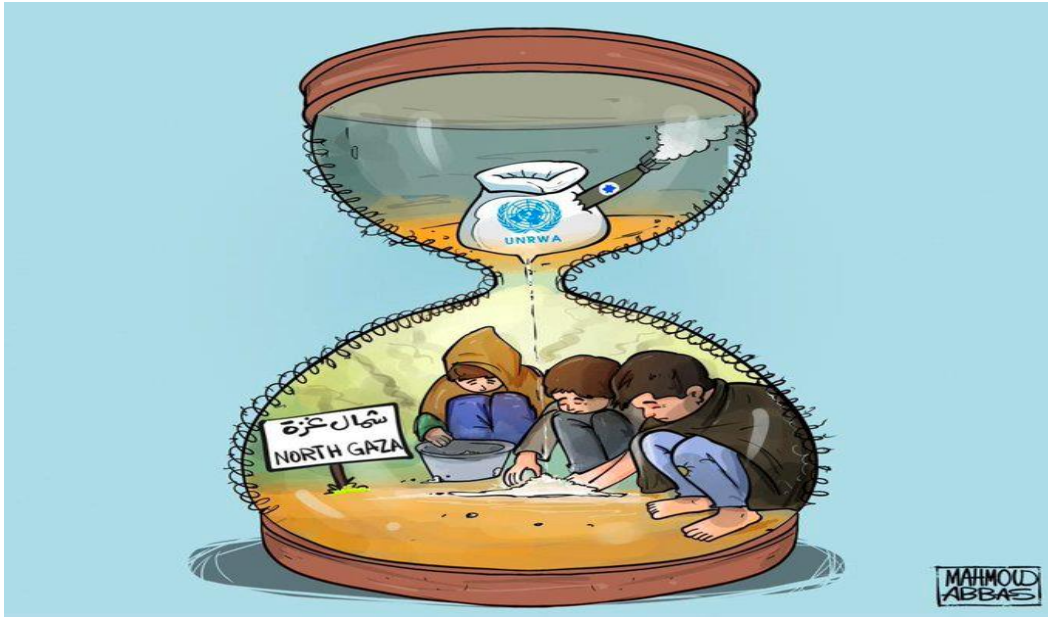
Tablo 7. Görsel 7’in Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	Baba ve çocukları, ağaçlar, yeşil alan, kuru, yarılmış alan
Anlatımın Biçimi	Çatışmanın olmadığı yerde çimlerin üzerine uzanmış neşe içinde vakit geçiren baba ve çocuğunun ve çatışma ortamında kuru, yarık bir alanda kaygı, belirsizlik içinde birbirine sarılarak uzanan baba ve çocuğunun durumu.
İçeriğin Tözü	Çatışmanın yarattığı ortamın baba ve çocuğu üzerinde kaygı, mutsuzluk yaratması
İçeriğin Biçimi	Çatışmanın olmadığı ortamlarda baba ve çocuk ilişkisi olması gerektiği gibi mutlu, huzurlu bir şekilde güvenli bir ortamda yürütülmekte iken, çatışmanın yaşandığı Gazze’de baba ve çocuk ilişkisi çatışmanın yarattığı kaygı, çaresizlik, güvensiz ortam sebebiyle sağlıklı yürütülememektedir.

Çatışma ve çatışmasız bir ortamda baba ve çocuğun karşılaştırıldığı karikatürde içeriğin tözünü baba ve çocukları, ağaçlar, yeşil alan, kuru ve yarılmış bir alan oluşturmaktadır. Anlatımın biçimi çatışmanın olmadığı yerde çimlerin üzerine uzanmış neşe içinde vakit geçiren baba ve çocuğunun ve çatışma ortamında kuru, yarık bir alanda kaygı, belirsizlik içinde birbirine sarılarak uzanan baba ve çocuğunun durumuna odaklanmaktadır. Karikatürde çatışmanın olmadığı anlaşılan sol tarafta baba çimlerin üzerine uzanmış çocuğuyla tebessüm eder şekilde zaman geçirmektedir. Babanın başında mor renkli yastık şeklinde kullanılan bir nesne vardır. Baba ve çocuk ağacın altındadır. Arka fonda da birkaç ağaç olduğu görülmektedir. Ayrıca gökyüzünde iki adet kuş uçar vaziyette dikkat çekmektedir. Ayrıca baba ve çocuk bakımlı görünmektedir. Tüm bu görsel veriler huzurlu, güvenli bir ortama işaret etmektedir. Baba ve çocuk da bu huzurlu, güvenli, çatışmasız ortamda neşe içinde vakit geçirmektedir. Karikatürde Gazze’de yaşanan çatışmaya gönderme yapılan sağ tarafta ise baba kuru, yarılmış bir alana çocuğuna sarılarak uzanmış, kaygılı bir şekilde görünmektedir. Baba çaresiz bir şekilde gökyüzünü

izlemektedir. Baba ve çocuğun konumlandırılışı geleceğe yönelik belirsizlik içermektedir. Gökyüzünde kuşlar değil, uçak görülmektedir. Ayrıca ağaç yerine toz bulutunu içeren, ağaç görünümüne sahip bir yapı dikkat çekmektedir. Bu yapı Gazze'ye atılan füzelere gönderme yapmaktadır. Uçak ve toz bulutu şeklindeki ağaç görünümüne sahip yapı Gazze'nin bombalanmasına ve Gazze'ye düşen bombalara gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla baba ve çocuğun yaşadığı, bombalandığı Gazze'de baba ve çocukları ölümle burun burunadır. Bu nedenle de Gazze'de baba ve çocukları mutsuz, huzursuz, kaygılıdır. Bu bağlamda içeriğin tözü çatışmanın yarattığı ortamın baba ve çocuğu üzerinde kaygı, mutsuzluk yaratmasıdır. İçeriğin biçimi ise çatışmanın olmadığı ortamlarda baba ve çocuk ilişkisi olması gerektiği gibi mutlu, huzurlu bir şekilde güvenli bir ortamda yürütülmekte iken, çatışmanın yaşandığı Gazze'de baba ve çocuk ilişkisi çatışmanın yarattığı kaygı, çaresizlik, güvensiz ortam sebebiyle sağlıklı yürütülememektedir.

Görsel 8. “Açlık Gazze Şeridinin Kuzeyindeki Çocukları Olumsuz Etkiliyor” konulu karikatür

Kaynak: <https://x.com/firba27/status/1761881927592607785/photo/1>, 26.02.2024

Tablo 8. Görsel 8'in Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	Çocuklar, kum saati, un torbası, dökülen un, füze, tabak, Kuzey Gazze yazısı
Anlatımın Biçimi	Kum saatinin alt kısmındaki üç çocuk kum saatinin üzerinde füzeyle vurulmuş un torbasından dökülen unun başında beklemektedir.
İçeriğin Tözü	Çocukların gıdaya erişiminin zorluğu
İçeriğin Biçimi	Kuzey Gazze'de çocuklar gıdaya erişememekte ve çocukların beslenmesi için zaman daralmaktadır.

Açlığın Gazze şeridinin kuzeyindeki çocukları olumsuz etkilediğini konu edinen karikatürde anlatımın tözünü çocuklar, kum saati, un torbası, dökülen un, füze, tabak, Kuzey Gazze yazısı oluşturmaktadır. Anlatımın biçimi kum saatinin alt kısmındaki üç çocuk kum saatinin üzerinde füzeyle vurulmuş un torbasından dökülen unun başında beklemesi şeklindedir. Kum saati Kuzey Gazze'de yaşayan çocukların beslenmesi için zamanın giderek daraldığını göstermektedir. Kum saatinin üst kısmında yer alan ve füzeyle vurulmuş şekilde konumlandırılan un torbası gıdaya erişimi simgelemektedir. Un torbasının üzerinde yer alan füze Kuzey Gazze'ye atılan füzeler nedeniyle gıda erişiminin zorluğuna vurgu yapmaktadır. Kum torbasındaki delikten çocukların bulunduğu yere dökülen unlar ve unların başında bekleyen üç çocuk çocuklar açısından gıdaya erişimin ne derece zor olduğunu belirtmektedir. Bir çocuk önünde boş bir tabakla beklemektedir. Bu tablo mevcut durumun tabağı dolduracak kadar dahi gıda olmadığını yansıttığı gibi çocukların açlığını ortaya koyması açısından da

anlam taşımaktadır. Karikatürde yer alan üç çocuğun genel görünüşlerinin, kılık kıyafetlerinin kötü olduğu dikkat çekmektedir. Ayakları görünen çocuğun ayakkabısının olmaması, kıyafetlerinin eski oluşu çocukların yaşadığı sefaleti göstermektedir. Gıda gibi temel ihtiyacını karşılayamayan çocukların psikolojik durumu yere çömelere vaziyette, çaresizce bekleyen çocukların yüzlerindeki hüzünden anlaşılmaktadır. Temel ihtiyaçlarını karşılayamayan çocukların psikolojik bütünlüğü bozulmuştur. Tüm verilerden hareketle içeriğin tözü çocukların gıdaya erişiminin zorluğudur. İçeriğin biçimi ise Kuzey Gazze’de çocuklar gıdaya erişememekte ve çocukların beslenmesi için zaman daralmaktadır.

Görsel 9. “İsrail Başbakanı ve Ona Hizmet Edenler Çocukların Kanıyla Besleniyor” konulu karikatür

Kaynak: <https://x.com/bobscartoons/status/1749153766312468941/photo/1>, 21.01.2024

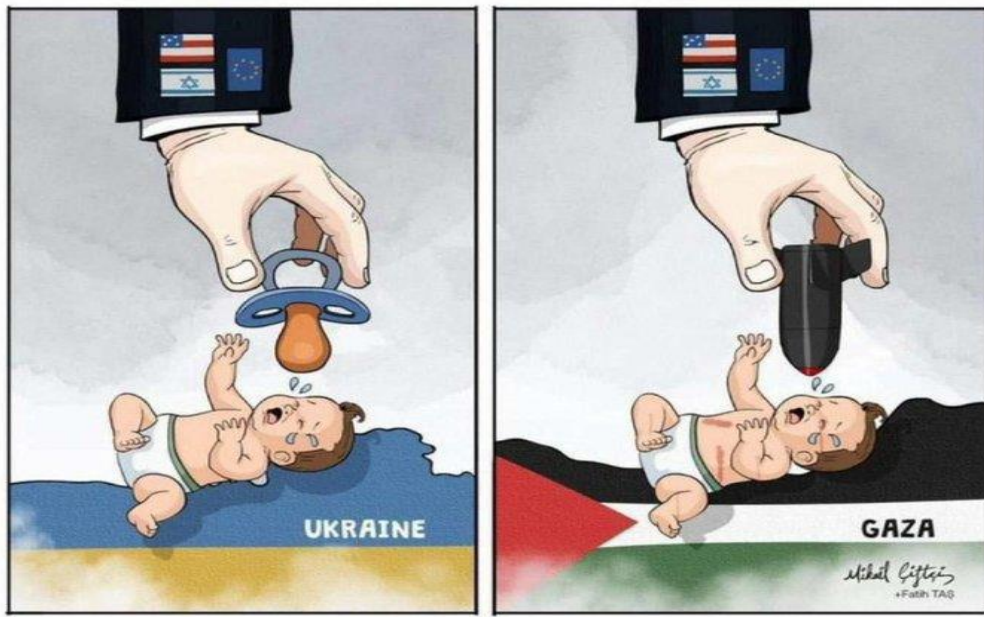
Tablo 9. Görsel 9’un Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	İsrail başbakanı, garsonlar, yemek masası, çeşitli yiyecekler, ölü çocuklar, kan, harabe binalar, yıkıntılar, ateş, Kosher yazısı.
Anlatımın Biçimi	Harabe binalar ve yıkıntılar arasında ölen çocukların masada ve masanın etrafında olduğu bir ortamda yemek yiyen İsrail başbakanı ve ona hizmet eden garsonlar.
İçeriğin Tözü	Çocukların öldürülmesi
İçeriğin Biçimi	İsrail devlet başkanı ve onu hizmet edenler çocukların kanlarıyla beslenmektedir.

İsrail başbakanı ve ona hizmet edenlerin çocukların kanıyla beslendiği mesajını içeren karikatürde anlatımın tözü İsrail başbakanı, garsonlar, yemek masası, çeşitli yiyecekler, ölü çocuklar, kan, harabe binalar, yıkıntılar, ateş ve Kosher yazısıdır. Anlatımın biçimi harabe binalar ve yıkıntılar arasında ölen çocukların masada ve masanın etrafında olduğu bir ortamda yemek yiyen İsrail başbakanı ve ona hizmet eden garsonlar şeklindedir. Karikatürde İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu’ya gönderme yapılmaktadır. Netanyahu’yu temsil eden karakter masanın başında oturarak tabağındaki yiyeceği yemektedir. Masada yüz üstü yatan ve ölü olduğu anlaşılan bir çocuk görseli dikkat çekmektedir. Ayrıca masanın üzerindeki kan ve garsonun masaya kanı anımsatır renkte şişedeki sıvıyı dökmesi bir başka dikkat çeken noktadır. Bu şekilde İsrail başbakanının ve ona hizmet edenlerin

çocukların kanıyla beslendiği mesajı verilmektedir. İsrail başbakanına yemek getiren diğer garsonun elindeki servis tabağından dışarı sarkan kanlı çocuk kolu ve masanın etrafında görülen ölü çocuk bedenleri de bu mesajı pekiştirmektedir. Netanyahu ve ona hizmet edenlerin medeni görüntüsü dikkati çeken bir başka konudur. Ayrıca Netanyahu sağ elinde bıçak ve sol elinde çatalla yemek yemektedir. Netanyahu ve ona hizmet eden garsonların kıyafetleri Avrupalı tarzda, medeni bir görüntü sunmaktadır. Bu noktada Netanyahu ve ona hizmet edenlerin yalnızca görüntüde medeni olduklarını, esasen onların çocukların kanıyla beslenecek kadar cani oldukları mesajı verilmektedir. Karikatürün en üstünde sarı rengin dikkat çekiciliğinden yararlanılarak konumlandırılmış “KOSHER” yazısı da ayrıca dikkat çekmektedir. Kosher yani Türkçe Koşer Museviliğe göre “temiz, kirlilikten uzak ve yasak olmayan” (Bulut Solak, 2021: 33) anlamına gelmektedir. Buradaki karikatürde yenilmesinde inanç bakımında bir sakınca olmayan yiyecekler anlamında kullanılmıştır. Koşer kelimesinin kullanılması İsrail başbakanı ve ona hizmet edenlerin çocukların kanlarıyla beslenmesinde bir sakınca görmemeleri yönünde bir mesaj içermektedir. Arka fonda görülen harabe yapılar ve ön planda görülen yıkıntılar savaşın Gazze’deki etkilerini ortaya koyar niteliktedir. Karikatürün sol üst köşesinde dumanlar ve havaya fırlayan molozlar eşliğinde görülen ateş Gazze’ye atılan bombaları nitelemektedir. Tüm veriler bir arada ele alındığında içeriğin tözünün çocukların öldürülmesi olduğu değerlendirilmektedir. İçeriğin biçimi ise İsrail devlet başkanı ve onu hizmet edenlerin çocukların kanlarıyla beslendiği şeklindedir.

Görsel 10. “ABD, AB ve İsrail’in Ukrayna ve Gazze’deki Çatışmalarda Çocuklara Yaklaşımı” konulu karikatür

Kaynak: <https://x.com/RealoneQman/status/1749859919619133645/photo/1>, 23.01.2024

Tablo 10. Görsel 10’un Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	Çocuklara uzanan iki el, çocuklar, biberon, mermi, Ukrayna ve Gazze yazıları, Ukrayna bayrağı, Filistin bayrağı.
Anlatımın Biçimi	Ukrayna’da ağlayan çocuğa emzik verilirken Gazze’de ağlayan çocuğa mermi verilmesi.
İçeriğin Tözü	Gazze’de çocukların görmezden gelinmesi
İçeriğin Biçimi	Ukrayna’da yaşanan çatışmalarda ABD, AB ve İsrail çocuklara hassasiyet gösterirken Gazze’de çocukları görmezden gelmektedirler.

ABD, AB ve İsrail’in Ukrayna ve Gazze’deki çatışmalarda çocuklara yaklaşımını konu edinen karikatürde anlatımın tözünü çocuklara uzanan iki el, çocuklar, biberon, mermi, Ukrayna ve Gazze yazıları, Ukrayna ve Filistin bayrağı oluşturmaktadır. Karikatürde anlatımın biçimi Ukrayna’da ağlayan

çocuğa emzik verilirken Gazze’de ağlayan çocuğa mermi verilmesi şeklindedir. Ukrayna bayrağı üzerinde ağlayan şekilde konumlandırılan çocuğa üzerinde ABD, AB ve Filistin bayraklarının olduğu bir el emzik vermektedir. Ukrayna yazısı ve bayrak çocuğun Ukraynalı olduğunu imlemektedir. Uzanan elin üzerindeki ABD, AB ve İsrail’e ait bayraklar Ukrayna çatışmasında çocuklara bu iki devlet ve birliğin el uzattıklarını, Ukrayna’da çatışmalardan çocukların zarar görmemesi için hassasiyet gösterdikleri şeklinde mesajlar içermektedir. Gazze bayrağı üzerinde ağlar şekilde konumlandırılmış çocuğa ise yine üzerinde ABD, AB ve İsrail’in bayrakları bulunan bir el tarafından emzik yerine mermi uzatılmaktadır. Gazze yazısı ve Filistin bayrağı çocuğun Gazze’de yaşayan Filistinli olduğunu göstermektedir. Bu görsel unsurlar Gazze’de çocukların bombalanmasını, ölmesini görmezden gelen, Ukrayna’daki çocuklar gibi hassasiyet göstermeyen ABD, AB ve İsrail’e yönelik bir mesaj niteliğindedir. Bu bağlamda karikatürde içeriğin tözü Gazze’de çocukların görmezden gelinmesidir. İçeriğin biçimi ise Ukrayna’da yaşanan çatışmalarda ABD, AB ve İsrail üçlüsünün çocuklara hassasiyet gösterirken Gazze’de çocukları görmezden gelmesi şeklindedir.

5. SONUÇ

Çalışma sonucunda incelenen karikatürlerde Gazze’de yaşanan çatışmaların çocuklar üzerindeki en büyük etkilerinin gıdaya erişim, barınma, giyim, çocukların ölmesi veya ölmek üzere olması, çocukların sefalet içinde yaşamaları şeklinde yansıtıldığı görülmüştür. Karikatürlerde yansıtılan çocuk temsilleri çatışmanın ortasında, ateş hattında sefalet içinde kalmış, temel ihtiyaçları karşılanamayan ve engellenen, acımasızca katledilen, doğal ortamında koparılan çocuklar şeklindedir. Karikatürde genellikle ekmek, un şeklinde füze göstergeleri kullanılarak çocukların aç olduğu ve aç şekilde öldüğü vurgulanmaktadır. Karikatürlerde yer alan göstergelerden bir tanesi de kandır. Kan çocuk ölümlerini vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Karikatürlerde harabe yapılar, döküntüler, ateş şeklinde kullanılan göstergeler ise Gazze’de yaşanan çatışmaların şiddetini, Gazze’ye verdiği tahribatı ortaya koymaya yönelik sıklıkla kullanılmıştır. Karikatürlerde çatışma bölgesi donuk, ağaç ve bitkiden yoksun, füze, mermi, toz bulutu, ateş göstergeleriyle resmedilirken çatışmasız bölgeler ağaç, bitki, kuşlar, güneşli ortam şeklinde resmedilerek yaratılan zıtlık doğrultusunda Gazze’de çocukların yaşadığı kötü koşul ve ortama dikkat çekilmektedir. Karikatürlerde dikkat çeken diğer göstergeler ise dünya şeklinde uyuyan bir adam ve vücudu dünya görümlü deve kuşunun başına kuma sokar vaziyette konumlandırılmasıdır. Bu göstergeler Gazze’de çocukların öldürülmesine dünyanın kayıtsız kaldığını vurgulama amacına dönük kullanılmıştır. Karikatürlerde anneyi temsilen örtülü kadın görselleri kullanıldığı görülmüştür. Bu durum Müslüman dünyaya yönelik bir mesaj niteliğindedir. Bu şekilde Gazze’de öldürülen insanların Müslüman olduğu vurgusu yapılarak Müslüman dünyaya çağrı yapılmaktadır. Karikatürlerde İsrail temsilleri akbaba, Netanyahu görseli, İsrail bayrağı şeklinde aktarılmıştır. Bu temsillerle İsrail kana susamış, Gazze’deki çocuk ölümlerinden zevk alan bir devlet olarak gösterilmektedir. Karikatürlerde Suudiler nezdinde Arap dünyasına yönelik eleştiri niteliğinde kullanılan gösterge de kullanıldığı görülmüştür. Bu göstergede Suudileri temsilen obez olduğu anlaşılan bir erkek görseli kullanılmıştır. Gazze’de çocuklar açlık çekerken Suudilerin lüks içindeki yaşamı eleştiri konusu yapılmıştır. İsrail yanında ABD ve AB de eleştirilmektedir. Bir karikatürde İsrail bayrağı yanında ABD ve AB bayraklarına gönderme yapılarak bu ülke ve birliğin de çocuk ölümlerine kayıtsız kaldığı özellikle vurgulanmaktadır. Kullanılan bir diğer gösterge de zamanı vurgulaması açısından kum saatidir. Kum saati çocukların temel ihtiyaçlar yönünden zamanın giderek daraldığını, çocukların acil yardıma ihtiyacı olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılmıştır.

Karikatürlerde çocuklar açısından verilen mesajlar birbiriyle ilişkili ve çok yönlüdür. İncelenen on karikatürde verilen mesajlar temel olarak şu şekildedir:

- Dünya Gazze’deki yıkıma, akan kana kayıtsız kalmaktadır. Gazze’de çocuk ölümlerinin durdurulması için dünya ülkelerinin acil hareket geçmesi gereklidir.
- Çocuklar ateş hattında kalarak, açlıktan ve atılan füzelerden ölmekte, çatışma bölgesinde kalan çocukların yiyecek, barınma ve giyecek ihtiyacı bulunmaktadır.
- Gazze’de çocuklar için en büyük sorun güvenlik sorunudur.
- Gazze’de çocukların beslenme, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçlar yönünden zaman giderek daralmakta, çocukların temel ihtiyaçları yönünden harekete geçilmezse giderek daha fazla çocuk ölecektir.

- Gazze’de çocuğa bakmakla yükümlü anneler çocuklarını besleyecek gıdaya erişememekte, gıda ihtiyacı çaresizlik içinde alışılmadık yollarla (ağaç yapraklarını yeme gibi) ertelenmeye ve giderilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca anneler Gazze’de çocukların ölümlerine şahit olarak büyük acılar yaşamaktadırlar.
- Gazze’de birçok çocuk açlıktan ölmek üzeredir. İsrail bir akbaba misali çocukların açlıktan ölmesini beklemekte, dünya ise bu durumu görmezden gelmektedir.
- Çocuklar Gazze’de çatışma nedeniyle harabeye dönen binaların ortasında barınak ve açlık sorunu çekerken Suudiler zenginlik içinde yaşamakta, çatışmanın Gazze’deki çocuklar üzerindeki etkilerini görmezden gelmektedir.
- Çatışmanın olmadığı ortamlarda ebeveyn ve çocuk ilişkisi olması gerektiği gibi mutlu, huzurlu bir şekilde güvenli bir ortamda yürütülmekte iken, çatışmanın yaşandığı Gazze’de ebeveyn ve çocuk ilişkisi çatışmanın yarattığı kaygı, çaresizlik, güvensiz ortam sebebiyle sağlıklı yürütülememektedir.
- İsrail devlet başkanı ve ona hizmet edenler çocukların öldürülmesini umursamamakta, dökülen çocuk kanını meşru görmektedirler.
- Ukrayna’da yaşanan çatışmalarda ABD, AB ve İsrail çocuklara hassasiyet gösterirken Gazze’de çocukları görmezden gelmektedirler.

Tarih boyunca yaşanan çatışma ve savaşlarda çocuklar mağdur olmuştur. Çocukların çatışma bölgelerinde mağdur olmaması için çatışma ve savaşları önlemeye yönelik uluslararası kuruluşların ve toplumun topyekûn girişimlerde bulunması, çatışma her nerede olursa olsun mezhep, milliyet, dil, din, ırk farkı gözetilmeksizin mağdur olan çocukların korunmasına yönelik önlemlerin alınması elzemdir. Fakat incelenen karikatürlerde verilen mesajlardan da anlaşılacağı üzere çatışma ve savaş bölgelerinde çocukların ait olduğu ülke, din, ırk farkına göre dünyada güç ve söz sahibi ülke ve uluslararası birlikler ayrımcı sayılabilecek bir yaklaşımla Gazze’de çocukların korunmasına yönelik gerekli hassasiyeti göstermemektedir. Bu yaklaşım çatışma ve savaşın başlamasında hiçbir dahli olmayan çocuk ölümlerini artırmakta, çocuklar çatışmaların dolaylı veya doğrudan hedefi haline gelmektedir. Bilgin’in (2014: 149) de ifade ettiği gibi, bundan sonra yapılması gerekenler, “yıllardır devam eden çatışma ve şiddet ortamının mağduru olan çocukları savunmak, onlar adına barışı inşa etmek, meydana gelmiş olumsuz etkileri silmek, önleyici ve ödünleyici programlar geliştirmek, çocukların ideolojik nedenlerle çatışmalarda kullanılmasının bir insanlık suçu olduğunu ifade etmektir.” Bu şekilde yıllarca savaş ve çatışmanın mağduru olmuş çocukların yaraları bir nebze sarılabileceği gibi, gelecek nesiller de uluslararası kurum, kuruluş ve toplumların göstermiş olacağı savaş karşıtlığı mücadeleye çocuklar daha güvenli bir ortamda, ebeveynleriyle beraber mutlu bir gelişim dönemi yaşayabileceklerdir. Ayrıca akademik alanda da çatışma ve savaş bölgelerinde çocukların nasıl temsil edildiği, bu temsillerle hangi mesajların verildiği, çatışmaların ortasında kalan çocukların sorunlarının, istek ve ihtiyaçlarının konu edildiği çalışmalara ağırlık verilmesi önemlidir. Bu durum çocuk odaklı, hak odaklı habercilik açılarından önemli olduğu gibi bir nebze de olsa çocukların sesi olmak açısından da büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Avcı, A. (2024). Çocuk Haklarının Gölgesinde Gazze’nin Unutulan Çocukları. *Ombudsman Akademik (Özel Sayı 2 (Gazze))*, 562-586.
- Anadolu Ajansı (AA). (2023, 25.10). Gazze’de bir günde çoğu çocuk 3 bin 150 kişide salgın hastalık vakaları tespit edildi. 14.07.2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/ayrimcilikhatti/ayrimcilik/-gazzede-bir-gunde-cogu-cocuk-3-bin-150-kiside-salgın-hastalık-vakaları-tespit-edildi/1817679> adresinden erişilmiştir.
- Anadolu Ajansı (AA). (2023, 08.11). İsrail saldırıları nedeniyle Gazze’de 16 hastane ve 34 sağlık merkezi hizmet dışı kaldı. 14.07.2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-saldiriları-nedeniyle-gazzede-16-hastane-ve-34-saglık-merkezi-hizmet-disi-kaldi/3047518> adresinden erişildi.
- Anadolu Ajansı (AA). (2024, 20.02). İsrail Ordusu: Savaş uçaklarımız (7 Ekim’den bu yana) Gazze Şeridi’nde 29 bin hedefi bombaladı. 12.07.2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil->

ordusu-savas-ucaklarimiz-7-ekimden-bu-yana-gazze-seridinde-29-bin-hedefi-bombaladi/3142378 adresinden erişilmiştir.

- Bilgin, R. (2014). Çatışma ve Şiddet Ortamında Büyüyen Çocuklar Sorunu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 135-151.
- Bulut Solak, B. (2021). Musevilikte Koşer Yiyecek ve İçecekler ve Koşer Beslenme Kanunlarının Koşer Gıda Üretimine Potansiyel Etkileri. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (6), 33-44.
- Çiftçi, M. Birinci, M. (2018). Karikatürler Üzerinden Toplumsal Değişimi Anlamak. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (13), 121-160.
- Independent Türkçe. (2021, 05.07). Gazze'deki çocuklar savaşlar yüzünden psikolojik sorunlar yaşıyor. 14.07.2024 tarihinde [https://www.indyturk.com/node/383701/d%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn-psikolojik-sorunlar-ya%C5%9F%C4%B1yor](https://www.indyturk.com/node/383701/d%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn%C3%BCn-psikolojik-sorunlar-ya%C5%9F%C4%B1yor) adresinden erişilmiştir.
- Işık, M. Gazi, M. A. Çakı, C. Çakı, G. (2021). Birinci Dünya Savaşı'nda Amerikan Kütüphane Derneği'nin ABD Ordusuna Yönelik Hazırladığı Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme. *Türk Kütüphaneciliği*, 35 (2), 131-158.
- Karakoç, S. (2022). Savaşın Çocuklar Üzerindeki Etkisi. *Klinik Psikiyatri*, 25, 3-4.
- Kıran, A. E. (2014). Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim. *Journal of Turkish Studies*, 9 (6), 719-729.
- NTV. (2024, 10.07). Gazze'de son 4 günde 4 okul vuruldu. 14.07.2024 tarihinde https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/gazze-de-son-4-gunde-4-okul-vuruldu_n-ObnmuvQUa6qgQY1nqV2Q/sv_O5zEMh0WewLOaf0up_g adresinden erişilmiştir.
- Parsa, Alev ve OLGUNDENİZ, Seda Sünbül (2014). "İletişimde Göstergebilim ve Anlamlandırma Sürecini Örneklerle Değerlendirme", İletişim Araştırmalarında Göstergebilim/Yazınsaldan Görsele Anlam Arayışı içinde. (Ed. A. Güneş). Konya: Literatürk Academia.
- Rifat, M. (2014). *Göstergebilim ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Sözcü. (2024, 02.05). Gazze'de ölen sağlık personeli sayısı yükseldi. 14.07.2024 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/gazze-de-olen-saglik-personeli-sayisi-yukseldi-p43686> adresinden erişildi.
- Şahin, Ü. (t.y.). Çizginin Gücü: Karikatür ve Sansür. 12.07.2024 tarihinde https://umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_ca5f01b9796a40f782b43262be5fd0a9.pdf adresinden erişildi.
- TRT Haber. (2023, 10.10). Abluka altındaki şehir: Gazze. 14.07.2024 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abluka-altindaki-sehir-gazze-802302.html> adresinden erişildi.
- TRT Haber. (2023, 31.10). Gazze Hükümeti: Gazze'ye 18 bin ton bomba atıldıbu Hiroşima'ya atılanın bir buçuk katı. 13.07.2024 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/dunya/gazze-hukumeti-gazze-ye-18-bin-ton-bomba-atildi-bu-hirosimaya-atilanin-bir-bucuk-kati-808419.html> adresinden alınmıştır.
- X. (2024, 30.06). "Filistin Yanıyor Dünya Uyuyor" konulu karikatür. 02.07. 2024 tarihinde <https://x.com/Muhittinkurt55/status/1807233628843175966/photo/1> adresinden erişildi.
- X. (2024, 24.06). "Gazze'de Çocuklar Ölüyor" konulu karikatür. 02.07.2024 tarihinde <https://x.com/hayrunisasoner/status/1805323624288502073/photo/1> adresinden erişildi.
- X. (2024, 24.06). "Çocuğuna Yiyecek Bulamayan Annenin Çaresizliği" konulu karikatür. 02.07.2024 tarihinde https://x.com/K_beytulmakdis/status/1805065012873990259/photo/1 adresinden erişilmiştir.
- X. (2024, 07.06) "Gazze'de Çocuklar Açlıktan Ölüyor" konulu karikatür.

- 02.07.2024 tarihinde https://x.com/_birmucahide_72/status/1799103170293178411/photo/1 adresinden erişilmiştir.
- X. (2024, 13.03) “Çocuklar Açlık Çekerken Suudilerin Zenginlik İçindeki Sofrası” konulu karikatür. 02.07.2024 tarihinde <https://x.com/vedatkahyalar/status/1780954037468172774/photo/1>, adresinden erişilmiştir.
- X. (2024, 21.03). “Çocuklar Aç Olarak Ölüyor” konulu karikatür. 02.07.2024 tarihinde https://x.com/HasanAvc_/status/1770715871368904884/photo/1 adresinden erişilmiştir.
- X. (2024, 01.03). “Çatışmada ve Çatışmasız Bir Ortamda Baba ve Çocuğunun Karşılaştırılması” konulu karikatür. 02.07.2024 tarihinde https://x.com/sahin_yedek/status/1763665311910207762/photo/1 adresinden erişilmiştir.
- X. (2024, 26.02). “Açlık Gazze Şeridinin Kuzeyindeki Çocukları Olumsuz Etkiliyor” konulu karikatür. 02.07.2024 tarihinde <https://x.com/firba27/status/1761881927592607785/photo/1> adresinden erişilmiştir.
- X. (2024, 21.01). “İsrail Devlet Başkanı Çocukların Kanıyla Besleniyor” konulu karikatür. 02.07.2024 tarihinde <https://x.com/bobscartoons/status/1749153766312468941/photo/1> adresinden erişilmiştir.
- X. (2024, 23.01). ABD, AB ve İsrail’in Ukrayna ve Gazze’deki Çatışmalarda Çocuklara Yaklaşımı” konulu karikatür. 02.07.2024 tarihinde <https://x.com/RealoneQman/status/1749859919619133645/photo/1> adresinden erişilmiştir.
- UNICEF Türkiye (2023, 31.10). Gazze binlerce çocuğa mezar oluyor. 12.07.2024 tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/gazze-binlerce-%C3%A7ocu%C4%9Fa-mezar-oluyor#:~:text=%E2%80%9C%C3%96ld%C3%BCr%C3%BClen%20%C3%A7ocuk%20say%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n%20d%C3%BCzinelere%20%20ard%C4%B1ndan,ge%C3%A7en%20g%C3%BCn%20%C3%B6nemli%20oranda%20artmas%C4%B1> adresinden erişilmiştir.
- Yeni Şafak. (2023, 30.12). Gazze’de 9 bin çocuk ampute: Bu zulmü durduramazsa Hanzala yüzünü dönmeyecek. 14.07.2024 tarihinde <https://www.yenisafak.com/dunya/gazgede-9-bin-cocuk-ampute-bu-zulmu-durduramazsak-hanzala-yuzunu-donmeyecek-4591050> adresinden erişilmiştir.

Impact of the Syrian Crisis on livestock keepers and their access to livestock feed in Northwest Syria

Suriye Krizinin Kuzeybatı Suriye'deki Hayvancılık Sahipleri ve Onların Yem Erişimi Üzerindeki Etkisi

Dr. Omar ATIK

Shafak and cara Organizations
omartaik5@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7439-4343

Dr. Anas ALKADDOUR

GC and Cara Organizations
anaskadour1@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-5774-3604

Dr. Shaher ABDULLATEEF

SAE and cara Organizations
shaher.abdullateef@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0024-9151

Dr. Ibrahim MAHMOUD

Shafak and cara Organizations
ibrahimmahmoud@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0901-257X

Dr. Esraa ALMASHHOR

SAE and cara Organizations
esraa.almashhor@gmail.com
ORCID: 0009-0002-2112-3475

Prof. Dr. Lisa BODEN

Edinburgh University
Lisa.Boden@ed.ac.uk
ORCID: 0000-0002-9317-4741

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.77333>

Article Information

Received: 15.07.2024

Accepted: 06.09.2024

Keywords: Livestock, Pastures, grazing lands, livestock keepers, Northwest Syria.

Abstract

The protracted nature of the Syrian crisis has had a significant impact on the agricultural and livestock sectors in northwest (NW) Syria. Natural pastures have been significantly affected due to the recent drought, fire, overgrazing, cutting of trees and herbs, and the remains of explosive materials.

This study aimed to compare the state of natural pastures in 2 provinces, 9 districts, and 35 sub-districts within NW Syria (Idleb, Northwest, and North of Aleppo), now and before the last decade of crisis. Key informant interviews (n=200) were collected by field technical staff of the Shafak Organization and the Syrian Academic Expertise Organization.

Although most livestock keepers surveyed (81%) had safe access to available grazing lands, others must graze livestock in areas that are classified as high-risk. Livestock keepers (90% of respondents) currently graze their animals on the residues of crops (mainly wheat, barley, and lentil), uncultivated fallow lands (50%), under orchard trees (46%) or using traditional natural pastures (8%) where available. 93% are forced to pay to graze their animals on crops aftermath due to the lack of free public pastures. The loss of natural pastures also impacted the biodiversity, species of wild and domestic herbs, plants, and small trees.

Makale Bilgisi

Gelişl: 15.07.2024

Kabul: 06.09.2024

Key words: Hayvancılık, Mera, hayvan yetiştiricileri, Kuzeybatı Suriye. otlaklar

Öz

Suriye krizinin uzamış doğası, kuzeybatı (KB) Suriye'deki tarım ve hayvancılık sektörleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Doğal meralar, son kuraklık, yangın, aşırı otlatma, ağaç ve bitki kesimi ve patlayıcı maddelerin kalıntıları nedeniyle önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu çalışma, KB Suriye'deki (İdlib, Kuzeybatı ve Kuzey Halep) 2 il, 9 ilçe ve 35 alt ilçede doğal meraların durumunu şimdi ve krizden önceki son on yıllara karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Şafak Organizasyonu ve Suriye Akademik Uzmanlık Organizasyonu'nun saha teknik personeli tarafından kilit bilgilendirici görüşmeler (n=200) toplanmıştır. Araştırılan hayvancılık sahiplerinin çoğu (%81) mevcut otlaklara güvenli bir şekilde erişebilse de, diğerleri hayvanlarını yüksek riskli alanlarda otlatmak zorunda kalmaktadır. Hayvancılık sahiplerinin %90'ı şu anda hayvanlarını mahsul artıkları (esas olarak buğday, arpa ve mercimek), ekilmemiş nadas alanları (%50), meyve bahçeleri altında (%46) veya mevcut olduğu yerlerde geleneksel doğal meralarda (%8) otlatmaktadır. Ücretsiz kamu meralarının eksikliği nedeniyle %93'ü hayvanlarını mahsul artıkları üzerinde otlatmak için ödeme yapmak zorunda kalmaktadır. Doğal meraların kaybı, biyoçeşitliliği, yabancı ve evcil otlar, bitkiler ve küçük ağaç türlerini de etkilemiştir.

1. INTRODUCTION

In the Middle East, sheep and goats are a vital source of income for the rural population, contributing to livelihoods and national economies through the production of meat, milk, pelts, leather, and wool (Aw-Hassan et al., 2008). The main sources of feed for these ruminants are the natural pastures provided by extensive rangelands, cereal straw and stubble grazing, and barley grain (Jones, 2000; Larby et al., 2010).

Agriculture in Syria continues to be one of the most negatively impacted sectors due to climatic shocks like drought, fires, and flooding as well as input shortages (seeds, agrochemicals, tools, and fuel) (FAO, 2021; HNO, 2022; United Nations, 2022). The cost of production has increased, while yields have decreased, due to concurrent sharp rises in input prices (including labour, machinery, and seeds). The extensive devastation of the irrigation system because of the protracted crisis has also had devastating impacts. Despite these challenges, agriculture continues to provide millions of people around the nation with their main source of income, food security, and social stability (United Nations, 2022). Feed scarcity associated with low and erratic rainfall, periodic drought, over-grazed and diminishing rangelands, and low soil nutrients is key constraints for livestock production in the region (Thomson et al., 1997).

The protracted conflict in Syria is assumed to have had a significant impact on natural pasture availability, affordability, and accessibility. However, there are limited data about these important agricultural resources. Natural pasture is a critical component of the livestock value chain - in a country within a region (MENA) that remains heavily reliant on sheep and goats as a vital source of income for rural populations (FAO, 2021; HNO, 2022). The livestock sector in Syria continues to suffer from high feed/fodder prices and a lack of access to pasture and water resources due to drought-like conditions.

In NW Syria, the livestock value chain and corresponding fodder supply chain also face numerous challenges because of the conflict, including 1) pressure on existing natural pastures due to competition between existing livestock keepers and displaced new arrivals, 2) prolonged drought over the last five years affecting pasture growth 3) decreased forage crop cultivation due to lack of irrigation water importing of forage products, and competition from other crops. 4) disappearance of certain raw ingredients of the feed mixture (such as maize, cottonseed meal, and soya bean meal) after the crisis, which now needs to be imported from Turkey. 5) unavailability, high cost, and low quality of livestock feed forcing herders to sell their productive animals after the crisis (Care, 2020). Income derived from livestock has decreased in NW Syria: the very poor have sold/lost their animals while the poor and better-off have reduced the size of their herds by 50% (Save the Children, 2015). The number and size of dairy farms and small ruminants (goats and sheep) have both been reduced because of necessary sales to cover urgent needs or to feed other livestock holdings, lack of fodder, and increased cost of different aspects of animal husbandry (Save the Children, 2015).

The number of livestock animals in NW Syria is now low. Approximately 30,000 dairy cattle are owned by 11,100 smallholder households and approximately 1.2 million sheep/goats are owned by 20,900 shepherd households (FAO and FSL Cluster Livestock Technical Working Group (LTWG) reports in 2021). The number of animals decreased after the crisis due to drought and the unavailability of pastures in NW Syria. Natural pastures and rangelands, cultivated green and conserved feed and fodder as well as crop residues and processed by-products, constitute the main sources of livestock nutrition in Syria (FAO, 2021).

Livestock breeders in NW Syria remain vulnerable since their animals are at risk of disease outbreaks and death, with limited pasture availability and high feed costs (HNO, 2021). Livestock keepers cannot afford to buy the required standard quantities of cattle feed, ultimately affecting overall animal productivity and household income. Sheep and goat keepers face limited access to grazing lands as well as high feed prices (FAO, 2020). The main needs for the livestock now in NW Syria are dry storage fodder, warehouses, water for the animals, and vaccinations for important diseases such as *Pasteurella*, *Enterotoxaemia*, and *Peste des Petits Ruminants* (PPR) vaccine (OCHA, 2020). However, veterinary services in Syria remain weak, and this, in combination with high costs for veterinary medicines, has resulted in extensive destocking (HNO, 2022).

1.1. Subheadings

- Northwest Syria suffers from the unavailability of natural pastures.
- Most livestock keepers in northwest Syria used to graze their animals on winter crop residues.
- The establishment of Camps caused a shrinking of pasture lands.
- The pastures' land decreased due to the recent drought, lack of rain, and overgrazing.
- Support with forage crops and animal feeds is the top need for livestock keepers.

2. PURPOSE

This is the first study implemented in NW Syria after the crisis which focuses on the assessment of natural pastures and their role in the livestock value chain. Our aim is to evaluate the status of feed resources in NW Syria, to make comparisons with the situation before the crisis, to identify challenges and corresponding mitigating interventions, and to explore best practices to reduce knowledge gaps and ensure long-term availability and accessibility of natural feeds for livestock.

3. METHODOLOGY

3.1. Geographical Locations

Data on the current situation of the natural pastures in NW Syria after the Syrian crisis (2011) were obtained through 200 Key Informants Interviews (KIIs) that were conducted in 35 sub-districts clustered within nine districts related to Aleppo and Idlib governorates in NW Syria (Fig 1).

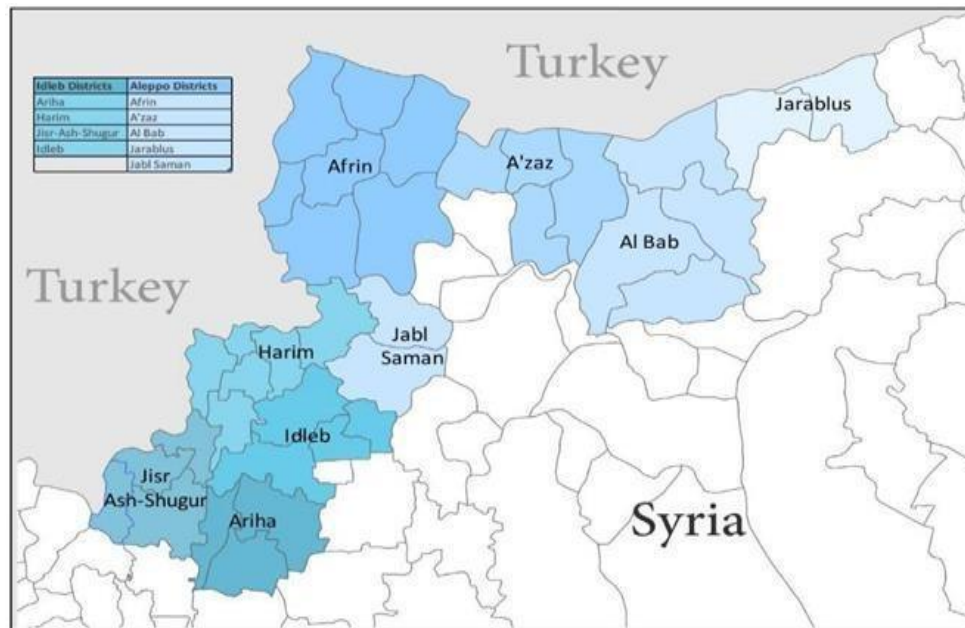

Fig 1: Map of Northwest Syria showing 35 sub-districts and 9 districts in Aleppo and Idlib Governorates that were the focus of this study.

3.2. Data collection and analysis

Study participants were identified using snowball sampling techniques beginning with the Syrian researchers' professional networks. Data collection and coordination with relevant stakeholders were conducted by the field technical staff of Shafak Organization, a non-profit humanitarian organization that has been operating in NW Syria since 2013, and the Syrian Academic Expertise Organization. Comprehensive participant information sheets and consent forms were provided in advance of all data collection activities. Informed consent was sought from all participants in advance of participation and all data were anonymized and confidential. Due to the ongoing COVID-19 pandemic at the time of the study, participant gatherings were only conducted if essential and with mitigation and protection measures in place (i.e., social distancing, small numbers of interviewees, and provision of disinfectants, face masks, and gloves). There was a low incidence of COVID-19 in the targeted area during data collection of the study which allowed for face-to-face interviews to be conducted. The team conducting the interviews was trained in principles of human subject protection, ethics of data collection, and Joint Operational Principles (JOPs), as well as security and logistics in

the field. Ethical approval was obtained from the University of Edinburgh with reference number EH25 9RG.

A survey was designed to collect data on pasture availability and sources of fodder, biodiversity, source of irrigation, and the impact of displaced livestock keepers. Quantitative and qualitative data were collected through 200 key informant interviews (KIIs) targeting 76 livestock keepers, 38 local council representatives, 39 veterinary inputs providers, 37 agriculture input providers, and 10 agriculture experts (Table 1). Some questions within the questionnaire targeted different stakeholders, and therefore, the results depended on the number of targeted respondents for each question. The data were stored in a secure database on a computer allocated for the project with access limited only to team members who are members of the Cara (the Council for At-Risk Academics) organization. The data were analyzed using Excel functions and thematic analysis.

Table 1 The number and the target of Key Informants Interviews (KIIs) were conducted in NW Syria.

Governorate	District	Livestock keepers	Local Council	Veterinary inputs Providers	Agriculture Inputs Providers	Agriculture experts	Total
Aleppo	Afrin	17	7	8	7	1	40
	Al Bab	8	4	3	3	1	19
	A'zaz	9	4	5	4	1	23
	Jarablus	3	2	2	2	1	10
	Jebel Saman	2	1	1	1	1	6
Idleb	Ariha	6	3	3	3	1	16
	Harim	13	8	8	8	2	39
	Idleb	10	5	5	5	1	26
	Jisr-Ash-Shugur	8	4	4	4	1	21
Total		76	38	39	37	10	200

4. RESULTS

4.1. Availability of animals and pastures in NW Syria

This study expanded the results of previous assessments from the Food Security and Livelihood (FSL) cluster and the Livestock Technical Working Groups (LTWG) coordination bodies for the response to the Syrian crisis from the Turkey Hub in collaboration with the Food and Agriculture Organization (FAO). The number of goats and sheep was 1,240,148 owned by 29,250 keepers with an average of 42 animals per keeper. The number of cows was estimated at 28,805 kept by 8,821 keepers with an average of 3 cows per keeper (Table 2).

Table 2: Number of sheep, goats, and cattle in Northwest Syria as per LTWG in 2021

Governorate	District	Sheep and Goats			cattle		
		# of animals	# of keepers	Animal per keeper	# of animals	# of keepers	Animal per keeper
Aleppo	A'zaz	174,468	4,549	38	2,308	719	3
	Afrin	164,709	3,494	47	2,807	677	4
	Al Bab	203,372	5,641	36	3,910	1,221	3
	Jarablus	96,974	3,233	30	4,470	1,888	2
	Jebel Saman	61,589	1,684	37	1,497	341	4
Idleb	Ariha	147,647	1,662	89	2,931	913	3
	Harim	228,108	4,364	52	6,443	1,909	3
	Idleb	87,921	1,988	44	3,068	678	5
	Jisr-Ash-Shugur	71,639	2,616	27	1,300	453	3
Grand Total (Average; Median)	9	1,236,427 (137,381; 147,647)	29,231 (3248, 3233)	(44; 38)	28,734 (3193, 2931)	8,799 (978, 719)	(3;3)

The results of the KIIs showed that (46%, 75/163) of respondents reported the availability of pastures and grazing lands in their areas in Aleppo and Idleb governorates after the crisis, while 54% (88/163) reported unavailability of the pastures in the areas) (Table 3).

Table 3 Pasture availability and changes in availability according to respondents in Northwest Syria.

Governorate	District	Number of participants who had no pastures available (n/163, %)	Current Area (hectare) of available pasture
Aleppo	Afrin	6 (18%)	1187
	Al-Bab	7 (44%)	2613
	A'zaz	7 (37%)	96
	Jarablus	5 (63%)	5875
	Jebel Saman	4 (80%)	40
Idleb	Ariha	4 (31%)	1502
	Harim	23 (74%)	1342
	Idleb	20 (95%)	1458
	Jisr-Ash-Shugur	7(41%)	1517
Overall (Average; median)		83(54%)	15630 (1737; 1000)

n=163 (one option). Respondents were livestock keepers (76), agriculture experts (10), local councils (38), and veterinary inputs providers (39)

There is significant diversity in the type of pastures and the location of the grazing lands in NW Syria after the crisis. Most livestock keepers (90%) used to graze their animals on the residues of wheat, barley, and lentil crops remaining after mechanized harvesting, uncultivated fallow lands (50%), areas under orchard trees (46%), while a small percentage (8%) relied on traditional natural pastures (Fig 2).

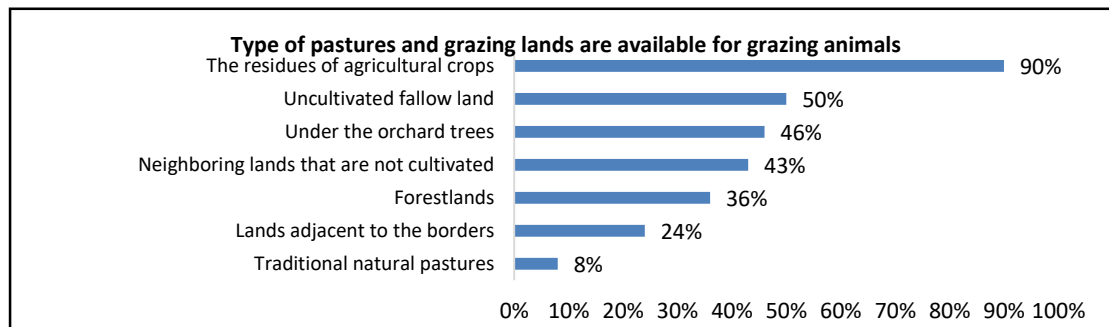

Fig. 2: Type of pastures and locations of grazing lands that are available for grazing animals.

n=163, (question with multi-options, a total of responses= 257). Respondents were livestock keepers (76), agriculture experts (10), local councils (38), and veterinary inputs providers (39).

The results showed that 65% (80/124*) of respondents felt that pastures were sufficient to support livestock before the crisis and that post-crisis there was a reduction in the number of respondents who felt that pastures were sufficient. 97% (120/124) of the respondents reported that they were forced to feed their animals on concentrated feeds to compensate for the lack of pastures (Table 4).

Table 4 Sufficiency of available pastures before and after the crisis

Governorate	District	Sufficiency of pastures (n/124, %) **		Perception of pasture status (n/124, %)	
		Before 2011	Now 2021	Now 2021 Complete elimination	Not enough and using concentrate feed
Aleppo	Afrin	20(80%)	2(8%)	2(8%)	24 (96%)
	Al Bab	12(92%)	0(0%)	0(0%)	13(100%)
	A'zaz	2(14%)	0(0%)	0(0%)	14(100%)
	Jarablus	3(50%)	0(0%)	0(0%)	6(100%)
	Jebel Saman	3(75%)	0(0%)	1(25%)	3(75%)
Idleb	Ariha	8(80%)	0(0%)	0(0%)	10(100%)
	Harim	19(83%)	0(0%)	0(0%)	23(100%)
	Idleb	8(50%)	0(0%)	0(0%)	16(100%)
	Jisr-Ash-Shugur	5(38%)	0(0%)	3(19%)	11(100%)
Average	\bar{x}	80(65%)	2(2%)	6(6%)	120(97%)

* *n=124 (one option). Respondents were livestock keepers (76), agriculture experts (10), and the local council (38).*

** *Sufficiency of pastures means that the livestock keepers have access to the pastures in an adequate number of months during the year, safe and easy access, and acceptable quality of pastures.*

4.2. Biodiversity and source of irrigation for the natural pastures in NW Syria

Many herbs and wild plants and small trees are available in the pastures for animal feeding (Table 5) such as wild barley (*Hordeum spontaneum*), oat (*Avena sativa*), watercress (*Nasturtium officinale*), Halian (*Sorghum halepense*), mountain thistle (*Cirsium vinaceum*), vetiver (*Chrysopogon zizanioides*), wild thyme (*Thymus serpyllum*), clover (*Trifolium repens*), mallow (*Malva parviflora*), alfalfa (*Medicago sativa*), and chrysanthemum (*Chrysanthemum Indicum*).

The diversity between herbs and small trees depends on the nature of the area whether it is mountain, valley, or flat grazing land. 50% (99/200) reported the presence of trees within the grazing lands while the others mentioned that the Pastures in their areas include only herbs and some wild plants (51% - 101/200). 84% (168/200) of the respondents in the different areas mentioned that the pastures depend on rain for irrigation, while 11% (21/200) depend on wells and 6% (11/200) of the areas depend on rivers (Table 5).

Table 5: Biodiversity and source of irrigation for the natural pastures in NW Syria

Governorate	District	Presence of forest trees and herbs within the pastures (n, %)		Sources of water for pastures(n, %)		
		Forest trees within the pastures	only wild herbs and plants	Rain	Wells (tanks)	Rivers
Aleppo	Afrin	26(65%)	14(35%)	25(63%)	6(15%)	9(23%)
	Al-Bab	7(37%)	12(63%)	17(89%)	2(11%)	0(0%)
	A'zaz	4(17%)	19(83%)	21(91%)	2(9%)	0(0%)
	Jarablus	2(20%)	8(80%)	8(80%)	0(0%)	2(20%)
	Jebel Saman	1(17%)	5(83%)	6(100%)	0(0%)	0(0%)
Idleb	Ariha	10(63%)	6(38%)	16(100%)	0(0%)	0(0%)
	Harim	16(41%)	23(59%)	39(100%)	0(0%)	0(0%)
	Idleb	14(54%)	12(46%)	15(58%)	11(42%)	0(0%)
	Jisr-Ash-Shugur	19(90%)	2(10%)	21(100%)	0(0%)	0(0%)
Overall	\bar{x}	99(50%)	101(51%)	168(84%)	21(11%)	11(6%)

n=200 (one option). Respondents were livestock keepers (76), agriculture experts (10), local councils (38), veterinary inputs providers (39), and agriculture inputs providers (37).

4.3. The impact of displaced livestock keepers on natural pastures

The results of the current study showed that the majority (97%, 158/163) of the targeted respondents reported that they had received other displaced livestock keepers in their areas after the crisis, whereas 53% (86/163) of the displaced keepers experienced permanent displacement due to the permanent evacuation from their villages and cities from different governorates in Syria, while the majority (118/163, 72%) of them had experienced temporary displacement whereby they might target another place and move internally to another location within NW Syria.

The newly arrived displaced livestock keepers have access to grazing lands in all districts, with 68% of the respondents (Total:163; 98 – 60% permanent residents and 65 – 40% displaced livestock keepers) mentioning that displaced livestock keepers have access to natural pastureland, while 82% reported that their animals grazed on the agricultural residues (Table 6).

Table 6: Access of displaced keepers for the pastures and grazing lands in their residency area.

Governorate	District	Are there breeders displaced from other areas?	Are they permanent?		Are they temporary or permanent?	
			permanent	temporary	Pastures	Crop residues
Aleppo	Afrin	33(100%)	20(61%)	13(39%)	28(85%)	30(91%)
	Al-Bab	16(100%)	13(81%)	3(19%)	10(63%)	16(100%)
	A'zaz	17(89%)	14(74%)	5(26%)	11(58%)	16(84%)
	Jarablus	8(100%)	6(75%)	2(25%)	3(38%)	8(100%)
	Jebel Saman	5(100%)	0(0%)	5(100%)	2(40%)	4(80%)
Idleb	Ariha	13(100%)	2(15%)	11(85%)	12(92%)	9(69%)

Harim	31(100%)	22(71%)	9(29%)	22(71%)	20(65%)
Idleb	18(100%)	4(19%)	17(81%)	14(67%)	11(52%)
JisrAsh-Shugur	17(100%)	5(29%)	12(71%)	16(94%)	17(100%)
Overall	\bar{x}	158(97%)	86(53%)	77(47%)	118(72%)

n=163 (one option). Respondents were livestock keepers (76), agriculture experts (10), local councils (38), and veterinary inputs providers (39).

4.4. Impact of camp establishment and Internally Displaced Persons (IDPs) pressure on the pastures and grazing lands

Pastures and grazing lands were affected significantly after the crisis (post-2011) in NW Syria, due to the establishment of formal and informal camps on the arable lands, tree orchards, and pastures. Camp establishment caused shrinking and unavailability of lands in the studied areas (78%,127/163), an insufficiency of pastures due to indiscriminate grazing, and the additional pressure impacted by the newly arrived livestock keepers (66%,108/163).

4.5. Access to pastures and grazing lands:

Results showed that 80% (160/200) of the respondents felt they had safe access to the grazing lands, while 20% (40/200) indicated they did not have safe access. Reasons given for lack of safe access included: proximity to the front line of fighting between the different control parties in NW Syria (70%, 28/40), security situation (68%, 27/40), interruption of roads (55%, 22/40), proximity to the border (50%. 20/40), proximity to checkpoints (53%, 21/40), and presence of mines and unexploded remains (33%, 13/40) (Table 7). All the aforementioned reasons force farmers and herders to avoid grazing in such risky locations and conditions, especially if other sources are available in the area.

Table 7: Access to pastures and grazing lands and reasons for limited safe access in some areas in NW Syria.

Gov	District	Secure access to the grazing lands*	Reason for the lack of safe access to some grazing areas**					
			Proximity to the front line	Security conditions	Interruption of roads	Proximity to the border	Proximity to the internal checkpoints	Mines and unexploded war remain
Aleppo	Afrin	37(93%)	2(67%)	2(67%)	2(67%)	3(100%)	0(0%)	13(33%)
	Al Bab	17(89%)	2(100%)	1(50%)	2(100%)	1(50%)	0(0%)	0(0%)
	A'zaz	14(61%)	5(56%)	7(78%)	5(56%)	3(33%)	5(56%)	4(11%)
	Jarablus	10(100%)						
	Jebel Saman	4(67%)	2(100%)	2(100%)	0(0%)	0(0%)	2(100%)	0(0%)
Idleb	Ariha	16(100%)						
	Harim	26(67%)	8(62%)	10(77%)	8(62%)	8(62%)	12(92%)	14(38%)
	Idleb	20(77%)	6(100%)	2(33%)	3(50%)	0(0%)	2(33%)	19(50%)
	JisrAsh-Shugur	16(76%)	3(60%)	3(60%)	2(40%)	5(100%)	0(0%)	38(100%)
Overall	\bar{x}	160(80%)	28(70%)	27(68%)	22(55%)	20(50%)	21(53%)	13(33%)

* n=200(one option). Respondents were livestock keepers (76), agriculture experts (10), local councils (38), veterinary inputs providers (39), and agriculture inputs providers (37).

** n=40 (question with multi-options, total on responses= 131). Respondents were livestock keepers, agriculture experts, local councils, veterinary inputs providers, and agriculture inputs providers.

Most respondents, (61%, 122/200) reported that livestock keepers sometimes must graze in areas that are classified as high-risk lands. The reasons behind taking these risks were associated with high prices of alternative feed (87%, 106/122), lack of natural pastures (80%, 97/122), lack of stored forage (70%, 85/122), and lack of self-owned crop residues (67%, 81/122) (Fig 3).

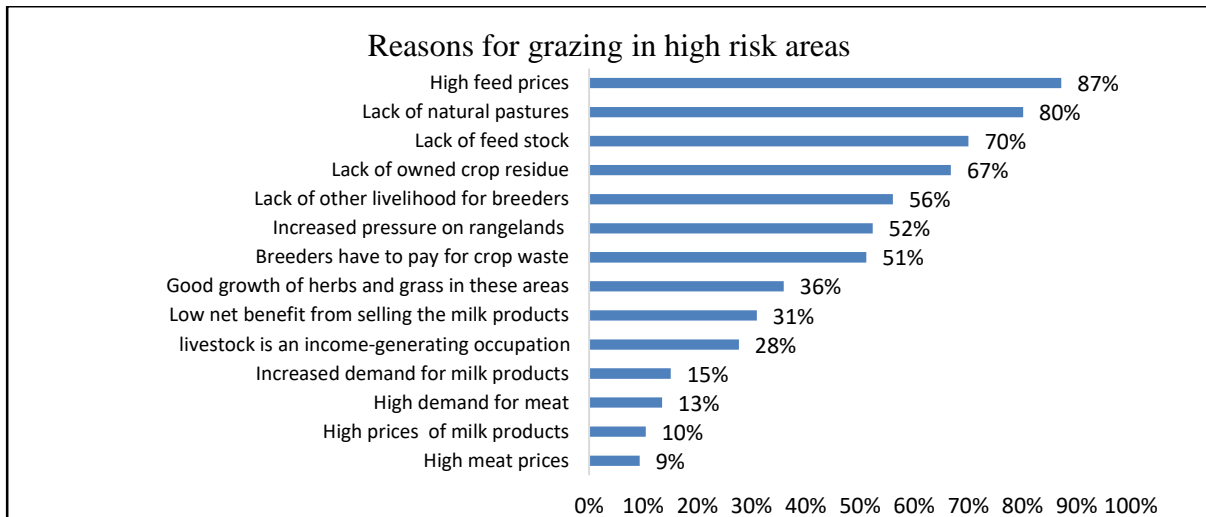

Fig 3: Reasons were recorded to enforce the livestock keepers and the herders to graze in high-risk areas. n=122 (question with multi-options, total responses= 727). Respondents were livestock keepers, agriculture experts, local councils, veterinary input providers, and agriculture input providers.

4.6. Source of livestock drinking water

Most respondents (66%, 136/200) reported that water sources are not available to water their animals in the grazing areas and that keepers usually: a) take water with them (52%, 33/64), b) wait until the animals return home (37%, 24/64), c) rent wells (36%, 23/64), or d) house livestock near the grazing lands (31%, 20/64). No humanitarian assistance for drinking water is provided by the local authority or the active organizations in the area (Fig 4).

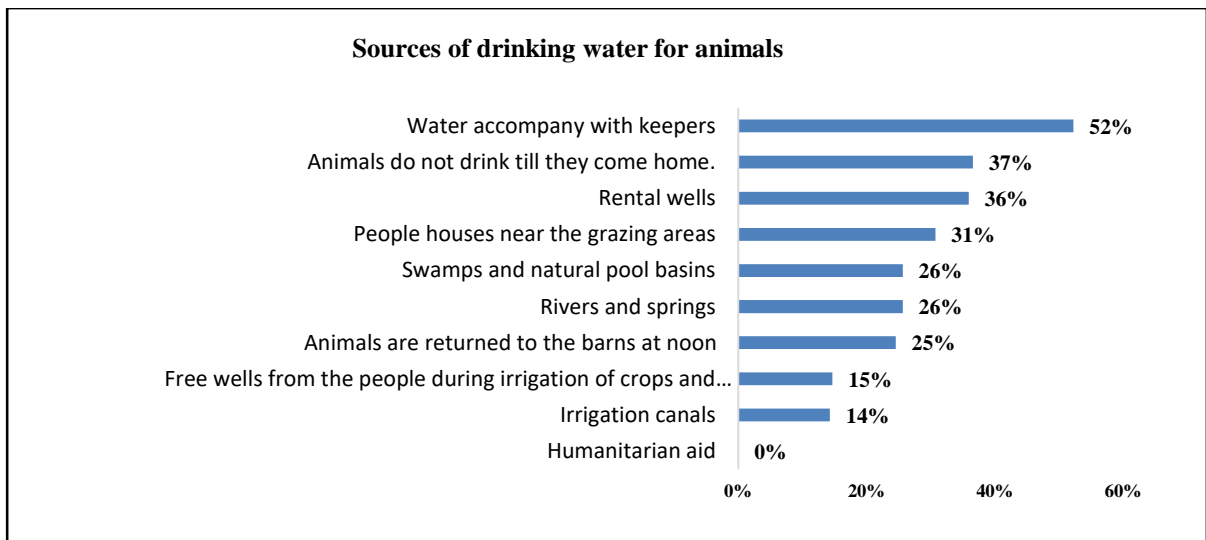

Fig 4: Sources of drinking water for animals in the pastures and grazing lands. n=64(question with multi-options, total of responses= 163). Respondents were livestock keepers, agriculture experts, local councils, veterinary inputs providers, and agriculture inputs providers.

4.7. Paid grazing on crop residues in NW Syria.

Most livestock keepers (93%, 71/76) in NW Syria must pay to be allowed to graze their animals on the crop residues (after harvesting cereals and legumes). They usually pay the owners of the croplands a lumpsum (local currency) which is less than the cost of concentrate feed. They have to pay due to lack of natural pastures (92%, 65/71), to be allowed to enter the harvested field (74%, 53/71), drought, and low crops productivity (72%, 51/71), because crop residues are cheaper than concentrate feed (67%, 48/71), and the fact that the value of the residue is appreciated after the crisis and because of the recent drought and low productivity (63%, 45/71) (Fig 5).

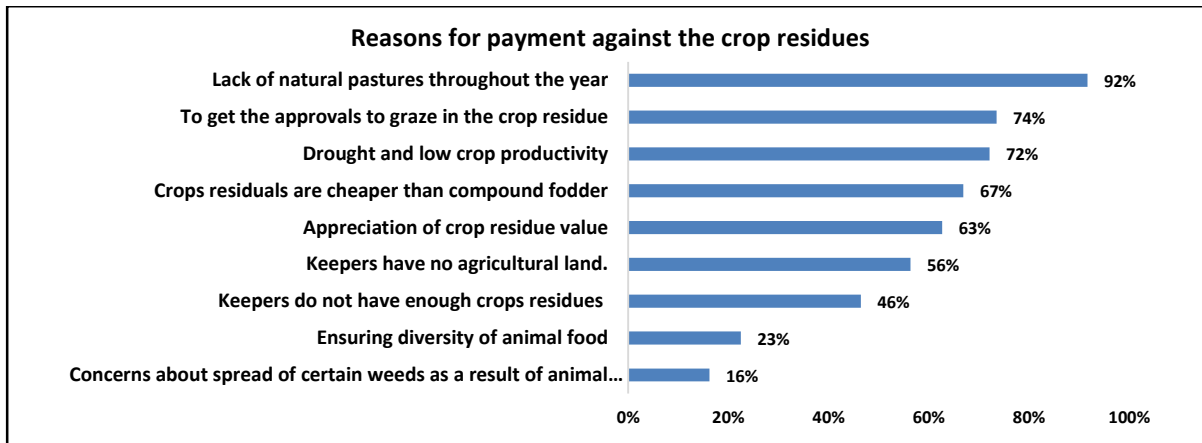

Fig. 5: Why do livestock keepers have to pay the landowner at the harvesting time to be able to graze their animals on the harvest-residuals of the winter crops (Wheat, Barley, and lentil) n=71(question with multi-options, total of responses= 398). Respondents were livestock keepers (71).

4.8. Challenges for pasture areas in NW Syria

Natural pastures in NW Syria are suffering from many challenges and barriers. Challenges included the recent drought and lack of rain (89%, 178/200), shrinkage of pasture lands (80%, 160/200), overgrazing, and absence of regeneration efforts (74%, 148/200), pressure on pasture due to high prices of fodder (71%, 142/200), camp establishment and civil constructions on the pasture lands (66%, 132/200), displacement and high human population density (62%, 124/200), and absence of humanitarian support for pastures (56%, 112/200) (Fig 6).

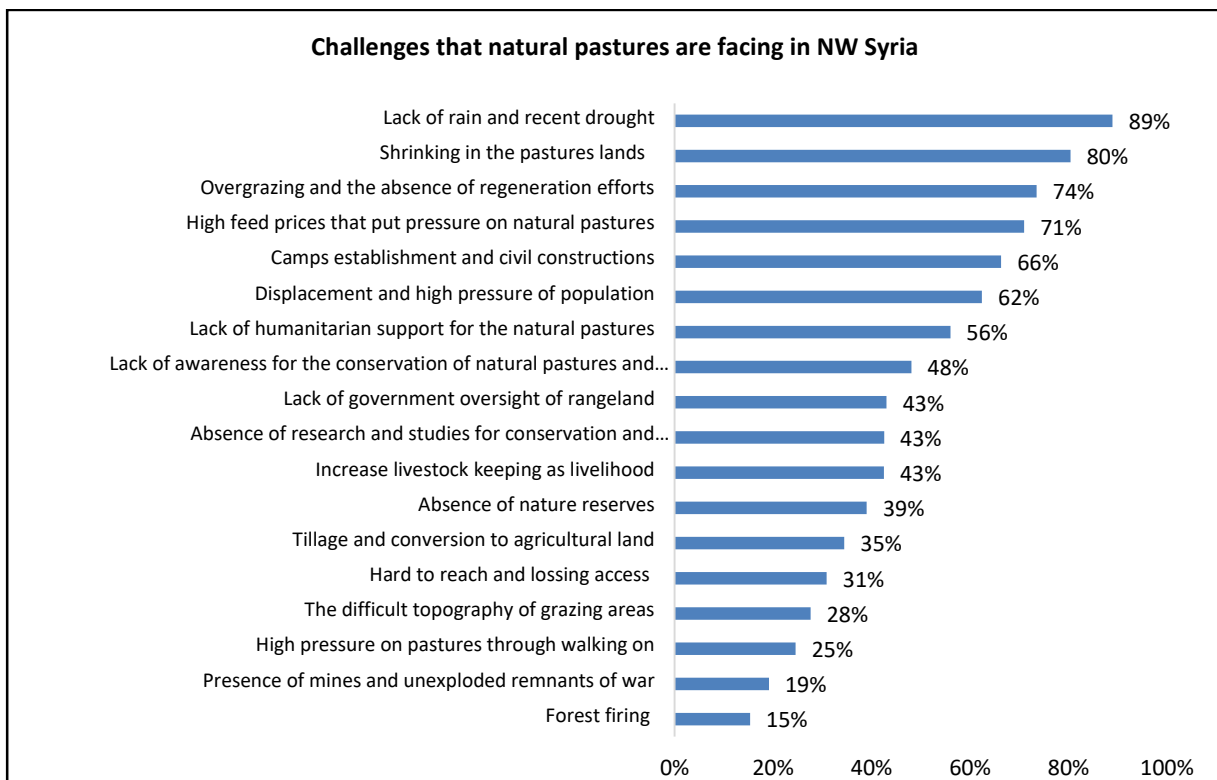

Fig 6: Challenges that natural pastures are facing in NW Syria. n=200(question with multi-options, total of responses= 2133). Respondents were livestock keepers (76), agriculture experts (10), local councils (38), veterinary inputs providers (39), and agriculture inputs providers (37).

4.9. Support needed by the local authorities and humanitarian actors towards pastures:

Participants felt that a package of support and assistance may be needed to ensure the maintenance and sustainability of the natural pastures in NW Syria. Proposed support interventions are outlined in (Fig 7).

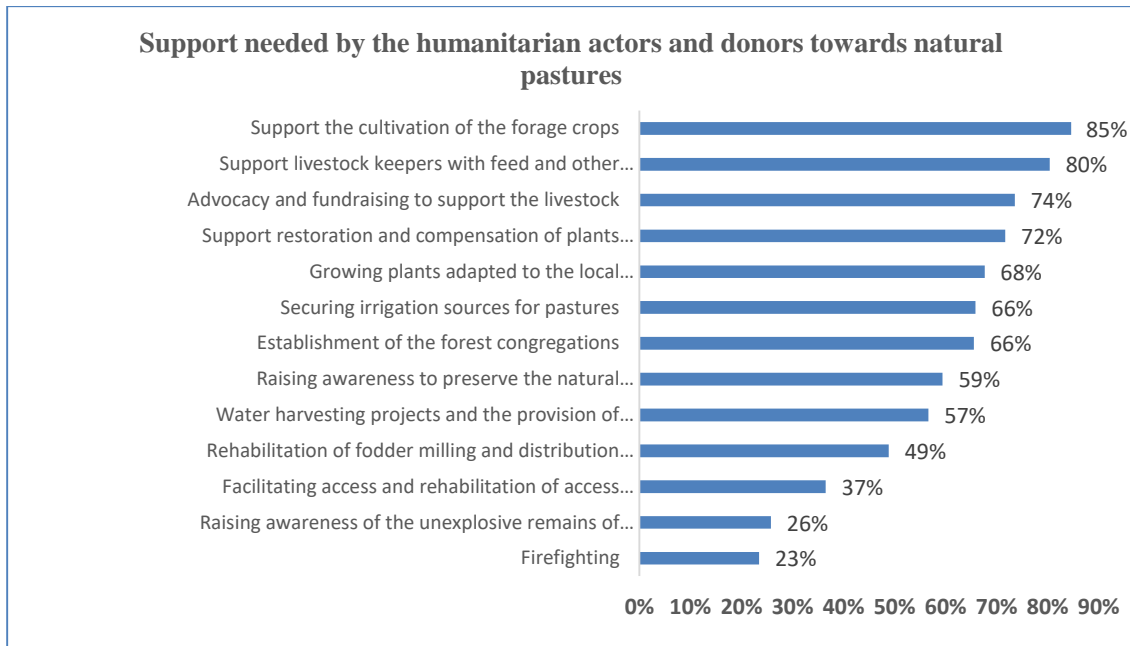

Fig 7: Stakeholder perceptions of support needed by the humanitarian actors and donors towards natural pastures. n=200(question with multi-options, total of responses= 1524). Respondents were livestock keepers (76), agriculture experts (10), local councils (38), veterinary inputs providers (39), and agriculture inputs providers (37).

5. DISCUSSION

The current study aimed to examine the impact of the protracted conflict on the safe access to the natural pasture and grazing lands, the livestock feed value chain, and the main challenges of livestock farmers in NW Syria. The absence of academics, research centers, and universities (as a direct result of the conflict), means that this is the first study of its kind in more than a decade. The results highlight the continued presence of sheep, goats, and cows in all areas in NW Syria in similar numbers pre- and post-crisis. Most of the population continues to work in the agriculture and livestock sectors which are considered their main livelihoods. Residents (including both host communities and the displaced people) have significant previous experience working in the livestock sector and animal husbandry is preferred over other professions because of the low capital needed to purchase productive assets, rapid income generation, and the flexibility of movement in case of further displacement.

Livestock numbers appear to have stabilized after an initial sharp decline early in the conflict. High numbers of livestock (cows, sheep, and goats) in a limited access area, put more pressure on existing resources and on livestock farmers who need to be able to find feed to support these animals if pasture is not available. Furthermore, current high feed prices and lack of access to pasture are likely to result in extensive destocking in the future. Prices of live animals in 2022 have already decreased compared to last year (2021), as farmers have sold part of their herds to gain liquidity to purchase feed and other inputs for the remaining animals. Usually, the prices of live animals and meat in Syria are acting against each other, where animals' prices decreased if there is drought and unavailability and lack of accessibility of feed. As a result, the prices of meat will be decreased too, while both animals and meat prices are higher if the pastures, feeds, and rain are available where the farmers will prefer to keep their animals for dairy products and fattening. Prices of dairy products and eggs have increased after the crisis mainly due to high feed and fuel costs. However, as the rate of price increase is less than that of production costs, producers are incurring financial losses (FAO, 2020/21).

Natural pastures are not always available in NW Syria, and their area has decreased in many locations, which has led to the increased use of concentrated feed, low productivity, and poor nutrition and health of the animals. These results concur with many reports and studies highlighting the importance of producing forage crops and grazing on the residues of agricultural crops as sources of nutrients and alternatives for the pastures and excessive usage of concentrate feeds. Despite significant decreases in pasture areas, the biodiversity of plants, herbs, and small trees remains

relatively rich in NW Syria due to the diversity in the agroecological zones and land types. Maintaining this vegetation cover and biodiversity is important and should be considered in all agriculture strategies in the area where the recent drought and climate changes in addition to the human bad practices are threatening the pastures in NW Syria. Moreover, in-situ preservation is needed to maintain this diversity to enable the deteriorated pasture and the forest to regenerate and renew.

Syrian pastures are primarily rain-fed due to limited sources of irrigation available. This is exacerbated by the impact of climate change and the recent drought on the natural pastures in NW Syria. However, the drought also caused a significant decrease in the productivity of winter crops (mainly wheat, barley, and lentil) which led to the low amount and high prices of crop residues (straw and hay) which are considered the main source of fodder where most of the livestock keepers have to pay for grazing in the harvested fields. Given the high prices of feed, the nutritional status of livestock has been affected. The high costs of feedstuff ingredients were persistently brought up as a challenge by farmers even in years with abundant natural pastures and grazing rangelands as well as adequate production of cereals (FAO, 2021). The limited availability and poor condition of green pastures and grazing availability in January and February 2021, compared to the same period last year, led to an increase in demand and reliance on fodder, which is costly and out of reach for many livestock keepers. This subsequent limited access to feed affected animal health and nutrition and milk production (SAFMS, 2021).

The livestock sector in Syria has great potential and presents a great opportunity for Syria's recovery from a protracted crisis that has lasted for more than 10 years. However, the lack or limited availability of natural pastures, fodder, and veterinary services, and the high input prices and costs for livestock production remain the major challenges faced by livestock keepers (SAFMS, 2021). Given the scale of the problem, current funding levels do not permit significant upscaling of mitigation measures such as increased planting of fodder and on-farm animal feed production. Dry weather conditions continued to impact the agricultural sector. Rainfall deficits limited yield prospects for wheat crops and decreased the area of rain-fed pastures. In Aleppo, three-quarters of the assessed communities were reportedly negatively affected by the seasonality of agricultural production (OCHA, 2021).

There were a number of limitations in the implementation of this study. The area is out of governmental control for more than ten years and there are no active national or international research centers. This is exacerbated by migration, displacement, loss of productive assets, and lack of research funding due to the high concentration on the basic need of the conflict-affected population in NW Syria. Despite these challenges, the findings of this research offer insights into the effects of climate change, drought, and conflict on the status of the natural pastures and the subsequent impacts on the livestock value chain. These findings are important for Syrian donors and decision-makers, and international and national organizations to improve humanitarian assistance to support the most affected keepers in these areas. The challenge is to build on this work to improve the long-term preparedness and resilience of these livestock supply chains in the future.

5. CONCLUSION

The study highlights major obstacles and shifts in the availability of animals and pastures, underscoring the precarious status of livestock and pasture management in Northwest Syria following the conflict. According to the research, pasture sufficiency has significantly decreased, making livestock owners excessively reliant on concentrated feeds. Despite the great biodiversity found in pastures, it is underutilized since there aren't enough sustainable irrigation sources—mostly rain-dependent ones.

The shortage of pasture has been made worse by the flood of displaced livestock keepers and the construction of camps on fertile land. Due to continuous conflict and security concerns, the majority of respondents describe severe barriers to safe access to grazing pastures. Due to the absence of natural pastures and the high expense of alternative feeds, many people are forced to graze their cattle in high-risk locations despite the risks.

The conclusions demand that local government officials and humanitarian organizations take quick action. Enhancing pasture management, guaranteeing secure access to grazing areas, and

supplying essential resources like feed and water should be the main objectives of support packages. For livestock production to continue and flourish in Northwest Syria, which is essential for the food security and livelihoods of the area, these obstacles must be overcome. In the absence of such initiatives, the region's agricultural foundation—livestock keepers and their herds—remains in jeopardy.

6. ACKNOWLEDGMENT

At the end of this research, we would like to thank the CARA organization for its generous financial support where this research was supported by Cara (the Council for At-Risk Academics), United Kingdom. We also would like to thank Shafak Organization and Syrian Academic Expertise Organizations for their support in data collection, and coordination with the stakeholders. Moreover, we would like to thank Professor. Alan Duncan from Edinburgh University for his appreciated support.

REFERENCES

- Aw-Hassan, A., Shomo, F., Iniguez, L., (2008). Small Ruminant Production: Challenges and Opportunities for Poverty Alleviation in West Asia and North Africa. ICARDA, Aleppo, Syria, 22 pp.
- Care and IMMAP. (2020). Comparative whole of Syria Agricultural Market System Study.
- FAO and FSL Cluster Livestock Technical Working Group (LTWG) reports in 2020.
- FAO, (2021). Special Report 2021 FAO Crop and Food Supply Assessment Mission to the Syrian Arab Republic. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 2021.
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2020). Syrian Arab Republic SITUATION REPORT.
- Humanitarian Needs Overview (HNO). (2021). OCHA. Northwest Syria.
- Humanitarian Needs Overview (HNO). (2022). OCHA. Northwest Syria.
- Jones, M.J., (2000). The role of forage legumes in rotation with cereals in Mediterranean areas. In: Osman, A.E., Ibrahim, M.H., Jones, M.A. (Eds.), *the Role of Legumes in the Farming Systems of the Mediterranean Areas*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, The Netherlands, pp. 195–204.
- Larbi, A. Hassan, S. Kattash, G. Abd El- Moneim, A.M. Jammal, B. Nabila, H. Nakkul, H., (2010). Annual feed legume yield and quality in dryland environments in north-west Syria: 1. Herbage yield and quality. *Anim. Feed Sci. Tech.* 160:81-89.
- OCHA & CONASUR. (2021). Bukina Faso: Situation des personnes déplacées internes (PDI), 10 Novembre. In : Reliefweb [online]. [Cited 26 February 2021]. <https://reliefweb.int/map/burkina-faso/burkina-faso-situation-des-personnes-d-plac-esinternes-pdi-10-novembre-2020>.
- OCHA. (2020). SYRIAN ARAB REPUBLIC Recent Developments in Northwest Syria Situation Report No. 8 - As of 13 February 2020.
- Save the children. (2015). Understanding livelihoods in northern Syria: how people are coping with repeated shocks, constant change, and an uncertain future.
- Syria Agriculture and Food Security Monitoring System (SAFMS) Bulletin. (2021). Food and Agriculture Organization of the United Nations
- Thomson, E.F., von Kaufman, R., Li Pun, H., Treacher, T., van Houten, H., (1997). Global Agenda for Livestock Research: Proceedings of a Consultation on Setting Livestock Research Priorities in West Asia and North Africa (WANA) Region, ICARDA (International Centre for Agricultural Research in the Dry Areas), Aleppo, Syria 12–16 November 1997. ICARDA, Aleppo, Syria, 163 pp.
- United Nations. (2022). United Nations Strategic Framework for the Syrian Arab Republic 2022-2024.

A Critical International Political Economy Approach to Inflation: A Comparative Perspective¹

Enflasyona Eleştirel Bir Uluslararası Ekonomi Politik Yaklaşım: Karşılaştırmalı Bir Perspektif

Doç. Dr. Bülent HOCA

Piri Reis University

E-mail: bhoca@pirireis.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9093-9887

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.77831>

Article Info

Received: 09.08.2024

Accepted: 26.08.2024

Keywords: Capitalism,
Inflation, International Political
Economy, Turkish Economy

Abstract

In this study, we propose a critical International Political Economy approach to inflation based on a hierarchical capitalist world economy, changing modes of accumulation and integration, the structure of capital accumulation and resulting class interests. Differences in capital accumulation and class structures can explain international differences in economic policies and institutions, rather than vice versa. On the other hand, following a labor value framework we explained price change and inflation by productivity and technology on the real side, and extra money on the monetary side. We compare the Turkish economy with its income groups (upper middle income and middle income) and some similar countries (we have chosen Brazil, Mexico and South Africa) as much as data is available. In the case of Türkiye, capital accumulation based on specialization in low and medium technology, under increasing competition from Asia, led to a deterioration in the current account balance and a growing shortage of foreign exchange, especially after the Great Financial Crisis in 2008. To continue the growth "at all costs", with increasing indebtedness of Non-Financial Corporations and rising broad money growth, the construction sector grew disproportionately. This likely postponed the crisis but exacerbated it at the cost of exceptionally high inflation.

Makale Bilgisi

Geliş: 09.08.2024

Onay: 26.08.2024

Anahtar **sözcükler:**
Kapitalizm, Enflasyon,
Uluslararası Ekonomi Politik,
Türkiye Ekonomisi

Öz

Bu çalışmada, hiyerarşik kapitalist dünya ekonomisi, değişen birikim ve entegrasyon biçimleri, sermaye birikiminin yapısı ve bunun sonucunda ortaya çıkan sınıf çıkarları temelinde enflasyona eleştirel bir Uluslararası Politik Ekonomi yaklaşımı öneriyoruz. Bu yaklaşıma göre, ekonomi politikaları ve kurumlarındaki uluslararası farklılıklar, sermaye birikimi ve sınıf yapılarındaki farklılıklarla açıklanabilir, tersi mümkün değildir. Öte yandan, emek değere dayalı bir çerçeve izleyerek fiyat değişimini ve enflasyonu reel tarafta verimlilik ve teknoloji, parasal tarafta ise ekstra para ile açıklamaktayız. Türkiye ekonomisini, kendi gelir gruplarıyla (üst orta gelir ve orta gelir) ve veri mevcut olduğu ölçüde bazı benzer ülkelerle (Brezilya, Meksika ve Güney Afrika) karşılaştırdık. Türkiye örneğinde, düşük ve orta teknolojide uzmanlaşmaya dayalı sermaye birikimi, Asya'dan gelen artan rekabet altında, özellikle 2008'deki Büyük Finansal Kriz'den sonra cari işlemler dengesinin bozulmasına ve artan döviz sıkıntısına yol açmıştır. "Her ne pahasına olursa olsun" büyümeyi sürdürmek için, Finansal Olmayan Şirketlerin artan borçluluğu ve artan geniş para arzı büyümesi ile inşaat sektörü orantısız bir şekilde büyümüştür. Bu durum muhtemelen krizi ertelemiş ancak olağanüstü yüksek enflasyon pahasına daha da kötüleştirmiştir.

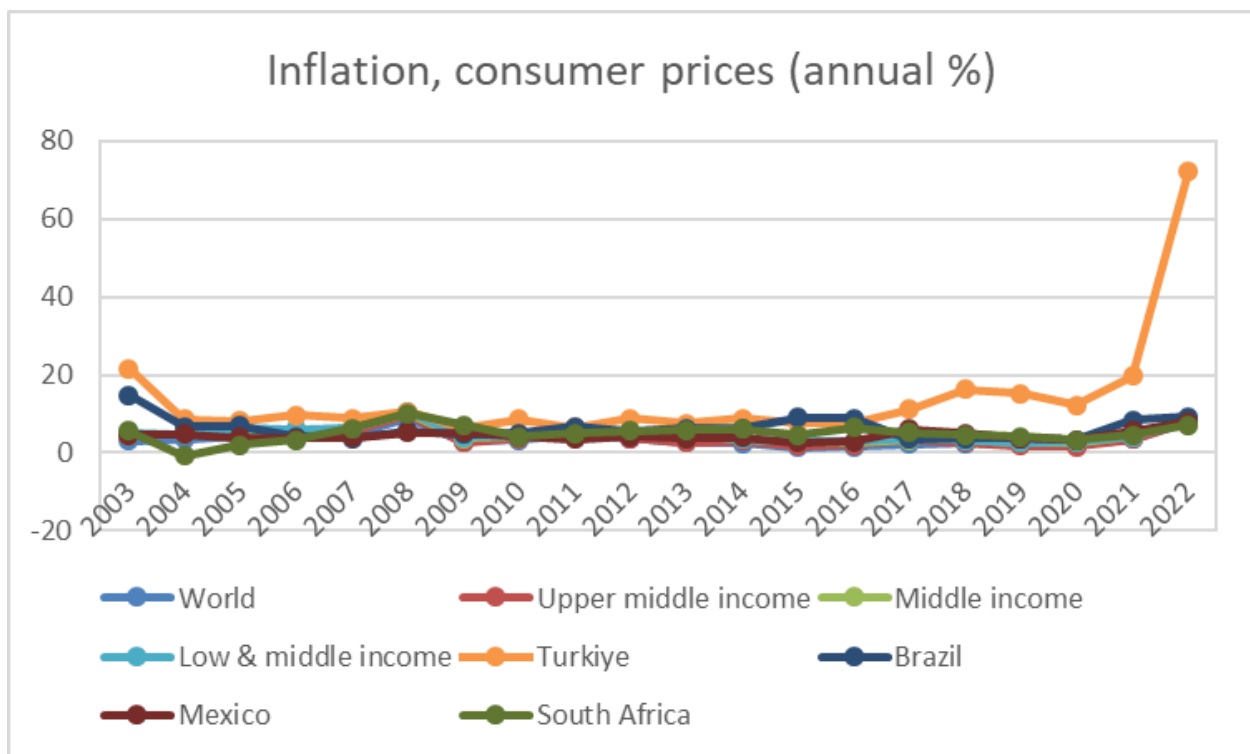
¹ I would like to thank Prof. Dr. Fuat Ercan for his suggestions and comments. The usual disclaimer applies.

1. INTRODUCTION

The current global inflationary period is a topic of much debate in the world as well as in Türkiye. For the world economy, 2021 is the starting year of the global inflationary period (IMF, 2022). The Turkish economy, as part of the world economy, unavoidably has been impacted by global inflationary dynamics. However, there are important specificities of inflation in Türkiye that cannot be subsumed under global inflation. The figure below (Figure 1) gives the striking difference between the inflation rates of Türkiye and several groupings and countries that the Turkish economy can be compared.

We compare the Turkish economy with its income groups (upper middle income and middle income) and some similar countries (we have chosen Brazil, Mexico and South Africa) as much as data is available. Instead of high-growth Asian countries, we prefer two similar upper middle income Latin American countries (Brazil and Mexico) and a similar African country (South Africa) counted as “Fragile Five” together with Türkiye (Business Today, 2024). In this regard this study differs from many other studies about inflation in Turkey both in geographical coverage and methodology. In terms of coverage, to our knowledge, this is the first comparative study of the recent rapid inflation phenomenon in Türkiye.

Figure 1

Source: World Bank, World Development Indicators (WDI), <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Figure 1 does not only point out the recent divergence of inflation in Türkiye from the world but also that this divergence started earlier than the global inflationary period which began in 2021. We can start the inflationary period of Türkiye in 2018 based on Figure 1. This is not to deny the impact of global inflationary dynamics on Türkiye, which clearly started to show their impact in 2022 and contributed to the runaway inflation thereafter.

The subject of this article will be these differences and specificity of inflation in Türkiye. Our aim is not to explain inflation *per se* but to discuss the sources of this international divergence in the

case of Türkiye. We relate inflation to capital accumulation in general. Although capital accumulation has its own tendencies on a world scale, in concrete reality it is an abstraction of the specific accumulation and political conditions in the existence of countries. Inflation is subject to specific policies in a single country. Since the analysis of inflation is not only a description but also determines the interventions (policies) to be implemented against inflation, the problem is not only at the theoretical level but also at the economic policy level of the country, so the tension between theory and policy proposals is not only because of an inadequate theory, but also that the interests of different international and domestic capitalist fractions are decisive in the construction of the analysis of inflation. This is why we preferred the title ‘international political economy of inflation’ rather than the title ‘political economy of inflation’.²

Despite this preference as the subject of this study, we still unavoidably engage with inflation theories to a certain degree because explaining differences needs a general explanation of inflation to contextualize these differences. The reason for turning to theories of inflation is that the dominant theories may prevent us from understanding the process, but their critique will strengthen our own theoretical framework. We employ a value-theoretical approach to inflation and seek the sources of international differences in the particularities of capital accumulation in a country. In our view, the international differences are not formed through institutions like central banks, but the central bank and other national and international institutions are shaped by the general tendencies of capital operating on a world scale and the tendencies of many capitals and capital fractions at the national level.

We criticize the mainstream methodological approach in the second section. We develop our own approach in the third section. According to our approach governments and firms are bound to act according to the structure of capital accumulation. Thus, after the methodological section we turn our attention to the comparative characteristics of integration and capital accumulation, and resulting economic policies in Türkiye in the next section. The last section will conclude our discussion.

2. A CRITIQUE OF THE MAINSTREAM METHODOLOGY AND THEORY ABOUT INFLATION

Methodologically, many studies situate the inflation in the general supply and demand framework of mainstream approach. According to this, prices are determined by supply and demand, thus, inflation must be either cost-push or demand-pull. Neoclassical variants approach inflation as an aggregate demand problem; hence they are in favor of contraction of demand against inflation by using monetary policy.

In this context, the Mundell-Fleming model of mainstream approach supports monetary policy as a policy tool against inflation, sometimes using the famous “unholy” trilemma (or impossible trinity) metaphor. According to this, in an open economy environment and flexible exchange rate system, only monetary policy is effective. Hence, Inflation Targeting and interest rates can be used against inflation by the central banks (Epstein and Yeldan, 2009). If this creates inflation, this means the interest rate determined by the central bank is too low, which implies that there is a correct or “natural” rate of interest in the Wicksellian sense. Higher interest rates can decrease credits on the demand side and lead the domestic currency to appreciate so that the prices of imported goods can be checked on the supply side. For example, Ulug, Işık and Mert (2023: 2882) argues that “Ultra-loose monetary policy triggered sharp Lira depreciation, and the weak Turkish currency translated into a rise in the price of imported goods which in turn led to extremely high inflation rates”. On the other hand, the trilemma hypothesis is so powerful that two heterodox economists also use it to evaluate economic policies: “The major policy error was to have an exchange rate policy which was out of alignment with the purchasing power parity (at a time of intensified inflationary pressures) and an interest rate

² Moreover, we either did not choose the title “comparative political economy” because we did not follow the institutionalism of this approach and we see each capitalist economy as part of the structure of the world economy as explained below.

which was out of alignment with domestic macroeconomic balances, while having largely liberalized capital flows” (Orhangazi and Yeldan, 2023: 1218).

Interest rates are suggested as the equilibrating force on prices through its effects on goods, money and capital markets in the Mundell-Fleming model with the assumption that economic agents are rational. The mainstream approach tends to propose Inflation Targeting against inflation, a one-size-fits-all prescription of neoclassical economics. However, this widely accepted methodological individualism and demand-supply equilibrium framework can be questioned and it is even more controversial to assume a correct or “natural rate of interest”. For example, Marx expressly rejects such a conception of interest rate: “there is no such thing as a "natural" rate of interest” (MECW, Vol.37/Capital III: 360). Moreover, explaining price changes by other price changes like increasing costs (wages or profits) or exchange rates ultimately has the problem of circulatory reasoning.

For the mainstream approach, monetary (and all economic) decisions are either correct or become incorrect because of misinterpretation or violation of theory, declining institutional quality and exogenous political events like frequent elections (see for example, Gürkaynak, Kısacıkoğlu and Lee, 2023). However, a critical international political economy (IPE) approach can embrace endogenously such decisions and institutional change (and even crises³) based on the particularities of capital accumulation and class fractions in a country without neglecting the link to the world market and the world of states, which are hierarchically ordered (Jessop, 2015).

At least since the industrial revolution, countries or regions have been increasingly integrated into the world market and this made any type of analysis taking countries in isolation deficient. Actually, this is the type of deficiency in mainstream IPE mentioned in Blyth and Matthijs (2017). In other words, although institutions and political decisions appear to be important on the surface, they essentially must be based on the capitalist social base and contradictory development of capitalist accumulation and integration; otherwise, the analysis becomes a sort of institutional reductionism (Bruff, 2011). Our theoretical approach emphasizes integration, related internal capital accumulation and classes as the basis of institutional and political variation or rather we emphasize this interplay between “internal” and “external” factors as constitutive in shaping specific institutional configurations and crises of these configurations (Arinci, et.al., 2015).

Turkey is one of outliers regarding inflation and that needs an explanation. The historical-class development of capital accumulation in Turkey and its relation to capital on a world scale has recently led to a series of specific results/practices. According to IPE approaches, differences in economic policies should generally be explained by local interest groups. Taking a critical IPE approach, we will assume actors are not rational actors as in the Mundell-Flemming theoretical basis of mainstream IPE, but they are classes formed as a result of capital accumulation within certain social formations (countries).

In more specific terms, big industrial and financial conglomerates that are heavily integrated to the global circulation of capital may have different interests than less integrated smaller capital groups. Yet, regardless of their formation, classes and states in individual social formations cannot change or undo the tendencies of capitalism in any fundamental manner. For example, as elaborated below, productivity increase is the main source of increasing relative surplus value and extra profit: “The battle of competition is fought by the cheapening of commodities” (MECW, Vol.35/Capital I/Capital I: 621). But, how much a capital fraction succeeds in competition does not depend on its will but rather on other national and international competitor capitals that have a hierarchical order. This does not prevent them from fighting the battle of competition and affecting economic policies. In general, the capitalist class controls the allocation of capital and labor between various industries including the general allocation of output between investment and consumption (Saad-Filho, 2019: 49). This means

³ Actually, any critical explanation in capitalism should keep in view the crisis-prone nature of this mode of production. Worth (2011) even claims that what makes IPE critical is not only critiquing but also showing the possibilities of transformation.

that class characteristics of any country have an impact on any economic decision of this country including inflation, which is the subject of this study.

In the heterodox literature, distributive conflict and extra money are two main explanations of inflation. However, distributive conflict is often an insufficient explanation because it situates inflation outside the circuit of capital (Saad-Filho and Mollo, 2002). As elaborated below, based on Marxian analysis of price change we prefer productivity and technology instead of distributive conflict. Since price depends on the technology of production on the production side but it is also a monetary expression of value, the other important factor will be extra money created by monetary policy decisions. For example, in the case of Türkiye, the ruling Justice and Development Party (JDP) government decided to keep away from the IMF and followed a “Turkish economy model” and “heterodox” policy as announced by Treasury and Finance Minister Nureddin Nebati (Nebati, 2022), practically predominantly meaning low interest rates and easy credit after 2018 (Orhangazi and Yeldan, 2023).

3. A CRITICAL IPE APPROACH TO INFLATION

Approaching national differences is a source of controversy. For example, Comparative Political Economy (CPE) emphasizes institutional differences in explaining national differences but its deficiencies such as its inability to explain persistent global and national inequalities are criticized (Ebenau, Bruff and May, 2015, p. 2). On the other hand, mainstream liberal IPE also focuses on institutions (but on international ones) and shares the deficiency we mentioned. While CPE understands national economies as “closed containers” (Nölke, 2011) and liberal IPE stays away from capital accumulation and classes as the basis of “interests”, our critical IPE approach emphasizes determining particularities of capital accumulation, capital fractions and classes beyond institutions as the basis of comparison within the context of the global capitalist structure.

Regarding inflation, which is a sustained increase in the general price level, liberal IPE adopts the premises of neoclassical economics, which starts from the supply and demand framework in the determination of prices and factor incomes. In neoclassical economics, supply and demand are considered to be the results of voluntary and selfish (however rational) decisions of single individuals. Thus, the sum of their voluntary and subjective decisions according to opportunity costs and marginal utilities ensure somehow the optimal outcomes and prices.

To the extent that the purely price-based analysis of mainstream neo-classical economics was insufficient, a new mainstream that placed prices at the center of the theory but with strong institutions became decisive (see for example, Fine and Saad-Filho, 2014). These price-market based institutional analyses, which endeavor to change the accumulation environment of capital in countries, also affected the analyses acting within a critical framework but with the methodology of the mainstream at two levels: the necessity of institutional arrangements for the “correct” price mechanism, and more importantly, the increasing inflation in countries such as Turkey because of the country's specific institutional inadequacies.

This is the methodological individualism of neoclassical economics. However, under the appearance of determination of price in the market by voluntary supply and demand of individuals, there are inner laws that govern the price formation. In other words, supply and demand can affect prices but do not determine and so explain them. In this section we suggest such a radical approach to price change and inflation.

3.1 Price Change and Technology

All commodities (including a special commodity, labor power) and their exchange are part of the circulation of capital in capitalism, be it commerce, finance or production. Commodities should not be considered in isolation and individually but as products of capital (Marx, 1894: 275). Considering the assumptions of the supply and demand framework of the mainstream, the supply of

labor is not voluntary as neither is the supply of capital or commodities. Labor power is the only commodity of a worker he/she has to supply (because worker is deprived of means of production in capitalism) and capital (either in the form of money, means of production or commodities) must ultimately be put into production by the capitalist class to accumulate or valorize capital on an extended scale. Nothing is voluntary on this aggregate (class) level, contrary to the picture depicted in microeconomics (Saad-Filho, 2019).

Economic relations are social relations of production, which depend on the mode of production. In the capitalist mode of production, production of each commodity is part of the social reproduction of society in an increasingly complex web of division of labor, and social reproduction is made by social labor of the working class in essence. The value of a commodity, independently of its use value, gains its substance from the expenditure of socially necessary labor time during production: “The substance of value is and remains nothing but expended labour-power - labour independent of the specific, useful character of this expenditure” (Marx, 1885).

One of the crucial points in understanding the price in capitalism, social reproduction and expenditure of social labor time are mediated by markets, which are based on private ownership of means of production. Under the appearance of market transactions and commodity exchange, what happens essentially is the reproduction of society itself on a capitalist basis. Because of this fact, relations between people appear to be relations between commodities: “If, however, we bear in mind that the value of commodities has a purely social reality, and that they acquire this reality only in so far as they are expressions or embodiments of one identical social substance, viz., human labour, it follows as a matter of course, that value can only manifest itself in the social relation of commodity to commodity” (MECW, Vol.35/Capital I: 57).

Moreover, what appears to be prices of commodities formed in markets are magnitudes of social value even if individually and not directly. Society recognizes each individual labor as necessary social labor through the market in capitalism hence in a reified and mystified way (Mandel, 2008). In the market, value appears as exchange value in another commodity (and ultimately money as explained below): “Exchange value is the form that value takes; a form which conceals its origins in labour... This is the phenomenon that he [Marx] refers to as the fetishism of commodities” (McNeill, 2021). Behind the visible and fetishistic relations between things and people like cost, interest, wage, profit, invisible social relations between people lie.

In capitalism everything is gradually commodified including labor power and subsumed under capital. Capital, as self-expanding value, subsumes everything under its circulation. Hence, any explanation of price, as any explanation of political economy, must start from the concept of value (Saad-Filho, 2019: 4; MECW, Vol.37/Capital III: 178).

In capitalism, capital (including the variable capital advanced as wages) ultimately takes the money form and this hides all inner economic social relations such as the division between necessary labor and surplus labor, which is essential for the understanding of capital accumulation. Necessary labor constitutes the value of labor power (wages), and surplus labor constitutes the surplus value. Capital accumulates by surplus value. Thus, superficial forms of surplus value like profit, rent, interest, and even wages cannot be directly used to scientifically analyze the hidden essential relations. For example: “Surplus-value and rate of surplus-value are, relatively, the invisible and unknown essence that wants investigating, while rate of profit and therefore the appearance of surplus-value in the form of profit are revealed on the surface of the phenomenon” (MECW, Vol.37/Capital III: 47).

In capitalism, production is not made to pay the costs or to pay cost incomes of factors of production. Production is made for the sake of accumulation of capital, which means increasing surplus value (or profits) (MECW, Vol.35/Capital I: 591). Furthermore, surplus value is created in two forms: absolute surplus value and relative surplus value. Absolute surplus value is created by lengthening the working day (or week) and increasing the intensity of the work. However, these are

not the fundamental ways of increasing surplus value because both have physical limits. What is fundamental to capitalism is creating relative surplus value by increasing productivity.

Productivity is increased by increasingly employing machinery and advancing the technology of the machines and production. For Marx, productivity is ‘the level of technical development’ (Marx, 1894: 173). Machinery and inputs other than labor power are called constant capital. Labor power is variable capital because only the labor power has the ability to create value. To increase surplus value and productivity, capitalism tends to increase constant capital (this is what Marx calls organic composition of capital).

The law of value imposes itself upon prices through productivity (MECW, Vol.37/Capital III: 815-816). Productivity increases that are possible by technological advances tend to decrease prices. Moreover, changes in values of commodities stemming from economy-wide productivity changes are independent of the income distribution (Nicholas, 2023:17).

3.2 Extra Money

Besides productivity and technology, a discussion of price requires the discussion of the role of money in capitalism because, as indicated above, prices are monetary expressions of values. Thus, price has also to reflect the monetary side of the economy. In the markets, commodities, which are products of social labor in essence but owned by different producers, confront equivalently each other as monetary prices. These monetary prices reflect something that can be measured in all of them, which is labor time (or value). On the surface money seems to be what makes them commensurate. However, in essence what makes them commensurate is nothing but the expenditure of labor time.⁴

The explanation of price based on the analysis of voluntary supply and demand is superfluous because commodities necessarily gain value and determinate money prices even before they are put into the circulation. Otherwise, they cannot find their equivalent in terms of value in the market (Howard, 2023). What makes them equivalent and ready to be sold in the market is the value they gain during production and its embodiment in determinate money price before the circulation: “Money as a measure of value, is the phenomenal form that must of necessity be assumed by that measure of value which is immanent in commodities, labour-time” (MECW, Vol.35/Capital I: 104). Thus, inflation or general price increase of commodities cannot be understood without explaining the relations between value and money. In other words, there are two sides to prices: value and money, and any theory of inflation must take these two sides into account. However, there is a considerable ongoing confusion between value and its form or an essence and its appearance. Here we will discuss the extra money theory of inflation as summarized by Saad-Filho (2019).

Commodity has value and definite money price before it enters the circulation at least ideally because it’s a product of labor. Money is the universal recognition of social labor by society in capitalism: “Universal social labour is consequently not a ready-made prerequisite but an emerging result” (Marx, 1859). Money is the materialization of universal social labor. Money has its own value because it can be exchanged with any commodity, especially gold, which is money par excellence. In the case of fiat money, money becomes the symbol of value or gold. In any case money is a social relation, which is the source of all illusions of money: “All the illusions of the Monetary System arise from the failure to perceive that money, though a physical object with distinct properties, represents a social relation of production” (Marx, 1859). As long as circulation is not interrupted, paper money can function as a measure of value and medium of exchange. In any case, money is primarily a measure of value, and this led to “the wildest theories” (MECW, Vol.35/Capital I: 105).

⁴ This is called the labor theory of value. As is well known, briefly put mainstream economics explains prices of products by their scarcity. However, this explanation is in contradiction with capitalist mode of production, which generally tends to overproduce commodities rather than underproduce them.

One of these “wildest” theories is the quantity theory of money. Marx fiercely criticizes this theory because it claims that prices are the result of quantity of money (QTM), they gain their value from the circulation. On the contrary, the sphere of monetary circulation is “the most superficial and abstract sphere of” the capitalist production process (MECW, Vol.37/Capital III: 543). QTM is especially invalid in a developed credit system in capitalism, which is not restricted by gold at all.

Moreover, beyond simple reproduction, in capitalism money is a form of capital whether it is idle or in circulation: “Precisely this is the mistake, to conceive money as an instrument; it is a form of capital” (MECW, Vol.37/Capital III: 424). However, money form of capital is only a transient form because as money capital cannot increase itself, thus it has to be transformed to commodity and productive capital (MECW, Vol.37/Capital III: 461).

Contrary to what assumed by the mainstream regarding monetary policy, interest rates are not necessarily related to prices. On the other hand, fiat money can be created as much as needed by central banks and increase in money supply may act as capital in the fictitious form: “In so far as the Bank issues notes which are not covered by the bullion reserve in its vaults, it creates symbols of value that constitute for it not only circulating medium, but also additional — even if fictitious — capital to the nominal amount of these unbacked notes. And this additional capital yields additional profit” (MECW, Vol.37/Capital III: 538). This is because the value of this extra money is backed by the nation (MECW, Vol.37/Capital III: 551). Increase in money supply may only increase prices or this extra money may induce production and even productivity so compensate its inflationary effect (Saad-Filho, 2019). Easy credit can postpone a crisis or tight credit can intensify it but neither can eliminate a crisis: “Ignorant and mistaken bank legislation, such as that of 1844-45, can intensify this money crisis. But no kind of bank legislation can eliminate a crisis” (MECW, Vol.37/Capital III: 489).

Since money is the sole incarnation of social wealth for financial capital, financial capitalists are ready to sacrifice every other form of capital for money, “for whose preservation every other form of capital and labour is to be sacrificed” (MECW, Vol.37/Capital III: 568). Hunger for foreign exchange and gold can only be understood with reference to the economic system itself:

Credit, likewise a social form of wealth, crowds out money and usurps its place. It is faith in the social character of production which allows the money-form of products to assume the aspect of something that is only evanescent and ideal, something merely imaginative. But as soon as credit is shaken — and this phase of necessity always appears in the modern industrial cycle — all the real wealth is to be actually and suddenly transformed into money, ... a mad demand, which, however, grows necessarily out of the system itself...the fact that production as social production is not really subject to social control is strikingly emphasised by the existence of the social form of wealth as a thing external to it. (MECW, Vol.37/Capital III: 568-569)

The financial institutions including central banks may resort to considerably increasing the rate of interest to keep the value of national paper money intact as much as possible, or they may not be allowed to do so and instead, the central bank may keep the rate of interest low to continue to supply the market with credit. These policy choices will depend on the constellations of national class powers using some monetary theories.

In other words, intrinsic obstacles of capital accumulation may be overcome by the financial system to reproduce them on a higher level or, capitalist production can be so extremely stretched by the financial system that a collapse of claims on future surplus value (fictitious capital) becomes inevitable. However, no central bank can overcome the structural difficulty in the capitalist reproduction: “The entire artificial system of forced expansion of the reproduction process cannot, of course, be remedied by having some bank, like the Bank of England, give to all the swindlers the deficient capital by means of its paper and having it buy up all the depreciated commodities at their old nominal values” (MECW, Vol.37/Capital III: 489). These monetary attempts to overcome structural difficulties are futile most of the time because laws of real capital are different than fictitious

capital created. The creation of relative surplus value by increasing productivity and technology is the fundamental law of real capital. When reproduction is endangered, everyone becomes hungry for money. But a crisis cannot be overcome by monetary easing (MECW, Vol.37/Capital III: 513).

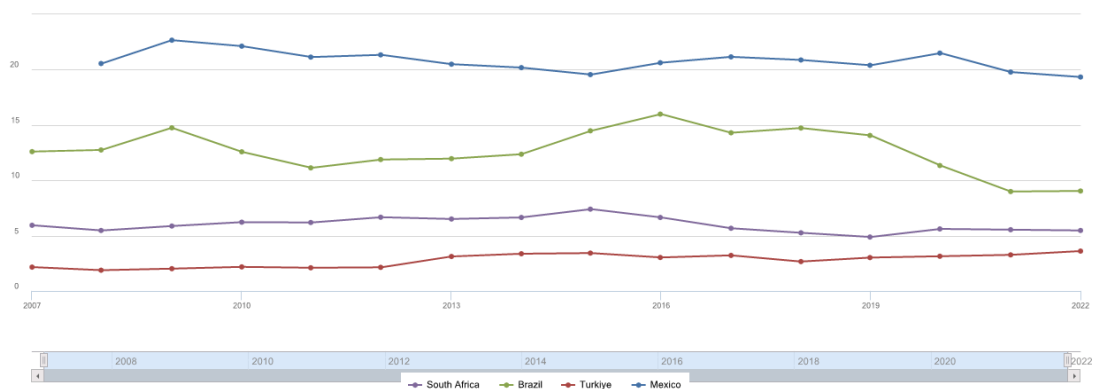
Today the US dollar represents the world money and the social form of wealth, so it is partially the basis of the financial system, together with gold, which “is precious metal and as such is directly loanable money-capital and the basis of the entire money system” (MECW, Vol.37/Capital III: 572). The monetary hunger for dollars and gold is the attempt of flight to “safe haven”. In a developing country like Türkiye, even if extra money at first brings relief to both consumers and producers by stimulating consumption and production in the short-term, it ultimately brings out the weaknesses of the accumulation of capital in the forms of slowing exports, increased imports and trade deficits and major jumps in the value of money. Thus, it postpones weaknesses to reproduce them on a higher level. At the same time, exchange rate collapse may be a precursor of real crisis: “the real crisis always broke out only after a change in the rates of exchange, that is, as soon as the import of precious metal had again gained preponderance over its export” (MECW, Vol.37/Capital III: 563). These all reveal the over-stretched and over-expansion of credit, over-borrowing and insufficiently productive accumulation of capital after 2018 in the case of Türkiye.

4. PARTICULARITIES OF CAPITAL ACCUMULATION IN TÜRKİYE AND INFLATION

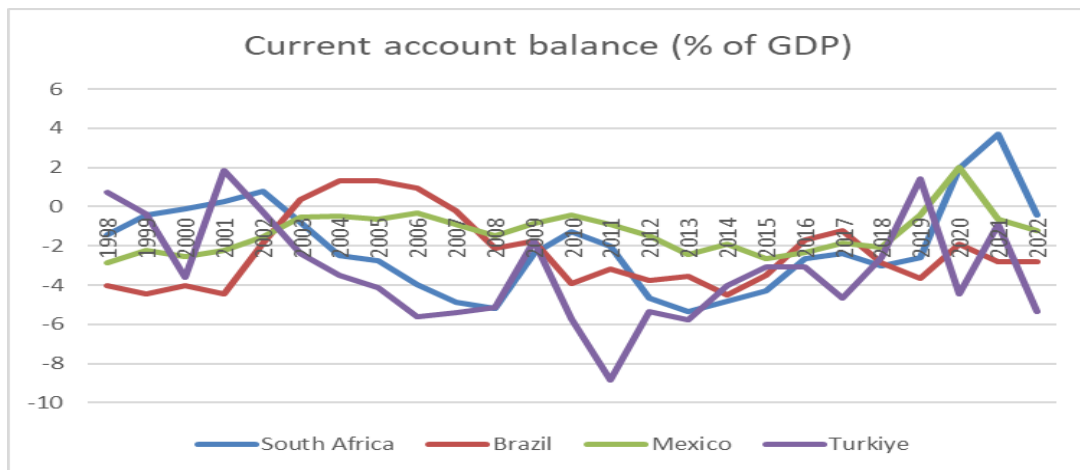
As emphasized in the introduction, the world market’s capitalist hierarchical functioning is the overriding principle of the capital accumulation on a world scale. Globalization has only empowered this. Türkiye has always been a late capitalist economy with changing modes of accumulation and integration to the world economy. The most relevant ones for this study are Inward Oriented (Import Substitution) Accumulation and Outward (Export) Oriented Accumulation (after 1980s).

These two modes of accumulation did not lead to a high productivity and technological increase in Türkiye as in Southeast Asia hence Türkiye’s international competitiveness remained in low and medium technology products (Orhangazi, 2020). Technological level of Turkish exports is telling in this respect (Figure 2). Even compared to the other three countries we chose, this technological level remained significantly lower. As a result, its current account deficit has most of the time been the worst among the three (Figure 3). Moreover, the increasing integration of China and other regional Asian countries to the world market, especially after the WTO membership of China in 2001, exerted increasing pressure on the existent competitiveness (Goodhart and Pradhan, 2020). Without taking into consideration this worldwide historical change, it is almost impossible to comprehend the last decades of Turkish capitalism.

Figure 2: High-technology exports (% of manufactured exports)

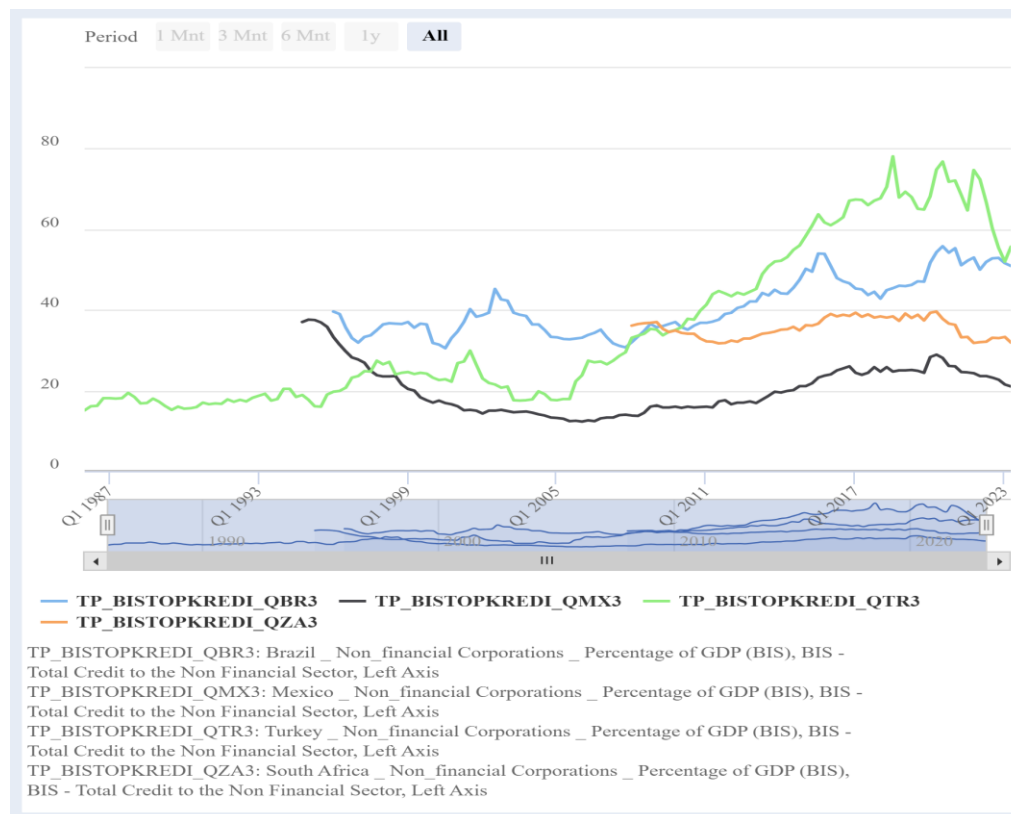

Series : High-technology exports (% of manufactured exports)
Source: World Development Indicators
Created on: 03/12/2024

Figure 3

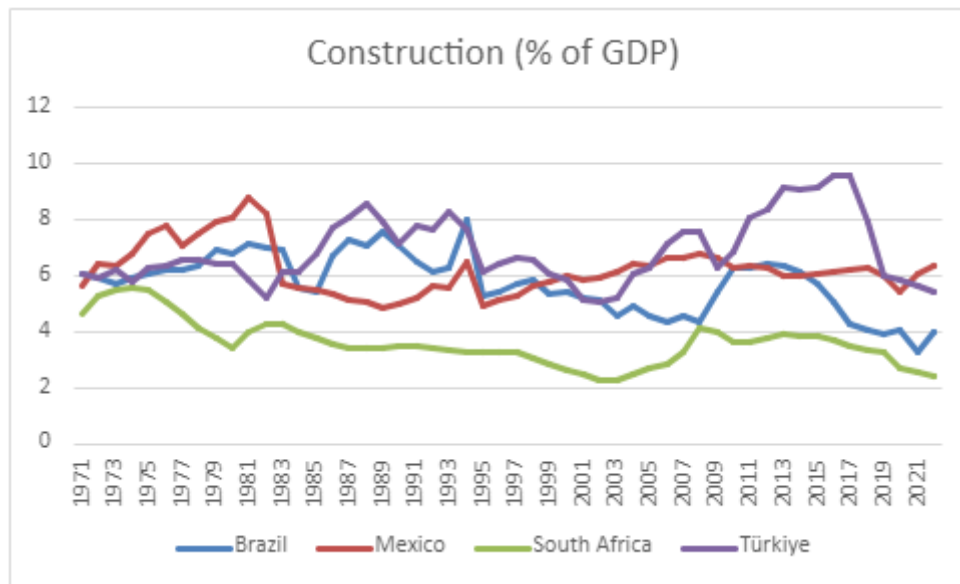
Source: World Development Indicators

Confronted with this capitalist competition in the background and having recently recovered from a crisis in 2001, the industrial fraction of Turkish capitalist class mostly represented in conglomerates sought to benefit from increasing global liquidity to increase productive investments (Figure 7) and internationalize through increased relative surplus value and competitiveness (Gültekin-Karakaş and Ercan, 2008). However, these internationalization efforts did not lead to adequate increase in productivity and technology in production, which greatly increased the nonfinancial corporate (NFC) indebtedness comparatively (Figure 4). Pursuing this debt-led integration and accumulation and lagging behind in productivity, prepared the ground for the rise of the inward, unproductive and highly rent-seeking construction industry in parallel to rising indebtedness especially for the capital fractions other than big industrial conglomerates (Figure 5).

Figure 4

Source: CBRT (The Central Bank of the Republic of Türkiye) Statistical Data EVDS, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php>

Figure 5

Source: UNCTAD Stat, <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/>

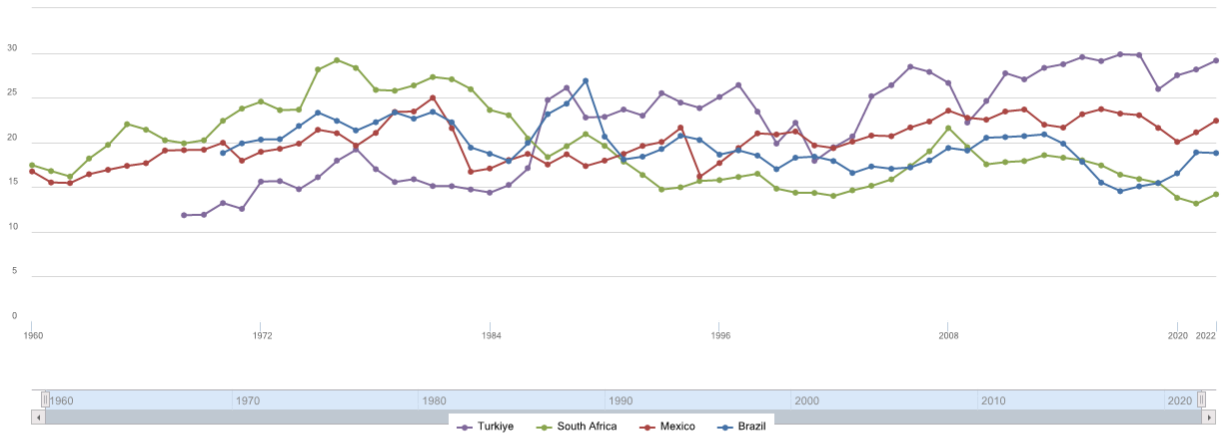
In parallel to our theoretical approach, inflation is not a result of underproduction, weak growth or a kind of deindustrialization. Neither Turkish economic growth nor investment ratios were under its peers (Figure 6 and 7). Global liquidity was used to invest and consume. This concurs with “growth at all costs” pursuit of government indicated by Orhangazi and Yeldan (2023). At the same time, for Türkiye and Mexico we cannot easily detect a trend of de-industrialization unlike Brazil and South Africa (Figure 8). In terms of international integration, Turkish economy and industry are highly integrated (Figure 9). Despite common belief that Turkish exports are dependent on imports, this dependence is not significantly high compared to its peers. However, foreign content of Turkish exports increased significantly higher than other countries (Figure 10). A World Bank report makes similar observations: “Investment and corporate credit growth proceeded at a rapid rate, focused on less productive areas such as real estate, and total factor productivity switched from being a driver of growth pre-GFC [Global Financial Crisis] to dragging it down post-GFC” (World Bank, 2022, 25). These again attest to our productivity and technological explanation of inflation on the real side of the economy.

Figure 6

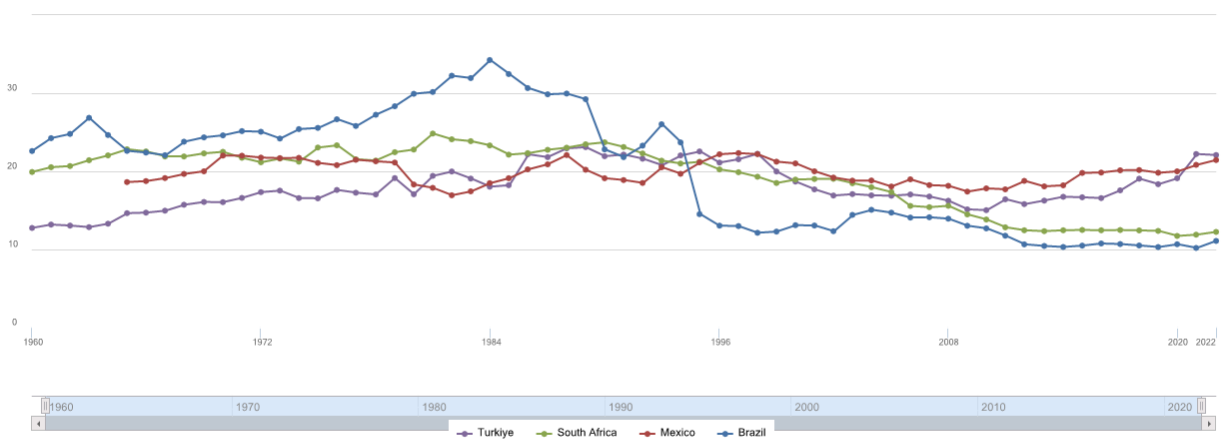
Series : GDP growth (annual %)
 Source: World Development Indicators
 Created on: 03/13/2024

Figure 7

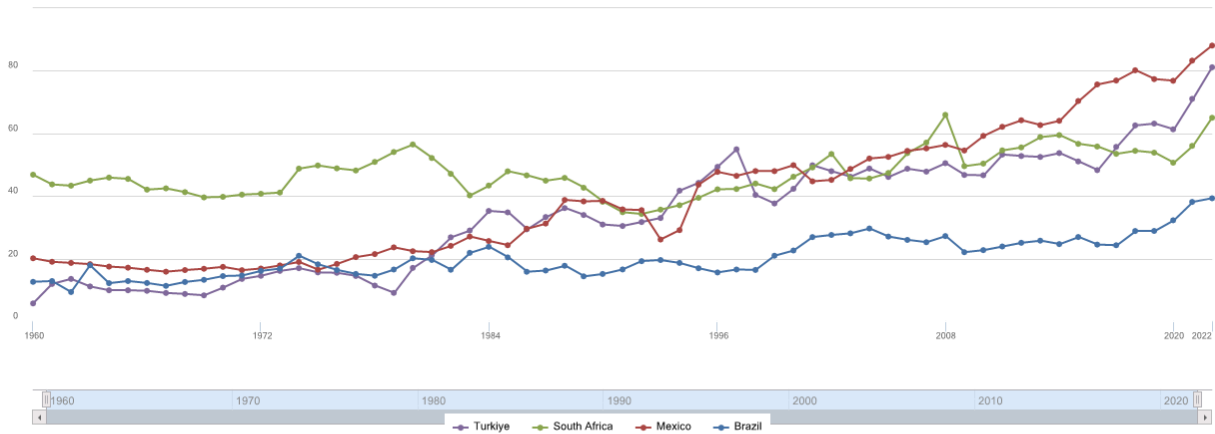
Series : Gross fixed capital formation (% of GDP)
 Source: World Development Indicators
 Created on: 03/14/2024

Figure 8

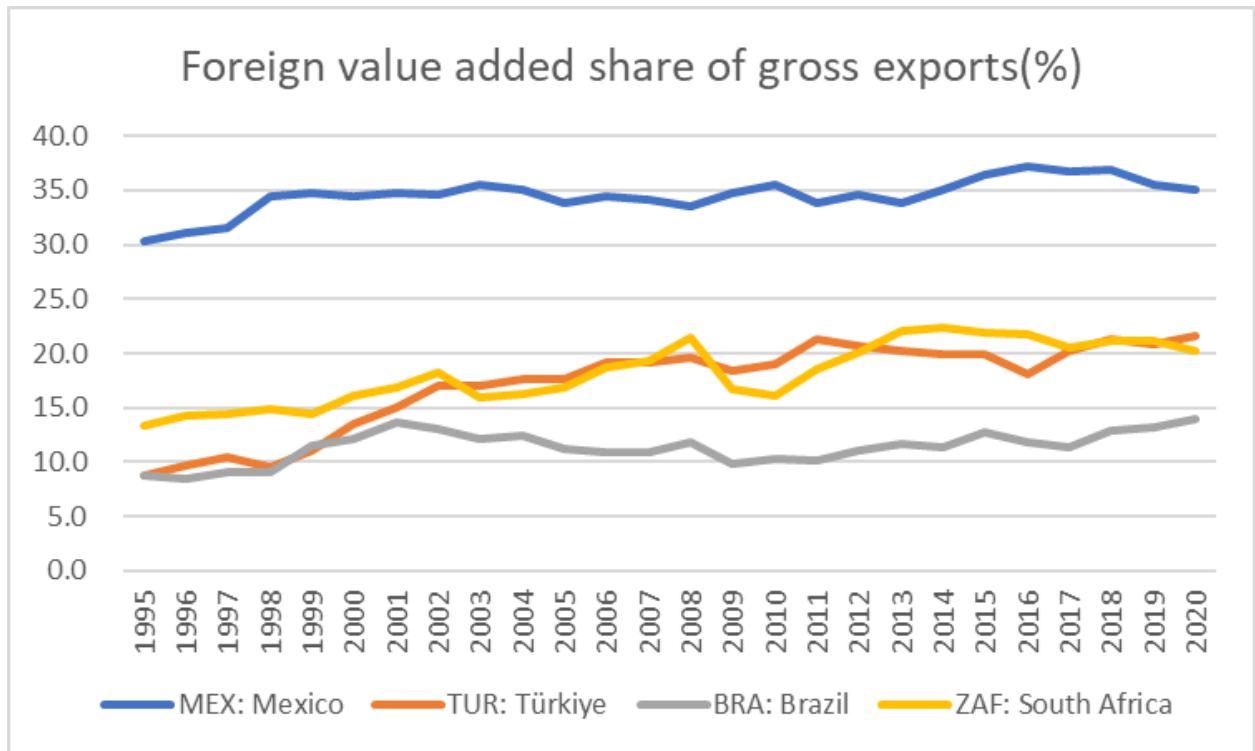
Series : Manufacturing, value added (% of GDP)
 Source: World Development Indicators
 Created on: 03/14/2024

Figure 9

Series : Trade (% of GDP)
 Source: World Development Indicators
 Created on: 03/14/2024

Figure 10

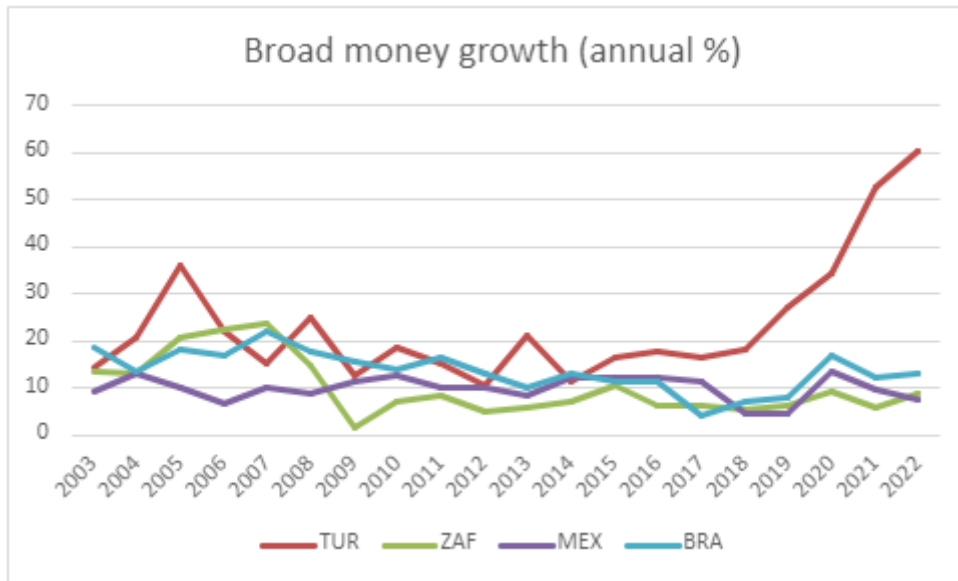

Source: OECD Tiva Database, <https://www.oecd.org/sti/ind/measuring-trade-in-value-added.htm#access>

This was the brief overview of the structure of capital accumulation in Türkiye. However, as we pointed out in the previous section, we also have to look at the monetary side of the economy to understand inflation. Comparatively low technology, increasing current account deficits and high integration into the world market combined with decreasing global liquidity became sources of monetary instability in terms of world money (USD). Parallel to the growing construction sector, hunger for money and credit increased (Figure 4). Specifically in 2018 a currency crisis took place in Türkiye (Ulug, Işık and Mert, 2023). Although temporarily the CBRT increased interest rates it was to no avail. To grease the wheels of the economy and satisfy the sectoral and public demand for money, the CBRT turned to a low interest rate policy. This was also encouraged by the Covid-19 pandemic

later after 2020. The CBRT and financial system in Türkiye increased the broad money growth largely after 2018 compared to other countries (Figure 11).

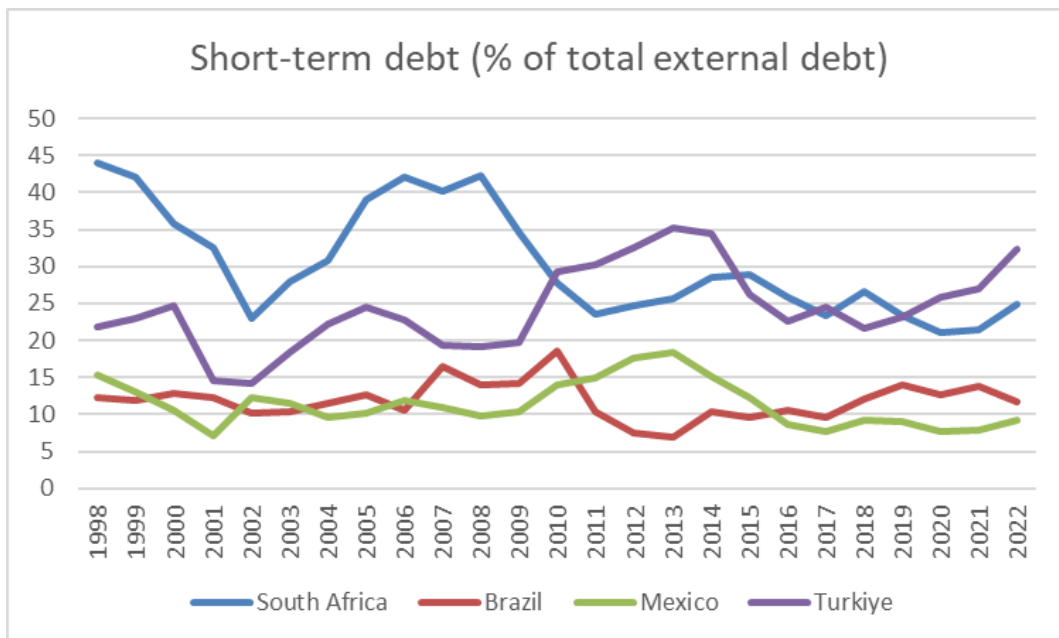
Figure 11

Source: World Development Indicators

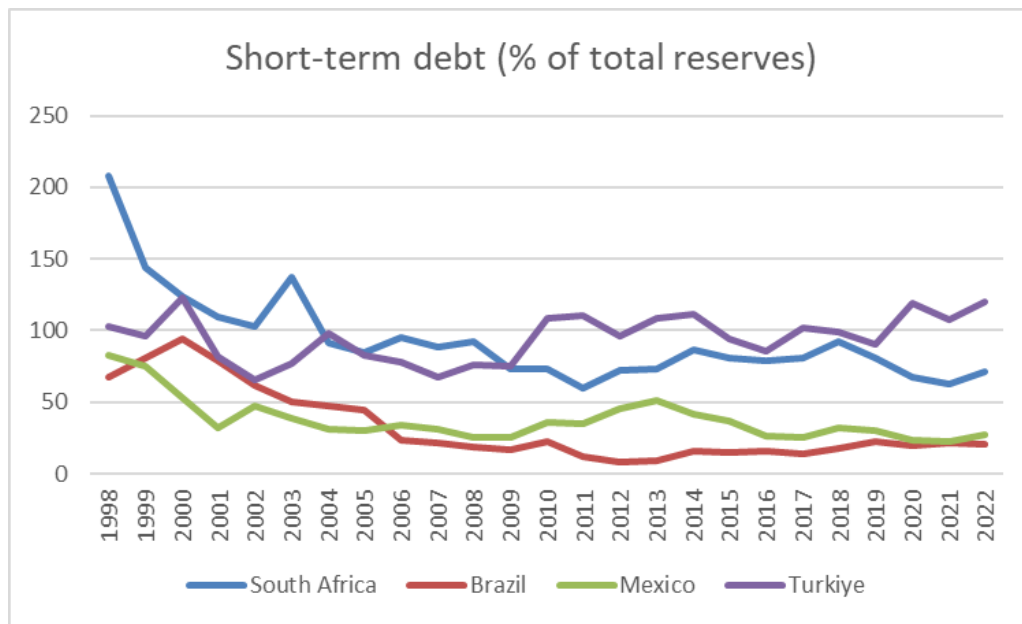
This resulted in what we can call short-termism, which can be traced from the short term debt ratios given in the figures (Figure 12 and 13). These figures show that “fragile” South Africa is now replaced by Türkiye.

Figure 12

Source: World Development Indicators

Figure 13

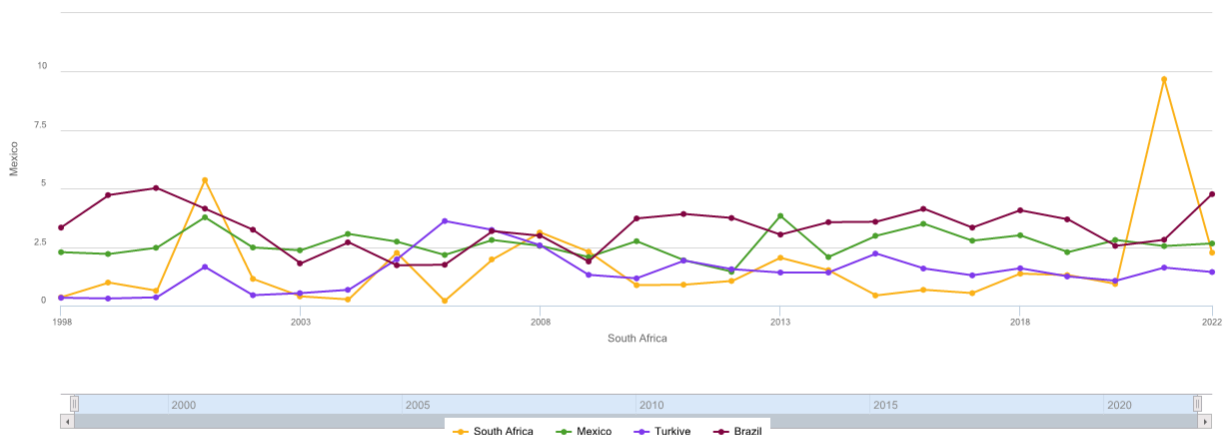

Source: World Development Indicators

Despite intermittent objections from the Turkish Industry and Business Association (TÜSİAD, a fraction of capital that is having more industrial capital and banks, represented in conglomerations and more productive and more integrated to global production networks), the growing and politically powerful interests of construction and other “peripheral” capital dominated (Akçay and Jungmann, 2023). However, the officially purported goal to increase exports and improve current account balance in “Turkish economy model” was not successful because the Turkish economy does not have much room for international price competitiveness in terms of technology.

This was the social economic base of the “misinterpretation” of economic theories and “heterodox” central bank policies, which is understood as institutional deterioration by the mainstream. However, the type of integration and accumulation has its own type of capitalist contradiction. Since it is not technology enhancing and cannot bring sufficient foreign exchange, it requires the sustained inflows of foreign capital and debt especially when Foreign Direct Investment is low (Figure 14).

Figure 14

Series : Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)
 Source : World Development Indicators
 Created on: 03/12/2024

This contradiction can be deferred when global liquidity is sufficient. However, after 2018 it was relatively scarce and the (quasi) world money (USD) was tried to be replaced by increasing domestic supply, which resulted in skyrocketing inflation. Low interest rates led to “flight from currency into commodities (hyperinflation) or into other reserve assets (dollarization)” as in the Brazilian case (Saad-Filho and Mollo, 2002: 119). In accordance with capital accumulation easy credit was used for buying dollars instead of increasing technology and productivity.

5. Conclusion

In this study, we proposed a critical IPE approach to inflation based on a hierarchical capitalist world economy, changing modes of accumulation and integration, the structure of capital accumulation and resulting class interests. Differences in capital accumulation and class structures can explain international differences in economic policies and institutions, rather than vice versa. On the other hand, following a Marxian framework we explained prices and inflation by productivity and technology on the real side, and extra money on the monetary side.

In the Turkish case, the historical problem of low and medium technology of capital in Türkiye, under the increasing competition from Asia, has led to current account balance deterioration and increasing foreign exchange shortage, especially after the GFC in 2008. To continue the growth “at all costs”, with increasing indebtedness of NFC and rising broad money growth, the construction sector grew disproportionately. Maybe this postponed the crisis but exacerbated it at the cost of exceptionally high inflation. This was the result of contradictions of capitalist accumulation rather than an “unholy” trilemma. Today, after interest rate hikes by the central bank, we are in the phase of sacrificing real capital to preserve the value of money in the interest of national and international financial capital.

REFERENCES

- Akçay, Ü. and Jungmann, B. (2023). Growth regimes, dominant social blocs and growth strategies: towards varieties of export-led growth regimes and strategies in Turkey and Poland, *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention*, Vol. 20 No. 3, 2023, pp. 539–560
- Arinci, L.S., Pessina, N. and Ebenau, M. (2015). All Varieties Are Equal... Contributions from Dependency Approaches to Critical Comparative Capitalisms Research. In: Ebenau, M., Bruff, I., May, C. (eds) *New Directions in Comparative Capitalisms Research*. International Political Economy Series. Palgrave Macmillan, London, pp. 189–206.
- Blyth, M. and Matthijs, M. (2017). Black Swans, Lame Ducks, and the mystery of IPE's missing macroeconomy. *Review of International Political Economy*, 24:2, 203-231
- Bruff, I. (2011) What about the Elephant in the Room? Varieties of Capitalism, Varieties in Capitalism. *New Political Economy*, 16:4, pp. 481-500
- Business Today (2024). Morgan Stanley's Fragile-Five days long gone as money starts piling into India, <https://www.businesstoday.in/latest/economy/story/morgan-stanleys-fragile-five-days-long-gone-as-money-starts-piling-into-india-417074-2024-02-12>
- Ebenau, M., Bruff, I. and May, C. (2015). Introduction, In M. Ebenau, I. Bruff, C. May (eds.), *New Directions in Comparative Capitalisms Research: Critical and Global Perspectives*, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Epstein, G.A. and Yeldan, A.E. (2009) Beyond Inflation Targeting: Assessing the Impacts and Policy Alternatives. In: Epstein G.A. and Yeldan A.E. (eds), *Beyond Inflation Targeting: Assessing the Impacts and Policy Alternatives*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 3-27.

- Fine, B. and Saad-Filho, A. (2014). Politics of Neoliberal Development: Washington Consensus and the post-Washington Consensus. In: H. Weber (ed.), *The Politics of Development: A Survey*. London: Routledge, pp. 154-166.
- Goodhart, C. and Pradhan, M. (2020) *The Great Demographic Reversal: Ageing Societies, Waning Inequality, and an Inflation Revival*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Gültekin-Karakaş, D. and Ercan, F. (2008). Türkiye’de uluslararasılaşma sürecindeki sermayenin üretken ve para sermaye arasındaki zaman yönelimli stratejik tercihi. *İktisat İşletme ve Finans*, 23(262): 35-55.
- Gürkaynak R.S., Kısacıkoğlu B. and Lee S.S. (2023). Exchange rate and inflation under weak monetary policy: Turkey verifies theory, *Economic Policy*, Volume 38, Issue 115, July 2023, pp. 519–560
- Howard, N. (2023). Explorations in Marx’s Theory of Price: Why Marx Is Still Relevant for Understanding the Modern Economy, Volume I: Money and Money Prices, London: Palgrave Macmillan.
- IMF (2022). *World Economic Outlook October 2022: Countering the Cost-of-Living Crisis*. Washington, DC: IMF. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-economic-outlook-october-2022>.
- Jessop, B. (2015). Comparative Capitalisms and/or Variegated Capitalism. In: Ebenau, M., Bruff, I., May, C. (eds) *New Directions in Comparative Capitalisms Research*. International Political Economy Series. London: Palgrave Macmillan, pp.65-82.
- Mandel, E. (2008). Marx, Karl Heinrich (1818–1883). In: *The New Palgrave Dictionary of Economics*. London: Palgrave Macmillan, pp. 8394-8422.
- Marx, K. (1859). *A Contribution to the Critique of Political Economy*, <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1859/critique-pol-economy/ch01.htm#1a>
- Marx, K. (1885). *Capital II*, <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1885-c2/ch19.htm>
- Marx K (1894[1991]) *Capital III*. London: Penguin Books.
- MECW (2010) *Marx & Engels Collected Works*. London: Lawrence & Wishart
- McNeill, D. (2021). What Is Value? A Marxist Perspective, <https://www.ppesydney.net/what-is-value-a-marxist-perspective/>
- Nebati, N. (2022). With 'heterodox' economic policies, Türkiye aims to solve structural problems: Finance minister, <https://www.aa.com.tr/en/economy/with-heterodox-economic-policies-Türkiye-aims-to-solve-structural-problems-finance-minister/2698416>
- Nölke, A. (2011): Transnational Economic Order And National Economic Institutions: Comparative Capitalism Meets International Political Economy, *MPIfG Working Paper*, No. 11/3, Max Planck Institute for the Study of Societies, Cologne.
- Orhangazi, Ö. and Yeldan., E. (2023). Turkey in Turbulence: Heterodoxy or a New Chapter in Neoliberal Peripheral Development? *Development and Change*, 54(5): 1197–1225.

- Saad-Filho, A. and Mollo, M.d.L.R. (2002). Inflation and stabilization in Brazil: a political economy analysis. *Review of Radical Political Economics*, Volume 34, Issue 2, pp. 109-135.
- Saad-Filho, A. (2019). *Value and Crisis: Essays on Labour, Money and Contemporary Capitalism*, Leiden: Brill.
- Ulug, M., Işık, S. and Mert, M. (2023). The Effectiveness of Ultra-Loose Monetary Policy in a High Inflation Economy: A Time-Varying Causality Analysis for Turkey. *Economic Change and Restructuring*, 56(4), pp. 2855-2887.
- World Bank (2022). *Turkey Country Economic Memorandum: Leveraging Global Value Chains for Growth in Turkey*, Washington.
- Worth, O. (2011). Reclaiming Critical IPE from the ‘British’ School. In: Shields, S., Bruff, I., Macartney, H. (eds) *Critical International Political Economy*. International Political Economy Series. London: Palgrave Macmillan, pp. 117–131.

Türkiye’de 2000’li Yıllar: Geleneksel Grevlerin Sonu mu?

The 2000s in Turkey: The End of Traditional Strikes?

Aykut GÜNEL
Kocaeli Üniversitesi
gunelaykut@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5485-7083

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.76365>

Article Info

Received: 05.05.2024
Accepted: 23.05.2024

Keywords: Grev, Grev Kırıcılık, Müdahale, Uyuşmazlık, 2000’li Yıllar.

Öz

Türkiye’de genelde sendikal hakların, özelde de grev hakkının kullanımı ve sınırları meselesi Osmanlı İmparatorluğu’ndan bugüne kadar hep tartışılmıştır. 1909 tarihli Tatil-i Eşgal Kanunu’ndan, 2012 tarihli ve 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’na kadar geçen yüz yıldan fazla bir zaman diliminde grev hakkına ilişkin çeşitli yasalar çıkarılmış ve grev meselesi ve grev hakkına ilişkin tartışmalar çoğunlukla çıkarılan bu yasalar üzerinden yürütülmüştür. Grev hakkının 1980 askeri darbesinde sonra büyük ölçüde sınırlandırılması ve yasanın aradığı şartlar neticesinde yalnızca toplu iş sözleşmesi esnasında yaşanan uyuşmazlık üzerine uygulanmasını mümkün kılan “kanuni grev” düzenlemesi, grev hakkının kullanımına ilişkin tartışmaları iyiden iyiye ‘yasal’ zemine taşımıştır. 2000’li yıllar AKP hükümetlerinin hem emek rejimi hem grev hakkına ilişkin 1980’nin devamı niteliğindeki yasal düzenlemeleri hem de grev ertelemeleri/yasaklamaları yönündeki uygulamaları nedeniyle grev hakkının fiilen neredeyse kullanılmadığı yıllar olarak öne çıkmıştır. Tüm bu tartışmalar ve etkenler ışığında ise 2000’li yıllarda yasada kanuni grev olarak adlandırılan ve çalışmada ise geleneksel grev olarak adlandırılacak olan grevin mevcut durumunun ve geleceğinin farklı yönleriyle tartışılması gerekliliğinin arttığı söylenebilir. Bu çalışmada öncelikle grev kırıcılık kavramı ve olgusu kısaca ele alınacak ve daha sonra 2000’li yıllarda grev hakkının durumu ve geleneksel grevlerin etkinliği/etkisizliği, grev kırıcılık temasıyla birlikte 2013 tarihinde Hava-İş Sendikası tarafından gerçekleştirilen Türk Hava Yolları (THY) grevi üzerinden ele alınacaktır.

Makale Bilgisi

Geliş: 05.05.2024
Onay: 23.05.2024

Anahtar sözcükler: Strike, Strike Breaking, Intervention, Conflict, 2000s.

Abstract

In Turkey, the exercise and limits of trade union rights in general and the right to strike in particular have always been debated since the Ottoman Empire. For more than a century, from the 1909 and to the 2012 various laws on the right to strike have been enacted and discussions on the issue of strikes and the right to strike have mostly been conducted through these laws. The right to strike was restricted to a great extent after the 1980 military coup and the ‘legal strike’ regulation, which, as a result of the conditions required by the law, made it possible to apply the right to strike only in the event of a dispute during a collective bargaining agreement, moved the debates on the exercise of the right to strike to the ‘legal’ ground. The 2000s stood out as years in which the right to strike was virtually unavailable due to the labor regime of the AKP government, its legal regulations on the right to strike, which were the continuation of the 1980s, and its practices of strike postponements/bans. In the light of all these discussions and factors, in the 2000s, it has become more necessary than ever to discuss the current situation and the future of the strike, which is called a legal strike in the law and will be called a traditional strike in this study, from different aspects. In this study, firstly, the concept and phenomenon of strike-breaking will be briefly discussed, and then the status of the right to strike in the 2000s and the effectiveness/ineffectiveness of traditional strikes will be discussed with the theme of strike-breaking through the Turkish Airlines (THY) strike implemented by the Hava-İş Union in 2013.

1. GİRİŞ

Sendikal hakların kullanımı meselesi yalnızca Türkiye’de değil aynı zamanda tüm dünyada 1970’li yılların ortasından itibaren burjuvazinin ‘sınıf uzlaşmacı’ tavrından tek taraflı sınıf savaşımına geçişle birlikte işçiler için bugün bile etkisini en yoğun biçimde yaşadığımız bir sorun haline gelmiştir. Kuşkusuz ki burjuvazinin paradigma değişimi kendiliğinden olmamış, keynesyen politikaların uygulandığı ‘altın çağ’ daki sermaye birikim süreci sınırına ulaşmıştır. Küresel ekonomilerde II. Dünya Savaşından itibaren otuz yıllık süreçte yaşanan düzenli büyüme eğilimi gerilemiş, buna karşılık olarak şirketler küreselleşme ve neoliberal politikalar çerçevesinde yeniden örgütlenmişlerdir. Sermayenin neoliberal örgütlenmesi kendisi için krizden çıkışın yeni yollarını yaratmışken, işçi sınıfı için ise reel ücretlerin düşüşü, sendikalaşma oranlarının gerilemesi, toplu pazarlık alanının daralması ve grev hakkının ise sınırlandırılması sonuçlarını doğurmuştur.

Türkiye’de ise neoliberal politikalar 24 Ocak kararları ve 1980 darbesiyle çalışma hayatında ‘kurumsallaşırken’, işçi sınıfı uzunca bir süre sermayenin saldırısına herhangi bir cevap üretememiştir. 1980’li yılların sonuna doğru direnç geliştiren, örgütlenme ve kolektif eylem kapasitesini arttıran Türkiye işçi sınıfı kitlesel grevler yoluyla da 1980’ler itibariyle reel ücretler başta olmak üzere kaybettiği ya da gerileme yaşadığı birçok alanda kazanımlar elde etmiştir. Ancak 2000’li yıllara gelindiğinde ise; istihdamda kamunun payının azaltılması, özelleştirme, esnek çalışma biçimlerinin yasal düzenlemeleri de dâhil olmak üzere 1980’den itibaren ‘hayali’ kurulan çalışma hayatı, AKP iktidarının tüm bu alanlara yönelik uyguladığı emek rejimi ile birlikte tekrar işçi sınıfının tarihsel kazanımları gerilemiş ve hakları neredeyse kullanılamaz duruma gelmiştir. Özellikle de bir bütün olarak sendikal haklar olarak ifade edilen örgütlenme, toplu sözleşme ve grev haklarının kullanımı yasal düzenlemelerle kısıtlanmış, bunlardan grev hakkı ise neredeyse kullanılamaz hale getirilmiştir.

Bu çalışmada AKP iktidarı döneminde kanuni (geleneksel) grevlerin işçilerin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştiren bir araç olmak çıktığı ve grevin AKP’nin her türlü müdahalesiyle kullanılamaz duruma gelmesinden dolayı bugün için Türkiye’de ‘yasal bir hak’ olmadığı iddia edilmektedir. Bu bağlamda ilk olarak kısaca grev kavramı ve grevin özüne uygun biçimde kullanılmasını ve uygulanmasını engelleyen grev kısıtlılık olgusu açıklandıktan sonra, Türkiye’de grev hakkının ve eğiliminin 2000’li yıllardaki genel durumu kısaca incelenecektir. Son olarak ise 2013 yılında uygulamaya konulan THY grevi üzerinden AKP’nin ve işverenlerin ‘yasal’ ve yasadışı uyguladıkları grev kısıtlılık yöntemleri ile geleneksel grevleri ne şekilde etkisizleştirmeye çalıştıkları ele alınacaktır.

2. GREV

Grev kavramı en geniş anlamıyla sınıflı toplumlarda ezilen sınıfın otoriteye karşı başvurdukları tarihsel bir direniş biçimidir. Kuşkusuz ki, bugün grev kavramını anlamlandırma ve yorumlama şeklimiz, kapitalizmin bir üretim biçimi olarak kendisini var etmeye başladığı tarihsel dönemi referans almaktadır. Ancak grev, bugün ki tanımlanma biçiminin ve dolayısıyla kapitalist üretim ilişkilerinin sonucu olan sermaye ve proletaryanın arasındaki özgün sınıf mücadelesinin bir formunun çok ötesinde milattan önceye kadar uzanan bir olgudur.

Grevin sanayileşmenin ilerlemesi ve işçi hareketlerinin yükselmesiyle ortaya çıkan yeni bir olgu olduğu düşüncesine karşı çıkan ve “grevin emekçilerin acısı kadar eski olmadığını, ancak grevin insanların başka insanlarca sömürülmesi kadar eski” olduğunu belirten Brizon (1977: 242-243), 1279 yılında Douai’deki dokumacıların kumaşa konan vergiye karşı ayaklandıklarını ve 12 kâhyayı öldürdüklerini, bunun sonucunda ise Flandre Kontunun ayaklanmayı şiddetle bastırıldığını ve aralarından en asi zanaatkârların asıldığını ya da sürgüne gönderildiğini aktarır. Yine Brizon’a (1977: 257) göre, eski dönemde gerçekleşen grevlerde çağdaş grevleri karakterize eden ve eski dönem grevlerle çağdaş grevlerin birbirleriyle ortaklaştıkları pek çok özellik bulunmaktadır. Brizona göre, kısmi grevler, genel grevler, ücret, çalışma koşulları ve işçi çıkarmaya karşı yapılan grevler, grev yardımı sandığı, grevcilere yapılan suçlamalar, şiddet hareketleri, merkezi iktidarın ve polis, ordu gibi kolluk kuvvetlerinin greve müdahalesi gibi özelliklerin günümüz grevlerinden çok da farklı değildir. Ancak her ne kadar modern grevin özellikleri kapitalizm öncesindeki grevlerde görülse de, bu tip hareketleri grev olarak değil grev benzeri eylemler olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

3. GREV KIRICILIK

Grev tarihsel bir olgu olarak sınıf savaşımı sahnesindeki yerini almaya başladığı andan itibaren grev kırıcılığının da ortaya çıktığını söylersek yanılmış olmayız. Sınıflı toplumlarda yalnızca grev ya da grev benzeri eylemlere karşı değil, aynı zamanda her türlü hak arama ve benzeri eylemlere karşı üretim araçlarını elinde bulunduran sınıflar, karşı sınıfın eylemlerini kırmak ya da etkinliğini azaltmak için birçok yönteme başvurmuştur. Ancak kapitalizmin sanayileşme döneminde hem sendikaların ve işçi hareketlerinin daha örgütlü ve güçlü olması, hem de grev olgusunun işçi sınıfı açısından ekonomik ve siyasal hakları elde etmenin bir aracı olarak daha çok kullanılmasından itibaren, işverenler de grev kırıcılığı daha sistematik olarak kullanmaya başlamışlardır.

İşçilerin ve sendikaların uzun süreli grevleri sürdürme kapasitelerinin artması, işverenleri daha karmaşık ve farklılaşmış grev kırma yöntemlerini kullanmaya yöneltmiştir (McIvor, 1996: 92). Grev kırıcılığın 19. Yüzyıl sonu itibariyle günümüzdeki içeriğini kazanma serüveninin başlangıç nedenlerinden bir diğeri de, kuşkusuz ki grevlerin doğasında yaşanan değişim olmuştur. Özellikle İngiltere, ABD gibi ülkelerde 1840'ların ortalarından önce, grevler nadirdi ve ayaklanmalar işçi sınıfının hoşnutsuzluğunu ifade etmenin birincil aracı olmuştur. 1800'lü yılların son çeyreğine kadar ise grevler coğrafi ve sektörel olarak yayılmakla birlikte çoğu zaman işveren tarafından başlatılan ücret kesintileri veya enflasyonun reel ücret seviyeleri üzerindeki etkileri tarafından harekete geçirilen kendiliğinden ve öncelikle savunma amaçlı eylemler olarak kalmışlardır. Ancak 1870'lerden başlayarak, grev faaliyetlerinin kapsamı ve doğası gözle görülür bir şekilde değişmiştir. Grev hareketleri giderek işveren eylemlerine karşı savunmacı tepkilerden, emeğin ücretler ve çalışma kuralları üzerinde toplu pazarlık yapma hakkının tanınmasını sağlamaya doğru kaymıştır. (Rosenbloom, 1998: 187-188).

Grev kırıcılık en genel anlamıyla, yapılmasına karar verilen ya da yapılmakta olan ve devam eden bir grevin etkinliğini azaltmak için ya da grevi engellemek ve sonlandırmak için girişilen eylemlerdir. Pozitif hukuk açısından grev kırıcılığını tartışanlara göre ise, aynı zamanda kanuni bir grevin koşullarından söz ediliyor olması gerekmektedir. Kanun kapsamında 'yasadışı' olarak nitelendirilen bir grevin etkisizleştirilmesi ya da engellenmesi grev kırıcılık olarak tanımlanamayacaktır (Caniklioğlu, 1996: 506). Ancak kanuni bir greve uygulanan etkisizleştirme yöntemleri ise büyük oranda 'yasadışı' nitelik taşımaktadır.

Grev kırıcılık, 19. Yüzyılın sonundan itibaren sınıf hareketi karşıtlığını ve işverenlerin sendikal haklara karşı uygulamalarını tanımlamak için genel kapsayıcı bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Grev kırıcılık yalnızca grevci işçinin yerine çalışmak üzere diğer işçilerin, bir diğer ifade ile grev kırıcıların alınmasını değil, grevleri kırmak ve sendikal örgütlenmeyi engellemek (unionbusting) için özel silahlı birliklerin kurulmasını, yine grevleri kırmak ve sendikal örgütlenmeyi engellemek için işverenler tarafından endüstriyel ve işyeri casuslarının kullanılmasını ve temel faaliyet alanı grev kırıcılık olan özel ve profesyonel dedektiflik bürolarını, işveren ya da devlet destekli kurulan "sarı" sendikaları ifade etmek için de kullanılmaktadır. Aynı zamanda yukarıda sözü edilen grev kırıcılık uygulamaları kimi zaman iç içe geçmiş; grevde çalışmak üzere getirilen grev kırıcılar ya işveren tarafından doğrudan silahlandırılmış kişiler ya da özel bürolar tarafından sağlanan silahlı gruplar olmuştur.

Grev kırıcılık kavramının işaret ettiği bir diğer önemli nokta ise, grev kırıcılığının işverenler tarafından işgücünü kontrol ve disipline etmek için kullanılmış olmasıdır. İşçiler üzerindeki sınırsız yönetim hakkından vazgeçmek istemeyen ve bu hakkı daha genişleterek kullanmak isteyen işveren, barışçıl grevlere dahi verdikleri sert ve şiddetli tepkilerle, işçileri sendikalarından ve mücadele araçlarından yoksun bırakmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla grev kırıcılık kavramı yalnızca bir grevi etkisizleştirmek ya da engellemek yoluyla işyerindeki üretimi devam ettirmek değil, aynı zamanda emeğini üretim sürecinden geri çekerek işverenin üretim ve kâr akışını bozmaya "cüret" eden işçileri disipline etmek anlamına da gelmektedir (McIvor, 1996: 93).

İşverenler tarafından yürütülen grev kırıcılık faaliyetleri ve sendika karşıtı tutumlar, yalnızca kendi çabaları olarak kalmamış, resmi ya da özel askeri güçler, yargı sistemi, merkezi devlet ve yerel yönetimler tarafından sağlanan yardım ve işveren ve bu kurumların aralarında gerçekleştirilen işbirliği ile el ele ilerlemiştir (Smith, 2003: xiii). Bu birliktelik ve işbirliği, 1894 yılında kurulan Amerikan Demiryolu Sendikası'nın öncülük ettiği ve uzun bir direnişten sonra kırılan kitlesel 1894 Amerika

Birleşik Devletleri (ABD) demiryolu grevinden sonra, sendika başkanı ve aynı zamanda da sonradan beş kez Sosyalist Parti'nin ABD adayı olan Eugene Victor Debs tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

Örgütümüzde sadece bir miktar sınırlı, bir miktar yetersiz maaşı olan insan ve gelirleri kesildiğinde aç kalanlar var. Bizim arkamızda Devlet'in gücü yok. Toplumda bizim tarafımızda genel kabul görmüş bir etki yok... Öteki tarafta şirketler mükemmel ittifak halindedir, paranın hükmedebildiği her şeyleri var ki, bu sübvansede edilmiş basın anlamına gelir; gazeteleri kontrol edebilirler ki, bu yanlış ya da hükümsüz kamuoyu anlamına gelir. Ruhban neredeyse daimi bir şekilde onların gürültülü suçlamalarıyla fikir birliğinde oldu; sonra mahkemeler, sonra Eyalet milisleri, sonra Federal Askerler, her şey şirketlerin tarafında (Brecher, 2019: 153-154).

Grev kırıncılık kavramına ve tanımına ilişkin olarak genel bir toparlama yapacak olursak; grev kırıncılık, birçok yöntemi ve uygulamayı barındıran ama asla belirli bir eylem biçimi olmayan bir olgudur. Grev kırıncılık, salt ekonomik güce ve yıkıma itiraz edilen bir çağın çok daha büyük gerçekliğinin kısa ama sürekli bir ifadesidir. On dokuzuncu yüzyıl sonu, yirminci yüzyıl başı itibariyle emek ile sermaye arasındaki sınıf savaşımının ve "vahşi" kapitalizmin en kaotik çağının doğrudan ama çoğunlukla karmaşık tezahürü olan grev kırıncılık, tarihsel süreç içerisinde geçerliliğini korumaktadır. Çünkü sınıflar var oldukça, sınıf savaşımı ve dolayısıyla bu savaşımın tezahürleri de var olacaktır (Conway, 2021: 263-264).

4. TÜRKİYE'DE 2000'Lİ YILLARDA GREV EĞİLİMİ

Türkiye'de AKP iktidarı döneminde işçi sınıfı tarihsel kazanımlarının büyük bölümünde gerilemeler yaşamıştır. Bu gerilemenin temel sebebi ise bir bütün olarak sendikal haklara erişimin son derece yetersiz olmasıdır. Uluslararası normlar bağlamında düşündüğümüzde sendikal haklar olarak ifade edilen ve birisinin diğerinin varlığını koşullandığı ve birbirini tamamlayan haklar olan sendika, toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı ve grev hakkı ayrılmaz bir bütündür. Bu üç haktan herhangi birisinin eksikliği ya da sınırlandırılması demek bir bütün olarak hepsinin sınırlandırılması anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda ilk olarak Türkiye'deki sendikalaşma oranlarına baktığımızda üç sac ayağının ilkinin son derece düşük olduğunu görürüz. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından açıklanan 2023 Temmuz istatistiklerine göre 16 milyon 413 bin 359 kayıtlı çalışandan yalnızca 2 milyon 241 bin 940'ı üye iken, sendikalaşma oranı da yüzde 14,76'da kalmıştır. Sendikalaşmanın en fazla olduğu işkolu yüzde 58 ile 20 no'lu Genel İşler işkolu iken, en düşük olduğu işkolu ise yüzde 3,3'lük oranı ile 13 no'lu İnşaat işkolu olmuştur. Her ne kadar ÇSGB tarafından açıklanan istatistiklere sendikalaşma açısından düşük yorumunu da yapsak, gerçekteki durum çok daha kötüdür. Çünkü Bakanlık istatistiklerinde temel eksiklikler mevcuttur. Sendikalaşma istatistikleri yalnızca kayıtlı işçilerin oranını gösterirken, kayıtdışı çalışanlar dikkate alınmamaktadır. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi birbirinin koşulu ve güvencesi olan sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev hakkı perspektifinden istatistiklere baktığımızda yine istatistiklerde TİS kapsamında olan işçi sayısı yer almamaktadır. Özellikle istatistiklerde eksik bırakılan bu iki hususu hesaplamaya kattığımızda, Türkiye'de uluslararası anlamda sendikalaşma oranı oldukça düşük kalmaktadır.

DİSK-AR tarafından 2022 yılından yayımlanan ve Ocak 2022 istatistiklerini baz alan rapora göre; yüzde 14,32 olan resmi sendikalaşma oranı kayıtdışı çalışanlar dikkate alındığında (fiili sendikalaşma oranı) yüzde 13,27'ye, TİS kapsamı dikkate alındığında yüzde 9,54'e ve özel sektör TİS kapsamı dikkate alındığında ise yüzde 5,54'e kadar düşmektedir. Resmi sendikalaşma oranı ile gerçek sendikalaşma oranı arasında 'yöntem' farkı nedeniyle 9 puanlık bir fark oluşmaktadır.

Sendikalaşmanın düşük, TİS kapsamının ise yok denecek kadar az olduğu bir çalışma ilişkilerinde hali hazırda grev hakkından söz etmek mümkün değildir. Ancak tüm bu istatistik ve durumu baz alarak AKP'li yıllardaki grev hareketlerine baktığımızda ise çalışma yaşamının işçiler aleyhine düzenlendiği gerçeği en çıplak haliyle karşımıza çıkmaktadır.

2002-2022 yıllarını kapsayan 20 yıllık dönemi baz aldığımızda greve çıkan işçi sayısı 90 bin civarında kalırken, grevi yasaklanan işçi sayısı ise 195 bin oldu. 20 yılda 20 grevi yasaklayan AKP hükümeti, adeta grev hakkını fiilen kullanılamaz hale getirdi. Grev hakkının Anayasal ve yasal güvenceye kavuştuğu 1963 yılından bu yana en az greve çıkılan dönem AKP dönemi olmuştur. 2021 yılında ise "grevsizlik rekoru" kırılarak yalnızca 516 işçi greve çıkmıştır (Çelik, 2022). Çelik (2022)

tarafından “Pax Romana” (Roma Barışı) olarak adlandırılan bu dönem, çalışma ilişkilerinde işçi sınıfının grev başta olmak üzere mücadele araçlarının elinden alındığını göstermektedir.

Siyasi iktidarın grev erteleme/yasaklama ‘sopası’ etkili olabilecek her türlü grevde kullanma serbestisi ve rahatlığı aynı zamanda hükümetin sınıf politikasının da özünü en net biçimde göstermesi açısından önemlidir.

AKP’nin grev ertelemelerine bakıldığında ise bir husus önemli bir detayı barındırmaktadır. 20 yılda 20 grevi yasaklayan AKP, bunların 7’sini 2016 yılından sonraki OHAL sürecinde yapmıştır. İlginç olan ise 2004 yılı ile 2014 yılı arasında herhangi bir grevi yasaklamamış olmasıdır. Bu dönemde Türk Telekom, Anadolu Ajansı, ÇAYKUR, THY gibi hem doğrudan kamu işyeri hem de kamu payı olan işyerlerinde grev uygulaması olmasına karşın, grev ertelemesine başvurmamıştır. AKP çoğu zaman grev yasakları ve grev yasaklamayla grev hakkını fiilen kullanılamaz hale getirirse de, THY grevinde de göreceğimiz gibi zaman zaman da grevin kendisini bir sendikasızlaştırma ya da grev kırılcılık olarak kullanmıştır.

5. SİYASİ MÜDAHALE VE TÜRK HAVA YOLLARI GREVİ VAKA İNCELEMESİ

2013 yılında Türk Hava Yolları (THY) ile Hava-İş Sendikası arasında devam eden toplu iş sözleşmesi (TİS) müzakerelerinin uyuşmazlıkla sonuçlanması üzerine Hava-İş Sendikası 15 Mayıs 2013 tarihinde grev uygulamasını başlatmıştır. Ancak THY yönetimi ve Hava-İş arasında yaşanan ‘anlaşmazlık’ sıradan bir TİS anlaşmazlığı değil, AKP iktidara geldiğinden beri genelde tüm sendikalara ve örgütlü emeğe yönelik uygulanan, özelde de THY nezdinde Hava-İş Sendikasına uygulanan baskının ve sermaye yanlısı politikaların sonucu olan bir devlet, sermaye ve sendika anlaşmazlığıdır.

5.1. Grev Öncesi Dönemin Değerlendirmesi: AKP’nin THY’yi Dönüştürme ve Hava-İş’i Tasfiye Girişimleri

AKP iktidara geldiği 2002 yılından itibaren hem THY’nin yapısında önemli değişimlere gitmiş, hem de THY-Hava-İş ilişkilerinin 2013 yılındaki grev sürecine kadar sürekli gerilimli bir şekilde yaşanmasına neden olmuştur. AKP 2007 yılına kadar Hava-İş Sendikası’ndan çok, THY’yi değiştirmek ve dönüştürmek için uğraşırken, 2007 yılından sonra ise sendikayı tasfiye girişimlerine başlamıştır.

AKP iktidara geldikten sonra yaptığı ilk faaliyetlerden biri THY’deki çalışanlarla kendi kadrolarını değiştirmek olmuştur. Hem sendika tarafından o dönem yapılan açıklamalar, hem THY’de işe giriş çıkışlar, THY’de nitelikli, sendikayla ortak hareket eden çalışanların çoğunlukla emeklilik sebebiyle işten çıkarıldığını ve yerlerine yenilerinin alındığını göstermektedir.

AKP iktidarında THY’de kadrolaşma dışında pek çok değişikliğe ve uçuş esnasında uygulama farklılığına da gidilmiştir. AKP, THY’de yaptığı uygulamalarla THY’yi toplumsal dönüşüm fikrinin bir laboratuvarı gibi kullanmıştır.

THY uçaklarında Yurt, Aydınlık, Sözcü, BirGün ve Yeniçağ gibi iktidara muhalif olan gazeteler yasaklanırken, konuya ilişkin dönemin Genel Müdürü Hamdi Topçu, “Gazete olarak kabul ettiğimiz her gazeteyi uçağa alıyoruz, gazete kabul etmediklerimizi almıyoruz, bu takdir şirket yönetimine aittir.” şeklindeki sözleriyle yasağı savunmuştur. THY’de bir diğer yasaklama ise, THY’nin uçaklarda dağıttığı ve kendi dergisi olan Skylife’ta yazar Buket Uzuner’in derginin 2009 Haziran sayısında “Anadolu Yakasında Bir İstanbul Klasiği: Moda” başlıklı yazısının İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin Moda İskelesindeki kafeye getirdiği alkol yasağını eleştirdiği bölüm olmuştur.¹

¹Sansürlenmiş bölüm şu şekildedir: “Bir Modalı olarak, İstanbul’un daima gurur duyduğum binlerce yıllık hoşgörüler iklimine hiç ama hiç yakışmayacak biçimde, bu muhteşem iskeledeki kafede İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin bir yıldır alkollü içki yasağı uyguladığını üzümlerle belirtmek isterim. Yemek içmekten söz edilince, Moda’yla adı özdeşleşen Koço Restoran’ı mutlaka anmak gerekir. Çünkü Koço’suz Moda eksik kalır...” Yazar bunun üzerine THY’ye dava açmış ve dava süreci 4 yıl sürmüştür. Davanın sonucunda yerel mahkeme “Fikri ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca edebi eser mahiyetinde olduğu konusunda bir şüphe bulunmamaktadır” diyerek eser üzerindeki her türlü tasarrufun yazara ait olduğunu ve dolayısıyla izin alınmadan yapılan bu işlemin yanlış olduğuna karar vermiştir. Mahkeme verdiği kararda yazının bulunduğu 2009 Haziran sayısının toplatılarak imha edilmesine, THY internet sitesinden çıkartılmasına ve yazının tamamının karar kesinleştikten

THY hostesleri için yapılan kaftanlı ve fesli kostüm tasarımları da yine bu dönemde yapılmıştır. THY’de AKP döneminde yapılan değişikliklerden biri de yurtiçinde business bölümündeki içki servisi dışında içki servisinin yasaklanması olmuştur. THY ayrıca iç yönetmeliğinde gittiği değişikliklerle, kırmızı ve pembe ruj kullanmalarını ve saçlarını kızıl kırmızıya ve platin sarısına boyamalarını yasaklamıştır.

AKP’nin 2007 yılına kadar THY’de yaptığı değişikliklerden bir diğeri de özelleştirme ve THY’nin yapısı olmuştur. 1990’larda özelleştirme kapsamına alınan THY, iki kez yapılan blok satış denemesinde başarısız olunca halka arz yöntemine başvurulmuştur. Üç kez halka arz işlemi sonucunda, 2000’lerin ilk yarısında THY’deki kamu hissesi yüzde 50’nin altına düşürülmüştür. Son halka arz işlemiyle birlikte, THY’nin toplam hissesinin yüzde 53,57’si kamunun elinden çıkarılmıştır. Bu durum, THY’nin kamu niteliğini sona erdirdiği gerekçesiyle çalışanlar tarafından protesto edilmiştir. Hava-İş Sendikası, 18 Mayıs 2006 tarihinde Danıştay’a başvurarak, üçüncü halka arz işleminin yürütmesinin durdurulması ve iptal edilmesi için dava açmıştır (Hava-İş, 2006a: 2-5; Hava-İş, 2006b: 4-5). Bu değişiklikten sonra, hukuken özel, ancak hükümetin denetiminde bir şirket haline gelmiştir. Böylece, bir yandan AKP iktidarının atadığı kişiler tarafından yönetilecek; diğer yandan bir özel şirket gibi kamu denetimine tabi olmayacaktır. THY’nin özelleştirme süreci ve işlerin parçalanarak farklı şirketlere bölünmesi bir yandan AKP’nin ekonomi politikalarıyla doğrudan uyumluyken, diğer taraftan da Hava-İş Sendikasını tasfiye girişimlerinin temeli olmuştur. THY’de kadrolaşma, özelleştirme ve işi parçalara ayırma sürecini istediği şekilde gerçekleştiren AKP, atadığı THY yönetimleri aracılığıyla ve farklı yöntemlerle sendikayı tasfiye girişimlerine başlamıştır.

Sendikayı tasfiye girişimlerini sınıflandırdığımızda, dört ana girişim olduğunu görüyoruz. Sendikayı birinci tasfiye girişimi, 2007 yılında sendikanın almış olduğu grev kararına karşı grev oylaması yaptırmak olmuştur. Ancak 2007 yılındaki 21. Dönem TİS sürecindeki grev oylaması hamlesi başarısız olmuştur. Sendikayı ikinci tasfiye girişimi, 2009 yılındaki sendikanın genel kuruluna doğrudan müdahale ve o yıl başlaması gereken 22. (THY A.O) Ve 2. Dönem (THY Teknik A.Ş.) TİS süreçlerinin yetki ve işkolu itirazlarıyla başlatmama yoluyla olmuştur. Yetki ve işkolu itirazları sonucunda THY A.O.’da TİS süreci 22 ay, THY A.Ş.’de ise 25 ay sonra başlamıştır. Yeni dönem TİS görüşmelerinin bu denli uzaması sendikanın mali gücünün de zayıflamasına yol açmıştır. Sendikayı üçüncü tasfiye girişimi ise, havacılık sektöründeki grev yasağı yoluyla olmuştur. Sendikayı dördüncü ve son tasfiye girişimi ise, 2013 yılındaki grev ve yine aynı yıl gerçekleştirilen genel kurul süreciyle olmuştur.

5.2. Grevden Önceki Son Çıkış: Havacılık Sektöründe Grev Yasağı

AKP’nin sendikayı tasfiye girişimlerinden üçüncüsü olarak nitelendirdiğimiz havacılık sektörüne yönelik getirilen grev yasağı, 2013 yılındaki grevin de ana sebepleri arasında yer almıştır. Her ne kadar havacılık sektöründeki grev yasağı 2012 yılında kabul edilen 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile kaldırılması nedeniyle geçici olsa da, yasağın geldiği dönemdeki sendika eylemleri ve sonuçları kalıcı olmuştur.

2012 yılında havacılık sektöründe grev yasağı farklı biçimlerde ve farklı yasal düzenlemeler aracılığıyla birçok kez tartışılmıştır. Havacılık sektörüne grev yasağı getirilmeden önce, tartışmaları ve görüşmeleri devam eden ve 2821 ve 2822 sayılı yasaları değiştirmek için hazırlanan yeni sendikalar yasasının komisyon görüşmelerinde, doğrudan bir grev yasağı olmasa da sektördeki grevi fiilen etkisiz kılacak ek bir düzenleme ile birlikte grev hakkı budanmak istenmiştir. Yasa tasarısının Grev ve Lokavt uygulaması başlığı altına eklenen Hava ulaşımı alanında faaliyet gösteren işyerleri ve işletmelerde grev esnasında işveren faaliyetlerinin yüzde kırkını sürdürebilir... şeklindeki ek fıkra ile havacılık sektörüne grev yasağı öngörülmesi de, fiilen grev başlamadan kırılmak istenmiştir. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) alt komisyonu ve esas komisyonlarınca bu düzenleme yasa eliyle grev kırıncılığı ve örtülü grev yasağı ve ILO sözleşmelerine aykırılık teşkil ettiği gerekçesiyle tasarıdan çıkarılmıştır (TBMM, 2012: 39-45).

sonraki üç ay içerisinde Skylife’ta yayımlanmasına karar vermiştir. THY kararı temyize götürmüştü, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi THY’nin başvurusunu reddederek mahkemenin kararını onamıştır.

Yasa tasarısında istediğini alamayan THY yönetimi ve AKP hükümeti ortaklığı, grev yasağı konusundaki isteklerini devam ettirerek 23. Dönem TİS görüşmelerinin tıkandığı ve Hava-İş'in grev kararı aldığı 2012 yılının Mayıs ayında yeni bir düzenleme ile havacılık sektörüne grev yasağı getirmek istemişlerdir. Taraflar arasındaki görüşmeler devam ederken ve sendika greve hazırlanırken, işveren bu kez de çalışma ilişkileri tarihinde benzerine pek rastlanmayan bir grev kırıncılık yöntemine başvurmuş ve 'sipariş'² üzerine havacılık sektöründe grevi yasaklayan bir yasanın TBMM'de kabul edilmesini sağlamıştır (Çelik, 2013a).

Yasa teklifi hazırlandıktan sonra çok hızlı bir şekilde 11 Mayıs 2012 tarihinde TBMM'ye sunulmuştur. Hava-İş Sendikasının grev yasağına karşı eylem kararı aldığı 29 Mayıs 2012 tarihi, teklifin iktidar ve muhalefet partileri arasında tartışmalara da yol açtığı bir tarih olmuştur.³ Ancak teklif TBMM'ye hangi hızla sunulduysa o hızla da 31 Mayıs 2012 tarihinde kabul edilmiştir.

AKP iktidarı ve THY yönetiminin sendika düşmanlığı ve emek karşıtı politikalarının somutlaştığı örneklerinden biri olan havacılık sektöründeki grev yasağına ilişkin yasa, aynı zamanda hukukun iktidarlar tarafından ne şekilde işverenler lehine gerektiği zaman hızlıca kullanıldığının da bir göstergesidir. Yasanın hazırlanıp TBMM'ye sunulmasından Resmi Gazetede kabul edilmesine kadar geçen yalnızca yirmi günlük süre, özellikle THY işyerinde iktidarın çalışma ilişkilerine işveren lehine müdahalesinin hızını ve niteliğini göstermektedir. Diğer taraftan aynı dönem 1980 darbesinin ürünü olan 2821 ve 2822 sayılı yasaların değiştirilip daha demokratik, yasakların ve engellerin olmadığı, uluslararası normlara uygun bir yasanın çıkarılması gerekliliğinin tartışıldığı, ancak buna karşın yasanın bir türlü çıkarılmadığı bir dönemdir. Tüm tartışmalardan sonra 2012 Kasım ayında 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu çıkarılmış; havacılık sektöründeki grev yasağı 6356 ile kaldırılmış, ancak 2821 ve 2822 sayılı yasaların neredeyse esasına ilişkin tüm yasaklamaları ve antidemokratik hükümleri sürdürmüştür.

Hava-İş Sendikası TİS görüşmeleri devam ederken getirilen grev yasağına ilişkin birçok eylem ve uluslararası kampanya örgütlemiştir. Yasağına ilişkin en kitlesel ve greve giden sürecin de önemli bir parçası olan eylem ise 29 Mayıs 2012 tarihinde yapılmıştır. 29 Mayıs'ta THY Genel Müdürlüğü önünde gerçekleştirilen basın açıklaması sonrası ise bu eylem gerekçe gösterilerek THY yönetimi 305 işçinin işine, işçilere gönderdiği e-mail ve SMS yoluyla son vermiştir.

Grev yasağı ve 305 işçinin işten atılması, 2007 yılından beri grev oylaması, yetki itirazı, işkolu itirazı gibi engellerle karşılaşılması, 2013 yılında başlayan 24. Dönem TİS görüşmelerini daha başlamadan sıradan müzakere süreci olmaktan çıkarmıştır.

5.3. 24. Dönem TİS Müzakere Sürecinde Yaşananlar

23. Dönem TİS görüşmeleri grev yasağı süreci ve beraberinde YHK'da sonlandırıldıktan çok kısa bir süre sonra 24. Dönem TİS görüşmeleri başlamıştır. THY ile Hava-İş arasındaki TİS görüşmeleri 16 Ocak 2013 tarihinde başlamıştır. 23 Ocak tarihinde ise taraflar arasında TİS görüşmelerinin ikinci oturumu gerçekleştirilmiştir. Olağan TİS görüşmelerinde ilk toplantının yapıldığı tarihten itibaren arabulucu aşamasına kadar olan 60 günlük süre taraflar için TİS görüşmelerinin ilerletildiği; ücrete ilişkin mali haklarda ya da maddelerde anlaşılmasa dahi, TİS'in normatif maddelerinin çoğunda anlaşma sağlandığı dönem olarak öne çıkmaktadır. Kaldı ki, THY'de

²Grev yasağının 'sipariş' üzerine olduğu doğrudan yasa teklifini hazırlayan dönemin AKP Milletvekili Metin Külünk tarafından 'itiraf' edilmiştir. Katıldığı bir programda konuya ilişkin gelen sorulara verdiği yanıtlar bir taraftan havacılık sektöründeki grev yasağının ne amaçla getirildiğini açıklarken, diğer taraftan da AKP iktidarının grev meselesine ve sendikalara yaklaşımını da açıkça göstermiştir.

Soru: Neden toplu iş sözleşmesi görüşmeleri sürerken grev yasağının havacılık sektöründe de uygulanması için yasa teklifi verdiniz?

Cevap: Soruya soruyla karşılık vereceğim. Neden THY yönetimi milletin iradesine başvurma ihtiyacı hissetti. Ne oldu ki, emeğin yönetenleriyle THY yönetimi arasındaki hangi gerginlikler, hangi iletişimsizlikler ortaya çıktı ki, milletin meselelerinin çözüm merkezi olan milletin iradesine başvurma ihtiyacı hissetti?

Grev yasağını "THY'nin rekabet üstünlüğünü engelleyecek eylemleri engellemenin bir hak olduğu" sözleriyle savunan Külünk, dünyada birçok şirketin grev nedeniyle "battığını" ve bu nedenle de grev yasağının "birtakım eylemlerle THY'nin büyümesine engel olmak isteyenleri" önleyeceğini söylemektedir. Bunla da yetinmeyen Külünk, "yumruk sallayarak, yakarak ve yıkarak sendikacılık yapma dönemi bitmiştir artık dünyada" ifadeleriyle de grevleri ve sendikal eylemleri "yakma", "yıkma" olarak nitelendirip, sarı sendikacılığa olan "desteklerini" açıklamıştır.

³Bu tartışmalardan birinde "dünyada hava taşımacılığında hiçbir ülkede grev yasağı olmadığını" söyleyen muhalefet milletvekillerine AKP milletvekilleri, "iyi ya dünyada bir ilk oluruz" şeklinde yanıt vermişlerdir.

daha önce 23 dönem TİS imzalandığı düşünülürken, özellikle TİS'in normatif maddelerinin çok esaslı değişiklikler olmadıkça kabul edilmemesi için normal şartlar altında herhangi bir sebep yoktur. Ancak 23 Ocak tarihinde yapılan ikinci oturumda THY, 305 işçinin işe iadesi noktasında takındığı tavır TİS görüşmelerinde de devam ettirerek, hiçbir maddeyi kabul etmemiş ve TİS görüşmeleri başladıktan yalnızca 7 gün sonra uyuşmazlık tutanağı tutulmuştur. Uyuşmazlık tutanağının tutulmasından sonra yasal prosedür gereği arabulucuya başvurulmuş, 26 Şubat tarihinde yapılan arabulucu görüşmesinden de herhangi bir anlaşma çıkmamıştır. Hava-İş Sendikası 10 Nisan 2013 tarihinde uyuşmazlık konularında herhangi bir ilerleme yaşanmaması üzerine grev kararını ilan etmiştir. 3 Mayıs'ta toplanan sendika yönetimi grev uygulama günü olarak ise 15 Mayıs 2013 tarihini belirlemiştir.

Hava-İş Sendikası tarafından alınan grev kararına karşı hükümet yetkilileri ardı ardına yaptıkları açıklamalarla, THY'de gerçekleşecek olan grevin seyrinin THY yönetimi lehine her türlü yolla çevrileceğinin ipuçları vermişlerdir. Dönemin Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, "Buradaki çalışmaları sekteye uğratacak her türlü girişimin karşısında biz gerekeni yaparız. Açık ve net olarak söylüyorum, THY yalnız değildir" ifadeleriyle hem sendikayı hem de işçileri grev nedeniyle tehdit ederken, THY'ye de açık desteğini sunmuştur. Yine dönemin Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım, "Sendikayı daha sorumlu davranmaya çağırıyorum. Aksi halde THY bizim milli markamız. Bugünlere kolay gelmedi. Sorumsuz davranışlarla kolay elden çıkabilir. Milyonlarca insan mağdur olur. Bugün karar verip bilet almıyorsunuz ki... Aylar önceden alıyorsunuz. Bu mağduriyete müsaade etmememiz lazım. Bence hala anlaşmak için imkân vardır. Böyle bir imkân kalmasa da, biz de kayıtsız kalmayız" sözleriyle Şimşek gibi sendikayı açık hedef olarak kamuoyuna gösterirken, grevin etkisiz olması için de atacakları adımların sinyalini önceden vermiştir. Hükümetin yaklaşımından güç alan THY Yönetim Kurulu Başkanı Hamdi Topçu ise, "Grev olsa dahi bizim seferlerimize ve müşterilerimize verdiğimiz hizmette hiçbir aksilik yaşanmayacak. THY Türkiye'yi dünyada temsil eden bir marka. Sendikanın çalışan nezdinde itibarı en düşük düzeydedir. Seferlerde herhangi bir aksama yaşanacağını düşünmüyoruz." sözleriyle grev öncesinde anlaşmaz tavırlarının nedenini de açıkça ortaya koymuştur. Hükümet ve THY yönetiminden gelen açıklamalar şirketin gerçekleşecek olan THY grevine 'hazırlıklı' olduklarını göstermiştir.

Hava-İş Sendikası ile THY A.O. arasında devam eden ve 14 bin işçiyi kapsayan 24. Dönem TİS müzakerelerinin asıl uyuşmazlık konusu 305 işçi olsa da, bunun dışında birçok uyuşmazlık konusu olmuştur. Hava-İş Sendikası 107 maddelik TİS'in 23 maddesinde işçi lehine değişiklik yapmış, THY bu değişiklikleri kabul etmediği gibi, karşı teklif olarak birçok kazanılmış hakkı işçi aleyhine değiştirmek istemiştir. Hava-İş Sendikasının taleplerine baktığımızda 305 işçinin işe iadesi dışındaki şu temel konular öne çıkmaktadır: Uçuş ekiplerinin çalışma koşulları ile ilgili kural ihlallerine son verilmesi, THY Yönetiminin yarı zamanlı personel istihdamından vazgeçmesi, Kıdem kayıplarının önlenmesi ve seyranen 200 TL ve buna ek olarak yüzde 10 zam.

Hava-İş Sendikasının bu taleplerinin yanı sıra, THY tarafından yapılan bazı uygulamalar da uyuşmazlık konusu olarak öne çıkmıştır. Örneğin THY'nin çalışma saatini 9 saate çıkarmak istemesi, vardiyaların 03:00 gibi insanın biyolojik gerçekliğine uygun olmayan bir saatte başlaması ve mevcutta 36 saat olan uzun süreli uçuşlardan sonraki personel dinlenme süresinin 24 saate indirilmek istenmesi. Ayrıca THY, Hava-İş Sendikasının ücret talebine karşı olarak ise yüzde 3'lük bir artış önerisi ile gelmiştir.

Grev uygulama kararı alınan 15 Mayıs tarihine kadar herhangi bir anlaşmanın olmaması üzerine, Hava-İş Sendikası THY A.O. şirketinde gece 03:00'da grevi başlatmıştır.

5.4. Grev Sürecinde Yaşananlar

AKP hükümeti, etkili olabilecek neredeyse tüm grevleri yasaklama yoluna giderek grev aracını neredeyse kullanılamaz hale getirmiştir. Nitekim THY grevi ile ilgili de grevden önce yapılan tartışmalarda grevin ertelenebileceği/yasaklanabileceği yönündeydi. Ancak THY grevinde hükümet böyle bir yola başvurma gereği duymamıştır. Yıldırım Koç (2013) THY grevinin ertelenmemesi üzerine "Ben hükümetin grevi erteleyeceğini zannediyordum. Herhalde THY yönetiminin ve bazı kuruluşların yaptıkları ön çalışmalar sonrasında erteleme yerine kırma eğilimi ağır bastı." şeklindeki değerlendirmesi ile hükümetin ve THY yönetiminin THY grevindeki eğilimini dile getirmiştir.

THY grevi öncesinde hükümetin izlediği yol ve tercih ettiği yöntem aynı zamanda bir süredir sendikasılaştırma ya da işçileri sarı sendikalara üye yapma girişimlerinin de bir başka örneği olmuştur. Çünkü hükümet benzer bir yöntemi daha önce Anadolu Ajansı'ndaki ve ÇAYKUR'daki grevleri ertelemeyerek de uygulamıştır. 2011 yılında Türkiye Gazeteciler Sendikası'nda örgütlü olan Anadolu Ajansı işçilerinin grevi ertelenmemiş, grev yoluyla sendika zayıflatılmaya çalışılmış ve daha sonra türlü baskılarla Anadolu Ajansı işçileri yeni kurulan ve Hak-İş Konfederasyonunun bir parçası olan Medya-İş Sendikası'na üye olmak zorunda bırakılmışlardır. Yine benzer bir örnek olarak ÇAYKUR grev sürecini ve sonrasında yaşananları gösterebiliriz. Tek Gıda-İş Sendikasının örgütlü olduğu ÇAYKUR'da işçiler önce Anadolu Ajansı'nda olduğu gibi türlü baskılarla işçileri yine Hak-İş Konfederasyonunun parçası olan Öz Gıda-İş Sendikası'na geçirilmek istenmiş, bu girişimler başarılı olmayınca işyeri 2013 yılında greve zorlanmış, TİS'in imzalanması için Tek Gıda-İş Sendikasının Genel Başkanının istifası koşul olarak sunulmuş ve nihayetinde başarısız olan grevden sonra ÇAYKUR işçileri Öz-Gıda İş Sendikası'na geçirilmiştir (Çelik, 2013b). Görüldüğü gibi hükümet, grevi bazı durumlarda doğrudan grev kırıclığının ve sendikasılaştırmanın bir aracı olarak kullanmış, diğer bir deyişle grev sendikayı ve işçileri zayıflatmak için kimi durumlarda grev kırıclığının bir yöntemi olmuştur. Hükümet bu 'başarılı' örneklerin de etkisiyle THY grevini ertelememiş, başta grevin kendisini olmak üzere, grev sürecinde gerçekleşecek olan grev kırıclık yöntemleriyle sendikayı ve işçilerin 50 yıllık örgütlü gücünü parçalamayı hedeflemiştir.

5.4.1. Greve Katılım

Greve katılım meselesi grevin ilk gününden itibaren tarafların ve hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamalarla sürekli tartışılmıştır. Hava-İş Sendikasının grevin yapıldığı tarihlerde THY'de 14 binin üzerinde üyesi bulunurken, THY yönetiminin ve hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamalardan bağımsız olarak greve katılım üye sayısının oldukça altında kalmıştır. Greve katılanların net sayısı belli olmamakla birlikte grevin başlangıç tarihinde greve katılan işçi sayısı bin 200 civarında kalmıştır. Grevin ilerleyen günlerinde ise greve katılım daha da azalmış ve grevci işçi sayısı 700'ün altına inmiştir.

Kuşkusuz greve katılımın sendikanın THY'deki üye sayısı da düşünüldüğünde bu denli az olmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Temelde grev özelinde düşünüldüğünde grev günü sendika yöneticilerine ve grevcilere uygulanan polis ablukası ve baskısı greve katılımın az olmasının sebeplerinden biridir. Gizem Sürer (Kişisel görüşme, 04.08.2023) polis müdahalesi ve baskısının greve katılımına yönelik etkisini şöyle anlatmaktadır:

“Polisin ilk günkü yoğun baskı ve müdahalesi bir korku iklimi yarattı. Bizim kesinlikle greve katılacağına emin olduğumuz ve öncesinde de bu yönde beyanı olan pek çok arkadaşımızın o gün [grevin ilk günü] ağlayarak uçuşa gittiğine şahit olduk. Genel olarak greve katılımın pek çok psikolojik ve sosyolojik sebebi olsa da, greve katılımın azlığında ilk gün orada kolluk kuvvetlerinin kurmuş olduğu baskının büyük payı vardır. Çünkü insanların karşılaştığı tablo çok ürkütücüydü. Çünkü üyelerimizin büyük kısmı ilk defa polisle karşı karşıya geldi ve karşılaştıkları tabloda durumu anlamlandıramadılar.”

Grev günü polis ablukası ile karşılaşan üyelere ve özellikle de üyeler arasında sendikal faaliyetlere etkin katılan işçilere yönelik yönetimin yalnızca grev günü uyguladığı polis baskısı değil, uzun süredir sistematik şekilde uyguladığı baskı politikası greve katılımın az olmasının bir diğer sebebidir. Grevden hemen önce sendika temsilcilerinin bu baskılardan dolayı istifa etmesi, THY yönetiminin uyguladığı sistematik baskının önemli örneklerinden biridir. İşçiler üzerinde uygulanan baskıların yanı sıra, greve kadar geçen özellikle son altı yıllık süreçte THY yönetimi ve Hava-İş Sendikası arasındaki gerilimin sürekli devam etmesi ve 2012 yılındaki grev yasağı ve beraberinde 305 işçinin işten atılmasıyla bu gerilimin fiili bir boyut kazanmasıyla işçiler de bir bıkkınlık ve yorgunluk olması greve katılımın az olmasının bir diğer sebebi olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca son altı yıllık süreçte AKP hükümetinin de taraflar arasındaki uyuşmazlıklara doğrudan taraf olması ve sürekli yaptığı açıklamalarla işçiler üzerinde siyasi baskı kurmasıyla, grev işçiler açısından da klasik anlamda bir iş uyuşmazlığı olmaktan çıkmış ve siyasi bir mücadele halini almıştır. Bunun neticesinde ise grevi işçilerin sahiplenmesi ve kendi ekonomik mücadelelerinin yanı sıra siyasi mücadelenin de bir parçası olması çok da mümkün olmamıştır. Kaldı ki, AKP'nin yıllar içerisinde THY'de yapmış olduğu kadrolaşma çalışmasının sonucu olarak da AKP'nin kendisine yönelik verilecek olan siyasi mücadelenin taban desteğini grev özelinde geniş katılımı sağlamak da mümkün olmamıştır.

Greve katılımın az olmasının sebepleri arasında yalnızca THY yönetimi ve AKP hükümetinin yıllara yayılan ve grev günü polis ablukası ile somutlaşan baskı politikaları yoktur. Hava-İş Sendikasının üyeleri ile olan ilişkisinin de greve katılımın az olmasında önemli bir payı bulunmaktadır. Sendikanın üyeleriyle olan ilişkisinin zaman içerisindeki değişimine dikkat çeken dönemin Hava-İş Sendikası ve aynı zamanda ITF Uzmanı Kemal Ülker (Kişisel Görüşme, 15.08.2023) şunları ifade etmektedir:

Sendika yönetimi ilk seçildiği zamandaki gibi hareket etmiş olsaydı ciddi kadrolar yetiştirirdi. THY dışındaki özel havayolu şirketlerinde örgütlenme olmadığı gibi, daha öncesinde sıklıkla yapılan işyeri ziyaretleri bile neredeyse yapılmaz hale gelmişti. Hava-İş'te baştaki heyecan daha sonra kendisini konformizme bırakmıştır. Tüm bu durumlardan sonra da Hava-İş'in tek faaliyeti THY'deki orta düzey yöneticilerin saçma uygulamalarına karşı tekil cevaplar üretmek ve üyelere gelen bireysel sorunlara karşı girişimde bulunmak olmuştur. Sendika faaliyetin elbette ki bir parçasını bu sorunlar oluşturur ancak temel faaliyet alanı bu olmaya başladığından itibaren bütünlüklü bir politika üretmekten uzak oluyorsunuz.

2012 yılında yaşananlar, 23. Dönem TİS'in sonuçlanma biçimi, 24. Dönem TİS müzakerelerine giden süreç ve bu müzakerelerde THY yönetiminin yaklaşım ve davranış biçimi adeta grevin uzun süredir habercisi olmuştur. Sendikanın böylesine net bir şekilde gelen grev sürecine üyelerini hazırlayamaması önemli bir eksiklik olarak greve katılımın az olmasının sebepleri arasında yer almıştır. Ayrıca grevin görünür en önemli uyuşmazlık konularının başında gelen 305 işçinin işe geri alınması talebi sendikanın tüm üyelerince benimsenmemiş, bu talebin üyeler arasında ortaklaştırılmaması greve katılımı azaltmıştır.

5.4.2. Grev Kırıcılık Uygulamaları

THY yönetimi hükümetin de desteğini arkasına alarak grev süresi boyunca 'yasal' ve yasadışı birçok grev kırıcılık uygulamasına başvurmuştur. Bu grev kırıcılık uygulamalarını incelediğimizde, hem geleneksel grev kırıcılık yöntemlerinin hem de daha 'incelikli' grev kırıcılık yöntemlerinin aynı anda grevi kırmak ve Hava-İş Sendikasının mevcut yönetimini tasfiye etmek için kullanıldığını görmekteyiz.

THY grevinde uygulanan grev kırıcılık yöntemlerine baktığımızda, ilk olarak en geleneksel yöntem olan grevci işçinin yerine grev kırıcının kullanıldığını görmekteyiz. THY yönetimi daha greve çıkmadan işe aldığı bin 100 yeni kabin memuru ile grev sürecinde grev kırıcı kullanımının sinyalini vermiştir. Grev sürecinde ise grevci işçilerin yerine grev kırıcı kullanıldığı için Hava-İş Sendikası tarafından açılan davada grevin 54. günü olan 08.07.2013 tarihinde İstanbul 5. İş Mahkemesi, greve katılan işçilerin yerine başka işçilerin çalıştırıldığını belgeleyen bilirkişi raporunun sonucunu değerlendirmiş ve greve katılan işçinin yerine başka işçi çalıştırılmayacağına ve bu nedenle de başka işçi çalıştırmanın da ihtiyati tedbir yoluyla durdurulmasına, satışmanın bu şekilde durdurulmasına karar vermiştir.⁴ Böylelikle THY yönetiminin grev kırıcıları grevci işçilerin yerine kullandığı mahkeme yoluyla da kanıtlanmıştır. Ancak THY yönetimi yerel mahkemenin kararını temyiz ederek dosyayı Yargıtay'a taşımıştır. Yargıtay 22. Hukuk Dairesi kendi kayıtlarına 23.07.2013 tarihinde giren dosya için yalnızca 8 gün içinde karar vermiş ve İstanbul 5. İş Mahkemesinin verdiği ihtiyati tedbir kararını usulden bozarak dosyayı yeniden yargılama için yerel mahkemeye göndermiştir. Grevin üzerinden geçen dört ayda grev kırıcı kullanımına ilişkin yargının işleme biçimi ve hızı ayrı bir grev kırıcı durumun kendisini yaratmıştır.

THY tarafından başvuru bir diğer grev kırıcılık yöntemi ise grevin hukuka aykırı olduğu iddiasıyla grevin durdurulması için mahkemeye başvurmak olmuştur. Ancak İstanbul 2. İş Mahkemesi THY'nin yapmış olduğu bu başvuruyu reddetmiş ve işverenin grevi 'hukuk' yoluyla kırma girişimi başarısız olmuştur.

⁴Mahkemenin vermiş olduğu ihtiyati tedbir kararı şu hususları içermektedir: 1) 6356 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 65. maddesine göre, grev kapsamı dışında olduğu saptanan işçilerin üretime ve satışa yönelik işlerde çalıştırılmasının derhal durdurulması, 2) Grevin başladığı 15 Mayıs 2013 tarihinden sonra işe alınanların çalıştırılmasının derhal durdurulması, 3) Greve katılmayıp çalışmasına devam eden işçilerin sadece eski işlerinde görevlendirilip greve katılanların görevlerinde çalıştırılmasının derhal durdurulması ve 4) Grevdeki işçilerin işlerinin bir başka havayolu firması (Hava-İş'in tespitlerine göre Sun Express ve Jet Airways firmaları) işçileriyle yaptırılmasına son verilmesi gerekmektedir.

THY işvereni tarafından uygulanan bir diğer grev kırma yöntemi ise greve katılmayan işçilere grev kırma primi ödemesi olmuştur. Uygulamada grev kırma primi çoğunlukla greve çıkan işçiyi grevden caydırmak için kullanılsa da, THY grevinde greve katılımın da azlığı nedeniyle grevci işçilere değil, greve katılmayanlara yönelik ödemeler olmuştur. Ayrıca grev devam ederken grevin uyuşmazlık konularından olan ücret zammının işveren tarafından greve katılmayan işçilere ‘ödül’ olarak uygulanması ise grev kırma primi uygulamasının bir başka örneği olarak THY grevindeki yerini almıştır.

THY yönetiminin grevin ilk günü çok yoğun olmak üzere başvurduğu ve fiziksel müdahaleye kadar varan ve grev alanının değişmesine yol açan grev kırma yöntemlerinden bir diğeri de kolluk kuvvetlerinin kullanımı olmuştur. Özellikle grev günü sendikacılara ve grevci işçilere yapılan polis müdahalesi ve baskısı grevin daha başından düşük katılımlı başlamasına ve süreç içerisinde katılımın azalmasına neden olmuştur.

Uygulanan pek çok grev kırıcılık yöntemine karşın, bir bütün olarak grev sürecine bakıldığında Mohawk vadisi yönteminin temel grev kırıcılık uygulaması olarak öne çıktığını görmekteyiz. Temelde Chomsky’nin (2003: 214) ‘Amerikanizm’ olarak adlandırdığı ve tüm grev kırıcılık yöntemleri arkasındaki milliyetçilik vurgusunun başka bir versiyonu olarak adlandırdığı Mohawk vadisi yöntemi sendikayı ve grevci işçileri toplumdaki ayrıştırmayı ve ‘şeytanlaştırmayı’ hedeflemektedir. THY grevinde de hem yönetimin hem de hükümet yetkililerinin yaptığı açıklamalara bakıldığında, hem söylemler arkasındaki ‘milliyetçilik’, ‘millilik’ vurgularını görürüz, hem de Hava-İş Sendikası ve 305 işçi ile grevci işçilerin ‘marjinalleştirildiğini’ görürüz. Grevin başladığı gün dönemin Başbakan yardımcısı Ali Babacan “THY gibi çok kritik bir kuruluşumuzda grev yapılmasına karşıyız. Orada yapılacak bir grev sadece THY’yi değil, Türkiye ekonomisini etkiler” açıklamasını yaparken, grevin 8. gününde Hamdi Topçu grevcileri eylem yapan ‘dışarıdan’ gruplar olarak hedef göstermektedir:

Sendika başkanının grevin ilk günü sabah yaptığı konuşmasında arkasında görülen topluluğun içinde bir tek THY çalışanı yok. Çalışanların destek vermediği bir grev haline dönüştü. THY yönetimi bu durumun Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununa göre grev hakkının kötüye kullanılması olarak görmektedir. Başlatılan grev, grev olmaktan çıkıp, THY işçisinin katılımı olmadan birtakım grupların desteğiyle yürütülen bir eylem haline geldi. Bu nedenle Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun ilgili maddesi olan 72. madde gereğince grev hakkının kötüye kullanılması gerekçesiyle mahkemeye başvuracağız.

Mohawk vadisinin ilkelerinden olan sendikanın ve destekçilerinin toplum nezdinde itibarsızlaştırılması, özellikle 305 işçinin işten çıkarılmasından itibaren ve grev sürecinde de yönetim ve hükümetin düzenli olarak uyguladığı politikaların başında gelmiştir. Yöntemin diğer bir ilkesi olan grevcileri sindirmek ve psikolojik etki yaratmak için polis gücünün oluşturulması daha grevin ilk gününden itibaren uygulanmış, polis müdahalesiyle grev alanı değiştirilmiştir. Yine yöntemin diğer ilkelerine baktığımızda, işletmenin tam kapasite ile çalıştığı, grevcilerin bir avuç azınlık olduğu ve kamuoyuna yönelik çalışmanın aksamadığına dair yoğun bir propaganda faaliyetine girişilmesi THY grevinde de sıklıkla karşılaştığımız işveren söylem ve uygulamaları olmuştur. 305 işçinin işten çıkarılma gerekçeleri ve beraberinde yapılan açıklamalar ile grevin ilk gününden itibaren yapılan açıklamaları karşılaştığımızda THY yönetiminin, propaganda yoluyla hem grevcileri/direnışçileri, hem de kamuoyunu nasıl baskı altına almaya çalıştığını görürüz. Grev yasağını yalnızca bir günlük iş bırakma neticesinde protesto etmenin şirkete maliyeti THY’nin açıklamalarına göre 223 uçuşun iptali, 100 bin yolcunun mağduriyeti ve 2 milyon dolarlık maddi zararken, katılımın az olmasına rağmen protesto eylemine katılımın en az iki katının olduğu grevde yine THY’nin açıklamasına göre uçuşların hiç akmaması, yolcuların ‘mağdur’ olmaması ve herhangi bir maddi ‘zarar’ olmaması kamuoyuna yönelik propagandanın somut örneğidir.

Grev kırıcılığın bilimsel yöntemi olarak adlandırılan Mohawk vadisi yöntemi ile birlikte artık insanların kafalarına ateş ederek parçalamak yerine, propaganda yoluyla birlikteliklerini parçalamak ve sendikacıların ve grevci işçilerin toplumdaki itibarlarını yok etmek amaçlanmaktadır. THY grevini grev yasağı ve 305 işçi konusu ile ilgili birlikte değerlendirdiğimizde, yönetim ve hükümet 1930’ların ikinci yarısındaki Remington grevinin kırılma yöntemi olan ve önceki dönemlere göre daha ‘incelikli’ olan Mohawk vadisi yöntemini sistematik bir biçimde uygulamışlardır.

THY yönetimi tarafından ve hükümetin de desteğiyle THY grevine yönelik uygulanan ve grevin nihai olarak sonlandırılmasında en büyük etkenlerden biri olan grev kırıcılık yöntemi ise, Hava-İş Sendikasının Genel Kurulu'na doğrudan müdahale edilmesi olmuştur. Daha önceki genel kurullarda da benzer girişimlerde bulunan yönetim ve hükümet, grevin devam ettiği 2013 yılındaki 27. Olağan Genel Kurulda hem özel anlamda grevi kırmak hem de genel anlamda Hava-İş Sendikasını kendi politikalarıyla uyumlu hareket eden sarı sendika çizgisine çekmek için yaptığı müdahalenin sonuçlarını almışlardır.

Grevin devam ettiği 7-8 Aralık 2013 tarihinde gerçekleşen Hava-İş 27. Olağan Genel Kurulunda, Atılay Ayçin'in listesi ve 'Reform Hareketi' olarak adlandırılan Ali Kemal Tatlıbal'ın listesi yarışmıştır. Genel Kurul öncesi 'Reform Hareketinin' başkan adayı olarak dönemin Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırımın da akrabası olan Ömer Önder Haberdar öne çıkarken, daha sonra başkan adayı olarak Ali Kemal Tatlıbal belirlenmiştir. Ancak Ömer Önder Haberdar başkan adayı olmasa da Reform Hareketi içerisinde aktif rol almıştır.

Mevcut Atılay Ayçin başkanlığındaki yönetim uzun süredir hem THY yönetimine hem de AKP hükümetine karşı verilen çeşitli mücadelelerden dolayı oldukça yıpranmış ve son olarak devam etmekte olan başarısız grev süreci ile birlikte ise üyeler arasındaki desteğini yitirmiştir.

Reform hareketinin başkan adayı Tatlıbal ise, hem işverene yakın hem de AKP hükümeti ile organik ilişkileri bulunan bir kişidir. Tatlıbal'ın babası Cafer Tatlıbal 23. Dönem AKP Kahramanmaraş milletvekili iken, kendisi de 2010 yılında gerçekleştirilen Anayasa Referandumunda 'evet' kampanyası yürüterek AKP'ye destek olan 'Genç Birlik' oluşumunun eski genel başkanıdır. Tatlıbal aynı zamanda grev yasağını protesto ettiği için işten atılan işçiler aleyhine ve işveren lehine tanıklık yaparak AKP ile organik bağının yanı sıra, THY yönetiminin de güveninin kazanmıştır. Böylelikle Ali Kemal Tatlıbal profilindeki bir Hava-İş Başkanı ve onun yönetimi yeni dönem THY-Hava-İş ilişkisinin ve AKP'nin sendikal alandaki hegemonyasının tipik örneği olarak öne çıkmaktadır.

Ayçin'in ve yönetiminin yıpranmasına, Tatlıbal'ın hem işveren hem de hükümet nezdindeki 'güveni'ne karşın, THY yönetimi seçimin herhangi bir 'sürpriz' uğramadan sonuçlanmasını istiyordu. Bu kapsamda THY Teknin A.Ş.'de çalışan 19 delegenin seçime katılmasına izin verilmemiş ve Genel Kurul öncesi aday çıkaracağını açıklayan ve 26. Olağan Genel Kurulda Atılay Ayçin karşısında bir of farkla seçimi kaybeden 'Gökkuşuğu Hareketi', THY işverenin delegelerini işten atmakla tehdit ettiği gerekçesiyle seçime katılmamıştır. Böylelikle Genel Kurulda oy kullanması gereken 300 delege yerine 211 delege oy kullanmıştır. Tüm bu koşullar ve müdahaleler altında gerçekleşen 27. Olağan Genel Kurulu'nda kullanılan 211 oyun 126'sını alan Ali Kemal Tatlıbal Hava-İş Sendikasının yeni genel başkanı olurken, Atılay Ayçin 70 oy almış ve 15 oy da geçersiz sayılmıştır.

5.4.3. Grevin Sonlandırılması

Hava-İş Sendikasının yeni başkanı ve yönetiminin ilk işi 7 aydır devam eden grevi sonlandırmak oldu. Yeni yönetimin göreve gelmesinden 10 gün sonra, 19 Aralık tarihinde işverenle yaptıkları görüşmede grevi sonlandırmak için anlaşan THY ve Hava-İş, yıllar süren mücadeleciler ve "çatışmacı" ilişkilerden yıllar sürecektir olan 'barış' içerisindeki ilişkilere doğru 'tarihi' bir anlaşmanın da tarafları oldular. Nitekim Ali Kemal Tatlıbal anlaşma sonrası yaptığı açıklamada "çatışan değil çalışan bir sendika" sloganı ile yola çıktıklarını ve bu kapsamda da "305 arkadaşımızın tekrar işine dönmesi ve grevdeki mağduriyetin giderilip tüm üyelerimizi kucaklamak üzere müzakereleri yürüttük ve mutlu sona ulaştık" ifade etmiştir.

Grevin temel olarak başlamasında en görünür sebeplerden biri olan 305 işçinin işe iadesi konusu, 19 Aralık tarihinde grevin sonlandırılmasıyla birlikte de "mucizevi" bir şekilde çözülmüş ve yargı kararlarına rağmen işe iadesi sağlanmayan işçiler, sendika tarafından yapılan açıklamaya göre yapılan anlaşma neticesinde işlerine kavuşmuşlardır.

Hava-İş Sendikası ve THY arasında görünürde 7 aylık grev ama bütününde 7 yıllık süreç sendikanın yeni yönetiminin seçilmesiyle birlikte fiili olarak 9 Aralık'ta, resmi olarak yapılan anlaşma sonucunda ise 19 Aralık'ta sonuçlanmıştır. Grev öncesindeki TİS müzakereleri sürecinde herhangi bir maddeyi dahi kabul etmeyen, 305 işçinin işe iadesi ile ilgili kesin bir çizgi çekerek reddeden, daha ikinci toplantıda uyuşmazlık tutularak sendikayı greve sürükleyen THY yönetimi, Ali Kemal

Tatlıbal'ın gelişiyle birlikte neredeyse tüm eksikliği ve detaylarına rağmen 305 işçinin işe iadesi de dahil tüm talepleri kabul etmiş ve 'sorumlu' işveren tavrını göstermiştir.

Grevin sonlanmasını bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, greve katılımın azlığı nedeniyle ve uygulanan türlü ve incelikli grev kısıcılık yöntemleriyle THY grev sürecinden ekonomik olarak neredeyse hiç etkilenmemiştir. Grev sürecinde greve katılmayan işçilere verdiği 'ödülleri' ve yaptığı ücret zamlarıyla zaten grev yokmuşçasına kendisi açısından olağan süreci yürütmüştür.

5.4.4. Grevin Değerlendirmesi

Sendika yönetimini 2007 yılından itibaren çeşitli yollarla tasfiye etmeye çalışan AKP hükümeti ve THY işvereni, büyük bir gerilimin ardından çıkılan 2013 yılındaki grevle istediklerine ulaşmışlardır. 2013 yılında aynı zamanda Hava-İş Sendikasının olağan Genel Kurulunun olması ve grevin Genel Kuruldan 10 gün sonra sonlandırılması, tasfiye girişiminde grevin hangi amaçla kullanıldığını göstermektedir. Daha önce Anadolu Ajansı ve ÇAYKUR denemelerini yapan ve kısmen başarılı olan AKP hükümeti, THY grevi ile birlikte grevi grev kısıcılık olarak kullanmanın da çok "başarılı" bir örneğini sunmuştur.

Grevi görünürdeki, diğer bir ifadeyle greve götüren talepler açısından değerlendirdiğimizde 305 işçinin (kısmen de olsa) işe dönüşü, mali ve çalışma koşullarına ilişkin taleplerin karşılanması THY grevinin başarılı olduğu sonucuna bizi ulaştırabilir. Ancak hem sendika yönetiminin tasfiyesi hem sonraki süreçte yaşananlar THY grevinin uzun dönemli etkisinin oldukça olumsuz ve başarısız bir grev olduğunu göstermektedir. Hava-İş ile THY arasında 1964 yılından itibaren 2013 yılına kadar imzalanan 23 dönem toplu iş sözleşmesinden yalnızca 9. Dönem TİS'i⁵ üç yıllık yürürlük süreyle geçerli olmuştur. 9. Dönem TİS'in üç yıllık süreyle geçerli olmasının temel sebebi ise sözleşmenin taraflar arasında imzalanan bir sözleşme olmaması ve Görsel 2'de görüldüğü gibi TİS'in 1982 yılında 2364 sayılı Yasa gereği YHK tarafından taraflar arasında 84 günlük grevden sonra imzalanan 8. Dönem TİS'in yenilenerek (budanarak) yürürlüğe konmasıdır. Dolayısıyla 2013 yılındaki greve kadar tarafların kendi iradeleriyle ve toplu iş sözleşmesi özerklik ilkesi çerçevesinde imzaladıkları hiçbir sözleşme üç yıllık olarak imzalanmamıştır. Ancak grevi bitiren sözleşme de dahil olmak üzere sonrasında Hava-İş ve THY arasında imzalanan toplam dört dönem TİS'ten üçü (24., 25. ve 26. Dönem TİS'ler) üç yıllık süreyle imzalanmıştır. Ayrıca bu süreçte "taraflar" arasında herhangi bir uyuşmazlık yaşanmamış, THY yönetimi 2013 öncesi olduğu gibi Hava-İş Sendikasının yetkisine itiraz etmemiştir.

Grev sonrasında yaşanan bir diğer gelişme ise, 2011 yılında Hava-İş Sendikasının THY'deki gücünü zayıflatmak için Hak-İş'e bağlı Çelik-İş Sendikası ile birlikte THY Teknik A.Ş.'de işkolu itirazında bulunan ancak o süreçte başarılı olamayan THY yönetimi ve AKP hükümetinin hedeflerine 2015 yılında Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 2015 yılında verdiği kararla ulaşmış olmasıdır. 2015 yılından itibaren THY Teknik A.Ş. çalışanı olan 6 binin üzerinde Hava-İş üyesi Çelik-İş Sendikasına geçmiştir. Dolayısıyla grevle birlikte Hava-İş Sendikasının yönetimini tasfiye eden yönetim ve hükümet, bir yandan THY A.O.'da yapılan üç yıllık sözleşmelerle çalışanların ciddi kayıplara uğramasının yolunu açmış, diğer taraftan da THY Teknik A.Ş.'nin işkolunu taşımacılıktan metale çevirerek aynı kurum içerisinde işçilerin iki farklı sendikaya üye olmalarını sağlamıştır.

AKP, 11 yıllık iktidarı döneminde THY'den başlayarak ve nihayetinde 2013 yılında Hava-İş'i de kapsayacak şekilde her iki kuruma da kendi belirlediği kişileri "atamayı" başarmıştır. AKP, THY'nin özelleştirilmesinde olduğu gibi, sendika yönetimini ve politikalarını belirleme konusunda da kendisinden önceki siyasi iktidarların "hayalini" gerçekleştirmiş ve THY'de kendi politikalarıyla tam uyumlu bir sendikal yapı oluşturmayı başarmıştır.

AKP'nin 2010'lu yıllardan sonra sendikal alanı kendi politikaları çerçevesinde şekillendirme çabaları Hava-İş Sendikası ile sınırlı kalmamıştır. Hava-İş Sendikasındaki benzer bir yönetim değişikliği 2015 yılında Petrol-İş Sendikasında yaşanmıştır. 1988 yılında Refah Partisi ile aktif siyaset

⁵Yüksek Hakem Kurulu tarafından yeniden yürürlüğe konulan 9. Dönem TİS için bkz. <http://www.havais.org.tr/uploaded/thy-ao-09-donem-tis-01101981-30091984-1690970541.pdf>
Ayrıca YHK tarafından budanan 8. Dönem TİS için bkz. <http://www.havais.org.tr/uploaded/thy-ao-8-donem-tis-1464944795.pdf>

yapan, 2000’li yıllardan sonra AKP ile yakın ilişki içerisinde olan Ali Ufuk Yaşar, 2015 yılında gerçekleştirilen Genel Kurulda Genel Başkan seçilmiş ve görevi süresi boyunca da Petrol-İş Sendikasını ‘uyumlu’ sarı sendika olarak idare etmiştir. 2019 yılındaki Genel Kurulda seçimi kaybeden Ali Ufuk Yaşar bir süre, ‘tesadüftür’ ki Hava-İş Sendikasında Başkanışmanlık yapmıştır.

AKP iktidarı ve THY yönetiminin Hava-İş Sendikasının yönetimini tasfiye girişimleri ve bu yönde geliştirdikleri, uyguladıkları yöntemler nasıl ki sermaye sınıfının uzun döneme yayılan bellek ve sabırlı politikalarının bir sonucu iken, aksine Hava-İş yönetiminin kendisine yönelik bu uzun dönemli politikalara karşılık verememesi de bir diğer sonuçtur. Bu noktada Hava-İş Sendikası, dönem dönem grev yasağında olduğu gibi anlık refleksler verse ve tepkisel eylemler gerçekleştirirse de, AKP ve THY’nin uzun dönemli grev kırıclılık ve sendikasızlaştırma politikalarına karşı kapsamlı ve planlı bir karşı politika üretememiştir. Kemal Ülker’in Hava-İş’e yönelik içeriden doğru yaptığı “THY dışındaki özel havayolu şirketlerinde örgütlenme olmadığı gibi, daha öncesinde sıklıkla yapılan işyeri ziyaretleri bile neredeyse yapılmaz hale gelmişti. Hava-İş’te baştaki heyecan daha sonra kendisini konformizme bırakmıştır” şeklindeki eleştirileri de bu durumu onaylamaktadır.

6. SONUÇ

Kapitalizmin 1970’lerden itibaren krizden çıkış reçetesi olan neoliberal politikalar ülkemizde özellikle AKP iktidarı ile birlikte ‘kusursuz’ biçimde uygulanmıştır. 1980 darbesinden sonraki 40 yıllık süreçte işçi sınıfı ve sendikalar çok yönlü saldırılara karşı bütünlüklü bir politika üretememiş ve tarihsel kazanımlarını dahi koruyacak bir mücadele hattı geliştirememiştir. Dönem dönem yükselen işçi hareketleri ve grevler süreklilik konusunda ciddi açmazlar yaşamış ve nihayet 2000’li yıllarda örgütlülüğü yok denecek kadar az bir işçi sınıfı profili oluşmuştur. Dolayısıyla da sendikal hakların bütünü açısından 2000’li yıllar işçi sınıfı açısından kullanılamaz hale gelmiştir. Sendikalaşmanın düşük olduğu, TİS kapsamının son derece dar olduğu ve grev hakkının kullanılmadığı 2000’li yıllar özellikle de AKP’nin ve işverenlerin sendikasızlaştırma ve grev kırma uygulamalarının çeşitlendiği yıllar olarak öne çıkmıştır.

Bir işyerinde yaşanan grev kırıclılık durumunu tarihsel dönemin “o anına” özgü ve tekil bir olgu olarak düşünmek yerine, burjuvazinin tüm kurumlarıyla birlikte işçi sınıfına karşı yürütmüş olduğu bir sınıf politikası olarak düşünmek yerinde olacaktır. Sınıfların politikaları bu bağlamda sürekliliği içerisinde anlaşılabilir ve karşı politika üretilebilir. Hava-İş Sendikası ve aslında bir bütün olarak Türkiye’deki sendikal hareket THY özelinde gördüğümüz gibi, burjuvazinin uzun dönemli politikalarına karşı taktik geliştirememiştir.

Grev kırıclılık olgusunun uygulandığı somut olaylarda (direniş, grev, örgütlenme vs.) görünür ve birincil hedef somut olayın seyrinin sermaye lehine çevrilmesi ve kısa dönemli kazanım iken, asıl ve ikinci hedef işçilerin bir sınıf olarak kapasitelerini geliştirme eğilimlerini ortadan kaldırarak yalnızca somut olayın değil; bir işyerindeki, bir sektördeki ve hatta tüm ülkedeki örgütlülüğü uzun vadede kırmaktır. Sermaye için kısa dönemli kazanımlar tekil işyerlerinde yaşanan direniş ve grevlerin kırılması ya da örgütlenme faaliyetinin bastırılması anlamına gelirken, uzun dönemli kazanımlar tekil işyerindeki örgütlülüğü sonlandırarak ya da var olan örgütlü sendikayı yozlaştırarak, işçi sınıfının birikimlerini yok etmek anlamına gelmektedir.

AKP, THY ve Hava-İş ilişkisinde yaşanan durum, tam da sermayenin grev kırıclılık uygulamaları ve politikalarının birincil ve ikincil amaçlarının ve sonuçlarının (en azından sektör düzeyinde) birlikte yaşandığı bir örnek olmuştur. THY grevi sonucunda işçilerin bir sınıf olarak kapasitelerinin parçalanıp tekil olarak işyerinde sarı sendika kalsa da örgütlülüğün kaybedildiği ve yalnızca THY’de değil, Türkiye’de işçi sınıfının önemli tarihsel kazanımlarının kaybedildiği bir süreç yaşanmıştır. Çünkü THY yalnızca sendikalı bir işyeri olarak değil, 1960’lardan 2013’e kamu sektöründe sendikal mücadelenin de önemli sembollerinden biri olmuştur. 2012 yılında işkolları birleştirilmeden önce ayrı bir işkolu olan havacılık sektörü ve havacılık sektöründe tek örgütlü sendika durumunda olan Hava-İş Sendikası grev sonucunda AKP’nin ve THY yönetiminin güdümüne girmiştir. Böylelikle hem sektördeki 50 yıllık mücadeleciler sendika geleneği sona ermiş hem de AKP’nin sendikal alan üzerindeki hegemonyası pekişerek devam etmiştir.

Hem 2000’li yıllardaki grev eğilimini hem de THY grevi özelinde greve siyasal iktidarın ve işverenlerin müdahale yöntemlerini incelediğimizde 6356 sayılı yasada tanımlanan kanuni grevin artık işçiler açısından bir ‘hak’ olmadığını görmekteyiz. Grev hakkının yasayla sınırlandırıldığı, uzun TİS

prosedürlerinin ardından siyasal iktidarın erteleme/yasaklama yoluna gitmeyip ‘izin’ verdiği geleneksel grev biçimi geldiğimiz noktada Türkiye işçi sınıfı hareketi açısından bir hak almanın aracı değil, çoğu zaman işçileri kontrol etmenin ve sendikaları tasfiye etmenin bir aracı haline gelmiştir.

1900’lerin ikinci çeyreğinden itibaren grev özgürlüğü rejiminden grev hakkı rejimine geçiş süreci, 2000’li yılların Türkiye’inde tersine dönmüş ve grev hakkı rejiminden grev özgürlüğü rejimine geçiş koşulları oluşmuştur. Yalnızca uzun TİS prosedürlerinden sonra menfaat grevinin yasal sayıldığı, bunun dışındaki tüm grev türlerinin yasadışı sayıldığı bir çalışma ilişkileri rejiminde grev hakkından yasal olarak söz etmek mümkün değildir. Grevi yasaklananların greve çıkanların iki katı olduğu bir ülkede asıl tartışılması gereken konu kanuni grevlerin niteliği ya da etkinliği değil, tüm ‘yasadışı’ grev türleriyle birlikte grev hakkının yeniden nasıl elde edileceğidir. Bu anlamda 2000’li yıllarda kanuni grevlerin sonuna gelindiğinin kabulü ve ayırt etmeksizin tüm diğer grev türlerinin bir hak arama biçimi olarak işçi sınıfının mücadele araçları arasına girmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Brecher, J. (2019). *Grev*. Çev. T Tosun, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Brizon, P. (1977). *Emeğin ve Emekçilerin Tarihi*. Çev. C Süreya, Ankara: Onur Yayınları.

Caniklioğlu, N. (1996). *Grev Kırıcılığı İçinde: Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul: Numune Matbaacılık, 506.

Conway, M. (2021). Conclusion: strikebreaking and the fault lines of mass society, 1880–1930. İçinde: M Millan ve A Saluppo (Ed), *Corporate Policing, Yellow Unionism, And Strikebreaking, 1890-1930*, New York: Routledge, 259-267.

Çelik, A. (2013a). Bir grevfobi öyküsü: Bütün yönleriyle THY grevi. *T24*, Erişim Tarihi, 15.08.2023.

Çelik, A. (2013b). Grevi Toplu Eyleme Dönüştürmeli. *BirGün*, Erişim Tarihi, 19.08.2023.

Çelik, A. (2022). Grevin kökünü kuruttular!. *BirGün*, Erişim Tarihi, 25.08.2023.

Disk-Ar (2022). Salgın Döneminde Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı Geriledi 15 Milyon İşçinin Toplu İş Sözleşmesi Yok!, *DİSK*. Erişim Tarihi, 20.08.2023.

Gizem Sürer’le kişisel görüşme, 04.08.2023.

Kemal Ülker’le kişisel görüşme, 15.08.2023.

Hava-İş (2006a). THY çalışanları 3. “halka arz”ı protesto etti. *Hava-İş Dergisi*, Temmuz-Ağustos, 2-5.

Hava-İş (2006b). Ulusal havayolumuz parçalanıp, “halka arz” makyajıyla özelleştirilerek yok edilmek isteniyor. *Hava-İş Dergisi*, Mayıs-Haziran, 2-6.

Hava-İş (2012a). THY A.O. 23. dönem toplu iş sözleşmesi uyuşmazlıkta. *Hava-İş Dergisi*, Mart-Nisan, 2-5.

Hava-İş (2012b). Direne direne kazanacağız. *Hava-İş Dergisi*, Kasım-Aralık, 8-15.

Hava-İş (2013). *THY 305 Direnişi ve Grevi Yer Gök Direnişi*. İstanbul: Şahıs Matbaası.

Koç, Y. (2013). Hava-İş Grevi ve Türk-İş. *Aydınlık*, Erişim Tarihi, 22.08.2023.

Mclvor, A. (1996). *Organised Capital Employers' associations and industrial relations in northern England, 1880-1939*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rosenbloom, J. (1998). Strikebreaking and the Labor Market in the United States, 1881-1894. *The Journal of Economic History*, 58, 183-205.

Smith, R. B. (2003). *From Blackjacks To Briefcases*. Ohio: Ohio University Press.

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) (2012). *Toplu İş İlişkileri Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ile Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu Raporları*. Esas Numarası: 1/567, Sıra Sayısı: 197.

Behavioral Managerial Accounting: Cost Behavior, Cognitive Biases, Predictability and Control

Arş. Gör. Ece KOZOL
İstanbul Üniversitesi
ecekozol@istanbul.edu.tr
0000-0002-6428-7501

Prof. Dr. Başak TURAN İÇKE
İstanbul Üniversitesi
batu@istanbul.edu.tr
0000-0003-2029-2859

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.76333>

Article Info

Received: 02.05.2024

Accepted: 17.05.2024

Keywords: Behavioral Managerial Accounting, Cognitive Biases, Cost Behavior, Predictability of Costs and Control

Abstract

The advent of the behavioral aspect in accounting and finance highlights the recognition that investors and managers do not always act rationally. Decision-making processes are acknowledged to be influenced by a combination of rationality and emotions. In this behavioral perspective, individual biases can impact managers, hindering them from making decisions solely on a rational basis. The objective of this paper is to provide a literature review of the main studies performed in the field of behavioral managerial accounting; in particular, the relationship between the behavior of costs, the cognitive biases individuals utilize, the accuracy of cost prediction and control issues. The paper starts by giving a historical review of the origins of behavioral managerial accounting, the first studies conducted in this field, then it continues to review the main studies performed about the effect of cognitive biases on cost behavior, cost predictability, and control issues. Although this paper itself is not an empirical research, it provides insights into the main research performed. It draws the attention of academicians to the most important considerations to think about when performing further studies in the future.

Makale Bilgisi

Geliş: 02.05.2024

Onay: 17.05.2024

Anahtar sözcükler: Davranışsal Yönetim Muhasebesi, Bilişsel Önyargılar, Maliyet Davranışı, Maliyetlerin Tahmin Edilebilirliği ve Kontrolü

Öz

Muhasebe ve finansta davranışsal yönün ortaya çıkması, yatırımcıların ve yöneticilerin her zaman rasyonel davranmadıklarının kabul edildiğini vurgular. Karar verme süreçlerinin rasyonellik ve duyguların bir kombinasyonu tarafından etkilendiği kabul edilir. Bu davranışsal bakış açısında, bireysel önyargılar yöneticileri etkileyebilir ve onları sadece rasyonel bir temelde karar vermekte engelleyebilir. Bu çalışmanın amacı, davranışsal yönetim muhasebesi alanında yapılan temel çalışmaların bir literatür taramasını sunmaktır. Özellikle maliyet davranışı, bilişsel önyargılar, maliyet tahmini doğruluğu ve kontrol sorunları arasındaki ilişkiye değinilmektedir. Çalışma, davranışsal yönetim muhasebesinin kökenlerinin tarihçesi ve bu alanda yapılan ilk çalışmalara değinerek başlar. Ardından bilişsel önyargıların maliyet davranışı, maliyet tahmini ve kontrol sorunları üzerindeki etkisi hakkında yapılan temel çalışmaları incelemeye devam eder.

1. INTRODUCTION

In the classical “Contemporary” side of accounting research, the decision-making process related to cost behaviors and management is based merely on information reflected in the accounting reports, analysis of past performance, and forecasts of the future performance made by management. In the contemporary side of accounting, every manager and investor are rational, and everyone is said to have the same information at the same time bearing no cost. However, the emergence of the behavioral side of accounting and finance has put a huge emphasis that investors and managers are not always rational and that each decision-making process is affected by both rationality and emotions. From a behavioral point of view, managers are affected by individual biases which prevent them from making their decisions on a rational basis. One of the earliest studies that investigated the relationship between human psychology and the functions of managerial accounting; and the budgeting process was the study of Argyris (1952). In his study, Argyris aimed to study the relationship between the attitudes of the managers and the process of budget setting. Factors like leadership and motivation of individuals are embedded in this study which is why it was marked as one of the first trials to combine accounting functions and human behaviors to set a new direction in the research and literature.

Devine (1960) argued that the psychological traits of the users of accounting and financial information are significant indicators of the importance of the behavioral side in the theoretical and practical background of accounting. Additionally, Stedry (1960) carried on predicting the relationship between accounting issues and psychology, he attempted to clarify the relationship between the performance of budgets and some psychological factors such as the difficulty of the goal of the budget and individual’s motivations and incentives. In his study, Stedry applied the concept of the level of aspiration to budgets to understand the connection between these factors and the performance of budgets.

According to Dyckman and Zeff (1984), the studies performed in the 1960s mark the golden or awakening decade in the accounting field. During these years, Caplan (1966) published his famous work about the relationship between management accounting and behavioral assumptions. He argues that to achieve development in the theory and practice of Management accounting, behavioral assumptions must be analyzed and understood.

The official appearance of the term “Behavioral Accounting” in the literature was marked by the work of Cook’s (1967). However, Cook and his paper were heavily criticized and attacked by psychologists such as Selwyn Becker, who claimed that the works performed by accountants are not beneficial to the field of psychology.

At the end of the 1970s, Otley (1978) published a study regarding the effects of budgetary style on the performance and incentives of management. In his paper, he referred to the famous work of Hopwood (1972) about the influence of accounting and financial data on the evaluation of management’s performance. It is worth noting that the study of Hopwood (1972) officially became a later Newsletter of Behavioral Accounting.

At the beginning of the 1980s studies in the field of behavioral accounting started to draw more attention as the American Accounting Association established a section relating to the Accounting Behavior and Organization Interest. In 1989, the section established a new journal under the name of Behavioral Research in Accounting.

In the 2000s, critical recognition was given to the studies relevant to behavioral managerial accounting, many scholars including Lukka and Mouritsen (2002), Hopwood (1972), Ittner and Larcker (2002), and Luft and Shields (2001) stated that research strategies must combine both economical and behavioral models to produce significant progress in the field of managerial accounting. According to them, the reliance on both economics and psychology produces more relevant findings than purely utilizing economic models. According to Luft and Shields (2001), there are various disciplines in social sciences including psychology and sociology that contributed to the research and studies in the managerial accounting field. These disciplines provide a better opportunity to clarify significant issues such as the interaction between accounting information and individuals. They also provide strong and complete findings.

It is worth noting that psychology was the most influential discipline in the field of behavioral managerial accounting among the various other social sciences disciplines. Three components of psychology are considered vital for management accounting, and these are social, motivational, and cognitive psychology. Stedry (1960) applied the concepts of motivation psychology in his study that aimed to investigate how influential the budget's goal is on the performance of individuals. On the other hand, Hopwood (1972) used social psychology concepts to study how the performance of employees or team members is affected by the actions of a superior individual (Management). In the same year, Barefield (1972) studied how successful management decisions can be if the different related cost variances were summed up or aggregated. In his study, he used concepts of the cognitive (human thinking) side of psychology. Another notable study is Mock et al. (1972) which aimed at shedding light on the relationship between the thinking styles of employees, the feedback of accounting information, and their effect on decision-making.

As previously mentioned, when the relationship between accounting research and the field of psychology is closely previewed, it is noted that the study of Argyris (1952) was the first study to apply a research combined hypothesis of accounting and sociology. In his study, the relationship between the budget's goal, budget setting, and individuals was investigated. This study reflected the sociological problems relating to groups, which was considered for many years as one of the main topics in that field.

This paper provides a literature review of the notable and most cited studies relating to the relationship between cost behavior and human psychological cognitive biases. Although this paper is not considered empirical, its importance is derived from the fact that it provides a sound literature review on the scarce number of studies conducted in this field.

The paper is structured as follows: the first part provides an introductory explanation of the issue of cognitive biases and cost behavior. The second part explains the research methodology and design followed while preparing this paper. The third part is a review of the methodologies used in the previous research. The fourth part provides a detailed literature review, and the final part provides concluding remarks and insights for future research.

2. COGNITIVE BIASES AND COST BEHAVIOR

One of the main issues in the field of behavioral management accounting is related to information asymmetry, how people analyze this information, and the effect of their cognitive styles on cost behavior, predictability, management, and control. This area of research focuses on the concentration of accounting data and the effect of how data are presented on costs. Additionally, it investigates the effect of cost management on the decisions made by management and how behavioral concepts can be applied when the emergence of specific costs including sunk costs, opportunity costs, and sticky costs.

According to Riahi-Belkaoui (2002), the first stream relating to the concentration of accounting data studies the conditions that limit the decision maker's ability to alter their decisions to changes in accounting policies and procedures. One of the significant studies recognizing this issue is Ashton (1976), the study aimed to indicate how the shift between full or absorption costing to variable costing influences the decisions made by individuals. Some years later, Bloom et al. (1984), analyzed to compare the decisions made by an individual and the ones made by a group because of the change in depreciation methods. Luft and Shields (2001) studied how individuals absorb information in the case of intangible costs capitalization rather than expensing. According to Dearman and Shields (2005), the issue of concentration of accounting data, or what is called "Accounting Fixation" represents a connection between knowledge, ability, and motivation, as the changes in the way costs are accounted for affect pricing decisions.

Lipe (1993) argued that, when the angle of how information is represented is viewed, it is noticed that the formation of information and the way they are framed affect the quality of different decisions, including decisions about cost variances control and investigation.

Shields (1983) stated that the degree of sophistication of employees' performance reports affects the employees' motivation to search and utilize different cognitive heuristics. A few years later, Sullivan (1988) argued that the presentation of information in tables, graphs, and figures is influential

on management decisions about costs. This argument is related to the fact that when information is physically represented, it influences the decision-making process.

Dearman and Shields (2001) indicated that the extent to which employees know cost accounting concepts has a big effect on the performance of costing systems that are based on volumes. Cost accounting literacy influences the estimates and judgments relating to different cost categories in the presence of various forms of resource consumption. Cardinaels (2008) argued that, to explain and understand the effect on the decision-making process that is based on costs, both accounting information complexity and the way information is presented should be studied.

3. RESEARCH METHODOLOGY AND DESIGN

The literature review is seen by many scholars to be a systematic process, which aims to assess, clarify, analyze, and comprehend the present studies noted down by previous academics in any field. A literature review usually holds one of two purposes: Initially, it provides a comprehensive, collective, and concrete sum of the present studies by perceiving their topics, designs, and results. Additionally, a literature review contributes to the expansion of the standing theoretical frameworks.

In this paper, an initial collection and scoping process was conducted to determine the most relevant research in the literature. The vocabulary in the main published studies and other sources of information were examined to determine the most useful terminology to be used in this study. Vocabularies like management accounting, cognitive biases, cost behavior, controls, financial information, absolute values, percentages, and stick costs were checked. Several databases were utilized to investigate the determined terminology during the research, examples include the database of Istanbul University and Google Scholar. During the research, it attempted to benefit from the earliest published literature dated back to the 1950s to the present. Journals like *Management Accounting Research*, *The Accounting Review*, *Accounting Organization and Society*, and *Accounting, Auditing and Accountability Journal* were utilized for the purpose of this research. Finally, the thesis of Nicola Dalla Via (2011) was also referred to during this research.

4. METHODS USED IN THE BEHAVIORAL MANAGERIAL ACCOUNTING FIELD

It is known that the term “behavioral” is often correlated with laboratory experiments in the literature, however, that does not indicate the nonexistence of other research methods such as surveys and field research. Laboratory experiments dominate most of the studies in the field of behavioral accounting, as they are believed to provide various benefits. First, experiments allow researchers to identify the relationships that exist between the several factors involved. They allow researchers to recognize the causes and effects of different patterns related to the variables of the study. Second, experiments give researchers a strong control of the variables and the whole processes related to the study.

According to Obermaier and Müller (2008), experiments have a higher degree of validity compared with other research methods. This is justified by the fact that they enable researchers to design, control, and manipulate the conditions of the analysis, and this grants more conformity with the theoretical frameworks. When participants of these experiments are investigated, it is found that most of them are students. However, it is noted that, in the field of behavioral managerial accounting, sometimes managers and professionals are targeted, because they have more knowledge and practical experience. Studies concerning both students and professionals in their experiments include Morssinkhof et al. (2009) and Bol and Smith (2010).

Many studies in the literature criticized the inclusion of professionals in laboratory experiments. It is argued that professionals may depart from their behavior in real life during the experiment. This issue has led to the presence of many concerns regarding the validity, and credibility of laboratory experiments since cognitive biases may be involved. Liyanarachchi (2007) argues that business and accounting students may be a better replacement for professionals in many behavioral accounting studies. He relates this to the claim that the realism and validity of the experiment's conditions are more important than the results themselves. The design of decision-making experiments should be carefully watched. Additionally, the soundness of their theoretical backgrounds and findings should also be investigated, to avoid concerns regarding their validity.

Crosen (2005) argues that there are several differences between the experiments conducted in psychological studies and the ones conducted in accounting and economic studies. Psychological experiments involve a huge focus on the context of the study, they also include some deceptive factors that aim to trick the participants. These factors are criticized by accounting and economic studies, and they are considered to be a threat to the validity of the experiments. Accounting and economic studies put a huge emphasis on realism, this justifies the use of financial and monetary variables in their experiments. It is also stated that financial incentives are used, as most economic decision-making theories involve the existence of compensations. Such monetary and financial variables are usually not used in psychosocial studies.

Although laboratory experiments dominate the studies in the behavioral management accounting field, other methods such as market experiments and field experiments exist. Market experiments involve the creation of artificial markets including several buyers and sellers and concerning multiple periods. A notable study employing market experiments is the study of Sprinkle (2000). The study contrasts incentive-based and flat-wage compensation systems and investigates their effect on performance and the learning ability of employees. Market experiments are criticized by many scholars for being costly and lacking realism. On the other hand, field experiments involve similar conditions existing in laboratory experiments, however, field experiments are conducted in a real set of conditions such as real markets or firms. This increases the degree of realism, but it also reduces the level of control exercised by the researcher on the design and the variables of the study.

The use of surveys is the second most used research method in the field of behavioral managerial accounting. Behavioral management accounting surveys are designed depending on other social disciplines such as psychology and sociology; the reliance on these disciplines is useful in studying and measuring concepts like satisfaction, attitude, motivation, optimism, and pessimism. It is also useful in relating these concepts to individuals and their behaviors. According to Shields and Shields (1998), surveys are superior to laboratory experiments when considering studies related to the participative budgeting process. This result was reached by analyzing 47 published studies in this area. Hageman (2008) also states that surveys are more economically feasible to conduct than laboratory experiments, they also allow the gathering of a larger amount of data. In addition to that, surveys have a greater degree of validity and realism. However, they are criticized to be influenced by several biases: namely, the social desirability and the non-response biases.

When studies concerning the relationship between an individual's cognitive biases and cost behavior are considered, it is noted that laboratory experiments are the dominant research methodology in this area. A notable study to be mentioned is the work of Dalla Via (2011) which aimed to study the effect of individuals' cognitive traits, and the format of financial information presented on the cost behavior and predictions. The study assumes that, when a symmetric pattern of costs rather than a sticky one exists, judgments about cost behaviors and cost predictions are assumed to be more accurate. A sticky cost pattern exists when costs increase at a higher rate when the level of sales or activity increases rather than the rate they decrease when sales decrease. Additionally, it was also suggested that the presentation of financial information in percentages rather than absolute values increases the accuracy of cost behavior predictions. Finally, the study proposes that, under a sticky cost pattern, data presented in monetary values are less beneficial than data presented in percentages.

5. LITERATURE REVIEW

The rapid development in technology accompanied by the emergence of high-tech information systems (i.e. ERP systems); increased the opportunity for managers and professionals to have timely, more detailed, and precise financial reports regarding cost management. One of the main problems faced by managers concerning cost behavior is the relationship between changes in sales volume and the corresponding change in costs and resource levels. A notable study that investigates this issue is the study of Anderson et al. (2003), which sheds light on the asymmetry in costs' behavior in relevance to changes in activity volume. The article categorizes costs that increase or decrease with certain changes in activity volume under the name of sticky costs. It also establishes a cost behavior model that relates changes in cost behavior to the adjustments and actions made by managers. Later in the same year, Ittner et al. (2003) indicated that managers and professionals rely on subjectivity and their experiences when they need to make decisions quick and cheap decisions; as a result, it is

concluded that managers do not always utilize mathematical and statistical models when they need to make decisions about costs.

Many studies, including Tversky and Kahneman (1981), Lipe and Salterio (2002), and Cardinaels and Van Veen-Dirks (2010) state that the reliance on subjectivity by managers may result in issues regarding the accuracy of cost behavior predictions. Studies also conclude that the formation of financial information, and the differences in information presentation methods also affect the mental modeling conducted by managers. It is assumed that, if the same information is presented differently, different decisions can be made accordingly. The psychological and cognitive biases of managers affect their mental processing of information and as a result their decisions regarding cost management.

Studies regarding the relationship between changes in costs that accompany changes in the levels of activity or sales; or in other words what is addressed as the issue of “cost stickiness” in the literature began with the study of Anderson et al. (2003), however, this study was criticized for its scope by many researchers, including Anderson and Lanen (2009) and Balakrishnan et al. (2011). It is argued that the study of Anderson et al. (2003) is narrow-scoped as it discusses the factors affecting the issue of cost stickiness only on a firm’s basis, no factors related to individual behavior and cognitive biases were included in this study. A few years later Banker and Chen (2006) tried to defend the earlier study of Anderson, in addition to widening the scope of his study to include factors on both the firm and the economy’s basis. Factors regarding individuals’ behavior and cognitive biases started to be included in the literature with the study of Banker et al. (2011). The study considers the psychological traits of managers such as optimism bias or pessimism bias and relates them to financial data to measure the managers’ attitude. The study specifically utilizes the past periods’ levels of sales. It considers a decline in the level of sales in the current period compared with the previous ones as an indicator of pessimism. Similarly, an increase in the current period’s level of sales compared with the previous ones is taken as an indicator of managers’ optimism. The study proposes that subjective measures used by managers along with their behaviors are influential factors concerning cost adjustments and management.

Banker et al. (2000) and Ittner et al. (2003) argue that, when managers must make decisions about costs using accounting data, they must define some assumptions related to the available data, to make their decisions. This process involves applying the managers’ subjectivity to take a timely and quick action. However, the using of subjective analysis influences the accuracy of the managers’ judgment and decisions. It is argued that individuals have different mental capacities and various mental representation methods. This results in differing outcomes and decisions among managers.

Leinhardt (1995) also concludes that managers need not only to apply their subjectivity to manage cost behavior, they also to infer relationships between the accounting data used in the decision-making process. Managers need to understand the relationships between absolute values and need to be able to convert them into percentages and ratios. This ability is required to find the percentage changes in values and apply these changes in the decision-making process. Guiler (1946), Chatterjee et al. (2000) and Chen and Rao (2007) argue that, while performing simple computational tasks, managers may face some difficulties related to the processing of percentages and ratios; thus, influencing the relationships drawn between accounting data.

Nys and Content (2010) state that, when mental expertise and calculation anchors are used to address complex calculations, the chance to have less accurate estimates between the increasing and decreasing percentages is possible. This may fail to consider any unsymmetrical relationship between these values. According to Reina et al. (2009) to detach the effects of the differences in skills among different individuals from cognitive biases, the psychological and cognitive traits of managers should be taken under control. One of the vital issues in this field relates to the ability of different individuals to understand numeric information, or what is called “numeracy” in the literature.

Evans (2003) draws some important remarks regarding some decisive factors that are failed to be considered in the accounting and financial field; namely, the thinking and decision-making style utilized by different individuals. A clear understanding of the way managers process information, think, and make decisions may yield a better understanding of the relationships drawn between the financial data. The variance between managers who utilize an intuitive thinking style and the ones who

utilize an analytical one is an important issue to be addressed. Intuitive managers are considered to have more reliance on their feelings and emotions when making decisions. On the other hand, analytical managers are more detail and reasoning based. This divergence in the thinking styles yields different outcomes related to the accuracy of cost prediction and the mental techniques applied by various managers.

When taking the studies related to the issue of cost stickiness into consideration, it is noticed that most of these studies establish a linear relationship between the levels of sales and costs. Specifically, when such a linear relationship is considered, it is found that costs increase at a higher rate when sales increase, compared with their decrease as sales decrease. Slovic (1974) concludes that when a positive relationship exists between the cost volume and the levels of sales, the predictions regarding cost behavior are found to be more accurate.

Dalla Via (2011) study the deviations in the level of cost asymmetry. They categorize costs into three categories (sticky, semi-sticky, and non-sticky) and they relate this segregation with the different presentations of financial information (absolute values vs percentages). The precision of cost predictions is studied considering these factors. It is hypothesized that, when a symmetric rather than a stick nature of costs exists, the accuracy in predicting costs' behavior is higher. It is also predicted that, when the same information is presented in a percentage or a ratio format rather than absolute values, the predictability of cost behavior increases. To test the hypothesis a laboratory experiment was conducted; in the experiment, both the degree of cost stickiness (sticky, semi-sticky, and non-sticky) and the presentation of financial information were manipulated. The experiment involved the participation of 78 undergraduate students in which 51% of the sample was allocated to data presented in percentages, and 49% of the sample was allocated to data presented in terms of absolute or monetary values. In the experiment, the participants were seated randomly and were not allowed to communicate with each other. They were also informed that they would be compensated for their participation in the experiment before they started, and they were deprived of the right to use any calculator or mobile phone. The context of the experiment asks the students to assume the position of the CEO of a hotel chain, the chain consists of 20 hotels, and it is willing to acquire another hotel chain also consisting of 20 hotels, the revenues and cost data of the complete chain for the 40 hotels in the year of 2011 was given to participants: both in percentages and absolute values. Participants were also given data relating to the estimates of costs for the chain for the year 2012. Participants were shown both the historical and estimates information together and were asked to draw the relationships between costs and revenues; cognitively. They were also asked to answer a series of questions to understand their cognitive abilities.

Results of the experiment show that participants who were allocated to the percentage-form data are more satisfied with the data than the ones allocated to data presented in absolute values, it is found that the first group considers the data to be complete, and the task of drawing relationships between costs and revenues to be easier. Whereas participants in the second group (i.e. absolute values) assumed a degree of incompleteness in data, and they found the procedure of relating costs to revenues to be harder. It was also found that participants do not tend to draw a linear relationship between the costs and revenues; their cognitive modeling tends to support the sticky pattern of costs. Finally, the hypothesis relating to the relationship between the format of the financial information and the degree of predictions' accuracy was confirmed.

This study is important for both academics and professionals as it is considered one of the first studies that apply a laboratory experiment to address the issue of cost stickiness. The study presents different scenarios to participants, including different formats of financial information and different degrees of cost stickiness. In light of these scenarios, the participants are asked to draw a relationship between costs and levels of sales mentally, it also requires them to identify any trends in cost behavior resulting from such a relationship.

The study also helps academics and professionals consider the mistakes and deficiencies in the financial report preparation process. Such deficiencies are expected to yield inaccuracies in the process of cost prediction and adjustment. On the other hand, it also concludes that, when quick and cheap decisions are needed, both the analytical and the cognitive factors should be considered.

5. CONCLUDING REMARKS

Previous studies in the literature regarding the cost behavior including the issue of costs' stickiness, have not considered individuals to be an effective factor in their analysis. However, the influence of individuals' cognitive biases on cost behavior and predictions of cost patterns should be considered. The fact that managers tend to rely on subjectivity in their decisions regarding cost management raises the issue of cognitive biases and their effect on the precision of managers' decisions.

Studies concerned with the issue of cost behavior confirmed that the presentation of financial information and the different mental capacities of individuals have a huge effect on the precision of peoples' decisions. It was also concluded that the ability to predict the patterns costs move in (i.e. their trend), is associated with the degree of stickiness (i.e. asymmetry) of costs. An important behavioral finding of studies in this area refers to the tendency of individuals to rely on a sticky mental model when data about costs are presented in monetary values. This is clear in the tendency of individuals to boost the increasing behavior of costs more than the equivalent decreasing behavior.

Studies related to the relationships between individuals and cost behaviors should put more emphasis on the issue of the cognitive mental modeling exercised by individuals. The process of the mental modeling of information presented, and how it affects financial decisions should be understood.

As individuals rely more on their subjectivity, the accuracy of their decisions and the financial reports they generate becomes more questionable. To have sound control over such an issue, the cognitive biases utilized by individuals should be deeply understood.

REFERENCES

- Allinson, C.W., Hayes, J., (1996). The Cognitive Style Index: A measure of intuition-analysis for organizational research, *Journal of Management Studies*, 33(1), 119-135.
- Anderson, M. C., Banker, R. D., Janakiraman, S. N., (2003). Are selling, general, and administrative costs "sticky"?, *Journal of Accounting Research*, 41(1), 47-63.
- Anderson, S. W., Lanen, W. N., (2009). Understanding cost management: What can we learn from the evidence on "sticky costs"?, Working Paper, University of Michigan.
- Anderson, S.W., Hesford, J.W., Young S.M., (2002). Factors influencing the performance of activity-based costing teams: A field study of ABC model development time in the automobile industry. *Accounting, Organizations and Society*, 27, 195-211.
- Argyris, C. (1952). Diagnosing defenses against the outsider. *Journal of Social Issues*, 8(3), 24-34.
- Banker, R. D., Chen, L., (2006a). Labor market characteristics and crosscountry differences in cost stickiness, Working Paper, Temple University.
- Banker, R. D., Ciftci, M., Mashruwala, R., (2011a). Managerial optimism, prior period sales changes, and sticky cost behavior, Working Paper, University of Illinois at Chicago.
- Banker, R.D., Byzalov, D., Plehn-Dujowich, J.M., (2011b). Sticky cost behavior: Theory and evidence, Working Paper, Temple University.
- Banker, R.D., Potter, G., Srinivasan, D., (2000). An empirical investigation of an incentive plan that includes nonfinancial performance measures, *The Accounting Review*, 75(1), 65-92.
- Birnberg, J.C., (2011). A proposed framework for behavioral accounting research. *Behavioral Research in Accounting*, 23(1), 1-43.
- Birnberg, J.C., (2012). Is neuroaccounting waiting in the wings? An essay. *Accounting, Organizations and Society*, 37(1), 1-13.
- Bol, J.C., Smith, S.D., (2010). Spillover effects in subjective performance evaluation: bias, fairness, and controllability. Working Paper, University of Illinois at Urbana-Champaign.

- Bonner, S.E., Walther, B.R., Young, S.M., (2003). Sophistication-related differences in investors' models of the relative accuracy of analysts' forecast revisions, *The Accounting Review*, 78(3), 679-706.
- Brehmer, B., (1971). Subjects' ability to use functional rules, *Psychonomic Science*, 24(6), 259-260.
- Brehmer, B., Kuylensstierna, J., Liljergren, J., (1974). Effects of function form and cue validity on the subjects' hypotheses in probabilistic inference tasks, *Organizational Behavior and Human Performance*, 11(3), 338-354.
- Brunswik, E., (1952). *The conceptual framework of psychology*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Caplan, E. H. (1966). Behavioral assumptions of management accounting. *The Accounting Review*, 41(3), 496-509.
- Cardinaels, E., Van Veen-Dirks, P.M.G., (2010). Financial versus nonfinancial information: The impact of information organization and presentation in a Balanced Scorecard, *Accounting, Organizations and Society*, 35(6), 565-578.
- Castellan, N.J., (1992). Relations between linear models: Implications for the lens model, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 51, 364-381.
- Chatterjee, S., Heath, T.B., Milberg, S.J., France, K.R., (2000). The differential processing of price in gains and losses: The effects of frame and need for cognition, *Journal of Behavioral Decision Making*, 13, 61-75.
- Chen, H.A., Rao, A.R., (2007). When two plus two is not equal to four: Errors in processing multiple percentage changes, *Journal of Consumer Research*, 34, 327-340.
- Cook, D. M. (1967). The effect of frequency of feedback on attitudes and performance. *Journal of Accounting Research*, 213-224.
- Croson, R., (2005). The method of experimental economics. *International Negotiation*, 10, 131-148.
- Devine, C. T. (1960). Research methodology and accounting theory formation. *The Accounting Review*, 35(3), 387.
- Dyckman, T. R., & Zeff, S. A. (1984). Two decades of the *Journal of Accounting Research*. *Journal of Accounting Research*, 225-297.
- Evans, J.S.B.T., (2003). In two minds: Dual-process accounts of reasoning, *Trends in Cognitive Sciences*, 7(10), 454-459.
- Farrell, A.M., Luft, J., Shields, M.D., (2007). Accuracy in judging the nonlinear effects of cost and profit drivers, *Contemporary Accounting Research*, 24(4), 1139-1169.
- Fischbacher, U., (2007). z-Tree: Zurich Toolbox for Ready-made Economic Experiments, *Experimental Economics*, 10(2), 171-178.
- Frederick, S., (2005). Cognitive reflection and decision making, *Journal of Economic Perspectives*, 19(4), 25-42.
- Fuson, K.C., Abrahamson, D., (2005). Understanding ratio and proportion as an example of the apprehending zone and conceptual-phase problem-solving models, in J. Campbell (Ed.), *Handbook of Mathematical Cognition*, 213-234, Psychology Press, New York.
- Guiler, W.S., (1946). Difficulties encountered in percentage by college freshmen, *Journal of Educational Research*, 40(2), 81-95.
- Hageman, A.M., (2008). A review of the strengths and weaknesses of archival, behavioral, and qualitative research methods: recognizing the potential benefits of triangulation. *Advances in Accounting Behavioral Research*, 11, 1-30.
- Harvey, N., Bolger, F., (1996). Graphs versus tables: Effects of data presentation format on judgemental forecasting, *International Journal of Forecasting*, 12(1), 119-137.

- Hopwood, A. G. (1972). The relationship between accounting and personnel management—Past conflicts and future potential. *Personnel Review*, 1(2), 40-47.
- Ijiri, Y., Jaedicke, R. K., Knight, K. E., (1966). The effects of accounting alternatives on management decisions. In: Jaedicke, R. K., Ijiri, Y., Nielsen, O., (Eds.), *Research in accounting measurement*. American Accounting Association, Sarasota, FL.
- Ittner, C., & Larcker, D. (2002). Empirical managerial accounting research: are we just describing management consulting practice? *European Accounting Review*, 11(4), 787-794.
- Ittner, C., Larcker, D., Meyer, M., (2003). Subjectivity and the weighting of performance measures: Evidence from a balanced scorecard, *The Accounting Review*, 78(3), 725-758.
- Ittner, C.D., Larcker D.F., Meyer, M.W., (2003). Subjectivity and the weighting of performance measures: Evidence from a balanced scorecard. *The Accounting Review*, 78(3), 725-758.
- Karelai, N., Hogarth, R.M., (2008). Determinants of linear judgment: A meta analysis of lens model studies, *Psychological Bulletin*, 134(3), 404-426.
- Lipe, M.G., Salterio, S., (2002). A note on the judgmental effects of the Balanced Scorecard's information organization, *Accounting, Organizations and Society*, 27(6), 531-540.
- Lipkus, I.M., Samsa, G., Rimer, B.K., (2001). General performance on a numeracy scale among highly educated samples, *Medical Decision Making*, 21(1), 37-44.
- Liyanarachchi, G.A., (2007). Feasibility of using students subjects in accounting experiments: a review. *Pacific Accounting Review*, 19(1), 47-67.
- Luft, J.L., Shields, M.D., (2001). Why does fixation persist? Experimental evidence on the judgment performance effects of expensing intangibles, *The Accounting Review*, 76(4), 561-587.
- Lukka, K., & Mouritsen, J. (2002). Homogeneity or heterogeneity of research in management accounting?. *European Accounting Review*, 11(4), 805-811.
- Lusardi, A., (2008). Financial literacy: An essential tool for informed consumer choice?, Working Paper, Dartmouth College.
- Morssinkhof, S., Wouters, M., Warlop, L., (2009). Effects of reflective thinking and professional experience on purchasing decisions with inaccurate cost information. *Advances in Management Accounting*, 17, 81-112.
- Obermaier, R., Müller, F., (2008). Management accounting research in the lab – method and applications. *Zeitschrift für Planung & Unternehmenssteuerung*, 19, 325-351.
- Otley, D. T. (1978). Budget use and managerial performance. *Journal of accounting research*, 122-149.
- Riahi-Belkaoui, A., (2002). *Behavioral management accounting*. Quorum Books, Westport, CT.
- Sadler-Smith, E., Spicer, D.P., Tsang, F., (2000). Validity of the Cognitive Style Index: Replication and extension, *British Journal of Management*, 11, 175-181.
- Schwartz, L.M., Woloshin, S., Black, W.C., Welch, H.G., (1997). The role of numeracy in understanding the benefit of screening mammography, *Annals of Internal Medicine*, 127(11), 966-972.
- Sheets, C.A., Miller, M.J., (1974). The effect of cue-criterion function form on multiple-cue probability learning, *The American Journal of Psychology*, 87(4), 629-641.
- Shields, J.F., Shields, M.D., (1998). Antecedents of participative budgeting. *Accounting, Organizations, and Society*, 23(1), 49-76; Sprinkle, G.B., (2000). The effect of incentive contracts on learning and performance. *The Accounting Review*, 67, 783-801.
- Slovic, P., (1974). Hypothesis testing in the learning of positive and negative linear functions, *Organizational Behavior and Human Performance*, 11(3), 368-376.
- Stanovich, K.E., West, R.F., (2000). Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate, *Behavioral and Brain Sciences*, 23, 645-726.

- Stedry, A. C. (1960). Budget control and cost behavior (pp. 451-70). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Tversky, A., Kahneman, D., (1981). The framing of decisions and the psychology of choice, *Science*, 211(4481), 453-458.
- Venezky, R.L., Bregar, W.S., (1988). Different levels of ability in solving mathematical word problems, *Journal of Mathematical Behavior*, 7(2), 11-34.

Faizsiz Prensiplerle Çalışan Bir Eximbank Mümkün Mü?

Is it Possible for an Eximbank to Operate with Interest-Free Principles?

Doç. Dr. Mehmet YEŞİLYAPRAK

Beykoz Üniversitesi

mehmetyesilyaprak@beykoz.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8334-5191

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.76528>

Article Info

Received: 17.05.2024

Accepted: 22.06.2024

Keywords: Islamic Finance, Interest-Free Eximbank, Interest-Free Export Finance, Turkish Eximbank

Abstract

In this study, detailed information is provided about the interest-free cash and non-cash products used by the Turkish Eximbank in foreign trade financing. It is evident that Islamic capital has significant potential in today's world. However, it is observed that they refrain from using this capital due to the lack of sufficient interest-free products. In order to increase foreign trade volume in present-day Türkiye and worldwide, interest-free cash and non-cash credits compliant with interest-free principles, Pre-shipment export credits, financing of cash imports through murabaha, financing of imports through leasing, financing with resources from the Saudi Eximbank (SEP) and the establishment of the International Islamic Trade Finance Corporation (ITFC) by the Islamic Development Bank, financing through policy aval, export finance with letter of credit, confirmed letter of credit insurance, takaful (participation insurance), insurance for the conversion of guarantees into cash, and guarantee insurance are addressed, particularly those offered by the Turkish Eximbank. The applicability of these programs in participation banks and their applicability in line with interest-free banking principles have been evaluated. Various suggestions have been made to increase awareness of these products. Additionally, the interest-free products of the Turkish Eximbank and the products it offers in foreign trade financing have been researched, detailed, and the advantages for foreign trade companies have been emphasized, while also attempting to provide information about interest-free products, which constitute a gap in the sector. It is believed that the various interest-free product suggestions discussed in our study can increase foreign trade volume. In this context, first, the product programs of the Turkish Eximbank were examined in general terms, and then, the interest-free products of the Turkish Eximbank were emphasized. Finally, suggestions for products and a new banking model aimed at supporting the positive impact of Islamic capital on foreign trade volume have been attempted to be presented.

Makale Bilgisi

Geliş: 17.05.2024

Onay: 22.06.2024

Anahtar sözcükler: Faizsiz Finans, Faizsiz Eximbank, Faizsiz İhracat Finansmanı, Türk Eximbank

Öz

Çalışmada, Türk Eximbank'ın mevcut durumda dış ticaret finansmanında kullandığı nakdi ve gayri nakdi faizsiz ürünler hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgi verilmektedir. Günümüzde İslami sermayenin önemli bir potansiyele sahip olduğu aşikardır. Ancak yeterli faizsiz ürün bulunmaması nedeniyle bu sermayeyi kullanmaktan çekindikleri görülmektedir. Günümüz Türkiye'sinde ve dünya genelinde dış ticaret hacmini artırmak amacıyla, büyük bir potansiyeli bulunan İslami sermayenin pazara girişini desteklemek için özellikle Türk Eximbank'ın sunduğu kısıtlı ürünlerden faizsizlik prensiplerine uygun nakdi ve gayri nakdi krediler, Sevk öncesi ihracat kredisi, peşin ithalatın murabaha yolu ile finansmanı, İthalatın leasing yolu ile finansmanı, Suudi Eximbank'ı (SEP) ve İslam Kalkınma bankası kuruluşu Uluslararası İslami Ticaret Finansmanı Kurumu (ITFC) kaynakları ile finansman, Poliçe avalı yolu ile finansman, Akreditif ile vadeli ihracat finansmanı, akreditif teyit sigortası, tekaful (katılım sigortacılığı), teminata mektuplarının nakde çevrilmesi sigortası ve kefalet sigortası ele alınmıştır. Bu programlarının da katılım bankalarında uygulanabilirliği, faizsiz bankacılık ilkeleri doğrultusunda uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Bu ürünlerle ilgili farkındalığın artması için çeşitli öneriler sunulmuştur.

Çalışmada ayrıca, Türk Eximbank'ın faizsiz ürünleri ve dış ticaret finansmanında kullandığı ürünler araştırılmış, detaylandırılmış, dış ticaret firmaları açısından avantajları üzerinde durulmuş ve aynı zamanda sektörde bir açık olması niteliğindeki faizsiz ürünler hakkında bilgilendirme yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda ele alınan çeşitli faizsiz ürün önerileri ile dış ticaret hacminin artırılabilceği düşünülmektedir. Bu bağlamda öncelikle Türk Eximbank'ın ürün programları genel hatlarıyla incelenmiş ve sonraki aşamada ise Türk Eximbank'ın faizsiz ürünleri üzerinde durulmuştur. Son olarak da İslami sermayenin dış ticaret hacmine olumlu etkisini desteklemek amacıyla ürün ve yeni bir bankacılık modeli önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

1. GİRİŞ

Günümüzde, zaman zaman iniş çıkışları da olsa, dış ticaret hacmi tüm dünyada hem ihracat kalemlerinde hem de ithalatta ciddi artış göstermektedir. Çünkü küreselleşen dünyada, dışa kapalı bir ekonomi ile varlık sürdürmek neredeyse imkansızdır. Bu bağlamda da ihracatın önemi gün geçtikçe artmaktadır. Ancak ihracatı yaparken de ihracatçılar için birtakım riskler söz konusu olmaktadır. Bunlardan bazıları ihraç edilen mal tutarının tahsil edilememesi, zamanında ödeme alınmaması, ihraç edilen malların ithalatçı firma tarafından kabul edilmemesi, mallarda meydana gelen noksanlık ya da zaiiat nedeniyle eksik ödeme yapılması, gümrükleme sırasında fazla bekleme yaşanması veya mahrecc iadenin çok maliyetli olması gibi ticari riskler olarak sayılabilmektedir. Aynı zamanda ithalatçı firmanın ülkesinde çıkarılan yeni kanunlar ve düzenlemeler nedeniyle ödeme yapılmaması, ithalatçı ülkesinde döviz transferi yapılmasına engel getirilmesi, ithalatçı ülkesinde iç savaş, ayaklanma çıkması gibi sayılabilecek politik ve siyasi tehlikeler de bulunmaktadır (Polat 2008)

Dolayısıyla ihracatçı firma ihraç işlemi yaparken bu gibi riskleri en aza indirgeyecek çözüm yolları aramaktadır. Aynı zamanda özellikle İslami kurallara göre işleyen bir finansman sistemine yönelik piyasa talebi olduğu da göz önüne alındığında, Türk Eximbank'ın sunduğu faizsiz finansman ürünleri büyük ilgi görmektedir. Bunların benzeri ürünlerle de faizsiz finansman ürün yelpazesinin çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Çalışmamızda bu ürünler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu çalışmanın konusunda yer alan Türk Eximbank uygulamalarının, faizsiz bankacılık prensipleri ile katılım bankaları ile birlikte hareket ediyor olması, katılım bankalarının bankacılık sisteminde rekabet gücünü arttırabilecek ve aynı zamanda faizsiz finans tercihinde bulunmak isteyen ihracatçı firmaların devlet kaynaklı ihracat kredilerine faizsiz finansman yöntemleri ile ulaşabiliyor olmasını sağlayabilecektir.

Çalışma temelde iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümlerde Türk Eximbank'ın mevcut durumda sunduğu nakdi ürünler açıklanmıştır. İkinci bölümde Türk Eximbank'ın mevcut durumda sunduğu gayri nakdi ürünler açıklanmıştır. Sonuç ve öneriler kısmında ise dünya Eximbanklarında aktif bir şekilde uygulanan, ihracatçıların ticaretinde önünü açacak aynı zamanda Türkiye ekonomisine yüksek katkı sağlayacak bu faizsiz bankacılık ürünlerinin uygulanabilirliği açıklanmıştır.

2. TÜRK EXİMBANK FAİZSİZ NAKDİ ÜRÜNLERİ

Türk Eximbank'ın mevcut durumda dış ticaret finansmanında kullandığı nakdi faizsiz ürünler aşağıdaki şekildedir.

2.1. Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredileri (SÖİK)

Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK), 2014 yılında TKKB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği) ile Türk Eximbank'ın ortaklaşa çalışması sonucu katılım bankalarının çalışma prensiplerine uygun olacak şekilde revize edilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır (Türk Eximbank, 2014). Türk Eximbank, diğer ülkelerde faizsiz çalışma prensiplerine uyan Körfez bankaları ve İslam Kalkınma Bankasından aldığı kaynakları Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi ile katılım bankalarının müşterilerine kullanılabilmektedir (Sabah, 2014).

Türk Eximbank'ın katılım bankaları aracılığıyla kullanılan Sevk Öncesi İhracat Kredilerinde azami vade döviz kredileri için 540 gün, TL krediler için 720 gün, olarak belirlenmiştir. (Türk Eximbank, 2023).

Türk Eximbank ve katılım bankalarının 2014 sonu itibariyle kullandıkları Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi toplamı 31,1 milyon Dolardır. ITFC yönetiminde oluşturulan konsorsiyum ile 2015 yılında 350 milyon Dolar ve 2016 yılında ise 473 milyon dolar kaynak oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kaynakların IDB'nin tanımladığı İslami finans modeline uyum sağlayan projelerde kullanılması için düzenlemeler yapılmıştır. İlk başlarda SÖİK kredileri sadece TL üzerinden kullanılırken, günümüzde diğer döviz cinslerinden EURO ve DOLAR olarak da kullanılabilir (Türk Eximbank, 2014-2015).

Türk Eximbank 2023 yılı itibariyle Türkiye ihracatına, 19,6 milyar ABD doları kredi ve 22,4 milyar ABD doları sigorta ve garanti olmak üzere toplam 42 milyar ABD doları destek sağlamıştır. Sevk Öncesi ve Sonrası Reeskont Kredileri kapsamında toplam 12,5 milyar ABD doları tutarında Reeskont Kredisi kullanmıştır. Reeskont Kredilerinin Banka'nın toplam kredi hacmi içindeki payı %63'tür. %63 lük bu oran Türk Eximbank'ın doğrudan ve dolaylı olarak Türkiye'de faaliyet gösteren konvansiyonel ve katılım bankalarının toplam payıdır. Eğer tanıtımı iyi yapılabilirse katılım bankaların pastadan aldığı pay daha da artabilir (Türk Eximbank, 2023).

Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi; katılım bankaları vasıtasıyla, ihracat yapan firmalara üretici-ihracatçı durumundaki firmalara, ihracat kayıtlı üretim yaparak bunu ihracat firmaları aracılığı ile yurtdışına satan üretici firmalara ve hizmet ihracatından döviz girdisi sağlayan firmalara, Türk Lirası veya döviz üzerinden kullanılan krediler olarak tanımlanabilmektedir (Türk Eximbank, Uygulama Esasları SÖİK 2019).

Yalnızca Türk Eximbank' ta limiti bulunan katılım bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi kullanılabilmektedir. Katılım bankalarına, Türk Lirası üzerinden kullanılabilecekleri krediler için Türk Lirası olarak, dövizli krediler için ise USD olarak kredi limiti açılmaktadır.

Katılım bankaları kredi taleplerini şubeleri vasıtasıyla Türk Eximbank' a göndermektedir. Türk Eximbank, yapılan bu kredi başvuruları için katılım bankalarının şubesinden Kredi Talep Formunu, Firma Bilgi Formunu, Firma Taahhütnamesini ve Muvafakatnameyi iletmesini talep eder (Kuveyt Türk, 2017). Muvafakatname, ihracatı yapılacak olan malzemenin üreticisi ile ihracatçısının aynı firma olmadığı ve üretici firmanın kredi kullanmak istemesi durumlarda, üretici firmanın ihracatı yapacak olan firmadan alması gereken bir belgedir.

İlk defa SÖİK kullanacak olan firmaların firma unvanını gösteren Ticaret sicil Gazetesi fotokopisi ile firma kapasite raporunu sunmaları gerekmektedir. Türk Eximbank, krediye konu olan proje ile talepte bulunan firma hakkında gerekli gördüğü tüm bilgi ve belgeleri talep etme hakkı vardır (Türk Eximbank, Uygulama Esasları (SÖİK), "Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi Uygulama Esasları")

2.2. Peşin İthalatın Murabaha Yolu ile Finansmanı

Yurtiçinde üretim yapan firmalar, üretimde kullanacakları hammaddeleri, daha uygun fiyatlarla, daha yüksek kalitede, iç piyasanın kaynak kısıtlamalarından uzak olarak diğer ülkelerden tedarik etmek istemektedirler. Aynı zamanda da ticaret yapan firmalar, üretici olmasalar da yurtdışında üretilen malları alarak ya yurtiçine ya da diğer ülkelere satabilmektedirler. İthalat olarak tanımlanan bu işlemler, yurtiçindeki firmaların yurtdışından mal veya hizmet satın almaları işlemidir.

İhracat yapacak olan firmalar yapacakları ticarete ilişkin bazı risklerden uzak durabilmek adına vadeli satış yerine peşin satışı tercih etmektedirler. Aynı zamanda ithalatı yapacak olan firmalar da peşin ödeme halinde alacakları fiyat indiriminden yararlanmak istedikleri için yine peşin ödemeyi tercih edebilmektedirler. Dolayısıyla ithalat yapacak olan alıcı firma dış ticaret işlemlerinde ödeme şekli olarak peşin ithalat ödeme türünü kullanacaktır.

Bu işlemde, ithalatı yapacak olan firmanın duyacağı finansman gereksinimini katılım bankaları karşılayabilmekte, peşin ithalatın murabaha yoluyla finansmanı sağlanmakta ve ithalatçı belirlenen ödeme vadesine göre geri ödemelerini yapabilmektedir.

Murabaha, Faizsiz Finans Standartlarına göre; satın alınan malların alış fiyatları üzerine, kararlaştırılan miktarda kar koyulduktan sonra satılması işlemi olarak tanımlanmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere, satın alma fiyatının üzerine konan kar miktarı, malların bedelinin belirli bir orandaki yüzdesi ya da belirlenen başka bir kesin tutar da olabilmektedir. Klasik murabahada,

murabaha sözleşmesinin taraflar arasında önceden bir söz verme durumu olmadan yapılması durumunda gerçekleşir. Finansal murabaha ise, ithalatçıların faizsiz finans kurumu vasıtasıyla ithalat yapmak istediklerinde ve önceden de aralarında bir söz verme durumu var olması halinde gerçekleşir. Murabaha sözleşmesinde, malların alış bedelleri ile usulen eklenebilen giderler dahil edilmekte ve sonrasında oluşan maliyet açıklanmakta, bu bakımdan da güvenilir bir satış türü olarak karşımıza çıkmaktadır (AAOIFI 2018).

2.3. İthalatın Leasing Yolu ile Finansmanı

İthalatçı firmalar ithal etmek istedikleri makine, ekipman ve teçhizatları katılım bankalarının leasing ürünlerini kullanarak bu makineleri kiralama yoluyla ithal edebilmektedirler.

İthalatçı firma ve ihracatçı firmanın mutabakata vardıkları ödeme şekli ve şartlarına göre yapılacak olan ithalatın leasing yoluyla finansmanındaki süreçler değişebilmektedir. Örneğin peşin ithalat şeklinde anlaşılırsa proforma faturada belirtilen tutar doğrudan ihracatçı firmanın hesabına aktarılır, ancak akreditif ödeme şeklinde mutabık kalındıysa akreditifte belirtilen koşullar yerine getirilmelidir.

2.4. İthalatın Kabul/Aval Krediler ile Finansmanı

İthalatçıların vadeli ithalat yapmak istemeleri durumunda, katılım bankaları bu taleplere kabul-aval kredileri ile cevap verebilmektedirler. Kabul-aval kredilerinde bir poliçe düzenlenmekte, bu poliçenin taraflar (ithalatçı-ihracatçı) arasında kararlaştırılan bir ödeme vadesi bulunmakta ve katılım bankaları ise ihracatçıya bu poliçede belirtilen tutarın ödeneceğinin garantisini vermektedir (Kuveyt Türk, 09.01,2014).

Kabul-aval kredileri sayesinde, katılım bankalarının garanti vermesi ile ithalatçı firmalar kendilerini daha güvende hissetmekte ve daha rahat hareket edebilmektedirler. Aynı zamanda da ithalatçı firmalar yapacakları ithalat işlemlerinde kendi sermayelerini kullanmadan finansman sağlamak ve verilen garanti ile de mallarının tam olarak ve poliçede belirlenen koşullarda teslim edileceğinden emin olmaktadır (Kuveyt Türk, 09.01,2014).

2.5. İthalatın Sep (Suudi Export Program) ile Finansmanı

Suudi Export Program (SEP – Suudi İhracat Programı), Suudi Arabistan’ın resmi ihracat kredi kuruluşu olarak çalışan SFD (Suudi Kalkınma Fonu) ‘ya bağlı olarak kurulmuştur. SEP, Suudi Arabistan’ da ham petrol haricinde ithalat yapacak olan firmaların hem finansman hem de sigorta süreçlerinde az maliyetli bir finansman imkânı sunmaktadır (Kuveyt Türk, 02.02, 2014).

2.6. İthalatın ITFC (Islamic Trade Finance Corporation) Programı ile Finansmanı

ITFC (Islamic Trade Finance Corporation – Uluslararası İslami Ticaret Finansmanı Kurumu), IDB (İslam Kalkınma Bankası) grubu tarafından İslam ülkelerindeki ticaretin ilerletilerek finansal durumlarının düzeltilmesi ve daha iyi hale getirilmesi amacıyla kurulan bir finansman kurumudur (www.itfc-idb.org, 2019).

Katılım bankaları ile IDB arasında düzenlenen protokol sonucunda, katılım bankaları ithalatçıların anapara ihtiyaçlarını dış kaynaklı bir finansman olan ikili murabaha yolu ile karşılayabilmektedir. Bu durumda ilk olarak katılım bankası ile IDB arasında bir murabaha işlemi gerçekleşir, katılım bankası borçlu taraf olur ve dövizin finansmanını sağlar ve ithalatçı firma adına ihracatçı firmaya ödemeyi yapar (Karakuş, 2016).

İslami Ticaret Finansmanı Kurumu’nun protokolü her zaman kullanılabilir durumda değildir, katılım bankalarının talepleri doğrultusunda veya IDB’nin anlaşma taleplerine göre belirlenen bir fon sayesinde oluşturulmaktadır.

2.7. Aval Poliçe ile Vadeli İhracat Finansmanı

Vadeli ihracat işlemlerinin finansmanı, aval poliçe ile murabaha yoluyla yapılabilmektedir. Yalnızca aval poliçe ile vesaik mukabili yapılan işlemlerde kullanılabilen bir üründür. Bu tür finansmanda, katılım bankalarının şart koştuğu koşul, ihracatı yapılacak olan ürünün yüklemesi yapılmadan önce finansman teklifinin verilmesidir (Kuveyt Türk, Aval Poliçe Vadeli İhracat Finansmanı Kataloğu, 2014).

2.8. Akreditif ve Akreditifin Murabaha Yolu ile Finansmanı

Dış ticarete kullanılan ödeme şekillerinden en yaygın olanı akreditiftir. Katılım bankaları, akreditife konu olan mallar kendi işleyiş prensiplerine uygun mallar olduğu takdirde müşterilerinden gelen taleplere cevap verebilmektedirler.

Faizsiz Finans Standartlarına göre akreditif; ithalatçının bankasının ithalatçı firma tarafından iletilen talep doğrultusunda ithalatçının isteklerine uymak kaydıyla ihracatçıya ilettiği veya bankanın kendi nezdinde açtığı, ithalata konu olan mallara ait vesaiklerin anlaşıldığı üzere teslimi koşuluyla, akreditifin şartlarını uygulamayı (nakden ödeme, kambiyo senetlerinin kabul edilmesi ve iskonto uygulanması) amaçlayan, belirli bir zaman dilimine ait ve belirli bir tutarı temsil eden yazılı bir kefalet olarak tanımlanmıştır (AAOIFI, 2017), (Kuveyt Türk, 2010).

Katılım bankalarında işleyen akreditif süreçlerinde, katılım bankası ithalatçı firma namına kefalet vermekte ve garantör konumuna gelmektedir. Bu bakımdan da katılım bankalarının verdiği hizmet ve kefillikten ötürü ithalatçı firmadan bir komisyon alma hakkı doğmaktadır (Aktepe, 2013).

2.9. Akreditif ile Vadeli İhracat Finansmanı

Katılım bankaları, ihracatçı firmaları desteklemek amacıyla, ihracatçı firmalara açılan akreditifler kapsamında, vadeli olarak yapılan ihracatların akreditiflerinin ödeme vadesi gelmeden finansman imkânı sunmaktadır (Kuveyt Türk, Vadeli İhracat Finansmanı Hizmet Kataloğu, 2016).

2.10. Türk Eximbank'ın Uygulayabileceği Faizsiz Alıcı Finansman Modeli

Alıcı finansmanında Türkiye'den ihracatı yapılabilecek, fıkıh açısından ticaretinde sakınca olmayan tüm helal mallar finanse edilebilir. Bu model vasıtasıyla, Türkiye'den ithalat yapacak olan ve faizsiz bankacılık hizmeti sunan tüm yabancı ülkelerdeki ithalatçı/alıcıların finansmanı sağlanabilecektir. Aynı zamanda Türkiye'de bulunan katılım bankalarının yurtdışında bulunan ortaklıklarının vasıtasıyla da bu model kullanılabilir. Türk Eximbank bu finansman türünde gereksinim duyacağı finansmanı İslam Kalkınma Bankası ve İslami Ticari Finansman Kurumundan karşılayabilmektedir.

Faizsiz finansman alıcı modelinde Türk Eximbank'ın kullandığı yöntemlerden biri de murabaha yöntemidir. Bu modelde, Türk Eximbank, ihracatı yapacak olan firma ve yurtdışı faizsiz banka vasıtasıyla ithalatçı olan firma tarafları oluşturmaktadır. Yurtdışı faizsiz banka, Türk Eximbank'a vekalet üzerinden aracı olacak ve ayrıca da ithalatı yapacak olan firmaya da kefil olacaktır. Dolayısıyla, yurtdışı faizsiz banka kredi riskini ithalatçı adına üstlenerek kredi geri ödemesinin sorumluluğunu taşıyacaktır. Türk Eximbank'ın murabaha uygulaması ise, ihracatı yapan firmadan peşin olarak aldığı ürünleri, yurtdışı faizsiz banka vasıtasıyla ithalatçı firmaya üstüne belirli bir kâr marjı da ekleyerek satması şeklinde olacaktır. Aynı zamanda yurtdışı faizsiz banka da bu murabaha işlemine ortak olmakta ve o da belirli bir oranda getiri elde etmektedir. Bu model EURO ve USD dövizleri ile yapılan işlemleri de kapsamaktadır.

Bu model dahilinde AT SIGHT (görüldüğünde ödeme) ve CONFIRMED (teyitli) akreditif türlerinde işlem yapılabilen ve akreditif metninde ödeme bankası olarak Türk Eximbank ya da onun muhabir bankası olmalıdır. Akreditif türü mutlaka geri dönülemez ve transfer edilemez özellikte olmalıdır. İhracatı yapan firmanın bankası akreditifi teyit edecek ve bu bankaya ihracatçının hazırladığı uygun olan yükleme evrakları geldiğinde Türk Eximbank veya onun muhabir bankasından ödeme talebinde bulunacak ve ihracatın bedeli tahsil edilerek ihracatı yapan firmaya ödenecektir.

3. TÜRK EXİMBANK FAİZSİZ GAYRİ NAKDİ ÜRÜNLERİ

Türk Eximbank'ın mevcut durumda dış ticaret finansmanında kullandığı gayri nakdi faizsiz kredi ve sigorta ürünleri aşağıdaki şekildedir.

3.1. Gayri Nakdi Kredi Ürünleri

3.1.1. Katılım Bankalarında İhracat Sigortası Poliçelerinin Teminata Alınması

Bir sigorta ürünü olan alacak sigortası kredi veren herhangi bir konvansiyon banka ve katılım bankasının kredi tahsis de teminat olarak kabul görmektedir. Alacak sigorta poliçesinin teminata alınma aşamasında katılım bankalarının ihracatçı müşterileri Türk Eximbank ihracat alacak sigortası poliçesiyle beraber ihracat taahhünamesi, limit onay formu, temlikname ve ibraname ile teminata alınmak için başvuruda bulunur.

İhracat alacak sigortası poliçesindeki bilgiler sistemselsel olarak kontrol edilir ve Eximbank teyidi istenir.Eximbank'ın poliçeyi onaylaması halinde de sigorta poliçesi teminat olarak kabul edilir ve ihracat yapan firmanın katılım bankalarında kullanmak istediği finansman ürünlerinde teminat yerine geçer (Kuveyt Türk, 2017).

3.1.2. Harici Garantiler (Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri Teminat Mektubu Programı)

Yurtdışında gerçekleşen ihale projelerinde, proje sahipleri olası bir olumsuzluk durumunda kendilerini garanti altına almak adına, projeye konu olan işi zamanında ve sözleşmeye uygun şekilde tamamlama vaadi kapsamında bir anlaşma yaptıkları ihaleyi alan taraftan, bankası tarafından verilecek bir garanti mektubunu iletmelerini istemektedirler (Kuveyt Türk, 07.01, 2014).

Harici Garantiler; bankaların ülke sınırları içinde veya dışında ikamet eden gerçek veya tüzel kişiler adına, işlerin veya projelerin bitirilmesi, malzemelerin teslimi, borçların ifası vb. konularda ilgili kurumlara verilen ve belirtilen tutarların koşullu ya da koşulsuz ödeneceğini taahhüt eden garanti anlaşmaları olarak tanımlanabilmektedir (Kuveyt Türk, 07.01, 2014).

Yurtdışından yapılan işlemlerde harici garanti mektupları ile beraber bir de kontrgarantilerden faydalanılmaktadır.

Kontrgaranti; kontrgarantör ile garantör banka arasında yapılan, lehtarın bankası tarafından başka bir bankaya garanti verilmesi ve diğer bankanın da yararlanan tarafa teminat mektubu vermesini öngören bir sözleşmedir. Bu durumda, lehtarın bankasının teminat mektubunu düzenleyen bankaya vereceği garanti, kontrgaranti; diğer bankanın muhataba vereceği garanti ise teminat-garanti mektubu yerine geçmektedir (Kuveyt Türk, 07.01,2014).

Bir gayri nakdi ürün olan “Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerine Yönelik Teminat Mektubu” ürünü Türk bankaları tarafından kredibilitesi projesi uygun görülen müteahhitlik firmalarının yurtdışında katılacakları ihaleler ve taahhütlerine yönelik olarak Türk bankalarının Türk Eximbank'a muhatap kontrgarantileri karşılığında, Türk müteahhitlik firmaları lehine yurtdışı işveren ihale makamına ya da işveren makamın bankası lehine verilen garantilerdir (Türk Eximbank Erişim tarihi 05.05.2023).

3.2. Gayri Nakdi Sigorta Ürünleri

Türk Eximbank bu bölümde kayıtlı sigorta ürünlerinden bir kısmını müşterilerine sunmaktadır. Bazı ürünler ise henüz hazırlık aşamasındadır. Eximbankların gerçek faaliyetleri arasında yer alan aşağıdaki gayri nakdi ürünlerinden Teminat mektuplarının nakde çevrilmesi sigortası, Akreditif teyit sigortası, Kefalet sigortası ürünleri daha aktif olarak kullanılması ve ihracatçıların tanıtımına sunulmasında fayda görülmektedir. Çünkü bu ürünler faiz içermeyen bankacılık ürünleridir.

3.2.1. Alacak Sigortası

Firmalar sattıkları mal bedellerini ve sağladıkları hizmet bedellerini tahsil etme konusunda iki temel riskle karşılaşmaktadır. Bu riskler ticari ve politik risklerden oluşmaktadır. Alacak sigortaları yurt içi ve yurtdışı olmak üzere iki temel üründen oluşmaktadır (Türk Eximbank, Erişim tarihi 05.05.2023).

3.2.2. Teminat Mektuplarının Nakde Çevrilmesi Sigortası

Teminat Mektuplarının Nakde Çevrilmesi Sigortası, çoğu İhracat Kredi Kuruluşu (Export Credit Agency – ECA)' nun sunduğu ve yurtdışında gerçekleşen ticari işlemlerde gereken teminat mektupları için oluşturulmuş bir sigortadır (Stephens ve Smallridg, 2002). Burada İhracat Kredi Kuruluşlarının amacı yurtiçinde bulunan ve mal veya hizmet ihracatı yapmak isteyen firmalara destek sağlamaktır. İhracat yapan firmalar yurtdışında bulunan ithalatçılara, işlerin tamamlanacağını ve malzemelerin teslim edileceğini garantilemek adına teminat mektubu vermektedirler. Bazen de ihaleye katılan kamu ya da özel ithalatçı firmalar, ihaleye katılmaları ve akabinde de sorumlulukların kurallara uyacak şekilde ifa edilmesini güvence altına almak için teminat mektubu isteyebilmektedirler. Burada riski üstlenen taraf teminat mektubunu hazırlayan ve karşı tarafa ileten banka ile ihracatı yapan firmadır. Oluşan bu riski minimize etmek adına ihracatçı firmalar ve bankaları, teminat mektuplarının nakde çevrilmesi sigortası ile alınan/düzenlenen teminat mektuplarının haklı ya da haksız nedenlerle nakde çevrilmesine karşı kendilerini garanti altına alabilmektedirler (Yeşilyaprak, 2018 a).

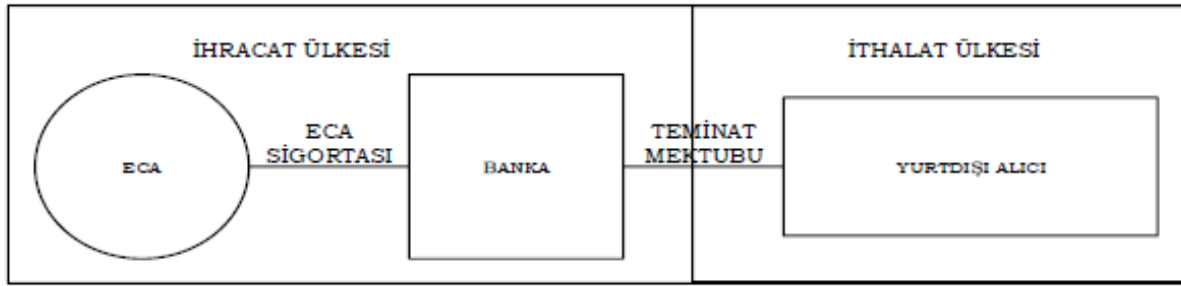
İhracat Kredi Kuruluşları tarafından uygulanan bu sigorta türünü teoride 4 çeşit uygulama ile görebiliriz (Salcic, 2014):

1. Teminat mektubuna ilişkin yapılan ödemelere dair oluşturulan sigortanın doğrudan teminat mektubunu veren bankaya verilmesi uygulamasıdır. Burada banka yurtdışında bulunan ithalatçı firmaya teminat mektubu nedeniyle ödeme yaptığında, bu ödemeyi ihracatçı yapan firmanın karşılamasını bekler. Ancak ihracatçı firmanın da bu ödemeyi yapamaması halinde, İhracat Destek Kuruluşu müdahil olarak bankaya ithalatçıya ödediği tutarı verir ve bunu ihracatçı firmadan almaya çalışır (Salcic, 2014).

2. Teminat mektupları genellikle koşulsuz ve ilk talepte ödenmesi gereken nitelikte olduklarından, bankalar da ithalatçılardan gelen ilk istekte teminat mektuplarını nakde çevirerek ödemek durumundadırlar. İşte bu yüzden teminat mektuplarının haklı veya haksız nedenlerle nakde çevrilmesine karşı bir sigorta geliştirilmiştir. Burada bankaların dikkat ettiği husus; İhracat Destek Kuruluşlarının poliçe koşullarını farklı şekillerde düzenleme imkanları olduğundan bu poliçelerin hangi riskleri kapsam dahiline soktuklarıdır. Teminat mektupları kimi zaman haklı nedenlerle, kimi zaman da ihracatçı yapan firmanın bir kusuru olmaksızın haksız nedenlerle nakde çevrilebilmektedir. Bu nedenle teminat mektuplarının nakde çevrilmesi sigortası genellikle %80-90 oranında kapsam sağlamaktadır. Bankalar, ihracatçı firmaların teminat mektuplarının nakde çevrilmelerine haklı sebepler vermesini engellemeye zorlamaktadırlar (Salcic, 2014).

Şekil 1 : ECA'nın bankanın verdiği teminat mektubuna uyguladığı sigorta

Kaynak: Salcic, 2014

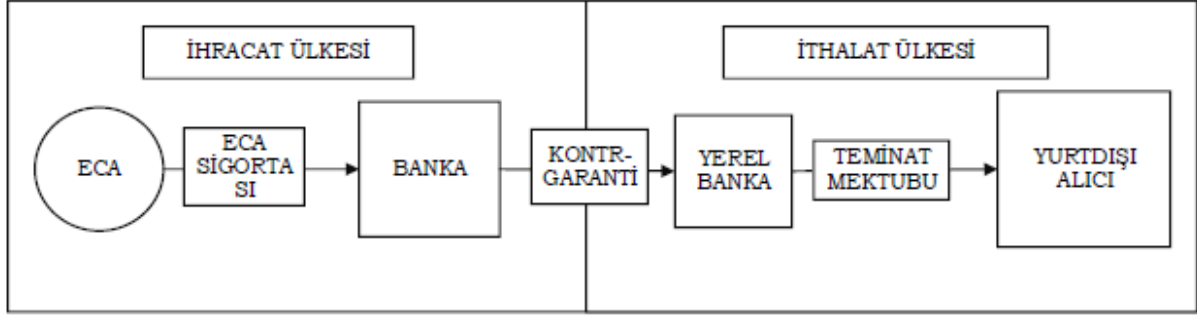

3. Birbirine bağımlı teminat mektupları için de uygulanabilen bir sigorta mevcuttur. Burada ithalatçının ülkesindeki bankası teminat mektubunu hazırlayan taraftır. İhracat Destek Kuruluşunun sigorta uyguladığı banka ihracatçı yapan firmanın ülkesindeki bankadır. İhracatçı yapan firmanın ülkesindeki banka da ithalatçının ülkesindeki yerel bankaya kontrgaranti sağlamaktadır. Teminat mektubunun bir sebepten ötürü nakde çevrilmesi halinde, mektubun karşılığını ithalatçının ülkesindeki yerel banka öder ve bunu ihracatçı yapan firmanın ülkesindeki bankadan talep eder. İhracatçının ülkesindeki banka bu tazminatı öder ve tazminatı için ihracatçı firmaya başvurur. İhracatçı firmanın bu ödemeyi yapamaması durumunda İhracat Destek Kuruluşları devreye girer ve zararı karşılar ve sonrasında ihracatçı yapan firmadan almaya çalışır (Salcic, 2014).

4. Son olarak uygulamada olan sigorta türü ise İhracat Destek Kuruluşlarının, ihracatçı yapan firmalara teminat mektuplarının haksız nakde çevrilmesine karşı doğrudan sundukları sigortadır. Bankalar, ithalatçı firmaların teminat mektubunu nakde çevirme taleplerini geri çevirmez ve ödeme yaparlar ve akabinde bu ödemeyi ihracatçı yapan firmadan talep ederler. Burada teminat mektubunun haksız nakde çevrilme durumu varsa, İhracat Destek Kuruluşu devreye girer ve bankanın ödemesini tazmin eder. Ancak ihracatçı firmanın teminat mektubunun nakde çevrilmesinin haksız nedenlerden olduğunu ispatlaması gereklidir. Çok özel bir durum olmadıkça, bu sigorta kapsamına teminat mektubunun haklı nakde çevrilmesi dahil edilmemektedir (Yeşilyaprak, 2018 a).

Şekil 2 : ECA'nın bankanın verdiği kontr-garantiye uyguladığı sigorta

Kaynak: Salcic, 2014

3.2.3. Akreditif Teyit Sigortası

Global ticaret zaman zaman duraklasa da gün geçtikçe yükselişe geçmekte, dünya genelinde toplam ihracat ve ithalat hacminin arttığı matematiksel verilerle kanıtlanmaktadır. Her ne kadar dışa kapalı ülkeler var olsa da bunlar bile dış ticaretin önemini anlamakta ve dışa açılmanın ana yollarından biri olan ihracat işlemlerine yönelimlerini artırmaktadırlar.

İhracat işlemlerinde birçok ticari ve politik risk mevcuttur. Bu ticari riskler arasında; ihracatı yapılan malların toplam bedelinin geç ödenmesi veya hiç ödenmemesi, malların kabul edilmeden iade edilmesi, malların sevkiyatı sırasında kaybolması veya zarar görmesi sonucu eksik ödeme yapılması, malların gümrükleme işlemlerinin uzaması ya da mahrece iadesinin yüksek maliyet yaratması sayılabilir. Politik risklere örnek olarak ise ithal ülkesinde döviz transferlerine kısıtlama veya yasak getirilmesi, mallara ithal ülkesinde el konulması, ithal ülkesinde meydana gelebilecek iç savaş, isyan, kalkışma gibi durumların gerçekleşmesi, ithal ülkesinde uygulamaya konulan yasalar vb düzenlemelerle geç ödeme yapılması, kur dalgalanmalarının çok olması sayılabilmektedir.

İthalat işlemlerinde ise yine benzer ticari ve politik riskler mevcuttur. Yapılan satış sözleşmesine uyulmaması sonucu sipariş tutarının tamamının veya bir kısmının ödenmiş olmasına karşın sipariş edilen malın teslim alınamaması, anlaşılan özelliklerde ve kalitede mal gönderilmemesi, malların teslimatının gecikmesi ve bundan dolayı sezonun kaçırılması riski ve yukarıda bahsedilen tüm politik riskler de yine ithalatçılar için olası risk grubundadırlar.

Uluslararası Ticaret Odası (ICC: International Chamber of Commerce)'nın düzenlemiş olduğu ve ticarete riski en az indirmeye çalışan ödeme şekilleri arasından akreditifle ödeme yöntemi hem ithalatçıları hem de ihracatçıları en çok koruyan yöntemdir. İlk çalışmaya başlayan ve birbirini tanımayan firmalar açısından akreditifle çalışma başlatmak, her iki tarafın da birbirine güvenmesine zemin oluşturabilecek ve ileriki ticaretlerinde birbirlerine tamamen güven içinde hareket etmelerine olanak vererek “mal mukabili ödeme” şekline geçmelerini sağlayacaktır.

Akreditifli ödeme şeklinde, ithalatı ve ihracatı yapacak olan firmalar arasında bir satış sözleşmesi hazırlanır ve akreditifin de bu şartlara uygun olarak ilerleyeceği vaat edilir. Akreditifte, ihracatı yapan firma tüm belirlenen şartlara uyarak hazırladığı vesaikleri kendi bankası vasıtasıyla ithalatçı firmanın bankasına sunar ve bunun karşılığında da malların bedelinin tahsil edebileceğini garantilemiş olur.

Akreditifli işlemlerde ihracatı yapacak olan firma büyük çoğunlukla ithalatı yapacak olan firmanın taşıdığı ticari riskleri minimize etmekte olsa da ithalatçı firmanın bankasının finansal açıdan zora girmesi ya da ithalatçı firma ve bankasının bulunduğu ülkedeki ticari ve politik riskleri tam olarak yok edememektedir. Yine de bu durumda ihracatçı firmanın kendini garanti altına alabildiği bir yol mevcuttur. Bu da kendi ülkesinde yerleşmiş durumda olan diğer bir bankanın ödeme sorumluluğunu alacağı “confirmed LC (teyitli akreditif)” ile ödeme yoluna gitmesidir.

Teyitli akreditiflerde ihracatçı firma kendisini garanti altına alırken, teyit bankası birtakım risklerin altına girmektedir. Bu tür akreditiflerde, teyit bankası uygun evrakları teslim etmesi halinde ihracatçı firmaya ödeme yapmayı üstlenir. Ancak teyit bankasının bu tutarı ithalatçı firmanın bankası olan amir bankadan tahsil edememe tehlikesi vardır. Teyit bankası da bu riski minimize etmek adına

akreditif teyit sigortası yaptırma yoluna gidebilmektedir. Bu sigorta ile, teyit bankasının onayladığı akreditifteki belirtilen meblağ oluşabilecek ekonomik ve politik risklere karşı belirli oranlarda teminat altına alınabilmektedir. Ancak akreditifte belirtilen koşullara uymama sonucu oluşacak rezervler bu sigorta kapsamı dışındadır.

Akreditif teyit sigortası genel itibarla bir tür alacak sigortası olup, ihracatçı firmaların, ithalatçıların bankası olan amir bankadan olan alacaklarına karşı kendi ülkelerindeki bir bankadan teyit vermesini istedikleri sigorta şeklindedir. Herhangi bir olumsuzluk halinde amir bankanın akreditif tutarını ödeyememesi halinde, bu tutarı ödemekle mükellef olan teyit bankası olacaktır.

Akreditif teyit sigortasında, ihracatın teşvik edilmesi amacıyla sigorta kuruluşları tarafından verilen sigorta teminatlarıyla, ihracatçının ülkesinde bulunan ve normal şartlarda amir bankanın ödememe riskini üstüne almayacak olan banka, ithalatçının bankası olan amir bankaya teyit verebilmektedir. Genel itibarla özel sektör ihracat işlemlerini artırmayı hedeflemez. Ancak resmi İhracat Destek Kuruluşlarının tam da bu noktada ana amaçlarına uyan bir ürün olduğu söylenebilir (Yeşilyaprak 2018 b)

İhracat yapan firmalar, ihraç ettikleri mallarının ödemelerini garanti altına almak için; uzun süre birlikte çalıştığı müşterilerle ticaretine devam etmek, ihracat kredi sigortası yaptırmak, senetle çalışmak, akreditif ödeme şeklini seçmek yoluna gidebilmektedirler.

Normal şartlarda ithalatçının bankası olan amir banka, ihracattan doğan alacağın ödenmesinde sorumludur. Ancak günümüz ekonomi ve politik süreçlerinde her ülkede bazı riskler oluşabilmektedir. Bu risklerden dolayı da teyit bankası bu sorumluluğunu yerine getirirken bazı zorluklarla karşılaşabilmekte ve ithalatı yapan firmanın ülkesindeki döviz rezervindeki sıkıntılar nedeniyle döviz transferinin kısıtlandığı zamanlar olabilmektedir (Grath, 2008).

Teyitli akreditiflerde, teyit giderlerinin % 2-8 arasında bir oran olduğu belirtilmektedir (Yılmazcan, 2015).

Teyitli akreditiflerin bir diğer avantajı da genel olarak uluslararası kuralları tanıyan ve bunlara uyan bankalar ile çalışma imkânı doğması ve bu sayede de rezerv oluşmasının önüne geçilebilmesidir.

3.2.4. Kefalet Sigortası

Kefalet, sigortacının borçlunun borcuna kefil olması ya da belirlenen prim karşılığında bu borçlar için birtakım yükümlülükleri üstlenmesi olarak ifade edilebilir (Gözüşirin, 2014b). Sigorta şirketi, üstüne düşen görevlerini ifa edememe tehlikesine karşı alacaklı olan tarafa sözleşmede belirtilen tutarın ödeneceği garantisini vermektedir. Dolayısıyla sigorta şirketi, zararın netleşmesi halinde alacaklı olan tarafa ödeme yapmakta veya işin başka bir firma tarafından tamamlanmasını sağlamaktadır (Polat, A., & Yeşilyaprak, 2018).

Kefalet sigortasında kefalet senedi düzenlenmektedir. Bu sigorta türünde 3 taraf bulunmaktadır (Hanno ve Reindl, 2017):

1.Sigorta ettiren – principal: Lehtar ile anlaşılan taraftır. Kefalet veren taraf ile garantörlük anlaşmasını imzalamakta ve sigorta ettirenin yararına olacak şekilde şartlı kredi düzenlenmiş olmaktadır.

2.Sigortacı / garantör – surety: Kefalet senedi düzenlemeye muktedir olan sigorta şirketidir. Kefalet senedini garantörlük anlaşması altında sigorta ettiren taraf namına düzenlemektedir. Bu kefalet senedi lehtara karşı tek taraflı bir sorumluluk oluşturur.

3.Lehtar / işveren – beneficiary: Sigorta ettiren ile anlaşma yapan taraftır. Sigorta ettirenin, lehtara karşı anlaşmada belirtilen taahhütleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu taahhütleri yerine getirirken de verdiği kefalet senedi lehtarını güvence altına almaktadır.

Teminat mektubu ile kefalet sigortası genellikle birbirleri ile karıştırılmaktadır. Benzer yönleri olduğu gibi ayrıştığı yönleri de bulunmaktadır. Bazı ihalelerde, işverenler tarafından teminat mektubu yerine kefalet senedi talep edilmektedir. Özellikle de işverenin ABD kökenli bir firma ya da devlet kurumu olması durumunda kefalet sigortası talep edildiği görülmektedir. Kefalet Sigortasının en önemli özelliklerinden birisi, teminat mektubundan farklı olarak, işin ehline verilmesini garanti etmesi,

kefil olunan kişinin sözkonusu işi defalarca başarılı iyi bir şekilde yaptığını göstermesidir (Yeşilyaprak, M. & Erkök B. 2021).

3.2.4. Türk Eximbank Sigortaların da Tekafül Yöntemi Kullanımı (Katılım Sigortacılığı)

Katılım Sigortacılığının diğer adı olan Tekafül, kefalet kelimesinde türemekle beraber dayanışma, ortak sorumluluk anlamı taşımaktadır (Billah, 2019). İslam ülkelerinde uygulamaya konulan Tekafül sisteminin tümüyle veya kısmen taşınması gereken özellikler şöyledir:

- Bu sistemde bulunan katılımcıların kâr amacı olmamalıdır.
- Sistemde biriken fonlar faizsiz yatırımlarda kullanılmalıdır.
- Zarar ve yükümlülükler katılımcıların payları oranında dağıtılmaktadır, dolayısıyla bir toplumsal sigorta havuzu modelidir (Yıldırım, 2014).

Tekafül sistemi, katılımcılarına eşit davranma ve herhangi bir zarar/zaiyat durumunda destek olmayı hedefler. Bu sistemde asıl hedef kar elde etmek değildir, ancak helal yoldan elde edilen kazanımlar da paylaşılabilir (Kwon ve Maysami, 1999). Burada katılımcılar, ödedikleri primlerin bir bölümünü maddi yardım ihtiyacı olan diğer katılımcılara kendi istekleriyle vermeyi kabul etmektedirler ve bu bakımdan da ortak teminat (teberrü) kuralına uyulmaktadır. İhtiyaç sahibi katılımcının, bu gelen maddi ödemenin diğer katılımcıların paylarından geldiğini bilmekle beraber, bu kaynağı diğer katılımcıların menfaatlerine zarar verecek veya kendi namına kar elde etmeyi amaçlayan bir işlemde kullanmaktan sakınması gerekmektedir (Maysami ve Williams, 2006).

IFSB (Islamic Financial Services Board – İslami Finansal Hizmetler Kurulu)’ ye göre İslami sigorta, bir grup katılımcının, belirli miktarda tutarı ortak teminata yatırarak fon oluşturmayı, olası zararlara karşı bu fondan tazminat sağlayarak koruma sağlamayı amaçlayan riskin katılımcılara paylaştırıldığı bir sistemdir (Dinç, 2019).

Tekafül sisteminde, kar elde etmek asla asıl amaç değildir, burada dayanışma ve tarafların birbirlerine maddi destekleri söz konusudur. Beklenmeyen zarar ve riskler karşısında birlikte hareket edilerek, zarar paylaşılır ve biriktirilen ortak fondan karşılanır. Bu sistemde İslami hukuk kurallarına uyulmaktadır, buna aykırı hiçbir işlem tekafül sistemine dahil edilememektedir. Tüm anlaşma ve işlemlerin toplumsal ahlak kurallarına uygun olması gerekmektedir (Billah, 2019).

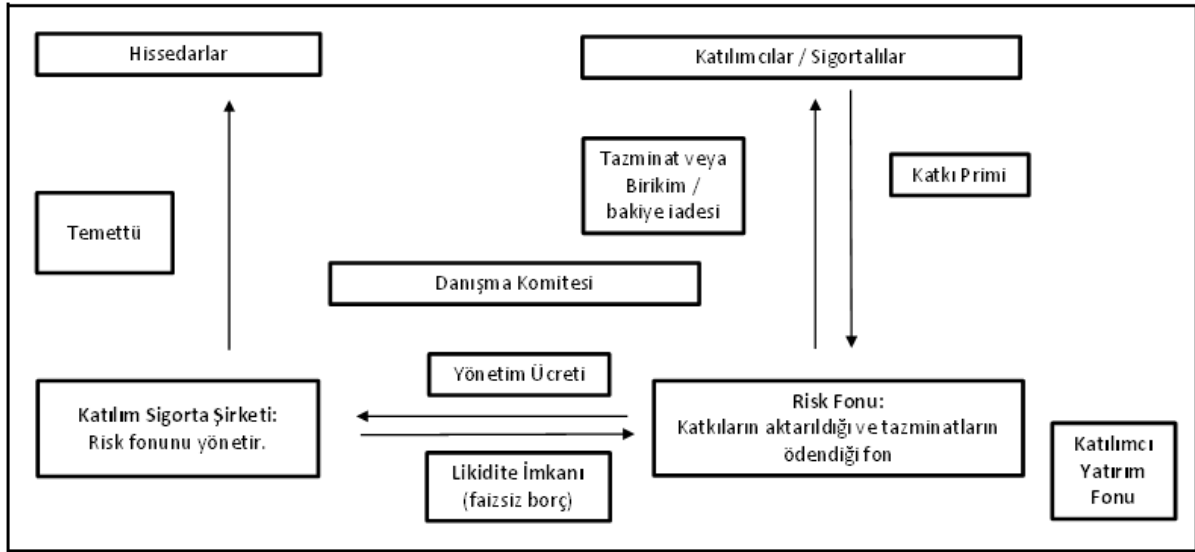
Tekafül sisteminde, İslam hukukuna uygun olan sözleşmelere göre hareket edilmektedir; yasal olmayan kıymetler/varlıklar sigorta konusu olamaz; ortak fonda biriken katılım payları faiz içeren platformlarda kullanılamaz; bu anlamda da tekafül, konvansiyonel sigortacılığın İslam ve fıkıh kurallarına uygun olmayan prensiplerinden temizlenmiş halidir.

Tekafül sisteminde, bu sisteme dahil olan tüm katılımcılar ortak bir fona bağış yaparak burada birikim yapıldığını ve bu fon ile de sistemdeki üyeleri garanti altına almayı hedeflediklerini onaylamaktadırlar. Toplanan bu fon ile tekafül havuzu meydana gelmektedir. Katılımcıların bağışladığı katkı tutarları, teminatın türü, risk niteliği ve teminat süresine göre değişiklik gösterebilmektedir. Tekafül fonunu tekafül operatörü yönetmektedir. Tekafül operatörü, katılımcıların sabit bir miktar veya kardan belirli bir oran veya ikisinin de kapsanacağı bir tutar talep edebilir. Biriken bu tekafül fonu tamamen katılımcı üyelere mahsustur ve nakden veya indirim yapılarak katılımcılar arasında paylaştırılabilir (Coolen – Matur, 2013).

Tekafül sistemi; farklı katılımcıların bir araya gelerek, ihtiyacı oluşan katılımcıya zarar tazmininde buldukları bir dayanışma sistemidir. Tekafül fonunda biriken miktarlardan zarar uğrayan katılımcının zararı ödenir. Tamamı katılımcılara ait olan tekafül fonundaki birikimin İslami kurallara uyacak şekildeki yatırımlarda değerlendirilmesi gereklidir. Tekafül sisteminde gelebilecek zararları minimize etmek ve zaiyatlarının tazminini yapabilmektir. Sistemin kar gütme hedefi yoktur, katılımcılardan birinin zararını diğerlerinin üstlenerek ortak bir güvence sağlanması hedeflenmektedir.

Şekil 3 : Tekafül İşleyiş Mekanizması

Kaynak: Segem Akademi, “Teknik Personele Yönelik Katılım Sigortacılığı Eğitimi”, <http://segemakademi.org>

İslami finans sistemi dünyada 1970’li yıllarda faizsiz bankacılık uygulaması ile başlamış, 1985’li yıllarda ise Türkiye’ye gelerek ilk katılım bankalarının kurulması ile yer edinmiştir. Türkiye’de faaliyet gösteren ilk tekafül sigorta şirketi 2009 yılında kurulmuş olan Neova Sigorta A.Ş.’dir.

2013 yılında kurulan Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası ve Kuveyt Türk Katılı Bankası tarafından kurulan ve sadece tekafül yapmayı amaçlamıştır.

2015 yılından sonra ise T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve T. Vakıflar Bankası A.Ş.’ye bağlı sigorta şirketleri de pencere modeli uygulamasıyla katılım sigortacılığı ürünlerini programlarına dahil etmişlerdir (Söyler, 2018).

Türkiye’de tekafül sistemi uzun bir dönem boyunca ayrı bir yasal düzenleme olmadan işlemle birlikte, bu işleyişe engel bir hukuki uygulama da olmamıştır. İlk bağımsız düzenleme 2017’de Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı’nın hazırladığı “Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile yürürlüğe girmiştir (Öner, 2018). Bu yönetmelikle beraber tekafülün gelişimi, işleyiş süreçleri, uygulama konuları düzenlemeye alınırken, hukuki düzenlemeleri de şekillendirilmiştir. Aynı zamanda konvansiyonel sigorta hizmeti veren kuruluşların katılım sigortacılığı yapmalarına da hukuki açıdan uygulama kolaylığı sağlanmıştır (Hazine Müsteşarlığı 2017).

Türkiye’de sadece tekafül sistemini uygulayan 6 katılım sigorta şirketi, konvansiyonel sigortacılığın yanı sıra tekafül sistemini de pencere modeline göre uygulayan 8 adet şirket bulunmaktadır ve bunların toplamda sektörden aldıkları pazar payı yaklaşık %5 oranındadır.

Gelişen tekafül sektöründe işlem gören tüm şirketleri tek bir çatı altında toplamak adına 2016’da Katılım Sigortacılığı Derneği kurulmuştur (Söyler, 2018). Bu derneğin asıl hedefi; Türkiye’de faaliyet gösteren katılım sigorta şirketlerinin, uluslararası katılım sigortacılığı kurallarına uyacak şekilde faizsiz sigortacılığın uygulamalarının ilerlemesi ve etkin kılınması ve bunu sağlayan kurumların da desteklenmesidir (Katsider).

Türkiye’de tekafül sistemi ile, faiz, belirsizlik ortamı, kumar endişesi taşıyan ürünlerden kaçınan ve bu nedenle de sigorta yaptırmayı uygun bulmayan önemli bir kitleye çare sunacak ve bu kitlenin fonlarını da sisteme aktarmayı sağlayacaktır (Dalkılıç ve Ada, 2014).

Türk Eximbank 2023 yılı itibarıyla ihracatçılarına 22.402 Milyon ABD Sigorta sağlamıştır. (Türk Eximbank 2023) Türk sigortacılık sisteminde kayda değer bir yer tutan Türk Eximbank’ın sigorta hacmi tamamen konvansiyonel sigortacılık sistemi içerisinde yer almakta ve yine konvansiyonel reasürans sistemi içerisinde yer almaktadır. Yapılacak olan planlamalar ile söz konusu

bu sigorta hacmi katılım sigortacılığı ve faizsiz reasürans (retakafül) sistemine dahil olarak faizsiz sigortacılık sistemine katkıda bulunabilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk Eximbank'ın dış ticaretin finansmanında kullandığı faizsiz alıcı finansman modeli ile İslam ülkelerine yapılan ihracatın artırılması, kendi ürün yelpazelerinin genişletilmesi, ihracat yapan firmaların daha rekabetçi hareket edebilmelerinin sağlanması, ihracatçı firmaların ihraç ettikleri malların ödemesini almalarında güvence sağlaması, yeni pazarlara açılmayı desteklemesi, ihracat yapan firmaların orta-uzun vadede finansman bulmalarında yardımcı olması, ihracat yapan firmaların düşük maliyetli borç bulmalarına yardımcı olması ve ihracatçı firmaların çalıştıkları bankalarının teyitli akreditif ülke risklerini minimize etmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada ele alınan bir diğer konu olan alıcı kredisi garanti ve sigorta programları ile de ithalat yapan firmaların ve alıcı kredisi sağlayan bankaların üzerlerinde olan riskleri aktararak hem kendi kredi limitlerini artırmaktalar hem de daha emin bir ortamda ihracat yaparak hacim artışına imkân vermektedir. Bu bakımdan tüm ihracat kredi kurumlarının alıcı kredisi sigorta ve garanti programını uygulamaları pozitif etki yaratacaktır. Globalleşen dünyamızda ithalat-ihracat rakamlarını artışına paralel olarak dış ticarete meydana gelebilecek politik ve ticari risklerin de minimize edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda alıcı kredisi sigorta ve garanti programlarının önemi artmaktadır. Ülkemizde Türk Eximbank tarafından bu programa dair gelişmeler kaydedilmiştir. Türk Eximbank'ın hedefi ilk olarak yerel ticari ve katılım bankalarının bu ürünü uygulamaya koymasındır. Bunun gerçekleşmesi halinde, bankalar limit belirleme işlemlerinde daha hızlı hareket edebilecek ve kredi verme sırasında meydana gelebilen teminat yetersizliği problemi çözülmüş olacaktır. Bunun sonucunda da ekonomi hareketlenecek ve ihracatçı firmaların finansman yetersizliği nedeniyle yeni pazarlara girememesi sorunu giderilecektir.

Diğer bir ürün olan teminat mektuplarının nakde çevrilmesi sigortası ise bazen direkt olarak ihracatçı firmaya bazen de ihracatçı firmanın bankasına olmak üzere dünyada farklı uygulamalara sahip olup, birçok ihracat destek kurumu tarafından sunulmaktadır. Türkiye'de ise durum biraz daha farklıdır. Ülkemizde bu sigorta türü, genel itibarla teminat mektubuna talebin yüksek olduğu inşaat sektöründeki müteahhitlere hitap eden ve Türk Eximbank tarafından sunulan bir üründür. Daha çok ülke dışında iş yapan, vadeli anlaşmalarla çalışan ihracat firmalarının teminat mektuplarının nakde çevrilmesi sigortası hakkında daha çok bilgilendirilmesi, sunduğu güvencelerin açıklanması, uluslararası ticaretteki garanti verici yanının tanıtılması gerekmektedir.

Uluslararası ticarete kullanılan en önemli ödeme şekillerinden biri de akreditiftir. Ancak her ne kadar akreditif güvenli bir ödeme şekli olsa da bazı riskler taşımaktadır. Çalışmamızda bahsedilen risklere karşı ihracat yapan firmalar kendilerini garanti altına almak isterler ve bunun için başvuracakları ürün de akreditif teyit sigortası olacaktır. Akreditif teyit sigortası sayesinde, ihracat yapan firmalar kendilerini daha emin hissedecek ve bu sigortanın sağladığı garanti ile ihracat hacimlerini artıracaklardır. Türk Eximbank'ın ürün programında olması gereken bir ürün olan akreditif teyit sigortası ülkemizin ihracat hacminin artmasına büyük destek sağlayacaktır.

Faizsiz ürünlerden bir diğeri de tekaful yani katılım sigortacılığıdır. Tekafül ile ilgili yeterli bilgilendirme maalesef ki hala yapılamamıştır. Bu sebeple bu üründen faydalanabilecek durumda olan bireylerin ürün hakkında bilgileri olmamaktadır. Tekafül, İslami kurallara uygun olarak hareket eden ve bireylerin zararlarını biriken ortak fon havuzundan tazmin ettikleri bir sistemdir. Dolayısıyla normal sigorta işlemleri gibi herhangi bir faiz unsuru, belirsizlik, kumar vb. gibi tereddütleri içinde barındırmaz. Tekafülde asıl amaç; karşılıklı dayanışma, yardımlaşma ve kardeşlik ilkelerine göre hareket etmektir. Bu modelin uygulanabilirliğinin artırılması için, mevzuat altyapısının güçlendirilmesi, prim maliyetlerinin düşürülmesi, ürün gamının çeşitlendirilmesi, teminat kapsamının artırılması, bir danışma kurulunun kurulması (T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ve T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ortaklığında), tekaful şirketlerinin birlikte çalışabilecekleri retakafül şirketlerinin kurulması, tekaful şirketlerinin teknolojik açıdan donanımlı olması, çalışanlarının kalifiye olması gibi öneriler sıralanabilmektedir.

Kefalet sigortası ise, ABD başta olmak üzere birçok ülkede uzun yıllar boyunca uygulanmaktadır. Ülkemizde de değiştirilen mevzuatla beraber kullanılabilir duruma getirilmiştir. Kefalet sigortası ile özel sigorta şirketlerinin ve Türk Eximbank'ın teminat verme gereksinimi

karşılanmış ve kapasite artırılmıştır. Bu sigorta ile, bankaların sunduğu nakdi kredi limitleri ve teminatları diğer platformlarda değerlendirilebilecek ve farklı bir ürünle teminat verilmiş olacaktır. İhracat yapan firmalar teminat mektubu talep etmek yerine, daha az riskli ve ilk talepte ödeme koşulu olmayan kefalet sigortasını tercih etmelidirler. Kefalet sigortasında orta-uzun vadede projelere destek verebilecek tecrübeli ekipler kurulmalıdır. Bu sayede kefalet sigortasının uygulanması artırılabilir ve gerekli tanıtımı yapılabilir.

Türkiye, nüfusun çok büyük bir çoğunluğunun Müslüman olduğu bir ülkedir. Bu bakımdan da Türkiye’de İslami finans ve katılım sigortacılığı sektörlerinde büyük bir pazar potansiyeli bulunmaktadır. Çeşitli ülkelerin katılım şirketleri bu pazarın farkında olmakla beraber Türkiye’de çalışmalar başlatmışlardır. Bunlara örnek olarak Dubai Salama katılım şirketini, HSBC Group ve Allianz şirketlerini gösterebiliriz.

Türkiye de ihracat yapan firmaların finansman ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan ve bu alanda faaliyet gösteren Türk Eximbank özünde faizli bir banka olup, faaliyetleri gereği faizle iştigal etmektedir. Türkiye ‘de konvansiyonel bankacılığın yanı sıra katılım bankaları da sektörde faaliyet göstermektedirler. Katılım bankaların temel amaçlarından bir tanesi ve en önemlisi sayılabilecek amacı faizli sistemde ticari faaliyet de bulunmak istemeyen faiz hassasiyeti olan firmaların talebi olan faizsiz bir bankacılık sistemini mevduat ve kredi müşterilerine sunmaktır. Türkiye de faaliyet gösteren İhracatçılar Türk Eximbank’ın sağladığı devlet destekli kredilerle ve yurtdışından sağladıkları Sendikasyon kredileri ile çok düşük maliyetli finansman sağlamaktadırlar. Ayrıca ihracat alacak sigortası ile daha güvenli ihracat yapabilmektedirler. Ancak faize karşı duyarlı olan ihracatçılar Türk Eximbank kaynaklarının faizli sistemle işlemlerinden dolayı bu finansman imkanlarını kullanmamaktadırlar.

İşte tam noktada ülke ekonomisinde önemli aktör olan ihracatçıların kendilerine faizsiz kurallar çerçevesinde hareket edebilecek bir ihracat bankaları arayışı içerisinde olmalarıdır. İhracatçıların bu talebinin karşılanması iki şekilde mümkündür. Birincisi mevcut Türk Eximbank normal faizli ürünlerinin yanında farklı bir pencere modeli açmak. İkincisi ise kamunun veya özel sektörün öncülüğünde yeni bir ve tamamen faizsiz kurallar çerçevesinde faaliyet gösteren ihracatçıların finansman ihtiyaçlarını karşılayacak bir ihracat bankası kurulmasıdır.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2017). Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu. Faizsiz Finans Standartları TKBB Yayınları.
- AAOIFI, F. F. S.-. (2018). Faizsiz Finans Standartları- AAOIFI-. İstanbul: TKBB Yayınları
- Aktepe, İ. E. (2013). "Sorularla Katılım Bankacılığı" İstanbul, TKKB Yayınları.
- Billah, M. M. (2019). Islamic Insurance Products. Islamic Insurance Products. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Coolen-Maturi, T. (2013). "Islamic Insurance (takafül): Demand and Supply in the UK, *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*,.6(2), 87-104.
- Dalkılıç, N. ve Ayşen A. (2014). "Sigortacılıkta Tekafül Sisteminin Değerlendirilmesi", *Sigorta Araştırmaları Dergisi*, (10), 39-53.
- Dinç, Y. (2019). Tasarrufa Dayalı Finans. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Gözüşirin, M. (2014b). Teminat Sisteminin Parçası Olarak Kefalet Sigortası. Ankara.
- Grath, A. (2008). The Handbook of International Trade and Finance The Complete Guide to Risk Management, International Payments and Currency Management, Bonds and Guarantees, Credit Insurance and Trade Finance (2nd ed.). London and Philadelphia: Kogan Page.
- Hanno, H., & Reindl, R. (2017). Surety bond business (basics). İstanbul: Munich RE.
- Hazine Müsteşarlığı. (2017). Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.

- Karakuş, A. (2016). "Katılım Bankacılığında Dış Ticaretin Finansmanı ve Ürünleri." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Katsider. http://www.katilimsigortaciligi.org/kurumsal/katilim-sigortaciligi_dernegi-7.html adresinden erişildi. (Erişim Tarihi 15.04.2024)
- Kuveyt Türk Eğitim Notları. (2010). "Dış Ticaret ve Uygulamalı Dış Ticaret İşlemleri"
- Kuveyt Türk (02.02.2014). "SEP Kredisi Uygulama Esasları"
- Kuveyt Türk (07.01.2014). "Harici Garantiler (Yurtdışı Teminat Mektupları) Ürün Hizmet Kataloğu"
- Kuveyt Türk (9.01.2014). "Kabul Aval Kredileri Ürün Hizmet Kataloğu"
- Kuveyt Türk (2014). "Aval Poliçe Vadeli İhracat Finansmanı Kataloğu"
- Kuveyt Türk (2016). "Vadeli İhracat Finansmanı Hizmet Kataloğu"
- Kuveyt Türk (2017). "Eximbank İhracat Sigortası Teminata Alma Konsept Analizi"
- Kwon, W. J., & Maysami, R. (1999). 'An Analysis of Islamic Takaful Insurance—A Cooperative Insurance Mechanism. *Journal of Insurance Regulation* (Winter), 109-32.
- Maysami, R. C. ve John J. W. (2006). "Evidence on the Relationship between Takaful Insurance and Fundamental Perception of Islamic Principles", *Applied Financial Economics Letters*, Taylor and Francis-Routledge, 2, pp. 229-232.
- Öner, M. H. "İslam Ekonomisinde Sosyal Güvenlik Kavramı: Tekâfül Sigorta Sistemi Örneği". *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi* "Die Elektronische Zeitschrift für Politikwissenschaftliche Studien" *Electronic Journal Political Studies IX/2* (2018), 72-80-80.
- Polat, A., & Yeşilyaprak, M. (2018). Kefalet Sigortasının Türk Finansal Kesiminde Uygulanması ve Muhtemel Etkileri. *Maliye ve Finans Yazıları*, 110, 135-160.
- Polat Ali, Uluslararası Ticarete Risk Yönetimi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın no:2008-53, İstanbul, 2008.
- Sabah. (2014). Sabah Gazetesi. 28/04.
- Salcic, Z. (2014). *Export Credit Insurance and Guarantees*. Palgrave Macmillan. London
- Söyler, İ. (2018). *Tüm Yönleriyle Tekâfül (İslami Sigorta)*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Stephens, M. ve Smallridge, D. (2002). *A study on the activities of ifis in the area of export credit insurance and export finance*. Buenos Aires: Inter-American Development Bank.
- Türk Eximbank. (2014). "Türk Eximbank 2014 Faaliyet Raporu"
- Türk Eximbank. (2014-2015). "Türk Eximbank 2014 ve 2015 Faaliyet Raporları"
- Türk Eximbank Uygulama Esasları. (2019). "Sevk Öncesi İhracat Kredileri Uygulama Esasları"
- Türk Eximbank Uygulama Esasları. (SÖİK). "Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredisi Uygulama Esasları"
- Türk Eximbank. (2023). "Türk Eximbank 2023 Faaliyet Raporu"
- (Türk Eximbank Erişim tarihi 05.05.2023).
- <https://eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/krediler/doviz-kazandırıcı-hizmetler-kapsamındaki-krediler/yurtdisi-muteahhitlik-hizmetleri-teminat-mektubu-programi>
- (Türk Eximbank, Erişim tarihi 05.05.2023)
- <https://eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/alacak-sigortasi>
- Yeşilyaprak, M. (2018 a): Yurtdışı Teminat Mektuplarının Nakde Çevrilmesi Sigortası İhracata Etkisi Ve Uygulama Örneklerinin Değerlendirilmesi, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2018/3*, s. 2494-2511.

- Yeşilyaprak, M. (2018 b). Akreditif Teyit Sigortası'nın Türk Finansal Kesiminde Uygulanması ve Muhtemel Etkileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 927- 950.
- Yesilyaprak, M.; Erkök, B. A new instrument in Turkish financial market: Surety bonds. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 2021, 13, 904–917.
- Yıldırım, İ. (2014). Tekafül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 49-58.
- Yılmazcan, A., (2015). “UCP 600 Kuralları Çerçevesinde Akreditifin İşleyişi, Yüksek Lisans Tezi”, Ankara, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Deniz Hukuku) Anabilim Dalı, Ankara.

www.itfc-idb.org

From Folklore to Tourism: Analysis of the Literary Tourism Potential of Hameln City

Ferhat KURT

Batman University

ferhatkurt90@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2327-5440

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78355>

Article Info	Abstract
<p>Received: 15.09.2024 Accepted: 19.09.2024</p> <p>Keywords: German Fairy Tale Route, Brothers Grimms, Hameln, Literary Tourism, The Pied Piper.</p>	<p>This article investigates the literary tourism potential of Hameln, Germany, by focusing on the globally renowned “Pied Piper of Hameln” legend. The study illustrates how this historic tale has significantly influenced the city’s cultural identity and has become a pivotal factor in driving tourism to the area. The research emphasizes Hameln’s ability to transform its literary heritage into a sustainable tourism product through various offerings such as festivals, theatrical performances, reenactments, and guided tours that revolve around the Pied Piper. As a result of a detailed document analysis, a qualitative research technique, it was observed that there are too many events like festivals, plays, city tours, museum visits contributing the potential of Hameln’s tourism. The article further explores how the city’s tourism sector benefits from the commodification of its literary heritage and how this process contributes to the city’s economic and cultural development. By integrating literature into tourism, Hameln creates diverse and immersive experiences that attract a broad range of visitors, from literary enthusiasts to casual tourists.</p>

1. INTRODUCTION

In many aspects, developments in science and technology affect our lives in today’s world. These developments and advances bring about structural changes in social structure, economy, law and many other areas of natural life. Cavus and Tannrisevdi (2003) stated that migration movements from villages to cities, increase in the level of education and culture of the society and increase in environmental awareness are some of these changes. Undoubtedly, the tourism industry has also entered a process of change with all its stakeholders. Patiño et al. (2016) state that the tourism phenomenon, which used to appeal more to the elite, has become a low-cost and entertainment-oriented activity that reaches a wider audience today. In addition, Patiño et al. (2016) mention the phenomenon of New Age Tourism. Accordingly, new age tourism rejects the classical approaches to Fordist mass tourism and is considered within the scope of alternative tourism.

As the 20th century came to an end, tourism activities started to enter a process of change. According to Tırıl (2018:163), in post-industrial societies, the reflections of interpersonal differentiation have emerged under the name of ‘special interest tourism’. ‘Alternative tourism’ or “special interest tourism” is defined by Tırıl (2018) as the actions carried out by people whose demands differ from the demands of the majority and are evaluated outside of mass tourism. According to Küçükaslan (2007), as an alternative to mass tourism that develops around the sea-sand-sun trilogy, special interest tourism, in which individuals perform activities that they are particularly interested in, can also be called alternative tourism. According to Kruja and Gjyrezi (2011), the term ‘special interest tourism’ covers a number of niche markets within the broader field of special interest

travel. There are sub-types such as adventure tourism, rural tourism, cultural tourism, ecotourism, wildlife tourism and heritage tourism. Tırıl (2018: 164) states that the field of literature can also be considered within the concept of tourism and mentions that it is an alternative tourism type.

Literary tourism has gained importance in recent years within the scope of special interest tourism. Many cities and places associated with literary figures attract the attention of literary tourists; thus, authors and their works become more well-known (Balçı & Dilek, 2021). The sustainability of tourism activities is also ensured through tourism activities where literature and tourism feed each other in this way (Demirer, 2015; Talayhan Kurt, 2024). Museums, literary hotels, cinema and television, literary festivals, book fairs and book villages constitute sub-types of literary tourism. Another sub-type of literary tourism is literary genres. Literary genres establish a bond between the reader and the work (Balçı & Dilek, 2021). Öztürk (2008) states that, literary works, especially fairy tale is a kind of bridge between children and their parents in terms of emotional communication. Thus, the reader, who seeks a unity with the heroes in the works read, wants to perform some tourism activities focused on the work or hero. Balçı and Dilek (2021) grouped literary genres under three headings as epic (proverbs, riddles, essays, fairy tales, anecdotes, epics), lyric (elegy, sonnet, triole, mani, folk and divan poetry) and drama (theatre, tragedy, middle play, comedy). Fairy tales from the epic literary genre are extremely important in terms of literary tourism. When analysed in terms of fairy tale genre, in which the character is the symbol of pure goodness or evil (Aksöz & Balçı, 2023: 331), Germans are one of the societies with the most deep-rooted heritage and especially the German fairy tales compiled by the Brothers Grimm enable literary tourism activities to be carried out in many parts of the country (Talayhan Kurt, F., 2024). The city of Hameln, which hosts many literary tourism elements such as festivals, book fairs, fairy tale routes, is one of the leading cities of fairy tale tourism activities in Germany. Traditional festivals are organised in Hameln and many events are planned in which the heroes of literary works, especially fairy tales, play the leading roles. The Pied Piper of Hameln is one of the most important of these works and many touristic activities are organised in the city in this context.

Literary tourism, despite its significant potential and increasing interest worldwide, remains an underexplored area both in practice and academic research compared to other forms of special interest tourism. Although it is closely related to various tourism types and encompasses diverse subtypes, it still lingers in the background (Smith, 2003). Academic studies play a crucial role in realizing the potential of literary tourism and enhancing its benefits through increased research and development in the field (Çevik, 2020).

2. AIM, SIGNIFICANCE and METHODOLOGY

The activities carried out within the scope of literary tourism affect the tourism potential of the city of Hameln. From this point of view, the aim of the research is to reveal the tourism potential of the city identified with the Pied Piper of Hameln. In addition, it is aimed to reveal how the fairy tale literary genre is transformed into a touristic product and to emphasise the importance of tourism business culture as a result. Çevik (2020) emphasises that literary tourism is related to many other types of tourism and the importance of academic studies in the development of literary tourism resources. In this context, the current study is important for revealing the literary tourism potential of the city of Hameln and making the existing resources known, and this study is expected to make significant contributions to the literature. This research was conducted using the qualitative research method. In qualitative research, the focus is not on measurable characteristics of events, people, or phenomena—such as quantity, averages, or numbers—but rather on a deeper, understanding-driven exploration using questions like "how" and "why" (Denzin & Lincoln, 1998). In qualitative research, the gathered data is analysed via observations, interviews and documents. This research uses a qualitative method and is conducted by document analysis. Document analysis is a structured approach to examining and assessing all types of documents, whether in printed or digital form (Kıral, 2020).

3. HAMELN

3.1. General Information about Hameln City

The city of Hameln is a commercial centre with a rail junction and a river port. The city's industrial output encompasses the manufacture of electrical products, textiles and carpets, chemicals, machinery, and food products. It is also noteworthy that the city's economy benefits from a significant contribution from the tourism industry. Hameln is the principal urban centre of the Weser Highlands scenic region and nature park. With the exception of a small highland area to the south, the landscape of the state is dominated by the North German Plain, which occupies a vast expanse to the north and east (Britannica, 2007). Hameln is a member of the Nine Cities Co-operation¹, an international organization. This collaboration, which encompasses the cities of Braunschweig, Celle, Goettingen, Goslar, Hameln, Hanover, Hildesheim, Lueneburg and Wolfenbuettel, has been operational for over three decades. The group, which commenced operations in 1984 under the designation "Great Nine" has engaged in international travel, reaching as far as China, and has participated in numerous trade fairs with the objective of promoting the cultural and natural attractions of Northern Germany on a global scale.

For Hameln city², it is believed that people have been living in this region since the Stone Age. Archaeological findings suggest that settlements in the region may date back to the 8th century. The Minster structure has a history that spans over 1,200 years. In 1284, the town of Hameln gained notoriety due to a rumour that the Pied Piper had deceived the children and taken them away. This legend continues to attract tourists to the town, and it is regarded as one of the most well-known epics in the world. Visitors to Hameln have the opportunity to admire a variety of architectural styles. Built in the 16th century by wealthy merchants, the decorative Renaissance houses are a notable feature of the town, standing out among the stone and half-timbered structures. Those wishing to explore this architectural richness more closely may wish to consider guided tours, visits to museums or the study of historical chronology.

Figure 1 Lower Saxony State Map

Source: https://www.lower-saxony.de/the_state/general_map/map-of-lower-saxony-99149.html

¹ Source: <https://www.hameln.de/de/tourismus/altstadt-und-weserbergland/neun-historische-staedte-in-niedersachsen>

² Source: <https://www.hameln.de/en/discoverandexperiencehamelin/thetownandthecountryside/hamelintodayandyesterday/more-than-just-the-piper>

3.2. Tourism in Hameln

The city of Hameln hosts many tourists every year with its literary tourism potential. It is a world-famous city for the epic *The Pied Piper of Hameln*. What makes the city so popular is of course not only the fact that the epic is set here. Although more than 700 years have passed, the characters and events of the epic are still being staged; the elements that make up this epic are still being revived. The contribution of this kind of commodification to the tourism potential of the city of Hameln is undeniable. Fox (2008) focused on the process of transforming literary heritage into a consumable product and stated that this process consists of four stages: vision, explanation, transformation and benefit. In some destinations, destination authorities develop literary trails to provide tourists with different experiences. The city of Hameln also serves as a part of a trail, just as Fox stated. The city, which continues to exist as one of the important destinations of the German Fairytale Route (Talayan Kurt, 2024), is almost united with the *Pied Piper* saga.

On a daily basis, tourists observe a particular scene in the *Hochzeitshaus* (Wedding House) with great interest. The tragic tale of Hameln is presented in miniature mechanical form in a dramatic ballet. A visit to Hameln would be incomplete without witnessing the bells and figures of the *Pied Piper*. At 13:05, 15:35 and 17:35 each day, the bronze doors open, allowing the *Pied Piper* to reappear on stage with the mice and children. Meanwhile, the performance is accompanied by the musical compositions of Jürgen Langehein, who lived between 1923 and 1992. The figures in the show were designed by Prof. Harro Siegel (1900-1985) and crafted in wood by the esteemed master craftsman Walter Volland (1898-1980).

Lower Saxony state, which Hameln is situated in, has a huge tourism potential even though the state hasn't reached the level of the pre-Corona period. According to a report by Vorvig (2024), the number of visitors from abroad almost reached its highest level with 1.5 million, %20 higher than in 2023. And also, it is stated that the number of overnight stays booked rose by 16.0% to around 3.8 million. The Netherlands became the most visiting country, with almost 1 million overnight stays. This may be because Lower Saxony borders the Netherlands in the west. While Figure 1 shows the cities of Lower Saxony altogether, Table 1 indicates the visitor statistics of Hameln city.

Month	Open Establishments	Available Beds	Total Arrivals	Foreign Arrivals	Total Overnight Stays	Foreign Overnight Stays	Bed Occupancy Rate (%)	Occupancy Rate Including Foreign Guests (%)
2023								
January	25	1.693	4.643	511	8.217	929	20,5	23,7
February	24	1.347	5.119	411	9.827	1.155	26,1	28,8
March	25	1.685	7.387	648	14.203	1.303	27,2	33,7
April	27	2.595	10.648	864	21.456	1.809	27,6	43,7
May	27	4.484	16.367	1.364	33.927	2.577	24,4	52,3
June	27	4.602	15.436	1.607	29.319	2.906	21,2	53,8
July	26	4.560	16.586	2.293	49.537	3.921	35,1	52,1
August	26	4.581	16.903	1.924	40.757	3.675	28,7	61,4
September	26	4.471	13.773	1.533	24.898	2.598	18,6	57,4
October	24	1.671	9.485	874	18.560	1.807	35,8	44,1
November	24	1.667	8.599	1.640	15.437	2.859	31,3	44,8
December	23	1.659	8.047	740	14.645	1.630	33,4	45,9
2024								
January	20	1.182	4.187	490	7.146	1.057	19,8	22,7

February	22	1.304	5.896	400	10.108	819	26,7	30,1
March	23	1.671	8.216	712	15.725	1.440	30,4	37,2
April	25	2.456	9.790	1.176	18.328	2.239	29,3	43,4
May	26	5.295	14.194	1.490	26.435	3.042	16,1	55,3
Sum	25	2.760	10.310	1.099	21.090	2.104	26,60	42,96

Table 1 Statistical information about visitors in 2023 and the first half of 2024³

Hameln has a high literary tourism potential thanks to the Pied Piper of Hameln (Der Rattenfänger von Hameln). Throughout the year, the city offers lots of activities identified with the Pied Piper saga recollected by the Grimm Brothers. The legend has different versions, yet the most famous of all is the one handled by the Grimm Brothers. Grimms included it with the name “The Children of Hameln” in their collections.

3.3. The Pied Piper

The Pied Piper of Hameln is one of the most important works of German fairy tale culture. Since it was first written, it has been collected and rewritten by different authors. There are four most well-known versions of the tale: ‘The Pied Piper of Hameln’ by Robert Browning, ‘Der Rattenfänger’ a Poem’ by Goethe, ‘The True Story of the Piper’ by Bertolt Brecht and the world-renowned version by Brothers Grimms ‘The Children of Hameln’.

Robert Browning and Goethe organised the fairy tale in the form of a poem. Robert Browning’s version of ‘The Pied Piper of Hameln’ is a poetic retelling of a legend set in the town of Hameln in medieval Germany. In the story, the town is faced with a massive rat infestation. Desperate townspeople hire a mysterious piper dressed in colourful clothes. The piper promises to rid the town of rats and demands a fee in return. He plays his magic pipe and chases the rats, dragging them into the river where they drown. The piper plays his pipe and the rats follow him as if bewitched and go into the river and drown. However, the townspeople, with the comfort of getting rid of the rats, do not pay the piper the reward they promised. The piper then plays his piper again to take revenge, this time following the children of the town and taking them to a mysterious cave on Mount Koppelberg. The children never return from that cave. Only one boy, who is lame, stays behind and tells the legend as the only boy left in the town.

Goethe’s poem ‘Der Rattenfänger’ is a poem that interprets the legend of the Pied Piper of Hameln in his own style. In the poem, the piper introduces himself, claiming that he is a much-needed figure in the town and that no matter how many rats or martens there are, he will rid the town of them all. The piper’s self-confidence and belief in his power emphasise his extraordinary abilities. The piper’s charms work not only on rats, but also on children and women. He drags children after him like a spell, attracting even the most mischievous and disobedient ones with his songs. In the face of the piper’s songs and magic, everyone cannot resist him and has to follow him. In the second part of the poem, it is seen that the piper’s spell is not limited to children, but also affects the women and young girls of the town. The piper’s songs warm the hearts of women and mesmerise them. The piper influences not only the children but also the adult women of the town with his mesmerising melodies. Goethe tries to emphasise the mystical and glamorous aspect of the story with this narrative style.

Bertolt Brecht’s poem ‘The True Story of the Piper’ offers a different and critical perspective on the legend of the Pied Piper. Brecht’s version offers a more tragic and ironic interpretation of the legend, focusing on the fate of Piper. Piper wants to take the children to a better place with her enchanting melodies, but this plan fails and she is forced to return to the town. Piper, who even falls under his own spell, faces a tragedy as a result. The phrase ‘He played long, he played clear, it was euphonic in your ear’, repeated throughout the poem, symbolises both the impressiveness and the fate of the Piper’s music. Although the Piper’s melody mesmerises the town’s youth and children, he

³ <https://www.statistik.niedersachsen.de/themen/tourismus-niedersachsen/tourismus-in-niedersachsen-statistische-berichte-190826.html>

eventually brings them back by mistake, and this failure is his undoing. Even if he is executed by the townspeople, Piper's music leaves a lasting mark. Brecht's poem can be read as a criticism emphasising the power of music and the tragic consequences of misunderstanding this power.

The last and undoubtedly the best known of the versions is the one taken by the Brothers Grimms. The story begins with a piper, a strange and mesmerising figure who arrives in the town of Hameln in 1284 and promises to rid the town of rats and mice. This person, dressed in a colourful coat, says that he will solve the town's rat problem for a certain fee. The townspeople promise to pay this fee and the piper starts to play his magical pipe. Soon all the mice and rats come out of the houses and follow the piper. The piper leads the animals to the Weser River and drowns them. However, after getting rid of the rats, the townspeople break their promise and refuse to pay the piper. The piper then leaves Hameln in a rage. On 26 June of the same year, the piper returns to the town, this time disguised as a hunter and wearing a red hat. While the townspeople are gathered in the church, the piper starts to play his pipe again. This time, however, the piper's magic does not work on the rats, but on the children. Many children over the age of four, even the mayor's daughter, run after the piper. The children are taken through the Ostertor gate into the heart of a hill, where they disappear. Only two children return: one is blind and cannot show where the others have gone, the other is mute and cannot tell what happened. Only two children return: one is blind and cannot show where the others have gone, the other is mute and cannot tell what has happened. Another child is saved from disaster because he returns to get his coat. In total, 130 children disappeared. The road along which this incident took place was known in the mid-18th century (and probably still today) as 'Bungelose' (toneless, silent), because neither music nor dancing was allowed on this road. The mountain in Hameln where the children disappeared is called Poppenberg (or Koppenberg) and two cross-shaped stones were erected there.

Regardless of the version, The Pied Piper and the city of Hameln are the most important elements of German fairy-tale history and also of the famous German Fairytale Road. Since 1284, for more than 7 centuries, it has told of a tragedy without a happy ending, the last lines of which, when read, leave only the inexplicable loss of the children of Hameln. The tale has many versions and has been translated into many languages. Spanish, French, English, Italian, Russian, Polish, Turkish and Portuguese are just a few of them. The city of Hameln is identified with the tale of The Pied Piper. Dozens of events related to the tale are organised in the city every year. Thus, both cultural transmission is provided and it is beneficial in diversifying the tourism activities of the city and the country.

3.4. Tourism Activities in Hameln City

The city of Hameln is so much identified with the fairy tale of The Pied Piper that when we visit the city's website, we encounter the piper, the hero of the fairy tale. In this part of the research, tourism activities in Hameln will be discussed. The city, which combines literature and tourism, serves tourism almost all year round with festivals, shows, reenactments and many other touristic activities.

The Pied Piper Museum is the richest Pied Piper Museum in the world. In addition to its collection of fairy tales, it also contains many artefacts related to the history of the city of Hameln. Closed on Mondays, the museum is open from 11.00 to 18.00 on the other six days of the week. It is also closed on public holidays such as New Years Day and Christmas Day. The museum has a reasonable price policy for adults, students and groups, and offers a service that includes museum entrance, boat trip and city tour activities with a daily combined card. The most important feature of the museum is the 'Mechanical Pied Piper Theatre', which transforms the legend into an artistic installation with a modern aesthetic. Performances last approximately 12 minutes and are usually performed on the hour or as required. Visitors with limited time can watch Pied Piper of Hameln independently of the other exhibitions. In honour of the 200th anniversary of the German Legends compiled by Grimms, the museum staged an exhibition in memory of the Grimms Brothers.

City tour with the Pied Piper offers a one-hour panoramic city tour with a performer and narrator dressed as a Pied Piper. It offers a lively and lively experience with flute music and a Pied Piper-guided experience through the old settlements of Hameln. There are 4 tours on Fridays and Saturdays at noon and in the evening and tickets can be purchased online.

The Pied Piper puppet show offers a 10-minute show. The show, which is performed 3 times a day every day, is perhaps one of the most interesting parts of the visit to Hameln. The Pied Piper puppet show is the centrepiece of every visit to Hameln. Every day at 13:05, 15:35 and 17:35 the audience follows the story of the piper from the drowning of the mice to the disappearance of the children. The melody was written by Jürgen Langehein. The puppets were designed by Harro Siegel and realised by Walter Volland.

The Pied Piper Open Air Play is staged every Sunday in the summer in the Old Town Square. Volunteer theatre actors take part in the play, which is performed in the open air at 12 noon. After the performance, visitors can take a half-hour tour of the city if they wish.

Another event based on the Pied Piper is On Tour with the Town Clerk - Adventure Tour. Based on Johan Tuleman, the town clerk in 1589, the event tells the legend of the Pied Piper, as well as all kinds of strange events, wedding houses, the kingdom of heaven and knightly battles. All the mystical events that the city has witnessed from the past to the present are conveyed to the audience in the event, which is held on Fridays at 15.45.

The Pied Piper of Hameln Literature Awards is an award and commemoration event organised every two years. The first one was organised by the city of Hameln in 1984, on the 700th anniversary of the Pied Piper of Hameln, and honours authors and illustrators of children's fairy tales, modern fairy tales, fantasy narratives and narratives set in the Middle Ages. The prize money is 5000 euros. On 27 September 2024, at the twentieth award ceremony, the Swedish children's author Frida Nilsson and her fantastic children's book 'Sem and Mo in the Land of Lindworms' will be honoured by the City of Hameln.

All of the above-mentioned activities include many activities centred around a single fairy tale: The Pied Piper. In a small city of 58,123 inhabitants, tourism activities centred around an epic tale that has been told for over 700 years offer many opportunities, especially for literary tourists. Moreover, the touristic activities offered by the city do not stop with the ones described above. It offers many alternatives such as music festivals, boat tours, historical buildings, musicals, wine festivals. The city of Hameln, which has rich tourist attractions almost all year round, has managed to become one of the important tourism destinations under the leadership of The Pied Piper tale.

Hameln city offers lots of activities for all age groups and for reasonable prices (see the web page: www.hameln.de). Visitors can follow all kind of events, get information about the city and the activities, find hotels to stay, look for the shopping mall from the web page of the city. E-ticketing, online reservations, chatbots for online assisting and Eye-Able Assistant (an assistant that enables digital accessibility) are among the digital tools that Hameln city web page offers for the users. Using such applications and tools shows that Hameln city pays attention to digital nature of tourism, which may enable them to operate the facilities more efficient and raise tourist satisfaction. As Kurt (2024) states, digitalization plays a crucial role in enhancing the operational efficiency and these kinds of advancements are critical for the sustainable development of the destination.

4. CONCLUSION and DISCUSSION

The findings of this study demonstrate the crucial role that literary tourism can play in the cultural development of a destination, with Hameln serving as a prime example. The "Pied Piper of Hameln" tale, which is deeply embedded in the city's identity, has not only shaped its historical and cultural landscape but has also become a significant driver of its tourism industry. This indicates that the incorporation of literary heritage into tourism can offer distinctive avenues for destinations to distinguish themselves in a competitive tourism market.

One of the principal findings of this research is the significance of the commodification of literary heritage, as evidenced by the case of Hameln. The diversification of the "Pied Piper" story into a variety of tourist experiences, including live performances, museums, and guided tours, demonstrates the potential for literary tourism to be adapted to appeal to a diverse range of visitors. The combination of entertainment, education, and cultural engagement provided by these experiences offers a comprehensive tourism product that not only attracts tourists but also encourages repeat visits and extended stays.

Additionally, the study shows that literary tourism is not a standalone sector but is intricately connected to other forms of tourism, including cultural, heritage, and even experiential tourism. The approach taken by Hameln demonstrates how the boundaries between different forms of tourism can be blurred, creating a more integrated and multi-dimensional experience for visitors. The city's ability to draw on its rich literary history while also offering modern interpretations and events ensures that its tourism offering remains dynamic and relevant. This capacity to evolve while staying rooted in tradition is crucial for the sustainability of literary tourism in any destination.

Moreover, the study emphasizes the significance of local stakeholders, including governmental bodies, tourism authorities and the local community, in the success of literary tourism. The sustained efforts of Hameln to develop and promote the "Pied Piper" legend through festivals, awards, and performances demonstrate the importance of continued investment and collaboration among the relevant stakeholders. Local involvement, particularly through community participation in events and performances, serves to enhance the authenticity of the tourism experience, as well as fostering a sense of ownership and pride among residents. This is in accordance with the wider literature on sustainable tourism, which highlights the significance of community involvement in guaranteeing the long-term sustainability of tourism initiatives.

Another crucial aspect of the debate is the function of academic research in providing support and driving progress in the field of literary tourism. As the study indicates, despite its growing significance, literary tourism remains an under-researched area. It is evident that academic studies can play a pivotal role in identifying optimal practices, comprehending the motives of visitors, and devising novel tourism products. In Hameln, research into the historical and cultural significance of the Pied Piper has likely contributed to the city's ability to creatively leverage its literary heritage. This indicates that further research into the intersections of literature, culture, and tourism could facilitate the discovery of additional opportunities for destinations aiming to leverage their literary assets.

The potential for literary tourism extends beyond individual destinations. As the example of Hameln demonstrates, literary tourism can also be a key component of regional tourism strategies. Hameln's inclusion in the broader "German Fairytale Route" amplifies its visibility and appeal, showing that literary tourism can serve as a connective tissue linking multiple destinations under a common theme. This type of thematic tourism route allows visitors to engage with literary heritage on a deeper level, fostering a richer and more cohesive travel experience.

The commodification of literary heritage, as exemplified by the case of Hameln, poses significant challenges to the ongoing debate surrounding the relationship between commercialisation and authenticity. While the transformation of literary works into tourism products offers economic benefits, there is a risk that over-commercialisation could detract from the authenticity of the experience. However, Hameln appears to have struck a balance by maintaining a strong connection to the original narrative of the "Pied Piper" while also adapting it to meet the expectations of modern tourists. This balance between maintaining cultural integrity and appealing to tourist demands is a challenge that other destinations must navigate as they develop their own literary tourism offerings.

In conclusion, the discussion reinforces the idea that literary tourism offers significant opportunities for destinations to diversify their tourism products, engage both local and international visitors, and foster sustainable cultural tourism practices. Hameln's success with the "Pied Piper" tale serves as a model for how other destinations can harness their literary heritage to boost tourism. Future research should continue to explore the best ways to integrate literature into tourism, focusing on how to create meaningful, authentic, and economically viable experiences that benefit both tourists and local communities.

REFERENCES

- Aksöz, M. & Balcı, U. (2023). Masal edebiyat türünün internet sitelerindeki Türkçe tanımlanması, *4th International Istanbul Current Scientific Research Congress, Proceedings Book*, 323-332.
- Balcı, U. & Dilek, S. E. (2021). *Edebiyat Turizmi (Kavramlar- Türler- Örnekler)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2007, June 13). *Hameln. Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Hameln>
- Cavus, S., & Tanrısevdi, A. (2003). Residents' Attitudes Toward Tourism Development: A Case Study in Kuşadası. *Tourism Analysis*, 7(3-4), 259-269.
- Çevik, S. (2020). Literary tourism as a field of research over the period 1997-2016. *European Journal of Tourism Research*, 24, 2407-2407.
- Demirer, D. (2015). Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği Kapsamında Edebiyat Turizminin Yönetici ve Tüketici Perspektifinden Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (1998). *The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues*. Thousand Oaks: Sage.
- Fox, R. (2008). Marin Držić: A case for Croatian literary tourism. *Journal of Heritage Tourism*, 3(2), 138-153.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Süri Üniuersitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Kruja, D., & Gjyzezi, A. (2011). The Special Interest Tourism Development and the Small Regions. *Turizam*, 15(2), 77-89.
- Kurt, F. (2024). Digital Transformation Perceptions in Tourism Businesses: The Case of Batman Province. *Journal of Mediterranean Tourism Research*, 3(2), 61-75. <https://www.doi.org/https://www.doi.org/10.5038/2770-7555.3.2.1027>
- Küçükaskan, N. (2007). *Özel ilgi turizmi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Öztürk, A. O. (2008). Masalları Uyumak, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 494-499.
- Patiño, M. G., Medina, F. X., & Arilla, J. M. P. (2016). New Trends in Tourism? From Globalization to Postmodernism. *International Journal of Scientific Management and Tourism*, 2(3).
- Smith, K. A. (2003). Literary Enthusiasts as Visitors and Volunteers. *International Journal of Tourism Research*, 5, 83-95.
- Talayhan Kurt, F. (2024). Alman Masal Yolu Bağlamında Masal-Turizm İlişkisi ve Türkiye'de Uygulanabilirliğinin Analizi, Yüksek Lisans Tezi, *Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Batman.
- Tırlı, A. (2018). Bir Özel İlgi Turizmi Olarak Edebiyat Turizmi ve Türkiye'nin Edebiyat Turizmi Potansiyeli. *International Journal of Social And Humanities Sciences*, 2(2), 161-184.
- Vorvig, W. (2024). *Jahresrückblick Wirtschaft 2023 – Dienstleistungen, Handel und Tourismus in Niedersachsen*. Statistisch Gesehen - Das Online-Magazine des LSN. <https://magazin.statistik.niedersachsen.de/jahresueckblick-wirtschaft-2023-dienstleistungen-handel-und-tourismus-in-niedersachsen/>

Web Sources

<https://museumhameln.de/das-museum/>

https://www.lower-saxony.de/the_state/general_map/map-of-lower-saxony-99149.html

<https://www.statistik.niedersachsen.de/themen/tourismus-niedersachsen/tourismus-in-niedersachsen-statistische-berichte-190826.html>

<https://www.hameln.de/de/tourismus/altstadt-und-weserbergland/neun-historische-staedte-in-niedersachsen>

<https://www.hameln.de/en/discoverandexperiencehamelin/thetownandthecountryside/hamelintodayandyesterday/more-than-just-the-piper>

Marburg: In the Footsteps of Grimm Brothers

Grimm Kardeşlerin İzinde Marburg

Fatıma TALAYHAN KURT

Ministry of Education

ftalayhan@hotmail.com

ORCID: 0009-0001-6317-6623

Ferhat KURT

Batman University

ferhatkurt90@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2327-5440

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78287>

Article Info

Received: 11.09.2024

Accepted: 20.09.2024

Keywords: German Fairy Tale Route, Grimm Brothers, Literary tourism, Marburg

Abstract

Folktales, with their rich and captivating content, have been capturing the interest of diverse age groups since the dawn of humanity. Passed down orally from generation to generation, these tales have become a collective product of the people, with the original authors often forgotten. In the transmission of cultural heritage to future generations, folktales play a significant role. In recent times, numerous countries have undertaken serious efforts to preserve and utilize folktales as a tourist attraction. Particularly in Germany, following in the footsteps of the Grimm Brothers, known as collectors of German folktales, fairy tale parks, festivals, towns, villages, and hotels have been established, attracting tourists from around the world. In this study, the connection between fairy tales and tourism is revealed and fairy tale tourism activities in Marburg, a small city on the German Fairy Tale Road route, are examined. Using document analysis, one of the qualitative research methods, all kinds of written documents were carefully examined and the historical development of the fairy tale literary genre in Europe and what a fairy tale is were analysed.

1. INTRODUCTION

With the onset of the Industrial Revolution, the transformation of social life led to a shift in the context of tourism, altering its perception and framing it as a distinct phenomenon (Kozak et al., 2015: 2). As tourism consumption has diversified, beyond mass tourism movements, the term “special interest tourism” has emerged to describe niche areas of interest pursued by specific groups within the broader concept of tourism (Akoğlan Kozak & Bahçe, 2009: 121). Today, tourists show less interest in traditional package holidays and instead seek more memorable and engaging travel experiences. Literary tourism, a form of special interest tourism, involves the movement of participants who wish to experience real-life connections to the fictional or real locations, characters, or the environment surrounding the author described in the texts they have read (Butler, 2000: 360). People who read to cultivate their cultural knowledge are often driven by curiosity and embark on journeys to satisfy that curiosity. Enthusiastic readers, captivated by the magical world of literature, often undertake tourist visits to fictional or real locations that they have identified with through their reading (Balcı & Dilek, 2021: 12). According to Mansfield (2015), literary tourism is driven by media promotions centred around fictional works, authors, and their works. Within the framework of a book’s narrative, the places where characters live, real or fictional locations where events occur, and places related to the author’s life—such as their birthplace, residence, the hotel they stayed at, their grave or monument, and the places where they spent time and wrote their works—are key literary tourism sites. Furthermore, locations used in the filming of literary adaptations, as well as literary festivals and exhibitions that the author participated in, are also considered part of literary tourism. As literary tourism has gained popularity, it has extended beyond well-known tourist destinations to include many

cities and locations, making both the authors and their works more widely recognized (Balcı & Dilek, 2021). The development of sub-genres within literary tourism has further contributed to its growth and widespread appeal. Any place or activity related to literature falls under the umbrella of literary tourism. Museums, literary sites, literary hotels, literary genres, cinema and television, literary festivals, book fairs, book towns, world book capitals, and place-author associations all contribute to the potential of literary tourism, encouraging tourists to consciously visit destinations associated with literature as a form of special interest tourism. Fairy tales, an epic literary genre, have also been utilized in the tourism sector through the establishment of fairy tale parks, fairy tale houses, and fairy tale routes (Aymankuy et al., 2023: 814).

1.1. Characteristics of the Fairy Tale Genre

Fairy tales, an anonymous genre that originated before the widespread development of written culture, were used to orally convey the emotions, thoughts, and needs of societies. They served both as entertainment for the people and as a means of transmitting social and cultural values (Ergüt, 2020; Öztürk & Sakaoglu, 1992). Since the dawn of humanity, fairy tales have been passed down orally from generation to generation, becoming significant cultural treasures (Çıblak, 2008; Öztürk, 1996). Although they may contain poetic sections narrated in the third person, fairy tales are predominantly written in prose (Ergüt, 2020: 4). Various definitions of the fairy tale genre can be found in online sources, often leading to misunderstandings. According to Aksöz and Balcı (2023), the fairy tale genre is frequently misrepresented or inadequately explained. Rather than focusing on fully developed characters, fairy tales typically revolve around archetypes. In contrast to characters who may embody both good and evil traits, fairy tale figures are either entirely good or entirely evil, making them archetypes rather than complex characters.

Fairy tales are known for their clear, straightforward, and fluid narration, devoid of unnecessary expressions or repetitive phrases. They are longer than anecdotes and legends, but shorter than folk tales. At their core, there is often a fearless protagonist, who is aided by others as they solve problems. The hero embodies all the positive traits, while negative traits are assigned to their opponent. The clash of opposites, such as good versus evil, always results in the triumph of the hero, who achieves a happy ending. Although listeners may feel sorrow during certain moments, they are reassured by the knowledge that the tale will end well, bringing joy at its conclusion. In every fairy tale, good characters are rewarded while evil ones are punished.

Since fairy tales lack a cause-and-effect structure, the reasons behind events are often left unexplained, and the concept of impossibility does not exist (Arıcı, 2004: 166). Time and space in fairy tales are typically products of the imagination and differ from real life. Long distances are traversed in short periods, and extensive periods pass swiftly. Extraordinary events and individuals are perceived as normal within the world of fairy tales.

1.2. Fairy Tales in Europe

European fairy tales encompass a rich tradition developed across various countries and cultures. This genre originated during the Middle Ages within oral traditions, spreading through word of mouth and gaining popularity among the public. With roots tracing back to Greek and Roman mythology, European fairy tales evolved by incorporating elements from local mythologies, folklore, and historical events. Themes such as goodness, justice, courage, beauty, and love were often explored through symbolic elements (Öztürk, 1996: 12). Supernatural events frequently appear in these tales, featuring enchanted objects, wizards, and magical places. While the history of fairy tales is often linked to Aesop around 600 BCE, it is believed that fairy tales likely emerged as early as 800 BCE in Sumer and Mesopotamia. Archaeologists have discovered didactic narratives resembling fairy tales in both form and content on clay tablets, which were likely passed orally and through manuscripts to ancient Greeks (Buch, 2003: 11; Zipes, 2012: 10).

During the Middle Ages, fairy tales, which are often referred to as "Zaubermärchen" or "conte merveilleux," existed in various forms across Europe. From the 14th to the 18th centuries, these orally transmitted tales were increasingly recorded and printed. Once documented, fairy tales began to follow the rules, motifs, characters, and plots tailored to appeal to aristocrats, clergy, and the middle class (Zipes, 2019: 35). In the French written fairy tale tradition, the "One Thousand and One Nights" collection and other works gathered by Antoine Galland during his tenure at the French embassy in

Istanbul hold a significant place (Özünel, 2011: 64). Before the 1690s, fairy tales were not widely accepted among the educated classes in France. It was during this period that many talented female writers, such as Mme D'Aulnoy, Mme D'Auneuil, Mme de Murat, Mlle L'Héritier, Mme de la Force, and Mlle Bernard, brought fairy tales into their literary salons, thus making the genre more recognized. Since these French women referred to their stories as "contes de fées," inaccurate translations led to the general use of the term "fairy tales" to describe them (Zipes, 2019: 47).

The history of fairy tale publishing shows that the genre originated in Venice in the mid-16th century, expanded in Naples at the beginning of the 17th century, developed further in France towards the end of the 18th century, and was exported to Germany in the second half of the 18th century (Bottigheimer, 2010: 23). One of the most important publications of the 19th century was the first edition of *Kinder-und Hausmärchen* (Children's and Household Tales), published by the Brothers Grimm in 1812. Although the Grimms were not the first scholars to recognize the value of folk tales as cultural gems to be preserved, they played a key role in a broader cultural movement, setting high standards for the collection of folk tales—a practice that shaped the work of most European and American folklorists well into the 20th century (Zipes, 2019: 47-48).

2. AIM, SIGNIFICANCE, AND METHODOLOGY

Fairy tales are considered one of the short epic forms in literary studies, with a history that stretches back to ancient times and can even be said to have emerged alongside humanity itself. As one of the most significant and powerful transmitters of intangible cultural heritage, fairy tales play a vital role in preserving and conveying cultural identity, values, and knowledge that need to be passed on. Fairy tales and culture are two intertwined and mutually shaping concepts. As previously discussed, fairy tales are crucial for the transmission of cultural heritage to future generations. In recent years, many countries have made serious efforts to both preserve fairy tales and use them as a tourist attraction. Particularly in Germany, under the influence of the Brothers Grimm, renowned collectors of German fairy tales, fairy tale parks, festivals, towns, villages, and hotels have been established, drawing tourists from around the world.

The aim of this study is to explore the relationship between tourism and fairy tales and examine how these two areas influence each other. The study also aims to investigate tourist destinations created around the fairy tale genre. The significance of this research lies in its detailed examination of the city of Marburg, one of the key destinations on Germany's Fairy Tale Route, with a focus on literary tourism. Additionally, the authors conducted a field study by visiting Marburg in person. As a result, this study is expected to make significant contributions to the literature on literary tourism.

In this research, document analysis, a qualitative research method, will be employed. Document analysis is a data collection technique that involves analysing visual, auditory, and written materials that contain information related to the events and phenomena under investigation (Sıgri, 2021). It is a systematic and meticulous approach to examining the content of written documents and materials (Wach & Ward, 2013). In this context, this study will first conduct a literature review on the historical development of the fairy tale genre in Europe, what defines a fairy tale, and the cultural sources from which it draws. The findings from the field study will then be integrated into the research.

3. MARBURG: THE CITY of FAIRY TALES

One of the best examples of the relationship between the fairy tale genre and the tourism sector is the "Deutsche Märchenstraße," or the German Fairy Tale Route, which allows visitors to follow in the footsteps of the Grimm Brothers through breathtaking landscapes (Hemme, 2005: 71). This route begins in Hanau, the birthplace of the Grimm Brothers, and extends to Bremen, where the fairy tale *The Bremen Town Musicians* takes place, encompassing 64 stops along the way. This route attracts literary tourists and contributes to Germany's cultural heritage tourism (Starčević, 2019: 9). The German Fairy Tale Route was established in 1975 to make the world of folk tales and legends collected by Jacob and Wilhelm Grimm in the early 19th century more visible and accessible. The route's forty communities offer special events from spring to autumn, including plays, festivals, special exhibitions, and readings connected to fairy tales, legends, and the people associated with them (Bendix & Hemme, 2004: 98).

Due to the wide variety of tourist attractions Marburg offers, the German Fairy Tale Route has become increasingly popular among tourists. The route remains active with events year-round, making it an appealing destination. While the route primarily offers fairy tales, it is popular not only among children but also among adults (Šinko, 2017: 24). The locations along the German Fairy Tale Route can be divided into three categories: places significant to the Grimm Brothers' lives, locations associated with fairy tales, and sites connected to legends and sagas. One of the places important to the Grimm Brothers' lives is Marburg an der Lahn, home to Marburg University, which was founded in 1527 as Germany's first Protestant university and where the brothers began their collection of folk tales (Sidorsky, 1990: 152).

This study focuses on the city of Marburg, specifically examining the fairy tale tourism activities conducted there, with the findings integrated into the research. Marburg is located in the Landkreis Marburg-Biedenkopf region of the German state of Hesse. Marburg, a university town where the Grimm Brothers started their collection of fairy tales, serves as the region's central hub. Due to their influence, the city attracts the attention of literary tourists. Table 1 shows the accommodation and visitor numbers, as well as the average length of stay, in the Marburg-Biedenkopf region and specifically Marburg during the January-June period of 2023 and 2024. The January-June period was selected because data for August 2024 has not yet been released.

Table 1 Tourist Arrivals and Overnight Stay Statistics of 2023 and 2024 January-June period

Category	Landkreis Marburg-Biedenkopf 2023	Landkreis Marburg-Biedenkopf 2024	Marburg, Universitätsstadt 2023	Marburg, Universitätsstadt 2024	Total (2023 January-June)	Total (2024 January-June)
Number of Tourists	129.029	131.599	85.201	88.809	214.230	220.408
Number of Overnight Stays	309.016	305.170	182.038	189.342	491.054	494.512
Average Length of Stay	2.4	2.3	2.1	2.1	2.3	2.2

Source: Authors

In 1802, Jacob Grimm began studying law at Marburg University, and a year later, Wilhelm followed in his brother's footsteps by enrolling at the same university (Danacı, 2010: 13). During their time at the university, their teacher, Professor Friedrich Carl von Savigny, recognized the brothers' potential and advised them that to truly understand the essence of law, they needed to be well-versed in the language and traditions of the people. This guidance profoundly influenced the Grimm Brothers and directed them toward the study of ancient German literature and folklore (Zipes, 2012: 7). The brothers became involved with a group of scholars known as the "Heidelberger Romantiker," who embraced the German Romanticism movement (Koraş, 2019: 19).

Marburg, a small university town with a population of 80.000, honors the Grimm Brothers through guided tours to locations illustrated by Otto Ubbelohde, who created depictions of the Grimm fairy tales. Visitors are invited to follow the footsteps of the Grimm Brothers and their fairy tale characters through projects like the Grimm-Dich-Pfad (Grimm Path), the Sterntaler Light Art Project, Grimm Park, and other events. The Grimm-Dich-Pfad, which features fairy tale characters integrated into the heights of houses, stairs, and walls as visitors pass through the historic old town up to the castle, was first launched by the Culture Department in 2009 and won the Hessian Tourism Award that same year. The route begins at Steinweg Street with statues of characters from the fairy tale *The Wolf and the Seven Young Goats*. As visitors continue along the path, they encounter *The Frog Prince* statue holding a book on their right side in Wettergasse. In the historic town square, where the old town hall is located, visitors can see the seven flies from *The Brave Little Tailor* sculpted on a wall. Along the path leading to one of the city's most famous historical landmarks, the Landgrave's Castle (Landgrafenschloss), tourists are accompanied by elements like Snow White's mirror, Cinderella's shoe, and the wolf from *Little Red Riding Hood*.

As part of the Grimm-Dich-Pfad project, statues referencing other fairy tales such as *The Fisherman and His Wife*, *The Star Money*, *The Blue Light*, and *Hansel and Gretel* have been placed at various points throughout the city for fairy tale enthusiasts to discover. Another notable location for visitors following the German Fairy Tale Route is the door at number 35 Barfüßerstrasse, where the Grimm Brothers lived during their university years. Today, the building operates as an establishment called “Zur Sonne,” offering both accommodation and restaurant services, and is known as a place where the Grimm Brothers occasionally dined.

The Marburg Tourism Office offers a range of activities to provide tourists with the best possible experience as they journey through the city of fairy tales. In addition to promoting current events, the office assists visitors in finding accommodation. Tourists who wish to follow in the footsteps of the Grimm Brothers can participate in the annual Fairy Tale Festival or join a variety of guided tours, hikes, or culinary and cultural activities organized by the Tourism Office. Alternatively, tourists can explore the city on their own using brochures available at the office. For those looking to enrich their fairy tale journey, a visit to the museum house of the artist Otto Ubbelohde, located in Gossfelden near Marburg, provides an opportunity to see illustrations of Grimm’s fairy tales. Figure 1 illustrates some of the fairy tale-related scenes encountered along the Landgrave’s Castle path in Marburg.

Figure 1 Some figures illustrating the fairy tale characters in Marburg city.
Source: Authors.

4. CONCLUSION

Germany is one of the most significant countries in producing notable artists and works within the fairy tale and other literary genres. After World War II, the country was divided into East and West, with the Eastern Bloc becoming the German Democratic Republic, adopting the Soviet governance model. This political shift influenced not only governance but also art and culture (Zettl, 2009). Artists of the time reflected the oppression and atrocities of Nazi Germany in their works (Demiryay & Balcı, 2022). Literary works, as a product of societies' past experiences and worldviews, emerge as expressions of historical and cultural contexts.

Germany, with its rich historical background, is also one of the most important countries regarding the fairy tale genre. As exemplified by the Brothers Grimm, the folk tales that form a foundational part of German culture are preserved as literary gems and passed down to future generations. Today, these tales are integrated into festivals, fairs, and other events that highlight the relationship between fairy tales and tourism, emphasizing the importance of this connection. The German Fairy Tale Route, which runs from Hanau, the birthplace of the Grimm Brothers, to Bremen, where the fairy tale *The Bremen Town Musicians* takes place, covers 64 stops and stands as one of the most vivid and tangible examples of the fairy tale-tourism connection in history. Marburg, a stop on this route, is a prime example of how well-executed and thoughtful planning can increase a city's prestige and visibility. Although the Grimm Brothers spent only a brief period in Marburg, the city is closely associated with them, drawing tourists through various activities related to fairy tale tourism.

As an essential carrier of cultural heritage, fairy tales are a valuable literary genre passed down from generation to generation. The intersection of fairy tales and the tourism sector contributes to both the preservation of cultural identity and the enrichment of tourist attractions. This study has focused on how tourist routes and events shaped around the Brothers Grimm's fairy tales, especially in Germany, have been structured and their contributions to tourism. The literary legacy developed by the Grimm Brothers in the city of Marburg has turned it into a key destination for tourists today. In this context, the union of fairy tales, as intangible cultural heritage, with tourism plays a crucial role in both preserving local cultures and diversifying tourist attractions. Literary tourism, as a form of special interest tourism centred around literary works and their creators, holds significant potential and can be considered within the framework of sustainable tourism practices.

REFERENCES

- Akoğlan Kozak, M., & Bahçe, S. (2009). *Özel İlgi Turizmi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aksöz, M., & Balcı, U. (2023). Masal Edebiyat Türünün İnternet Sitelerindeki Türkçe Tanımlanması, *4th International Istanbul Current Scientific Research Congress, Proceedings Book*, 323-332.
- Arıcı, A. F. (2004). Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 159-169.
- Aymankuy, Y., Yakut Aymankuy, Ş., Kütüklü, D., & Demir, B. (2023). Çocuklu Ailelerin Masalların Konaklama İşletmelerinde Kullanılmasına Dair Görüşleri, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(50), 807-828.
- Balcı, U., & Dilek, S. E. (2021). *Edebiyat Turizmi (Kavramlar- Türler- Örnekler)*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Bendix, R., & Hemme, D. (2004). Märchen, Tourismus, Lebenswelt. Ein Forschungsprojekt Des Instituts Für Kulturanthropologie/Europäische Ethnologie, Georgia Augusta. *Wissenschaftsmagazin der Georg-August-Universität Göttingen*, 3, 94-100.
- Bottigheimer, R. B. (2010). *Fairy Tales: A New History*, New York: State University of New York Press.
- Buch, W. (2003). Masal ve Efsane Üzerine. Çev. Ali Osman Öztürk. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar. Hzl. Gülin Öğüt Eker vd. Ankara: Milli Folklor Yayınları, 304-314.

- Butler, R. (2000). *Literary Tourism*, İçinde: Jafar Jafari (Ed.), *Encyclopedia of Tourism*, London: Routledge.
- Çıblak, N. (2008). Teknoloji Çağında Kültürel Miras Olan Masalların Korunması. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (23), 39-50.
- Danacı, F. E. (2010). *Kültürlerarası Etkileşimdeki Rolü Açısından Kırmızı Başlıklı Kız Masallarının Çevirileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demiryay, N., & Balcı, U. (2022). Alman Demokratik Cumhuriyeti Edebiyatı Bağlamında “Yazar ve Edebiyat Müzeleri”. *Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 70-81.
- Ergüt, H. M. (2020). *Ignác Kúnos’ Un Derlediği Türk Masalları’nın Propp Metoduyla İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hemme, D. (2005). Landscape, Fairies and Identity: Experience on the Backstage of the Fairy Tale Route, *Journal of Tourism and Cultural Change*, 3(2), 71-87.
- Koraş, G. E. (2019). *Grimm Kardeşler Ve Andersen Masallarında Cinsiyet Ve Karşıt Kavramların İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kozak, N., Akoğlan Kozak, M., & Kozak, M. (2015). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mansfield, C. (2015). *Researching Literary Tourism*, Shadow Books and Media, Bideford.
- Öztürk, A. O. (1996). Johannes Chiltberger’in Naklettiği Bir “Olayın” Masal-Efsane İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi, *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, 19(217), 12-15.
- Öztürk, A. O., & Sakaoğlu, S. (1992). *Pflegerl, B. Es War Einmal - Es War Keinmal Türkische Volksmärchen*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 31(4), 311-313.
- Özünel, E. Ö. (2011). Yazının İzinde Masal Haritalarını Okuma Denemesi: Masal Tarihine Yeniden Bakmak, *Millî Folklor*, 23(91), 60-71.
- Sidorsky, P. G. (1990). Along The German Fairy-Tale Road, *Childhood Education*, 66(3), 151-154.
- Siğrı, Ü. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Šinko, S. (2017). *Deutsche Märchenstraße-Eine Welt, in Der Märchen Wahr Werden*, Yüksek Lisans Tezi, Mariboru Üniversitesi.
- Starčević, L. S. (2019). *Fairy Tale Tourism Expectations and Experiences of Different Age Groups in Ivana’s House of Fairy Tales*, Master Thesis, Tom Sintobin University.
- Wach, E., & Ward, R. (2013). Learning about Qualitative Document Analysis, *IDS Practice Paper In Brief*, 1-13.
- Zettl, E. (2009). Geçmişten Günümüze Almanya. Alman Kültür ve Edebiyat Tarihi, Yayına Hazırlayan: Ali Osman Öztürk / Umut Balcı / Özlem Gencer, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.
- Zipes, J. (2012). *The Irresistible Fairy Tale: The Cultural and Social History of a Genre*, New Jersey: Princeton University Press.
- Zipes, J. (2019). The Evolution of Folk-and Fairy Tales in Europe and North America, *Teaching Fairy Tales*, 34-53.

Yapay Zekâ Ve Turistik Tüketici Davranışı

Artificial Intelligence (AI) And Tourist Consumer Behavior

Merve HASOĞLU

Kurum: Batman Üniversitesi

mervehasoglu@gmail.com

ORCID: 0009-0007-6326-8505

Delal ACAR

Kurum: Batman Üniversitesi

delal.acar@gmail.com

ORCID: 0009-0005-3897-2731

Doç. Dr. Bülent AYDIN

Kurum: Batman Üniversitesi

bulent.aydin@batman.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5449-4611

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.78406>

Article Info

Received: 18.09.2024

Accepted: 25.09.2024

Keywords: Technology,
Tourism, Consumer Behavior,
Artificial Intelligence

Abstract

Technology is continually developing and advancing. Artificial intelligence is one of the milestones reached in this evolving and progressing technology. As it is used in many fields, artificial intelligence has also become a tool utilized in tourism. Technological development and innovation have always influenced consumer behavior. Tourist consumer behavior can be positively or negatively affected by these changes. This study investigates the effects of artificial intelligence, a technological innovation, on tourist consumer behavior. The research has determined that artificial intelligence technology affects consumer behavior in various ways.

Makale Bilgisi

Geliş: 18.09.2024

Onay: 25.09.2024

Anahtar sözcükler: Teknoloji,
Turizm, Tüketici davranışları,
Yapay Zekâ

Öz

Teknoloji her geçen zaman gelişmekte ve ilerlemektedir. Yapay zekâ da gelişen ve ilerleyen teknolojide geline noktalarından biridir. Çoğu alanda kullanıldığı gibi turizm alanında da yapay zekâ kullanılan bir aygıt haline gelmiştir. Teknolojik gelişim ve yenilik her zaman tüketici davranışlarını etkilemiştir. Turistik tüketici davranışları da bundan olumlu veya olumsuz etkilenebilmiştir. Bu araştırmada ise teknolojik bir yenilik olan yapay zekânın turistik tüketici davranışlarına etkileri araştırılmıştır. Araştırmada yapay zekâ teknolojisinin tüketici davranışlarını çeşitli şekillerde etkilediği belirlenmiştir.

1. GİRİŞ

Buharlı makinelerin icadı ile başlayan teknolojik değişim daha sonra internet gibi araçların da keşfi ile büyük bir hız kazanmıştır. Öyle ki değişim yıllar itibariyle kendi içinde de değişim göstermiş, günümüzde çok daha hızlı bir seviyeye ulaşmıştır. Geçmişte daha görülür ve yavaş olan değişim, günümüzde teknolojinin etkisi ile daha hızlı ve neredeyse görülemez bir hale gelmiştir. Yeni çalışma modelleri, akıllı sistemler, çalışma teknikleri ve iletişim yöntemlerinin hızlı bir şekilde değişmesi sosyolojik olarak önemli olayları beraberinde getirmiştir (Kayıkçı, Bozkurt, 2018).

Teknolojinin hızlı gelişmesi, 'Dijital Çağ' ı kaçınılmaz kılmış ve neredeyse her alanda önemli değişimlere yol açmıştır. Yapay zekâ tabanlı teknoloji bu yolculukların yönünü değiştirmektedir. Daha küçük bir bilgi ortamından daha büyük bir bilgi dünyasına geçiş, çeşitli sektörlerin iletişim ve bilgi toplama süreçlerini değiştirdiği gibi, kuşakların hayatlarını ve yaşam tarzlarını yavaş yavaş değiştirmektedir (Kayıkçı & Bozkurt, 2018). Turizm de bu değişim sürecinin içinde yer almakta ve bu

yönde dönüşmektedir (Aydın & Sirkeci, 2023). Turizm sektöründe ilk olarak pazarlama süreçlerini basitleştirmek için kullanılan yapay zekâ, bugün misafirleri karşılamak ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya kadar birçok alanda kullanılmaktadır (Samara, Magnisalis, & Peristeras, 2020).

Turizm için akıllı sistemler, seyahat kararlarının karmaşıklığını ortadan kaldırmaktadır. Bu sistemler turizm işletmelerine hizmet otomasyonu, yapay zekâ ve robotların müşteri ilişkileri, satın alma karar verme desteği, ödeme sistemleri ve seyahat danışmanlığı gibi yeni hizmetler sunma fırsatı vermektedir (Zlatanov ve Popesku, 2019: 84). Bu sistemlerden biri de günümüzde ortaya çıkmış olan yapay zekâ tabanlı sistemlerdir. Bu araştırmada da bu sistemlerin yani yapay zekanın turistik tüketici davranışı üzerindeki etkisi bir literatür taraması ile incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmayı diğer araştırmalardan farklı kılan, konuya dair yapılan araştırmaların bütüncül olarak incelenmesi ve genel bir çerçevenin çizilmeye çalışılmasıdır. Bu durum araştırmayı hem teorik hem de uygulayıcılar açısından önemli kılmaktadır.

1.1. Turizm ve Yapay Zekâ

Yapay zekâ kavramı, ilk olarak 1956 yılında John McCarthy tarafından Dortmund konferansında ortaya atılmıştır. McCarthy yapay zekâyı “Dünyada hedeflere ulaşma amacının bir parçasıdır. Değişen türde ve derecede zekâ insanlarda, birçok hayvanda ve bazı makinelerde görülür” şeklinde tanımlamıştır (Arslan, 2020). Bu tanımlamanın dışında yapay zekâ kavramı ile ilgili literatürde çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Yapay zekâ, insanlar tarafından yapıldığı zaman zeki olarak nitelendirilen davranışların makineler yardımı ile yapılmasıdır (Pirim, 2006). Başka bir tanımlamaya göre yapay zekâ, insanın düşünce şekli ve yapısını anlamlandırma ve bu düşünce şeklinin bir taklidini ortaya çıkarmaya çalışan bilgisayar destekli işlemleri geliştirmek olarak tanımlanır. Daha farklı bir tanıma göre ise, yapay zekâ; bilgi alma, algılama, görme, düşünme ve karar verme gibi insan zekâsına ait özelliklerle donatılmış bilgisayarlardır (Bozüyük vd, 2005).

Turizm sektöründe ilk olarak pazarlama süreçlerini basitleştirmek için kullanılan yapay zekâ, bugün misafirleri karşılamak ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya kadar birçok alanda kullanılmaktadır (Samala vd., 2020). Yapay zekâ, insanoğlunun sahip olduğu belleğin aksine çok fazla sayıda görevi, eylemi daha hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmekte, seyahat planlama sürecini önemli ölçüde kolaylaştırıp kullanıcıya zaman kazandırmaktadır. Konaklama işletmelerindeki giriş veya check-in dediğimiz işlemleri de hızlı bir şekilde yapabilmektedir (Kayıkçı, Bozkurt, 2018). Bu da turizmde küçümsenmeyecek büyüklükte zaman kazanımına yol açmaktadır. Bu sayede müşteri bekleme sürelerini azaltarak hizmet kalitesini arttırmaktadır. Akıllı rezervasyon sistemleri, seyahat edilecek destinasyonları, konaklama seçeneklerini ve etkinlikleri kişiselleştirip zaman kaybını ortadan kaldırarak seyahat deneyimlerini en üst düzeye çıkarmaktadır. Kullanıcılar, tercih ettikleri özelliklere uygun konaklama ve uçuşları, seyahat platformlarının gelişmiş arama algoritmaları sayesinde hızla bulabilmektedir.

İnsanlar, internete bağlı mobil cihazlar aracılığıyla bilgi paylaşarak sosyal ekosistemler oluşturmaktadır (Hunter vd., 2015, s. 104). Bu sayede insanların dijital ayak izlerini takip etmek kolaylaşmaktadır. Dijital ayak izi yoluyla yapay zekâ, müşterilerin psikometrisini ve demografisini kullanarak çevrimiçi davranışlarını takip etmekte ve analiz etmektedir. Toplanan ve analiz edilen bu verilerin içerisinde marka tercihleri olduğu gibi kullanıcıların satın alma sıklığı da bulunmaktadır (Durmaz, & Kilic, 2023). Veriye dayalı bilgileri okuma, yorumlama ve analiz etme işleviyle, A bireyinin B ürünüyle ilgilendiğini veya X kişinin Y montajını Z fiyatına satın alabileceğini tahmin edebilmektedir. Dolayısıyla, yapay zekâ destekli pazarlama araçları, müşteri davranışlarını ve tercihlerini inceleyerek daha doğru ve özelleştirilmiş reklam kampanyaları oluşturmaktadır (Durmaz, & Kilic, 2023). Bu sayede, turizm işletmeleri artık kullanıcıya ait bilgileri kullanarak kullanıcı tercihlerine göre kişiye özel turizm hizmetleri sunabilmektedir (Samara, Magnisalis, & Peristeras, 2020).

Yapay zekâ, turizm işletmelerinin hizmet otomasyonu sayesinde müşteri ilişkileri, satın alma, karar verme desteği, ödeme sistemleri ve seyahat danışmanlığı gibi yeni hizmetler sunmasına olanak sağlamaktadır (Ercan, 2020). Bu açıdan seyahat edenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için yapay zekâ destekli müşteri hizmetleri kullanılabilir. Sanal asistanlar ve otomatik yanıt sistemleri, müşteri sorularını yanıtlar, rezervasyon değişikliklerini kontrol eder ve acil durumlarda destek sağlar. Bu, turizm işletmelerinin müşterilerinin daha fazla memnun olmasına ve daha sadık bir müşteri kitlesi oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Yapay zekâ uygulamaları turistlere kendi dillerinde istedikleri seyahati gerçekleştirmede de büyük ölçüde kolaylık sağlamaktadır (Kayıkçı, Bozkurt, 2018). Turistler, seyahat ettiği ülkelerde, yerel dildeki metinleri anlamak için anlık çeviri hizmetleri sunmaktadır. Yapay zekâ, tabanlı çeviri araçları, konuşulan veya yazılı dildeki metinleri hızlı bir şekilde çevirmekte ve böylece turistler ile yerel halk arasındaki dil engelini azaltmakta; turistlerin yerel kültür ve tarih hakkında daha derinlemesine bir anlayışa sahip olmalarını sağlayabilmektedir.

Turizmde yapay zekâ, "Chatbox" olarak bilinen sohbet kutuları tarafından kullanılmaktadır. Tıpkı insanlar gibi konuşulan sohbet kutuları, müşterilere karar verme, ödeme yapma ve internet üzerinden alışveriş yapma konusunda yardımcı olmaktadır (Popescu, 2019). Bu sohbet kutuları, yapay zekâ algoritmalarıyla güçlendirilmiş olup, insanlar gibi doğal dil işleme yeteneklerine sahiptirler. Turistlerin seyahat planlama sürecinde veya seyahat sırasında karşılaştıkları sorunları çözmek, bilgi edinmek veya hizmetlerden faydalanmak için bu sohbet kutularıyla etkileşime geçmektedirler. Chatbox'lar, turistlere konaklama rezervasyonu yapma, uçuş bilgilerini kontrol etme, yerel restoranları önerme, turistik yerler hakkında bilgi verme gibi birçok konuda yardımcı olmaktadır. Ayrıca, turistlerin seyahatleri sırasında yaşadıkları anlık sorunlara çözüm bulmak için de kullanılmaktadır. Örneğin, bir turistin kaybolması durumunda, Chatbox'lar yerel haritalara erişerek konumunu tespit edip yol tarifi sağlamakta veya acil durumlarda turistlere yakın hastaneler veya konsolosluklar hakkında bilgi vermektedir. Yapay zekâyâ dayalı teknolojik hizmetler, özel gereksinimi olan insanlara da kolaylıklar sağlamaktadır. Örneğin; hamileler veya engelliler için özel olarak tasarlanmış kılavuzlar veya araçlar üretebilmektedir (Genç, 2020, s. 3). Öte yandan turizm sektöründe yapay zeka teknolojisinin kullanımıyla birlikte konuklara daha interaktif ve kişiselleştirilmiş bir konaklama deneyimi sunan akıllı odalar da oluşmuştur. Bu odalar, konukların tablet veya mobil cihazlar aracılığıyla oda sıcaklığını ve aydınlatmayı ayarlamasına olanak tanırken, aynı zamanda oda içindeki çeşitli işlemleri ses aktivasyonu ile gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. (Lukanova ve Ilieva, 2019; Çallı, 2021). Akıllı odaların kullanımı, turizm endüstrisinde daha teknolojik ve yenilikçi bir konaklama deneyimi sunarak müşteri memnuniyetini de arttırmaktadır (Lukanova ve Ilieva, 2019, s. 168). Turizmdeki akıllı teknolojilerden biri de Kiosklardır. Yapay zekâ destekli kiosklar, otel lobilerinde, havalimanlarında, restoranlarda, kafelerde ve alışveriş merkezlerinde misafirlerin işlemlerini hızlandırmaktadır (Dulgaroğlu, 2021; Baser, Olcay, 2022). Google Haritalar gibi yapay zekâ destekli navigasyon uygulamaları da turistlerin seyahat deneyimlerini daha kolay ve verimli hale getirdiği bilinmektedir. Bu uygulamalar sayesinde, kullanıcılar seyahatleri sırasında trafik durumu, kaza raporları ve yol koşulları hakkında gerçek zamanlı bilgilere erişmektedirler (Samala vd., 2020).

1.1.2. Yapay Zekâ ve Turistik Tüketici Davranışı

Turizmde tüketici davranışı; tüketicilerin turizme dair süreçteki bütün hizmet ve ürüne karşı tutum, düşünme, karar verme, satın alma ve tüketilmesine kadar olan süreçlerin tamamı olarak açıklanmaktadır (Acar, 2019). Turizm sektörü diğer sektörlerle kıyasla hizmet unsurunun yoğun olduğu, dinamik ve sürekli gelişen bir yapıdadır. Bu nedenle turizmde tüketici davranışını etkileyen faktörler karmaşık, değişken ve çok fonksiyonlu bir yapıdadır. Turistlerin kişisel özelliklerine ve motivasyonlarına göre bir dizi aktivite ve deneyim sunularak turistlerin memnuniyetini artırmak turizmde yapay zekâ uygulamalarının en önemli kullanım nedenidir (Ferras vd.,2022). Bu kullanım

nedenlerinden dolayı yapay zekâ teknoloji ve uygulamaları özellikle turizm ve konaklama sektörlerinde yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Yapay zekâ, turizm endüstrisini geliştirmekte ve turizm hizmetlerini kolaylaştırmaktadır. Yapay zekâ, turizm faaliyetine katılan bireylerin gelecekteki seyahat planları ile ilgili örneğin; destinasyon seçimi, konaklama, ulaşım ve diğer seyahat faaliyetleri hakkında turistin çeşitli kararlar almasına yardımcı olduğundan seyahat süreci ve planlamasını eskisinden çok daha kolay ve konforlu bir hale getirebilmektedir (Ezzad & Morsy, 2022).

Yapay zekâ sistemlerinin turizm sektöründe birçok yönüyle uygulamaları bulunmaktadır. Tüketici bakış açısıyla bakıldığında yapay zekâ, kullanıcıların daha fazla seyahatle alakalı ve seyahati kolaylaştırıcı bilgiler bulmasına destek olmakta, onlara daha fazla özgürlük alanı sağlamakta, karar verme sürecini geliştirmekte ve bütüne bakıldığında daha iyi bir turizm deneyimi sağlamaktadır (Gretzel vd., 2015). Bu sonuçlarıyla birlikte yapay zekâ, turizmde kullanılmasıyla turistik tüketici davranışlarında da değişime yol açmaktadır.

Yapay zekânın tüketici davranışlarına etkileri konusunda yapılan bazı çalışmalar aşağıdaki tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Yapay zekâ ve tüketici davranışları konusunda yapılan araştırmalar

Araştırma	Bulgular
Öztürk, 2024	Metaverse kimlik, yapay zekâ, artırılmış gerçeklik uygulamaları gibi teknolojik gelişmelerin tüketici davranışlarını dönüştürdüğü; bu dönüşümün birçok fırsatı sağlamanın yanında tüketiciler için birçok tehdit içerdiği de ortaya konulmuştur.
Bhuiyan, Ahmed ve Jahan, 2024	Araştırmada yapay zekânın insan tutum ve seçimlerini daha iyi öngörebildiği, tüketicilerinin tutumlarının coğrafi özelliklere göre değiştiği, hedonik motivasyona sahip tüketicilerin yapay zekâ ve teknoloji kullanımlarında daha istekli olduğu ve yapay zekânın tüketicilerdeki beklentiyi artırdığı ortaya konulmuştur.
Aydoğmuş, Aydoğmuş ve Kamber, 2024	Teknolojilerin tüketici davranışlarındaki eğilimleri anlamada ve bu tüketici davranış eğiliminde tüketici beklentilerini daha iyi karşılamak için bir fırsat olduğu vurgulanmıştır.
Dolu ve Marangoz, 2023	Reklam faaliyetlerinde yapay zekânın kullanımı ile tüketici davranış ve duyguları arasındaki bağlantılar incelenmiştir. Yapay zekâ tarafından hazırlananların, diğer bireysel hazırlanan afişlere kıyasla daha çok tüketici duygu ve davranışlarını etkilediği sonucuna varılmıştır.
Gkikas ve Theodoridis, 2022	Yapay zekânın bir devrim yaratmasının beklenildiği, tüketiciler tarafından kullanılan yapay zekâ uygulamalarının gün geçtikçe arttığı bu nedenle markaların, işletmelerin bu yönde çalışmalar yapması gerektiği çalışmada belirtilmiştir.
Kuruca, Üstüner ve Şimşek, 2022	Yapay zekâ destekli sohbet robotlarının müşterilerin memnuniyetini olumlu yönde etkilediği; işletmeler için ise verimliliği artırıp tasarruf sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kim ve Duhachek, 2022	Tüketici davranış ve deneyimlerinin geçmişten beri teknoloji tarafından yönlendirildiği; yapay zekânın da yönlendirilen tüketim süreci geleceğini önemli ölçüde değiştireceği ortaya konmuştur.
Tuo, Ning, ve Zhu, 2021	Yapay zekânın turizmde geleneksel yöntemleri dönüştürdüğü; turistlerin ihtiyaçlarının yapay zekâ teknolojileri ile karşılanırken turistler için mahremiyet ve bilgi güvenliği gibi konularda bilinmezliğe sebep olduğu belirtilmiştir. Turizmde sanal rehberlerin ve robotların turistler tarafından gelecekte daha çok kullanılacağı bu çalışma öncülüğünde turizmde yapay zekâ kullanımının gelecekte daha detaylı incelenmesi gerektiği belirtilmiştir.
Karaman, 2021	Tüketicinin akıllı teknolojiler ile ilişkisinin sadece iyi veya kötü olarak düşünülmemeyeceği; iyi ve kötünün birlikte olduğu durumlar ile açıklanabileceği belirtilmiştir.
Kazak, Chetyrbok ve Oleinikov, 2020	Yeni dijital çağda yapay zekâ, insan duyguları ve zekâsıyla birlikte çalışarak müşterilere hem çevrimiçi hem de çevrimdışı olarak rahat etkileşim olanağı sunduğu belirtilmiştir. Yapay zekâ teknolojilerinin yakında turizm endüstrisinde yaygın olarak kullanılacağı belirtilmiştir.
Pradeep, Appel ve Sthanunathan, 2018	İnternetin kullanımıyla birlikte tüketici davranışları ve pazarlama çalışmaları değişim gösterdiği; işletmelerin varlığını sürdürmek, başarılı olabilmek ve değişen tüketici davranışını yakalamak gibi kaygılarından dolayı yapay zekâ teknolojilerine uyum sağlaması gerektiği belirtilmiştir.

Kaynak: Araştırmacılar tarafından literatürden derlenmiştir.

Yukarıdaki çalışmalarda yapay zekâ ve tüketici davranışı ile ilgili araştırmalar incelememiştir. Görüldüğü üzere yapay zekâ ve tüketici davranışları arasında olumlu ve olumsuz yönde etkileşimler bulunmaktadır. Bu çalışmalar yapay zekânın tüketici davranışlarını dönüştürdüğünü; günümüz tüketicilerini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Yeni teknoloji çağı ve yapay zekâ uygulamalarının tüketici tercih ve davranışlarında önemli bir etken olduğunun; tüketici davranışlarından etkilenen işletme ve sektörlerin bu gelişmeleri takip etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu noktalarla birlikte turizm sektörünün de hizmet unsuru ağırlıklı olması ve tüketici davranışlarından kolay ve ani etkilenen bir sektör olması sebebiyle yapay zekâ teknolojilerinin sektörle uyumlaştırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Günümüz turizm sektöründe bazı yapay zekâ çalışmaları ve örnek kullanım alanları aşağıda Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Turizm Sektöründe Kullanılan Yapay Zekâ Uygulamalarına Yönelik Bazı Araştırmalar

Araştırma	Yapay Zekâ Uygulaması	Açıklama
Özer ve Bayram, 2024	ChatGPT	ChatGPT turizmde birçok alanda kullanılmaktadır. Bu kullanımın avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Dil desteği, çalışan maliyetini azaltması, kolay kullanıma sahip olması, süreci hızlandırması gibi olumlu yanları bulunurken; güvenlik açığı ve kişisel bilgilerin güvenliği konusunda endişeler, turisti tembelleğe yönlendirmesi gibi olumsuz yanları da bulunduğu belirtilmiştir.
Güncan, 2023	Hizmet Robotları Chatbot İnsansı Robotlar	Robot şefler, robot servis elemanları, robot barmenler, robotik yönlendiriciler, havaalanı robotları, müze robotları gibi robotların yanı sıra seyahat sohbet robotları da bulunduğu belirtilmektedir. İnsansı robotların müzelerde turist rehberi olarak kullanıldığı belirtilmektedir.
Kurçer ve Civelek, 2023	Turizm İşletmelerinde Akıllı Sistemler	Konaklama işletmelerinde akıllı sistemler: Akıllı oteller ve akıllı odalar, odalarda bulunan akıllı asistanlar ve sohbet robotlarının kullanım alanları incelenmiştir. Yiyecek içecek işletmelerinde akıllı sistemler: Self servis kioskları, restoran sohbet robotları incelenmiştir. Ulaştırma işletmelerinde akıllı sistemler: Bagaj, check in, yüz tanıma kiosklarının havaalanlarında kullanımı incelenmiştir. Rekreasyon işletmelerinde akıllı sistemler: Müze ve ören yerlerinde sanal gerçeklik (VR) teknolojisinin kullanımı incelenmiştir.
Ercan, 2020	Turizm Pazarlamasında Sohbet Robotları	FCM Travel Asia tarafından kullanıma sunulan “Meet Sam” gibi seyahat robotlarının kişiselleştirilmiş danışmanlık hizmetleri olarak kullanıldığı; booking ve meet sam gibi uygulamaların turizmde yapay zekâ kullanan işletmelere öncelik vermesi ve turistlerin deneyimlerini paylaşmalarını sağlamasını sağladığı belirtilmiştir.
Popesku, 2019	Chatbots (Sohbet Robotları) Robotlar (Yapay Zekâ Destekli Robotlar)	Turizmde seyahat öncesinde sohbet robotları kullanılarak turizm planlamaları yapılabildiği belirtilmektedir.

		Seyahat sırasında ise oda temizleme robotları, havaalanı check-in kioskları, birden fazla dilde konuşabilen karşılama robotları turizmde kullanıldığı belirtilmektedir.
İbiş, 2019	Otel Robotları Havaalanı Robotları Restoran ve Servis Robotları Müze Robotları	Robotlar turizm sektöründe hizmet odaklı olması nedeniyle yoğun olarak kullanılmaktadır. Japonya’da bulunan Hennna Otel tamamen robotlardan oluşmakta turistler konaklama deneyimi süresince hiçbir çalışanla karşılaşmadığı belirtilmektedir. Restoranlarda mutfak ve servis alanlarında robotların kullanıldığı belirtilmektedir. Robotların müzelerde rehberlik hizmeti verdikleri belirtilmektedir.

Kaynak: Araştırmacılar tarafından literatürden derlenmiştir.

2. AMAÇ

Turizm sektöründe akıllı teknolojilerin ve sistemlerin kullanımı artmaktadır. Bu araştırmada da bu sistemlerin yani yapay zeka destekli akıllı teknolojilerin turistik tüketici davranışı üzerindeki etkisi literatür taraması ile incelenmesi amaçlanmıştır.

3. YÖNTEM

Bu araştırmada konuyla ilgili önceki araştırmalar ve literatür kapsamlı olarak incelenmiş ve sistematik bir derleme yapılmıştır. Bu bağlamda 2019 ve2024 yılları arasında yapılan güncel çalışmalar incelenmiştir. Araştırmada hem ulusal hem de uluslararası indekslerden yararlanılmıştır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Teknolojik yeniliklerin ve gelişiminin turizm sektörü üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Ancak teknolojinin turizm üzerinde olumlu etkilerinin çoğunlukla daha güçlü olduğu bilinmektedir. Teknoloji tarihi bir süreç olarak incelendiğinde turizm hareketini kolaylaştırdığı ve tüketici davranışlarına çoğunlukla pozitif yansıdığı anlaşılmaktadır. Özellikle internet çağı ile birlikte bu olumlu yansıma da hız kazanmıştır. Bu olumlu yansılardan biri de son yıllarda kullanıma giren yapay zekâ uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

Turizmde yapay zekâ uygulamaları ülkenin ekonomisi ve teknolojilerine göre değişmekle birlikte sektörde genç bir unsurdur. Yukarıdaki tablolarda da incelenen yapay zekâ örnekleri günümüzde turizm sektöründe kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere yapay zekâ uygulamaları turistik deneyim sürecinin en başı olan planlama kısmından en son kısmına kadar aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Sürecin her alanında; örneğin konaklama, seyahat, restoran ve müzelerde yapay zekâ teknolojisi ile karşılaşılmaktadır. Turistler yapay zekâ uygulamalarını kullanırken avantajlarını düşünürken dezavantajlarını da düşünmektedir. Kişisel bilgilerin güvenliği, mahremiyet gibi konularda yapay zekâ tehdit olarak algılansa da yapay zekâ uygulamalarının avantajları turistik tüketici davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir. Bu yönüyle bu tür uygulamaların sektör tarafından daha fazla kullanılacağı, kitlesel pazara yönelik pazarlama faaliyetlerinden ziyade kişiye özel pazarlama faaliyetlerinin ağırlık kazanacağı öngörülebilmektedir. Diğer bir deyişle yapay zekâ ile birlikte kişiselleştirilmiş mal ve hizmetlerin daha fazla önemseneceği görülmektedir.

Koşullara göre değişen ve dönüşen turizm sektöründe yapay zekâ uygulamalarının kullanılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Müşterilerin beklentileri, sektördeki rakip işletmelerin yapay zekâyı yoğun bir şekilde kullanması, yapay zekâ uygulamalarının işletmelere ve müşterilere sağladığı kolaylıklar bu zorunluluğun nedenlerindedir. Turizm sektörünün de diğer tüm sektörlerde olduğu gibi yenilik ve gelişmelere açık olması; bu yenilik ve gelişmeleri öngöremeyip uyum sağlayamayan unsurların zamanla sektör dışına çıkarılması sektörün başlangıcından bugüne kadar rutin bir işlem olarak görülmektedir. Bu nedenle turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin günümüzde yoğun olarak kullanılmaya başlayan yapay zekâ uygulamalarını kendi faaliyetlerine entegre etmeleri gerekmektedir. Bu entegre sürecinde yapay zeka uygulamalarının avantaj ve dezavantajları iyi analiz edilmeli; avantaj kısmına yoğunlaşarak dezavantaj kısımları göz ardı edilmemelidir. Yapay zekâ uygulamalarının müşteriler ve işletmeler için dezavantajlardan olan güvenlik ve mahremiyet sorunları; veri güvenliği ve siber güvenlik şirketleriyle çalışılarak minimuma indirilmelidir. Müşterilerin ve işletmelerin güvenlik kaygıları minimuma indirildiği takdirde yapay zekâ uygulamalarının doğru ve güvenli bir şekilde sektörde önemli yer edineceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abo-Elsoud, E., & Morsy, J. (2022). The role of artificial intelligence in improving service and strengthening tourist experience in egypt. *المجلة المنصورة جامعة. والفنادق السياحة كلية مجلة*, 11(2), 721-755.
- Acar, A. (2019). Turizmde tüketici davranışını etkileyen faktörler. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), 390-394.
- Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.
- Aydin, B., & Sirkeci, I. (2024). Navigating the Frontier: Addressing Artificial Intelligence Challenges in Tourism and Hospitality Education. *Transnational Education Review*, 2(1), 49-53.
- Aydoğmuş, H. Y., Aydoğmuş, U. ve Kamber, E. (2024). Endüstri 4.0 ve tüketici davranışları. *Tüketici Davranışları 4-Güncel Akademik Çalışmalar*, (53).
- Başer, M. Y. ve Olcay, A. (2022). Akıllı turizmde yapay zekâ teknolojisi. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 21(3), 1795-1817.
- Bhuiyan, K. H., Ahmed, S. ve Jahan, I. (2024). Consumer attitude toward using artificial intelligence (AI) devices in hospitality services. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*.
- Bozüyük, T., Yağcı, C., Gökçe, İ., & Görkem, Akar. (2005). Yapay Zeka Teknolojilerinin Endüstrideki Uygulamaları.
- Bulchand-Gidumal, J. (2022). Impact of Artificial Intelligence in Travel, Tourism, and Hospitality. *In Handbook of e-Tourism; Springer: Berlin/Heidelberg, Germany; ISBN 978-3-030-48651-8*.
- Çallı, F. (2021). Turizm endüstrisinin dijital geleceği. *Journal of New Tourism Trends*, 2(1), 97-107.
- Dolu, Z. T., Marangoz, M. (2023). Yapay Zekâ Uygulamalarının Tüketicilerin Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Büyük Hazine Filmi Üzerine Bir Analiz. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 525-549.
- Durmaz, Y., & Kilic, Y. (2023). Original Paper A Theoretical Approach to Artificial Intelligence in Consumer Behavior.
- Dülgeroğlu, O. (2021). Turizmde dijitalleşme: Akıllı turizm uygulamaları, dijital turizm ve turizm 4.0. *Turizm ve İşletmecilik Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Ercan, F. (2020). Turizm pazarlamasında yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı ve uygulama örnekleri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(2), 394-410.
- Ercan, F. (2020). Turizm pazarlamasında yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı ve uygulama örnekleri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(2), 394-410.
- Ferras X., Hitchen EL. ve Tarrasts E. (2022). Smart Tourism Empowered by Artificial Intelligence. *Journal of Cases on Information Technology*, doi: 10.4018/jcit.2020010101
- Gkikas, D. C., Theodoridis, P. K. (2022). AI in consumer behavior. *Advances in Artificial Intelligence-based Technologies: Selected Papers in Honour of Professor Nikolaos G. Bourbakis—Vol. 1*, 147-176.
- Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., Koo, C. (2015). Akıllı turizm: temeller ve gelişmeler. *Electron Mark* 25(3):179–188 Gunter.
- Günçan, Ö. (2023). *Turizmde Güncel Gelişmeler*, Turizmde robot teknolojisi, (Ed: A. Karakaş; A. Aslan). Eğitim Yayınevi, İstanbul.

- Ivanov, S. & Webster, C. (2017). Adoption of robots, artificial intelligence and service automation by travel, tourism and hospitality companies a cost-benefit analysis. *International Scientific Conference Contemporary Tourism-Traditions and Innovations*, 19-21 October 2017, Sofia University.
- İbiş, S. (2019). Turizm endüstrisinde robotlaşma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 403-420. © 2019 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.
- Karaman, Ö. (2021). Yapay zekâ destekli kişiselleştirme algoritmalarının tüketici zihninde filtre balonu yaratma etkisinin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(32), 1339-1351.
- Kazak, A. N., Chetyrbok, P. V., Oleinikov, N. N. (2020). Artificial intelligence in the tourism sphere. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 421, No. 4, p. 042020). IOP Publishing.
- Kim, T., Duhachek, A. (2022). AI and consumer behavior. *Cambridge Handbook of Consumer Psychology*.
- Kurçer, D., & Civelek, M. Yapay zeka ve turizm: Akıllı Sistemler.
- Kuruca, Y., Üstüner, M., Şimşek, I. (2022). Dijital pazarlamada yapay zekâ kullanımı: Sohbet robotu (Chatbot). *Medya ve Kültür*, 2(1), 88-113.
- Li, L., Lee, K. Y., Emokpae, E., & Yang, S. B. (2021). What makes you continuously use chatbot services? Evidence from chinese online travel agencies. *Electronic Markets*, 1-25.
- Lukanova, G. ve Ilieva, G. (2019). Robots, artificial intelligence, and service automation in hotels. S. Ivanov ve C. Webster (Ed.), robots, artificial intelligence, and service automation in travel, tourism and hospitality içinde, (s. 157-183). *Bingley: Emerald Publishing Limited*.
- Özer, S., & Bayram, M. (2024). Chatgpt ve turizm: araştırmalar ne öngörüyor?. *Journal of Global Tourism and Technology Research*, 5(1), 1-11
- Öztürk, M. (2024). Tüketici davranışında yapay zeka uygulamaları. *Tüketici Davranışları 4-Güncel Akademik Çalışmalar*, 21.
- Pirim, A. G. H. (2006). Yapay zeka. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(1), 81-93.
- Popesku, J. (2019). Current applications of artificial intelligence in tourism and hospitality. In *Sinteza 2019-International Scientific Conference on Information Technology and Data Related Research* (pp. 84-90). Singidunum University.
- Popesku, J. (2019). Current applications of artificial intelligence in tourism and hospitality. In *Sinteza 2019-International Scientific Conference on Information Technology and Data Related Research* (pp. 84-90). Singidunum University.
- Pradeep, A. K., Appel, A., Sthanunathan, S. (2018). *AI for marketing and product innovation: powerful new tools for predicting trends, connecting with customers, and closing sales*. John Wiley & Sons.
- Ruhet, G. E. N. Ç. (2020). Artificial Intelligence and the Development of Smart Tourism. *Journal of Tourism and Hospitality Education*, 10, 1-7.
- Samala, N., Katkam, B. S., Bellamkonda, R. S., & Rodriguez, R. V. (2020). Impact of AI and robotics in the tourism sector: a critical insight. *Journal of tourism futures*, 8(1), 73-87.
- Samara, D., Magnisalis, I., & Peristeras, V. (2020). Artificial intelligence and big data in tourism: a systematic literature review. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 11(2), 343-367.
- Tuo, Y., Ning, L., Zhu, A. (2021). How artificial intelligence will change the future of tourism industry: The practice in China. In *Information and Communication Technologies in Tourism 2021: Proceedings of the ENTER 2021 eTourism Conference*, January 19–22, 2021 (pp. 83-94). Springer International Publishing.

- Kayıkçı, M. Y., & Bozkurt, A. K. (2018). Dijital çağda z ve alpha kuşağı, robotlar ve turizmde yapay zeka uygulamaları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2018(1), 54-64.
- Zlatanov, S., Popescu, J. (2019). Current applications of artificial intelligence in tourism and hospitality. *International Scientific Conference on Information Technology and Data Related Research*.

Sibeveyh'in El-Kitab Adlı Eserine Getirilen Eleştiriler

Criticisms on Sibawayh's Al-Kitab

Gül Şeyma ÇİL

Batman Üniversitesi

E-posta: gulseymacil@gmail.com

ORCID: 0009-0007-5054-6270

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.77324>

Article Info

Received: 14.07.2024

Accepted: 06.08.2024

Keywords: Eleştiriler; El-Kitab; İlk Arapça Gramer Kitabı; Sibeveyh

Öz

Bu çalışmada, Arapça dilbilgisi üzerinde çalışan ilk âlimlerinden biri olan Sibeveyh'in hayatı ile günümüze ulaşan ilk Arapça gramer kitabı niteliğini taşıyan Sibeveyh'in El-Kitab adlı eseri incelenmekte ve bu esere yönelik eleştiriler irdelenerek sınıflandırılmaktadır. Temel amacı Sibeveyh ve onun eserine getirilen eleştirileri inceleyip sınıflandırmak olan bu makale Sibeveyh ve onun eserini önemli kılan nitelikleri de analiz edip yorumlamaktadır. Çalışma Sibeveyh'e ve onun eserine yönelik bazı eleştirilerin birçok âlim tarafında kabul görmediğini ve bunların haksızlık olarak nitelendirildiğini ortaya koyarak bu konudaki çalışmalara katkı sunmaktadır. Çalışmamızın yöntemi analiz, karşılaştırma ve sınıflandırma gibi tekniklerden müteşekkildir. Bu teknikler kullanılarak El-Kitab'a yapılan eleştiriler noksanlık-fazlalık, kapalılık, düzensizlik, çelişki ve yanlışlıklar gibi başlıklar altında sınıflandırılmış ve Sibeveyh'in kıraatleri çirkin, hatalı ve zayıf olarak nitelendirmesinden dolayı eleştirilerin odağı haline geldiği ortaya çıkarılmıştır.

Makale Bilgisi

Geliş: 14.07.2024

Onay: 06.08.2024

Anahtar sözcükler: Al-Kitab; Criticisms; First Arabic Grammar Book; Sibawayh

Abstract

In this study, the life of Sibawayh, one of the first scholars working on Arabic grammar, and the work of Sibawayh, which is the first Arabic grammar book that has survived to the present day, is analyzed and the criticisms of this work are examined and classified. This article, whose main purpose is to scrutinize and classify the criticisms brought to Sibawayh and his work, also analyzes and interprets the qualities that make Sibawayh and his work important. The study contributes to the literature on this subject by revealing that some criticisms of Sibawayh and his work are not accepted by many scholars and that they are described as unfair. The method of the present study consists of techniques such as analysis, comparison and classification. With these techniques, criticisms of Al-Kitab were classified under the headings such as deficiency-excess, obscurity, irregularity, contradiction and inaccuracies, and it was revealed that Sibawayh became the focus of criticism due to his characterization of the recitations as ugly, inaccurate and weak.

1. GİRİŞ

Arap dili İslamiyet'in kabulüyle birlikte birçok yere yayılmış, bununla beraber Kur'an Dili olan Arapçanın önemi bir kat daha artmıştır. Bu dönemde Arap olmayan Müslümanlara Arapçayı öğretmek, dili doğru kullanmak ve dilde olası yanlışları engellemek gibi amaçlarla gramer yani dil bilgisi çalışmaları başlamıştır. Dil bilgisi çalışmaları nahiv ilminin doğmasına zemin hazırlamıştır. Dönemin âlimleri nahiv ilmiyle uğraşmış, kısa sürede nahiv alanında birçok âlim yetişmiş ve bu âlimler Arapçanın doğru kullanımı için dersler vererek öğrenci yetiştirmişlerdir (Al-Ansari, 2020; Benli, 2007; Cahyaningtyas, 2021).

Bu âlimlerinden biri de Sibeveyh'dir. Sibeveyh'in yazdığı El-Kitab adlı eser, nahiv alanında tafsilatlı olarak telif edilip günümüze ulaşan ilk eserdir. Eserin günümüze ulaşmasında büyük rolü olan

ve aynı zamanda Sibeveyh'in en önemli öğrencisi olarak görülen kişi Saîd b. Mes'ade el-Ahfeş el-Evsat'tır (ö. 215/830). Aynı zamanda Sibeveyh'in genç yaşında hayata gözlerini yummasının ardından birçok âlim tarafından el-Kitab'ın okunmasını sağlamıştır. Bu âlimler arasında Ebû Osman Mâzinî, Kisaî (ö.189/805), Ebû Ömer el-Cermi (ö.225/839) gibi âlimler vardır. Kaynaklar öğrencisi Ahfeş el-Evsat'ın Sibeveyh'ten yaşça büyük olduğunu göstermektedir. Sibeveyh'ten eseri sadece öğrencisi Ahfeş el-Evsat okumuştur. El-Kitab'da bulunan kaidelerin meydana getirilmesinde önemli bir kaynak olan bedevilerin yaygın kullanımları, kıyas ve ta'lîle dayalı çalışmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. El-Kitap, üçüncü yüzyıldan beri nahvin kur'an-ı olarak görülmüş, nahiv ilminde kutsal kitap derecesinde ilgi ve takdir toplamış, birçok âlimin görüşüne göre kendi alanında eşsiz kitaptır. Âlimler El-Kitab'dan daha iyisini yazmanın mümkün olmadığını hatta daha iyisini nazmetmeye çalışmanın bile zor olduğunu dile getirmişlerdir. El-Kitap kendisinden sonra yazılmış birçok esere, birçok hususta öncülük ve kaynaklık etmiştir (Bulut, 2008; TDV Ansiklopedisi; Yerinde, 2016).

Sibeveyh Arap olmayıp, Fars kökenli Arapça dil bilginidir. Kaynaklar Sibeveyh'in farklı üç künyeye sahip olduğunu göstermektedir. Bu künyeler Ebu'l-Hasen, Ebû Osman iken en meşhur olanı Ebû Bîşr'dir. Asıl adı Amr b. Osman b. Kanberdir. Asıl adından ziyade lakabıyla tanınmış, meşhur olmuş bir dil âlimidir. Lakabı Sibeveyh olup, Farsça bir kelimedir. Sibeveyh kelimesinin okunuşu hakkında Araplar ve Farısların sözcüğü farklı şekillerde telaffuz etmeleri nedeniyle çeşitli ihtilaflar vardır. Lakabının anlamı ve âlimin neden bu lakap ile anıldığına dair farklı rivayetler, görüşler vardır. Bu rivayetlerden biri 'sib' sözcüğü Farsça bir kelime olup 'elma' anlamına gelirken, 'veyh' sözcüğü ise 'koku' anlamına gelir. Bu iki kelime bir araya gelerek 'elma kokusu' anlamını taşıyan bir Farsça tamlama oluşturmuştur. Rivayete göre çocukluğunda etrafına elma kokusuna benzer güzel bir koku yayması ve çok yakışıklı olması nedeniyle bu ismin verildiği ve bu lakapla anıldığı bilinmektedir. Bir başka rivayete göre de yüzünün kırmızı olması ile elmaya benzetildiğinden, bir başka rivayete göre de güzel ve temiz olduğundan bu lakapla anıldığı tahmin edilmektedir. Bu lakabı kimin verdiği net olarak bilinmese de birçok kaynakta annesinin verdiği yazmaktadır (Türkmen, 2022).

Sibeveyh'in doğum yılı tam olarak bilinmemekle beraber birçok kaynakta Hicri 135 ile 140 yılları arasında bir yılda doğduğu kabul edilmektedir. Ahvâz (Huzistan) şehrinde dünyaya geldiğine dair rivayetler olsa da bu pek kabul görmemiş, Beyda şehrinin olması daha doğru bir rivayet olarak görülmüştür. İran'ın Şiraz şehrinin yakınlarındaki Beyda Köyü'nde Farisi bir ailenin oğlu olarak dünyaya geldiği bilinmektedir. İlk bilgilerini de bu çevrede almıştır. Daha sonra Basra'ya göç etmiş ve orada yetişmiştir. Eserinde Farsçayı çok iyi bildiğini gösteren pasajlara bakacak olursak bu göçün 14 yaşlarından sonra gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Basra'da ilk önceleri fıkıh ve hadis derslerine merak salmış ve bu konuda dersler almıştır. Basra'da ilk olarak Hammad b. Seleme'nin derslerine katılmış, ondan hadis dersleri almıştır. Bir gün Hamad b. Seleme'nin huzurunda hadis okurken yapmış olduğu bir nahiv (dil bilgisi) hatasından duyduğu üzüntü sebebiyle nahiv tahsil etmeye karar vermiştir. Sibeveyh nahiv tahsil etmeye karar verdikten sonra Halil bin Ahmet'in derslerine katılmış ve yaklaşık 15 yıl boyunca ondan dersler almıştır. Bu dersler arasında nahiv, sarf, fonetik, lügat gibi dersler almıştır. Gramer konusuna büyük bir merak salmış ve bu konuda büyük bir başarı elde etmiştir. Hatta bu başarı öyle bir başarıdır ki doğu, batı Arap, acem demeden dünyanın dört bir yanına yayılmış ve şöhreti de günümüze kadar gelmişti. Zekâsı, çalışkanlığı, genç yaşına rağmenengin bilgisi ile çevresinin alaka ve takdirini kazanan Sibeveyh, hocası Halil bin Ahmed'in vefatından sonra nahiv ilminde zamanın en yetkili âlimi kabul edilmiştir. Âlimin vefat yılı ve yeri tam olarak bilinmemektedir. Bu konuyla ilgili çeşitli rivayetler görmek mümkündür. Bu rivayetlerin en muteber olanı, Bağdat'ta Kisâî ile aralarında geçen Zünbûriyye Olayının ardından büyük bir hüzne kapılması nedeniyle Basra'ya döndüğü, daha sonra Ehvâz'a veya Şiraz şehrine gidip hastalanmasıyla 180/796 yılında hayata gözlerini yumduğu şeklindedir (İslam Âlimleri Ansiklopedisi).

2. AMAÇ

Bu çalışmanın temel amacı, Sibeveyh'in hayatını ve onun yazdığı El-Kitab adlı eserini inceleyerek, onun çalışmalarına yönelik olarak yapılan eleştirileri sınıflandırmak, analiz etmek ve yorumlamaktır. Bunun yanı sıra, bu çalışma, Sibeveyh'e ve onun eserine yönelik bazı eleştirilerin çoğu âlim tarafından haksızlık olarak nitelendirildiğini ortaya koyarak, bu konudaki çalışmalara katkıda bulunmayı da amaçlamaktadır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmamızda, El-Kitab'a yapılan eleştirilerin irdelenmesi için analiz, karşılaştırma ve sınıflandırma teknikleri kullanıldı. Eleştiriler, noksanlık-fazlalık, kapalılık, düzensizlik, çelişki ve yanlışlık gibi özellikler açısından sınıflandırıldı. Bunun yanı sıra, Sibeveyh'in 'kıraatlerin çirkin, hatalı ve zayıf olduğu yönündeki düşüncelerinden dolayı eleştirilerin odak noktası haline geldiği ortaya konuldu. Bu çalışmada kullanılan yöntem, analiz, karşılaştırma ve sınıflandırma teknikleri olarak özetlenebilir. Analiz tekniği, eleştirmenlerin El-Kitab'a olan yaklaşımlarının incelenmesini sağladı. Karşılaştırma tekniği, El-Kitab'a getirilen eleştiriler arasındaki benzerlik ve farklılıkların karşılaştırılması imkânını verdi. Sınıflandırma tekniği ise, eleştirileri noksanlık-fazlalık, kapalılık, düzensizlik, çelişki ve yanlışlık gibi özellikler açısından sınıflandırmak amacıyla kullanıldı.

4. ANALİZ VE BULGULAR

4.1. Al-Kitab

El-Kitab farklı ilim dallarına ait pek çok konuyu kendi bünyesinde barındıran oldukça zengin bir kitaptır. Nahiv, sarf, fonetik, lügat, şiir, belagat gibi birçok ilim alanında ilk başvurulmuş en eski temel kitaplardan ve kaynaklardan biridir. Eser gramer kurallarının izahını, dilin anlam ve pratik yönleri konusunu ele almış olup, her ne kadar gramer kitabı olarak öne çıkmış olsa da Kur'an kıraatleri konusunda da oldukça zengin bir kitaptır ve bu yönüyle de öne çıkmıştır (Bosworth, 1995; Ismaeel, 2022). El-Kitab'da ele alınan 376 ayetin 157'sinin kıraatler ile alakalı olduğu görülmektedir. Eserin son 7 bölümünü teşkil eden fonetik (ses konuları) bölümünde kıraat ve tecvit ilimlerini ilgilendiren seslerin adları, nitelikleri ve değişimleri ile ilgili meseleler ele alınmıştır. Kitaptaki fonetik bölümü daha sonra yazılan kıraat ve tecvit kitaplarının temel kaynağı ve ana malzemesi olmuştur. Kitaba 'El-Kitap' adını Sibeveyh vermemiştir. Hatta bir müddet isimsiz olarak elden ele dolaşmıştır. Ders kitabı olarak okutulmuştur. Daha sonraları hem öğrencisi hem de yakın dostu olan ve aynı zamanda kitabı yazarken bazı güç meselelerde kendisine danıştığı kişi olan Ahfeş el-Evsat kitaba 'El-Kitap' adını vermiştir. Eser 3. yüzyıldan günümüze kadar da El-Kitab olarak bilinmektedir ve bu şekilde elimize geçmiştir. Kitap çok zengin, derin ve engin bilgilere sahip, çok önemli bir kitap ki başta Almanca, İspanyolca olmak üzere birçok dile çevrilmiştir. Ve şöhreti dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. El-Kitap önsözü ve son sözü olmayan, isimsiz ve ölümsüz bir kitaptır. Bu eser aynı zamanda Kur'an dili olan Arap dilini doğru kullanma ve öğrenme konusunda önemli bir kaynaktır. Yazıldığı çağdan itibaren El-Kitab'a yönelik başlayan ilgi artarak günümüze kadar ulaşmıştır. El-Kitab ile ilgili farklı çağlarda muhtasar, şerh, eleştiri gibi birçok alanda çalışmalar yapılmıştır (Dağ, 2016). Eser kendisinden sonraki dil ilimlerine ait yazılan kaynakların, çalışmaların temel kaynağı olarak görülmektedir. Günümüzde Arap diline dair yapılan çalışmaların ana malzemesi niteliğindedir. Dil ilimlerinde hiçbir eserin ulaşamayacağı bir düzeyde olduğu kabul edilir. Arap dilbiliminde ilk olup ulaşılabilen seviyeye sahip olarak kabul edilmiş, içerdiği dil malzemesi, kullanışlı yöntem yönüyle öne çıkmıştır. El-Kitab, başta Arap dili olmak üzere diğer Semitik diller ile ilgili çalışmalarda da derin etkiler bırakmıştır (Al-Nassir, 1985; Benli, 2007; Türkmen, 2022; Yerinde, 2016).

El-Kitab'ın ana hatlarını nahiv, sarf ve fonetik konuları meydana getirmektedir. Eserin yarısına yakın olan kısmını sarf konuları oluştururken, sonrasında nahiv ilmine ait konular bulunmaktadır. El-Kitab aynı zamanda kelime bakımından oldukça zengin sözlük malzemesi içerir. Eser dil ilimlerinin teorik yönüyle işlendiği altı bölümden oluşan bir giriş kısmına sahiptir. Bu kısımda sözcük türleri (isim, harf, fiil), isnâd, irab, lafız-anlam ilişkisi, lafızlardaki amaçlar, kelimenin doğruluk seviyesi gibi meseleler bulunmaktadır. Eser giriş özelliğini taşıyan bu bölümden sonra nahiv, sarf ve fonetik (ses) konularına ait yedi bölümden oluşan kısım son bulmaktadır. El-Kitab'ın son bölümü ses konularından oluşmakla beraber bazı ses konuları sarf ilminin konuları arasında da ele alınmıştır. Eserin bu bölümünde, mahreç ve sıfatları, harflerin sayısı, imâle, hazif, idğâm, değişik telaffuzlardan oluşan tâlî harfler, taz'if gibi ses değişimleriyle alakalı konular işlenmiştir (Al-Nassir, 1985; Benli, 2007; Hussein, 2020). Sibeveyh'in bu bölümde hocası Halil b. Ahmed'in bilgilerinden ne derece etkilendiğini eserine yansıtmış olduğu görülmektedir. Bazı ses meselelerinde hocasının görüşlerini benimsemişken, bazı ses meselelerindeki görüş farklılıklarını da eserinde bulmak mümkündür. El-Kitab'da bulunan bu bölüm Sibeveyh döneminde fonetik çalışmaların yükseldiği düzeyi gözler önüne sermektedir. El-Kitab'da bulunan konular arasında belirgin hatların olmadığı dikkat çekmektedir. Sarf konularının ses konuları nahiv konularının sarf konuları arasında ele aldığı görülmektedir. İşlenmiş olan bir konuyu ilerideki sayfalarda başka bir konu içerisinde tekrar ele aldığı

tespit edilmiştir. Bunun yazarın konuları çeşitli yönleriyle işleme kaynaklı dilbilim yöntemi olduğu ileri sürülmüştür (Limpens & Ermers, 1995). Sözcük yapısına ait bir mevzunun, i'râbla alakalı bir konuyla birlikte aynı başlıkla ya da bu konulardan bağımsız olarak ayrı başlık altında ele alınmış olduğu fark edilmektedir. Mesela tasgîr ve te'kîd nûn'u konuları arasında kasem ve kasem harflerine ait mevzular beraber işlenmiştir.

Sibeveyh'in eserinde uzun olarak yer verdiği bazı bölümlerin daha sonraki âlimlerce kısaltılmış olduğu görülmektedir. Sibeveyh eserinde ele aldığı konuları uzun açıklamalar ile anlatırken, kendinden sonraki âlimler konuları daha kısa şekilleriyle açıklamışlardır. Sibeveyh el-Kitab'da dili anlam ve yapı yönüyle ele almakta ve eserdeki örnekleri yapı ile anlam ölçütlerine göre değerlendirmektedir (Hussein, 2020). Bu yönüyle eser kendisinden sonra yazılmış olan eserlerde bulunmayan değerlendirme sistemine sahiptir. Bu mevzu el-Kitab'da Risâletü Sibeveyh adıyla bilinen kitabın giriş kısmının sonu sayılan bölümde bulunmaktadır. Sibeveyh eserinde değerlendirme için redî, kesîr, zaîf, ceyyid, kabîh, had gibi terimler kullanmıştır. Sibeveyh geniş bir terimsel kelime dağarcığına sahip bir âlimdir ve bunu eserine yansıtmış, eserine bu yönüyle zenginlik katmıştır. Eser, daha sonraki yazılan eserlerde yaygın olarak kullanılan bir kısım özellikler içermemektedir. Bu bakımdan eserde hamd ve salât ifadelerini içeren cümleler, yazarın biyografisine ait bilgiler ile eserin yazılış amacını ve kitabın içeriğini açıklayan bir kısmı bulunmamaktadır. Aynı zamanda kitap bir sonuç kısmına da sahip değildir. Sonuç bölümünün yazarın yazmaya vakit bulamadan ve eseri okuyamadan vefat etmesinden dolayı eksik olduğu öne sürülmüştür (Türkmen, 2022).

4.2. Sibeveyh'in Hocaları

Sibeveyh El-Kitab adlı eserinde ders aldığı hocalarından birçok alıntılar eklemiş, eserinde onlardan öğrenmiş olduğu bilgiler ve onlara yönelmiş olduğu sorulara almış olduğu cevaplar doğrultusunda zenginlik katmıştır. Eserin oluşması ve gelişmesinde hocalarının katkıları ve destekleri çoktur.

Sibeveyh'in hocaları ve El-Kitapta isimlerini zikredip, atıfta bulunduğu hocaları şunlardır (Benli, 2009; Bulut, 2008; Türkmen, 2022):

İsa b. Ömer es-Sekafi (ö. 149/766)

Nahiv konusunda kendisinden önce var olan bilgilerin üzerine pek çok yeni bilgi eklediği, yeni nahiv konuları ortaya çıkaran ve Sibeveyh'in hocası olan İsa b. Ömer'den yirmiden fazla nakilde bulunduğu bilinmektedir. Eserinde İsa b. Ömer'in kıraat konusundaki görüşlerine yer vermiştir.

Harun b. Musa el-A'ver (ö.170/786)

Sibeveyh, el-Kitab'da hocası Harun b. Musa el-A'ver'den beş nakilde bulunduğu görülmektedir. Bu nakillerin tamamını kendisinden doğrudan yapmıştır ve bu nakiller kıraat konusunda olduğu bilinmektedir. Harun b. Musa, Sibeveyh'in kıraatler konusundaki bilgilerinin temel kaynağı olmuştur.

Ebu'l-Hattâb El-Ahfeş el-Ekber (ö.177/793)

Dönemin ileri gelen lügat âlimlerinden biri olarak kabul edilen Ebu'l-Hattâb, Sibeveyh'in hocası kimliğiyle de öne çıkmıştır bir âlimdir. Kaynaklar Sibeveyh'in, Ebu'l-Hattâb'tan lügat ilmini tahsis etmiş olduğunu bize göstermektedir. Sibeveyh eserinde Ebu'l-Hattâb'tan kırktan fazla nakil yaptığı görülmektedir. Bu nakillerin çoğu bedevilerden yapılan rivayetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rivayetlerin bir kısmının da Ebu'l-Hattâb'ın bedevilerden sema ile rivayette bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu rivayetlerin ağırlıklı olarak sarf konularına birer örnek olduğu görülmektedir. Nakilde bulunan bedevilerin mensup oldukları kabileler bazı yerlerde açıkça belirtilmişken, eserde genel olarak kabileler açıkça belirtilmemiştir.

Ebû Zeyd el-Ensârî (ö.215/830)

Bedevilerden semâda bulunan Ebû Zeyd, kendi döneminde bedevilerden en çok bilgi toplayan âlim olarak kabul edilmiştir. Günümüze ulaşmış eseri olan en-Nevâdir fi'l-luga ve günümüze ulaşmamış diğer eserleri ile isimlerine bakıldığında daha çok nahiv alanında ki lügat bilgileri ve rivayetlerle alakalı çalışmalar ortaya koyduğu görülmektedir. Basra'da geniş bir ders halkasına sahip olduğu bilinen Ebû Zeyd'in pek çok öğrencisi arasında Sibeveyh de vardır.

Kaynaklar Ebû Zeyd'in güvenilir bir râvi olduğunu göstermekle beraber Sibeveyh ile bedeviler arasında güçlü bir bağlantı görevi üstlenmiş olduğunu da göstermektedir. Sibeveyh el-Kitab'ta Ebû Zeyd'in adını açıkça dile getirerek iki nâkile yer vermiştir. Rivayetlere göre Sibeveyh eserinde Ebû Zeyd'in adını açıkça zikretmeyip "Güvenilir kişiden şöyle işittim, kendisine güvenilen, Arapçasına güvenilen" şeklinde nitelendirdiği kişinin Ebû Zeyd olduğu dile getirilmiştir. Ebû Zeyd el-Kitab'a çeşitli gramer meselelerindeki açıklamalarıyla katkı sağladığı bilinmektedir.

Yunus b. Habîb (ö.183/798)

Basralılar arasında ileri gelen ve en güvenilir lugat âlimleri arasında yer alan Yunus b. Habîb, birçok kişiye hocalık yapmış bunlardan biri de Sibeveyh'dir. Mevcut kaynaklar bedevilerin Yunus b. Habîb'in önemli bilgi kaynağının biri olduğunun altını çizmektedir. El-Kitab'da dönemin ünlü bir recez şairi kabul edilen Ru'be b. el-' Accâc'dan nakledilen şiirlerin tamamına yakınının Yunus b. Habîb aracılığıyla rivayet edildiği görülmektedir.

Yunus b. Habîb Basra'da yöneticiler, ilim ehli, bedeviler ve edebiyatçıların bulunduğu bir ders halkasına sahip bir âlim olmuştur. Aralarında Kutrub, Kisâi, Ferrâ, el-Cermi, Sibeveyh gibi dönemin yetkin âlimlerinden olan birçok âlime hocalık yapmıştır. Günümüzde mevcut bir eseri olmayan Yunus b. Habîb'e ait nahiv bilgilerini El-Kitab'da bulmak muhtemeldir.

Sibeveyh eseri el-Kitab'da Yunus b. Habîb'in adını açıkça anarak iki yüzden fazla nakil yaptığı görülmektedir. Sibeveyh eserinde ondan yaptığı nakillerde Yunus b. Habîb'in görüşlerine, ondan bedevilerin sözlerine ve şiirlerine dair rivayetlere yer verdiği görülmektedir. Aynı zamanda Yunus b. Habîb, Sibeveyh ile hocası olan Ebû Amr b. 'Alâ, Abdullah b.Ebû İshak gibi lügat âlimleri ve Ru'be b. Accâc gibi şairler arasında güçlü bir bağın oluşmasına katkı sağladığı bilinmektedir. Sibeveyh öldükten sonra el-Kitab'ı okuyarak tahlil etmiş ve yapılan nakillerin doğru olduğunu vurgulamıştır.

Sibeveyh hocası Yunus b. Habîb'e çeşitli konularda birçok soru sormuş, ondan aldığı açıklamalara eserinde yer vermiştir. Kimi konularda açıkça adını zikretmiş, kimisinde ise açıkça zikretmek yerine Yunus b. Habîb'i işaret edecek lafızlarla zikretmiştir. Mesela medih (övgü) ve yüceltme nedeniyle mansûb olan isimler konusunu Sibeveyh şu şekilde dile getirmiştir: "Bazı bedevilerin رَبِّ الْعَالَمِينَ dediğini duyduk. Bunu Yunus'a sordum. Bu kullanımın Arapça olduğunu (Arap dilinin sınırları içine girdiğini) söyledi".

Sibeveyh El-Kitab'da hocası Yunus b. Habîb'in bir takım görüşlerini benimsemeyerek, eleştirel bir tavır sergilemiştir. Buna örnek olarak "Yunus ise إِنَّ نَأْتِ آتِكَ demiştir. Bu, şartın cevabında hoş görülmeyle kötü bir kullanımıdır. İstifhâmda kullanılsa dahi böyledir." diyerek Yunus b. Habîb'in kullanımını "kubh (çirkinlik, nefret edilen şey)" olarak nitelendirmiştir.

Sibeveyh El-Kitab'da hocalarının ve diğerler âlimlerin görüşlerine katılıp, katılmadığını ifade eden benzer meseleleri zikretmiştir. Eserinde elde ettiği görüşleri zaman zaman birbiriyle karşılaştırdığı görülmektedir. Sibeveyh el-kitab'da Halil b. Ahmed'den sonra en çok nakil yaptığı âlim Yunus b. Habîb'tir.

Halil b. Ahmed el-' Ferâhîdî (ö. 175/791)

Nadr b. Şümeyl, Asma'î, Ahfeş el-Evsat ve Sibeveyh gibi âlimlerin hocasıdır. Öğrencisi Sibeveyh'in nazmettiği eseri olan el-Kitab'da Halil b. Ahmed'in katkı payı oldukça büyüktür. Sibeveyh hocası Halil b. Ahmed'in ilmini, öğretmiş olduğu bilgilerini canlı tutmak amacıyla el-Kitab'ı nazmetmeye başladığı nakledilmiştir. Eserinde hocası Halil b. Ahmed'din adını anarak yaptığı nakil sayısı 340 civarında olduğu bilinmektedir. Bununla beraber adını zikretmeyerek "Ona sordum" tarzındaki soru cümlelerinde Halil b. Ahmed'in işaret edildiği kabul edilmiştir.

Sibeveyh kitabında Halil b. Ahmed ile öğrencileri arasındaki diyalogun açıklama niteliğini içeren yaklaşık 3-4 sayfalık konuşmalara yer vermiştir. Sibeveyh eserinde birçok âlimin görüşlerine yer vermiştir. Bazı durumlarda yapılan açıklamalar neticesinde farklı görüşler ortaya çıktığında Sibeveyh Halil b. Ahmed'in görüşlerine ters düşen görüşleri kabul etmek yerine ya sadece hocasının görüşlerini kabul etmiş ya da Halil b. Ahmed ile ittifak olduğu görüşleri kabul etmiştir. Halil b. Ahmed'in güç meseleleri daha anlaşılır bir şekilde ifade ettiğini belirtmiştir.

Sibeveyh Halil b. Ahmed'e bedevilerin farklı kullanımına dair, şiirlerle, kıraatle ilgili çeşitli konularda pek çok soru ilemiştir. Bu sorunlara aldığı cevapları eserinde derlemiştir. Sibeveyh Halil b. Ahmed sayesinde nahiv, şiir, kıraat alanında geniş bilgi birikimine sahip olduğu hocasıdır.

El-Kitab'da Halil b. Ahmed'in bir takım sözcük ve cümlelerle ilgili değerlendirmelerde kabîh (çirkin), müstekrah (hoş karşılanmayan), akyes (kıyasa en yakın), müstehab (hoş karşılanan), ceyyid (güzel) tarzında ifadelerle konuyu nitelendirmiştir. Sibeveyh'in hususları değerlendirilmede kullandığı yönetiminde hocası Halil b. Ahmed'in etkisi altına kaldığını, onun çizdiği yolda ilerlediğini göstermektedir. Hocası Halil b. Ahmed'in Kitâbu'l-Ayn adlı eserinde kullandığı birçok terimin, Sibeveyh'in el-Kitab'da kullandığı görülmektedir. Bu terimler özellikle ses konularıyla ilgilidir. Sibeveyh eserini yazarken en önemli kaynağından biri hocası Halil b. Ahmed'dir. Konuları kaleme alırken hocasının görüşlerini kendisine kaynak edinmiş, ondan pek çok nakillere yer vermiştir. Kur'an kıraatleri ve nahiv alanında sahip olduğu geniş bilgi birikimine Halil b. Ahmed'e borçludur.

Hammad b. Seleme (ö.169/785)

Nahiv alanında zengin bilgiye sahip olan âlim aynı zamanda muhaddis olarak da öne çıkmıştır. Sibeveyh'in Basra'daki hadis ve fıkıh dersini aldığı hocasıdır.

El-Kitab Sibeveyh'in kalemiyle birçok âlimin bilgilerini kendi bünyesinde derlenmiş bir eserdir. Sibeveyh hocaları dışında nahviyyûn, Medine ehli, Mekke ehli ve Kûfeliler gibi birtakım gruplardan da yaptığı nakilleri görmek mümkündür. Sibeveyh'in hocalarının katkıları dışında başka âlimlerden almış olduğu nakiller de el-Kitab'a kaynak niteliğini taşımaktadırlar. Ayrıca Sibeveyh eserinde ele aldığı dört beyitte nahiv ilminin kurucusu olarak kabul edilen Ebu'l-Esved ed-Dü' elî'yi (ö.69/688) şahit olarak göstermiştir (Benli, 2009; Bulut, 2008; Türkmen, 2022).

4.3. El-Kitab'a Getirilen Eleştiriler

El-Kitab çok önemli bir kitap olmasına rağmen, bazı âlimler tarafından eleştirilmiştir. Sibeveyh eski eleştirmenler ve modern eleştirmenler olmak üzere iki kesim tarafından birçok yönde eleştirilmiştir (Dağ, 2016). Eski dönem tenkitçileri arasında Muhammed b. Velid et-Temmi el-Mısri (ö.332/944), İbn Teymiyye (ö.728/1328), Radi el-Esterâbâdî (ö.688/1289), İbnu't-Tarâve (ö.528/1134) gibi dilciler vardır. Eski tenkitçiler arasında en ciddi eleştiriler Muberrred tarafında yapılmıştır. Muberrred yaklaşık 131 meselede Sibeveyh'i eleştirmiştir. Eski dönemde eleştirilen Sibeveyh, modern dönemde de bir takım eleştirilerin odak noktası olmuştur. Modern tenkitçiler arasında en başta gelen isim Ahmed Mekki el-Ensari'dir. Abdülfettah İsmâ'il eş-Şelebi de Sibeveyh'e eleştiriler yöneltmiş ve bu konuda Mekki el-Ensari ile aynı yolda ilerlemiştir.

Sibeveyh eserinde açıkça isimler zikrederek eleştiride bulunmamış, kabile isimlerini veya yaşadıkları şehirlerin isimlerini zikrederek eleştirilerde bulunmuştur. O açıkça eleştirmemiş ancak çok ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Sibeveyh Basra dil ekolüne mensup olup, Basra dil kurallarına uymayan her türlü kıraate çirkinlik, zayıflık, hata olarak nitelendirmiş ve bu nitelendirmelerde bulunduğu için birçok âlim tarafından eleştirilere tabi tutulmuştur. Kur'an kıraatleri Sibeveyh döneminde ekollere ve ekollerin şehirlerine göre farklılıklar göstermiştir. Bu konuda en ciddi eleştirileri yapan kişide Ahmet Mekki el-Ensari'dir (Al-Ansari, 2020). O Sibeveyh'in El-Kitab'ta işlemiş olduğu ayetlerin kıraatleri ile ilgili eleştirilerini üç başlık altında sınıflandırmıştır. Onlardan birincisi Sibeveyh'in kıraatlere açıkça muhalefet ettiği yerlerdir.

4.3.1 Sibeveyh'in Kıraatlere Yönelik Muhalefetine Eleştiriler

Kur'an Kıraatlerine Açık Muhalefet

Sibeveyh bazı kıraatleri eleştirmiş ve bunu eserinde açıkça dile getirmiştir. Bu eleştirileri ve ayetleri açıkça muhalefet ettiği kıraatler başlığı altında toplamak mümkündür. Bu kısma örnek olarak aşağıda bulunan ayet örnek verilebilir. Bu ayette şöyle geçmektedir;

ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ

“Sonra iyilik edenlere niyetinizi tamamlamak maksadıyla Musa'ya da kitabımı verdik.”
Enam/154)

Bu ayette geçen أَحْسَنَ lafzı, hafzedilmiş müptedanın haberi olarak damme harekesiyle okunması uygun görülmüş bir kıraat örneğidir. Damme olarak uygun görüldüğü gibi bu şekilde de

okunmasında bir sorun görülmemiş, bu şekilde okunması uygun kabul edilmiştir. Ancak damme olarak okunması Basra dil ekolü kurallarına uymadığından ve ekole mensup olan Sibeveyh bunu caiz olarak görmeyip, bu şekilde okunmasını çirkinlik, zayıflık, hata olarak nitelendirmiştir. Birçok kişi tarafından caiz görülen kıraati bu tarz kelimelerle nitelendirdiği için eleştirilmiştir.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ
 “Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini, inanıp salih amel işleyenler gibi kılacağımızı; hayatlarının ve ölümlerinin bir olacağını mi sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!”
 (Casiye/21)

وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

“Ey Salih eğer gerçekten gönderilenlerden (peygamberlerden) isen vadettiğin şeyi getir dediler.” (A'râf/77)

Bu ayette geçen ائْتِنَا lafzında bulunan hemzenin ‘yâ’ harfine dönüştürülmüş haliyle yani ibdal ile okunmuştur. Ancak Sibeveyh ise bu kelimedeki hemzeden önceki harfin harekesinin damme olması hemzenin ‘vâv’ harfine dönmesinin gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Basra nahiv ekolü kurallarına uygun olarak okunmadığı gerekçesiyle de zayıflık, çirkinlik olarak nitelendirmiştir. Sibeveyh'in bu ayete gramer açısından muhalefet ettiği görülmektedir (Bulut, 2008).

Kur'an Kıraatlerine Gizli Muhalefet

Sibeveyh eserinde kıraatler ile ilgili bazı durumları açıkça dile getirmemiş, üstü kapalı olarak yer vermiştir. Gizlice muhalefet ettiği yerlere örnek olarak şu ayetleri örnek verebiliriz:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

“O, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece ‘Ol’! der; o da hemen olur.” (Yasin/82)

Bu ayetteki husus şöyledir: Başta yedi kıraat imamlarından olan Kisâi ve İbnu Amir gibi âlimler يكون lafzının son harfini nasb ile okurlar (Al-Ansari, 2020; Bulut, 2008). Bu âlimlerin kıraatlerine oldukça güven duyulmasına rağmen Sibeveyh, bu lafzın sonunun nasb ile okunmasını zayıf olarak nitelendirmiştir (Al-Hârisî, 1996, I, 423.). Sibeveyh'in görüşü ise Basra nahiv kuralına uymamasından kaynaklanmaktadır. Sibeveyh ve Basra ekolüne göre fiil-i muzari harfinden (ف) sonra nasp olmaz; ancak cevap cümlesi olduğu zaman nasp olabilir. Bu ayetteki bu lafzın nasp okunması hakkında Ebû Bekr b. Mücâhid ve İbn Hâleveyh gibi âlimler de Sibeveyh ile aynı görüşü benimsemişlerdir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَرْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ey peygamber! Allah’ın sana helâl kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun? Bununla beraber Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.” (Tahrim/1)

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

“İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır.” (Beyyine/7, Diyanet Vakfı Meali)

Bu ayetler ise Sibeveyh'in gizli olarak muhalefet ettiği kısma örneklerdir. Yetmiş tabiinden kıraat dersi almış ve yedi kıraat imamı olan Nâfi'nin البريئة ve النبي lafızlarının hemzeli olarak okunmuştu. Ancak bu kıraat Sibeveyh tarafından bu kıraat düşük değerli, azlık, redaet olarak nitelendirilmiştir. Sibeveyh kıraati böyle nitelendirdiği için eleştirilmiştir. Hemzeli ve hemzesiz olması her iki şekilde de fasih Arap lehçelerinde mevcuttur (Bulut, 2008).

Basra Kıraatlerine Uydurma

Sibeveyh Basra dil ekolüne mensup bir âlimdir. Basra nahiv ekolüne uymayan kıraatleri doğru olarak nitelendirmeyip, kabul etmemiştir. Basra nahiv ekolüne uydurmak için tevil ve takdirle başvurup, yorumlarda bulunmuştur. Bu husus için şu ayeti örnek göstermek mümkündür:

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ

“Gök yarıldığı zaman” (İnşikak/1).

Ferrâ ve Ahfeş gibi genelde Küfeli olan birçoğu âlim bu ayeti şöyle irablamıştır: Ayeti mübteda-haber olarak yorumlar ve hiçbir fiil takdir etmezler. Yani السماء lafzı mübtedadır, انشقت lafzı ise onun haberidir. Sibeveyh'e göre düşmüş (mahzuf) bir fiil vardır ve السماء düşmüş fiilin faili olarak gelmiştir. Sibeveyh burada tevil ve takdire başvurmuştur. Bu yorumla aslında ayetin ayet olmaktan çıktığı dile getirilerek, Sibeveyh eleştirilmektedir (Al-Ansari, 2020).

Udayme'ye göre ise durum bundan farklıdır. Udayme şunları dile getirmiştir: Nahivcilere göre şart edatları fiil cümlesinin başına gelir. Bu nedenle de وَإِنْ أَخَذُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ (Tevbe/6) ayetinin başındaki أَخَذُ kelimesini gizli bir fiilin faili olarak kabul ederler. Ama Sibeveyh, bu genel kurala muhalefet etmiş ve إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ayetindeki السماء kelimesini mübteda olarak kabul etmiş, onu gizli bir fiilin faili olarak görmemiştir. Ancak El-Kitab incelendiğinde Sibeveyh'in şart edatından sonra merfû, mansub veya mecrur bir isim geldiğinde bunların başında gizli bir amil fiil takdir ettiği görülür (Bulut, 2008).

Basralı dilcilere göre ayetlerde şart edatından sonra gelen adlar mahzuf bir fiille merfudur. Dolayısıyla Basra ekolüne mensup olan Sibeveyh'in yanlış bir yorum yapmadığı, haksız yere eleştirildiği görülmektedir. Sibeveyh'in bu ayette tevil ve takdire başvurduğu görülmektedir. Yapmış olduğu bu yorum ile ayeti ayetlikten çıkarmış olduğu şeklindeki eleştirinin kabul edilemez olduğu açıktır (Türkmen, 2022).

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

“Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun.” (Nur/2)

4.3.2. El-Kitab'ın Muhtevasına Yönelik Eleştiriler

El-Kitab içerik ve biçim yönünden de bazı noktalarda eleştirilmiştir. Bu eleştirileri şu başlıklar altında saymak mümkündür.

Fazlalık-Noksanlık Yönündeki Eleştiriler

El-Kitab'da bulunan konu başlıklarının fazlasıyla uzun ve anlam yönüyle kapalı olduğu öne sürülmüştür. Başlıkların uzun ve kapalı olmasının kitabın nazmedildiği çağda lügat ilimlerine ait terminolojinin tam olarak oluşmamasıyla bağlantılı olabilir. Örnek olarak, nidâ harflerinin konusunun başlığı şöyledir: باب الحروف التي يُنبئ بها المدعو

Çağırılan kişinin kendisiyle uyarıldığı harfler, El-Kitab'ın orijinalinde bulunmayıp sonradan eklenmiş bir takım bilgi ve âlim isiminin olduğu iddia edilmiştir. Bunu iddia edenler arasında Sîrâfî, Hannâ Haddâd Cemîl, Mâzinî el-Mubârek, Udayme gibi isimler vardır. İddialara göre Ebû Ömer'in adı ve görüşleri sonradan esere eklenmiştir. Bir başka iddia ise Ahfeş el-Evsat'ın sözlerinin sonradan esere eklendiği yönündedir. Bu iddialar Ali en-Necdî Nâsîf ve Fevzî Mes'ûd gibi isimler tarafından reddedilmiştir. Bununla beraber modern araştırmacılar da El-Kitab'da yazım yanlışları olduğunu öne sürmüşlerdir (Al-A'araki & Abdullah, 2015).

Şu anda elimize aldığımız herhangi bir kitabın sahip olduğu bir önsöz kısmı el-Kitab'da yer almamaktadır. Birçok yazar eserinin giriş kısmında eserin yazılma amacını açıklarken, Sibeveyh eserinin amacını belirtmemiştir. Bu da birçok müellif tarafından eksiklik olarak nitelendirilmiştir. Sibeveyh her ne kadar El-Kitab'ın amacını belirtmemiş olsa da veya amacını belirtecek bir süreye sahip olmasa da, eserin içeriğine, ele alındığı konulara ve meselelere bakıldığında eserin Arap dilini öğretme konusunu bir temele oturtma amacıyla yazıldığı çıkarımına varmak mümkündür. El-Kitab'ın sonunda bir sonuç kısmı da yoktur. Eserde Mukaddime ve bir hatime bölümü bulunmamaktadır. El-Kitab'ın noksanlık yönüne dikkat çeken isimlerden biri Hannâ Haddâd Cemîl'dir (Bulut, 2008). Hannâ Haddâd Cemîl şu an elimizde bulunan El-Kitab'ın orijinal olmadığını, bazı kısımlarının eksik olduğunu, bazı beyitlerin çıkarılıp, yerlerine başka beyitler eklendiğini iddia etmiştir. Cemîl'in bir başka bir görüşü şu yöndedir: “Birçok kaynakta şiir şevahidi verilir ve kaynak olarak El-Kitab gösterilir. Ancak bu şiirler eserde mevcut değildir ve buradan kaynak gösteren bu kişiler de güven duyulacak ilim adamlarıdır.” (Bulut, 2008, 126). El-Kitab'ın mukaddime, hatime bölümlerinin olmayışı, amacının belirtilmemiş olması eserin bir eksikliği olarak nitelendirmek yerine yazıldığı çağda bu yöntemlerin, böyle kısımların henüz olmaması ile açıklanabilir.

Kapalılık Yönünden Eleştiriler

El-Kitab'ın eleştiriye maruz kaldığı bir diğer husus da bazı bölümlerde anlam yönünden kapalılık olmasıdır. Bu yüzden bazı âlimler El-Kitab'ın Arapçayı öğrenmeye yeni başlayanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde olmadığını, teferruat dolu olduğunu ve insanların ondan istifade etmede zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Eserde bazı meseleleri ilk gramer âlimleri bile anlamakta zorluk yaşamış, onların bile anlayamadıkları kısımlar olmuştur. Örneğin, *ما أغفك عنى شيئاً* ifadesine birçok âlim doğru bir mana vermemiş, ne atılmak istediğini bulamamışlardır. Bu ifade hakkında Zeccâc şunları dile getirmiştir: “Bu ifade daha önce geçen bir cümleye dayanır. Sanki *زيدٌ ليس بغافل عنك* / Zeyd benden habersiz değildir’ denmiş de muhatap da *ما أغفك عنى شيئاً* demiştir. Bunun takdiri şudur: *انظر شيئاً*. Yani *تفقد أمرك ودع الشك عنك* (Bulut, 2008, 127). El-Kitab'ın konu başlıklarının da mana yönüyle kapalı olduğu bir başka husustur. Eserde kullanılan dilin ağır olduğu ve bilinmeyen, anlaşılmayan birçok ifade bulunduğu şeklindeki eleştirilere eserin yazıldığı dönem özellikleri ve her dil gibi Arap dilinin de değiştiği gerçeği ile yanıt verilebilir.

Düzensizliği Yönündeki Eleştiriler

El-Kitab ele alınan konuların sıralaması yönüyle eleştirilere uğramıştır. Bazı âlimler eserin düzensiz olduğunu ileri sürmüştür. Ele alınan konular arasında bir bağ olmadığını söylemişlerdir. Sibeveyh eserinde izlemiş olduğu düzen, bazı âlimler tarafından düzensizlik olarak nitelendirilmiştir. Sibeveyh eserde kullandığı yöntemi belirten bir bölüme yer vermemektedir. Âlimler onu yöntem bilmemekle suçlayarak eleştirmişlerdir. Eser düzensizlik ile nitelendirmiştir, ancak eser bu yönüyle incelendiğinde aslında iki temel bölüme ayrıldığını görmek mümkündür. İlk bölümü nahiv konularının ele alındığı nahiv bölümü, ikinci bölüm ise sarf bölümüdür. Sarf ve nahiv konularının ele alındığı sıralama ile günümüzdeki ele alınma sırası farklılık göstermektedir. Örneğin müellif nahiv konularında merfûların tümünü bir arada ele almaz. Öncelikle müsned ve müsnedün ileyh hususunu açıklar. Sonra fail, mef'ûl, hâl, leys'e'ye benzeyen harfleri anlatır. Daha sonra ise merfûlar dâhilindeki mübteda-haber konusunu anlatır. Sibeveyh konuları bu şekilde ele aldığı için eleştirilmektedir (Al-Hârisî, 1996; Bulut, 2008).

Eserin eleştirildiği bir başka husus da bâblar konusudur. Sibeveyh, bazen bir bâbın konularını ard arda ele almaktadır. Konunun bir bölümünü bir babta verir, daha sonra araya başka konulara ait bab başlıklarını ekler. Sonra tekrar ilk konuya döner. Bu da Sibeveyh'in tenkit edildiği bir yöndür (Al-Hârisî, 1996). Örneğin, eserde yemin/kasem mevzusu sarf konuları arasında anlatılmaktadır. Aslında yemin/ kasem, nahiv ilminin konusudur. Fakat Sibeveyh kasem konusunu sarf konusu olan tekit nunlarını anlatırken ele alır. Çünkü Sibeveyh kasem konusunu tekit olarak görmektedir (Bulut, 2008). Sibeveyh aslında eserinde yemin edatlarının yapısını, onların eksiltip eksiltilmemesi yönüyle anlatmıştır. Yani kasem ile alakalı i'lal konularını anlatmıştır. Bu da aslında sarf ilimine aittir. Eser ile ilgili düzensizlik iddiasına farklı yorumlar getirilmiştir. Bunlardan biri de Sibeveyh'in vefatından sonra El-Kitab'ın bazı sayfalarının birbirine karışmış olduğu iddiasıdır (Bulut, 2008)

Çelişkili Bilgiler Bakımından Eleştiriler

Bazı ilim adamları El-Kitab'ta bilgi çelişkilerinin bulunduğunu dile getirmişlerdir. Eserdeki çelişki olarak görülen bilgilerin örnekleri oldukça azdır. Bu yöndeki en ciddi eleştiriler Abdulhâlık Udayme tarafından yapılmıştır. Udayme'ye göre eserde şu dört çelişki yer almaktadır:

1. *الأمام، التحت، الخلف* gibi zarflar: Sibeveyh eserinin bir kısmında “*الأمام، التحت، الخلف*” gibi zarfların cümlede isim olarak kullanımları azdır” şeklinde açıklama yaparken başka bir kısımda ise şunları söyler: “*الأمام، الدون، التحت، الخلف*” gibi zarflar isim olarak da kullanılırlar. Bunların cümlede isim olarak kullanımları daha çok ve daha yaygındır” (Bulut, 2008). Burada söz konusu bilgi yanlışlığından ziyade yorum yanlışlığıdır demek mümkündür.

2. *عطشان، خصان* gibi fa'lan kalıbındaki sıfatlar: Sibeveyh, bu tarz sözcüklerin gayrı munsarîf oluşunu elif-nûnlarının müenneslik elif'i memdûdesine benzemesine bağlar. Daha sonra aynı konuyla ilgili farklı bir kısımda şunları söyler: “Nûn, hemzeden bedeldir”. Bazı âlimler bu bilgileri çelişki diyerek nitelendirip eseri bu yönüyle eleştirmişlerdir. Bu hususta bazı âlimler Muberrred, “Nûn, hemzeden bedeldir” şeklindeki sözüyle Sibeveyh'e muhalif olmuştur yorumunu yapmışlardır (Bulut, 2008). Sibeveyh bu konuda El-Kitab'da *عطشان* gibi sözcüklerin gayrı munsarîf oluşunu *حمراء* sözcüğünün durumuna benzetmiştir. Bu nedenle çelişki olarak nitelendirilen bu hususta aslında bir

çelişki söz konusu değildir. İki âlimin (Sibeveyh ve Muberrred) aynı görüşte olması da bilgiler arasında zıt bir durumun olmadığı başka bir kanıttır. Söz konusu çelişki yapılan yorumlardan ibarettir.

3. إسماعيل، إبراهيم، إصطبل، إصطخر gibi temelde dört harften oluşan câmid adların başında bulunan hemze hakkında: El-Kitab'da bu hususta bir yerde kelimenin başındaki hemzelerin kelimenin aslında bulunmayıp fazla olduğu bilgisi yer almaktadır. Sibeveyh bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Hemze, dört ya da daha fazla harften oluşan bir kelimenin başına gelirse bu hemze, Araplara göre zâittir”. Eserin başka bir kısmında ise hemzelerin sözcüğün aslında olduğunu dile getirir (Al-Hârisî, 1996).

4. لکاع خبات يا، لکاع يا gibi faâli babında oluşan sövgü sözcükler hakkında: Sibeveyh eserin bir bölümünde şöyle yazmıştır: “Bunlar, münâdaya ait isimlerdir. Çünkü nidânın dışında ‘لکاع خبات جاءتتى’ / Bana pislik ve şerefsiz (kadın) geldi’ denmez”. Farklı bir yerde ise hem münâda olarak hem de münâdânın dışında şu ifadeler kullanılır: “لکاع يا، خبات يا” / Pislik seni! Şerefsiz seni!” (Bulut, 2008).

Udayme'ye göre Sibeveyh bu lafızlar hakkında El-Kitab'ta aynı konuyu farklı yerlerde iki farklı şekilde ifade etmektedir. Udayme'ye göre bu iki ifade incelendiğinde verilen örnek aslında eserde bilgi çelişkisine işaret eder. Sibeveyh'in vermiş olduğu bilgiler arasında bir çelişki olduğunu söylemek zordur. Çünkü El-Kitab'daki ifadeler irdelendiğinde verilen örneklerdeki bilgiler doğrultusunda bu ifadelerin münâda dışında kullanıldığı sonucuna varılmaz. Sibeveyh'e göre bu iki lafız sadece münâda olarak gelir, bu babda gelen جعار gibi ibareler münâda olmadan da kullanılabilir. Çelişki olarak nitelendirilen bilgiler aslında çelişkili yorumlar neticesinde oluşmuştur. Çelişkili bilgilerden ziyade çelişkili yorumlar söz konusudur.

Bilgi Yanlışlığı Yönüyle Eleştiriler

Bu hususta ki eleştiriler Muberrred tarafından yapılmıştır. Ona göre eserde bir takım bilgi hataları mevcuttur. Muberrred'in yapmış olduğu tenkitler az sayıda âlim tarafından onaylanmıştır (Bulut, 2008). El-Kitab ve müellifine karşı bir takım haksızca yapılan eleştiriler de mevcuttur. Bir kısmı sadece tenkitte bulunmak için yapılan eleştiriler olarak görülmektedir. Örneğin: بشرٌ إنما معاوى (Al-Hârisî, 1996). El-Kitab'da geçen bu beyitteki الحديداء ifadesini Sibeveyh fetha olarak yazmıştır. Ancak bazı âlimler bunun mecrûr olması gerektiğini savunmuştur ve bu hususta Sibeveyh eleştirilmiştir. Şunu savunmuşlardır: Sibeveyh yazma amacına göre mansûb (fetha) olarak yazmıştır, ancak aslında bunun mecrûr (ders) olarak yazması daha uygundur. Mecrûr olarak yazılması gereken bir kelimenin harekesini mansub yazmasından dolayı Sibeveyh eleştirilmiştir. Ancak bu eleştirinin yersiz olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ifade incelendiğinde ulaşılan kaynaklarda ifadenin mansub olarak geldiği görülmektedir. Dolayısıyla mansûb olarak yazılan bir kelimenin mecrûr yazılması gerektiği görüşü kabul edilmeyecek bir eleştiridir.

Eleştirildiği bir başka husus da nekraya muzaf ve mef'ûlün bih olarak gelen كل sözcüğü hakkındadır. “Sibeveyh'e göre كل lafzı nekraya muzaf ve mef'ûlün bih olarak gelmez. Ancak Kuran'da bunun örneği çoktur” şeklindeki sözlerle tenkit edilmiştir (Bulut, 2008). Bu eleştiri yapan kişi, bu görüşü şunlara dayandırır: شاة كل شاة أكلت cümlesi hasen/güzelidir. شاة كل أكلت cümlesi ise zayıftır. Bu yorum yapanların göz ardı ettiği bir nokta vardır. Sibeveyh bu konuda genel bir değerlendirme yapmamaktadır. Sibeveyh كل hakkında “nekraya muzaf ve mef'ûlün bih olarak gelmez” cümlesiyle sadece bir cümleye ait bir mevzu dile getirmekte, genel olarak bir kaide oluşturmamaktadır. Bu nedenle bu hususta öne sürülen görüş haksızca yapılmış bir eleştiriden ibarettir. Bu örneklerle bakıldığında, bilgi yanlışlığı yönünden yapılan bu eleştirilerin aslında kabul edilebilir eleştiriler olmadığı açıktır.

SONUÇ

Bu çalışma, klasik Arapça dilbilgisi âlimi Sibeveyh'in hayatı ile onun El-Kitab adlı eserine yönelik yapılmış olan eleştirileri araştırmıştır. El-Kitab, Sibeveyh tarafından oluşturulan klasik Arapça gramerinin ilk kitabı olarak kabul edilmektedir. Çalışmanın temel amacı, Sibeveyh ve El-Kitab'a yönelik olarak yapılan çeşitli eleştirileri inceleyip sınıflandırmaktır. Analiz, karşılaştırma ve sınıflandırma teknikleri kullanılarak, El-Kitab'a yapılan eleştiriler noksanlık-fazlalık, kapalılık, düzensizlik, çelişki ve yanlışlıklar gibi başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Çalışmada, Sibeveyh'in kiraatleri çirkin, hatalı ve zayıf olarak nitelendirmesinden dolayı eleştirilerin odağı haline geldiği ortaya çıkarılmıştır. Sonuç olarak, bu çalışma, Sibeveyh'e ve onun eserine yönelik bazı eleştirilerin

çoğu âlim tarafından haksızlık olarak nitelendirildiğini ortaya koyarak bu konudaki çalışmalara katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Al-Ansari, A. M. (2020). "الميزان في سيبويه". Trc. Seyit Yildirim. Kalemname, 5/10, 534-550.
- Al-A'araki, O. R., & Abdullah, O. A. (2015). Al-Sirafis' Citation of Al-Mubbarrads' Grammatical Opinions in Al-Kitab of Sibawayh. *Diyala Journal of Human Research*, 67.
- Al-Hârisî, E. B. S., (1996). *Al-Kitab*. Al-Kanji Kütüphanesi, Kahire.
- Al-Nassir, A. A. (1985). Sibawayh the phonologist: A critical study of the phonetic and phonological theory of Sibawayh as presented in his treatise Al Kitab. Doctoral dissertation, University of York.
- Benli, A. (2007). Sibeveyhi'nin el-Kitâb'ı Çerçevesinde Dil Çalışmalarının Doğuşu. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Benli, A. (2009). Sibeveyhi'nin el-Kitâb'ı Çerçevesinde Arap Dilbiliminin Başlangıç Safhası. Genç Akademisyenler İlahiyat Araştırmaları Sempozyumu, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bosworth, C. E. (1995). *New Arabian Studies*. I. Edited By RB Serjeant, RL Bidwell and G. Rex Smith, Production editors. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 5(2), 266-267.
- Bulut, A. (2008). Sibeveyh'in Hayatı ve El-Kitab'a Yönelik Bazı Eleştiriler, *Doğu Araştırmaları*, I: 115-138.
- Cahyaningtyas, V. (2021). An-Nida Theory According to the Perspective of Nahwu Sibawayh Thought. *Alfaz (Arabic Literatures for Academic Zealots)*, 9(1), 74-81.
- Dağ, Z. (2016). İbnu't-Tarâve'nin Arap dilindeki yeri/The place of İbn al-Tarawah in the Arabic language. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi.
- Hussein, B. (2020). Grammatical Orientation of Quranic Readings according to Sibawayh in Al Kitaab and Its Explanations. *Journal of Tikrit University for Humanities-مجلة جامعة تكريت للعلوم الانسانية*, 27(8), 22-1.
- İslam Aimleri Ansiklopedisi, Sibeveyh Maddesi, <https://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Âlimleri-Ansiklopedisi/Detay/SIBEVEYH/1077>, Erişim: 08.10.2022.
- Ismaeel, E. R. (2022). Sibawayh's grammatical views on the interpretation of Al-Labbab in the sciences of the book Ibn Adel al-Hanbali, who died after a year (880 AH. *Iklîl*, 3(1 ج2).
- Limpens, M. M. G. & Ermers, R. J. H. M. (1995). Sibawayh the Phonologist: A critical study of the phonetic and phonological theory of Sibawayh as presented in his treatise Al-Kitab London/New york: Paul Kegan International (Library of Arabic Linguistics), 0-7103-0356-4.
- Rehber Ansiklopedisi, Sibeveyh Maddesi, <http://www.rehberansiklopedisi.com/sibeveyh/>, Erişim: 08.10.2022
- TDV Ansiklopedisi, Sibeveyh Maddesi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sibeveyhi>, Erişim: 08.10.2022.
- Türkmen, M. (2022). Sibeveyh'in Ayet ve Kraatlere Yaklaşımı, İKSAD Yayınevi, Ankara.
- Yerinde, A. (2016). Nahiv Kavramının Tarihi Arka Planı ve Terimleşme Süreci. *Şarkiyat Mecmuası*, (29), 193-238.

Miszelle: Verlogene Sprache. Zum Problem der Korrektheit in der politischen Sprache

Miscellany: Mendacious language. On the problem of correctness in political language

Prof. Dr. Otto HOLZAPFEL

Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i Br.

ottoholzapfel@yahoo.de

ORCID ID: 0000- 0002-8814-4230

DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.76953>

„Miszelle“ nennt man einen kleinen Artikel verschiedenen Inhalts (früher nur im Plural im Gebrauch), der einen Gedanken kurz kommentiert und zum weiteren Nachdenken anregt, vielfach ohne selbst unmittelbar eine Lösung anbieten zu können. Eine Miszelle ist sozusagen ein Diskussionsbeitrag und eine Frage, die „Antworten“ anderer erwartet und damit eine kleine Diskussion eröffnen will, ohne den Gegenstand bereits mit der notwendigen wissenschaftlichen Tiefe ausloten zu können. Die ältere Germanistik und ihre Zeitschriften liebten derartige Beiträge, um in einen wissenschaftlichen Dialog über ein bestimmtes Problem treten zu können, dessen Umrisse vorläufig nur erahnt werden können. Anregung dazu ist hier ein damals als sehr aktuell empfundener Artikel in einer Tageszeitung wie folgt:

Das Schuld-„Wir“

Badische Zeitung (Freiburg)
 vom 31. 3. 2021

Das neuartige Virus bringt auch eine neuartige Wortart mit sich: die Pandemie-Pronomen

Von Katja Bauer

Die Kanzlerin hat es vermieden, aber andere benutzen es gerne: das Schuld-„Wir“. Es gehört wie das Schuldverschleppungs-„Uns“ zu den Pandemie-Fürwortern, die sich gerade verbreiten.

Als Angela Merkel sich am Mittwoch vergangener Woche mit ihrer Bitte um Verzeihung an die Bevölkerung wandte, da verwendete sie sehr dezidiert den Singular: Die Idee mit der Osterruhe sei „einzig und allein mein Fehler“ gewesen, sagte sie. Für die Entschuldigung haben ihr dann alle möglichen Leute ihren Respekt ausgesprochen – mal im Singular (Markus Söder), mal im Plural (Armin Laschet).

Die Herren gehören zu einem sehr genau umrissenen „Wir“: der Bund-Länder-Runde. Dieses „Wir“ allerdings tut nur so, als ob es dauerhaft existiere. Die Einigkeit der Ministerpräsidentenkonferenz (MPK) zerfällt schon in den ersten Minuten nach der Sitzung. Kein Wunder. Das

kleine Wörtchen widerspricht der Aufgabenteilung in der föderalen Realität: Verantwortlich für die Entscheidungen, mit denen die Pandemie bekämpft wird, ist jeder in seinem Land. Aber weil da ein Zusammenhalt heraufbeschworen wird, der so nicht existiert, entstehen in jeder Post-MPK-Phase neue Pronomen.

Das Schuld-„Wir“ wird benutzt, um die eigene Fehleinschätzung allen anderen in die Schuhe zu schieben. Beispiel? Ministerpräsident Armin Laschet diese Woche: „Wir alle hatten die Hoffnung, aus der Erfahrung des letzten Jahres, dass wenn der Frühling kommt, es wärmer wird, die Virusansteckungen zurückgehen und die Zahlen sinken – und wir erleben im Moment genau das Gegenteil.“ Es bleibt das Geheimnis des CDU-Chefs, wie er die einhellige gegenteilige Einschätzung der Wissenschaft ausblenden kann.

Super funktioniert auch das Schuldverschleppungs-„Uns“. Jens Spahn, als Gesundheitsminister ebenfalls bestens vertraut mit den Modellrechnungen seriöser Fachleute, die seit Wochen das exponen-

tielle Wachstum der Ansteckungen voraussagten: „Diese Woche hat uns wieder einmal vor Augen geführt, wie unberechenbar die Pandemie ist.“

Oder das Ich-war-irgendwie-gar-nicht-dabei-„Wir“. Damit kennt sich der saarländische Ministerpräsident Tobias Hans aus. Sein Bundesland hat er für die Zeit nach Ostern zur Modellregion für Öffnungen erklärt. Noch jüngst mahnte er: „Wir sollten restriktiv bleiben.“ Die nächste Stufe der politischen Entverantwortlichung erreichte Manuela Schwesig. Die SPD-Ministerpräsidentin entschied sich für die anarchischste Form des „Wir“ – keine Macht für niemanden: „Jeder Bürger, der mitzieht, rettet Menschenleben.“

Jetzt kommt erst mal Ostern, die Republik geht ohne Plan hinein in die dritte Welle. Zum pandemischen „Wir“ treffen sich die Entscheider anschließend. Und man fragt sich, wen Spahn gemeint hat, als er zu Beginn der Pandemie sagte: „Wir werden in ein paar Monaten einander wahrscheinlich viel verzeihen müssen.“

► k.bauer@badische-zeitung.de

Zur Erinnerung: Angela Merkel, geboren 1954, war von 2005 bis zum Dezember 2021 Bundeskanzlerin der Bundesrepublik Deutschland. Sie ist sicherlich eine der bemerkenswertesten deutschen Politikerinnen, und dieses Urteil gilt meines Erachtens unabhängig davon, ob man der Partei, der sie angehört, nahesteht oder nicht. Nach ihrer ungewöhnlich langen Amtszeit aufgrund der wiederholten Wahlerfolge kandidierte Frau Merkel für die Bundestagswahl 2021 nicht mehr. In ihre Regierungszeit fiel als zuletzt besondere Belastung die COVID-19-Pandemie. In diesem Zusammenhang wurde z. B. ihre Rede vom 18. März 2020 auch von diejenigen, die ihr nicht zustimmten, als "historisch" empfunden. Eine weitere Aktion, die sie für nötig hielt, war die sogenannte „Osterruhe“ 2021, quasi ein staatlich verordneter Lockdown des gesamten öffentlichen Lebens, um die Pandemie-Belastung einzudämmen. Was grundsätzlich positiv angedacht war, zeigte sich aus juristischen und verfassungsrechtlichen Gründen als undurchführbar. Dafür entschuldigte sie sich öffentlich.

Was als an sich selbstverständlich gelten könnte, zeigte hier einen besonderen Aspekt, weil Frau Merkel das in einer Form tat, die für politische Alltagsreden (leider) ungewöhnlich war (und weiterhin ist). Sie sagte ausdrücklich, dass es „einzig und allein“ *ihr* Fehler war. Selten hat man so etwas gehört, und eine Erklärung dazu ergibt sich vielleicht aus dem persönlichen Hintergrund dieser Politikerin, die vor allem um Vertrauen geworben hat und absolut „ehrlich“ bleiben wollte. Auch in diesem Fall wurde ihr dazu von vielen Seiten Respekt gezollt. Selten hört man von einer politisch aktiven Person, dass sie sich persönlich verantwortlich fühlt, auch persönlich für eine Entscheidung die Verantwortung übernimmt und sich vor allem persönlich für einen (auch angeblichen) Fehler entschuldigt. In der Regel wird so etwas auf die Bürokratie abgewälzt, auf Untergebene, die ja die entsprechende Entscheidung vorbereitet haben, welche dann von der (in diesem Fall) „Chefin“ übernommen wurde. Frau Merkel hatte mit ihrer persönlichen Entschuldigung einen Schritt gewagt, den andere in aller Regel nicht gehen, und das hat ihr meiner Ansicht nach nicht geschadet. Ganz im Gegenteil schaffte sie damit eine Basis, auf der Vertrauen wieder wachsen konnte, und zwar unabhängig davon, welcher politischen Richtung man zuneigte.

Welches ist die „normale“ Alternative? Auch das ist im obigen Artikel ausgeführt. Die MinisterpräsidentInnen der deutschen Bundesländer sprechen in der Regel von „wir“: „Wir“ haben beschlossen, „wir“ haben vereinbart, „wir“ machen dieses und jenes. Hier soll nicht die schwierige Konstruktion an sich angesprochen werden, dass Deutschland eine „Bundesrepublik“ ist, ein Zusammenschluss verschiedener Länder, die ihre eigenen Kompetenzen haben und diese in der Regel heftig verteidigen. Das ist ein Merkmal unserer Demokratie. Hier soll auf den Sprachgebrauch hingewiesen werden, der es möglich macht, sich hinter einem „wir“ sozusagen zu verstecken. Und wenn etwas schief geht, braucht man sich als Einzelperson auch nicht verantwortlich zu fühlen, sondern kann damit argumentieren, dass „die anderen“, die das „Wir“ mitvertreten, ebenso gehandelt haben. Es ist, grob gesagt, eine „verlogene“, unehrliche Sprache, die einem hier Schutz vor Eigenverantwortung bietet, besser gesagt: zu bieten scheint. Damals aktuelle Beispiele dafür stehen in dem obigen Artikel.

Wir kennen diese verlogene Sprache auf vielen Ebenen und wir verwenden sie alltäglich. Ein historisches Beispiel ist der „Pluralis Majestatis“ (nach dem Lateinischen: „Mehrzahl der Hoheit“). Alle früheren Herrscher bis hin zum deutschen Kaiser, der am Schluss des Ersten Weltkriegs abdanken musste und damit den Weg zur Demokratie möglich machte (mit dem herben Rückschlag des Dritten Reiches und schrecklichen Folgen), benützten diese Redeform. Wenn man sich „von Gottes Gnaden“ (welche Überheblichkeit!) als Herrscher eingesetzt fühlte, befahl man „Wir...“ und entzog sich damit der persönlichen Verantwortung. Das „Wir“ war eine Institution, und gegen diese war Widerspruch per Definition unmöglich. Dieser verlogene Plural schleicht sich auch bei uns ein, wenn zum Beispiel (wie immer wieder kritisiert worden ist) etwa eine Altenpflegerin oder ein Krankenpfleger gegenüber der Betreuten oder dem Kranken sagt: „Jetzt müssen *wir* dieses Medikament nehmen“, „nun gehen *wir* zur Toilette“ und so weiter, statt „ehrlich“ zu sagen (wie es heute die Regel ist): „Frau... / Herr... würden Sie bitte...“ Das „falsche“ bzw. heute als falsch empfundene "Wir" soll offenbar einen Widerspruch und eine Eigenverantwortung unterdrücken. Dieser „Krankenschwesterplural“ hat eine historische Entwicklung durchgemacht, die ihn heute in ihr Gegenteil verkehrt und deshalb zu Recht abgelehnt wird. Und der alte Gebrauch (auch z. B. von Eltern Kindern gegenüber) steht offensichtlich im Gegensatz zum Gedanken des Grundgesetzes, dass „die Würde des Menschen unantastbar“ ist.

Steckt eine ähnliche Vorstellung auch dahinter, wenn wir (!) als Redewendung (ich verwende sie *nicht*), wohl in Übersetzung bzw. als Parallele zum englisch-amerikanischen „See you later“ bzw. einfach „See you!“ dem Gesprächspartner zum Abschied sagen: „*Man* sieht sich“? Dieses „man“ entlässt einem aus jeder Verantwortung über Zeit und Umstände eines Wiedersehens, das damit vielleicht auch gar nicht ehrlich erwünscht wird. Traditionell sagt man dagegen „Auf Wiedersehen“ und wünscht damit ausdrücklich ein solches. – Wenn im Internet (an mehreren Stellen) festgestellt wird, dass „Man sieht sich“ gleichbedeutend ist mit „Ade“ und „Auf Wiedersehen“, dann belegt das nur, dass die tatsächliche Wortbedeutung hinter dem alltäglichen Gebrauch abflacht und verschwindet. Gleiches gilt für „Ade“, bei dem kaum jemand an „à Dieu“, das heißt „gehe / verbleibe mit Gott“ denkt. Sprache, die gedankenlos verwendet wird, verliert ihre Bedeutung.

Wenn dagegen der oben erwähnte Herrscher vielleicht sagen würde: „Ich will...“ das und das, dann könnte sich ja vielleicht Widerstand formieren: Was bildet der sich ein? Mit welcher Autorität gestattet er sich, solches anzuordnen? Habe ich diesem Herrscher ausdrücklich meine Vollmacht gegeben, so über mich zu verfügen? (Eine solche „Vollmacht“ übergebe ich in der Demokratie dem von mir gewählten Abgeordneten. Wenn dieser mein Vertrauen nicht mehr hat, werde ich ihn nicht wieder wählen.)

Auch im religiösen Sprachgebrauch (und dort vergleichsweise oft) hören wir diesen Sprachton, dem man seine fatale Perspektive nicht immer anmerkt. Wir haben uns zu sehr daran gewöhnt, und zum „Widerstand“ dagegen muss man sich erst aufraffen. Aber ich meine, dass man manches nicht nur „zwischen den Zeilen“ heraushören kann, sondern direkt, wenn man nur aufmerksam genug hinhört. Wenn ein Geistlicher etwa beim Segen nicht in traditioneller Autorität sagt: „Es segne *euch*...“ (was ja an sich nicht falsch ist), sondern sich selbst miteinschließt: „Es segne *uns* der allmächtige Gott...“, dann versucht er einen Abstand zu überbrücken, der ihn fälschlicherweise aus der Allgemeinheit heraushebt und schon mit der Sprache zur Autorität macht. Ein Segen bietet allerdings kein Problem: Wir sind alle dankbar dafür. Man muss schon sehr genau hinhören und vielleicht von vornherein etwas skeptisch und misstrauisch sein, wenn man an dieser Formulierung „Es segne *euch*...“ Anstoß nehmen wollte. Aber in anderen Zusammenhängen, wie oben dargestellt, verrät diese Sprache ein Abstandnehmen von der Eigenverantwortung. Und solches tut einer Demokratie nicht gut. – Können wir von einer bewusst verwendeten Sprache auch bei solchen harmlos scheinenden Floskeln lernen? Übertrieben sind diese Gedanken wohl nicht; dazu vergleiche man nochmals den obigen Artikel, der zum Nachdenken anregt.

LITERATURVERZEICHNIS

Wikipedia.de [online]: „Fernsehansprache von Angela Merkel anlässlich der COVID-19-Pandemie“ [Rede vom 18. März 2020]; „*Pluralis benevolentiae*“ [Krankenschwesternplural]; „*Pluralis Majestatis*“ [mit Beispielen] (Zugriffe: 10. Mai 2024)